A-7/6

ఓం

శ్రీసదాశివగురుభ్యో జయ వేరిత వాం

C. M. V. Sharma
Palamaner

శ్రీకరభాష్యం

శ్రీమదఖిలవేదాగమోభయవేదాంతరాద్ధాంత సత్యసనాతనసారజ్ఞాన విజ్ఞానసిద్ధసిద్ధాంత భాగద్వయోపేత యోనాఖండలభూమండల మండనాయమానము [illegible] రంధా స్వాదన ముక్తేందిందిరాయమాణమానసానాం [illegible] యోగవిశిష్టము [illegible] వ యోగ విజ్ఞాన [illegible] నిసూక్ష్మసత్వం [illegible] స్యసంశయవిచ్ఛేద [illegible] ఖనిమసమనిరుపద్రవమోక్ష సామ్రాజ్య సౌధసోపానారోహణవిస్తార [illegible] లింగభావలింగత్రయానుసంధానపరమరహస్యలిత్వాపేక్షకానాం । శమీ [illegible] మాకాశ పరబ్రహ్మ ప్రదిదస్న సాద్యసద్యశమహా [illegible] సంభూత [illegible] దిగ్వ్యాప్తసర్వతః [illegible] దనదత్తడంభోః సదృశ [illegible] భగవచ్ఛంకర [illegible] బ్రహ్మసూత్రముఖ్యార్థ ప్రకాశకం । సర్వోపనిషన్మహా సమన్వయాద్వైత [illegible] సిద్ధాంత [illegible] నివర్తన [illegible] మార్తాండసమము [illegible] భక్తి యోగజ్ఞాన వైరాగ్య [illegible] నాయకం । విశ్వాస [illegible] ధర్మాదిభిన్న [illegible] । దుష్టభూర్త దు [illegible] శివభక్త [illegible] శ్రీకరమహాభాష్యం [illegible] ముక్తాయ [illegible] లింగ శాస్త్రి [illegible] శ్రీపతి [illegible] యోగ [illegible] శాస్త్రి పౌత్ర నందీశ్వరపు [illegible] శాస్త్రి [illegible] మివముప్ఛలారాధ్యవంశ [illegible] ముద్రాపితం [illegible] దిగంతవిశ్రాంత వీరశైవప్రకాశకతయా సంతతం విజయతే [illegible]

శ్రీమద్విజయ సంవత్సర వైశాఖ శుద్ధ [illegible] ఖిల భూమం
డల మండనాయమాన సికింద్రాబాదు నగరాం [illegible] వీధిస్థి
త న్యాలకల్లిరామయాఖ్య శ్రీలక్ష్మీవిలాస ముద్రాక్షర శాలాయాం
తెలగడదీవి హనుమంతరాయ సహాయేన ముద్రాపితం ॥

((శ్రీసూ) [illegible]

శ్రీకరభాష్యము [illegible]

శైవారాధ్యవంశావళి ప్రారంభః

శ్లో ॥ శ్రీదివ్యకైలాససమాభమాద్యం కాశీపురం హ్యస్తి భూమిభాగే । విశ్వేశ్వరో నామ సదాశివోఽత్ర విరాజతే లోకహితాయశంభుః ॥ ౨ ॥ తల్లింగగర్భే పరవాదిగర్వనిర్భేద వేదాగమవాదశౌండః । జాతస్సదాం శేనసదుద్భటాఖ్యో ధర్మార్థకామామృతదా నదక్షః ॥ ౩ ॥ తదుద్భటారాధ్యమహం మహేశో ముదా భరద్వాజమునీంద్రవంశాత్ । ప్రకారయామాస మహాప్రమోదా జ్జాతాదికాన్ యాజుష వేదసిద్ధాన్ ॥ ౪ ॥ తతస్స చ క్రేశివలింగదీక్షాం వేదాగమోక్తాఖిలవిధిప్రసిద్ధాం। వేదాంశ్చ శాస్త్రాణి శివాగమాంశ్చ పురాణసంఘాన్ప్రదదౌ మహేశః । విశ్వనాథేనామ్నాచ తదుద్భటగురూత్తమః
శైవేతరమతాన్ జిత్వా వేదశాస్త్రవిధానతః । తతశ్శ్రీవిశ్వనాథాఖ్య గురుస్సంభుసమప్రభః జనయామాససత్పుత్రం మల్లికార్జునసాహ్వికం । తతస్తద్వంశవారాశిరాకాచంద్రసమప్రభః । జాతశ్శ్రీషణ్ముఖాంశేన చంద్రశేఖరనామకః । అన్నపూర్ణాఖ్యచిదశక్త్యా శ్రీచంద్రశేఖరః । కుమారద్వితయం ప్రాజ్ఞం జనయామాససాదరాత్ । చంద్రశేఖరసద్వంశే వారాధ్యో మహామతిః । అన్నపూర్ణాఖ్యభార్యాయాం పుత్రద్వయమజాదరాత్ । జనయామాస శ్రీవీరశైవసిద్ధాంతహేతవే ॥ ౯ ॥ తజ్జ్యేష్ఠపుత్రస్సద్వీరభద్రారాధ్యజగద్గురుః । చిన్నమాంబిక్యాం స్వస్య శైవదీక్షాంమహత్తరాం శైవాహిన్నికంతతశ్చ క్రేశైవాంశ్చిమధాకరోత్ । ద్వితీయపుత్రశ్శ్రీమల్లికార్జునారాధ్యసాక్షికః సర్వశాస్త్రార్థసంవేత్తా పరవాదిభయంకరః । కుండదర్పణసోఢ్యాదినో శాస్త్రశ్రీగురూత్తమః । ౧౦ । తన్మల్లికార్జునారాధ్యాత్పుత్రత్రయమభూత్క్రమాత్ । ప్రథమోబుచ్చిలింగాఖ్యో సోమారాధ్యోద్వితీయకః పేరారాధ్య ఇతిఖ్యాతస్తృతీయో లోకవిశ్రుతః । తచ్ఛ్రీరారాధ్యవర్యస్య పుత్రద్వయమజాయత । జ్యేష్ఠోహి రాజలింగాఖ్యో ద్వితీయో భైరవాభిధః । తయోశ్శ్రీభైరవారాధ్యస్య వృత్తికేమహత్తరం । తస్యేశ్వరప్రసాదేన పుత్రద్వయమజాయత । లింగారాధ్యస్తు ప్రథమస్సర్వశాస్త్రవిశారదః । ద్వితీయోనాగలింగాఖ్యశ్శివయోగిశిఖామణిః । ౧౬ । తన్నాగలింగగురురాజమహోత్తమస్య పుత్రద్వయం ఖలులోకహితాయశంభోః లింగాఖ్యపుత్రః ప్రథమోహి జ్యేష్ఠో ద్వితీయపుత్రోఽస్య విభైరవాఖ్యః । శ్రీచన్నమల్లేశ్వరపండితాఖ్యం వంశాబ్ధిజం శ్రీదేనగురూత్తమేన । మల్లేశ్వరారాధ్యవరేణ శైవదీక్షాం ప్రాప్తోనువిలింగభైరవా । పుత్రద్వయస్యసంప్రీత్యా నాగలింగగురూత్తమః । తతో కేదారలింగాఖ్య సుతః కాశీవేదినా వేదశాస్త్రపురాణాని నిబోధయామాస సత్వరం । తద్గురుత్వాయ మాహాత్మ్యం శివో వేత్తి నచాపరః । శ్రీచన్నమల్లేశ్వర పండితాఖ్య వంశోద్భవం చేతసాసంస్మరామి । విద్యాతపోయోగవిరాజమానం మల్లేశ్వరారాధ్య గురుం భజామి । ఆసేతుశీతాచలమధ్యదేశే శైవాప్రకారం త్వితి కీర్తిభాజం శైవవ్రతాచారయుతం వచం శ్రీచన్నమల్లేశ్వర దేశికేంద్రం । వాగీశలక్ష్మీశశచీశవంద్యం శైవాగ్రగణ్యం భవరోగవైద్యం వేదాంతశైవాగమతత్త్వనిష్ఠం మల్లేశ్వరారాధ్యగురుం ప్రపద్యే ॥ మీమాంసాద్వయతత్త్వబోధకవిధా ప్రత్యక్షవాగీశ్వరః । తర్కవ్యాకరణప్రసంగవినవేత్కాష్ఠాల్పణీంద్రోపమః । శాపానుగ్రహశక్తిపాతకరణే కుంభోద్భవో భూతలే మాయాపాశవిదారణే శివసమః కేదారలింగో గురుః ॥ వేదాంతశైవాగమపట్టభద్రో నాదానుసంధానవినోదచిత్తః । హృదబ్జలింగైక్యవిలీనబుద్ధిః కేదారలింగాభిధదేశికేంద్రః । శ్రీశైలశాస్త్రాప్తపృథక్పానశీలాసిద్ధా । దిసంస్మృతామయచారవింద । భావాదిలింగత్రయబద్ధభావం । కేదారలింగాఖ్యగురుం ప్రపద్యే షట్చక్రికంజేషునిజాంతరంగే ॥ షడ్లింగపూజావనిరంతరం । షడ్స్థానసంధానసమాధియుక్తం । కేదారలింగాఖ్యగురుం నమామి । శ్రీపంచాక్షరమంత్రరాజరసికశ్శాంతాదిసత్తాశ్రయశ్శ్రౌతస్మార్తసుధర్మమార్గచరితః పాపాటవీపావకః । భక్తానాం శివతత్త్వబోధనిపుణో బంధత్రయచ్ఛేదకో । బుధ్యాత్త్వతజినాదిశాస్త్రసానకః కేదారసద్దేశికః । కాండత్రయాచారవిచారశూరో విధ్వస్తకామో విశదో విశోకః । తపఃపటారాధ్యగురుస్సమానో కేదారలింగాభిధదేశికేంద్రః । శ్రీభైరవారాధ్యహృదంబుజాతే సదాముదాపూజితపాదపద్మః । దుస్సంగమార్గదురాగతదూరః కేదారలింగాభిధదేశికేంద్రః । సుభాపురాధైరవదేవదేవో కల్పోస్తుదాపద్మభవస్యశిష్యాంతథాసుభైరవదేశికస్తుమర్త్యాది వాగ్గర్వనిబర్హణంభువి । శ్రీభైరవారాధ్యగురూత్తమస్యభక్తిక్రియాజ్ఞానశమాదివేదనే సమర్థతానహిందేవతానాం కింభూమిమానవానాం భువిస్తోత్రకార్యైః । అద్వైతార్ణవకుంభసంభవముని ద్వైతాద్రిదంభోళిభృచ్ఛ్రీరామానుజకుంభికుంభదళనేసాక్షాన్మృగేంద్రో భువి । మధ్వాయాతభయంకరః సహితబౌద్ధవ్యాళపక్షీశ్వరః లోకే భైరవదేశికో విజయతే శైవేంద్రచూడామణిః । జయతుకాతశైవశ్శంకరాంశ । ప్రభూతోజయతుగురుపమానో నిత్యకల్యాణశీలః । జయతువిజయోగజ్ఞానవిజ్ఞానయుక్తో జయతుభైరవాఖ్యస్సంతతానందలోలః । సర్వలోకహితార్థాయ శైవస్థాపనహేతవే । యథా భైరవముఖ్యాచ క్రేశైవప్రకాశనం । తథా వైదికశైవస్య సంస్థాపనమహేశ్వరః । వామదేవస్యనిజ్ఞానం కాంతం సానందయోగినః । నిగ్రహానుగ్రహశృంగినాథస్య షణ్ముఖస్య సగాత్రమం । దక్షేచేశ్వరశక్తిం వభక్తిం శ్రీనందివస్త్రధారు భోగ్యం ... సత్తుంభారశోభగసంపదం స్వనిష్ఠసర్వజ్ఞత్వంచమూర్తింకృత్వా సమాదరాత్ । సత్పుత్రంభైరవారాధ్య ... గయాఖ్యస్యసంస్థాపనో । ప్రకాంతస్థలో । తత్రశాన్పుగనాన్నంభుస్వమతస్థాపనాయవై । తస్యభైరవారాధ్యస్య ...

త్యవాగ్ధీరత్నైవశాస్త్రార్థకోవిదః । సర్వవేదాంతసత్త్వార్థసారభూతంమహత్తరం। దుర్వాదిగర్వవిచ్ఛేదం దుష్టకామాదిభం
జకం । శివజ్ఞానసద్వైశ్వర్యప్రదం పాశవిమోచకం । పండితారాధ్యకథితంపరమానందదాయకం। శ్రీకరాఖ్యమహాభాష్యం
వేదవ్యాసమనోహరం । ముద్రాపితంకారయిత్వామహానందసమన్వితః । శైవానాంశ్రీతనిష్ఠానాంపండితానాంవివేకినాం।
దత్త్వాన్నరమూపీత్యాశివ సంతోషహేతవే । అంధానాం మక్షినాసేయ ధానందః ప్రజాయతే । తథాపండితశైవానాం
భాష్యనేత్రప్రదానతః । మహానందైకవి భవంకారయామాస్థైరవః ॥ * ॥

—* * * * * * * * * * * *—

శ్రీ శివాయ గురవే నమః

భగవచ్ఛ్రీపతిపండితారాధ్యజగద్గురుసార్వభౌమాయనమః

ఓంనమోలింగరూపాయ-జగజ్జన్మాదిహేతవే-నిగమాగమవేద్యాయభక్తసిద్ధిప్రదాయినే

యత్సంవీక్షణమాత్రజర్ఝరితభక్తానీకపుర్యష్టకం। ద్వైతాద్వైతవిశిష్టబౌద్ధమతమత్తేభేంద్రకంఠీరవం। శైవాద్వైతవివేకసారవిలసత్సిద్ధాంతపక్షప్రదం। శంభో త్వచ్చరణంభవాబ్ధితరణంమన్యేజగత్పోషణం॥౧॥ శివస్త్వద్దాససదాసోయస్తద్దాసాస్మీతియాసుధీః తాందత్వాకృపయాపాహి జన్మజన్మాంతరేపిమాం॥౨॥ శివస్యతత్వంశివఏవవేత్తి నందీచవిష్ణుర్నగజాకుమారః। శివప్రసాదాచ్ఛివతత్వమాహుస్తేభ్యోనమశ్శంకరతత్వవిద్భ్యః॥౩॥ నత్వానందీశముఖ్యాదీన్ శివతత్వోపదేశికాన్ । శివాగమోక్తవిజ్ఞానాన్పారంపర్యమిహోచ్యతే॥౪॥సదాశివంశక్తిధరంమహేశం చండీశ్వరంభృంగిరిటంశిలాదం। కుంభోద్భవంచిన్మయవామదేవం శ్రీరేవణాసిద్ధగురుంప్రపద్యే॥౫॥శ్రీమచ్ఛివాచారవిచారదక్షంస్వశిష్యసత్ప్రీణనపూర్ణపక్షం దుర్వారకామాదివిదారదక్షం। భజామ్యహం రేవణకల్పవృక్షం॥౬॥శ్రీమత్సర్వకళాసుకోవిదతనుః ప్రాలేయశైలాత్మజాజానేః పూర్ణకృపావిశేషనిచయప్రజ్ఞానదీరోఽయబభౌ సద్యఃగ్రేవణదేశికేంద్రధృతషల్లింగావధానోజ్వలం। సిద్ధార్యంమరుళప్రభుంబుధనుతంతంమన్మహేశ్రేయసే॥౭॥ఏకోరామాఖ్యసిద్ధంప్రథితగుణగణాగణ్యపుణ్యోదయశ్రీస్సమ్యక్సంసేవ్యమానంబుధనుతచరితంద్వాపరాచార్యవర్యం। ఉద్యద్వేదాంతశాస్త్రోభయగతవిలసచ్ఛైవసంస్థాపనాఢ్యంపూర్వాచార్యప్రశిష్యంశరణమహమిమం దేశికేంద్రంప్రపద్యే॥౮॥వాతూలాంతిమకామికాదిశివశాస్త్రప్రజ్ఞానపాణ్డ్యతురః మీమాంసాద్వయతత్వబోధకవచస్సంరంభణాంభోజజః తర్కవ్యాకరణాదిశాస్త్రనిచయేసాక్షాద్భవానీపతిస్తస్మైశ్రీగురుమూర్తయేశివమతాచార్యాయతుభ్యంనమః ॥౯॥శ్రీమద్దండశిఖోపవీతవిలసత్కంథాజినాలంకృతః కాషాయాంబరకుండికాప్రణవపాత్రచ్ఛత్రమౌంజీధరః। వేదాంతోభయవాక్ప్రబోధితలసచ్ఛ్రీభస్మఘుంటీయుతోఏకోరామయతీంద్రశేఖరశివాచార్యస్సదాపాతునః॥౧౦॥శ్రీవైయ్యాసికబ్రహ్మసూత్రపదముఖ్యార్థం శివానుగ్రహాద్భాష్యం శ్రీకరనామకంభవహరందుర్వాదిగర్వాపహం శ్రీమచ్ఛ్రీపతిపండితేంద్రయతినావ్యాచక్షతేసాంప్రతంసర్వానర్థవినాశకంబుధనుతం తత్వార్థబోధాకరం ॥౧౧॥అశేషోపనిషత్సారవిశేషాద్వైతమండనం శివజ్ఞానప్రదంసూత్రభాష్యంజయతుసర్వదా ॥౧౨॥వేదాగమార్థతత్వజ్ఞశైవానాంమోక్షకాంక్షిణాం వైదికానాం విశుద్ధానామేతద్భాష్యంహితకల్పకం॥౧౩॥శ్రుత్యైకదేశప్రామాణ్యం ద్వైతాద్వైతమతాదిషు ద్వైతాద్వైతమతేశుద్ధేవిశేషాద్వైతసాజ్ఞికేవీరశైవైకసిద్ధాంతేసర్వశ్రుతిసమన్వయః॥౧౪॥విశబ్దేనోచ్యతేశంభుర్భావసుపర్ణేతిమంత్రతః॥ శేషశబ్దేనశారీరోయథాగ్నేరితిమంత్రతః అద్వైతేనభావేద్యోయథానద్యాదిభిస్తథా॥౧౫॥అగస్త్యమునిచంద్రేణకృతవైయ్యాసికాంశుభాంసూత్రవృత్తింసమాలోక్యకృతంభాష్యంశివంకరం॥౧౬॥

అథోపనిషద్బ్రహ్మమీమాంసాందర్శయిష్యామః

విషయవిశయపూర్వపక్షసిద్ధాంతసంగతీకరణవిశిష్టత్వేసతిసూత్రానుకూలశ్రుత్యాదిసహలిఖితపదపరిష్కృతసూత్రపదాదిష్టానత్వేసతిఉపక్రమోపసంహారాదిషడ్విధలింగతాత్పర్యప్రకాశకత్వమహాభాష్యత్వం॥౧౭॥ ధర్మబ్రహ్మణోరామ్నాయైకసిద్ధత్వాత్॥ గర్భాష్టమవర్షప్రయుక్తోపనయనసంస్కారసిద్ధశ్రుత్యర్థోపదేష్టృదేశికముఖోదితనియమానియతనిగమార్థజ్ఞానావచ్ఛిన్నశ్రోత్రియస్యైవస్థూలారుంధతీన్యాయేనధర్మజిజ్ఞాసాదర్శనేస్వభావనియమనియతప్రయోజకతయాయత్పూర్వభావిత్వం విధీయతేయత్పురుషవ్యాపారతంత్రాభ్యుదయఫలంయదసందిగ్ధమప్రయోజనంఘటవన్నత్రైవర్ణికవిషయమప్రయోజకత్వాత్కరటదంతవత్ విషయస్సోపాధికోనిరుపాధికోవాప్రసిద్ధమప్రసిద్ధంవాయుష్మదస్మత్ప్రత్యయవిషయారాధ్యారాధకయోశ్శివజీవయోర్భేదోవానవాభేదేయథానద్యాదిశ్రుతిశతవిరోధాపత్తిరభేదేద్వాసుపర్ణేత్యాదిమంత్రవైయర్థ్యప్రసంగః యావచ్ఛ్రుతీనాంయత్కించిచ్ఛ్రుతీనాంవాముఖ్యత్వేనప్రామాణ్యంయన్నియమనియతపూర్వవృత్తధర్మవిశిష్టోహ్యధికారీయదవచ్ఛిన్నవిశేషార్థిత్వాద్వదయోధర్మాః యదనంతరమేతదారంభ ఇత్యనేకవిషయవిశయవిశిష్టముముక్షుస్వాంతచింతామూకవిధ్వంసనార్థంపరమకారుణికేనపారాశర్యేణసర్వశాస్త్రవిజ్ఞానశిఖామణినామహాపాశుపతదీక్షావిశిష్టేనపునరావృత్తిరహితచరమశాశ్వతపురుషార్థఫలప్రదర్శకమిదంసూత్రంనిరూపితం॥అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి ॥ అత్రజిజ్ఞాసాపదేనసంశయప్రయోజనేదర్శయతి సంశయశ్చమీమాంసారంభముపదిశతిసూత్రప్రతిపాదితబ్రహ్మఅస్తినవేతిసందిహ్యతే॥౧౮॥బ్రహ్మవాఇదమగ్రఆసీత్అసద్వాఇదమగ్రఅసీదిత్యాదిభిస్సత్వాసత్వప్రతిపాదనాత్పూర్వః పక్షః తబ్రహ్మనాస్తి ఘటాదివచ్చాక్షుషాదివిషయత్వాయోగాదుతజీవానాంజన్మాంతరజ్ఞానాదర్శనాత్ పరలోకగతిపురుషపునరాగతానుభవాభావాత్॥శ్లో॥భస్మీభూతస్యదేహస్యపునరాగమనంకుతః తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనరుణంకృత్వాఘృతంపిబేదితిశాస్త్రదర్శనాచ్చసుధాహరిద్రాచూర్ణవైశిష్ట్యేనారుణరూపోత్పత్తివద్గోమయాదిషుకీటోత్పత్తివచ్చపృథివ్యాదిభూతవైశిష్ట్యేనచేతనాచేతనోత్పత్తిస్తద్వియోగానాశః।నతస్మాజ్జీవశ్శరీరభిన్నః।కించ।మతాంతరవైదికనాదే।శరీరభిన్నజీవసత్వపక్షేపి।తజ్జీవనియామకేశ్వరోనాస్తి విధిమంత్రార్థవాదభేదేనశ్రుతిస్త్రివిధాతత్రజ్యోతిష్టోమేనస్వర్గకామోయజేతేత్యాదివిధివాదాముఖ్యః మంత్రావాదోహ్యపాసనవిషయః అ

ర్థవాదస్తుతివిషయః॥జీవానాంస్వకర్మానుసారేణసుఖదుఃఖాదికమపూర్వమేవదాస్యతి।తస్మాన్నతద్బ్రహ్మజిజ్ఞాసాసంభవతి కిం
చౌపనిషచ్ఛాస్త్రమనారంభణీయంవిషయప్రయోజనసద్భావాభావాత్ ॥ సందిగ్ధం హివిచారవిషయః।సందిగ్ధేన్యాయః ప్రవర్తత ఇతి
న్యాయాత్ సంశయస్తుపరశివాత్మనిశారీరాత్మనివా।నాద్యః।సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ ఏకఏవరుద్రోనద్వితీయాయతస్థే।రుద్రఏకత్వ
మాహుః॥ రుద్రో వై శాశ్వతంవైపురాణమిత్యాదిశ్రుతిశతేనపరశివాత్మస్వరూపస్యనిశ్చితత్వాత్। అహంప్రత్యయేనశారీరాత్మద్యోత
నాన్నద్వితీయః కించవిచారస్యతద్విషయోహిఫలంజ్ఞేయపరిచ్ఛేదంహిజ్ఞానంతదానేనబ్రహ్మాపరిచ్ఛేద్యంనవాపరిచ్ఛేద్యత్వేఽభిన్నత్వవిధా
యకశ్రుతిశతవిరోధోఘటవన్నష్టప్రసంగశ్చ।అపరిచ్ఛేద్యేయథార్థసాక్షాత్కారాభావేనాప్రసిద్ధప్రసంగః నచప్రయోజనంఅజామేకాం
లోహితశుక్లకృష్ణాం॥జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశావిత్యాదిభిస్స్వాభావికశారీరప్రకృత్యోరవినాశిత్వేనబ్రహ్మజ్ఞానేనముక్తేరసంభవా
దుతఅయమాత్మా బ్రహ్మతత్త్వమసీత్యాదిభిర్జీవబ్రహ్మణోరేకత్వప్రతిపాదనాదహంప్రత్యయేనభేదప్రతిభాసనాచ్చసందేహః।కింనస్యా
దితిచేదబాధితాహంప్రత్యయవిరోధేనైక్యశ్రుతీనాముపచరితార్థత్వాన్నచపరమాత్మవిషయేఽప్యహంప్రత్యయస్యదుర్బలత్వం స్వయం
ప్రకాశేబ్రహ్మణ్యనాద్యవిద్యావశాదహంప్రత్యయేన మనుష్యోఽహమిత్యాద్యధ్యాసానుభవదర్శనాన్నహిదృష్టేఽనుపపన్నమితిన్యాయే
నాధ్యాసానుపపత్తౌనిర్మోక్షప్రసంగః।కించతమఃప్రకాశవద్భేదాభేదయోః పరస్పరవిరుద్ధస్వభావత్వాదేకపక్షావలంబనంయుక్తమ
తయతోవాచోనివర్తంతఇత్యాదినా బ్రహ్మణోవిషయత్వదర్శనాచ్చ వేదాంతశాస్త్రమనారంభణీయమితిప్రాప్తే బ్రూమః సర్వో
పనిషత్సిద్ధద్వైతాద్వైతవిధాయకబ్రహ్మమీమాంసాశాస్త్రారంభోయుక్తః।బ్రహ్మసత్త్వేప్రత్యక్షానుమానాగమప్రమాణదర్శనాత్
శ్రు॥ యేక యేవ రుద్రో న ద్వితీయాయతస్థ ఇత్యాదిబహ్వాగమదర్శనాదాగమప్రమాణంచ
సూర్యచంద్రఋతుసముద్రకాలాదీనామీశ్వరసాపేక్షావశాత్స్వధర్మప్రవృత్తదద్యోతనాత్ లోకేధనధాన్యవిద్యాదిపూర్ణసహాయసంప
న్నానాంస్వాభీష్టసర్వకార్యసిద్ధ్యదర్శనాత్ తత్సహాయరహితస్యాపికదాచిత్కార్యసిద్ధేర్దృష్టత్వాత్ సర్వజ్ఞేశ్వరసత్త్వే
జీవానాంజన్మసత్త్వేచేదమేవప్రత్యక్షప్రమాణంలోకే।రథగోపురప్రాసాదప్రాకారాదికార్యజాలస్యచేతనకర్తృత్వసాపేక్షాద్యోత
నాత్ తద్వద్వియదాదిజడాజడప్రపంచస్యకర్తాపరమేశ్వరోఽస్తీతివివేకిభిరనుమీయతేసుధాసిశాచూర్ణ సంయోగేలోహితరూపప్రాప్తి
వత్పృథివ్యాదిభూతచతుష్టయసంయోగేనైవచేతనాచేతనసృష్టిస్స్వతోభవిష్యతీతియదుక్తంతదయుక్తం॥కేవలపృథివ్యాదిభూతసం
యోగేనపశుపక్షిమృగాద్యుత్పత్త్యదర్శనాత్।ఏకశరీరావచ్ఛేదేనపశుమనుష్యాదిధర్మవైశిష్ట్యభూతోత్పత్తిః కింనస్యాత్ గోమయాదిషు
గుప్తజీవత్వమీశ్వరేణస్థాపి తత్వాత్ సర్వసహాయసంపన్న మహారాజస్యాప్యనపేక్షితాధివ్యాధిజరామరణదరిద్రత్వాదిప్రాప్తిరదర్శ
నాత్ జీవానాంజన్మాంతరకృతపుణ్యాపుణ్యకర్మానుసారేణప్రభువత్ఫలప్రదాయకేశ్వరోఽస్తీతినిశ్చీయతే॥జడాపూర్వఫలస్య-జీవకృత
పుణ్యాపుణ్యకర్మానుకూలఫలదాతృత్వాయోగాత్-జారచోరాదికర్మణామేవ।తత్తత్కర్మానుసారేణఫలదాతృత్వాదర్శనాచ్చధర్మ
మీమాంసావాదోఽప్యవిచారితరమణీయః।ఏతేనకపిలకాణాదాదిజడజగత్కారణవాదోఽపినిరస్తః॥శ్రు॥అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదితిశ్రుతా
వసచ్ఛబ్దేనసూక్ష్మత్వముపదిష్టంనోచేత్తతో వై సదజాయత ఇత్యుత్తరవాక్యవిరోధోదుర్నివారః।అత్రాసచ్ఛబ్దేన-ఖపుష్పశశశృంగాది
వచ్ఛూన్యత్వాంగీకారే- వంధ్యాపుత్రేణ- సత్పురుషోత్పత్తిః కింనస్యాత్ అతంపూర్వోక్తంయుక్తంఅసదితిచేన్న-ప్రతిషేధమాత్ర
త్వాదిసూత్రే—బాదరాయణేనైతదర్థోబహుధాప్రపంచితః ❀❀ కించ- సంశయప్రయోజనసద్భావాత్ వేదాగమోభయవేదాం
తప్రతిపాదితస్వాభావికానంతశక్తివిశిష్టజగదుభయకారణపశుపాశనియామకసకలనిష్కలస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రకాశకసత్యజ్ఞానా
నతకల్యాగుణవిభవాశ్రయత్వంబ్రహ్మత్వం❀అనాదిస్వాభావికమాయాపాశబద్ధఘోర పారనిస్సారసంసారవ్యాపారతాపత్రయా
నలదందహ్యమాననానాశరీరప్రవేశనిర్గమనవర్ణాశ్రమాభిమానవిశిష్టకామక్రోధాద్యనుస్యూతసుఖదుఃఖాశ్రయత్వం।జీవత్వం।పర
స్పరవిరుద్ధస్వభావయోరజన్యయోరవినాశిస్వభావయోరేతయోస్తత్త్వమసిఅహంబ్రహ్మాస్మిబ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతీత్యాదిభిరభేద
వ్యపదేశాత్సందేహః।బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వేపరిచ్ఛేద్యత్వమితియదుక్తంతదయుక్తం॥ఘటవత్పరిచ్ఛేద్యత్వాభావేఽపి నేతి నేతి।అస్థూలమన
ణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమిత్యాదివ్యావర్తకలక్షణేనపరిచ్ఛేదయోగ్యత్వాల్లక్ష్యవిషయత్వాల్లక్షణపరిచ్ఛేదస్యతదలక్షణసజాతీయవిజాతీయస్థూలసూ
క్ష్మప్రపంచవ్యావృత్త్యాబ్రహ్మవేదాంతవాక్యైర్నిరూప్యతే।తస్మాత్తద్విచారోయుక్తః।శ్రు।బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం।జ్ఞాత్వాశివం
శాంతిమత్యంతమేతి॥ఈశంజ్ఞాత్వాఽమృతాభవంతి।ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశందహతిపండితః।శివమేకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమ
న్యత్పరిత్యజ్య।క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరః క్షరాత్మానావీశతేదేవఏకః।తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయస్యాం
తేవిశ్వమాయానివృత్తిః।తమక్రతుంపశ్యతివీతశోకోధాతుః ప్రసాదాన్మహిమానమీశం।జ్ఞాత్వాదేవంముచ్యతేసర్వపాశైరిత్యాదిష్వ
ర్శనాత్ప్రయోజనం॥భ్రమకీటలోహరసాదిషుస్వాభావికభేదనివృత్తిదర్శనాత్।తత్త్వమస్యాద్యభేదశ్రుతిషుముఖ్యార్థబాధాభావాన్న
గౌణార్థలక్షణార్థస్వీకారః।శ్రు। యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తంగచ్ఛంతినామరూపేవిహాయ।తథావిద్వాన్నామరూపాద్విము
క్తః పరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యమిత్యాదిశ్రుతావసందిగ్ధతయాప్రాప్యప్రాపకత్వోఽపిదేశాత్॥చైతన్యతేరుపచరితార్థత్వంఉపక్ర

మాందీపద్విధలింగతాత్పర్యసహకృతానేకశ్రుతీనామనుపచరితార్థత్వస్యవక్తుమయోగ్యత్వాత్॥ ముఖ్యార్థపరిత్యాగేఈక్షత్యధికరణవిరోధః। నచాధ్యాసానుపపత్తిస్సర్వోక్తప్రసంగః। తద్విధాయకప్రాత్యక్షికశృత్యదర్శనాత్। అహమజ్ఞ ఇత్యనుభవస్యశరీరేంద్రియాదివిశిష్టమాయాపాశబద్ధజీవలక్షణత్వాత్। నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మణస్తద్భిన్నమాయోపాధిత్వంకథముపపద్యతే। యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదితి। ప్రజ్ఞానంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషుతస్య। సర్వజ్ఞత్వప్రజ్ఞానత్వాదిధర్మోపదేశాన్న జీవవదజ్ఞత్వాదిధర్మత్వప్రసంగః॥ తస్యావిద్యాంగీకారే-బ్రహ్మత్వభంగప్రసంగః॥ తస్యావిద్యాసత్త్వేఅవిద్యైవమానమితిచేదనోన్యాశ్రయదోషః। కించ అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్ర ఇతిశ్రుతౌ-తస్య-మనఃప్రాణసంబంధాదర్శనాత్తద్విహీనస్యభ్రమాకథముపపద్యతే। కించజీవవత్తస్యాజ్ఞత్వస్వీకారేతదజ్ఞాననివర్తకబ్రహ్మాంతరమవశ్యమంగీకర్తవ్యంతథాచేదనవస్థాప్రసంగః॥ బ్రహ్మణస్స్వస్వరూపజ్ఞానేతిరోధానాజ్ఞానమస్తిచేత్తస్యాస్తతోధికత్వేనమిథ్యాత్వం నోపదిశ్యతే॥ శ్రు॥ ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాత్। తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతి బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యాదిశ్రుతిషుతస్యతమఃపరత్వంతజ్జ్ఞానేనజీవానాంముక్తిహేతుత్వంచోపదేశాన్నతద్యుక్తం। శుక్తిరజితవత్తస్యజీవత్వంభ్రాంతిమాత్రమితిచేన్న సర్వత్రపదార్థచతుష్టయసద్భావేభ్రాంతిస్సంభవతిఅత్రబ్రహ్మేతరవస్త్వభావాన్నభ్రాంత్యుపపత్తిః। వస్త్వంతరాంగీకారేహ్యద్వైతహానిః అనంగీకారేభ్రాంత్యనుపపత్తిః। నస్వప్నవత్ప్రపంచస్యమిథ్యాత్వంఅర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధిదర్శనాత్। విధినిషేధవిధాయకశాస్త్రాచార్యోపదేశాదికర్తవ్యాయోగేనబుద్ధమతప్రవేశాచ్చనాభావఉపలబ్ధేః వైధర్మ్యాచ్చనస్వప్నాదివదితిద్వితీయాధ్యాయేస్వప్నేంద్రజాలవత్ప్రపంచమిథ్యాత్వవాదోబహుధానిరస్తః॥ శ్లో॥ అసత్యమప్రతిష్ఠంతే జగదాహురనీశ్వరం। అపరస్పరసంభూతంకిమన్యత్కామహైతుకమితికృష్ణగీతాసుచఏతన్మతంబహుధానిరస్తం॥ వుత॥ లక్షణప్రమాణాధీనాహివస్తుసిద్ధిరితిన్యాయేనతన్నిర్విశేషబ్రహ్మసత్త్వేకింమానంశ్రుతిరస్తిచేత్తస్యాఃజగదంతపాతిత్వేనతత్ప్రతిపాద్యబ్రహ్మణోపిమిథ్యాత్వంస్యాత్। వేదసత్యత్వాంగీకారేఅద్వైతహానిః। అసత్యత్వేబ్రహ్మసత్త్వేనప్రమాణాంతరాభావాద్వంధ్యాపుత్రాదివద్బ్రహ్మణోపిమిథ్యాత్వంస్యాత్। కించఅధ్యాసానంగీకారేముక్తేర్బాధకాభావాత్। తత్స్వీకారేస్వాభావికత్వేనసర్వశ్రుతీనాంసమన్వయాయోగాత్। నచాధ్యాసాయామనిర్వచనీయమానంస్వప్రకాశత్వభంగప్రసంగాత్। నచావిద్యావిశిష్టంచైతన్యమితివాచ్యంఅన్యోన్యాశ్రయప్రసంగాత్॥ జీవానామనుష్యాహమిత్యాదిభ్రమప్రత్యయస్యాపిపరమేశ్వరాధీనత్వేత్। ఏషఏవసాధుకర్మకారయతీత్యాదిశ్రుతిషుసర్వకర్మకారయి॥ తృత్వ

పరమేశ్వరస్యైవోపదేశాత్

శ్లో॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేర్జునతిష్ఠతి। భ్రామయన్సర్వభూతానియంత్రారూఢానిమాయయేతికృష్ణగీతాయాంతథైవోపదేశాత్॥ శ్రు॥ వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమితిశ్రుతావపవాదదర్శనాదధ్యాసాగ్రాహ్యేతిచేన్నవాచారంభణశ్రుతీనాంశివోపాదానత్వాత్ప్రపంచస్యతత్తాదాత్మ్యబోధకత్వంవిధీయతేనచమిథ్యాత్వం। శ్లో॥ వాచారంభణవాక్యానాంతదనన్యత్వబోధనాత్తేనమిథ్యాత్వాయకల్పంతేజగతశ్చివరూపతఇతిస్మృతేశ్చ॥ అతఏవభగవతావ్యాసేనజగన్మిథ్యాత్వవారణాయతదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్య ఇతిసూత్రేతజ్జన్యప్రపంచస్యతత్స్వరూపత్వంనిర్దిష్టం॥ ఆధ్యారోపస్తుతస్యతదన్యస్యవానాద్యః। బ్రహ్మణశ్శరీరేంద్రియాదిమాన్యత్వాత్। నద్వితీయః॥ శ్రు॥ సదేవసౌమ్యేదమగ్రఆసీదిత్యాదౌసృష్టేఃప్రాక్ద్వితీయవస్తునిషేధదర్శనాత్। తదన్యస్వీకారేశుద్ధాద్వైతభంగప్రసంగాచ్చతమఃప్రకాశవద్విరోధాభావాద్భేదాభేదోయుక్తః। ద్వైతాద్వైతాత్మకశరీరశారీరపరమాత్మనాంతాదాత్మ్యాభావేవ్యవహారాయోగాత్। అద్వైతినామధ్యాసాసంభవాత్। సచబ్రహ్మజ్ఞానపర్యంతమేవప్రపంచస్యసత్యత్వంతదూర్ధ్వమపిశుక్తిపాసాదిద్వైతకర్మదోషతనాత్। నచైకపక్షోయుక్తః; అభేదస్వీకారేద్వాసుపర్ణేత్యాదిభేదశ్రుతివిరోధః। భేదస్వీకారేతత్త్వమస్యాద్యభేదశ్రుతివిరోధః॥ ద్వైతాద్వైతస్యైవ। స్వాభావికత్వేనసర్వశ్రుతిసమన్వయాత్॥ శ్రుతిసంకోచేమానాభావాత్। యత్కించిచ్ఛ్రుతిప్రామాణ్యాంగీకారేఅర్ధాదివద్వేదబాహ్యప్రసంగాత్। యతోవేత్యాదినాద్వైతాద్వైతాత్మకబ్రహ్మప్రపంచయోఃకారణకార్యత్వదర్శనాత్। ప్రతిజ్ఞాసిద్ధేర్లింగమాశ్మరథ్యఇత్యాదిసూత్రత్రయేణభేదాదిమతత్రయమేవాత్రవివక్షితత్వాత్। ఉభయవ్యపదేశాత్త్వహికుండలవదితిసూత్రేణభేదాభేదస్యైవఅవిరోధిత్వేననిర్దిష్టత్వాత్॥ భేదాభేదస్తథాభేదోభేదమేవమతాస్త్రయ ఇతిసూతసంహితాయాంశ్వపంకశ్చిద్బ్రూతేసకలమపరస్త్వధ్రువమిదం। పరోధ్రువ్యాధ్రువ్యఇతిమహామ్నాస్తవేచభేదాదిమతత్రయమేవాత్రనిర్దేశాచ్చయతోవాచోనివర్తంతేత్యాదిశ్రుతీనాంగురుకటాక్షరహితప్రాకృతజీవపరత్వంనోచేదానందంబ్రహ్మణోవిద్వాన్నబిభేతికుతశ్చనేతిస్తుత్యుత్తరవాక్యవిరోధః। తస్మాత్సాత్మ్యజాపనపరత్వంవాఅన్యాధ్వైరే। బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరంబ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతీత్యాదిబ్రహ్మానుభవవిధాయకబహుశ్రుతివిరోధశ్చ। కించనావేదవిన్మనుతేతంబృహంతంనైషాతర్కేణమతిరాపనేయాతంత్వౌపనిషదంపురుషంపృచ్ఛామిశాస్త్రయోనిత్వాదిత్యాదిసూత్రేషుబ్రహ్మణోమానాంతరనిషేధదర్శనాచ్చసర్వశ్రుతిసమన్వితభేదాభేదబ్రహ్మమీమాంసారంభోయుక్తః; *అత్రాథశబ్దేనానంతర్యార్థోవివక్షితః। అథసత్త్వానుశాసనమథయోగానుశాసనమథైషజ్యోతిరథైషవిశ్వజ్యోతిరిత్యాదావివ- అథశబ్దస్యనాధికారార్థః జిజ్ఞాసాయానాధికారిత్వంజిజ్ఞాసాపదస్య- విచారలక్షకత్వాత్। వి

వాదస్య చ ప్రత్యధికరణత్వం। వక్ష్యమాణత్వే నాధికృతత్వ సంభవాదితిచేన్న। ఆనంతర్యా భిధానముఖేనవిద్యాపేక్షిత్వాధికారివిశే
షాణస్య చ ప్రత్యధికరణత్వం వ్యాచష్టే। తదనపేక్షితాధికారార్థకత్వస్యా యోగాత్ అథశబ్దానుశాసనమిత్యాదౌ పూర్వవృత్తి మూలకత్వా
న సుసంగతత్వేన సాన్నిధ్యత్వం వ్యాచష్టే। తదనపేక్షితాధికారార్థకత్వస్యా యోగాత్ అథశబ్దానుశాసనమిత్యాదౌ పూర్వాచార్యానుచారస్థాపనార్థం వ
ఖావా స్వాదికార్యాపేక్షిత్వం। మంగళస్యజిజ్ఞాసాయామన్వయాసంభవాన్న మంగళార్థః। పూర్వాచార్యానుచారస్థాపనార్థం వ
ణార్థత్వమాత్రేణమంగళార్థకత్వం॥ ఓంకారశ్చాథశబ్దశ్చ ద్వావేతౌ బ్రహ్మణః పురా। కంఠంభిత్వా వినిర్యాతౌ తస్మాన్మాంగలికావుభా
వితిస్మృతేః। ఆవాదశ్నేషలక్షణవన్న పక్షాంతరః। పూర్వమేకస్యాప్యకృతత్వాత్। అదీక్షితస్యమలత్రయవిధ్వంసాభావాన్న సాధనచతుష్ట
య సంపత్త్యానంతర్యం। నధర్మజిజ్ఞాసానంతర్యం। ధర్మబ్రహ్మశాస్త్రయోః కర్తృకర్మఫలభేదవ్యపదేశాత్। ప్రాకృతక్రియాత్మకధర్మస్య
ప్రవృత్త్యానంతర్యం। నధర్మజిజ్ఞాసానంతర్యం। ధర్మబ్రహ్మశాస్త్రయోః కర్తృకర్మఫలభేదవ్యపదేశాత్। ప్రాకృతక్రియాత్మకధర్మస్య
ప్రతిపాదకపూర్వశాస్త్రం తస్య-సిద్ధబ్రహ్మప్రతిపాదకత్వాసంభవాచ్చ వచనాదియజ్ఞభోజనగమనాదివత్ కించిత్పూర్వవృత్తిత్వం నియమవిధి
ప్రత్యనాం। యత్పూర్వవృత్తిత్వం నియమనియత ప్రయోజకత్వం మనుష్యాణాంమలత్రయవిధ్వంసనే-విధీయతే। తత్పూర్వవృత్తిత్వం బ్ర
హ్మవిచారశాస్త్రస్యేతినిశ్చీయతే॥ అతోఽస్యవిషయవాక్యం తైత్తిరీయశాఖాయాం-బ్రహ్మమేధాకామస్య తత్ప్రాప్తిసాధనం కిమిత్యా
కాంక్షాయామాహ॥ యశ్ఛందసామితి॥ యశ్ఛందసామృషభో విశ్వరూపశ్ఛందోభ్యోఽధ్యమృతాత్సంబభూవ-సమేంద్రో మేధయాస్పృ
ణోతు। అమృతస్య దేవధారణో భూయాసం। శరీరం మే విచర్షణం। జిహ్వా మే మధుమత్తమా-కర్ణాభ్యాం భూరివిశ్రువం-బ్రహ్మణః కోశో
సిమేధయాపిహితః। శ్రుతం మే గోపాయేతి॥ * అస్యార్థః। యశ్ఛందసామృషభః। సర్వవిద్యాప్రభుః। ఈశానస్సర్వవిద్యానామి
తిశ్రుతేః। విశ్వరూపః। ప్రపంచవపుః। సర్వో హ్యేషరుద్ర ఇతి శ్రుతేః। యశ్ఛందోభ్యోఽ- అమ్నాయేభ్యః। అమృతాదధిసంబభూవ।
వేదోపనిషదాగమాదీనామమృతరూపపరత్వాత్ప్రతిపాద్య ఇత్యర్థః। వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః। సఇంద్రః। పరమైశ్వర్యశాలీ-శివః।
మామం- మేధయా- ప్రజ్ఞయాస్పృణోతు। ప్రీణయతు-బలయతువా- తద్విజ్ఞానార్థం ప్రజ్ఞాబలం హి ప్రార్థ్యతే అమృతస్య- మోక్షో
య- దేవధారణః। దేవస్య- లింగరూపశివస్య ధారణం। యస్య- మమసోఽహం దేవధారణః। భూయాసం- భవేయం- చిచ్ఛక్తిప్రకటీ
కృతపరశివేష్టలింగధారీ భూయాసమిత్యర్థః। అతః। మేశరీరం-విచర్షణం। కిల్బిషరహితం భూయాదిత్యర్థః। జిహ్వా మే మధుమత్తమా
మధురాతిశయ మేవ మధురసంభాషిణీ భూయాత్। కర్ణాభ్యాం భూరివిశ్రువ బహుశ్రోత్రాభ్యాం విజ్ఞానయోగ్యకార్యకారణసంఘాతో భూ
యాసమిత్యర్థః। తస్మై వాచ తదర్థమేవ ప్రార్థ్యతే। బ్రహ్మణః పరస్య కోశోఽసి అసి రివోపలబ్ధ్యధిష్ఠానమిత్యర్థః। మేధయాలౌకికప్రజ్ఞయా ఆ
చ్ఛాదితః సామాన్యప్రజ్ఞయా అవిదితస్త్వ ఇత్యర్థః। నావేదవిన్మనుతే తం బృహంతం నైషాతర్కేణ మతిరాపనేయేతి శ్రుతేః। శ్రుతం శ్రవణ
పూర్వకం భక్తిజ్ఞానాదికం మమగోపాయ రక్ష తత్ప్రాప్త్యవిస్మరణాదికం కుర్వితి భావః। * దేవధారణో భూయాసమిత్యత్ర బాహ్యలింగ
ధారణమంతర్లింగధారణం ప్రణవధారణం వేతి సందేహః। త్వం దేవానాం పరమంచ దైవతం। తస్మాద్దేవశ్శివస్స్మృతః। దేవ్యాయుతం దేవ
తస్మాయువానమిత్యాదౌ దేవశబ్దస్య పరశివపరత్వేన బహుశః ప్రయోగదర్శనాత్- అన్యదేవధారణకర్తృత్వవిధాయక శాస్త్రాదర్శ
నాదాధారాభావాచ్చ। ధారణశబ్దస్య కర్తరిల్యుడంతత్వేన-దేవంధరతీత్యర్థే-సిద్ధే సతి-యస్మాదమృతస్య ముక్త్యర్థం దేవధారణో భూ
యాసం। తస్మాన్మాం మేధయా సంయోజయత్విత్యాదినాలింగధారణప్రతీతేః॥ భూయాసమిత్యత్ర లిఙోపి సత్వేన విధ్యర్థోపపత్తేశ్చ। బ్ర
హ్మమేధాకామస్య-లింగధారణావశ్యకత్వం ప్రతీయతే। అతః యశ్ఛందసామృషభో విశ్వరూప ఇత్యాదినా ప్రణవపరత్వమపి సూచితం యో
వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్త ఇత్యనేన తస్య వచఛందోవృషభత్వం జేంతత్సర్వమిత్యాదినా విశ్వరూపతా వ్యాదికం బ్రహ్మణః కోశోఽసీత్యత్ర పరబ్ర
హ్మాధిష్ఠానత్వం చ తస్యైవోపపన్నత్వాత్। అంతర్ధారణవిధాయకపరత్వమపి సూచితం యమాద్యష్టాంగయోగేషు వైదికానామంతర్ధార
ణస్య విధేయత్వాచ్చేతి॥ * పూర్వపక్షస్తు * విశ్వరూప ఇతి బ్రహ్మలింగస్య నిరుపపద బ్రహ్మపదస్య చ పరిచ్ఛిన్నలింగపరత్వాయోగాత్। దేవధా
రణ ఇత్యత్ర దేవ ఇతి పదచ్ఛేదాభావే గోపాయేత్యన్వయసామ్యాసంభవాత్। భూయాసమిత్యత్ర ఆశీర్లింగత్వేన విధ్యర్థాసంభవాత్।
లింగినంచక్రింద్రష్టేత్యాదినా బాహ్యలింగధారణస్యనిషిద్ధత్వాత్। లింగమధ్యే జగత్సర్వం। తత్రాపి దేవ్యం తత్ర మనసో లింగమాహుః
జోతిర్లింగం భ్రువోర్మధ్యే నిత్యం ధ్యాయేత్సదా యతిః। లింగం బ్రహ్మైవకేవలమిత్యథర్వణసామరుద్రహంసకళవల్ల్యాదిషు। శివస్యప
రబ్రహ్మణః లింగరూపతో వ్యపదేశాత్। తైత్తిరీయకైవల్యకళవల్ల్యాదిషు-దహరం విపాపం పరవేశ్మభూతం। హృత్పుండరీకం విరజం విశు
ద్ధమిత్యాదినాంతర్లింగధారణస్యైవ సిద్ధత్వాత్। శాఖాంతరేష్వపి బాహ్యలింగధారణాదర్శనాత్। అత। విశ్వాధికో రుద్రో మహ
ర్షిః। త్వం దేవేషు బ్రాహ్మణః। త్వం దేవానాం బ్రాహ్మణానామధిపతిర్విష్ణుః। క్షత్రియాణామధిపతిరిత్యాదిశ్రుతిష్వద్వితీయస్య శివస్య విశ్వాధి
కత్వబ్రాహ్మణత్వబ్రాహ్మణాధిపతిత్వదర్శనాత్ తత్ప్రణీత కామికాదివాతులాంతాద్యాగమవిరుద్ధమనాదిస్మృతిపురాణానాం
మానాభావాల్లింగంచ యజుర్వేదపస్తంభసూత్రే తిపురసంహితే తేషామసురాణాం త్రిపురం; పురంసన్నిధాత్యాదరభ
స్తోత్రప్రేషిద్వారం వృతా-అహమేవపశూనామధిపతిరసానీత్యాదినా-బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవానాం పశుత్వం శివస్య పశుపతిత్వం. తేషాం శివ
లింగధస్మ సుబ్రాహ్మణ శైవలాం ధనధారణం శ్రవణాత్। లోకే। ఆరాధ్యారాధకప్రభుభృత్యయోస్తదాదర్శనాత్-సర్వలింగగింస్థా
పయతీత్యాదిశ్రుతిబాహ్యలింగధారణస్యావిధేయత్వదర్శనాత్॥ రాగద్వేషాదిపాశబద్ధానాం పశుభావమాపన్నానాం ముముక్షూ
ణాం భక్తానామస్మాకం శివలాంఛనాత్మకీపరశివేష్టలింగధారణం కిముపక్త్యమితిచేన్న। శివోక్తకామికాద్యాగమానాం యావజ్జీవలిం

లింగధారణవిధాయకత్వాన్నహికర్మణికర్మాంతరారంభ ఇతిన్యాయేననిత్యోపాసనాదిపౌండరీకాంతశ్రౌతస్మార్తకర్మణాం నిరపకా
శత్వాత్। దీక్షితస్య-సూతకాదినిషేధదర్శనేనసాపిండ్యాదుత్తరకర్మణాం వైయర్థ్యప్రసంగాత్। నైసర్గికానంతరంజీవత్వప్రాప్తత్వ
భావేనస్వజాత్యాశ్రమధర్మాణాంప్రయోజనాభావాత్నకుర్యాన్నిష్ఫలంకర్మేతిన్యాయేనవిధినిషేధనిరపకాశేన వేదబాహ్యమతప్రవే
శాత్। వశిష్ఠాదిబ్రహ్మనిష్ఠానాంముక్తాత్మనామపి- జ్యోతిష్టోమాదిసర్వకర్మారంభకత్వశ్రవణాత్। యావజ్జీవంచవనరవదర్శౌ చాపజమి
త్యాదిశ్రుతౌ। మన్వాదిస్మృతీనామాపగపద్విధేయత్వదర్శనాత్। బ్రహ్మాదీనాంలింగధారణ దీక్షావిధాయక శ్రుతిస్మృత్యాగమపురా
ణోపబృంహణాభావాత్। శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహీతికైవల్యే-శ్రద్ధాభక్త్యుపచ్ఛిన్నధ్యానయోగస్యైవ మోక్షాంగత్వోప
దేశాత్। అన్యత్ర।తమేవంవిదిత్వా అతిమృత్యుమేతినాన్యః పంథావిద్యతేయనాయ। జ్ఞానాదేవతుకైవల్యంనాన్యః పంథావిముక్త
యేత్యాదిషు। మోక్షస్యజ్ఞానహేతుత్వోపదేశాత్। ఐశ్వర్యమీశ్వరాదిచ్ఛేన్మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాదిత్యాదినాజనార్దనస్యైవ మోక్షప్ర
దాయకత్వశ్రవణాత్సర్వలింగగీస్థాపయతీత్యత్రలడంతత్వేనవిధ్యభావాత్అనేకవిధానవాక్యభేదదోషాచ్చ॥ స్థాపయతేర్ధాత్వర్థేన
స్థావరలింగస్థాపనపరత్వద్యోతనాత్। తచ్చలింగపాణినాఅభిమంత్రితంపాణిమంత్రమితవ్యర్థలాచ్చ।నిర్మలాంతః కరణస్యబాహ్యైక
స్థాచరణేప్రయోజనాభావాత్। రాజనిష్ఠశ్వేతఛత్రాదిలాంఛనానాంభృత్యేష్వదర్శనాత్। పరమేశ్వరనిష్ఠగరళభక్షణభుజగభూష
ణాదిధర్మాణాంభయహేతుత్వాద్ధర్తుమశక్యత్వాచ్చలింగాచరణస్యానాచారేపి। నిఖిలవైదికశిష్టాచారాభావాత్సగుణోపాసన
స్య-నిర్గుణసాక్షిచైతన్యప్రాపకత్వాభావాత్। కామికాదీనామాగమానాంచోత్సవప్రతిష్ఠాంశేషే ఏవప్రమాణత్వాత్।ప్రత్యక్షశ్రుతిస్మృ
త్యాచారవిరుద్ధలింగధారణస్య-స్మృత్యనవకాశన్యాయేనసాంఖ్యస్మృతివన్న విధేయత్వమితిచేదుచ్యతే:-లింగధారణరాద్ధాంతస్తు
ప్రత్యక్షశ్రుతిస్మృత్యాగమపురాణేతిహాసవిహితత్వేనలింగధారణస్యఅగ్నిహోత్రాదివద్వైదికత్వంసిద్ధం। స్వాధ్యాయనంతరంబ్ర
హ్మజిజ్ఞాసావిదీయతేయశ్ఛందసామృషభోవిశ్వరూపఇత్యగ్న్యుపస్థభక్త్యోపాసనార్థంపరిచ్ఛిన్నత్వంయుక్తంనారాయణేనిధనసత
యేనమఇత్యాదినాలింగస్యసర్వాత్మకత్వముక్త్వాసర్వలింగంస్థాపయతీత్యనేనతస్యైవపరిచ్ఛిన్నలింగధారణవిధాయకత్వదర్శనా
త్సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయఃసర్వవ్యాపీచభగవాంస్తస్మాత్సర్వగతశ్శివః।ప్రాంచోహంప్రత్యంచోహమిత్యశ్వత
శ్వతరాథర్వశిరః ప్రభృతిషుతథాశ్రవణాచ్చ। తత్ప్రియేష్వంతర్మనసోలింగమాహుః।లింగేసుషుప్తః- లింగంబ్రహ్మసనాతనమితిక
ఠవల్లీ[illegible]సనిషల్లింగపురాణాదిషు- నిరుపదబ్రహ్మపదస్య- ప్రశస్తకరపాణిశబ్దవల్లింగపర్యాయత్వేనసిద్ధత్వాత్। ఉపరిపదవిభాగే
అసంభవ[illegible]ధికరణన్యాయేన- సన్నిధిశ్రుతధారణశబ్దాన్వయపరిత్యజ్య- వ్యవహితగోపాయేత్యత్రాన్వయ[illegible]గాత్। బ్రహ్మణః
కోశోసీతిసన్నిహితబ్రహ్మపదస్యైవవిభక్తిపరిణామేనాన్వయసంభవాత్। ధారణశబ్దస్యసంయోగార్థకత్వేన- అప్యుపపదవాచ్య
మోక్షస్యఅభ్యుదయోగాత్। లింగాంగసంగినోవత్సలసజ్జన్మనవిద్యతే యుగాంధ్యానసిద్ధిస్యత్ర[illegible]
హితావచనేనతస్యైవమోక్షోపదేశాత్శరీరంమేవిచర్షణమిత్యాదినాబాహ్యోపదార్థవిశేషఫలవిధానాత్। అత్యాశ్రమస్థస్యకలేం
ద్రియాణితి-అత్యాశ్రమీసర్వదాసకృద్వాజపేతీవ్రతమేతత్పాశుపతంపశుపాశవిమోక్షాయవ్రతమేతచ్ఛాంభవంతత్సమాచరేన్ముము
క్షుర్నపునర్భవాయతేషామేవైతేషాంబ్రహ్మవిదాంపరతస్యైతేకథితాహ్యర్థాఃప్రకాశంతేమహాత్మనఇతికైవల్యాథర్వశిరఃకాలాగ్నిరుద్ర
ముండకాదిషుపాశుపతవ్రతస్యైవబ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వోపదేశాల్లింగధారణదీక్షితస్యైవబ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వంసిద్ధం।శ్వేతాశ్వతరోపనిషదికైవ
ల్యశ్వేతాశ్వతరాద్యుపనిషత్సులింగధారణవిధాయకవాక్యదర్శనాత్పాశుపతవ్రతస్యభస్మధారణపరత్వమేవేతిచేన్నపాశుపతదీక్షి
తస్యైవలింగినస్తదంగత్వేనభస్మధారణవిధాయకత్వోపదేశాత్।లింగాగసంగినాంనైవపునర్జన్మనవిద్యతే।పశుపాశుపతోయోగఃపశు
పాశనివృత్తయే। సర్వవేదాంతసారోయమత్యాశ్రమఇతిశ్రుతిః। పరబ్రహ్మాభిదంలింగంపశుపాశవిమోచకం- యోధారయేత్సద్భ
క్త్యాసపాశుపతఉచ్యతే। శరీరస్థితమేభక్త్యాలింగంపరశివాత్మకం। యోధృత్వాపిచిరేద్భూమౌసపాశుపతఉచ్యతే। లింగంశివో
భవేత్క్షేత్రమంగంసంయోగఆశ్రయః।. తస్మాల్లింగాంగసంయుక్తో యోపిసోత్యాశ్రమీభవేత్।బ్రహ్మచారీగృహస్థోవావానప్రస్థోయతి
స్తువా। యస్తులింగాంగసంయుక్తస్సఏవాత్యాశ్రమీభవేదిత్యాదిస్కాందలింగకూర్మపురాణేషు। పాశుపతాత్యాశ్రమిశబ్దయో
ర్లింగధారిపర్యాయత్వేననిర్దేశాత్తత్పరత్వమేవేతిసిద్ధం॥కించ॥సామజైగిషీయశాఖాయాంగదానందోపనిషది।అంతర్ధారణశక్తో
వాహ్యాశక్తోవాద్విజోత్తమః।సంస్కృత్యగురుణాదత్తంశైవంలింగమురస్థలే। ధార్యంవిప్రేణముక్త్యర్థమేవంవేదాంతపీదోషదంతీ॥ అ
థర్వణేఐశ్వర్యశాఖాయాం- యోవామహాస్తార్చితలింగమేకంపరాత్పరంధారయతేసతతంవిప్రః క్షత్రియోవా। తస్యైవలభ్యః ప
రమేశ్వరోసౌనిరంజనంపరమంసామ్యముపైతిదివ్యమిత్యాదిశ్రుతిషు- పరమేశ్వరధ్యానధారణమేవముముక్షూణాంవిధేయమితిశ్రూ
యతేరుద్రాద్యాయేచ॥ అధ్యవోచదధివక్తాప్రథమోదైవ్యోభిషగిత్యనేనపరశివస్యైవజననమరణప్రవాహసంసారరోగనివారక
త్వంసూచితం।అతఏవవేదపురుషేణాపిలింగధారణేనైవపశుపాశవిమోచకత్వంబుుగ్యజుస్సామాదిషూపదిశ్యతే।శిరుస్త్వేతిశిఅ
యంమేహస్తో భగవానయంమేభగవత్తరః। అయంమేవిశ్వభేషజోయంశివాభిమర్శనః। అయంమాతా- అయంపితా- అయంజీవా
తురాగమత్। ఇదంతవప్రసర్పణం। సుబంధవేహినిరీహిత్యనేనవేదపురుషస్యపాణిలింగధారణంనిర్దిష్టం।శివాభిమర్శనఇత్యత్రస్థావర

లింగస్పర్శ ఇతి చేత్ - శివమభితస్సర్వదా స్పృశతీతి తత్యర్థలాభాత్సర్వకాలిక స్పర్శాన్యథానుపపత్త్యా నాన్యార్థో యుక్తః మేతదేవ వాతూలే శ్రూయతే। ధారయేద్యస్తు హస్తేన లింగాకారం శివం సదా। తస్య హస్తస్థితం విద్ధి మత్పదం సంపదాం పదమితి అగ్న్యవచ్ఛిన్నాయః పిండస్య- తన్నిష్ఠ దాహకత్వప్రకాశకత్వోపదేశవత్తు లింగధారణేన తత్పరస్య భగవతస్త్వవిశ్వభేషజత్వాదిపరమేశ్వరధర్మాః ప్రతిపాద్యంతే॥ తథా కామికేఽయం మే హస్తో భగవానితి మంత్రేణ సర్వదా పాణిలింగధృతిశ్వేద పురుషాణాం సమీరితా ✱ యజుర్వేదే ✱ యా తే రుద్ర శివా తనూరఘోరాపాపకాశినీ తయా నస్తనువా శంతమయా గిరిశంతాభిచాకశీహీతి ॥ త్రియంబకం యజామహే సుగంధిం పుష్టివర్ధనం। ఉర్వారుకమివ బంధనాన్మృత్యోర్ముక్షీయ మామృతాదితి॥ యజుర్వేద ప్రథమాష్టక చరమ ప్రపన్నే చ। సోమారుద్రా యువమేతాన్యస్మే విశ్వాతనూషు భేషాజాని దత్తం- అవస్యతం ముంచతం తన్నో అస్తుత నూషు బద్ధం కృతమేనో అస్మత్। ఇత్యాదిమంత్రాణాముపబృంహణం శ్రూయతే। లింగే ॥ శ్లో ॥ యా తే శివా తనూ రుద్ర లింగం మంగళదాయకం। లింగం శివా తనుః ప్రోక్తా మూర్తిర్ఘోరా తను స్మృతా అపాపేషు చ భక్తేషు- తయోర్మధ్యే శివా తనుః। కాశతే పరమేశస్య శిష్టా స్తే లింగధారిణః। తయా శంతమయా సౌఖ్యకారిణ్యా లింగరూపయా। అభిచాకశీహి తనువా గిరిశంతాభిరక్ష మాం। త్రియంబకం విరూపాక్షం లింగం బ్రహ్మ సనాతనం। యజామహే ధారయామ స్సుగంధిం పుష్టివర్ధనం ఉర్వారుకం యథా బంధాన్మృత్యోర్ముక్షీయ మామృతాత్। ప్రథమాష్టే యజుర్వేదే ప్రపన్నే చరమసాక్షికే లింగ ధారణమాఖ్యాతం వేదపుంసాం మహాత్మనాం సోమారుద్రా యువామేతాన్యస్మే అస్మభ్యమేవహి విశ్వాని భేషజానీష్టప్రాణభావాత్మకానిచ తనూషు దేహాశ్రితమే బద్ధం మాయా మలాత్మకం। కృతం యదేనో దురితం మనో వాక్కాయ కర్మజం॥ తదస్మదస్మత్తస్తూర్ణం ముఖ్యతో వశ్యతం యువాం ముంచతం కృపయా సద్యః క్షిప్రం మోచయతమీశ్వరౌ। సోమారుద్రౌ। సోమారుద్రౌ- దేవతాద్వంద్వే చేతి పూర్వపదస్య దీర్ఘః। సుపాం సులుగిత్యాదినా ద్విత్వస్య యః। తత్రైవ పరమేశ్వరస్య మూర్తిద్వయం శ్రూయతే- రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యేతి తస్మాత్ సోమరుద్ర శబ్దాభ్యాం ఘోరాఘోర మూర్తిద్వయముక్తం। యువం- యువామిత్యర్థః। అస్మే- అస్మభ్యం- సుపాం సులుగిత్యాదినా సే ప్రత్యయః। విశ్వా- విశ్వేతి తాబంతమేతత్। విశ్వానీత్యర్థః। ఏతాని- భేషజాని- భవరోగహరాణి- ఇష్టప్రాణభావభస్మరుద్రాక్షాదిసాక్షికాని। అస్మే- అస్మభ్యం తనూషు- శరీరత్రితయే- ధత్తం ధారయతం। నః। తనూషు బద్ధం। అనాద్యవిద్యా వాసితం। అతఏవ కృతం నః దురితం- యదస్తి- తత్- అస్మత్ అస్మత్తః- యువాం- అవశ్యతం- ముఖ్యతః। ముంచతం। మోచయతం ॥శ్రు॥ ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతమిత్యాదిష్వద్వితీయస్య పరబ్రహ్మణః శివస్య- మూర్తిద్వయ ప్రతిపాదనాదత్ర సోమారుద్ర ఇతి మంత్రే తద్వ్యముఖాయత్వం నిరూపితం। ఉమయా సహితస్సోమః। పంచోపనిషన్మయ దివ్య మంగళ విగ్రహః। రుదం భక్త సంసార దుఃఖం ద్రావయతీతి రుద్రః। యువామేతావుభౌ అస్మచ్ఛరీరే ఇష్టాదిలింగస్వరూపాణి ధారయిత్వా స్మచ్ఛరీరావచ్ఛిన్న మలత్రయాత్మక కల్మిషం నాశంకురుతమిత్యర్థః। విశ్వే దేవం నిముషా పవిత్ర్యం। శైవం లింగం పదధృతం సర్వ వేదైః। తత్రాత్మని ద్వైర్యుష్మ నిర్భిర్ముక్తి కామైః; కంఠే హస్తే చ మస్తకే వా భవశు ధార్యమితి సామవేదే। అత ఏవ భవభేషజాత్మక శివలింగ ధారణాదికం ముముక్షూణామావశ్యకం ॥ ✱ఉతమేవిత్రం తే ఇతి ఋగ్వేద మంత్రస్య సిద్ధాంత శిఖామణౌ- రేణుకాచార్యేణ లింగధారణపరత్వేన నిర్దేశాత్। శ్లో॥ బ్రహ్మేతి లింగమాఖ్యాతం బ్రహ్మణః పతిరీశ్వరః పవిత్రం తద్ధి వాఖ్యాతం తత్సంపర్కాత్తనుశ్శుచిః। ఋగిత్యాహ పవిత్రం తే వితతం బ్రహ్మణస్పతే। తస్మాత్పవిత్రం తల్లింగం। ధార్యం శైవ మునామయం అతస్తనురజ్ఞో వై పత్యమస్సంస్కారవర్జితః। దీక్షయా రహితస్సామాన్యం పూర్ణయాత్పదనుత్తై మనుమితి- సంధ్యా వందనాది వదకరణే ప్రత్యవాయ దర్శనాల్లింగధారణస్య నిత్యత్వం సిద్ధం ✱ భక్తస్యాభిభత్ తో లింగం యావత్ప్రాణ విధారణం। శ్వమాంసభక్షణం తావదన్నే నరచితం భవేత్॥ లింగస్య ధారణం యస్య స్థూలదేహ సవిద్యతే తద్దేహం శివ ఫలం జ్ఞేయం జీవత్యక్త శరీరవత్। తస్మాత్ ధారణం ప్రోక్తం యావజ్జీవాగ్నిహోత్రవత్। యథా స్మశానగం కాష్ఠమనర్హం సర్వకర్మసు- తథా లింగ విహీనస్తు సర్వకర్మ బహిష్కృత ఇతి వాతూల సాండిల్యంగాద్యాదిషు వకరణే ప్రత్యవాయ త్వం దృశ్యతే ✱ — కించ। భూయాసమిత్యత్రాపి- మేధావీ భూయాసం- బ్రహ్మవర్చసీ భూయాసం- అహమేకః ప్రథమ మాసమిత్యత్రేవ విధ్యర్థోపపత్తేః। దేవతాంతరధారణ విధాయక ప్రమాణాభావాచార్యదర్శనాత్। దీక్షాకరణే- శరీరత్రయగతానాది మలత్రయ ధ్వంసాభావాచ్చ। వైదికత్వేయథావహేస్సర్వవేద ప్రమాణతః। వేదవేదాంతసిద్ధత్వాద్వైదికం లింగధారణం। వేదవేదాంతశాస్త్రేషు పురాణేష్వాగమేషు చ। బ్రాహ్మణస్య సమాఖ్యాతం లింగధారణమిత్యారభ్య- వేదోక్తమే యజుర్వేదే తైత్తిరీయే విశేషతః। మోక్షార్థినాం ముక్తిహేతుర్లింగధారణమీర్యతే ఛందోభ్యస్సర్వవేదేభ్యస్య్వమృతాత్సంబభూవహి। ఇంద్రస్తు పరమైశ్వర్యశాలీ సాంబస్త్రిలోచనః। మాం మేధయా ప్రజ్ఞయా చ స్పృణోతు ప్రీణయత్వధ అమృతస్య మోక్షలాభాయ సర్వదేహేషు సర్వదా దేవస్య లింగరూపస్య శివస్య పరమాత్మనః। ధారణం తే ధృతిర్భూయస్య దేవ ధారణం భూయాత్। తత్సాచ్ఛరీరం మేలోకే విచర్షణముద్భిషం। జిహ్వా మే రసనా భూయాన్మధురాలాపభాషిణీ కర్ణాభ్యాం శ్రోత్రియుగ్మే నభూరివ్యశ్రువమస్త్వహం। బ్రహ్మణః పార్వతీశస్య కోశో ధిష్ఠాన మేవహి। అసేరివయదాలోకే ప్రజ్ఞయా మేధయావృతః। శ్రుతం తచ్ఛ్రవణాదీని మే గోపాయ ప్రసన్నత్వత ఇత్యాదినా లింగ ఏతదుపబృంహణం శ్రవణాత్। విశేష్యల్లుతం శ్రుతాచ్ఛేదో మా ప్రయుంజ్ప్రతరిష్యతి। ఇత్యాహ పురా

భ్యాం వేదార్థముపబృంహయ్యాణాతీ। వేదార్థో యంస్వయంజ్ఞాత్వాతత్రాజ్ఞానంభవేదపి। ఋషిభిర్నిశ్చితేతస్మిన్నాశంకాసాన్నృపః త్మనామిత్యాదిస్మృతౌ। స్వతంత్రతయా వేదార్థనిరూపణనిషేధదర్శనాన్నాన్యార్థోయుక్తః॥ లింగినంచక్రిణందృష్ట్వేత్యాదినిషేధ కస్మృతీనాం ప్రాత్యక్షిక వేదమూలకత్వాభావాత్సాంఖ్యస్మృతివన్నవిధేయం। శ్రౌతవిధేర్బలీయస్త్వాత్। ఉదితేజుహోతి-అనుదితేజు హోతీతివచనద్వయవిరోధే శాఖాంతరవిషయవన్మూలానుట్టంకితధూర్తస్మార్తమాయావాదికల్పితనిషేధవాక్యానాంగగనారవిందవ త్ప్రమాణాంగీకారే- అవైదికతప్తలింగాదారివిషయత్వం గ్రాహ్యం॥ చక్రిపదసామానాధికరణ్యదర్శనాత్। శ్రౌతలింగవిషయత్వే। లింగధార్యుత్తమాధికారివ్యవస్థాపకశ్రుతిస్మృతిపురాణాగమాదీనాందత్తాంజలిప్రసక్త్యా వేదబాహ్యమతప్రవేశస్స్యాత్॥ శ్రౌతా శ్రౌతవిభేదేనద్వివిధాలింగస్యధారణం। షడధ్వశుద్ధిలింగంతు శ్రౌతమిత్యభిధీయతే। అశ్రౌతంతప్తలింగాదిధారణం ప్రోచ్యతేశివే- శ్రౌతా నాంవీరశైవానాంవేదమార్గైకవర్తినాం। తప్తలింగపరిగ్రాహే ప్రత్యవాయోమహాన్భవేదితిసిద్ధాంతాగమేతథాదర్శనాత్। యావజ్జీవా గ్నిహోత్రదీక్షితస్యాపిశరశ్రౌతయాగదీక్షావిరోధాభావవల్లింగధారణదీక్షాయాఅపినిత్యవిధిప్రాప్తత్వేన। నపేయకర్మణికర్తాంత రారంభనియమస్య పాపకానదీక్షావిషయత్వం శైవదీక్షాయా అగ్నిష్టోమాదిదీక్షావత్ప్రయోగాపసర్గితాప్రభావాత్తయాసహావి రోధాభావాత్సముచ్చయోపపత్తేస్సవానాంజ్యోతిష్టోమాదిక్రతుత్వేనస్థాపనమావశ్యకమేవ। ఉభయోశ్రౌతత్వాత్। నిషేధస్యప్రయో గాపసర్గితయా వజ్జీవనిషిద్ధదీక్షాపరత్వేనపరత్వాద్వైదికపాంచరాత్రాదిదీక్షానిషేధపరత్వేనోపపత్తిః। జాతాశౌచమృతాశౌ చాదౌ। స్వకర్తృకయావజ్జీవాగ్నిహోత్రదీక్షితస్య- స్వనిత్యోపాసనాధికారవచ్ఛైవదీక్షితస్య- జాతాశౌచాదావపిలింగపూజా మాత్రానికారిత్వం। అతఏవసర్వస్యలింగస్థాపనయుక్త్యా- పవిత్రశబ్దేనధృతలింగస్యసర్వకాలధారణపూజాధికారయోగ్యత్వంసూ చితం॥ శైవం వేదార్థసంయుక్తం యస్యాగ్నిపరిగ్రహః బ్రహ్మచారియతీనాంచవరే నేనాస్తిసూతకం లింగార్చనరతానాంసూతకంవార జస్వలా। రవిరగ్నిర్యథావాయుః కోటికోటిగుణశ్శుచిః। జాతకేసూతకేవాపి నత్యాజ్యం శివపూజనమిత్యాదిపారాశరస్మృతిసిద్ధాం తశిఖామణ్యాదౌలింగాంగిదేహస్య- పవిత్రత్వవ్యపదేశాల్లింగధారణపూజాపేర్నవిరోధః॥ ననుప్రథమప్రతిపన్నత్వే ప్రత్యక్షవి రుద్ధత్వాత్స్నాతకరజస్వలాకాలకృతపూజాధారణాదికమనుపపన్నమితిచేన్న। జ్యోతిష్టోమాదిక్రతుపౌండరీకాదియాగీయపశువి శసనమాంసభక్షణపురోడాశబ్రహ్మచారికృతవివాదాదిసంగమాదిసత్యక్షులోకవిరుద్ధశాస్త్రాచారభంగప్రసంగాదినశు- శైవానాం పంచసూతకాభావే- వర్ణచతుష్టయానామప్రసంగః। తత్కృతపాకస్పర్శనపరిగ్రహప్రసక్తిశ్చ। తత్పరిగ్రహే- శైవశాస్త్రోక్తపూజా ధారణసూతకనిషేధశాస్త్రవిరోధప్రసంగాత్త్వైదికానాంలింగధారణమనర్హమేవేతిచేన్న। స్వేష్టలింగైకపూజాయాంశైవానాం చంపిధీయ్యతే। పౌండరీకేరజస్త్రీణాంసాగ్నిహోత్రేణ తథాతథా। అకరస్పర్శయోగ్యాపీయథాజుహ్వాపమహేశ్వరి। మంత్రోచ్చా రణమాత్రస్యపూజాభవతిభూతలే। తథాసూతకినశ్శైవాః పూజామాత్రేషుసంగతాః। నాన్యస్పర్శాసకూలాస్యుర్నిషేధానుశాసన మితిసిద్ధాంతాగమాదషు శివపూజామాత్రయోగ్యతాశ్రవణాత్। శైవదీక్షానంతరం పేతత్వేపతాప్రభావేపిశివాగమేషుశైవానాం స్వవర్ణాశ్రమోచితపూర్వాపరకర్మకర్తవ్యతాయావిధేయత్వాదకరణే ప్రత్యవాయదర్శనాచ్చవిధిపిత్రియా కర్మానుష్ఠానంక ర్తవ్యమేవ ॥శ్లో॥ స్వజాతివిహితంధర్మం సర్వంతేః పూజయంతియే। భక్త్యాశ్రీకంఠమనిశం శైవమాహేశ్వరాస్తథా। కర్మధ్య క్తముత్సృజ్యస్వజాతివిహితంనరాః। యేర్చయంతిశివంతేషాంపూజాంగృహ్ణాతినేశ్వరః। వర్ణాశ్రమసదాచారాణ్నివేదకథితాన్ప్రరా యేతానుల్లంఘ్యవర్తంతే శివస్యాజ్ఞాపలాపినః। రాజాజ్ఞాభంగకృన్మర్త్యో యథాదండోభవిష్యతి। శివాజ్ఞాభంగకృన్మర్త్యోదండ సహినరకస్తథా। సాంబేనశంభునాజ్ఞప్తంధర్మంత్యక్త్వార్చయేచ్ఛివం। సతస్మైకుప్యతేశంభుస్స్వాజ్ఞాభంగనిమిత్తతః। చోద నాలక్షణంధర్మంశివేనాజ్ఞప్తముత్సృజన్ శంకరంపూజయేద్యస్తుతస్మైసాంబః ప్రసీదతి। జ్ఞానేనాచారయుక్తేన ప్రసీదతిమహేశ్వరః। త స్మాదాచారవాజ్ఞానీభవేదాదేహపాతనాత్। జ్ఞానేనిష్ఠేవిదుషాంకర్మాపివినియుజ్యతే। ఫలాభిసంధిరహితంతస్మాత్కర్మనసంత్యజే తీఆచారప్రవసర్వేషామలంకారాయకల్పతే। ఆచారహీనః పురుషోలోకేభవతినిందితః। అంధపంగువదన్యోన్యంసాపేక్షేజ్ఞానకర్మ ణీ। ఫలోత్పత్తావిరక్తానాంతస్మాత్తద్వయమాచరేత్। శివాజ్ఞాపాలనార్థాయశివభక్తస్సనవ్రతీ। శివార్పణధియాకర్మకుర్యాద్వేదోది తంబుధ ఇతిశంకరసంహితాసిద్ధాంతశిఖామణ్యాదౌకర్మకర్తవ్యతాదర్శనాత్। స్వప్రయోజనాభావేపి। భృత్యానాంరాజాజ్ఞాభంగ భయాత్తదుదీరితకర్మాచరణవత్। శైవదీక్షితానాంకర్మకరణే ప్రయోజనాభావేపి॥ శివాజ్ఞాపాలనార్థమవశ్యకర్తవ్యమేవ॥ భీషా స్మాద్వాతః పవతే ఇత్యాదిశ్రుతౌ పవనప్రభాకరాదిదేవానాంశివజ్ఞాదికానామపిపరమేశ్వరాజ్ఞాభంగభయేనసకలజగదనుకూలస్వ స్వాచితకర్మానుష్ఠానశ్రవణాత్ ... త్యక్త్యా ... ల్పజ్ఞానినాంమనుష్యాణాం। కించ॥ లైంగే। వయంబ్రహ్మాదయస్సర్వేపశవః పరికీర్తితాః। త్వమ స్మాకంపతిర్యస్మాత్తస్మాత్పశుపతిర్భవః ఇత్యుక్త్వాదేవతాస్సర్వాశ్శివలింగాదిధారణంకృత్వాపాశుపతాస్సర్వే ... అ స్మాకంపతిర్యస్మాత్ ... త్రో బ్రహ్మావిష్ణూనామపాస్యస్సవప్రవహేతిదాదిభూతిరుద్రాక్షలింగధారణసహితః శుద్ధస్ఫటికమాలాభిః ... బుజానపి। బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవాశ్చస్పష్టాసాంబస్త్రిలోచనః త్రిపురాసురసంహారవకరోద్రక్షితత్వాత్సలక్షణత్యసబృంహణవాక్యబ్రహ్మాదీనాంశివ లింగాదిధారణదర్శనాత్। ఉతసాంబే। శంకరసంహితాయాం। బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవాశ్చమునయోగౌతమాదయః। ధారయం

లింగస్థం మాంసమార్థ్యస్వం స్వంపదమ తినదాలింగమత్త్ర మాంగేపి శేషతః। ఉరస్థలే హారిలింగం ధృత్వా మూర్ధ్ని తిష్ఠతీ తాముహః। వాళ్ళుతి। లోకే। అనంతపద్మనాభవిఠలేశ్వరాదిక్షేత్రేషు నారాయణస్యాపి పాణిశిరోపేశేషు। ప్రత్యక్షశివలింగధారణదర్శనాన్న సందేహకళంకప్రసంగః। శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహీత్యాదిషు। ధ్యానజ్ఞానయోరేవ మోక్షహేతుత్వవ్యపదేశాద్బాహ్యలిం గధారణాదినానకించిత్ప్రయోజనమితిచేత్। శ్రు॥ తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాన్తే విశ్వమాయానివృత్తిరితిశ్రుతౌ। తస్యహరస్య। అభిధ్యానాత్। అంతరనుసంధానాత్। యోజనాత్సంయోగాద్బాహ్య ధారణాత్తత్త్వభావాత్తత్త్వసాక్షాత్కారాత్సక లప్రాయాసనివృత్తిర్భవతితి ప్రూయతే॥ స్మృతిసంకోచేమానాభావాత్ సూ। జీవన్ముక్త ప్రాణలింగాన్నే తిచేన్నోపాసానైభిధ్యాదాగ్రత త్వాదిపాతద్యోగాదిత్యాహ భగవతా వ్యాసేనాపి। వినోపాసనాద్యపదేశాత్। తథాసాకం దే। మానసోపాసనం కుర్యాద్ధ్యదయేద హ చేపివా। పంచాక్షర్యాచ గాయత్ర్యా రుద్రసూక్తాదిభిస్సదా వాచకోపాసనం ప్రోక్తం న్యస్తలింగే శివాత్మకే। పాణిపీఠ శతధావ హ స్తాన్వంగుడితే వావిధానతః। కాయికోపాసనం కార్యం శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః। ఏవం త్రికరణైర్నిత్యమీశ్వరోపాసనం ద్విజః। కుర్వన్ముక్తిమ వాప్నోతి వైదికో నాన్యహేతునేతి। వ చస్యేకం మనస్యేకం కర్మణ్యేకం మహాత్మనామితి న్యాయమేవ। మానసయజ్ఞసన్యాసాదీనాం ప్ర వర్తకత్వదర్శనాత్ అంతర్ధారణమాత్రత్వే బాహ్యాంగస్య నిష్ఫలత్వాత్ తద్గతాణవమలధ్వంసాభావాచ్చ। ప్రాగుపనయనదీక్షితస్యైవ స్వాధ్యాయోధ్యేతవ్యః అహరహస్సంధ్యాముపాసీతేత్యాదివాక్యవిహితస్వాధ్యాయాదికర్మాధికారవల్లింగధారణదీక్షితస్యైవశి వధ్యానశివజ్ఞానాధికారిత్వస్య విరుద్ధం। అంతర్ధ్యానధారణయోరావశ్యకత్వేపి- పాశుపతవహ్నివన్మోక్షస్యలింగదీక్షాయాముఖ్యసాధన త్వాత్। తదస్వీకారే। పూర్వోక్తశ్రుతిస్మృత్యాగమపురాణనైరర్థ్యం వేదబాహ్యప్రసంగః। శివధ్యానపరోభూత్వాశివ లింగాగసంయుతః శివేతరపరిత్యాగీ ధ్యానయోగీసఉచ్యతే। ముఖే పంచాక్షరీత్యాదిధ్యానం మస్తకే లింగధారణం, శిఖాసూత్రంతదా భస్మనైవత్రిపుండ్రం చ తిలకం గాత్రమనుస్మృతిషు లింగధారణస్య వైదికవిహితత్వేనదృష్టత్వాచ్చవైదికానాం విరోధః ॥ భస్మనైవత్రిపుండ్రాణిల ఇత్యాదిస్మృతిషు లింగధారణస్య వైదికవిహితత్వేన దృష్టత్వాచ్చ వైదికానాం విరోధః మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాదితి నారాయణస్యైవ మోక్షప్రదాయకత్వోపదేశాత్తస్యోపాసనమేవ ముముక్షూణామావశ్యకమితిచేన్న- తదావిశస్యత్వభావాత్। శివప్రోక్తే శ్రుత్యర్థే సంకరస్సర్వమస్యత్పరిజప్య జ్ఞ। ఈశం జ్ఞాత్వా అమృతత్వమేతి। జ్ఞాత్వా శివం శాంతమత్యంత మేతి। ఈశం జ్ఞాత్వా అమృతాభవంతి। ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతి పండితః క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః। క్షరాత్మ నావీశతే దేవ ఏకః తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః। ప్రకృతిపురుషయోరద్వితీయాయతద్గసే। వి శ్వాధికోరుద్రో మహర్షిః। యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః। తమక్రతుం పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదా న్మహిమానమీశమిత్యాది శ్రౌతవిధేశ్చ లీనస్తాన్నారాయణస్య బ్రహ్మాణ ఏవ తాత్త్వభావాచ్ఛ్రుతివిరుద్ధస్మృతేః ప్రామాణ్యా భావాచ్చ। తావృతస్మృతీనాం సమక్షజలన్యాయేన పరంపరాశివోపాసనద్వారా మోక్షహేతుత్వం సిద్ధం। శ్లో। సాంఖ్యయోగసహ స్రేణజన్మనాద్వైతగోభవేత్। తన్మతసహస్రేణసారవంపతమశ్నుతే। తత్సహస్రేణ మాభ్యాసాగ్ణాపత్యసుతోభవేత్। తత్స స్రేణఘాలోకేవైష్ణవం మతమిష్యతే। తద్వైష్ణవసహస్రేణ శాక్తోభవతి సర్వదా। తత్సహస్రస్మప భాగశైవసమాన్య ఉచ్యతే। త త్సహస్రేణవిప్రేంద్రాః వీరశైవను తేభవేత్ తేనైవముక్తిమాప్నోతి నాన్యథాబహుయత్న తఇతిసాకం దేదర్శనాత్। విష్ణుసారూప్య మాపన్నానాం శివశక్త్యాదీనాంవిష్ణులోకప్రాప్తానాం శివోపాసనద్వారా మోక్షప్రాప్తిః కాశీఖండే శ్రూయతే। మహిమ్నస్తవేపిత్ర యీసాంఖ్యమిత్యారభ్య- త్వమసిపయసామర్ణవఇవేత్యంతేన ఋజుకుటిలత్వేన సర్వమతానామనుతానిరూప్య శివస్యసర్వేషాంప్రా ప్యస్థానత్వముపదిష్టం। వ్యా. సోపిస్వభుజస్తంభనానంతరం శివస్య స్వహస్తాంభవదీక్షాం లబ్ధ్వామోక్షాధికారీఅభూదితికాశీఖండే శ్రూయతే ॥ సర్వలింగంస్థాపయత్యేత్ర్యాత్ తలడంతత్వేపి। ప్రీహిణ్ ప్రోక్షతి- ప్రీహీనవహంతీత్యాదివద్వివ్యర్థాపపత్తేః। నచానేకవి ధానేవాక్యభేదదోషః। అగ్నేయోష్టాకపాలమితివత్। సర్వేషామప్రాప్తత్వేనవిధేయత్వాత్ అప్రాప్తత్వేవిధేయం తే బహూనాంకస్యైక యత్నతఇతిస్మృతిదర్శనాచ్చ। స్థాపయతిత్యత్ర- భూమ్యామేవేతి విశేషకాభావాచ్చ। తేస్సంకోచాసహిష్ణుత్వాదుభయథాప్ర మాణాచారదర్శనాచ్చ। పాణి చాపస చాత్మ్యాజ జాతత్రా సుతఇత్య గ్రసంభవేనలింగధారణసద్ధిరితివాచ్యం। మానసాదీనాం పూ జాకరణాత్వసన్నాత్వాణిశబ్దవైయర్థ్యప్రసంగః। పాణినాఅభిమంత్రితం పాణిమంత్రమిత్యర్థఃగతం। మంత్రశబ్దస్యగానార్థత్వేకా రేణ ఇత్యనేకరణవిరోధ ప్రసంగః। ప్రకృతమంత్రార్థస్తుత్రైంగ్యోత్తరథాగేవకవింశోధ్యాయే భగవతా వేదవ్యాసేనస్పష్టముపదిష్టః। య జరవ్యాహ సర్వంవైలింగంస్థాపయతితిచ। తస్మాద్ధార్యం మహాలింగం పాణిమంత్రేతి మంత్రతః। పాణౌలింగం వినిక్షిప్య దీక్షాకాలే గురు క్షేపం। యేనస్మరతితం మంత్రం పాణిమంత్రం పదంవిదుః। పవిత్రత్వాన్మహేశస్య శివస్య ప్రతిపాదనాత్- పవిత్రీకరణాత్పుంసాం పవి త్రమిత్యభిధీయతే। అతస్సర్వేషు కాలేషు ధారయేల్లింగముత్తమం। గచ్ఛంస్తిష్ఠన్ స్వపన్ విశన్ యానో న్యథాపివ! శుచిర వ్యశుచి ర్వాపిలింగం సర్వత్ర ధారయేత్। లింగధారీసదాశుద్ధో నిజలింగం మనోహరం। అర్చయేద్గంధపుష్పాద్యైః కరపీఠే సమాహితః। సత్యా నికర్మబృందానితథానైమిత్తికానిచ। శివార్పణధియాకుర్యాత్స్వయజ్ఞానాభివృద్ధయే॥ వృశ్చికాదివిష మాత్రేణ మ్రియమాణస్యకా లకూటభక్షణేనకష్టభావాత్। రజ్జుదర్శనేన సర్పభ్రాంత్యాపలాయమానస్య భుజంగధారణేన కష్టస్యాభావ ఇత్యాది న్యాయేన భవ్య

రణే ప్రమాణాభావాచ్ఛివలింగభస్మరుద్రాక్షధారణం ముముక్షూణాం రాజభృత్యవన్నాంగీకర్తవ్యమితి చేదుచ్యతే- భక్తానాం స్వసాయు
జ్యసిద్ధ్యర్థం స్వనిష్ఠభస్మరుద్రాక్షశివలింగచిహ్నానామేవాకరణే ప్రత్యవాయజనకనిత్యవిధిత్వేన పరమేశ్వరోపదిష్టత్వాత్। లోకే రా
జాజ్ఞావిహితరాజచిహ్నానామేవ భృత్యస్వీకారదర్శనాత్। పూర్వోక్తవేదశాస్త్రపురాణాగమాదిషు శివలింగభస్మరుద్రాక్షధారణవి
ధాయకధ్యుపపదేశాత్ భుజగధారణవిషభక్షణవిధ్యుదర్శనాత్। బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిసర్వేషాం భక్తానాం శివలింగధారణస్యైవ దర్శ
నాత్। శివాజ్ఞాపాలనార్థాయ శివభక్తశ్శివవ్రతీ। లింగరుద్రాక్షభస్మాని శివచిహ్నాని ధారయేత్। రాజాజ్ఞోలంఘనాల్లోకే యథా దం
డో విధీయతే శివాజ్ఞోలంఘనాద్దండో కారవం నరకం తథేతి లింగే దర్శనాచ్చ। సగుణస్వామిథ్యాభూతత్వాత్ కథం తదుపాసనస్య ని
ర్గుణచైతన్యప్రాపకత్వమితి చేతి- ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం। ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూత
యోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదితి కైవల్యశ్వేతాశ్వతరాద్యుపనిషత్సు సగుణోపాసనస్యైవ నిర్గుణసర్వసాక్షిచైతన్యప్రాపక
త్వోపదేశాత్। స్థిరేభిరంగైః పురురూప ఉగ్ర ఇతి రుద్రసూక్తాదిషు పరమేశ్వరశరీరస్య నిత్యత్వోపదేశాచ్చ। నత్వాగమానామాల
యోత్సవప్రతిష్ఠాశ్వప్రామాణ్యం। గాయత్ర్యాదిసర్వమంత్రాగం న్యాసకరన్యాధ్యానముద్రాకుండమంటపాదీనామాగ
మప్రమాణవిధేయత్వాత్। తదస్వీకారే సర్వయాగమంత్రఫలసాధనత్వాయోగాచ్చ బ్రహ్మవిద్యాసయాశ్శాంభవదీక్షితస్యైవాధి
కారిత్వమితి నిర్ణీయతే॥ నను యస్యైతే ష్టాచత్వారింశత్సంస్కారా ఇత్యారభ్య బ్రహ్మణస్సాయుజ్యం సలోకతామాప్నోతీత్యం
తేన- గర్భాధానాదిసకలకర్మణాం దురితక్షయద్వారా పరమేశ్వరప్రాపకత్వోపదేశాత్। విద్యాం చావిద్యాం చ యస్తద్వేదోభ
యం సహ తే నేతి బ్రహ్మవిత్ప్విష్టకృచ్చ సత్యే న లభ్యసహ్యైష ఆత్మా సమ్యగ్జ్ఞానేన బ్రహ్మచర్యేణ నిత్యమిత్యాదిజ్ఞానకర్మస
ముచ్చయశ్రుతిదర్శనాద్ధర్మజిజ్ఞాసానంతరం యుక్తం। ఉత తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే। ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీ
యత ఇత్యాదినా కర్మఫలానామనిత్యత్వం। పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతః కృతేనేతి కర్మ
ఫలేషు వైరాగ్యం। శాంతో దాంత ఇత్యాదినా శాంత్యాదికం। న స పునరావర్తత ఇతి శ్రుత్యా మోక్షస్య నిత్యత్వేన తత్రేచ్ఛాసం
భవాన్ముముక్షుత్వం సూచితం తస్మాదేతత్సాధనచతుష్టయానంతరం వా బ్రహ్మజిజ్ఞాసా కర్తవ్యా। లింగధారణస్యాపి కర్మత్వేన సమో
క్షోపయోగిత్వాదితి చేన్న। నాస్త్యకృతః కృతేనేతి వాక్యేన ప్రకృతస్యైవ కర్మణో నిషిద్ధత్వాత్। అమృతస్య దేవధారణో
భూయాసం। తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయస్యాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః। వ్రతమేతచ్ఛాంభవం తత్సమాచరే
న్ముముక్షుర్నపునర్భవాయ। సర్వలింగగింస్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రమితి తైత్తిరీయశ్వేతాశ్వతరాదిషు శివలింగధ్యానధారణాదీనా
మప్రాకృతకర్మణాం మోక్షహేతుత్వోపదేశాత్- గర్భాధానాదిప్రాకృతకర్మణాం మోక్షవిధాయకశ్రుతిస్మృతీనాం- సాధన
చతుష్టయానంతర్యబ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వోపదేశవాక్యానామన్నం బ్రహ్మేతి వాక్యానామివ స్థూలారుంధతీన్యాయేన- సమక్షజ
లన్యాయేన చ పరంపరాసాధనత్వం యుక్తం। సందిగ్ధే వాక్యశేషాదితి న్యాయేన అమృతస్య దేవధారణో భూయాసమితి వాక్యేం
అసందిగ్ధత్వేన బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వనిరూపణాత్। పూర్వోదాహృతజ్ఞానకర్మసముచ్చయసాధనచతుష్టయప్రతిపాదకశ్రుతీనాం
సందిగ్ధత్వం సిద్ధం। తదుక్తం శంకరసంహితాయాం॥ నిత్యానిత్యవిచారవానిహాపరత్రాపేక్షితార్థారతిరిత్యారభ్య- నత్యజప్రా
ణలింగంత్వం యావజ్జీవం సంప్రతిజ్ఞయా। పునర్భవో న తే వత్స విద్యతే మాతృయోనిష్విత్యాదినా సాధనచతుష్టయసంపద్విశిష్టస్య లి
గధారణముక్త్వా తతో బ్రహ్మజ్ఞానోపదేశవిధిర్నిర్దిష్టః। రేణుకభగవత్పాదాచార్యేణాపి। పిండస్థాపిండవిజ్ఞానమిత్యారభ్య- ప్రతా
నిశివభక్తస్య కర్తవ్యానిప్రయత్నత ఇత్యం తేన సిద్ధాంతశిఖామణౌ తథైవోపదేశాత్। న చ లింగధారణమాత్రేణ ముక్తిః సంభవేదేవా
లం। కిమూపనిషచ్ఛాస్త్రవిచారప్రయాసేనేతి వాచ్యం। ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః। వేదాంతశ్రవణం
కుర్యాత్। యోగం సమారభేదిత్యాదినా మాయాపాశవిముక్తానామపి ప్రారబ్ధప్రతిభాసనాశపర్యంతం పరమేశ్వరాజ్ఞాపాలన
స్యకర్తవ్యత్వశ్రవణాత్। తదభావే లింగాంగజ్ఞానదృఢప్రత్యయాసంభవాత్పునః కామక్రోధాదీనామంతఃకరణప్రవేశానవకా
శహేతుత్వాచ్చ॥ ఆసుప్తేరామృతేః కాలం నయేద్వేదాంతచింతయా- దద్యాన్నావసరం కించిత్కామాదీనాం మనాగపి- ఇతి శ్రు
తేః। కరణతయా స్వతంత్రవిధ్వంతరరహితసౌత్రామణిబృహస్పతిసవనాచేరగ్నిచయనవాజపేయాద్యంగత్వేన- ఉభయవిధిబలాదు
భయసిద్ధివల్లింగధారణబ్రహ్మజిజ్ఞాసయోర్నవిరోధః। జ్యోతిష్టోమాదివల్లింగధారణస్యాపి- కర్మత్వేన సపరంపరాముక్తిహేతుత్వ
మితి వాచ్యం। పూర్వోదాహృతప్రాత్యక్షికశ్రుతివిరోధః శ్రవణాదీనామపి కర్మత్వేన తేషామపి ముక్తిహేతుత్వం న స్యాత్। తథా
చేన్మాయాపాశనివృత్తౌ ముఖ్యకారణత్వాభావాద్బ్రహ్మజిజ్ఞాసాశాస్త్రస్యాప్రసక్త్యసంభవప్రసంగః। తథా చేన్మాలభేదీతపాండిత్యా
పకర్షః। వ్రీహిప్రోక్షణాదికం దర్శపూర్ణమాసోత్పత్త్యపూర్వహేతుతయా స్వాంగైర్యథా సముచ్చీయతే తథా పరమేశ్వరార్పితపురా
కృతజ్యోతిష్టోమాదిసర్వకర్మాణి సాధనచతుష్టయాదికం చ। శివజ్ఞానశివలింగధారణప్రయోజకతయా మోక్షే సముచ్చీయంతే। లింగ
ధారణబ్రహ్మవిచారశాస్త్రయోః కథం క్రమనియమః। కర్త్రైక్యాభావాత్। కర్త్రైక్యే హ్యాఘారదర్శపూర్ణమాసవదంగాంగి
త్వేనవా। పంచప్రయాజివదేకాంగిత్వేనవా। భవతీతి చేదుచ్యతే। పూర్వోక్తతైత్తిరీయశ్వేతాశ్వతరకైవల్యజాబాలకఠవల్ల్యాదిశ్రు

శ్రీయుతేత్యాదిశ్రుతిషు బ్రాహ్మణానాం శివోపాసనస్యైవ విధేయత్వాత్ । యో వై స్వాం దేవతామతియజతే ప్రస్వాయై దేవతా
యై చ్యవతే న పరాం ప్రాప్నోతి పాపీయాన్ భవతీతి శ్రుతౌ స్వదేవతాపరిత్యాగే ప్రత్యవాయశ్రవణాత్ । బ్రాహ్మణానాం శివో
దేవః క్షత్రియాణాం తు మాధవః । వైశ్యానాం తు తథా బ్రహ్మా శూద్రాణాం సురనాయకః । బ్రాహ్మణో భగవాన్ రుద్రః క్షత్రియః పర
మో హరిః । పితామహస్తథా వైశ్యో వ్యపలస్తు పురందర ఇత్యాదివచనైః పారాశర్యాదిభిర్వైదికబ్రాహ్మణానాం శివదేవత్వశ్రవణాత్ । అ
పామేత్యాదిశ్రుతేరాభూతసంప్లవస్థానమమృతత్వం హి భాష్యత ఇత్యాదిస్మృత్యా భూతప్రళయావధ్యపేక్షితామృతత్వప్రతి
పాదనతాత్పర్యావధారణాత్ । యతోఽసాధారణకారణత్వేనామృతస్య దేవధారణం విధీయతే । అతః పశుపతిస్వరూపబ్రహ్మజ్ఞా
నాయ వేదాంతవాక్యవిచారః కర్తవ్యః ॥ సత్యకామః సత్యసంకల్పః సోఽన్వేష్టవ్యః స విజిజ్ఞాసితవ్యః । ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోత
వ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదిషు బ్రహ్మజిజ్ఞాసా విధిరూప్యతే । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స
ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇత్యాదిశ్రుతిష్వాత్మశబ్దస్య పరశివప్రతిపాదకత్వాన్నాన్యార్థకత్వం ॥ అత్ర బ్రహ్మణో జిజ్ఞాసా బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి
కర్మణి షష్ఠీ న శేషషష్ఠీ । జిజ్ఞాసాయాః కర్మాపేక్షత్వాత్ । శేషషష్ఠీపరిగ్రహేఽపి బ్రహ్మణః జిజ్ఞాసాకర్మత్వముపదిశ్యతే । సంబంధసామాన్య
నిష్ఠత్వాత్ । ఏవమపి బ్రహ్మణః కర్మత్వముత్సృజ్య సామాన్యద్వారేణ పరోక్షం కల్పయతో వ్యర్థప్రయాస స్యాదితి చేన్న । ప్రథమప
రిగ్రహే తదపేక్షితానామస్యార్థానాం సిద్ధత్వాత్ । అత్ర సూత్రే । కర్తవ్యేతి పదాధ్యాహారో నాంగీకర్తవ్యః । విషయప్రయోజనజ్ఞానాదే
వ ప్రవృత్తిరుపపత్త్యా హారసంభవాత్ । సిద్ధాంతే కార్యాన్వితే పదశక్త్యనంగీకారాచ్చ నహ్యనువాదదోషః । నిష్ప్రయోజనానువాదదోషా
భావాత్ । కర్తవ్యపదాధ్యాహారమాత్రేణ చ కథమనువాదదోషపరిహారః విష్ణురుపాంశు యష్టవ్యో జామిత్వాయేత్యాదౌ తవ్యప్రత్య
యేఽప్యనువాదదర్శనాత్ ప్రాప్తత్వాదనువాదస్య కర్తవ్యపదాధ్యాహారం వినాపి । తత్త్వమసి । అయమాత్మా బ్రహ్మేత్యాదివదనువాదత్వ
సంభవాన్నానువాదపరిహారాయాధ్యాహారః । న చ శ్రవణవిధ్యపేక్షితన్యాయవిచారార్థత్వాదస్య సూత్రస్య శబ్దసూత్రయోరైక్యయా
ప్యర్థాధ్యాహారః । శ్రవణవిధేరనంగీకారాత్ । విధిత్వాప్రయోజనరూపసంపత్త్యభావేన తాపదపూర్వవిధిః । విచారస్య నిర్ణయహే
తుత్వస్య తాత్పర్యగ్రాహకస్య లోకసిద్ధత్వాత్ । సంబ్రహ్మసాక్షాత్కారహేతుత్వేన ప్రాప్తమితి వాచ్యం విచారమాత్రస్య విచారనిర్ణ
యహేతుత్వస్య బ్రహ్మప్రమాణస్య తత్సాక్షాత్కారహేతుత్వస్య చ ప్రాప్తౌ విచారితవేదాంతజ్ఞానరూపశ్రవణస్య నిర్ణయహేతుత్వప్రా
ప్తేః । నాపి నియమవిధిః వ్యావృత్త్యభావాన్న చ గురువిరహితవిచారో వ్యావృత్తః । పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమా
యాన్నాస్త్యకృతః కృతేన । తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణిః శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠమితి విజ్ఞానార్థం విధీయమానగురుపద
సదృష్టద్వారాసంభవే హ్యదృష్టకల్పనాయోగాత్ । వేదాంతవిచారేణ వ విజ్ఞానార్థస్య పర్యవసన్నత్వాత్ తత్ర విచారవ్యావృత్తేరుపగమవి
* శ్రుతిస్మృతిపురాణాగమప్రమాణైః కర్తృదర్శనాత్ తత్రైక్యవికల్పవిచారోఽనవిధేయః । నను లింగధారణస్య నిత్యత్వమస్తు । జైమిని
సూత్రవిహితవిధిత్రయే కో విధిరాశ్రీయతే । అపూర్వవిధిర్నియమవిధిః పరిసంఖ్యావిధిర్వా । వ్రీహీన్ ప్రోక్షతీతివన్నాపూర్వవిధిః । లి
ంగధారణస్య పవిత్రం తే వితతం బ్రహ్మణస్పత ఇత్యాదిబహుశ్రుతివిహితత్వాత్ । వ్రీహీనవహంతీతివన్న నియమవిధిః । శివలింగేతరశిఖా
యజ్ఞోపవీతభస్మరుద్రాక్షధారణస్య సత్త్వాత్ । పంచ పంచనఖా భక్ష్యా ఇతివన్న పరిసంఖ్యావిధిః । లింగధారణాదికర్తవ్యతాకర్తవ్య
తయోరేకదా సముచ్చయప్రసక్త్యసంభవాదతో లింగధారణస్య న చాత్ర వైదికత్వమితి చేన్న । విధిత్రయేణాపి సిద్ధత్వాత్ । అమృతస్య
దేవధారణో భూయాసమిత్యత్రాపూర్వవిధిః । లింగధారణస్య సర్వలింగీం స్థాపయతీత్యాదిబహుశ్రుతివిహితత్వేన నాపూర్వవిధిరి
తి చేత్ ఉపజీవ్యోపజీవకన్యాయేన సర్వలింగీం స్థాపయతీత్యాదిఫలధారణశబ్దాభావేనోపజీవిత్వం । అమృతస్య దేవధారణో భూ
యాసమిత్యత్ర మోక్షఫలధారణవిధాయకత్వదర్శనాదుపజీవకత్వమతోఽనదోషః । నియమవిధిశ్చ । తాంత్రికతప్తలింగశూలడమరుక
శంఖచక్రాంకననిషేధపూర్వకశ్రౌతభస్మరుద్రాక్షలింగధారణస్వీకారాత్ । హరికేశాయోపవీతినే రుద్రశిఖేత్యాదౌ భస్మరుద్రాక్షా
దివచ్ఛివస్యైవ శిఖాసూత్రశ్రవణాచ్ఛివలాంఛనమితి సిద్ధం । యచ్ఛంద సేత్యాదిలింగధారణవిధాయకశ్రుతీనాం శంకరమహేశ్వరానుగ్రహ
లబ్ధసర్వవేదార్థవేదిభిస్సర్వజ్ఞవ్యాసదూర్వాసరేణుకర్షిలోపాముద్రాదధీచికుంభసంభవాదిపూర్వాచార్యైర్లింగధారణపరత్వేన
వ్యాఖ్యానాత్ । తదేవ గౌరవం । వచనం శ్రుత్యుక్త్యనుభూతివాదనః । వార్ధాదివన్న యుక్తిమాత్రతాపలాపినః సిగమాగమోభయ
వేదాంతప్రతిపాదితభక్తిక్రియాజ్ఞానకాండత్రయవిహితస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచప్రకాశకషట్స్థలపరశివసాక్షాత్కారకారణ
బహుజన్మకృతశివార్పితయజనయాజనతపోధ్యానాద్యనేకపుణ్యాపూర్వఫలకశరీరత్రయగతమలత్రయధ్వంసకకారుణ్యకల్యాణైకైవ
ల్యవిలాసశ్రీమత్సంప్రదాయకాష్ఠాపరణపంచాచార్యగురుకరుణాకటాక్షలబ్ధశక్తిపాతాద్యవచ్ఛిన్నపరశివేష్టలింగధారణాత్మకపా
శుపతదీక్షానంతర్యమిత్యథశబ్దార్థో నిర్ణీయతే ॥ అతోఽనంతర్యాభిధానముఖేనాథశబ్దేనైవ హేత్వర్థసిద్ధేః కుతోఽతశబ్దఇతి
చేత్ । అపామ సోమమమృతా అభూమేత్యాదౌ ప్రాకృతకర్మఫలస్యాపి నిత్యత్వశ్రవణాత్ జీమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ । అసావాదిత్యో
బ్రహ్మ । నారాయణపరం బ్రహ్మ । అన్నం బ్రహ్మేత్యాదౌ నానావిధోపాసనాదర్శనాత్తద్ధ్వంసపరశివేష్టలింగధారణాన్ముక్తిస్సం
భవతీతి శంకాని రాసహేతుత్వస్ఫుటీకరణార్థమిత్యతఃశబ్దోపాదానం । తద్యథేహ కర్మజితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇత్యా

దిబహుశుతిసిద్ధతా వ్వతీకర్మప్రకరణపఠితశ్రుతసోపే క్షయాబ్రహ్మప్రకరణపఠితఅమృతస్యదేవధారణో భూయాసమిత్యాదిశ్రు
తేర్బలవత్త్వాత్ శివప్రకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్య త్పరిత్యజ్య। ప్రక్రప్రవరుద్రోనద్వితీయాయతస్థే। అసంఖ్యాతాసహ
స్రాణిస్మర్య తేనచదృశ్యతే॥ త వంశ్ఛేవానాంబ్రాహ్మణానామధిపతిర్విష్ణుః క్షత్రియాణామధిపతిర్బ్రహ్మణానాంబ్రాహ్మణారా
శ్రియతేత్యాదిశ్రుతిషు బ్రాహ్మణానాం శివోపాసనస్యైవవిధేయత్వాత్।యోవై స్వాందేతామ తియజతేప్ర స్వాయైదేవతా
యైచ్యవతేన పరాంప్రాపో న్తిపాపీ యాన్భవతీతి శ్రుతౌస్వ దేవతాపరిత్యాగే ప్రత్యవాయశ్రవణాత్।బ్రాహ్మణానాంశివో
దేవః।క్షత్రియాణాంతు మాధవః।వైశ్యానాంతుతథాబ్రహ్మశూద్రాణాంసురనాయకః। బ్రాహ్మణో భగవాన్ రుద్రః క్షత్రియః పర
మోహరిఃపితామహస్తథావైశ్యోవృషలస్తుపురందరఇత్యాదిమనుపారాశర్యాదిషువైదికబ్రాహ్మణానాం శివదేవత్వశ్రవణాత్। అ
పామేత్యాదిశ్రుతేరా భూతసంప్లవ స్థానమమృతత్వంహిభావ్యతఇత్యాదిస్మృత్యాభూతప్ర లయావధ్యపేక్షితామృతత్వ ప్రతి
పాదనతాత్పర్యావధారణాత్ ।యతోసాధా రణకారణత్వేనఅమృతస్యదేవధారణంవిధీ యతే।అతఃపశు పతిస్వరూప బ్రహ్మజ్ఞా
నాయవేదాంతవాక్యవిచారఃకర్తవ్యః ॥ సత్యకామ స్సత్యసం కల్పస్సోన్వేష్టితవ్యస్సజిజ్ఞాసితవ్యః । ఆత్మావారేంద్రష్టవ్యః శ్రోతవ
వ్యోమంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదిషుబ్రహ్మజిజ్ఞాసావిధిశ్శ్రూయతే। ప్రపంచోపశమంశాంతంశివమద్వైతంచతుర్థంమన్యంతే స
ఆత్మాసవిజ్ఞేయఇత్యాదిశ్రుతిషు ఆత్మశబ్దస్య పరశివంప్రతిపాదకత్వాన్నాన్యార్థకత్వం ॥ అత్ర బ్రహ్మణో జిజ్ఞాసేతి
కర్మణిషష్ఠీన శేషషష్ఠీ।జిజ్ఞాస్యాపేక్షత్వాత్। శేషషష్ఠీపరిగ్రహణే। బ్రహ్మణఃజిజ్ఞాసాకర్మత్వముపదిశ్యతే। సంబంధసామాన్య
నిష్ఠత్వాత్।ఏవమపిబ్రహ్మణఃకర్మత్వముత్సృజ్యసామాన్యద్వారేణపరోక్షం కల్పయతోవ్యర్థప్రయాసస్స్యాదితిచేన్న। ప్రధానప
రిగ్రహేతదపేక్షితానామప్యర్థాత్సిద్ధత్వాత్। అత్రసూత్రే। కర్తవ్యేతిపదాధ్యాహారోనాంగీకర్తవ్యః। విషయప్రయోజనజ్ఞానాదే
వపురుషవ్యాపారసంభవాత్। సిద్ధాంతేకార్యాస్వతేపదశక్త్యనంగీకారాచ్చనవ్యానవాదదోషః। నిష్ప్రయోజనానువాదేదోషా
భావాత్। కర్తవ్యపదాధ్యాహారమాత్రేణచకథమనువాదదోషపరిహారః। విష్ణురుపాంశుర్యష్టవ్యోజామిత్వాయేత్యాదౌతవ్యప్రత్య
యేప్యనువాదదర్శనాదప్రాప్తత్వాదనువాదస్యకర్తవ్యపదాధ్యాహారంవినాపి। తత్త్వమసి।అయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదివదనువాదత్వ
సంభవాన్నానువాదపరిహారాయాధ్యాహారః।నచశ్రవణవిధ్యపేక్షితన్యాయవిచారార్థత్వాదస్యసూత్రస్యశ్రుతిసూత్రయోరైక్యరూ
ప్యార్థమధ్యాహారః శ్రవణవిధేరనంగీకారాత్। విధిత్వప్రయోజనరూపసంపత్త్యభావేననతావదపూర్వవిధిః। విచారస్యనిర్ణయహే
తుత్వస్యతాత్పర్యగ్రాహకస్యలోకసిద్ధత్వాత్।నచబ్రహ్మసాక్షాత్కారహేతుత్వంనప్రాప్తమితివాచ్యం విచారమాత్రస్యవిచార్యనిర్ణ
యహేతుత్వస్యబ్రహ్మ ప్రమాణస్యతత్సాక్షాత్కారహేతుత్వస్యచప్రాప్తౌ విచారితవేదాంతజ్ఞానరూపశ్రవణస్యతద్ధేతుత్వప్రా
ప్తేః। నాపినియమవిధిః। వ్యావృత్త్యభావాన్నచగురువిరహితవిచారోవ్యావృత్తః। పరీక్ష్యలోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమా
యాన్నాస్త్యకృతఃకృతేన। తద్విజ్ఞానార్థంసగురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణిశ్శ్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠమితి విజ్ఞానార్థంవిధీయమానగురుసద
నదృష్టద్వారాసంభవేప్యదృష్టకల్పనాయోగాత్।వేదాంతవిచారేణైవవిజ్ఞానార్థంసర్వస్యప్రవృత్తిరితిసత్యతంత్రవిచారవ్యావృత్తేః రూపగమ
విధినైవసిద్ధత్వాదత్రైవతత్త్వమస్యాదిమహావాక్యార్థప్రతిపాదితభేదాభేదవిచారోయుక్తః। యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రే
బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి। జ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంతమేతి- నాన్యః పంథావిద్యతేయనాయేత్యాదౌముఖ్యతయాజీవబ్రహ్మైక్యోప
దేశాన్న లక్షణార్థోవైదికః ముఖ్యార్థత్యాగేఽతుల్యాధికరణవిరోధాపత్తేశ్చ। తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతి। నాన్యః పంథావి
ద్యతేయనాయ। ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసః పరస్తాదిత్యాదిశ్రుతిషు। భిన్నాత్మోపాసకస్యైవశివత్వ
ప్రాప్త్యుపదేశాత్। తరతిశోకమాత్మవిత్। ఆత్మావారేద్రష్టవ్య ఇత్యాదిశ్రుతివిహితాత్మోపాసనస్య భిన్నాత్మవిషయత్వంసిద్ధం।
నపరిసంఖ్యావిధిః। సాధనాంతరస్య సముచ్చిత్యప్రాప్త్యభావాత్। నచవ్యాపారాంతరస్యఅసాధనస్యాపివృత్త్యర్థంపరిసంఖ్యావిధిః
సాధనాంతరస్యసముచ్చిత్యప్రాప్త్యభావాత్।నచవ్యాపారాంతరస్య యావజ్జీవంవేదాంతవిచారః కర్తవ్యః। నచవ్యాపారాంతరని
వృత్తిర్వాచ్యం।తత్రైవదోషాపాతాత్ ।కించ।సంన్యాసినోసంన్యాసినోవావ్యాపారాంతరనివృత్తిః। నాంత్యః। అశక్యత్వాత్।నా
ద్యః। సన్న్యాసవిధాయకేనైవసిద్ధత్వాత్। బ్రహ్మసంస్థోఽమృతత్వమేతీతిఛాందోగ్యేప్యనన్యవ్యాపారస్యైవముక్తిసాధనత్వశ్రవ
ణాత్ సంపూర్వతిష్ఠతేస్సమాప్తివాచిత్వస్యాగ్నిష్టోమసంస్థేత్యాదౌదర్శనాత్। బ్రహ్మసంస్థాశబ్దితాయాఃబ్రహ్మణిసమాప్తేరనన్య
వ్యాపారరూపత్వాత్। తమేవైకంజానథాత్మానమన్యావాచోవిముంచథేత్యథర్వణికేఖండతఏవవ్యాపారాంతరనిషేధాచ్చ। అనుష్ఠే
రామ్యతేఃకాలంనయేద్వేదాంతచింతయేత్యాదిశ్రుతేశ్చ। తద్విధ్యంతరసిద్ధస్యవ్యాపారాంతరనిషేధస్యానాత్రతైర్దోష్యమంగీకృత్య
విధానమంగీకర్తవ్యం। అతఏవ।సహకార్యాంతరవిధిః। పక్షేణతృతీయం। యద్వతోవిద్యాదివదిత్యధికరణేకైవల్యచంద్రోదయేవ
రమారాధ్యాఃనాపూర్వవిధిః। ప్రాప్తేరనన్యోపాయతోనచనియమః। పరిసంఖ్యావాశ్రవణాదిషుసంభవేదితి। తస్మాచ్ఛ్రవణ
విధ్యభావాన్నతదైకరూప్యాయలక్షణాధ్యాహారః। అస్తువాశ్రవణవిధిః। తథాపినలక్షణాధ్యాహారః। సర్వత్రశ్రుతిసూత్రయోరై
కరూప్యానుమానికత్వాత్తస్మాద్విషయప్రయోజనప్రతిపాదనార్థమిదంసూత్రంబ్రహ్మజ్ఞానస్యఇష్యమాణతయాప్రయోజనత్వాద్బ్రహ్మ

ణశ్చవిషయత్వంశ్రుతం। ఇష్యమాణబ్రహ్మజ్ఞానంనవిచారమంతరేణేతివిచారఃకర్తవ్యఇత్యుపదిశ్య॥ *సదాబ్రహ్మణో ననిర్విశేషత్వం। తే
పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచేతిశ్రుతిదర్శనాత్। జిజ్ఞాస్యబ్రహ్మణస్సదామూర్తామూర్తత్వం। ద్వా
వేతాబ్రహ్మణోరూపే। తదాదిమధ్యాంతవిహీనమేకంవిభుంచిదానందమరూపమద్భుతం ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలో
చనంనీలకంఠంప్రశాంతం। ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాదిత్యాద్యుభయవ్యపదేశాత్శ్రుతిసంకో
చేమానాభావాత్। ననునిర్విశేషబ్రహ్మజ్ఞానమేవతత్త్వజ్ఞానత్వాత్పశుపాశమోచకంనతుసగుణజ్ఞానం। ధర్మాణాంబాధ్యత్వాత్। అ
థాతఆదేశో నేతినేతీత్యేతదక్షరంగార్గ్యస్థూలమనణ్వమహ్రస్వమిత్యాదినాసర్వధర్మనిషేధశ్రవణాత్।ఏకమేవాద్వితీయంబ్ర
హ్మనేహనానాస్తికించనఇత్యాదినాతస్యాద్వితీయత్వశ్రవణాత్। సాక్షీచేతాకేవలోనిర్గుణశ్చేతిశ్రుత్యా గుణనిషేధావగమాదితిచే
న్ననేతినేతీతివాక్యానాంపూర్వవాక్యప్రాప్తమూర్తామూర్తోభయప్రపంచనిషేధపరత్వాత్ బ్రహ్మధర్మాణామనిషిద్ధత్వాత్ తథాచసూ
త్రంప్రకృతైతావత్త్వంహిప్రతిషేధతితతోబ్రవీతిచభూయఇతిఅన్యథానఞ్వాదీనామపినిషేధస్యాత్ అద్వితీయవాక్యానాం చసదేవసో
మ్యేదమగ్రఆసీదితిపూర్వవాక్యైకవాక్యతయాసృష్టేఃపూర్వకాలేఅద్వితీయత్వప్రతీతేఃనిర్గుణశ్రుతేరపిసర్వజ్ఞత్వాదిషడ్గుణశబ్దప్రయో
గాభావేనసత్త్వాదిగుణత్రయాభావపరత్వాత్ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదివాక్యవిరోధాచ్చ రేవణసిద్ధమరుళసిద్ధాదిపూర్వాచా
ర్యాణాం వైదికానాం సృష్టేః పూర్వకాలే వ్యక్తావ్యక్తోభయప్రపంచోత్పత్తేరభావాత్ ద్వైతబ్రహ్మ వాక్యాని తద్విష
యాణీతి తాత్పర్యం తథా శ్వేతాశ్వతరే యదాతమస్తన్నదివా నరాత్రిర్నసన్న చాసచ్ఛివఏవ కేవలః అథర్వ శిర సిచ
అహమేకఃప్రథమమాసన్వర్తామిచభవిష్యామిచనాన్యఃకశ్చిన్మత్తోవ్యతిరిక్తఃనాన్యత్కించనమిషదితిసర్వవేదాంతేషుగతిసామాన్యస్యా
యేనబ్రహ్మణిసృష్టిపూర్వకాలేఅద్వైతమవగంతవ్యం సృష్ట్యున్ముఖస్యబ్రహ్మణఃకామనయాబహుభావశ్రవణాత్ తథాచశ్రుతిఃసో
కామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతీతినిర్భేదవాక్యాన్యపిసృష్టేఃపూర్వకాలేప్రతియోగిసాపేక్ష్యభేదస్యాభావాత్తద్విషయాన్యేవఅ
భేదవాక్యాన్యపిఐతదాత్మ్యమిదంసర్వంసర్వోహ్యేషరుద్రః ఆత్మైవేదంసర్వమిత్యాదీనిస్వేచ్ఛయాబహుభావమాపన్నస్యబ్రహ్మ
ణోవిశ్వాభేదపరాణికార్యకారణయోరభేదశ్చమృదాదిదృష్టాంతేనైకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాచయమాంయోవేదససర్వవిత్ వేదే
త్యథర్వశిరసిశివతత్త్వజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానసిద్ధిరితిసిద్ధం।సృష్టేఃపూర్వకాలేజగదుపాదానకారణప్రకృతేస్సత్త్వాత్కథమద్వైతమితిచేత్
తస్యాఈశ్వరశక్తిత్వేనతదభిన్నత్వాదయస్కాంతస్య లోహాకర్షణశక్తివద్వహ్నేర్దాహకశక్తిరివతతోభిన్నా దృశ్యతే। తథా
చ శ్రుతిః తదాత్మశక్తింస్వగుణైర్నిగూఢామితి। పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచేతిచ।పరాశక్తిశ్చశివస్యై
వాసాధారణీతిశ్రుత్యాగమపురాణాదిషుప్రసిద్ధిఃఅతోముముక్షుభిర్వైదికజగన్మిథ్యాత్వాద్వైతవాదోనాంగీకర్తవ్యః నేతినేతీత్యాదిశ్రు
తీనాంనకేవలనిషేధముఖేననిరవయవబ్రహ్మబోధకనిత్యత్వబోధకత్వం। స్థిరేభిరంగైః పురురూపఉగ్రఇత్యాదిశ్రుతిష్వప్రాకృతప
రమశివలీలాదివ్యమంగళవిగ్రహాణామపినిత్యత్వశ్రవణాత్। సదా శేషీ శేషత్వవ్యవస్థాపకసంయుక్తద్వైతపాంచరాత్రాదివ
న్నచాంగాంగిత్వే నసావయవత్వవాదినః। జీవవత్సుఖదుఃఖభోక్తృత్వప్రసంగాత్। ఆకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణఇత్యాదిశ్రుతివ
శతభంగప్రసంగాచ్చ। సదాఘటపటవన్నాత్యంతభేదవాదినః। యేనాశ్రుతంశ్రుతంభవతీత్యాదిప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతశ్రుతిభంగప్ర
సంగాత్। నచరజ్జుసర్పవదేకతరమిథ్యాత్వవాదినః। సత్యకామస్సత్యసంకల్పఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధస్వాభావికానంతకల్యాణగుణభంగ
ప్రసంగాత్।యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంత ఇత్యాది శ్రుతి విహిత జగజ్జన్మాది కారణత్వ భంగ ప్ర
సంగాత్ ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞావిధాయకశ్రుతివిరోధాత్। మూర్తామూర్తోభయబ్రహ్మోపాసనావైఫల్యప్రసంగాచ్చ।
తస్మాద్వయంస్వాభావికసర్వశ్రుతిసమన్వయభేదాభేదవాదినఇతిరాద్ధాంతః॥ *జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశౌ। ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశ
ఇత్యాదిశ్రుతిష్వద్వితీయస్యశివస్యపరబ్రహ్మణస్సర్వజ్ఞత్వాద్యసాధారణధర్మోపదేశాచ్ఛుద్ధచిద్రూపత్వం। స్వాభావికావిద్యాపాశ
బద్ధత్వాజ్జీవస్యజడాజడత్వంసర్వానుభవసిద్ధం। మహదాదిజగదుపాదానకారణత్వాద్గుణత్రయాత్మకప్రకృతేరచిద్రూపత్వంసర్వాధి
ష్ఠానస్యసర్వవ్యాపకస్యపరమశివస్యకథంమూర్తామూర్తత్వమితిచేన్మూర్తత్వేనపవనస్యదిగేకదేశవర్తిత్వమమూర్తత్వేననిఖిలలోక
వ్యాపకత్వం। ప్రధానస్యమహదహంకారకాలాకాశవాయురూపేణామూర్తత్వం। తేజస్సలిలపృథివీరూపేణమూర్తత్వంచదర్శ
నావనంతశక్తివిశిష్టస్యఅఘటనాఘటనసమర్థస్యపరశివస్యకింవక్తవ్యం। విరూపేభ్యోవిశ్వరూపేభ్యశ్చవోనమోనమఇత్యాదిబహు
శ్రుతివాక్యదర్శనాత్। శక్తేస్సంకోచభావేనసృష్టేఃపూర్వంమహేశ్వరః। నిరంశోనిర్గుణశ్చేతివేదాంతేషుప్రగీయతే। శక్తేర్వికాస
భావేనహ్యనంతగుణవానితి ప్రోచ్యతే భగవాన్రుద్రఃపశుపాశవిమోచకః। మూర్తామూర్తస్వరూపేణయథావాయుర్విరాజతే।
సదాశివోతథాభాతిసర్వానుగ్రహకారకః। మూర్తామూర్తజగద్రూపాయథామాయాతథాశివః। మూర్తామూర్తస్వరూపస్యా
దితివేదాంతడిండిమః। ఏతద్వేదాంతహృదయమజ్ఞాత్వామోహితాఃపరేశ్రుతేరపార్థంకుర్వంతిలోకేపండితమానినఇత్యాదినాశై
వాగమేషువేదైకదేశమతనిందాశ్రవణాన్నతద్విద్వత్పరిగ్రాహ్యం। నతమఃప్రకాశవద్భేదాభేదోవిరుద్ధః। కింత్వేకకాలేనవా। ది
వారాత్రవత్కాలభేదేనవానాద్యః। రూపజాతిశబ్దార్థగుణగుణినోఃప్రకాశాదివదవిరోధిత్వేనైకకాలేదర్శనాత్। ద్వైతప్రపంచే।

CC-0. Jangamwadi Math Collection, Varanasi. An eGangotri Initiative

ఘటస్స్ఫురతి ఘటో భాతి ఘటః ప్రియ ఇత్యత్ర నామరూపాస్తిభాతిప్రియాణామేకత్ర ద్యోతనాత్। చిదానందకాద్వైతబ్రహ్మణ్యనృతజడదుఃఖస్వభావప్రకృతేః కార్యకారణత్వేన దర్శనాత్। తదస్వీకారే సహేతుదృష్టేః నుపపన్నమితి న్యాయవిరోధాచ్చ మరుమరీచికాదివద్భ్రాంతిమాత్రత్వే హ్యర్థక్రియాసిద్ధివిరోధాత్। న ద్వైతదృశాం ద్వాసుపర్ణేత్యాదిశ్రుత్యనుభవదర్శనాత్ సాదృశ్యాం జీవబ్రహ్మణోర్భేదః। తత్త్వమసీత్యాద్యనేకశ్రుత్యనుభవదర్శనాన్మోక్షదశాయామభేదశ్చ యుక్త ఏవ। సత్యకామ ఇత్యుక్తా శివస్య పరబ్రహ్మణస్సృష్టిస్థితిప్రళయవిశ్వోద్భవతిరోధానకామస్య సత్యస్య వ్యవస్థానాత్ ఇంద్రజాలశుక్తిరజతవత్ప్రపంచస్య వ్యవహారమాత్రసత్యత్వం। సాంఖ్యాసమ్మత్యా చ కారణసత్యత్వేన కార్యస్యసత్యత్వమితి నియమాత్। నిర్విశేషస్యాద్వితీయస్య బ్రహ్మణః జిజ్ఞాస్యత్వాయోగాత్ తత్రారోపితప్రధానసత్వగుణప్రధానం తమిథ్యాభూతేశ్వరశబలబ్రహ్మణో యుక్తమితిచేత్। యన్మనసా న మనుతే యేనాహుర్మనో మతం। తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసత ఇత్యాదిశ్రుతేః। పూర్వపక్ష్యోపాత్తవాగింద్రియాద్యగ్రాహ్యత్వద్వారా ప్రధానవాక్యైకతయా సర్వేంద్రియాగోచరీభూతబ్రహ్మస్తుతిపరత్వాత్ సగుణోపాసనస్యాప్యుపక్రమాదిసిద్ధత్వాదస్య థాగారుడమాంత్రికయోరత్యసంభవప్రసంగాచ్చ। సగుణబ్రహ్మణ ఈశ్వరత్వాదికం కల్పితమితిచేత్ తద్విధాయకప్రాత్యక్షికవేదవేదాంతేతిహాసపురాణాగమాదీనాం భక్తిక్రియాజ్ఞానశాస్త్రాణాం దత్తాంజలిప్రసక్తిస్స్యాత్। అసతి కల్పితే విద్యేశ్వరే కస్య వసనే గ్రాహ ఇవ భక్తిశ్రద్ధావిశ్వాసాః కస్య భవేయుః॥ కథం కల్పితేశ్వరో నానావిధకర్మానుగుణస్య విచిత్రఫలదాతా భవేత్। మాతృదేవో భవ పితృదేవో భవ ఆచార్యదేవో భవేత్యాదివిధయోఽపి పరిహృతా ఇత్యసంభావ్యమాపతేత్। ఏవం చైతన్యలక్షస్యేశ్వరత్వాదిష్టేశ్వరాద్రజ్జుసర్పాదివద్భయదాపిస్యాత్। శ్రూయతే చాపరోక్షద్యాంతమపిసూర్యాదీనాం భయం॥ భీషాస్మాద్వాతః పవతేత్యాదినా॥ జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశౌ। అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్య ఇత్యాదిశ్రుతేశ్చ జీవబ్రహ్మణోరజత్వశ్రవణేన కల్పితత్వవాదోఽప్యవైదికః। కించ నిర్విశేషబ్రహ్మణి కిం ప్రమాణం ప్రవర్తతే॥ శబ్దస్య శక్యతావచ్ఛేదకలక్ష్యతావచ్ఛేదకపురస్సరం శక్తిలక్షణయోః ప్రవృత్తేః। అనుమానస్యాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావచ్ఛేదకాదిపురస్సరం ప్రవృత్తేః తదనుకూలతర్కాణాం చ వ్యాప్తిమూలత్వేన వ్యాప్తితావచ్ఛేదకాదిపురస్సరం ప్రవృత్తేః। నిర్విశేషజ్ఞానస్య సంశయవిపర్యయధీనివర్తకత్వాభావాత్। సమానప్రకారకసమానవిషయకనిశ్చయస్యైవ విపర్యయాదినివర్తకత్వాదన్యథా। ద్రవ్యత్వేన ఘటనిశ్చయే గృహే ఘటోఽస్తి నవేతి సంశయో న స్యాత్। ఈశ్వరస్యానిష్టబాధ్యధర్మాతిరిక్తధర్మాశ్రయో వా। స్వజ్ఞానబాధ్యధర్మాశ్రయో వా। ధర్మత్వాద్ఘటవత్ ఆత్మత్వాద్దేవదత్తవత్। సత్యజ్ఞానాదయః న బ్రహ్మసాక్షాద్బోధ్యాః। ఈశ్వరేతరావృత్తిత్వాదీశ్వరత్వవత్। న చాప్రయోజకత్వం నిర్ధర్మికవస్తుసాధకప్రమాణసత్త్వే తద్భ్యాం మయా మాతా వంధ్యేతి వద్వచనవ్యాఘాతేన సర్వవ్యవహారోచ్ఛేదప్రసంగస్యైవ విపక్షబాధకత్వాత్ తదయుక్తం॥ ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య ఇతి శ్రుత్యా పరమాత్మసాక్షాత్కారఫలవనాద్యత్వాత్సాధనత్వేన శ్రవణం విధీయత ఇత్యనుపపన్నం। సుశ్రవ ఇతి ధాతోశ్శబ్దకర్మకక్రియా శ్రవణజ్ఞానార్థకత్వాత్ తస్య చ విధేయత్వాద్ ధ్యానవిధ్యవఛిన్నవేదార్థ్యయనాదేవ శ్రవణజ్ఞానస్యోత్పత్తత్వాత్। న చ పదార్థం జ్ఞానేతత్యాది యోగదర్శనాదర్థజ్ఞానేఽపి ధాతోశ్శక్తిరితి వాచ్యం తత్ర లక్షణయైవోపపత్తౌ శక్తిద్వయకల్పనాత్। వీక్షణాద్యర్థజ్ఞానోత్పత్త్యాదావర్థజ్ఞానాభావేనప్యైతస్య శ్రవణాత్ స్తు వార్థజ్ఞానేఽపి శక్తిస్తథాపి తదపి విధేయం లుప్ఠ ఆదేశ సాంగాధ్యయనస్య విధిఽర్థ... సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేత్యాదివాక్యవిచారైర్జ్ఞాతత్వాత్। నన్వేవం తర్హి ప్రసక్తత్వాత్ సాధారణాత్మకజ్ఞానమధ్యయనమాత్రాన్నప్రాప్యత ఇతిచేన్న। తస్యాపిభ్రమరకీటమిత్థం ఆవిర్భావిద్యావృత్తిపూర్వకగురుకరణకటాక్షప్రాప్తస్య సవిధ్యాహీనత్వాత్। నచాత ఏవ విచారశ్రవణస్య బ్దేన విపక్షితత్వ ఇతి వాచ్యం విధౌ లక్షణాపత్తిరితిచేన్న। ఆత్మా వా అరే ... కామాయ సర్వం ప్రియో భవతీత్యారభ్య ఆత్మనస్తు కామాయ సర్వం ప్రియో భవతీత్యంతేన ఆత్మన ఏవ నిరతిశయసుఖస్వరూపత్వేన పరమపురుషార్థత్వముక్త్వా। ఆత్మని విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం। ఏతావదరే ఖల్వమృతత్వమిత్యుపసంహారాదాత్మజ్ఞానమేవ తత్ప్రాప్త్యుపాయమితి నిశ్చీయతే। తథా చ ద్రష్టవ్య ఆత్మజ్ఞానం ద్రష్టవ్యమిత్యనూద్య తత్ఫలమాత్మసాధనాకాంక్షాయాం శ్రోతవ్య ఇత్యాదినా సాధనవిధిరితి నిశ్చీయతే। శాబ్దజ్ఞానేఽప్యసాధారణకారణతయా విచార ఏవ లక్షణయా విధేయోఽవగమ్యతే। తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామి। నావేదవిన్మనుతే తం బృహంతం సైషా తర్కేణ మతిరాపనేయేత్యాదిశ్రుత్యా నిర్వర్తనాత్ బ్రహ్మణి మానాంతరాభావాద్ద్రష్టవ్య ఇత్యత్ర దర్శనసాధనాకాంక్షాయాం వేదాంతవాక్యమేవ తత్సాధనం। తచ్చావిచారితం। న నిశ్చయాదాయకమితి మననిదిధ్యాసనాం సహకృతం। విచారితవేదాంతవాక్యమాత్మసాక్షాత్కారే హేతురిత్యయమర్థస్సంపద్యతే। న చ విధౌ లక్షణాకాప్యదృష్టచరీ। అర్థవంతి కేవ్యర్థంజపీ కేదస్యత్రదేశకవిశేషలక్షణాయాః॥ జాతపుత్రః కృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీతేత్యత్ర వయోవిశేషలక్షణాయాః ఉచ్చైః ఋచా క్రియత ఇత్యాదావృగాదిపదే వేదలక్షణాయాః॥ పావకస్య ఇష్ట్యా ప్రతిగృహ్ణీయాదిత్యత్ర నిజార్థలక్షణాయాః। నేక్షేతోద్యంతమాదిత్యం నాపేయం వృణీతేత్యాదావసూర్యాదానలక్షణాయాః॥ సకలం జంభక్షయేదిత్యాదిపురుషార్థవిశేషబలవదనిష్టసాధనతాలక్షణాయా బహులత్వాత్। తస్మాల్లక్షణయా విచారవిధిర్యుక్తః॥ నను విచారో విధివ్యాజ్ఞ్యయనోతంతవే ... సిద్ధత్వాద్గువిధేయ ఇతిచేన్న। అపూర్వవిధ్యసం-

భావేపి నియమవిధేరవకాశస్తు తథాహి। విధిస్త్రివిధః। అపూర్వవిధిః। నియమవిధిః పరిసంఖ్యావిధిశ్చేతి। తత్ర కాలత్రయేపి మానాంతరాప్రాప్తస్య ప్రాప్తిఫలకో విధిరాద్యః। యథా వ్రీహీన్ ప్రోక్షతీత్యత్ర విధివ్యతిరేకేణ ప్రోక్షణం కేనాపి న ప్రాప్తం। పక్షప్రాప్తస్యాప్రాప్త్యంశపరిపూరణఫలో విధిర్ద్వితీయః। యథా వ్రీహీనవహంతీత్యత్ర విధ్యభావేపి పురోడాశప్రకృతిద్రవ్యాణాం వ్రీహీణాం తండులహేత్వపేక్షాదేవ అవహననం ప్రాప్యేత ఇతి నాపూర్వవిధిః। కింత్వాక్షేపాన్నఖవిదళనమపి ప్రాప్నుయాదితి తదానీమప్యవహననప్రాప్త్యర్థం। ద్వయోరేకత్ర నిత్యప్రాప్తావితరనివృత్తిఫలకవిధిస్తృతీయః। యథా ఇమామగృభ్ణన్ రశనామృతస్యేత్యశ్వాభిధానీమాదత్త ఇత్యత్ర లింగాదేవ మంత్రో రశనాగ్రహణే నిత్యం ప్రాప్నోతీతి నాపూర్వనియమవిధీ। కింతు లింగవిశేషాదశ్వాభిధాన్యామివ గర్దభాభిధాన్యామపి మంత్రః ప్రాప్నుయాదితి తన్నివృత్త్యర్థః। ఏవంచ వ్రీహీనవహంతీతివచ్ఛ్రోతవ్య ఇతి నియమవిధిః। న చ వ్యావృత్త్యభావః। శారీరాత్మవిచారస్యావ్యావృత్తత్వాత్। న చ తస్య మోక్షసాధనజ్ఞానే ప్రాప్త్యభావః। ద్వా సుపర్ణే-ద్వే బ్రహ్మణీత్యాదివాక్యాదాపాతప్రతిపత్తిదశాయాం తస్యాపి ప్రాప్తిసంభవాత్। న చ వస్తుతస్సాధనాంతరప్రాప్తావేవ నియమవిధిః। అపూర్వీయవ్రీహిషు। నఖవిదళనస్యాప్రాప్తేర్నియమో న స్యాత్। కథంచిత్తండులీభావమాత్రే తత్రాప్యస్త్యేవ నియమో। అత్రాపి ఆత్మజ్ఞానత్వేన జీవాత్మవిచారాప్రాప్త్యా పరమాత్మవిచారో నియమవిధిరస్తు। ఇహాత్మశబ్దస్య। ఇదం సర్వం యదయమాత్మని విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతమిత్యాదిప్రకరణపర్యాలోచనయా పరమాత్మపరత్వాత్। సమన్వయసూత్రే। శ్రీరామసిద్ధభగవత్పాదాచార్యైః। శ్రోతవ్య ఇత్యత్రాత్మజ్ఞానవిధిర్నిరాకృతః। న తు జ్ఞానోద్దేశేన విచారవిధిరితి తద్విరోధ ఇతి నిర్ణీయతే। తస్మాద్విచారవిధానే కించిద్బాధకమిత్యేవం స్థితే శ్రవణవిధేరపేక్షితాధికారివిషయఫలత్రయమాగమికన్యాయేన నిర్ణీతమిదం సూత్రం। అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యత్ర అనువాదపరిహారాయ శాస్త్రేషు పురుషప్రవృత్తిసిద్ధయే చ కర్తవ్యేతి పదమధ్యాహర్తవ్యం। జిజ్ఞాసాపదేన విచారో లక్షణీయః। న చ జిజ్ఞాసాపదేన లక్షణాయా యుక్తా। ప్రకృతిప్రత్యయసముదాయస్యాశక్తతయా సముదాయలక్షణానుపపత్తేరితి చేన్న। సప్రత్యయేన జహల్లక్షణయా విచారో బోధ్యతే। ప్రకృత్యా చ సాధ్యజ్ఞానమజహల్లక్షణయోచ్యతే కైశ్చిత్ప్రకృతేస్సిద్ధజ్ఞానమాత్రమంగీకృత్య-సాధ్యజ్ఞానేపి జహల్లక్షణైవేత్యుక్తం। సిద్ధతయోపస్థితౌ సాధనాన్వయయోగేన సాధ్యతయోపస్థితేరావశ్యకత్వాత్ ప్రకృతిలక్షణయావశ్యకీతి లక్షణాద్వయమేవ శాభవానందశివానందాభిప్రేతం। అత్ర కేచిత్। ప్రకృతిప్రత్యయసముదాయ ఏకైవ లక్షణా। న చ వాక్యే లక్షణాదృష్టచరీ అర్థవేదీత్యర్థమంతక్వేదీత్యత్ర విషం భుంక్ష్వేత్యాదౌ చ దృష్టత్వాత్। న చ శక్యసంబంధాభావః। సముదాయశక్త్యభావేపి సముదాయిశక్యసంబంధాదేవ తదుపపత్తేః। సా చాజహతీ। న చైకరూపేణైకక్రియాభావాన్న చైకస్యేతి వాచ్యం। తస్యాప్రామాణికత్వాత్। ఛత్రిణో గచ్ఛంతీత్యత్రాపి ఛత్రిత్వేనాఛత్రిత్వేన చైకాన్వయిత్వం। న గమనకర్తృత్వేన గంతారో గచ్ఛంతీతి ప్రసంగాత్। శాబ్దధియోపి భేదప్రకారతానియమాత్। గంతృత్వస్యావచ్ఛేదకత్వే ముఖ్యార్థస్యాపి లక్షకత్వప్రసంగాన్న చేష్టాపత్తిః। ముఖ్యార్థసంబంధాభావాత్। ఏతదతిరేకేణ ముఖ్యార్థకల్పనాప్రసంగాదతో నైకరూపేణైకక్రియాన్వయిత్వం। కింతు ఛత్రిత్వేనాఛత్రిత్వేన చ నానారూపేణైవాత ఏవ కాకేభ్యో దధి రక్ష్యతామిత్యత్రాపి కాకత్వాద్యాకారేణైవ క్రియాన్వయః। న దధ్యుపఘాతకత్వాద్యాకారేణ। న చైకవృత్త్యుపస్థాపితానాం పరస్పరమనన్వయాత్। న వివాదజ్ఞానయోరనన్వయస్స్యాదితి వాచ్యం। తయోర్భిన్నవృత్త్యుపస్థితత్వాత్। ముఖ్యార్థస్య లక్షణత్వాభావేనాజహల్లక్షణాస్థలే సర్వత్ర వృత్తిద్వయాంగీకారాత్। న చ సకృదుచ్చరితస్య వృత్తిద్వయమవ్యుత్పన్నం। గంగాయాం ఘోషమత్స్యావిత్యత్ర దృష్టత్వాన్న చ తీరస్యావ్యాపారః। తాత్పర్యపర్యవసానాత్। తాత్పర్యపర్యవసానస్యైవ భేదకతాత్తస్మాత్సముదాయే జహల్లక్షణాయాం న కించిద్బాధకం। వస్తుతస్తు జిజ్ఞాసాపదం తంత్రేణోపాత్తం। తంత్రైకేన జహల్లక్షణయా విచారో బోధ్యతే। ఇతరేణేష్యమాణం జ్ఞానమభిధాయ బోధ్యతే ఇతి న కించిదనుపపన్నం। ఏవమేకలక్షణయైవోపపత్తౌ న లక్షణాద్వయం గౌరవాత్। ప్రత్యయలక్షణాయాశ్చాప్యదృష్టచరత్వాచ్చ॥ కించేష్యమాణజ్ఞానత్యాగేన। తస్యైవ పునస్స్వీకారాత్। వాంతభోజనన్యాయప్రసంగః। అపి చ జ్ఞానస్య ఫలవత్త్వాచ్చ। అనుపపత్త్యా హి సాధ్యత్వం లక్ష్యం। తత్ర మోక్షసాధనస్యైవ ఫలత్వమితి తదంశోపి లక్ష్యతే। న చేష్టాపత్తిః। తస్యార్థికత్వకథనవిరోధాత్। ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యర్థాన్వితస్వార్థాభిధాయకత్వనిశ్చయాచ్చ। జిజ్ఞాసాపదేన గ్రంథవిరోధాచ్చేత్యాహుః। వాక్యే తావన్నైకలక్షణా సంభవతి। శక్యసంబంధస్య లక్షణత్వాత్। శబ్దాన్వయబాధే శబ్దోపస్థితస్యైవ విషయప్రసక్త్యా సర్వశక్తికల్పనే గౌరవాదనన్వయలబ్ధస్యాశబ్దార్థత్వాత్। న చ శక్యసంబంధేనోపస్థితస్యాపి తాత్పర్యవశాద్విషయత్వమంగీక్రియత ఇతి శక్యభేదే తత్సంబంధానామపి భేదాత్కథమేకత్వం। ఏవంచార్థవాదాదిస్థలేపి పదానామేవ వాక్యార్థద్వారా ప్రాశస్త్యాదిలక్షకత్వం ప్రత్యేకమేవ। న తు వాక్యే। కదాచిద్వ్యాసజ్యవృత్తి లక్షణా పదానాం తదర్థానాం। తత్సంబంధానాం చ నానాత్వే లక్షణాయా ఏకత్వాసంభవాత్। ఏవంచ। వాక్యార్థసంబంధేన యత్రోపస్థిత్యంతరం పరైర్లక్ష్యతే తత్ర వాక్యలక్షణా। యథార్థమంత్వేదీత్యాదౌ। తద్భిన్నా పదలక్షణేతి శాస్త్రే వ్యవహారః। ఏవం స్థితే ప్రకృతేపి సముదాయే నైకలక్షణా। సముదాయే సంబంధాదేవ తదుపపత్తిరితి వదతాం చ కథమేకత్వం। సముదాయినాం భేదేన తత్సంబంధస్యాపి భేదాత్। న చైకప్రతీతిజనకత్వేన లక్షణానామేకత్వమిష్టాపత్తిః। తథా సత్యస్వతరలక్షణైవ విచారోపస్థితౌ। లక్షణాద్వయేనాపి తదుపస్థిత్యంగీకారాద్వైయర్థ్యాత్। యత్తు-ఛత్రిణో గచ్ఛంతీత్యత్ర। న చ బహూ

వచనానుపపత్తిః । గంగాయాం ఘోషమత్స్యావిత్యత్ర వృత్తిద్వయవచనానామేకవచనస్యైవ సాధుత్వోపపత్తేః । అదతిపాశానిత్యత్రైవావయవసాధుత్వేనవా సాధుత్వాత్ । నచ శక్యసంబంధాభావః । సముదాయసముదాయినోరభేదసంబంధాత్ । తయోరభేదేపి ప్రత్యయయోరైవచిత్ర్యస్య సర్వసంప్రతిపత్తేః । శక్యతావచ్ఛేదకభిన్నధర్మేణోపస్థితేరేవలక్ష్యత్వప్రయోజకత్వాత్ । నచ జహల్లక్షణతో భేదప్రసంగః । రూపాంతరేణోపస్థితస్యాపి । స్వార్థస్య క్రియాన్వయాత్ । కాకేభ్యో దధిరక్షతామిత్యత్ర దధ్యుపఘాతుకత్వప్రకారకబోధస్యానుభవికస్య అన్యథోపపాదయితుమశక్యత్వాచ్చ । వస్తుతస్తు-యత్రఛత్ర్యఛత్రిసముదాయత్వేనరూపేణ గమనాన్వయప్రతిపత్త్యర్థం ఛత్రిణో గఛంతీతి వాక్యప్రయోగః । తత్రజహల్లక్షణయా శక్యాశక్యోపస్థితిర్దుర్వారా । అతఏవ గుహాధికరణే-మంచనపండితీయే । ఋతంపిబంతావిత్యత్ర పిబదపిబత్సముదాయలక్షణాయాః అజహల్లక్షణాయాః ప్రతిపాదితా । ప్రపంచలింగసముదాయాధికరణే ఉపధానయోగితయా గణత్వేన స్వార్థోప్యంతర్భూత ఇతి న వృత్తిద్వయవిరోధ ఇత్యుక్తం । శైవభాష్యప్రకాశే వ్యాఖ్యాతంచ పరమశివారాధ్యభట్టాచార్యేణ । ఉపధానయోగితయా గణస్యలక్ష్యతా ఇతి । యదిచ వృత్తిద్వయమపి తాత్పర్యవశాత్సకృదుచ్చరితస్యాప్యంగీకృత్య- ఛత్రిత్వాఛత్రిత్వప్రకారకబోధేచ్ఛతయా ఛత్రిణో గఛంతీతి వాక్యమంగీకృత్య । గంగాయాం ఘోషమత్స్యావిత్యత్రైవ వృత్తిద్వయవ్యాపారోప్యంగీక్రియతే । అంగీక్రియతాం । నచైవతావతా ఉక్తస్థలే । లక్షణయా శక్యాశక్యోపస్థితిర్వారయితుం శక్యేత్యవశ్యాభ్యుపేయత్వాత్ । అజహల్లక్షణానిరాసాయాస్సద్వైఫల్యమితిదిక్ । ఏవంస్థితే ప్రకృతే జహల్లక్షణాంగీకారేప్యేకవృత్త్యుపస్థితయోర్విచారజాతయోర్వ్యపటకర్తుః । ప్రథమభక్ష్యేత్యత్రైవ ఉద్దేశ్యవిధేయాభావేనాన్వయోనస్యాత్ । దర్శితశ్చ-తాదృశాన్వయో జ్ఞానాయ విచారః కర్తవ్య ఇతి పరమశివారాధ్యస్వామినా శివజ్ఞానచంద్రోదయే । నచ ప్రకృతే వృత్తిద్వయమేవాంగీక్రియతే । నాజహల్లక్షణేతి వాచ్యం । తథాసత్యజహల్లక్షణోక్తివిరోధాత్ । గంగాయాం ఘోషమత్స్యావిత్యాదౌ వృత్తిద్వయస్థలే అజహల్లక్షణావ్యవహారాభావాత్ । అస్తాం తావజ్జహత్త్వాజహత్త్వవిచారః వృత్తిద్వయాంగీకారేపి ప్రకృతేరైకలక్షణయా నిర్వాహః । తథాహి । జ్ఞానస్య సాధ్యోపస్థితివ్యతిరేకేణ తావన్న సాధ్యతయాన్వయః । నచేచ్ఛావిషయత్వమాత్రం సాధ్యత్వం । అనిచ్ఛయావిషయస్యాపి దుఃఖస్య సాధ్యత్వాత్ । అసాధ్యస్యాపీచ్ఛావిషయత్వాత్ । విధురస్యాతీతభార్యాయామిచ్ఛాతటాద్యదర్శనాత్ ఇష్టసాధ్యశబ్దయోరపర్యాయత్వాచ్చ । అతఏవేష్టత్వేన సాధ్యత్వానుమానం నిరస్తం । వ్యభిచారస్యోక్తత్వాత్ । అస్తు సాధ్యత్వానుమానం । తథాపి ప్రకృతే నాప్యుపయోగః । వృత్త్యుపస్థితస్యైవ శబ్దాన్వయబోధవిషయత్వనియమాదన్యథా విచారేపి లక్షణా న స్యాత్ । ఇష్యమాణజ్ఞానసాధ్యత్వేనానుమానాదినోపస్థితస్య అన్వయాద్విషయత్వాసంభవాత్ । కించ । ప్రత్యయార్థవిశేషణత్వేనోపస్థితస్య జ్ఞానస్య స్వాతంత్ర్యేణైవ తదుపస్థితిర్నాస్తి । సాధ్యతయాగార్హిత్యేత్యాదాగోత్వస్య స్వాతంత్ర్యేణానుపస్థితమేలక్షణాయా అంగీకారాత్ । తస్మాత్ప్రకృత్యా సాధ్యావస్థజ్ఞానం లక్షణీయమేవేతి లక్షణాద్వయస్యావశ్యకత్వాత్ । ప్రత్యయేనైవ విచారలక్షణాయుక్తా । నతు సముదాయేన । ఏతేన తత్రకలీనాపి నిరస్తా । ఏకేన విచారలక్షణాయా- ఇతరేణాపి సాధ్యవస్థాజ్ఞానలక్షణాయా అప్యుక్తక్రమేణావశ్యకత్వేన పదద్వయసంకల్పయిత్వా । పదద్వయేపి లక్షణాంగీకారాపేక్షయా । ఏకస్మిన్ శ్రుతపదే ప్రకృతిప్రత్యయలక్షణాద్వయకల్పనాద్ద్వావేవ లఘుతరత్వాత్ । విచారలక్షణాపి-న సముదాయేయుక్తా । ఉక్తయుక్తేః ప్రకృతేః ప్రత్యయస్య వా తల్లక్షకత్వాన్యతరవైయర్థ్యాదితి । యత్తు-శక్ప్రత్యయస్యలక్షకత్వం నదృష్టమితి తన్న । సక్తూన్ జుహోతీత్యత్రద్వితీయాయాః కరణత్వలక్షకత్వస్య ప్రయాజశేషేణ హవిష్యమభిధారయతీత్యత్ర తృతీయాద్వితీయయోః కర్మత్వాధారకత్వలక్షకత్వస్య అఖ్యాతస్య ప్రకృత్యకర్తృవాదినా రథో గచ్ఛతీత్యాదౌ వ్యాపారలక్షకత్వస్య-ఫలానుకూలవ్యాపారార్థవాదినామపి జానాతీచ్ఛతి ద్వేష్టి యతత ఇత్యాదౌ క్రియానుకూలప్రకృతివ్యాపారయోరప్రతీతేః । జ్ఞానాద్యాశ్రయత్వప్రతీతేః । నశ్యతీత్యాదౌ చ నాశప్రతియోగిత్వప్రతీతేరాశ్రయత్వప్రతియోగిత్వలక్షకత్వస్య బహుశోనుపలబ్ధిః । గుహాదికరణపూర్వపక్షే । ఋతం పిబంతావిత్యత్ర బుద్ధిక్షేత్రజ్ఞసాధారణార్థశతృప్రత్యయస్య కర్తృత్వశక్తస్య కారకత్వమాత్రలక్షణాయా దూర్వాసీమే ప్రతిపాదనాచ్చ । నచ ప్రత్యయాంతరస్య లక్షకత్వేపి సన్ప్రత్యయేపి క్వాపి లక్షణా న దృష్టేతి వాచ్యం । అశ్మాల్లురిష్యతి-కూలంపిబిషతీత్యాదౌ వ్యాపారమాత్రేలక్షణాయాః దృష్టత్వాత్ అతఏవ ధాతోః కర్మణస్సమానకర్తృకాదిచ్ఛాయాం వేతి సూత్రే-అశంకాయామచేతనేష్వపసంఖ్యానమిత్యుపసంచాదయిత్వా । నవాతుల్యకారణత్వాదిచ్ఛయా హి ప్రవృత్త తడపలబ్దేరితి వార్తికేన ఇఛాశార్థే వ్యాపారేలక్షణాయాః ప్రయోగ ఇత్యుక్తేరచేతనే ఛాతదిఛా కార్యస్యాప్యభావాత్ । తతో బుభుచాడపమానాద్వేతి వార్తికేన ఇచ్ఛాసదృశో వ్యాపారేపి గౌణప్రయోగ ఇతి పతంజలిభాష్యే ప్రపంచితం । కయ్యటశ్చ । తథాసతి గౌణముఖ్యయోః ముఖ్యే కార్యసంప్రత్యయ ఇతి న్యాయేన ఇఛాసదృశోప్రయోగో న స్యాదిత్యాశంక్య-గౌణముఖ్యన్యాయశ్చ క్వచిల్లక్ష్యానురోధినాప్యంగీక్రియత ఇతి సమాదధే । ఈక్షత్యధికరణే । కూలంపిబిషతీత్యత్ర తద్దూర్వాసభగవత్పాదాచార్యైర్లక్షణాయా అంగీకారాచ్చ । తస్మాత్సన్ప్రత్యయే లక్షణా నాస్తీతివచోరిక్తం । యదపి । వాంతభోజనన్యాయ ఇతి తన్న । ప్రత్యయస్య విచారలక్షకత్వేన నబోధ్యతే । సాధ్యతా । కించ లక్షణయా ప్రకృత్యైవేతి బోధకభేదస్వీకారమాత్రేణ వాంతభోజనన్యాయాసంభవాత్ । సాధ్యత్వస్యాత్యాగేనత్యక్తపునస్స్వీకారాభావాత్ యదప్యధిక

త్వకథనం విరోధ ఇతి చేదపి న । జ్ఞానాదపి విచారకర్తృత్వ ఇతి జ్ఞానం సాధ్యత్వేనోద్దిశ్య సాధనం విచారో విధీయతే । తత్ర సిద్ధత్వే వా అస్తి తాసాధనాకాంక్షా నేతి సాధ్యతామాత్రం లక్ష్యతే । యావతా వినాశబ్దాన్వయాపర్యవసానం తావన్మాత్రం లక్షణీయం । తస్మిన్ పర్యవస్థితే విధేః పురుషప్రవృత్తిపర్యవసితత్వాత్తస్యాశ్చ నిష్ఫలాసంభవాత్ఫలవత్త్వసిద్ధమేవ మోక్షసాధనత్వం జ్ఞానస్య కల్ప్యత ఇత్యార్థికత్వం । తస్యైవ తాత్పర్యమితి తద్బుద్ధ్యైవ ప్రాహురుత్తరం । జ్ఞానస్య ప్రత్యయార్థేన విషయత్వేనాన్వయే జ్ఞానమాత్రస్యానిష్టప్రమాణత్వేన మోక్షసాధనత్వం బ్రహ్మజ్ఞానస్యైవ వేద్యమాణత్వేన శ్రౌతత్వప్రసంగాదేవం చ । ఇదమప్యపరం ప్రత్యయ ఏవ విచారలక్షణాయాం బీజం । యదాచార్యైర్మోక్షసాధనస్యార్థికత్వకథనమన్యథోక్తరీత్యా శ్రౌతత్వప్రసంగాత్ । యదపి ప్రత్యయానామిత్యాదితదపి సాపేక్షితవిచారస్య ప్రకృత్యర్థజ్ఞానం ప్రతి సాధనత్వేనాన్వయాత్ । ఉభయోర్విషయవిషయిభావేనాన్వయః । విచారస్య తు సాధ్యసాధనభావేనేతి ప్రకృత్యర్థాన్వితస్వార్థాభిధానేకస్వభావ ఏవ । యదపి జిజ్ఞాసాపదే న విరోధ ఇతి తన్న । ప్రకృతిప్రత్యయయోరర్థయోరపి లక్షితత్వే పదస్య సకలస్య లక్షితత్వాత్తదాభిధానోపపత్తేః । జ్ఞానస్య ప్రకృత్యర్థస్య సాధ్యత్వే లక్షణాయా విచారలక్షణా కథనేనైవ కథితప్రాయత్వాత్ । తామనభిధాయ విచారమనపేక్షితవిచారలక్షణాభిధానోపపత్తేశ్చ । తస్మాల్లక్షణాద్వయ ఏవ పరమాశం దారార్థ్యేన నిరీక్షణం ।

ఏతేనారామసిద్ధారాధ్యభగవత్పాదానామ్యాదిభిస్స్వీకృతత్వాదేతదేవ సమ్యగుపాదేయం ॥

శివస్య పరబ్రహ్మత్వకథనం.

నను - అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్తతో వై సదజాయత । అమూలసునాధారా ఇమాః ప్రజాః ప్రజాయంతే । న కదాచిదనీదృశం జగదిత్యాదినా జగతః అసత్కారణత్వానాదిత్వే ప్రతిపాదితే । తస్య కర్త్రపేక్షితా సూచితా । జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేతేత్యాదౌ యాగాదికర్మణాం జీవకర్తృకత్వఫలదాతృత్వదర్శనాచ్చ నశరీరస్యాతిరిక్తేశ్వరసద్భావే మానాభావాత్ । తేన ప్రయోజనాదర్శనాత్ । అదృష్టద్వారా జీవానామేవ కర్తృత్వాంగీకారాత్ । లోకే సుఖదుఃఖభోక్తృత్వదర్శనాత్పరమేశ్వరకర్తృత్వే వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాపత్త్యా ఈశ్వరత్వభంగప్రసంగాత్ । ఈశ్వరేణ కించిత్ప్రయోజనం సిద్ధం । ఉత జడకర్మణాం జీవానాం చ ఫలదాతృత్వాసంభవాత్సర్వజ్ఞేశ్వరసద్భావే కార్యత్వాద్ఘటవదిత్యనుమానేన ఈశ్వరత్వాంగీకారే - ఆత్మా వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । బ్రహ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్ । ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ । అసావాదిత్యో బ్రహ్మ నమస్తే వాయో త్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మాసి । గణానాం త్వా గణపతిం హవామహే । విశ్వస్మాదింద్ర ఉత్తరః । ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీత్ । న బ్రహ్మా నేశానో నాగ్నీషోమౌ నేమే ద్యావాపృథివీ । అథ పురుషో హ వై నారాయణోఽకామయత । ప్రజాస్సృజేయేతి నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే నారాయణాద్రుద్రో జాయతే । స ఏవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । మనో వై బ్రహ్మేతి చక్షుర్వై బ్రహ్మేతి । శ్రోత్రం వై బ్రహ్మేతి । ఖం బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ । అన్నం బ్రహ్మ ఇత్యాదినా బహువిప్రతిపత్తిదర్శనాత్ - శివస్యైవ శివస్యైవకథం బ్రహ్మత్వమితి చేన్న । అగ్నిష్టోమీయం పశుమాలభేతేత్యత్ర ద్విపదాశ్చతుష్పదాశ్చ పశవ ఇతి శ్రుత్యా ద్విపాచ్చతుష్పాదశ్చ పశుశబ్దవాచ్యత్వేన నిర్దేశాత్సందేహే - ఛాగస్య వపాయా మేదసోఽనుబ్రూహీతి శ్రుత్యంతరేణ ఛాగపశుత్వనిర్ణయవచ్ఛివస్య బ్రహ్మత్వం గ్రాహ్యం । అతః యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే ఇత్యాదిషు । జగజ్జన్మాదికారణత్వం బ్రహ్మలక్షణముక్తం । పరమేశ్వరస్య త్రిగుణాత్మికశక్త్యవచ్ఛిన్నహిరణ్యగర్భనారాయణకాలరుద్రాదీనాం నేశ్వరత్వం । తేషామప్యేకైకకర్తృత్వేన జగజ్జన్మాదికర్తృత్వాభావాదత ఏవ సూత్రకారేణ జన్మాద్యస్య యత ఇతి నిర్దిష్టం । బ్రహ్మోత్తరఖండే యస్యాజ్ఞయా జగత్స్రష్టా విరించిః పాలకో హరిః సంహర్తా కాలరుద్రాఖ్యో నమస్తస్మై పినాకినే ఇతి జగదుత్పత్త్యాదీనాం ప్రయోజకకర్తృత్వం శివస్యైవ నిర్దిష్టం । కించ । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగదితి ॥ మాయాం ప్రకృతిం - కారణం విద్యాత్ మాయినం తు మహేశ్వరం విద్యాదిత్యనేన మాయాయాః పరమేశ్వరాధీనత్వముక్తం । అత ఏవ శక్తేర్మాయాత్వాత్స్వతంత్రత్వమితి । తస్యాంశభూతైః బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రాదిభిస్తైశ్చేతనైర్వ్యాప్తం - సర్వమిదం జగదిత్యుక్తం । తథా అథర్వశిరసి । దేవా హ వై స్వర్గం లోకమగమన్ తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్ కో భవానితి । సోఽబ్రవీదహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి చ నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇత్యాదినా శివస్యైవ త్రికాలికావాధ్యత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వకారణత్వసర్వశబ్దవాచ్యత్వసర్వేశ్వరత్వసర్వాత్మకత్వాది బ్రహ్మత్వం ప్రతిపాదితం । కణ్వశాఖాయాం యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్నిత్యాదినా పృథివ్యాద్యష్టమూర్తిస్వరూపస్యైవ బ్రహ్మత్వకథనాన్నాన్యస్య శంకా । విశిష్టదేవతాయాః సూతభాష్యే కస్య సృష్టికర్తృత్వే నేశ్వరత్వం । న చావయవవ్యాప్యత్వాద్విష్ణోరపి పృథివ్యాదిశరీరత్వమంతర్యామిత్వం సంభవతీతి వాచ్యం । అష్టమూర్తిత్వం శివస్యైవ ప్రసిద్ధత్వాత్ । విష్ణోరంతర్యామిత్వాప్రసిద్ధేః । న చోభయోః శివకేశవయోరంతర్యామిత్వమష్టమూర్తిత్వం చ వక్తుం యుక్తం । ఉభయోరేకశరీరాభావాత్ । స్వాతంత్ర్యయోరుభయోరవిరోధిత్వే తే సర్గతామతత్స్థితిసంహారాణాం యుగపత్సంభవే విశ్వవిలయాపత్తేః । సోఽంతరాదంతరం ప్రావిశత్ । దిశశ్చాంతరగం ప్రావిశత్ । యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వా భువనాని వివేశ తస్మై రుద్రాయ నమ ఇత్యాదిశ్రుతిభిరపి శివస్యైవ సర్వాత్మకత్వం సర్వాంత

ర్వ్యాపిత్వదర్శనాత్। యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్త ఇత్యారభ్య-యః పరస్స మహేశ్వర ఇత్యం తేన అకారోకారమకారవాచ్య బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రాణాం మహేశ్వరే విలయః ప్రతిపాదితః। తస్మాన్నేతరేషాం బ్రహ్మత్వముత। ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యారభ్య-సదాశివోమిత్యంతేన తస్యైవ బ్రహ్మత్వం ప్రణవప్రతిపాద్యత్వముక్తం। తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దేవతానాం పరమంచ దైవతం। పతింపతీనాం పరమం పురస్తాద్విదామ దేవం పరమేశమీడ్యమితి శ్వేతాశ్వతరే బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదిదేవానాం నియంతృత్వేనేశ్వరం। విదామ। జానీమః। నాస్య ధేశ్వరం జానీమ ఇతి నిషేధ్యతే। సోమః పవతే జనితా మతీనాం జనితా దివో జనితా పృథివ్యాః జనితాగ్నేర్జనితా సూర్యస్య జనితేంద్రస్య జనితోత విష్ణోరితి-యజుర్వేదే బుధ్యాదివిష్ణ్వంతజగత్కారణత్వం తస్యైవోపపన్నం। సోమప్రకరణపఠితత్వాన్న సోమలతాపరత్వం అచేతనసోమలతాయాస్సర్వకారణత్వాసంభవాత్। అథర్వణశిఖాయాంచ। ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాస్తేసం ప్రసూయంతే సర్వాణి చేంద్రియాణి సహ భూతైర్నకారణం కారణానాం ధ్యాతా-ధ్యాతా కారణంతు ధ్యేయః। సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశమధ్యే ధ్రువం సర్వాధికమిత్యుపక్రమ్య శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య ఇత్యంతేన ముముక్షూణామితరనిషేధపూర్వకశివోపాసనమేవోపపాదితం। ఉత్తాపనీయే కైవల్యే। సర్వమిదగ్ం శివ ఏవ విజానీహి। శుద్ధో నిరంజనో విభురద్వయం శివమేకం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః శివోద్వైతః। ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే-న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః। విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరిత్యాదిశ్రుతిభిశ్శివస్యాద్వితీయత్వప్రతిపాదనాచ్ఛివ ఏవ పర ఇతి నిశ్చీయతే। కించ। ఉమాసహాయమిత్యారభ్య-స బ్రహ్మా స శివస్స హరిస్సేంద్రస్సోక్షరః పరమస్స్వరాడిత్యం తేన శివస్య కారణకారణత్వోపదేశాన్నాన్యేషాం బ్రహ్మత్వం యుక్తం। అన్నం బ్రహ్మేత్యాదివత్స్తుతిమాత్రమేవ॥ కించ॥ సర్వో వై రుద్రః। సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ। త్రిషుధామసు యద్భోజ్యం భోక్తా భోగశ్చ యద్భవేత్ తేభ్యో విలక్షణస్సాక్షీ చిన్మాత్రోహం సదాశివః। మయ్యేవ సకలం జాతం మయి సర్వం ప్రతిష్ఠితం। మయి సర్వం లయం యాతి తద్బ్రహ్మాద్వయమస్మ్యహమిత్యాదినా హస్తకరపాణిశబ్దవద్బ్రహ్మాత్మశివశబ్దానాం పర్యాయత్వశ్రవణాత్। కించ। మాండూక్యోపనిషది-ఉపక్రమ్య సర్వగ్ం హ్యేతద్బ్రహ్మాయమాత్మా బ్రహ్మ-సోయమాత్మా ఇత్యుక్త్వా శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇత్యుక్త్వా-అద్వితీయబ్రహ్మప్రకరణే ఉపక్రమోపసంహారయోరేకార్థప్రతిపాదకత్వాదుపక్రాంతబ్రహ్మణః ఉపసంహారగతాద్వైతశివస్యాభిన్నత్వోపదేశాజ్జగజ్జన్మాదికారణత్వం తస్యైవ సిద్ధం॥ అన్యథా శివబ్రహ్మత్వాదీనాం శ్రుత్యా జగత్కారణత్వప్రతిపాదనాత్తేషాం ప్రత్యేకమీశ్వరతాంగీకారే-ఈశ్వరనానాత్వప్రసక్త్యా సకలమతవిరోధస్సకలశ్రుతివిరోధశ్చ స్యాత్। ఏవం సర్వవేదాంతార్థజ్ఞైర్జైమినివ్యాసాద్యైర్న్యస్సూత్రకృతవేదపాదస్తవేన సకలవేదవాక్యానాం శివపరత్వముక్తం। తథాచతుర్వేదపారంగతైర్జ్యోతిర్నాథసుంటారాధభీమనాథభట్టభాస్కరాదిభిర్వైదికైశ్శైవదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్యైరపి పాషండపాంచరాత్రబౌద్ధాద్వైతాదిదుర్మతనిరాకరణానంతరం। మహాదేవో దేవస్సకలజగదారాధ్యచరణస్త్రయీమార్గో మార్గః కుమతమతవృత్తిప్రవిధనః। తయోరన్యో వా బ్రూతే వృజినమనయోరరస్యనిదధే శిరస్యంఘ్రిం వాది ప్రళయదహనోహం నృపసఖే త్యాదినా శివస్యైవ పరబ్రహ్మత్వం వ్యవస్థాపితం॥ తస్మాదత్ర బ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యత్ర శివస్యైవ స్వరూపజిజ్ఞాసేతి నిర్దిష్టః। ఏవం బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం తచ్ఛివస్యేతి సూత్రసందర్భమాపేశాత్రైబ్రహ్మేతి వ్యవహారః। బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం। బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి। శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజేత్యత్ర శివంకరోతీతి శివంకరః। భావప్రధానో నిర్దేశః। తస్మాదాత్యంతికపాశనివృత్తిపూర్వకశివప్రాప్తిరేవ ముక్తిరిత్యుపదిశ్యతే। న చాగంతుకత్వే నానిత్యత్వాత్కథం శివత్వప్రాప్తిరేవ ముక్తిరితి వాచ్యం। భ్రమరకీటన్యాయేన సత్యక్రిమేస్సత్యభ్రమరత్వప్రాప్తిదర్శనాత్। సత్యాత్మకస్య జలస్య స్వభావనివృత్తిపూర్వక సత్యముక్తికత్వప్రాప్తిదర్శనాత్కథం బంధమిథ్యాత్వకల్పనమితి వివేకిభిర్బోద్ధవ్యం॥ నను మరుమరీచికాన్యాయేన తోయజ్ఞానమజ్ఞానస్య నివర్తకమితి వ్యాప్తిబలాత్సత్యస్య జ్ఞానాన్న నివృత్తిరితి చేన్న-పూర్వజ్ఞానస్యోత్తరజ్ఞానేన స్మృత్యా సంసారస్య-శివస్మరణేన పాపస్య-ప్రియస్మరణేన దుఃఖస్య ప్రత్యభిజ్ఞాకరణేన సంశయస్య పూర్వపక్షనిర్ణయేన-పూర్వపక్షస్య సిద్ధాంతేన నివృత్తిదర్శనాత్॥ నన్వజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణామిత్యాదౌ ప్రధానస్యైవ జగత్కారణత్వనిర్దేశాత్! బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వే వికారిత్వప్రసంగాచ్చ। అథ-అతః-అబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి। అబ్రహ్మణః ప్రధానస్య జిజ్ఞాసేతి చేన్న। తజ్జిజ్ఞాసావిధాయకశ్రుత్యదర్శనాత్ నోపాస్యా ప్రకృతిర్జీవా ఇతి శ్రుతౌ తదుపాసనానిరాకరణదర్శనాత్ క్విగధిష్ఠానశక్త్యభావాచ్చ ప్రధానస్య జగత్కారణత్వప్రతిపాదకశ్రుతీనాం శక్తిరంభినత్తి। శ్రోత్రం శృణోతీత్యాదివాక్యానామివ తదన్యకర్తృత్వం సూచితం॥ జడస్య జగత్కారణత్వాసంభవాత్। మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వరమిత్యాదౌ మాయాయాశ్శివాధీనత్వదర్శనాత్ లక్షణప్రమాణాభ్యాం వస్తుసిద్ధిరితి న్యాయేన ప్రథమం బ్రహ్మణః ప్రాధాన్యలక్షణార్థమిదం సూత్రం ప్రవృత్తం నిశ్శేషత్వసవిశేషత్వసంశయవిపర్యయనిరాకరణార్థం తజ్జిజ్ఞాస్య బ్రహ్మణో లక్షణమాహ॥

జన్మాద్యస్య యతః

యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । యేన జాతాని జీవంతి । యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతి తద్విజిజ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మేతి తై

త్తిరీయ శ్రుత్యాము లేస్య విషయః । ప్రయంతి మ్రియమాణాని సంతి అభిసంవిశంతీతి వాక్యార్థః । అతః పూర్వాధికరణే సందిగ్ధత్వేన బ్రహ్మ

ణో విచార్యత్వ సంభవాదాక్షేపసంగతిః । సర్వత్ర దృష్టాంత ప్రత్యుదాహరణసంగతిశ్చ సంభవతి । యథా సందిగ్ధత్వహేతునా బ్రహ్మవి

చార్యం । తదా జన్మాదినా జగన్నిష్ఠత్వేన హేతునా న బ్రహ్మణో లక్షణమితి దృష్టాంతసంగతిః । అత్ర తటస్థలక్షణత్వేన తదాసంభవతీతి

ప్రత్యుదాహరణసంగతిః । జన్మ ఆదిర్యస్యేతి తద్గుణసంవిజ్ఞాన బహువ్రీహిః । తద్గుణసంవిజ్ఞానేప్యుద్భూతావయవసముదాయస్యాన్యార్థత్వే

జన్మాదయో యస్యేతి నిర్దిష్టః । అనుద్భూతావయవభేదసముదాయస్యాన్యపదార్థత్వే స్త్రీలింగపుంలింగయోర్జన్మాదిర్యస్యేతి నిర్దేశః స్యాత్ ।

జన్మాదయో యస్యేతి నిర్దిష్టః । అత్రాపి బ్రహ్మేతి పదమనువర్తతే । తచ్ఛబ్దస్య

సర్వత్ర వర్ణాంతరాధిక్యగౌరవం స్యాదితి సూత్రకారేణ కృతోఽనపుంసకలింగనిర్దేశః । అత్రాపి బ్రహ్మేతి పదమనువర్తతే । తచ్ఛబ్దస్యా

ధ్యాహారః । జన్మాది అస్య యత ఇతి పదవిభాగః । జన్మాది సృష్టిస్థితిలయతిరోధానానుగ్రహాత్మకం కృత్యపంచకం అస్య చిదచిత్ప్రపంచవిలాస

స్య యతో యస్మాత్ స్వాభావికానంతశక్తివిశిష్టబ్రహ్మణః సంభవతి తద్బ్రహ్మేతి సూత్రార్థః । అస్యేత్యనేన చాక్షుష ప్రత్యక్షవిషయీభూతచేత

నాచేతన ప్రపంచస్య కార్యత్వం । యత ఇత్యనేన బ్రహ్మణః జన్మాది పంచకృత్యకారణత్వం నిర్దిష్టం । పరశివస్య బ్రహ్మణః జగజ్జన్మాది పంచ

కృత్యస్య శ్రుతిసిద్ధత్వాజ్జీవానాం తదుపాసకత్వం విధీయతే । కారణస్య బ్రహ్మణః కర్తుమకర్తుమన్యథా కర్తుం శక్యమేవ । అత ఏయ తో వేతి శ్రు

తావభిసంవిశంతీత్యనేన ఆవిర్భావతిరోధానే సూచితే । విజ్ఞాతే బ్రహ్మణి తటస్థాదిలక్షణానుపపత్తిః । అవిజ్ఞాతే ప్రవృత్తిః । రేవనస్య

తస్య సూత్రస్య కథం లక్ష్యలక్షణ ప్రవృత్తిః । తేన శంకనీయం । గురూపదిష్ట శాంభవదీక్షితస్యాపాతజ్ఞానసంభవాత్ తన్ని

ష్ప్రయోజనలంబ్యలక్షణ విచారప్రవృత్తిర్న విరుధ్యతే । విశయస్తు । తస్య జగద్విలక్షణత్వేన కారణత్వం జగదంతర్యామిత్వేన వా సాకార

స్య నిరాకారస్య వా సర్వాధిష్ఠానస్య తత్రారోపిత ప్రధానసత్వగుణ ప్రతిబింబితకల్పితేశ్వరస్య వా । సర్వాధిష్ఠానస్య బ్రహ్మణో నిర్గు

ణత్వాన్నిరవయవత్వాన్నిత్యత్వాత్ స్రష్టృత్వం న సంభవతి । సావయవస్య కల్పితస్య మిథ్యాభూతస్య సుతరాం న సంభవతి । అతజ్ఞ జ్ఞావజావీశానీశా । న

ఘాచిదస్య కృతే జగదిత్యాది నాజ జీవయోరజత్వనిత్యత్వవ్యపదేశాత్ । కథం పరమేశ్వరస్య కారణత్వం । కారణత్వే డు

స్పత్తేరసంభవాదితి సూత్రే భగవతా సూత్రకారేణ శ్రుతిస్మృతివిరుద్ధత్వేన జీవోత్పత్తి ప్రధాన వైష్ణవమతస్య నిరాకృతత్వాత్ । అ

కారణత్వేన తతో వా ఇమాని ఇత్యాది శ్రుతివైయర్థ్యం స్యాత్ । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ తతో వై సదజాయత । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర

ఆసీత్ । న సన్నచాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః ఇత్యాదిశ్రుతిషు అసత్కారణత్వ సత్కారణత్వం సదసద్వ్యతిరిక్త పరశివకారణత్వం చ శ్రూ

యతే । బహువిప్రతిపత్తిర్దృశ్యతే । పూర్వపక్షస్తు । న చ పరమేశ్వరస్య జగత్కారణత్వం । నిర్గుణత్వాత్ । తథాత్వే । జగద్వి

లక్షణత్వేన తదంతర్యామిత్వేన వా సాకారస్య నిరాకారస్య వా । నాద్యః । సర్వవ్యాపకత్వభంగప్రసంగాత్ । నిరుపాధికత్వేన నిరా

కారత్వేన విస్ఫులింగ దండాదీనాంఘటపటాద్యుత్పత్తేరసంభవాచ్చ । న ద్వితీయః । ఘటాదివత్పరిచ్ఛిన్నత్వప్రసంగాత్ । అథ

సావయవత్వప్రసక్తేశ్చ । న తృతీయః । సావయవస్య బ్రహ్మణః నిరవయవాకాశాదికల్పనాయోగాత్ । పూర్వవత్పరిచ్ఛిన్నత్వప్రసం

గాచ్చ । నాపి చతుర్థః । నిరవయవస్య సావయవ ప్రపంచ ప్రకల్పనాసంభవాత్ । నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనం

ఇత్యాదిశ్రుతి విరోధప్రసంగాచ్చ । సత్యజ్ఞానానందాత్మకపరశివజన్యత్వాంగీకారే జగతోఽపి సచ్చిదానందాత్మకత్వం స్యాత్ ।

తదంగీకారే జగతో జన్మాదికం అసృజనసుఖాత్మకత్వం చ న స్యాత్ । మృదాదివద్వికారిత్వప్రసంగాచ్చ । కించ కారణత్వే । ని

మిత్తత్వం ఉపాదానత్వం వా । తదుభయత్వం వా । కించ । తత్రివిధకారణత్వం బ్రహ్మణః ప్రధానస్య వా । నాద్యః । నిమిత్తత్వే స

ద్వితీయం బ్రహ్మ । సర్వో వై రుద్ర ఇత్యాద్యద్వైతశ్రుతిభంగప్రసంగాత్ । న ద్వితీయః । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే । ఏ

కమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేత్యాది శ్రుతిసిద్ధాధిష్ఠానత్వం న స్యాత్ । న తృతీయః । తమఃప్రకాశవత్పరస్పర విరుద్ధస్వభా

వత్వాత్ । ప్రధానస్యాంగీకారే । అచేతనత్వాదసత్వాచ్చ కులాలాదివన్నిమిత్తోపాదానత్వాసంభవః । విరుద్ధత్వాత్తదుభయత్వా

సంభవశ్చ । కించ । ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ । ఆనందాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ।

న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధానందాదీనాం బ్రహ్మత్వే వికల్పసముచ్చయో వా । వికల్పత్వే శ్రుతహాని

శ్రుతాశ్రుతాభ్యాగమప్రసంగో వ్యవస్థా చ । వ్యవస్థా వికల్పే । అనేకబ్రహ్మత్వప్రసంగాచ్చ । సముచ్చయే । తేషామానందాదీనాం ధర్మరూ

పత్వాత్ జగజ్జన్మాది కారణత్వాసంభవాత్ । కించ । క్షీరాదివదారంభోపాదానత్వాంగీకారే బ్రహ్మనిష్ఠానందాదిభంగప్రసంగ

సువర్ణకుండలాదివత్పరిణామ్యుపాదానత్వే పూర్వవద్వికారిత్వప్రసంగః । ప్రాగసద్రూప ప్రధానాది ప్రపంచస్య రజ్జుసర్పవద్వి

వర్తత్వాంగీకారే శశశృంగాదీనాం కిం న స్యాత్ । అతః ప్రపంచస్యనోత్పత్తిర్విధీయతే । తథాపి । అధ్యారోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్ర

పంచం ప్రపంచతే ఇతి పూర్వాచార్యోక్త న్యాయమనుసృత్య శిష్య బోధార్థం వేదప్రామాణ్యసిద్ధ్యర్థం అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణా

త్యాది శ్రుతౌ అచేతన మాయాయా జగత్కారణత్వోపదేశాత్తస్యా ఏవోపాదానకారణత్వం వక్తుం శక్యం । బ్రహ్మణ్యధ్యస్త ప్ర

కృతిసత్వగుణ ప్రతిబింబితకల్పితేశ్వ[illegible] సిద్ధాంతస్తు । సర్వాధిష్ఠానసచ్చిదానందదత్మైలపరశి

పంచప్రపంచత ఇతిపూర్వాచార్యోక్తన్యాయమనుసృత్యశిష్యబోధార్థం వేదప్రామాణ్యసిద్ధ్యర్థం అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణామిత్యాదిశ్రుతౌ అచేతనమాయాయాః జగత్కారణత్వోపదేశాత్తస్యా ఏవోపాదానకారణత్వం వక్తుంశక్యం । బ్రహ్మణ్యస్మస్త్రప్రకృతిసత్త్వ గుణప్రతిబింబితకల్పితేశ్వరస్య వాతత్కారణత్వమితిచేద్బ్రూమః । సిద్ధాంతస్తు । సర్వాధిష్ఠానసచ్చిదానందషట్స్థలపరశివబ్రహ్మణ ఏవ జగజ్జన్మాదికారణత్వం । యుక్తం । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిః పశ్యామ్యచక్షుస్సశృణోమ్యకర్ణః । అహంవిజానామివివిక్తరూపోనచాస్తి వేత్తామమచిత్సదాహం । ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ । సత్యాత్మప్రాణారామంమనఆనందం । సర్వాణివాఇమానిభూతాని । ఆకాశాదేవసముత్పద్యంతే । ఆకాశంప్రత్యస్తయంతి । ఆకాశోహవైనామరూపయోర్నిర్వహితా । తేయదంతరా । సఆత్మా । ఇత్యాదిశ్రుతికదంబేన । నిరవయవస్యాపిబ్రహ్మణః బాహ్యకరణనిరపేక్షతయాసర్వకర్తృత్వంసూచితం । ఆకాశశరీరంబ్రహ్మేత్యత్రఆకాశశబ్దేనతత్స్వాభావికచిచ్ఛక్తిరుచ్యతే । నభూతాకాశః । జడస్యతస్యకారణత్వాసంభవాత్ । సత్యాత్మా సత్యస్వరూపః । ఋతగ్ంసత్యమితిశ్రుతేః । ప్రాణశబ్దేనసకలజగదధిష్ఠానచిచ్ఛక్తిర్వ్యపదిశ్యతే । తస్యాంరమతేయస్సప్రాణారామం । మనశ్శబ్దేనపరాశక్తిరుచ్యతే । తస్యామానందోయస్య । బాహ్యకరణనిరపేక్షాసూచితా । నిరవయవస్యావాయోః వృక్షకంపనాదిశక్తిః । నిరవయవజీవస్యాప్యాక్షిప్తప్రపంచోత్పత్తిశ్చదర్శనాత్ । అనంతశక్తివిశిష్టస్యఅఘటితఘటనాసామర్థ్యంకిమ్వక్తవ్యం । మూర్తస్యప్రభాకరస్యాప్యమూర్తకాలకల్పనాదర్శనాత్ । భక్తానుగ్రహార్థంధృతకారిణ్యవద్దివ్యమంగళవిగ్రహధరస్యమహేశ్వరస్యమూర్తామూర్తప్రపంచకల్పనేప్యదోషః । సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ । తజ్జలానితిశాంతఉపాసీతేతిశ్రుతౌసముద్రోత్పన్నఫేనతరంగాదివత్సర్వజగతస్తదుత్పత్తిస్థితిలయకర్మతయాతదాత్మకత్వమితిశ్రూయతే । జగదుపాదానపరమేశ్వరశక్తేస్తుతదేకదేశవృత్తిత్వంపాదోస్యవిశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతందివీతిశ్రుత్యాప్రదర్శితం । తస్మాన్మహదాకాశాంతర్భూతపవనాదీనామివపరమేశ్వరాంతర్భూతజగతాంపరమేశ్వరకారణత్వం । లింగమధ్యేజగత్సర్వంలింగబాహ్యాత్పరం నహీతిశ్రుత్యాపితథాసూచితం । యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతేత్యనేన । శివస్యబ్రహ్మణఃనిమిత్తకారణత్వం । యత్ప్రయంతీత్యనేనఉపాదానకారణత్వంచోపదిశ్యతే । తస్మాదభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వం । నత్వేకకారణత్వం । ఆధ్యాత్మోపత్వంసమిథ్యాత్వంపిధీయతే । నన్వజ్ఞాజ్ఞాద్వావజావీశానీశావిత్యాదినాపరమేశ్వరవజ్జీవస్యజాతత్వోపదేశాత్ యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతే త్యాదిశ్రుత్యాపరమేశ్వరస్యపంచమహాభూతమాత్రకారణత్వమితిచేన్న । సృష్టేః ప్రాక్స్వాత్మనికుసూలధాన్యవద్వర్తమానజీవానాంబహిస్సర్గే మహదాదికర్తృత్వదర్శనాత్ జన్యత్వాజన్యత్వవిధాయకశ్రుతీనాంనవిరోధః । మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరం । తస్యావయవభూతోర్థం । వ్యాప్తంసర్వమిదంజగత్ । మమైవాంశోజీవలోకేజీవభూతస్సనాతనఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిదర్శనాత్ । శక్తిసంకోచతయాసృష్టేః ప్రాక్ పరమేశ్వరస్యనిర్గుణత్వాత్ । నిష్కళంనిష్క్రియంశాంతమిత్యాదినిర్గుణశ్రుతీనాంతత్కాలపరత్వం । సఈక్షాంచక్రేత్యాదిసగుణశ్రుతీనాంసృష్ట్యున్ముఖపరమేశ్వరశక్తివికాసకాలపరత్వం । సత్యజ్ఞానానందస్వరూపస్యశివస్యబ్రహ్మణఃజగత్కారణత్వేమృదాదివద్వికారిత్వంస్యాదితిచేత్ । మాయాంతుప్రకృతిం విద్యాదిత్యాదిశ్రుతిషు । మాయాయాఃజగదుపాదానత్వం । పరమేశ్వరస్యనిమిత్తత్వంచదర్శనాన్నవిరోధః । చిదాత్మకపరశివేకథంజడప్రపంచకల్పనమితిచేత్ । యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచఇత్యాదిశ్రుతౌచేతనోర్ణనాభేరచేతనతంతూత్పత్తిదర్శనాదఘటితఘటనాశక్తివిశిష్టపరమేశ్వరస్యకిమ్వక్తవ్యం । తస్మాజ్జడచేతనయోఃప్రపంచపరమశివయోఃకారణత్వమైక్యంచపూర్వోదాహృత సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాంతఉపాసీతేత్యాదిశ్రుతివచనైఃప్రతిపాదితత్వాత్ దేవవైదికసిద్ధాంతఇతి ఘంటాఘోషః । అధ్యారోపాపవాదాంగీకారే । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ । సఈక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి । ఏకోహంబహుస్యాంప్రజాయేయ । ద్యావాపృథివీజనయన్దేవఏకః । ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశఃసంసారబంధస్థితిముక్తిహేతుః । తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యం । సర్వోవైరుద్రఃఇత్యాదిసర్వశ్రుతివిరోధాద్బాధాదివస్త్వైకబాహ్యమతప్రవేశస్స్యాత్ । జడాజడయోరైకత్వాసంభవాత్ప్రపంచస్యఅధ్యాసికత్వేనమిథ్యాత్వంసంభవతీతియత్తుచ్ఛం । తథాహి । అన్యత్రఅన్యధర్మారోపోఅధ్యాసః । ఉభయతాత్మన్యనాత్మప్రపంచారోపోవాహ్యానాత్మనిఆత్మారోపోవా । నాద్యః । పూర్వదృష్టసత్యసర్పసంస్కారేణరజ్జుసర్పభ్రాంతిరుపపద్యతే । తద్వదాత్మవ్యతిరిక్తసత్యప్రపంచానంగీకారాత్ । తదతిరిక్తప్రదేశాభావాచ్చ । నద్వితీయః । ఆత్మన్యాత్మారోపోపిబ్రహ్మణోమిథ్యాత్వాపత్తేః । జడత్వాదిబహుదోషప్రసక్తేశ్చ । నచపూర్వదృష్టమేవనియామకంబీజాంకురన్యాయవత్పూర్వపూర్వాధ్యాసస్యఉత్తరోత్తరాధ్యాసహేతుత్వాదధ్యాసస్సంభవతీతిచేత్ । అనవస్థాప్రసంగః । ఉభయత్రయద్దృష్టంతత్రైవతస్యారోపఇతినియమాత్ । తద్దృష్టప్రపంచస్యతస్మిన్నారోపఃకథముపపద్యతే । సర్పస్యత్వారోపాసంభవాదనుపపత్తిర్దుర్వారా । అపిచ । బ్రహ్మప్రపంచయోరనాదిత్వే । యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతేత్యాదిబహుశ్రుతివిరోధాత్ కార్యకారణత్వప్రయుక్తపౌర్వాపర్యనియమ

ప్రతిపాదకయు క్తిభంగప్రసంగశ్చ । దృశ్యత్వేనప్రపంచస్యమిథ్యాత్వాంగీకారేబ్రహ్మణోపిమిథ్యాత్వాపత్తిః । దృశ్యత్వావిశేషాత్ । దృశ్యత్వానంగీకారాన్నోక్తదోషఇతిచేత్ । లోకేబ్రహ్మానుభూతిర్నస్యాత్ । కించఆత్మప్రత్యయవిషయత్వావిశేషాత్ । దృశ్యత్వానంగీకారాన్నోక్తదోషఇతిచేత్ । లోకేబ్రహ్మానుభూతిర్నస్యాత్ । నాహంప్రత్యయవిషయోబ్రహ్మేతిచేత్ । జీవబ్రహ్మణోర్భేదయాఅపరోక్షత్వేనప్రత్యగాత్మప్రసిద్ధేరిత్యుక్తివిరోధాత్ । నాహంప్రత్యయవిషయోబ్రహ్మేతిచేత్ । జీవబ్రహ్మణోర్భేదానంగీకారాత్ । కశ్చిద్ధీరఃప్రత్యగాత్మానమైక్షత్ । తరతిశోకమాత్మవిత్ । ఆత్మావారేద్రష్టవ్యః । దృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యాపశ్యమేయోగమైశ్వరం । శివాత్మకమిదంసర్వంసదాపశ్యంతిసూరయః । ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిపురాణవచనైర్బ్రహ్మాదృశ్యత్వప్రతిపాదనాత్ । బ్రహ్మణఃవ్యావహారికదృశ్యత్వాసంగీకారేనిరధిష్ఠానభ్రమప్రసంగః । తస్మాన్మిథ్యాసోంగీకరణీయః । ననుమాయాభాసేనజీవేశౌకరోతీతికల్పితత్వాజ్జగతోమిథ్యాత్వంఅగీక్రియతఇతిచేత్ । జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశౌ । మమైవాంశోజీవలోకేజీవభూతస్సనాతనఇత్యాదిస్మృతివిరోధప్రసంగాత్ । అచేతనస్యప్రధానస్యచేతనజీవేశ్వరకర్తృత్వాసంభవాత్ । అంతవత్త్వమసర్వజ్ఞతావేతిసూత్రవిరోధః । కృతనాశాకృతాభ్యాగమప్రసంగశ్చ । పరమేశ్వరసత్తావశాత్ప్రధానస్యజగత్కారణత్వమితిచేత్ । ఈక్షత్యధికరణేసఈక్షతేత్యాది శ్రుతిప్రమాణమంగీకృత్య వేదబాహ్యత్వేనప్రధానజగత్కారణమతంనిరస్తం । ఉతమిథ్యాత్వంనామ । అసత్త్వమనిర్వచనీయత్వంబాధ్యత్వంవా । నాద్యః । వేదాప్రామాణ్యప్రసంగాత్ । నద్వితీయః మానత్వాపత్తేః । నతృతీయః । కిమిదంబాధ్యత్వం । త్రైకాలికనిషేధప్రతియోగిత్వంజ్ఞాననివర్త్యత్వంవా । నాద్యః । ప్రపంచస్యవిద్యమానత్వాత్ అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధిసత్త్వాచ్చ । అనాదిత్వాన్నపూర్వకాలనిషేధః అనుభూయమానత్వాన్నవర్తమానకాలనిషేధః । సంకోచరూపేణవేదగాశ్రపలయేపిపరమేశ్వరేసత్త్వాత్ । నభవిష్యత్కాలనిషేధః । నద్వితీయః । జ్ఞానినాంపూర్వవత్ప్రపంచస్యభాసమానత్వాత్ । తేషాంక్షుత్పిపాసాదికస్యదృష్టత్వాచ్చ । నచదగ్ధపటన్యాయేనజీవన్ముక్తస్యదేహేంద్రియాదిభేదజ్ఞానసంబంధఇతివాచ్యం । మరుమరీచికాదౌ భ్రాంతినాశేపిజలత్వేనప్రతీయమానత్వమివతత్తునశక్యం । తథాదగ్ధపటోపిపటవద్భాసతే । శీతనివారకత్వాదిక్రియాసిద్ధ్యభావాత్ । లోకేమరుమరీచికాజలవద్భాసమానాపి । పిపాసాశాంత్యాదిఫలస్థానామయోగ్యత్వాత్ । తస్మాజ్జీవన్ముక్తానాంభేదజ్ఞానసత్త్వేపిశరీరకంపనక్షుత్పిపాసాదికంనసంబధ్యేత । లోకేదండనాశేపితజ్జన్యభ్రమణవదవిద్యానాశేపితత్కార్యప్రారబ్ధశరీరాదిభోగైకనాశఇతిచేత్ తంతుపటాదివదవిద్యాయాఉపాదానకారణత్వాత్ । తస్మాత్తథానయుక్తం । తథాదూర్వాసీయే । అనాద్యవిద్యయాబద్ధంబ్రహ్మేతత్కాలకారణం । స్వావిద్యయాసంసరంతి ముక్తిఃకల్పితవాక్యతః । ఏవంప్రతారణంశాస్త్రంసర్వమాహాత్మ్యనాశకం । ఉపేక్ష్యంశివభక్తైస్తు శ్రుతిస్మృతివిరోధతః । కలాపగాదయంముఖ్యఃఫలంవైముఖ్యతస్తథా । జ్ఞాననాశత్వసిద్ధ్యర్థంతదేవహినిరూపితం । తదన్యత్రైవసంసిద్ధం । విద్యావిద్యానిరూపణైః । తన్మాయికత్వకథనంపురాణేషుప్రదృశ్యతే । తస్మైంద్రజాలపక్షేపిమతాంతరమిదంధ్రువం । నాస్తిశ్రుతిషుతద్వార్తాదృశ్యమానాసుకుత్రచిత్ । వాచారంభణవాక్యానాంతదనన్యత్వబోధనాత్ । నమిథ్యాత్వాయకల్ప్యంతేశివోపాదానకారణాత్ । జ్ఞానార్థమర్థవాదశ్చేజ్జగత్సృష్ట్యాదికాపిణీ । శక్తేరనంగీకరణాద్విధిమాహాత్మ్యయోర్నతత్ । అపవాదార్థమేవైతదారోపోవస్తుతోనహి । దృఢప్రతీతిసిద్ధ్యర్థమితిచేత్తన్నయుజ్యతే । ముఖ్యార్థబాధకంనాస్తి కార్యదృష్టేనతఃశ్రుతేః । ఇంద్రజాలికపక్షేపితత్కర్తృత్వంతదీరితం । మాయాదీనాంచకర్తృత్వంశ్రుతిసూత్రైర్నబోధ్యతే । అకర్తృత్వంచ యత్తస్యమాహాత్మ్యజ్ఞాపనాయవైవిరుద్ధమధ్యారోపాయనయుక్తేఃకస్యకారణం । మాయిత్వంపురాణేషువాక్యార్థముపపద్యతే । తస్మాదవిద్యామాయాత్వకథనంమోహనాయవై । అసత్త్వమప్రసిద్ధంతే । జగదాహురనీశ్వరాః । పరస్పరసంభూతంకిమన్యత్కార్యహేతుకం । సేశ్వరాద్వైతభావేతుసర్వంశివమయంజగత్ । జ్ఞానాద్వికల్పబుద్ధిస్తులీయతేనస్వరూపతః । భిన్నత్వంనైవయయం జీవశివోపాదానతః క్వచిత్ । ఏవంవైదికసిద్ధాంతంసేవ్యంనాన్యదితిస్థితిః ॥—

* * * * * * * * * * * * * * * * * *

ఏవమవిద్యామాయాప్రతిబింబితజీవేశ్వరవాదోనయుక్తః । తథాహి । అస్మత్ప్రత్యయగోచరశారీరస్తుఅవిద్యాప్రతిబింబితోవాఅంతఃకరణప్రతిబింబితోవా । అవిద్యావచ్ఛిన్నచైతన్యమంతఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యంవాఈశ్వరస్తుమాయాప్రతిబింబితోమాయావచ్ఛిన్నోవా । ఉభయోస్స్వాభావికత్వమౌపాధికత్వంవా । తదుపాధిస్తుమాయాఅవిద్యాఅంతఃకరణంవా । నతుస్థూలోపాధిఃపరలోకగమనానుపపత్తేః । కార్యోపాధిరయంజీవఃకారణోపాధిరీశ్వరఇత్యుక్తేః । తత్ప్రతిబింబపక్షోపినయుక్తః । బ్రహ్మణోనీరూపత్వేనమాయాయాఃఅసత్పదార్థత్వేనతత్ప్రతిబింబోనస్యాత్ । నజలాకాశప్రతిబింబవదితివాచ్యం । పృథ్వ్యాదిపరిచ్ఛిన్నతేజోభిస్సహితస్యాకాశస్యప్రతిబింబాసంభవాత । తత్ప్రతిబింబప్రతీతిస్తుభ్రాంతిరేవ । జలాదౌమహాకాశస్థసూర్యాదిప్రతిబింబదర్శనాత । అన్యథా వాయోరపిప్రతిబింబాపత్తేః । దర్పణరేఖావద్యత్రయదస్తి తత్రతత్ప్రతిబింబోనాస్తీతినియమాత్సర్వగతస్యబ్రహ్మణస్సర్వగతమాయాయాంప్రతిబింబఃకథముపపద్యతే । నచవిభుపదార్థయోస్సంయోగాసంభవాత్ప్రతిబింబభావాయుక్తఇతివాచ్యం । సంయుక్తస్యాపిప్రభామండలస్యతథాతద్దర్శనాత్ ।ఉతగుహాప్రతిష్ఠాశరమే

పరార్థః । గుహాం ప్రవిష్టావాత్మానౌ హి తద్దర్శనాదిత్యాదిశ్రుతిసూత్రాభ్యాం జీవేశ్వరయోరాశక్తస్థితిని సీరితత్వాత్ బింబప్రతిబింబయోరేకత్వనిర్దేశాసంభవాత్తత్పక్షోఽనయుక్తః । కించ । మాయావిద్యయోర్బ్రహ్మప్రతిబింబాజ్జీవేశ్వరౌ । మాయావిద్యానాశస్తు యోర్మోక్షః । ఖలు తేన గీతారీత్యా ఈశ్వరనాశ ఏవ మోక్షః సంపద్యతే । అహో పాషండబౌద్ధమతప్రవేశః । ఆత్మహాననమపురుషార్థ ఇతి మోక్షస్యాపురుషార్థత్వమాపద్యేత । జీవేశయోరేకత్వం స్యాత్ । తథాత్వే పారలౌకికప్రయత్నం కోఽపి న కుర్యాత్ । ముముక్షుర్హి మోక్షార్థం ప్రయతతి । ఉభయోస్స్వరూపస్యాపి మిథ్యాత్వాత్ సర్వస్య ఐహికప్రవృత్తిరేవ స్యాత్ । సర్వాపి ప్రవృత్తౌ నివృత్తిమాత్రోచ్ఛేదస్స్యాత్ । సర్వేషి విధినిషేధయోర్మిథ్యాత్వావిశేషాత్తుల్యత్వేన ప్రవర్తేరన్ । తథా పతిసన్మార్గోచ్ఛేదస్స్యాత్ । జీవస్య ప్రతిబింబత్వే క్షణికత్వాత్ । న ఆత్మైక్యం తేన తత్త్వపదార్థైక్యపరత్వమసీత్యేవ వదేత్ । దర్పణప్రతిబింబవద్వృద్ధిదర్శకీ యోఽకాశాంశం న సంభవత్యేవ । కించ । యోగిజ్ఞానే స్థాన్యాద్యంతర్యామిబ్రాహ్మణవిరోధః । నిఖిలోపాధిప్రతిబింబస్య ఏకత్వే జీవైక్యాద్భావాద్బంధమోక్షసుఖదుఃఖాదివ్యవస్థానుపపత్తిః । తస్మాత్ప్రతిబింబపక్షోఽప్యనుపపన్నః । అంతఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యస్య జీవత్వాంగీకారే ఘటపటావచ్ఛిన్నచైతన్యస్యాపి జీవత్వమాపద్యేత తస్మాత్ । అవచ్ఛిన్నపక్షోఽపి పూర్వోక్తదూషణగ్రస్తత్వాన్న యుక్తః । ఏకధా బహుధా చైవ దృశ్యతే జలచంద్రవదితి శ్రుతిరసాధురేవ । పూర్వోదాహృతశ్రుతిసంబలితత్వాత్ । న హి దృష్టాంతేన సర్వసంభవతీతి న్యాయేన బ్రహ్మణః సర్వగతత్వే దృష్టాంతమాలభ్యతే ॥ మాయాభాసేన జీవేశౌ కరోతీతి వాక్యేన జీవేశయోః కల్పితత్వముపపద్యతే । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశావిత్యాదిబహుశ్రుతియుక్త్యనుభవవిరోధాత్ । మంత్రవర్ణార్థస్తు మాయా । అయనగత ఇతి ధాతోః ప్రాప్త్యర్థకత్వాత్ మన్యంతే ధాతోరిదంచ్ఛ్రదే ఇతి ఘఞంతః శ్రవణాత్ । ప్రణవార్థవివరణే । అకారో బ్రహ్మా ఉకారో విష్ణుర్మకారో రుద్ర ఇతి శ్రుతేశ్చ । మాయా పరశివశక్తిః । ఆభాసేన పరమేశ్వరాగమగ్రహప్రకాశైః జీవేశౌ కరోతి ప్రకాశకరోతీత్యర్థః । అన్యథా సర్వశ్రుతిభంగప్రసంగః । పూర్వోక్తసత్యానంతానాం గతార్థత్వేన దోషః । తేషాం పరమేశ్వరస్వరూపత్వాదర్శనాత్వచ్చ । యథాగ్నిలోహితౌష్ణ్యప్రకాశవత్ । తస్మాత్ప్రపంచస్య కర్తృత్వజన్యత్వం ఘటాదివద్వక్తుం శక్యం । యద్యపి జన్మాదికం జగన్నిష్ఠం । వ్యధికరణత్వాన్న తద్బ్రహ్మస్వరూపలక్షణం తథాపి జగత్కారణత్వం పరమేశ్వరస్యోపలక్షణత్వాత్తటస్థలక్షణం । స్వరూపాభిన్నత్వే సతి వ్యావర్తకత్వం తటస్థలక్షణం । అవ్యభిచారాజ్జగజ్జన్మాదికత్వం ప్రత్యేకలక్షణం సంభవతి । తథాప్యుపాదానకత్వమాత్రం సిద్ధ్యతి ఏవం మాత్ర లయగ్రహణం । కదాచిదపి నిమిత్తకారణే కార్యస్య లయస్సంభవతి । న చ తావతైవోపాదానత్వలాభే ఉత్పత్తిస్థితిగ్రహణం వైయర్థ్యమితి వాచ్యం । సహ్యుపాదానత్వం సకలధర్మతయోచ్యతే । కింతు ప్రకృతివికారన్యాయేన నాభేదప్రసక్త్యైభవతు । బ్రహ్మజగదుపాదానముత్పత్తిస్థిత్యోరన్యపలబ్ధి స్థానం స్యాత్ । కుంభకారేణ కుంభోత్పత్తౌ రాజవద్రాజావస్థానమినాతతిః । ప్రాగపీత్యుత్పత్తిస్థితిగ్రహణమితి ॥ స్వరూపలక్షణం తు । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి శ్రుతిప్రతిపాదితసత్యాదిస్వరూపత్వం । న తు సత్యాపాదే । పరమశివసకాశాత్ వ్యావర్తకం పరమాత్మస్వరూపలక్షణత్వముక్తం దేవాక్యార్థసిద్ధిః । గుణప్రధానభావాపన్నపదార్థసంసర్గో హి సర్వత్ర వాక్యార్థః । న వా భేదే తత్సంభవతీతి చేన్న । యత్ర పదార్థాః మిథస్తత్ర సంయోగో వాక్యార్థః । యత్ర పదార్థప్రమితిః పదసందర్భస్తత్రాఖండార్థ ఏవ వాక్యప్రతిపాద్యః । యథాస్మిన్ జ్యోతిర్మండలే । కశ్చంద్ర ఇతి ప్రశ్నే ప్రకృష్టప్రకాశశ్చంద్ర ఇతి వాక్యమఖండస్వరూపప్రతిపాదనపరం । ప్రకృష్టప్రకాశవైశిష్ట్యం వాక్యప్రతిపాద్యం మానాంతరసిద్ధత్వాత్ । న విచంద్రత్వవైశిష్ట్యం ప్రశ్నకర్తృకృతయా చంద్రజాతేరభావాత్ । న చ చంద్రశబ్దవాచ్యత్వవైశిష్ట్యం తస్యాప్యదృష్టత్వాత్ సప్రాసమాత్రప్రశ్నే తస్యాభిధానౌచిత్యాత్ । వస్తుతస్తు వాక్యానాం సర్వత్ర స్వేతరమానానధిగతార్థసంసర్గపరత్వనియమోత్పాదనస్య న ధాతార్థమాత్రనిష్ఠత్వేన కించిదస్తిత్యప్రాపాద్యం । తచ్చ లక్షణావాక్యేతర లోకే పదార్థానాం విశిష్టశక్తత్వేన పదార్థస్సర్వోప్యఖండ ఏవ । తథాపి దృష్టాంతసిద్ధిః । పదార్థమాత్రనిష్ఠవాక్యస్య దృష్టాంతత్వసంభవాదేవం చాపి । సత్యాదిపదానామేక బ్రహ్మపదార్థనిష్ఠాసి (బ్రహ్మపదార్థస్య సవిశేషత్వాభేదసత్తయా నప్రసాత్ సమవిశిష్టవాచకత్వస్యత్వాదిసంబంధేన అఖండబోధ ఇతి చేత్ । తల్లక్షణాయా ఇతి గ్రహణా । ఉక్తం చ । శివ ద్వైతం ప్రకాశితే । హ్యుపాయస్తు వైశిష్ట్యమఖండవంద్ప్రతిపత్త్యేవ విరోధాద్బంధః జాయతే । సత్యాదివాక్యానాం తదితి ద్వైతైర్వా ప్యం బాధ్యతదాత్యైతేన సేనాదిలక్షణస్యనాఖండార్థకత్వం । సేనావనాదీనాం సముదాయరూపత్వేనాఖండార్థత్వాభావాదిత్యలక్షణాయామప్యఖండార్థత్వమితి నిరస్తం । తథాపి పదార్థమాత్రనిష్ఠత్వస్యావివాదాత్ । న తు లక్షణయా । ఏకపదత్వే । సత్యాదివాక్యానామేకత్వేనైవ తాదృగర్థబోధాత్ పదార్థాంతరవైయర్థ్యం పర్యాయత్వప్రసంగ ఇతి చేన్న । విశిష్టశక్త్యా నాంశత్యాగే పర్యాయతామాపలక్షణాయా ఏకార్థపరత్వస్యార్థవాదానాం ప్రాశస్త్యపరత్వస్యేవావిరోధాత్ । న వైయర్థ్యం । వ్యావృత్తిభేదాత్ । సత్యపదేన అసత్యవ్యావృత్తిః । జ్ఞానపదేన జడవ్యావృత్తిః । అనంతపదేన పరిచ్ఛిన్నవ్యావృత్తిరితి । సర్వత్రావ్యావృత్త్యభేదాత్ ।

అపౌనరుక్త్యం । ననుకింవ్యావృత్తయోఽపి । బ్రహ్మభిన్నాఅభిన్నావా । ఆద్యే సామానాధికరణ్యానుపపత్తిః । ద్వితీయేతదేవపదానాం
అపౌనరుక్త్యం । ననుకింవ్యావృత్తయోఽపి । బ్రహ్మభిన్నాఅభిన్నావా । ఆద్యేస్యైక్యశ్రుత్యాపత్తిః । ద్వితీయేతదేవపదానాం
తరనై యస్యాస్మిన్ప్రతి । యోగ్యనుయోగికరణవ్యా పకాదిశబ్దవదవైయర్థ్యానుపపత్తేః । నహికారణతా
దికం । ధర్మాంతరం । ఏవంవ్యావృత్తీనాం బ్రహ్మభేదేపిప్రతియోగి భేదాదవైయర్థ్యం । ఏతదభిప్రాయేణై
వశివాద్వైతప్రకాశకే । సంగ్రహః అవిశిష్టమపర్యాయానేక । శబ్దప్రకాశితమేకం । వేదాంతనిష్ఠితమఖండం । ప్ర
తిపాదితమితితస్మాత్సత్యత్వాది కంస్వరూపలక్షణమితిసిద్ధం ॥*॥ నన్వాద్యస్యబ్రహ్మణః చతుర్ముఖస్యయతో । జన్మతద్బ్రహ్మే
తిచేన్న । శ్రుతియుక్త్యనుభవవిరోధాత్ । చతుర్ముఖస్యఆద్యత్వం । నామసర్వకార్యాపేక్షయా । చేతనాపేక్షయావా
నాద్యః । ఆత్మనఆకాశస్సంభూతఇతిభూతస్సృష్టిః ప్రథమమభిధానాత్ । నచహిరణ్యగర్భజననానంతరమేవ ,భూతసృష్టి
రితివాచ్యం । సమష్టిలింగశరీరాభిమానినోహిరణ్య । గర్భస్యభూతసృష్ట్యనంతరం । జననావశ్యకత్వేనతతః । పూర్వముత్పత్త్యా
మాణాభావాత్ । తథాపిజనకత్వేన్యస్యజ్ఞేయ । బ్రహ్మలక్షణత్వాసిద్ధేః । రామకృష్ణాద్యవతారజనకస్యదశరథవసుదేవాదేరివ
తథాత్వేసర్వజ్ఞత్వాసిద్ధేః । రామకృష్ణాదేరివచతుర్ముఖస్యైవజనకాపేక్షయాఉత్కృష్టతాపత్తేశ్చ ।విష్ణోరేవహిరణ్యగర్భో
త్పత్తిరితినిగమకాభావాత్ । యోదేవానాంప్రథమంపురస్తాద్విశ్వాధియోరుద్రోమహర్షిః। హిరణ్యగర్భంపశ్యతజాయ
మానం । సన్నోదేవశ్శుభయాస్మృత్యాసంయునక్తు । అస్యార్థః। మహర్షిః వేదకర్తాయస్సర్వజ్ఞత్వాదినావిశ్వస్మాత్ చిదచి
త్ప్రపంచాదధికోరుద్రః । పరమశివఃసర్వేషాం దేవానామింద్రాదీనాంప్రథమంహిరణ్యగర్భంచతుర్ముఖంస్వసంకల్పేన
ప్రకృతిరూపాత్మనాజాయమానంసకలవేదోప దేశార్థమనుగ్రహదృష్ట్యాపశ్యత్ సశివఃఅస్మాన్ పశుభయాత్ సంసారపాశమో
చకయాపరమానందస్వరూపయావేదవేదాంతాగమసిద్ధయా స్మృత్యాదీక్షయాసంయునక్తు । సంయోజయత్వితితాత్ప
ర్యం ॥ యోదేవానాంప్రథమశ్చేద్భవశ్చ । విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిఃహిరణ్యగర్భంజనయామాస పూర్వమిత్యాది
నామహేశ్వరోత్పన్నత్వంహిరణ్యగర్భస్యావగమ్యతే । తస్మాత్తదర్థోనవిధీయతే । ననుఏకోహవై నారాయణఆసీత్ న
బ్రహ్మానేశానోనాగ్నిషోమౌనేమేద్యావాపృథివీఇతి మహోపనిషది నారాయణస్యైవసర్వాతిశయత్వంస్పష్టః । ప్రాకృతత్వాచ
దర్శనాత్ । నారాయణాద్బ్రహ్మాజాయతే। నారాయణాద్రుద్రోజాయతేత్యాదినాసర్వకారణత్వదర్శనాత్ । అథకస్మాదు
చ్యతేబ్రహ్మబృహంతోహ్యస్మిన్ గుణాఇతితస్యైవపూర్ణగుణత్వావగమాత్ । తదేవబ్రహ్మపరమంకవీనామజస్యనాభావ
ధ్యేకమితిఅతస్సముద్రోమనసాచరంతమిత్యాదినాసముద్రశాయిత్వాది ధర్మాణాంవిద్వద్ధ్యాతస్యైవముఖ్యత్వాత్ ।నస
న్నచాసచ్ఛివఏవకేవలః । బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తేసంప్రసూయంతే । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదిత్యాదివాక్యానాం భాగ
పరిత్యాగేనసామాన్యవిశేషయోరేకత్వసిద్ధిరితత్పరత్వమేవయుక్తం । గచ్ఛతీతిగౌరితివ్యుత్పత్త్యానానార్థబాధకత్వేపిగవి
రూఢవత్ ।బ్రహ్మన్శబ్దస్యాపిచతుర్ముఖప్రణవబ్రాహ్మణాదిషుప్రవృత్తత్వేపిఅనంతకల్యాణగుణవిశిష్ట నారాయణస్యైవయో
రూఢత్వాజ్జగజ్జన్మాదికారణత్వంతస్యైవసముచితమితిచేద్బ్రూమః । విష్ణోర్జగత్కారణత్వేపితద్బ్రహ్మలక్షణం । సూక్ష్మస్య
స్థూలానంతరభావిత్వదేవాదిసృష్టేఃపూర్వంతజ్జన్మశ్రవణాత్ । విష్ణోరుత్పత్తిఃముఖ్యాదేశ్యాయతే । విష్ణురిత్థాపరమస్యవిద్వాన్జా
తోబృహన్నక్షిపాతిత్రిమయం । అస్యార్థః ।పరమస్యమహేశ్వరస్యఇత్థంభావేనవిద్వాన్ ।వేత్తాబృహత్ విష్ణుః ఆదివిష్ణుర్జా
తస్సన్ తృతీయంకైలాసంఅభిపాతిరక్షతి । బృహచ్ఛబ్దేనఆదివిష్ణురేవవ్యపదిశ్యతే । నమోవిష్ణవేబృహతేకరోమి । బృహత్త్వేవి
ష్ణోసుమతింభజామహేత్యాదిషుదర్శనాత్ । అజాతపరమేశ్వరాదేవముపస్థితంపరిత్యజ్యఅనుపస్థితకల్పనేమానాభావాత్ ।
అజాతఇత్యేవంకశ్చిద్భీరుఃప్రపద్యతే । రుద్రయత్తేదక్షిణముఖంతేనమాంపాహినిత్యమితిశ్వేతాశ్వతరోపనిషదిమహేశ్వ
రస్యైవఅజాతత్వశ్రవణాత్ । శంభోరాదివిష్ణుజనకత్వంయుక్తమేవ । యజుర్వేదే । సోఽపఃపవతేజనితామతీనాంజనితాదివో
జనితాగ్నేర్జనితాసూర్యస్యజనితేంద్రస్యజనితోతవిష్ణోరితి । ధ్యాయీతేశానంప్రధ్యాయితవ్యంసర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేం
ద్రాస్తేసంప్రసూయంతే । ఇత్యథర్వణశిరోవాక్యాచ్ఛివస్యైవసర్వకారణత్వంశ్రూయతే । శివఏవకేవలఇతివాక్యస్యసనాతన
సృష్టిపరత్వం । నారాయణాద్బ్రహ్మేతివాక్యస్యఅవాంతరసృష్టిపరత్వమితి । తదుక్తంశైవవాయవీయసంహితాయాం ।
త్రయస్తేకారణాత్మానోజాతాస్సాక్షాన్మహేశ్వరాత్ । చరాచరస్యవిశ్వస్యసర్గస్థిత్యంతహేతవః । పిత్రానియమితాః- పూ
ర్వంత్రయోపిత్రిషుకర్మసు। బ్రహ్మాసర్గేహరిస్త్రాణే । రుద్రస్సంహరణేపునః । తదాప్యన్యోన్యమాత్సర్యాదన్యోన్యాతిశయార్థి
నః । తపసాతోషయిత్వాతంపితరంచంద్రశేఖరం । బ్రహ్మానారాయణాత్పూర్వంరుద్రఃకల్పాంతరేసృజత్ । కల్పాంతరే
పునర్బ్రహ్మారుద్రవిష్ణూజగన్మయః ।విష్ణుశ్చభగవాన్ తద్వద్బ్రహ్మాణమసృజత్పునః । నారాయణంపునర్బ్రహ్మా । బ్రహ్మాణంచపు
నర్భవఇతి । ఉతసబ్రహ్మాసశివస్సేంద్రస్సోఽక్షరః పరమస్వరాడిత్యాదిశ్రుతిశతేనమూర్తిత్రయవ్యతిరిక్తస్యైవ బ్రహ్మత్వోపదే
శాత్ । నారాయణాద్యుపనిషత్సు । మూర్తిత్రయాతీతత్వేననారాయణస్యవ్యపదేశాభావాత్ । ప్రపంచోపశమం
శాంతంశివమద్వైతంచతుర్థంమన్యంతేసఆత్మాసవిజ్ఞేయః । శివాద్వైతఃఇతిమాండూక్యే । ధ్యాయీతేశానంప్రధ్యాయితవ్యం

సర్వమిదం బ్రహ్మావిష్ణురుద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । ఇత్యాదిషు శివస్యైవ త్రిమూర్త్యతీతత్వేనవ్యవస్థాపనాత్ । తస్యైవ పరబ్రహ్మత్వం । తదుక్తమనుశాసనికేపి । సోఽసృజద్దక్షిణాదంగాద్బ్రహ్మాణం లోకసంభవం । వామపార్శ్వాత్తథా విష్ణుం లోకరక్షార్థమీశ్వరః । హృదయాత్కాలరుద్రాఖ్యమిత్యుపదేశాత్ । రుద్రాత్ప్రవృత్తః కాలరుద్రపరత్వం । అన్యథా అజాత ఇత్యేవం కశ్చిద్భీరుః ప్రపద్యత ఇతి శ్రుతివిరోధాత్ । న విష్ణోరుత్పత్తిరవతారపరా । విష్ణురిద్ధేతి పూర్వోక్త శ్రుతివిరోధాత్ । కించ । అథర్వశిరసి । అకారణం కారణానాం ధ్యాతా ధ్యేయ ఇతి తు శబ్దేన పూర్వోక్త వైలక్షణ్యం ప్రతిపాద్య శంభోః పరమకారణత్వోపదేశాచ్చ । నారాయణ ఆసీదితి అజ్ఞేనల అనద్యతనభూతభవన క్రియావాదిరా భగవతో నారాయణస్య ప్రథమోత్పత్తిమాత్రం ప్రతిపాద్యతే । శక్తిరాసీత్పరాశర ఇత్యాదివత్ । భాగ పశున్యాయమేనైవ సదాత్మాదిశబ్దానాం నారాయణాదిశబ్దానామపి శివపరత్వమేవ । సర్వో వై రుద్ర ఇతి శ్రుతేః । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోఽగ్నిస్స చంద్రమా ఇతి కైవల్యోక్తేః । అహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇతి అథర్వణశిఖాశివవచనాచ్చ । యాని నామాని గోవిందతవ లోకే మహీయతే । తాన్యేవ మమ నామాని నాత్ర కార్యా విచారణేతి హరివంశే కృష్ణం ప్రతి శివవచనాచ్చ జైమినిభట్టభాస్కరాచార్యాదివైదికైశ్చతుర్వేదతాత్పర్యానుసారేణ శివస్యైవ పరబ్రహ్మత్వవ్యవస్థాపనాత్ । భగవతా వ్యాసేనాపి సూతసంహితాయాం సర్వవేదాంతతాత్పర్యేణ శివపరబ్రహ్మత్వనిర్దేశాచ్చ బ్రహ్మలక్షణజగజ్జన్మాదికారణత్వం శివస్య నిష్ప్రత్యూహం ॥*॥ అతథ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మావిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । సోమః పవతే జనితా మతీనాం । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మనావీశతే దేవ ఏకః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు సదాశివోం । ఏకో హి రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థుర్య ఇమాన్ లోకానీశత ఈశనీభిః । య ఇమం లోకమీశత ఈశనీయః జననీయః సర్వాన్ లోకానీశత ఈశనీభిః పరమశక్తిభిః । య ఈశే అస్య పశుపతిః పశూనాం చతుష్పదాముత చ ద్విపదాం । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । నిధనపతయే నమః నిధనపతాంతికాయ నమః । సర్వభూతదమనాయ నమో మనోన్మనాయ నమః ఇత్యాదిశ్రుతికదంబేన పరమశివస్యైవ జగజ్జన్మాదిహేతుత్వవ్యపదేశాత్ । స్వశక్త్యవచ్ఛిన్నరాజసగుణవిశిష్టేన భవాభిధేయేన సర్వజగన్నిర్మాణం సాత్త్వికగుణాస్పదమృడాభిధానేన పాలకత్వం తామసావచ్ఛిన్నహరాభిధానేన సర్వసంహారకత్వం చ కుర్వన్ శివస్త్రిగుణాత్మకప్రకృతిం స్వచిచ్ఛక్తౌ లయం కృత్వా స్వయం స్వభావచిచ్ఛక్త్యా ఏక ఏవ భాసతే । తదుక్తం మహిమ్నస్తవేపి । విశ్వోత్పత్తౌ భవాయ సమో నమ ఇతి । అత ఏవ శైవాగమే । సర్వజ్ఞతా తృప్తిరనాదిబోధః స్వతంత్రతా నిత్యమలుప్తశక్తిః । అనంతశక్తిశ్చ విభోర్విధిజ్ఞాః షడాహురంగాని మహేశ్వరస్య । యద్భక్తస్థలమిత్యాహుస్తత్సర్వజ్ఞత్వముచ్యతే । యన్మాహేశ్వరకం నామ సా తృప్తిః పరమేశ్వరి । యత్ప్రసాదాభిధం స్థానం తద్బోధో మే నిరంకుశః । యచ్చ ప్రాణలింగకం నామ తత్స్వాతంత్ర్యముదాహృతం । యదస్తి శరణం నామ హ్యలుప్తా శక్తిరుచ్యతే । యదైక్యస్థానమూర్ధ్వస్థం హ్యనంతా శక్తిరుచ్యతే । ఏతదంగస్థలం దేవి గుహ్యాద్గుహ్యతమం పరమితి । సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణాం శివస్యైవ సంభవాత్ నేతరేషాం జగజ్జన్మాదికారణత్వం సిద్ధం ॥*॥ జజ్ఞాస్యబ్రహ్మణో లక్షణం ప్రసాధ్య ప్రమాణమాహ ॥*॥ శాస్త్రయోనిత్వాత్ ॥*॥* * * * * * * * * * * *

అస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతదృగ్వేదో యజుర్వేదస్సామవేద ఇత్యాదివాక్యమస్య సూత్రస్య విషయః । శాస్త్రం ఋగ్వేదాది తస్య యోనిః కారణం శివః । శివో మే మా మేవ పితర ఇతి శ్రుతేః । అత ఏవ నిగమాగమానాం ప్రామాణ్యం । అతో జగజ్జన్మాదిహేతుశ్శివ ఏవ । అత్ర శ్రౌతప్రతిజ్ఞాసంగతిః । శివో మా మేవ పితర ఇత్యాదౌ వేదానాం పరమేశ్వరకారణత్వే । వాచా విరూపనిత్యా ఇత్యాదౌ నిత్యత్వం చ దర్శనాత్ । పరమశివస్య బ్రహ్మణః నిగమాగమకారణత్వం యుక్తం న వేతి సందిహ్యతే । అనాదినిధనా నిత్యా వాగుత్సృష్టా స్వయంభువా । ఆదౌ వేదమయీ దివ్యా యతస్సర్వాః ప్రవృత్తయ ఇతి స్మృతౌ వేదస్య నిత్యత్వశ్రవణాత్ పరమేశ్వరజన్యత్వే పౌరుషేయత్వేన అప్రామాణ్యానిత్యత్వప్రసంగాచ్చ । తస్మాత్పరమేశ్వరవద్వేదానామజస్సత్వం త్రైకాలికాబాధ్యత్వం చ ప్రాప్తే బ్రూమః ॥*॥ సిద్ధాంతస్తు ॥*॥ వేదానాం స్వయంభువత్వే శివో మా మేవ పితర ఇతి శ్రుతివిరోధాత్ । సామశాఖాగతచరవ్యాహేణ తేషాం శరీరగోత్రవర్ణాదినిరూపణాత్ । పూర్వపూర్వస్యోత్తరోత్తరజ్ఞానవిషయహేతుత్వాత్ । తేషాం శబ్దగుణత్వేన వ్యోమకారణత్వాత్ । ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదినా ఆకాశాదిపంచభూతానాం పరమేశ్వరకారణత్వనిర్దేశాత్ । అథం వేదానాం స్వయంభువత్వం । తథా చ స్మృతిః । అష్టాదశానామేతాసాం విద్యానాం బ్రహ్మవర్త్మనాం । ఆదికర్తా శివస్సాక్షాచ్ఛూలపాణిరితి శ్రుతిః । సద్యోజాతేన ఋగ్వేదం । వామదేవేన యాజుషం । అఘోరేణ తథా సామ । పురుషేణాథర్వణం । ఈశానేన ముఖేనైవ కామికాద్యాగమాంస్తథా జనయామాస విశ్వేశస్సర్వసిద్ధిప్రదాయకః । విమర్శరూపిణీ శక్తిశ్శివస్య పరమాత్మనః । నిగమాగమరూపా స్యాత్సర్వతత్త్వప్రకాశినీ తస్మాద్వేదాగమార్థేషు యః కుర్యాద్భేదభావనాం । స సహస్రకులం ఘోరే నరకే పతతి ధ్రువమితి । పరమేశ్వరస్య నిగమాగమాది సర్వవిద్యాకర్తృత్వప్రతిపాదనాత్ సృష్టేః ప్రాక్ స్వాత్మవిలీనభూతస్వశక్త్యాత్మక వేదాగమాదీన్ నిశ్వసితవదయత్నేన పూర్వానుపూర్వ్యా [illegible] రోతి । తస్మాన్నిగమాదీ

నామ హారుషే యస్యమస్యాః కార్యస్యాంచ యుక్తమేవ । జన్యత్వాజన్యత్వవినాయకత్వేనాపి తేన విరోధః । నను నసన్నచాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । నాస్య గాఁచ తమిషత్ । నేహ నానాస్తి కించన । నతు తద్ద్వితీయమస్తి ఇత్యాదిశ్రుతిషు ద్వితీయవస్తునిషేధవ్యపదేశాత్ కథం వేదానాం నిత్యత్వమితి చేన్న । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ సర్వో వై రుద్రః ఇత్యాదిశ్రుతిషు చరాచరప్రపంచస్య బ్రహ్మోపాదానత్వేన బ్రహ్మత్వవ్యపదేశాత్ । పూర్వోక్తశ్రుతీనాం న జగన్మిథ్యాపరత్వం । ఉత । సృష్టేః ప్రాగపి సంకుచితరూపేణ నిగమాగమాత్మకవిమర్శరూపపరాశక్తేః బీజాంకురవత్పరమేశ్వరే స్థితత్వాత్ । శక్తిశక్తిమతోరభేదాచ్చ । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చేతి శ్రుత్యా పరమేశ్వరస్య స్వాభావికత్వేన శక్తేరుపదేశాత్ । జగన్మిథ్యాత్వే శ్రుత్యభావాత్ తదయుక్తం న । అనుశబ్దబుద్ధికర్మణాం త్రిషు నావస్థాయిత్వేన శబ్దాత్మకవేదస్య కథం నిత్యత్వమితి చేన్న । కారణసత్యత్వే కార్యసత్యత్వమితి వ్యాప్తేః । న కారణరూపస్య చిదాత్మకవిమర్శశక్తేర్నిత్యత్వాత్ తత్కార్యరూపవేదస్యాపి నిత్యత్వం నిష్ప్రత్యూహం । కించ నిత్యముక్తబుద్ధశుద్ధస్వభావస్య స్వతః ప్రామాణ్యభూతస్య పరమాప్తస్య మహేశ్వరస్య వచసం ప్రమాణమేవ । యత్పౌరుషేయం తదప్రమాణమితి యదుక్తం రాగద్వేషాదిపాశబద్ధమానవవిషయమేవ । కించ వేదాశ్చ శాంభవదీక్షాం లబ్ధ్వా శివప్రసాదమహిమ్నా పరమేశ్వరానంతకల్యాణగుణస్తుతిపాఠకవయ ఇవ తన్మహిమాతిశయం విధిలక్షణముఖేన స్తువంతి । కించ వేదానామపి భస్మధారణం శ్రూయతే । త్ర్యాయుషం జమదగ్నేః కశ్యపస్య త్ర్యాయుషం । యద్దేవానాం త్ర్యాయుషం । తన్మే అస్తు త్ర్యాయుషమితి త్ర్యాయుషశబ్దస్య వ్యక్తిపుండ్రపరత్వేన శ్వేతాశ్వతరోపనిషది శ్రూయతే మానస్తోకేతి మంత్రేణ । మంత్రేణ తం భస్మ ధారయేత్ । ఊర్ధ్వపుండ్రం భవేత్సామ మధ్యపుండ్రం యజూంషి చ । అధఃపుండ్రమృచస్సాక్షాత్ తస్మాత్పుండ్రం త్రియాయుషమితి । తానివా ఏతాని రుద్రాక్షాణి యత్ర యో వేదా ధారయంతి తస్మాద్దేవా ధారయంతి తస్మాన్నిద్ధారయన్నఘనిష్టకేనార్ధకేన స్వపక్షే ఉన్మకన్నిమిషకహసకేన వ్యక్త్యోఽనంసితరతరుద్రో భూత్వా రుద్రో భవతీతి బోధాయనశాఖాయాం రుద్రాక్షధారణం దృశ్యతే । అయం మే హస్తో భగవానిత్యాదినా ఋగ్వేదే । యా తే రుద్ర శివా తనూరఘోరాఽపాపకాశినీత్యాదినా । వేదపురుషాణాం శివలింగధారణం దర్శితం । కించ జగతాం పతయే నమః । నమో హిరణ్యబాహవే ॥*॥ నమ ఇత్యాదిస్తుతిం చ కుర్వంతి । తస్మాత్పరమేశ్వరవిమర్శాత్మశక్తి । తయా వేదాగమానాం పరమశివప్రామాణ్యముఖ్యత్వముపపద్యతే ॥*॥ నను మద్భో వై భూత్వా ప్రజాపతిరిదం సర్వమసృజత । ఋచో యజూంషి సామాని ఇత్యాదినా చతుర్ముఖస్యాపి వేదకర్తృత్వావగమాత్ కథం మహేశ్వరస్యేతి చేన్న । యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై ఇత్యాదిశ్రుతౌ హిరణ్యగర్భోత్పత్తేః ప్రాగేవ వేదసద్భావం । హిరణ్యగర్భస్య సర్వవేదోపదేశకత్వం చ పరమేశ్వరస్యైవ దర్శనాత్స ఏవ సర్వాధిక ఇత్యుచ్యతే । తథా శ్రుతిః । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానం స నో దేవః శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు ఇత్యాదినా చిదచిత్ప్రపంచాధికత్వం హిరణ్యగర్భోత్పత్తిం చ పరమేశ్వరస్యైవ నిర్దిశతి । నను సర్వవేదవేదాంతోక్తసకలపదార్థాభిజ్ఞత్వం సర్వజ్ఞత్వం హి తదుపమన్యుదధీచిగౌతమదూర్వాసరేణుకదారుకశంఖకర్ణగోకర్ణాదీనామపి విద్యమానాత్ కథం పరమేశ్వరస్యైకస్యైవేతి చేన్న । పరమేశ్వరోపాసనావశాత్ తత్కృపాలబ్ధమతిరంచిస్సర్వజ్ఞత్వస్య తేషాం సత్త్వాన్న విరోధః । ఖద్యోతప్రభాకరయోస్తేజస్త్వేనైకత్వేపి ప్రకాశవైలక్షణ్యవత్ । సర్వవస్తువభాసకశ్రుతీనాం పరమేశ్వరకర్తృకతయా తస్యైవ సర్వాధికజ్ఞానముపపద్యతే । శాస్త్రప్రవర్తకాపేక్షయా శాస్త్రప్రణేతౄణాం విశేషజ్ఞానదర్శనాత్ । కించ । సకలజగద్వ్యాపకత్వేన సర్వాంతర్యామిత్వేన సర్వజ్ఞత్వం నాన్యేషాం సంభవాత్ । సర్వజ్ఞత్వాదిషడ్విధధర్మాణామనన్యసాధారణత్వాత్ । నను పూర్వసూత్రేణైవ జగజ్జన్మాదికారణత్వేన శాస్త్రకారణత్వసర్వజ్ఞత్వాదీనాం సిద్ధత్వాత్ కథమస్య సూత్రస్య ప్రయోజనమితి చేన్న । పూర్వసూత్రే అంకురాదికం సకర్తృకం కార్యత్వాద్ఘటవదిత్యనుమానేన బ్రహ్మప్రామాణ్యద్యోతనాత్ । తచ్ఛంకానిరాసార్థమేతత్సూత్రప్రవృత్తేస్సంభవాత్ । భగవతా వ్యాసేన శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రం నిర్దిష్టం ॥*॥ శాస్త్రం నిగమాగమాత్మకం యోనిః ప్రమాణం యస్య తథా త్వాత్ । న చ పునరధికరణాంతరనిరూపణే వాక్యభేదాదిదోష ఇతి వాచ్యం । సూత్రస్య సూచనాత్మకత్వేన శ్లేషకావ్యవద్వాక్యభేదాదిదోషాభావాత్ పునరధికరణాంతరం యుక్తం । తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామి । నావేదవిన్మనుతే తం బృహంతం । నైషా తర్కేణ మతిరాపనేయా । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేత్యాదివాక్యాన్యస్య విషయః । నచక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచా । తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామీతి విషయవిధాయకశ్రుతికదంబదర్శనాద్ బ్రహ్మణో వేదాంతవేద్యత్వం యుక్తం న వేతి సంశయః । పూర్వపక్షస్తు । న బ్రహ్మణో వేదాంతవేద్యత్వం । నచక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచా । యన్మనసా న మనుతే యేనాహుర్మనో మతం । యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ ఆనందం బ్రహ్మణో విద్వాన్ న బిభేతి కుతశ్చన నేతి నేతీత్యాదిశ్రుతిదర్శనాత్ । ప్రపంచస్య కార్యత్వాద్ఘటవదిత్యనుమానేన సర్వజ్ఞత్వాదిమద్విధర్మాచ్ఛిన్నపరమేశ్వరస్సాధ్యతే । ప్రమాణాంతర[illegible]న్న [illegible] వేద్యం పరబ్రహ్మేతి ప్రాప్తే బ్రూమః ।

సిద్ధాంతస్తు॥*॥ జగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మ ఔపనిషచ్ఛాస్త్రప్రతిపాద్యమేవ । నావేదవిన్మనుతే తం బృహంతం । నైషా తర్కేణ
మతిరాపనేయా ఇత్యాదినా బ్రహ్మణో మానాంతరనిషేధదర్శనాత్ । తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామీతి ఔపనిషత్త్వాదుపనిషన్మా
త్రవేద్యత్వశ్రవణాత్ । వేదాంతశాస్త్రానుకూలత్వేన తర్కానుమానయోః ప్రామాణ్యం న తు బ్రహ్మప్రామాణ్యే । రథమంటప
గోపురప్రాసాదాదినిర్మాణే నానాకర్తృకత్వదర్శనాత్ । న చానుమానైకకర్తృకత్వసిద్ధిః । బ్రహ్మనిష్ఠసత్యసంకల్పసత్యజ్ఞానా
నందాదిస్వరూపధర్మజ్ఞానాసంభవప్రసంగాచ్చ । జగదుభయకారణత్వాసంభవాచ్చ । బ్రహ్మణో వేదాంతవేద్యత్వం నిష్ప్రత్యూ
హం । యతో వాచో నివర్తంతే ఇత్యాదివాక్యానాం తన్మాహాత్మ్యజ్ఞాపనార్థో విశేషః । అన్యథా బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యా
దివాక్యానాం వైయర్థ్యప్రసంగః । నను అగ్నేశ్శివస్య మాహాత్మ్యం తామసేషు ప్రకల్ప్యతే । రాజసేషు చ మాహాత్మ్యమధికం
బ్రహ్మణో విదుః । సాత్త్వికేషు చ కల్పేషు మాహాత్మ్యమధికం హరేః । తేష్వేవ యోగసంసిద్ధా గమిష్యంతి పరాం గతిమితి ।
మాత్స్యే శివపురాణానాం తామసత్వప్రతిపాదనాత్ । సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞానమిత్యారభ్య । బంధం మోక్షం చ యా వేత్తి బుద్ధిస్సా
పార్థ సాత్త్వికీత్యంతేన సాత్త్వికబుద్ధేరేవ ముక్తిహేతుత్వదర్శనాత్ । అగ్నేశ్శివస్య మాహాత్మ్యం తామసం మోహకారకం । తయో
రుపాసనాదేవ ప్రత్యవాయో భవేద్ధ్రువమితి పాంచరాత్రాగమవచనదర్శనాచ్ఛివప్రతిపాదకపురాణానాం తామసత్వం సిద్ధమతస్త
త్పురాణానామప్రామాణ్యాత్ తత్ప్రతిపాదితపరమేశ్వరస్య వేదాంతవేద్యత్వం కథముపపద్యత ఇతి చేన్న । శివపురాణానాం తామ
సత్వే ప్రాత్యక్షికత్వాభావాత్ । కల్పితప్రచ్ఛన్నబౌద్ధవాక్యానాం ప్రమాణాభావాచ్చ । ఉత । తమోగుణదేవతావిషయత్వేన
తమోగుణవిశిష్టవ్యాసకర్తృకత్వేన మోహకత్వేన రజస్యత్వేన వా శివపురాణానాం తామసత్వం । నాద్యః ఋగాదిసర్వవేదశ
బ్దానాం తేషామపి రుద్రాగ్నిప్రతిపాదకత్వేన తేషామపి తామసత్వాపత్త్యా అప్రామాణ్యాపత్తిసంభవాద్బౌద్ధాధమప్రసంగస్స్యా
త్ । న ద్వితీయః । వ్యాసప్రోక్తవిష్ణుపురాణానామపి తామసత్వం స్యాత్ । న తృతీయః । సాత్త్వికేన విష్ణుపురాణకల్పనే తమోగు
ణేన శివపురాణకల్పనే మానాభావాత్ । సర్వవేదవేదాంతార్థసారస్యైవ పురాణరూపేణ వ్యాసేన ప్రపంచితత్వాచ్చ । నను
మాత్స్యే మాత్స్యం కౌర్మం తథా లైంగ్యం శైవం స్కాందం । తథైవ చ ఆగ్నేయం చ షడేతాని తామసాని నిబోధ మే । తత్రైవ చ
అగ్నేశ్శివస్య మాహాత్మ్యం తామసం మోహకారకమితి । యత్ర యత్ర జగన్నాథం ముకుందం విష్ణుమవ్యయం । వదంతి తాని శా
స్త్రాణి సాత్త్వికాని మతాని వై । యత్ర యత్ర హ్యుమానాథం శంకరం భైరవం యమం । దుర్గాం గణపతిం కాలం వదంతి యాని తా
ని చ । తామసాని మునిశ్రేష్ఠ విహితాని ఫలాని వై । పంచపూజాశ్చ దేవాంశ్చ తథా దేవీం సరస్వతీం । వదంతి యాని శాస్త్రాణి రా
జసాని మతాని వై ఇత్యాది మాత్స్యహారితస్మృతిపాంచరాత్రాద్యాగమాదివచనేషు శివపురాణానాం తామసత్వవ్యపదేశాత్త
త్ప్రతిపాద్యపరమశివస్య పరబ్రహ్మత్వం సంహారస్య రుద్రధర్మత్వేన తామసత్వం తస్య నిష్ప్రత్యూహమితి చేన్న । అగ్నేశ్శివ
స్య మాహాత్మ్యం । తామసం మోహకారకమిత్యాదివచనానాం మత్స్యపురాణోక్తత్వే మత్స్యపురాణస్య తామసపురాణప్రక
రణపఠితత్వేన తద్వాక్యానామప్రామాణ్యాత్ । బ్రహ్మేంద్రసూర్యచంద్రాగ్నిపరా రాజససంభవా ఇత్యాది పాంచరాత్రాగమే
అగ్నే రాజసత్వనిరూపణాత్ మాత్స్యపాంచరాత్రాగమవచనానాం పరస్పరవిరోధదర్శనాత్ । ద్వయోరప్రామాణ్యం సి
ద్ధం । కించ బ్రాహ్మణానాం అగ్నిరగ్రే ప్రథమో దేవతానాం । యావజ్జీవమగ్నిహోత్రం జుహుయాత్ । అర్చత ప్రార్చత । త్రి
యంబకం యజామహే । అంతరిక్షం తిలం జనే । రుద్రం స్తోమపీడయా గృహ్ణంతి జిహ్వాయాససం । యో వైస్వాం దేవతామతియ
జతే । ఇత్యాదినా రుద్రవైశ్వానరోపాసనమేవ కర్తవ్యమితి చోదనాదర్శనాత్ । అకరణే ప్రత్యవాయదర్శనాచ్చ । త్వం దేవా
నాం బ్రాహ్మణానామధిపతిర్విష్ణుః । క్షత్రియాణామధిపతిరిత్యాదినా అన్యదేవతోపాసనాత్ క్రమశో నరకప్రాప్త్యాదేశాచ్చ । రుద్ర
వైశ్వానరోపాసనాత్యాగే వర్ణచతుష్టయాతీతప్రసంగాచ్చ । ఏతత్కల్పితవాక్యానాం వేదవిరుద్ధత్వేన వేదవాదిభిరనంగీకర
ణీయం ॥ అత్తా చరాచరగ్రహణాత్ । యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చోభే భవత ఓదనః ఇత్యాదినా శ్రుతిసూత్రేషు సంహారస్య పరబ్రహ్మధ
ర్మత్వేన నిర్దేశాత్ । తదనంగీకారే విష్ణోర్బ్రహ్మత్వప్రసంగాచ్చ । రుద్రో వై ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యేతి ।
అఘోరేభ్యోఽథ ఘోరేభ్యః ఇత్యాదినా తస్యైవ అఘోరముఖేన సృష్టిస్థితికర్తృత్వం ఘోరముఖేన సంహారకత్వం చోపదేశాత్ ।
తస్యైవ జగజ్జన్మాదికారణత్వేన పరబ్రహ్మత్వం సిద్ధం । కించ యా తే రుద్ర శివా తనూరఘోరాపాపకాశినీత్యాదినా పరమేశ్వరస్య శు
ద్ధసాత్త్వికశివశరీరప్రార్థనాదర్శనాత్ । అపి చ ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । ఉమాసహాయం
పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ఇత్యాదినా శివస్యైవ పరమశాంతత్వోపదేశాత్ కేవలతామసప్రతిపా
దకవాక్యానాం కాలరుద్రపరత్వమేవ । కాలరుద్రస్యాపి శివాంశత్వేన విష్ణోరధికత్వం వేదశాస్త్రేషు ప్రసిద్ధం । తథా చ శ్రుతిః
పరాత్పరతరం బ్రహ్మ తత్పరాత్పరతో హరిః । తత్పరాత్పరతో ఈశస్తన్మే మనశ్శివసంకల్పమస్తు । అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం
బహ్వీముత్ర శ్రుతౌ పరమేశ్వరప్రకృతేః త్రిగుణత్రయత్వం నిర్దిష్టం । అతస్సత్త్వగుణావలంబనేన నారాయణస్య బ్రహ్మత్వే యుక్త్య
యుక్తప్రసంగాచ్చ అప్రాకృతబ్రహ్మత్వవిధా [illegible] ప్రసంగస్స్యాత్ । యుక్త్యాపరాయణ ఇతి జాబాల

నిమది శుక్లశరీర రుద్రధ్యానమేవ ముముక్షూణాం విధేయత్వేన దర్శనాత్ । సూతసంహితాయాం సూతగీతాసు అస్తి రుద్రస్య విప్రేంద్రా అంతస్సత్త్వం బహిస్తమః । విష్ణోరంతస్తమస్సత్త్వం బహిరస్తి రజోగుణః । అంతర్బహిశ్చ విప్రేంద్రా అస్తి తస్య ప్రజాపతేః । రజసా తమసా క్రాంతౌ బ్రహ్మనారాయణౌ ఖలు । శివధర్మశాస్త్రే । అంతస్సత్త్వగుణోపేతో బహిస్తామససంయుతః శుద్ధసాత్త్విక ఇత్యుక్తస్సకలలోకశంకరః । అంతస్తామససంయుక్తో బహిస్సత్త్వగుణాన్వితః । శుద్ధతామస ఇత్యుక్తో విష్ణుస్స్నాష్టాభిః స్మృతః పురా నిర్దిశతి తస్యైవ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభ్యః ఆధిక్యం శంకరసంహితాయాం శివరహస్యఖండే । దశశైవపురాణాని సాత్త్వికాని విబుధాః శ్రద్ధయా నిత్యం ద్విజవరైస్తేషాం ధర్మాస్తు తత్త్రయాత్ । సత్త్వం శుద్ధం సమాధిష్ఠం సుఖజ్ఞానాస్పదం తు యత్ । విద్యోతతే యోగిభ్యః శుద్ధస్ఫటికసన్నిభః । న నిద్రాతి శివః క్వాపి బ్రాహ్మణాధిపతిశ్శివః బ్రువంత్యేవం పురాణాని బ్రాహ్మణానాం తథా స్మృతాః । దశశైవపురాణాని హింసాదోషపరాణి చ వైష్ణవాని చ చత్వారి తామసాని మునీశ్వరాః । క్షత్రియాణాం స్మృతాః స్మృతాస్తేషాం తద్దైవతం హరిః । తమః కృష్ణముదాసీనం కూటకృత్యవిశారదః । నిద్రాలస్యప్రమాదాదిసంబంధాస్స్యాత్తు తామసా నిద్రాలస్యప్రమాదాద్యాస్తద్గుణాః పరికీర్తితాః । కృష్ణో విష్ణుస్స్మృతశ్చైష శాయీ భక్తివిమోహకః । ఏతేషు క్షత్రియాణాం చ ధర్మాణి ప్రోక్తాని హి తాః । బ్రాహ్మే తు రాజసే వైశ్యధర్మే సర్వత్ర సమ్మతే దుఃఖాస్పదం రక్తవర్ణం చంచలం చ రజోమతం । గుణత్రయసమాయుక్తమాగ్నేయం సౌరమేవ చ తస్మాచ్ఛైవాని విప్రాణాం పురాణాని హితానీతి శివపురాణానామేవ సాత్త్వికత్వోక్తేః । కించ । శివపురాణానాం కల్పాంతరప్రసక్తిరితి చేత్తదసంగతమేవ । మాత్స్యే । పురాణం సర్వశాస్త్రాణాం ప్రథమం బ్రహ్మణా స్మృతం । అనంతరం తు వక్త్రేభ్యో వేదాస్తస్య వినిర్గతాః పురాణమేకమేవాసీచ్ఛతకోటిప్రవిస్తరమిత్యాదినా బ్రహ్మకృతబ్రాహ్మపురాణమేవ ద్వాపరాంతే వేదవ్యాసేన సంక్షిప్య చతుర్లక్షసంఖ్యమితి ప్రతిపాదనాత్ । తథా ధర్మసంహితాయాం । బ్రాహ్మమేవ కృతే చాద్యే పురాణం శ్రుతిసమ్మతం । అష్టాదశవిధం తస్య కృతే కోటిప్రశస్తత ఇతి తథాదర్శనాత్ । అతఏవ శైవపురాణానాం కల్పాంతరవిషయత్వమిత్యసంగతం నను నారాయణస్యైవ మత్స్యకూర్మవరాహాదిరూపేణ సకలభూభారనివర్తకత్వదర్శనాత్పరమసాత్త్వికత్వం తస్యైవోపపన్నమితి చేన్న । కూర్మే ఏకాదశ్యాం తు మాధ్యాహ్నే మాఘమాసే మహానటః । సర్వలోకహితార్థాయ విషం భుక్త్వా తతశ్శివః । శివయోగేన తద్రాత్రౌ స్థిత్వా చంద్రకలాధరః । పరివేష్టితవిష్ణ్వాదిర్దృష్ట్వా తత్పారణే వరాన్ దత్వా నిమిత్తమహాభక్తాన్ ద్వాదశ్యాం నీలలోహితః । సముద్రమథనోద్భూతసుధాపానార్థమాదరాత్ । చాజ్ఞాం చక్రే మహాదేవస్సర్వలోకభయాపహః । ఇత్యాదినా పరమేశ్వరస్య అనన్యసాధారణకాలకూటభక్షణాంధకాసురజలంధరాసురత్రిపురాసురవ్యాఘ్రాసురగజాసురశూరపద్మాసురాదిమహాదానవసంహారపూర్వకభూభారనివర్తకత్వదర్శనాత్ ॥ఏకాదశీనిరూపణ॥ అతఏవ పురాణాగమేషు శైవవైష్ణవానాం ఏకాదశీవ్రతావశ్యకత్వం దృశ్యతే । తదుక్తం శివధర్మశాస్త్రే శైవవైష్ణవయోర్గ్రాహ్యమేకాదశ్యాముపోషణం । నందీశవిష్ణుప్రముఖా । యతో వ్రతమథాచరన్ । శేషం ప్రధానం స్మార్తానామేకాదశ్యాముపోషణం । సాయం ప్రధానం శైవానాం వేదమార్గైకవర్తినామితి । తథా సిద్ధాంతాగమే చ । ప్రదోషవ్యాపినీ శైవీ సమ్యగేకాదశీ స్మృతా నాన్యా శైవైః పరిగ్రాహ్యా శైవశాస్త్రైకశాసనాదితి । వీరాగమే చ । సర్వేషాం వీరశైవానాం శ్రౌతస్మార్తానువర్తినాం । ప్రదోషవ్యాపినీ గ్రాహ్యా సమ్యగేకాదశీ శివే । శైవవ్రతానాం సర్వేషాం సాధ్యం ప్రాధాన్యమేవ హి । అన్యథాచరణే దేవి ప్రత్యవాయో మహాన్భవేత్ । కించ పద్మపురాణాదీనాం విష్ణుప్రధానత్వేపి తత్రాపి శివమాహాత్మ్యకథనాత్తేషామపి తామసత్వం కిం న స్యాత్ । త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిస్త్రైగుణ్యో భవార్జునేతి గీతావాక్యేన వేదానామపి త్రిగుణాత్మకత్వదర్శనాన్మాకం త్రిగుణత్రయప్రతిపాదకశ్రుతీనాం గుణత్రయత్వముపపన్నమితి చేన్న । వాచా నిత్యయేతి శ్రుతిదర్శనాన్నిత్యరూపస్య వేదస్య గుణత్రయుక్తం కాలవిఘటనవత్త్వాత్ । శివం ప్రశాంతమమృతం బ్రహ్మయోనిమిత్యాదినా శివస్య వేదపరమసాత్త్వికత్వోపదేశాత్ వేదానాం గుణత్రయత్వకథనం అధికారిభేదేన స్థూలసూక్ష్మకారణాత్మకపరమేశ్వరోపాసనాపరత్వేన సాంఖ్యయోగశాస్త్రేషు వివక్షితత్వాత్ । అన్యథా నయుక్తః । కించ కిమిదం తామసత్వం । తమోగుణజన్యత్వం । స్వేతరగుణసంసృష్టతమోగుణజన్యత్వం వా కేవలతమోగుణజన్యత్వం తమోగుణజన్యవిశిష్టత్వం తమోవిశిష్టకర్తృకత్వం । తమోగుణవిశిష్టప్రతిపాద్యత్వం । తమోగుణప్రధానప్రతిపాదకత్వం వాన్యద్వా । నాద్యః । గుణత్రయాతీతపరమేశ్వరనిశ్వసితవేదానామనిత్యత్వాపత్తేః ఇత్యాదిప్రసంగాచ్చ సర్వచిదచిత్ప్రపంచస్య గుణత్రయాత్మకప్రధానజన్యత్వేన విష్ణుపురాణానామపి తామసత్వప్రసంగాత్ । న చ తమోమాత్రజన్యత్వం ఏకస్య అనారంభకత్వాసిద్ధేః । న ద్వితీయః । సర్వస్య గుణస్య గుణాంతరయుక్తస్యైవ జనకత్వేనేతరాసంసృష్టతమోగుణజన్యత్వస్యాప్రసిద్ధత్వాత్ । న తృతీయః । యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధశివస్య నిత్యశుద్ధత్వేన ప్రకృతేరసిద్ధేః । న చతుర్థః । అష్టాదశపురాణానాం వక్తా సత్యవతీసుతః ఆఖ్యానైశ్చాప్యుపాఖ్యానైర్గాథాభిః కల్పశుద్ధిభిః పురాణసంహితాం చక్రే । పురాణార్థవిశారద ఇతి విష్ణుపురాణవచనాద్వ్యాసకృతానాం సర్వేషాం పురాణానామపి తామసత్వాపాతాత్ [illegible] పి తామసత్వప్రసంగాత్ ।

తుల్యన్యాయత్వాచ్చ । నసంచయః । రుద్రస్యసంహారకర్తృత్వేనసంహారస్యతమోగుణకార్యత్వేనసర్వశాస్త్రప్రసిద్ధత్వాదితిచేన్నైవం । విష్ణోస్సంహారకత్వాభావేనానీశ్వరత్వప్రసంగాత్ । నచసంహరంప్రతిరుద్రాదిశరీరాద్యాకారేణకారణత్వం । సంహారతారతమ్యకల్పనాయాంమానాభావేనతస్యాపితామసత్వప్రసంగాత్ । యాతేరుద్రశివాతనూరితిశ్రుత్యాశివశరీరస్యతామసత్వనిషేధాచ్చ । త్రైగుణ్యవిషయావేదాఇత్యనేనత్రిగుణాత్మకప్రవృత్తిధర్మప్రతిపాదకత్వేనగుణవైశిష్ట్యంనయుక్తం । ఉక్తతమోగుణప్రచురేషుకల్పేషుతద్విశిష్టత్వేనబ్రహ్మకృతపురాణానితామసాని । తత్ప్రతిపాద్యత్వాత్ । శివస్యాపితామసత్వమితిచేత్ । తామసేషుకల్పేషుచతుర్ముఖకృతానాంపురాణానామస్మిన్వర్తమానేశ్వేతవారాహకల్పేహ్యనువర్తమానత్వేప్రమాణాభావాత్ । అస్మిన్నపికల్పేఅష్టావింశతితమేనవ్యాసేనఇదానీంపురాణకరణస్యాప్రామాణత్వాత్ । తదుక్తంవిష్ణుపురాణే । వైవస్వతాంతరేఽస్మిన్ద్వాపరేషుపునఃపునః । వేదవ్యాసవ్యతీతాయమష్టావింశతిసత్తమఇతివర్తమానస్యపరాశరాత్మజస్యవ్యాసస్యప్రవర్తమానసర్వపురాణకర్తృత్వంచతత్రైవశ్రుతం । పురాణసంహితాంచక్రే పురాణార్థవిశారదఇతి । తాన్యష్టాదశపురాణానితత్రైవగమయిత్వాఉత్పత్తిక్రమాసేతుయాక్రమఉక్తః । ఏతద్వైష్ణవసంజ్ఞాంవైపద్మస్యసమనంతరమితి । ఏవంసమర్థాఅపివర్తమానకల్పస్థాః । రామకృష్ణాద్యవతారారఘువంశసంభవత్వాత్దక్షాధ్వరధ్వంసాదీనామేతత్కల్పమధ్యస్థత్వాత్ । ఏతత్కల్పస్థశైవవైష్ణవప్రతిపాదకానామేతత్కల్పజాతేనఅష్టావింశతితమేనవేదవ్యాసేనకృతపురాణానాంపరస్పరబలాబలచింతాయాంబహుకాలవ్యవహితానాంతామసాదిబ్రహ్మకల్పానాంవ్యాసోనిరర్థకః । ననుపురాణకారణానాంపురాణకర్తృత్వంబ్రహ్మణస్సకాశాత్పురాణార్థానధిగమ్యేత్యుక్తం । సత్యం । తత్రాతీతకల్పస్థాఃపురాణార్థాఃబ్రహ్మణోపురాణకార్యైశ్చతేతత్రైవప్రతిపాద్యంతే । యథాపద్మకల్పేమార్కండేయస్యపరమేశ్వరానుగ్రహః । యత్రతువర్తమానకల్పస్థాపురాణార్థాఃరామకృష్ణవరాహనారసింహప్రభృతయః । యథాకాలకూటభక్షణదక్షాధ్వరధ్వంసాదయఃతేష్వేతత్కల్పస్థత్వేనైవబ్రహ్మణోపదిశ్యంతే । పురాణార్థకారైరపితత్రైవప్రతిపాద్యంతే । తేషాంపరస్పరవిరోధేస్వాభిమతపురాణాధిక్యనిర్ణయహేతుత్వంనిరర్థకం । బహుకాలవ్యవహితాతీతకల్పానాంసాత్వికతామసత్వాద్యుపన్యాసఃకుత్రకేనసంగతఇతినజానీమః । నాపిమత్తః । రుద్రసంబంధినోఘోరశరీరస్యసంహారకత్వేనతమోవిశిష్టత్వేపితచ్ఛరీరిణఃపరమేశ్వరస్యతమోతీతత్వాత్ । తథాచకైవల్యే । ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలోచనంనీలకంఠంప్రశాంతంధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాత్ । యద్యపిదేవదత్తాదౌతమోగుణప్రధానశరీరాదివిశిష్టేతామసత్వవ్యవహారోదృష్టః । తథాపి । తన్మాత్రవిశిష్టత్వేనప్రతిపాదకపరమేశ్వరసంబంధినాంతమోతీతానామలౌకికప్రకాశస్వరూపాణామనేకేషాంవిగ్రహాణాంప్రమాణసిద్ధత్వాత్తథాచ । స్థిరైరంగైఃపురురూపఉగ్రోబభ్రుశ్శుక్రేభిఃపిపిశేహిరణ్యైః । ఇత్యత్రశుక్రేభిరితిశుక్లశబ్దేనసత్వమయత్వముచ్యతే । లోహితశుక్లకృష్ణామితివదత్యన్యథావిష్ణ్వాధిక్యవాదినాంమతేతమోవిశిష్టవిష్ణుప్రతిపాదకత్వేనవైష్ణవపురాణానామపితామసత్వప్రసంగః । కథమన్యథావిష్ణుర్భూభారావతారణాయయాదవకౌరవదైత్యాదిసంహారకత్వంకథంవా । దైత్యవ్యామోహనాయమహామోహాఖ్యపురుషరూపేణదైత్యవ్యామోహకబుద్ధజనాదిశాస్త్రప్రణేతృత్వం । తదుక్తంవిష్ణుపురాణే । ఇత్యుక్త్వాభగవాంస్తేభ్యోమహామోహశరీరతః । సముత్పాద్యదదౌవిష్ణుఃప్రాహచేదంసురోత్తమాః । మాయామోహోయమఖిలాన్దైత్యాంస్తాన్మోహయిష్యతి । తతోవధ్యాభవిష్యంతివేదమార్గబహిష్కృతాః । నహిస్వస్యతామసత్వాభావేమహామోహాఖ్యస్యోపాదానత్వముపపద్యతే । స్వస్యమోహితేశరీరస్యతామసత్వాత్ । నను విష్ణోఃశాస్త్రార్థంతమోగుణసాహిత్యేతస్యసత్వేనాభిభూతత్వాన్నప్రాధాన్యం । రుద్రస్యతుతమసోభిభూతత్వాత్తద్విశిష్టతయాసంహారకర్తృత్వేనప్రతిపాద్యత్వమితిసత్త్వఃపక్షఃపక్షీక్రియతామితిమైవం । శత్రుసంహారమాత్రప్రయోజనప్రవృత్తేషునృసింహాద్యవతారేషుతత్ప్రాధాన్యేనతామసత్వప్రసంగాచ్ఛివస్య । నిరస్తతమసఃత్వత్పక్షేబాధితత్వాచ్చ । నాంత్యః । యస్సంహారకర్తాసతామసః । తస్యాపికశ్చిత్సంహారకోస్తినవా । అస్తిచేత్తామసత్వేపిసఏవసర్వాధికఃసర్వసంహారస్వతంత్రత్వాన్నాస్తిచేదయమేవతామసస్సర్వాధికఇతితామసత్వంసర్వసంహర్తృత్వంసర్వాధికత్వేవ్యాప్తమితివిరుద్ధోహేతుః । తస్మాద్రుద్రస్సర్వాధికఃసర్వసంహర్తృత్వాత్ । వ్యతిరేకేణజీవవన్నచాప్రయోజకోహేతుః । ప్రబలదుర్బలభావంవినాబాధ్యబాధకభావస్యైవాసంభవాత్ । సాత్వికత్వస్యబాధ్యత్వేప్రత్యసంసహారంప్రతివిరుద్ధత్వాత్మృడుసర్వత్రబాధ్యతఇతివ్యాప్తేనచనాధ్యాప్రసిద్ధిః । విశ్వాధికోరుద్రఇతిపక్షప్రసిద్ధేః । తదనుగ్రాహకత్వేదనుమానస్యసిద్ధసాధనత్వం । ఏవంసాత్వికత్వముక్తప్రకారేణవికల్పదూషణీయం । ఉక్తవిష్ణ్వాధిక్యప్రతిపాదకానాంమార్కండేయాదిపురాణానాంసాత్వికత్వప్రసంగాద్రుద్రాధిక్యప్రతిపాదకానాంపద్మపురాణాదీనాంతామసత్వప్రసంగాత్ । పద్మపురాణేపూర్వోత్తరఖండాభ్యాంహరిహరయోరాధిక్యవర్ణనాత్తదంశేతామసత్వమిష్టమితిచేత్ । రామాయణభాగవతాదావపితదంశేతామసత్వప్రసంగాత్ । రామాయణబాలకాండే । త్వాంనైధారయితుంవీరనాన్యంపశ్యామిశూలినఇతి ।

శివమాపః । శివపదస్సర్వలోకనమస్కృత ఇతియుద్ధకాండే ఏతదస్త్రం బలం ఘోరం మహావాస్త్ర్యా బహస్యవా । ఇత్యుత్తరఖండే చ । కైలాసయాత్రా రావణనిగ్రహేంద్రజిదనుగ్రహ దివజనాసస్యబహులతర స్వాద్రావణవినాశార్థస్యరుద్రాగ్నినిమిత్తత్వకథనా నాత్ర శ్క్యాపి తామసత్వప్రతీతేస్తస్మాచ్ఛివపురాణానాం తామసత్వకల్పనం దబాహ్యబౌద్ధప్రసంగనాస్త్యదిత్యలమతివిస్తరేణ ॥ అత్ర ప్రథమాధికరణే శైవదీక్షితానాం పరమాత్మికాం తేశానా భక్తానాం జిజ్ఞాసేతి ప్రతి సజీవబ్రహ్మణో భేదాభేదో నిరూపితః । బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి । జ్ఞాత్వా జ్ఞాత్వా తత్రైకీభవంతీత్యాదిశ్రుతౌ ఉపాస్యోపాసకయోరభేదసిద్ధివ్యపదేశాత్ । ద్వితీయాధికరణే బ్రహ్మాస్సనితేన స్వం జగద్బ్రహ్మణో స్సృష్టిస్థిత్యవసరభిన్నత్వం లయావసరే నదీసముద్రవదభిన్నత్వం నిరూపితం । తృతీయాధికరణే । పరమేశ్వరావిర్భూత భేదాభేదబోధకవేదవేదాంతాగమశాస్త్రమేవ బ్రహ్మసత్వే ప్రమాణమితి దర్శితం । షట్స్థలపరశివబ్రహ్మావిర్భూతవేదవేదాంతానామింద్రోపేంద్ర రుద్రదినేంద్రచంద్రాదినానాదేవతాప్రతిపాదకత్వేన సర్వత్రానపరశివైకపరత్వమితి తంకాయాం తదతివ్యాప్తినివారణాయ సర్వం తత్రైవ సింధుప్రవాహ న్యాయేన సమన్వయాదవ్యభిచార ఇతి చతుర్థాధికరణమారభ్యతే ॥ తత్తుసమన్వయాత్ ॥ ౪ ॥

తచ్ఛబ్దేన సర్వాధిష్ఠానసర్వకారణవేదాంతవేద్యభూ గ్యపరామృష్టషట్స్థలపరశివబ్రహ్మైవవ్యపదిశ్యతే । తుశబ్దేన ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాంతరం నిరస్యతే । సమన్వయశబ్దేన తదంశభూతేంద్రచంద్రోపేంద్ర రుద్రదినేంద్రాదిప్రతిపాదకవాక్యానాం స్థూలారుంధతీన్యాయేన ఉపక్రమోపసంహారాదిషడ్విధలింగైః । తత్రైవ తాత్పర్యముపదిశ్యతే । తద్బ్రహ్మ ప్రత్యక్షాది ప్రమాణనిరాకరణపూర్వకసర్వవేదాంతషడ్విధలింగతాత్పర్యేణ ప్రతిపాద్యత ఇతి సూత్రార్థః । అత్రసర్వవేదవేదాంతాగమవాక్యాన్యస్య విషయః । సదేవసౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే । అసంఖ్యాతాస్సహస్రాణి స్మర్యతే న చ దృశ్యతే । దేవా హ వై స్వర్గలోకమగమన్ । తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్ । కో భవానితి । సోఽబ్రవీత్ । అహమేకః ప్రథమమాసన్ । వర్తామి చ భవిష్యామి చ । నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇతి । సోఽంతరాదంతరం ప్రావిశత్ । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । సర్వోవై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు ఇతి ॥ భేదాభేదవిధాయకసర్వవేదాంతవాక్యానాం సర్వజగదుభయకారణషట్స్థలపరశివబ్రహ్మపరత్వం కర్మశేషభూతేంద్రోపేంద్రాదినానాదేవతోపాసనాపరత్వం వా । తదుభయానధాన తత్ప్రధానప్రతిపాదకత్వం వేతి బహుధా సందిహ్యతే । పూర్వపక్షస్తు ॥ నసర్వథా బ్రహ్మణః పరశివస్య సర్వవేదాంతప్రతిపాద్యత్వం సంభవతి । తేషాం విధిపరత్వాత్ । ఉభయపరత్వే వాక్యభేదాపత్తేః । ఉత జగద్బ్రహ్మణోః కార్యకారణత్వదర్శనాదనుమానేన బ్రహ్మసిద్ధిరుపపద్యతే । తస్మాన్న వేదాంతైకప్రతిపాద్యత్వం । కించ । నానాదేవతోపాసనాపరత్వమప్యయుక్తం । అగ్నిర్వై ప్రథమో దేవతానాం । అసావాదిత్యో బ్రహ్మ । తద్విష్ణోః పరమం పదం సదా పశ్యంతి సూరయః । యదం పరం బ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిదర్శనాత్ । అపి చ సైషా విచిత్రా సుభగా బహ్వంకురా స్వయం గుణభిన్నా అంకురేష్వపి గుణభిన్నా । సర్వత్ర బ్రహ్మవిష్ణుశివరూపిణీ । అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీం సరూపామిత్యాదినా సర్వదేవతామయత్వం సర్వకారణత్వం ప్రధానస్యైవ నిర్దేశాత్తత్పరత్వమప్యయుక్తం । కించ । అయం ఘటోఽయం పట ఇత్యాదిలోకవ్యవహారస్య పరంపరాస్పష్టవ్యవహారజ్ఞానసాపేక్షత్వాత్ నిరస్తసమస్తోపద్రవసర్వజగదాధారసిద్ధబ్రహ్మపరత్వే నిష్ప్రయోజనత్వసాపేక్షత్వయోః ప్రసంగాత్ । తదుభయదోషవారణాయ వేదాంతానాం విధ్యుపాసనపరత్వం విధీయతే । అథవా కర్తృదేవతాప్రతిపాదనద్వారా కర్మపరత్వం సిద్ధమితి ప్రాప్తే బ్రూమః । సిద్ధాంతస్తు । వేదాంతానాం బ్రహ్మపరత్వం బ్రహ్మధ్యానవిధిపరత్వం చోపపద్యతే । అతో న వాక్యభేదప్రసంగః । తదుభయవిధదర్శనాత్ । తథాహి । ఉపక్రమాదిషడ్విధలింగతాత్పర్యేణ బ్రహ్మపరత్వం । ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యాదిషు । తద్ధ్యానవిధిపరత్వం చ దృశ్యతే । ఉపక్రమోపసంహారావభ్యాసోఽపూర్వతా ఫలం । అర్థవాదోపపత్తీ చ లింగం తాత్పర్యనిర్ణయే । ఇతి స్మృతౌ ఉపక్రమోపసంహారాదిభిః వేదాంతతాత్పర్యనిర్ణయశ్శ్రవణమిత్యభిధీయతే । అజ్ఞానాత్ప్రభవదుఃఖం జ్ఞానం తస్య నివర్తకం । సర్వవేదాంతవాక్యానాం శ్రవణం తత్ప్రవర్తకం । శ్రవణం నామ వాక్యానాం వైదికానాం పరాత్పరే । ఉపక్రమాదిభిర్లింగైః కృతతాత్పర్యనిశ్చయః ఇ ఉపక్రమోపసంహారావేకం లింగం సదేవసౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యుపక్రమః । స య ఏషోఽణిమైతదాత్మ్యమిదం సర్వం స ఆత్మా తత్త్వమసీత్యుపసంహారః । పునస్తత్త్వమసీత్యభ్యాసః । తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామీతి మానాంతరాగమ్యత్వేనాపూర్వత్వం । యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవతీత్యాదినా ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం ఫలం సేయం దేవతైక్షత । హంతాహమిమాస్తిస్రో దేవతా । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీత్యాదిసృష్టిస్థితిసంహారావిర్భావతిరోధానాదిపంచకృత్యాన్యర్థవాదాః । యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాదిత్యమృదాదిదృష్టాంతాదుపపత్తయః । ఏవం స్మృతావపి । నారాయణే । అణోరణీయాన్మహతో మహీయానిత్యుపక్రమః । సర్వో హ్యేష రుద్ర ఇత్యుపసంహారః । యః పరస్స మహేశ్వరః అంబికాపతయే ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమ ఇత్యభ్యాసః

విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరిత్యాదౌ విశ్వాధికత్వాదేర్మానాంతరాప్రాప్తత్వాదపూర్వతా । పరామృతాత్పరిముచ్యంతి సర్వ ఇ
తి ఫలం । సహస్రశీర్షామిత్యర్థవాదః । యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిదిత్యుపపత్తిః । ఏవం సర్వవేదాంతేషు ద్రష్టవ్యం । త
స్మాత్స్వరూపవ్యావర్తకతటస్థలక్షణత్రయేణ సర్వవేదాంతానాం బ్రహ్మప్రతిపాదకత్వం యుక్తం । రూపప్రత్యక్షకారణనేత్రస్య
ద్రవ్యసిద్ధివత్ విధిపరత్వేన వేదాంతానాం సర్వాధిష్ఠానపరశివబ్రహ్మసిద్ధిః । తస్మాన్నోభయపరత్వవిరోధః । నైయాయికాణామ
ఈశ్వరానుమానిర్యాణి శ్రుత్యా అనుమానప్రమాణస్య నిరస్తత్వాత్ । అనుమానే కర్తృకత్వసిద్ధ్యభావాచ్చ బ్రహ్మప్రామాణ్యేనాను
మానం విధీయతే । విశ్వంభూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ । సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రా
య నమో అస్త్విత్యాదినా సర్వజగదుపాదానకారణత్వాజ్జగన్మయత్వం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుమిత్యారభ్య । స
ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోగ్నిస్స చంద్రమాః । స ఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనం । జ్ఞాత్వా తం మృత్యుమత్యే
తి నాన్యః పంథా విముక్తయే ఇత్యం తేన పరశివస్య బ్రహ్మణస్సర్వదేవతామయత్వం చ తదుపాసనస్యైవ మోక్షోపదేశత్వదర్శనాత్
యో రుద్రో అగ్నౌ ఇత్యాదినా శివస్యైవ సర్వాంతర్యామిత్వవ్యపదేశాత్సర్వదేవతామయత్వాదికం తస్యైవ సిద్ధత్వాత్ ॥ ఉత్తమ
మధ్యమాధమాధికారిభేదేన నానాదైవతోపాసనం న విరుద్ధం ॥ భేదాభేదాత్మికా చిచ్ఛక్తిః బ్రహ్మనిష్ఠా సనాతనీ ఇతి స్మృతౌ శక్తేర్వ
హ్నిశక్తేరివ బ్రహ్మాధిష్ఠానత్వోపదేశాత్ । నిరధిష్ఠానశక్తేరభావాచ్చ శక్తిశక్తిమతోరభేదాచ్చ తత్కర్తృత్వం తదాత్మకత్వం
చ తస్యైవోపపన్నత్వాన్న ప్రధానస్య సర్వకర్తృత్వం । పుత్రాదికుశలవార్తాశ్రవణవత్సిద్ధజ్ఞానస్యాపి ప్రవృత్తిదర్శనాత్ । నవ్య
ర్థవ్యాపారస్యైవ ప్రవృత్తిహేతుత్వం । ఉత బాలానాం మాతృపిత్రాదిభిరయం ఘటోయం పటోయమితి నిర్దేశేన సిద్ధార్థజ్ఞానోత్పత్తే
స్సంభవాత్ । కావ్యాలంకారశాస్త్రచ్ఛిష్యాణాం తదుపదేశేన సర్వార్థజ్ఞానదర్శనాత్ । తస్మాద్వేదాంతవాక్యానాం బ్రహ్మ
ణి ప్రామాణ్యమితి సిద్ధం । నను సిద్ధబ్రహ్మవిషయే శాస్త్రాణాం ప్రయోజనాదర్శనాద్వేదాంతానాం కర్మశేషత్వం యుక్తం । న
ను పాశనివృత్తిః ఫలం । స చ తద్భిన్నో వా తదభిన్నః । పురా నిత్యో వా మిథ్యా వా । నాద్యః । శక్తిరూపస్య శివాద్వైతహానేః ।
న ద్వితీయః । మాయాపాశస్య సత్యత్వాత్సర్వదా సంసారాపత్త్యా ముక్తేరసంభవాత్ । మాయానివృత్త్యై కోపి యత్నం కు
ర్యాత్ । నాంత్యః । పరమేశ్వరస్య నిత్యసిద్ధత్వేన ముముక్షుప్రవృత్త్యసంభవాత్ । బంధమోక్షదశాయాం వైషమ్యాభావాచ్చ
సర్వదా వేదాంతశాస్త్రప్రవృత్తిర్న సంభవతీతి చేన్న । గుణత్రయాత్మకపరస్తు పరమేశ్వరాద్భిన్న ఏవ । తస్మాత్తన్నివృత్త్యా
స్వాభావికచిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్నశివాద్వైతహానిర్న సంభవతి । మాయాపాశస్య సత్యత్వేపి న నిర్మోక్షప్రసంగః । ద్వైతాద్వై
తమతాంగీకారాత్ । న చ తత్ప్రమాణాభావః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । బ్రహ్మభవనకామో బ్రహ్మవేదనం కుర్యాదిత్యాది
శ్రుతిప్రమాణసద్భావాత్ । అవిద్యాయా మోహకారత్వేపి చిచ్ఛక్తేరపి సన్నిధౌ తన్నివృత్తిశ్శివోపాసనేనైవ సంభవత్యేవ । నివృ
త్తిర్నామ తత్కారణీభూతచిచ్ఛక్తౌ లయః । నాశః కారణలయ ఇతి న్యాయాత్ । చరాచరప్రపంచస్యోపాదానకారణత్వాదే
వావిద్యాయాస్తన్నివృత్తిః కదాపి న సంభవతి । తస్మాత్సదా బ్రహ్మవిదామపి సంసారప్రవృత్తిస్సంభవతీతి చేన్నైవం । అనీశ
యా శోచతి ముహ్యమానః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । న స పునరావర్తతే న స పునరావర్తత ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు బ్ర
హ్మవిదాం తదాత్మకత్వం పునరావృత్తిరహితత్వం చోపదేశాత్ । న చ బ్రహ్మవాచకపదేన తద్జ్ఞానసంభవాత్ న విధేః ప్రయోజనమి
తి వాచ్యం । సంతాధ్యయనమాత్రేణ హోతవ్యద్రవ్యదేవతాజ్ఞానేపి ద్విపిశద్ధోమావసరే మంత్రైరనుస్మర్తవ్యమితి ప్రయోగవిధిద
ర్శనాత్ తథాత్ర వేదాంతవాక్యవిధేర్న విరోధః । నన్వత్ర ఉత్పత్తివినియోగాధికారవిధీనామదర్శనాత్కథం ప్రయోగవిధిస్సంభ
వతీతి చేన్న । అమృతస్య దేవధారణో భూయాసమిత్యాదౌ ప్రకరణాదపరిహారేణోత్పత్తివిధేస్సిద్ధత్వాత్పరశివలింగధారణదీ
క్షాం లబ్ధ్వా పరమాత్మానం పశ్యేదితి వినియోగవిధిరుపపద్యతే । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వ
మాయానివృత్తిః । జ్ఞాత్వా దేవం ముచ్యతే సర్వపాశైరిత్యాదౌ పరమశివధ్యానధారణయుక్తో మోక్షాధికారీ క్రియతే । త
స్మాన్మోక్షకామో భస్మరుద్రాక్ష శివలింగధారణాత్మకశాంభవదీక్షాం లబ్ధ్వా షట్స్థలపరశివబ్రహ్మజ్ఞానం సంపాదయేదితి రాత్రిసత్ర
న్యాయేన ప్రయోగవిధిరుపపద్యతే । నను ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యాదౌ బ్రహ్మజ్ఞానస్య విధిర్న సంభవతి నిర్వికారస్య బ్రహ్మణః క
ర్మకారకత్వప్రసంగః । ఉత విధిసంభవే న ఉత్పత్తిప్రాప్తివికారసంస్కారాభావో యుజ్యతే । కించ స్వర్గకామన్యాయేన స్వతంత్ర
ఫలాయ సక్తునాజుహోతీతివత్ ఆత్మనా పశ్యేదితి కరణత్వపరిణామేన వక్తుమయుక్తం । నిర్వికారస్య బ్రహ్మణః కైవల్యాన్న బ్రహ్మ
జ్ఞానవిధిరనుపపన్న ఇతి చేన్న । సర్వాధిష్ఠానస్య పరమాత్మనః ఉత్పత్తివినియోగాధికారవిధిత్రయాసంభవేపి ముముక్షోర్మోక్ష
ఫలాయ విధేర్న విరుధ్యతే । అత్రోక్తో విధిగాత్రమేతత్ ఇతి చేత్ । విధిత్రయమప్యూహనీయం ॥ నను చక్షుర్ఘటసిద్ధివద్వేదాంతా
నాం న తథా బ్రహ్మసిద్ధిః । నిరపేక్షతయా చక్షుస్సంయోగే సాయం ఘట ఇతివత్ సుజ్ఞానముపపద్యతే । శబ్దానాం తాత్పర్యావసా
నేన ప్రామాణ్యమతో వేదాంతవాక్యానాం బ్రహ్మజ్ఞానవిధాయకత్వం బ్రహ్మప్రమాపకత్వమయుక్తమితి చేన్నైవం సమిధో
యజతీత్యాదివాక్యానాం పంచప్రయాజవిధాయకత్వం [illegible] భయసిద్ధివద్వేదాంతానామపి బ్రహ్మ

ప్రమాణకత్వం బ్రహ్మజ్ఞానం మోక్షోపకారక విధాయకత్వేఽసంభవత్యేవ । నను వేదాన్తవాక్యైర్బ్రహ్మజ్ఞానసిద్ధివ
ర్ణనాత్తద్విధినా న కించిత్ప్రయోజనం । తస్మాన్నాభావవిధిప్రయోజనసంభవాదితి చేన్న । వేదాన్తవాక్యైః పరోక్షత్వేనత
జ్జ్ఞానే సిద్ధేపి తదపరోక్షజ్ఞానాయ విధ్యపేక్షోపపత్తేః । వేదాన్తశబ్దజన్యజ్ఞానాదేవ బ్రహ్మసాక్షాత్కారో విధీయతే । సద్గురు
కరుణాకటాక్షలబ్ధతదుపాసనజ్ఞానాదేవ తత్సాక్షాత్కారసిద్ధిరయమేవ శ్రౌతమార్గః । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమ
స్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాన్తే విశ్వమాయానివృత్తిః । శ్రద్ధాభక్తి
ధ్యానయోగాదవేహి । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతి పండితః । జ్ఞాత్వా దేవం ము
చ్యతే సర్వపాశైః । ఈశం జ్ఞాత్వా అమృతా భవన్తి । ఆత్మన్యేవాత్మానం పశ్యేచ్ఛంభురాకాశమధ్యే ధ్యేయః । తజ్జలానితి
శాన్త ఉపాసీత । ఇత్యుపాసనయోగ్యోపాస్యేత్యాదిషు మోక్షఫలాయ పరమేశ్వరోపాసనాత్మకజ్ఞానం ముఖ్యకారణత్వేన విధీ
యతే । తథా చ స్మృతిః శ్రోతవ్యః శ్రుతివాక్యేభ్యో మన్తవ్యశ్చోపపత్తిభిః । ధ్యాత్వా చ సతతం ధ్యేయ ఏతే దర్శనహేతవః ।
జ్ఞానం వస్తుపరిచ్ఛిత్తిః । ధ్యానం తద్భావకారణం । తస్మాజ్జీవో భవేచ్ఛంభుః క్రిమివత్కీటచింతనాదితి । శ్రవణమననవిశిష్టజ్ఞానా
నుగతనిదిధ్యాసనం షట్స్థలపరమశివసాక్షాత్కారే తత్తాదాత్మ్యే చ పరం కారణమితి నిర్దిశతి । తస్మాత్సర్వకామ్యకర్మనిషేధపూ
ర్వకశివముఖోద్గతనిగమాగమోభయవేదవేదాన్తచోదితవర్ణాశ్రమోచితశివార్పితసకలకర్మానుష్ఠానసంపన్నచిత్తశుద్ధి
లబ్ధావ్యభిచారపరమశివభక్తిరేవ శాంభవదీక్షితో ముముక్షూణాం సర్వోపనిషత్ప్రతిపాద్యసకలజగదుభయకారణషట్స్థ
లపరశివోపాసనస్య విధేయత్వాత్తదుపాస్యేత్యాదిష్వపి జ్ఞానోపాసనావిధిస్త్వేషామేవోపపద్యతే । శివ ఏకో ధ్యేయశ్శి
వంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యథర్వణశిఖాయాం ముముక్షూణాం శివాతిరిక్తోపాసనం నిరస్తం । తస్మాన్నాన్యథా సంసార
మాయాపాశనివృత్తిస్సంభవతి । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః । తస్యాభిధ్యానాద్యోజ
నాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాన్తే విశ్వమాయానివృత్తిః । యదా చర్మవదాకాశం వేష్టయిష్యన్తి మానవాః । తదా శివమవిజ్ఞా
య దుఃఖస్యాన్తో భవిష్యతి । ఇత్యాదిశ్రుతిషు శివధ్యానధారణజ్ఞానాదేవ మోక్షరూపఫలసిద్ధిర్విధీయతే । తస్మాచ్ఛివ ఏవ పరబ్రహ్మ
మోక్షకామైర్ధారణీయో జ్ఞాతవ్యో ధ్యాతవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో [illegible] ఇతి షడ్విధలింగతాత్పర్యేణ బ్రహ్మసదా వేదాన్తా
స్తదుపాసనాపరా ఇతి నిర్ణయః । నను బ్రహ్మ సత్యం జగన్మిథ్యేత్యేవమేన సర్వవేదాన్తవిచారలబ్ధజగన్మిథ్యాత్వపూర్వకసత్యస్వ
రూపజ్ఞానమేవ ముక్తిరితి చేన్న । సర్వవేదవేదాన్తబాహ్యత్వప్రసంగాత్ । కిం చేదం జగన్మిథ్యాత్వం బ్రహ్మజ్ఞానబాధ్యత్వం త్రై
కాలికనిషేధో వా । నాద్యః । బాధ్యబాధకభావస్యైవ తయోరసంభవాత్ । న బ్రహ్మజ్ఞానేన ప్రపంచనిషేధో విధీయతే ।
సర్వోపనిషద్విరుద్ధః । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్యాదినా సర్వప్రపంచస్య శివాత్మకత్వోపదేశాత్ । యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతీ
త్యాదిశ్రుత్యా ముక్తాత్మనా ఇదంతారూపఘటపటాత్మకప్రపంచస్యైవ వస్తుతో మాయాపాశమేవ సర్వశివాత్మకజ్ఞానేన తి
రోధీయతే । శివో దాతా శివో భోక్తా శివస్సర్వమిదం జగదిత్యాదిశాస్త్రోక్తసర్వశివాత్మకసంపూర్ణజ్ఞానేన ఘటపటాదౌ ఘట
పటబుద్ధిర్నివర్తతే । న తు ఘటాదిః । తస్య శివాత్మకత్వాత్తస్మాన్న బ్రహ్మజ్ఞాననివర్త్యత్వం ప్రపంచస్య । అతో మిథ్యాత్వ
మయుక్తం । తథా చైకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాస్య దృష్టాన్తాదిభిస్సంగతః । బ్రహ్మోపాదానకారణత్వాత్ప్రపంచ
స్యైకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా నోపాయతే । అత ఏవ సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం సర్వో వై రుద్ర ఇత్యాదిశ్రు
తిస్సర్వశివాత్మకత్వముపదిశతి । తస్మాన్న బ్రహ్మజ్ఞానేన ప్రపంచబాధః । జనకాదిబ్రహ్మవిదామపి పూర్వవద్వ్యవహారో దృశ్య
తే । తేషాం న ప్రపంచబాధః । జీవన్ముక్తానాం శరీరధారణాదివ్యవహారానుపపత్తేః । కించ అఖండాద్వైతభానే తు సర్వం బ్ర
హ్మైవ నాన్యథా । జ్ఞానాద్వికల్పబుద్ధిస్తు లీయతే న స్వరూపతః । భిన్నత్వే నైవ యుజ్యేత బ్రహ్మోపాదానతః క్వచిత్ । వాచా
రంభణమాత్రత్వాద్భేదః కేనోపజాయతే । తస్మాదపి వ్యామాత్రతత్త్వకథనం మోహనాయ హీతి జగన్మిథ్యాత్వవాదినాం
నిరాక్రియతే । అసత్యమప్రతిష్ఠం తే జగదాహురనీశ్వరమితి గీతాయాం చ శ్రూయతే । న ద్వితీయః । అమూలఘ
నాధారా ఇమాః ప్రజాః ప్రజాయన్తే । న కదాచిదనీదృశం జగదిత్యాదినా జగతో నిత్యత్వప్రతిపాదనాత్ । నను అసద్వా ఇద
మగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయత । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేత్యాది శ్రుతిభిస్తేన సృష్టేః
పూర్వం ప్రపంచస్యాసత్త్వోపదేశాత్త్రైకాలికసత్యత్వమితి చేన్న । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర । సృష్టేః పూ
ర్వం ప్రపంచస్య నామరూపవిభాగానర్హత్వాద్బ్రహ్మణి సూక్ష్మరూపేణ స్థితత్వాదసత్త్వం । తతో వై సదజాయతేత్యనేన నామ
రూపవిభాగార్హప్రపంచజన్యత్వం చోపపద్యతే । కించాసత్త్వేన గగనారవిందవదభావత్వాంగీకారే వంధ్యాపుత్రాదినామ
పి జగత్కారణత్వం కిం న స్యాత్ । సదేవేత్యవధారణే న సద్విశేషత్వనిషేధః । అసతః భ్రాంతిప్రసక్తత్వాత్తత్కారణ
త్వనిషేధః । కించ । సదేవ సోమ్యేతి శ్రుతౌ కథం సవిశేషత్వనిషేధః । అగ్ర ఇతి కాలవిశేషః । ఆసీదితి క్రియావిశేషశ్చ దృ
శ్యతే । ఏకమేవేత్యవధారణేన అధిష్ఠాత్రన్తరనిషేధః । అద్వితీయపదేన బ్రహ్మణో జగదుభయకారణత్వం విధీయతే ।

ఏవమేవరుద్రోపనిషద్భాష్యేతస్య శ్రీనాథనాథస్యబోద్ధవ్యం । అతఏవవిశ్వాధికో రుద్రోమహర్షిరితిశ్రూయతే । తస్మాన్న త్రైకాలికనిషేధరహస్యం ॥*॥

జగద్వ్యావహారికఖండనం

నను ప్రపంచస్యవ్యావహారికమాత్రసత్యత్వంనతుపారమార్థికత్వమితిచేన్న । కిమిదంవ్యవహారసత్యత్వం । వ్యవహారమాత్రగమ్యత్వం౹ బాధితవ్యవహారగమ్యత్వం త్రిచతురకక్ష్యాబాధ్యత్వంవాతత్త్వావేదకప్రమాణవిరుద్ధత్వం॥౪॥ అర్థక్రియాకారిత్వప్రతీతిగోచరత్వం॥౫॥ కారణదోషరహితజ్ఞానవిషయత్వం వా॥౬॥ నాద్యః। బ్రహ్మణోపివ్యవహారగమ్యత్వేనాతివ్యాప్తేః । అన్యథా గురుశిష్యయోర్మానసమాధ్యాసల్లైః । అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ । సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేత్యాదివాక్యప్రవృత్త్యాయోగ్యత్వేసూత్రభాష్యకారాణాం భిత్తిచిత్రకర్మతాపాతాచ్చ । సర్వాపిశబ్దకార్యాసవిశేషవిషయా । నిర్విశేషంతుశబ్దస్యాపి వ్యవహారస్యగోచర ఇతిచేద్వ్యాహతమేతత్ । నగోచర ఇతివ్యవహారం ప్రత్యేవగోచరత్వాత్ । వేదాంతానాంనిర్విశేషవిషయత్వాభావసమర్థనేనఅస్మదనుకూలంచ । తేషామపివ్యవహారరూపత్వాత్ । నాపిబాధితవ్యవహారగమ్యత్వమపిద్వితీయః ॥౨॥ బ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ । సర్వోపివ్యవహారోబాధితఏవ । ప్రపంచాంతర్గతత్వాత్ । నచబాధితత్వంవ్యవహారగమ్యస్యసవిశేషత్వమితిశక్యం । తర్హిబాధితస్యైవలక్షణత్వేశేషవైయర్థ్యాత్ । నచేష్టాపత్తిః । ప్రాతిభాసికేతివ్యాప్తిః నచబ్రహ్మాతిరిక్తవిషయకజ్ఞానాబాధితత్వేసతిబాధితత్వమితిపరిహారస్సాధుః । జ్ఞానాధికస్యబ్రహ్మజన్యత్వంసాపత్తి యోగిత్వరూపత్వేఉత్తరజ్ఞానజన్యధ్వంసప్రతియోగిషుపూర్వజ్ఞానేషులక్షణావ్యాప్తేః । జ్ఞానానాంసహ్యతవిషయధీవిషయస్వరూపత్వేతు ఘటోనాస్తిపటోనాస్తీతి జ్ఞానాపహృతవిషయధీవిషయేషుఘటపటాదిష్వతివ్యాప్తిః । తేషాంజ్ఞానానాంబ్రహ్మాతిరిక్తవిషయత్వాత్ విస్తరేణచోపరిష్టాన్నిరాకరిష్యామః । కించనీలపృష్ఠత్వాదిసత్తాయాఅపిబ్రహ్మరూపతయాతద్విషయకజ్ఞానబాధ్యేషురజితాదిష్వతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ । తేషామపిజ్ఞానానాంబ్రహ్మాతిరిక్తవిషయత్వాభావాత్ । నీలపృష్ఠత్వాదీనామబ్రహ్మరూపాణాంతద్భావవిషయత్వానాపత్తిసంగఇతివాచ్యం । తర్హినిర్విశేషస్యప్రపంచమిథ్యాత్వాదిబ్రహ్మాతిరిక్తవిషయకజ్ఞానస్యైవప్రపంచనివర్తకతయావ్యావహారికమాత్రలక్షణాసంభవప్రసంగాత్ । నిర్విశేషత్వాదీనాంసప్రతియోగికానాంనిష్ప్రతియోగికబ్రహ్మమాత్రంతద్దుస్సాధ్యం । స్వరూపమాత్రజ్ఞానస్యాధ్యాససహస్యప్రకాశనాతిరిక్తవిషయతయానివర్తకత్వాసంభవేనఅసంభవాపాదకంచఅనతిరిక్తవిషయవిజ్ఞానేవృత్తిత్వంనివర్తకతావచ్ఛేదకమిత్యభ్యుపగమేజగాయావృత్తేర్నివర్తితేజ్ఞానబాధ్యత్వసిద్ధాంతవ్యాహతిః కథంచిజ్జ్ఞానాంగీకారేపిస్వస్వరూపజ్ఞానసాధారణస్యజ్ఞానత్వనివర్తకతానవచ్ఛేదకత్వాదపసిద్ధాంతశ్చేదాస్తాంవిస్తరః ॥*॥ నాపిత్రిచతురకక్ష్యాస్వబాధ్యత్వమితితృతీయః ॥*॥ బ్రహ్మణ్యేవాతివ్యాప్తేః । అబాధ్యంవాబ్రహ్మత్రిచతురకక్ష్యాబాధ్యమేవ చతుర్థచతురకక్ష్యాస్వబాధ్యత్వేసతిబాధ్యత్వం । తథాసతిప్రాతిభాసికవిశేషేతివ్యాప్తిః । సంభావయతిదీర్ఘకాలానుభవప్రవిషయాణిప్రాతిభాసికాని । వస్తున్యలాతచక్రగంధర్వనగరాదీనికించకక్షాబ్రహ్మజ్ఞానయుక్తిపరః కాలపరోవిపరీతక్రమాపరోవా । నాద్యః ప్రపంచోమిథ్యాదృశ్యత్వాదిత్యేకమైవకక్షయాప్రపంచస్యబాధ్యవాసంభవాత్ । తత్పరత్వాత్పరత్వాచ్చ । నిర్దోషత్వాచ్చశ్రుత్యాదికంపూర్వస్యబాధకమిత్యేకయుక్త్యానుసంధానేనాపిబాధనసంభవాత్సతైశ్చ। నద్వితీయః । దీర్ఘకాలభ్రమవిషయప్రాతిభాసికేతివ్యాప్తేః నతృతీయః । విపరీతప్రమావిషయస్యసత్యస్యబాధితవ్యాఘాతాత్ । సచబాధః సదాత్మనివృత్తిరితియుక్తం । ముద్గరాదినిపాతైఘటాదిషుత్రిచతుర్విపరీతజ్ఞానానివర్త్యత్వేసతివిపరీతజ్ఞాననివర్త్యత్వస్వభావేనావ్యాప్తేః । అపిచ । త్రిచతురయుక్త్యాబాధ్యత్వేసతిబాధ్యత్వమితిప్రథమకల్పేబ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తిః । తస్యాపియుక్తిబాధితత్వాత్ జ్ఞానాజ్ఞానయోరేకవిషయత్వేనతద్విషయికమేవజ్ఞానంతాదృశాజ్ఞాననివర్తకంప్రకల్ప్యతే బ్రహ్మవిషయకాజ్ఞానస్య బ్రహ్మవిషయకజ్ఞానేనైవనివృత్తిః । తథాహి । బ్రహ్మదృశ్యమదృశ్యంవా । దృశ్యత్వేమిథ్యాత్వమవర్జనీయం । అదృశ్యత్వే బ్రహ్మవ్యవహారమాత్రోచ్ఛేదః తస్యదృగేకసాధ్యత్వాత్ । అవిద్యానివృత్తిశ్చనస్యాత్సమానవిషయకదృగభావాత్ । వృత్తిజ్ఞానేనవ్యవహారాదిసత్త్వసమర్థనంవృత్తేరజ్ఞానపరిణామభూతాయా అజ్ఞానత్వాత్ । నచజ్ఞానత్వారోపమాత్రేణవృత్తిర్జ్ఞానకార్యాణికర్తుమర్హతి గుంజాగ్నిసమర్థనంవృత్తేరజ్ఞానపరిణామభూతాయా అవచ్ఛేదకతయాముఖ్యమేవజ్ఞానత్వమితిశక్యం । అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావేధిష్ఠానవహ్నేరపిపాకత్వప్రసంగాత్ । నచజ్ఞానావచ్ఛేదకతయాముఖ్యమేవజ్ఞానత్వమితిశక్యం । ఘటేష్వవచ్ఛేదకతాపత్తేశ్చ । ఘటవజ్జ్ఞానమిత్యత్ర ఘటస్యాభేదకః । కించవృత్తిజ్ఞానభేదస్యైవసమర్థనేనవ్యాఘాతాత్ । నచబ్రహ్మవృత్త్యోరననుగతం కించిత్ప్రవృత్తినిమిత్తమస్తి । మనోభావత్తేర్జ్ఞానపదముఖ్యార్థత్వే బ్రహ్మణోజ్ఞానభిన్నత్వమేవస్యాత్ । నచజ్ఞానత్వంఅసిద్ధరిత్యుక్తిః । నవాజ్ఞానాజ్ఞానపరిణామానుగతంజ్ఞానత్వం ప్రామాణికం । స్వయంత్రముఖ్యంస్యాత్ । నచజ్ఞానత్వంఅసిద్ధరిత్యుక్తిః । ... తదభావే అజ్ఞానత్వప్రసంగాచ్చ । నాప్యవిద్యావ్యాపకస్వప్రకాశత్వనివృత్త్యాజ్ఞానత్వనివృత్తేశ్చ ।

నివర్తకత్వం జ్ఞానత్వేన స్వవ్యాపకస్య నివృత్త్యా సత్త్వేపి నివృత్తేః । అధ్యాసస్యాపి చిన్మాత్రేణ దర్శనేన అవ్యాప్తేశ్చ । నాపి ప్రవృత్తినిమిత్తద్వయమనోభయముఖ్యత్వం అనేకార్థకల్పనాప్రసంగాత్ । వృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్య జగదాభాసకల్పనాన్నైయశ్యాత్ । బ్రహ్మణో దృశ్యత్వేన మిథ్యాత్వాపాదనస్య వజ్రలేపత్వాపాతాచ్చ । జ్ఞానాజ్ఞానయోర్జ్ఞానపదముఖ్యార్థత్వసమర్థనాయ ప్రవృత్తినిమిత్తద్వయకల్పనే ఘటపటయోర్ఘటపదముఖ్యార్థత్వాపత్తేశ్చ । ఏవం చ వృత్తిజ్ఞానత్వాభావేన బ్రహ్మణో నిర్విషయత్వస్వరూపప్రకాశస్యాపి స్వావిషయత్వాద్బ్రహ్మణస్తుచ్ఛత్వం । సర్వేషాం చైతన్యానాం స్వావిషయబ్రహ్మాభిన్నతయా మిథో వ్యవహారానుపపత్తేశ్చ । వృత్తేర్ముఖ్యజ్ఞానత్వే స్వప్రకాశస్వవిషయత్వే వా బ్రహ్మణో మిథ్యాత్వమవర్జనీయం । కల్పితభేదమాదాయ దేవదత్తాదీనాం మిథ్యావ్యవహారచైతన్యస్య చైతన్యవిషయతయా మిథ్యాత్వమవర్జనీయం । న చ మిథ్యాభూతభేదవచ్చైతన్యవిషయత్వం న మిథ్యాత్వప్రయోజకం । ప్రపంచేపి తదసిద్ధేః । జీవస్య విశిష్టరూపేణ మిథ్యాత్వమిష్టం । నిష్కృష్టరూపం తు న చిద్విషయమితి వాచ్యం । తర్హి వృత్తివిశిష్టమపి జ్ఞానం మిథ్యాత్వాన్న ముఖ్యా దృగితి న ప్రపంచేపి న్యత్వమితి జితమస్మాభిః । విశిష్టాన్యత్వే తస్యాపి వృత్తివిషయత్వాన్మిథ్యాత్వమనన్యత్వే విశిష్టస్య మిథ్యాత్వాత్తస్యాశుద్ధాభిన్నత్వాత్ప్రపంచస్య సత్యత్వం । బ్రహ్మణో మిథ్యాత్వమితి విపరీతవృత్తిః । తస్మాద్విశిష్టాన్యత్వానన్యత్వాభ్యాం ప్రపంచబ్రహ్మణోస్సత్యత్వమిథ్యాత్వవిపరీతవృత్తిర్దుర్వారైవ । కించ నిర్విశేషం బ్రహ్మాస్తి । ఉత నాస్తి । ద్వితీయే మాధ్యమికమతప్రవేశః । ప్రథమే బ్రహ్మాస్తీతి ప్రతిజ్ఞాయాం ప్రవృత్తినిమిత్తభేదే నిర్విశేషత్వవ్యాహతిః । న చ ప్రతిజ్ఞాప్రవృత్తినిమిత్తయోః కల్పితవిషయత్వేన పరిహారః । నిర్విశేషం బ్రహ్మాస్తీతి ప్రతిజ్ఞాయాస్సవిశేషవిషయత్వాత్కథనస్య ఉన్మత్తప్రలాపత్వాత్ । అస్తిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూతాయాస్సత్తాయాస్సత్త్వే న్మతే మిథ్యాత్వాయోగాచ్చ । బ్రహ్మత్వస్య కల్పితత్వే నిర్విశేషస్యాబ్రహ్మతాపాతాచ్చ । యతో బ్రహ్మత్వం ప్రకల్పితం । తదేవ బ్రహ్మేత్యుక్తివ్యాహతత్వాచ్చ । నిర్విశేషస్య కల్పితత్వాసంబంధాయోగాచ్చ । ప్రవృత్తినిమిత్తాభేదే తు సామానాధికరణ్యాయోగః । భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాం శబ్దానామేకస్మిన్నర్థే వృత్తిస్సామానాధికరణ్యమితి వృద్ధాః । అభావరూపధర్మప్రవృత్తినిమిత్తకతాయామప్యయమేవ దోషః । అభావయోస్స్వరూపాతిరేకే సామానాధికరణ్యహానిః । అతిరేకే సిద్ధాంతహానిః । ఏతేన నిర్విశేషః । ప్రతిజ్ఞాదీనామవిషయోపి స్వతస్సిద్ధ్యతీతి నిరస్తం । దుస్సాధ్యేషు సర్వేష్వర్థేషు స్వతస్సిద్ధేర్దుర్వారతాపాతాత్ । ఏతేన శ్రుత్యా నిర్విశేషసిద్ధిరపాస్తా । ప్రకృతిప్రత్యయభేదభిన్నాయాః శ్రుతేస్తత్ప్రమాణ్యాసంభవాత్ । పూర్వోక్తదృశ్యత్వానురూపప్రసంగాచ్చ । అపి చ । మిథ్యార్థబ్రహ్మణోర్భేదః । పరమార్థ ఉతాపరమార్థః । ప్రథమవికల్పే భేదసత్యత్వాంగీకారాత్ । సిద్ధాంతహానిః । ద్వితీయే సత్యమిథ్యార్థత్వం బ్రహ్మణోపి దుర్వారం యయోర్భేదో మిథ్యా తయోరైక్యమితి వ్యాప్తేః । ఘటస్య స్వస్మాద్భేదే మిథ్యాభూతేప్యభేదః । పరమార్థతః । న చ భేదాభేదయోర్మిథ్యాత్వాన్న దోషః । సత్యపి సాధుః పరస్పరవిరోధే ప్రకారాంతరానవస్థితేః । యద్యేకం స్యాత్తర్హి భేదాభేదయోరపక్షపాతినా భవతా జీవబ్రహ్మణోస్తదుభయమిథ్యాత్వం కిం న స్వీక్రియేత । న చాభేదశ్రుతిప్రాబల్యాత్తదసంభవః । సర్వం ఖల్విత్యాదీనామివ ప్రపంచబ్రహ్మాభేదశ్రుతీనామపి సత్త్వాత్ । కించ । నిర్విశేషం బ్రహ్మ జ్ఞానమజ్ఞానం వా । ద్వితీయే అపసిద్ధాంతః । ప్రథమే తు సవిషయం । నిర్విషయం వా । నిర్విషయత్వే తదభిమతజ్ఞానత్వవ్యాఘాతః । సవిషయత్వే విషయనిత్యతాప్రసంగః । నిత్యజ్ఞానస్య నిత్యవిషయావశ్యంభావాత్ । తథా చ । ముక్తేరపి సప్రపంచతాప్రసంగః । తదా విషయానాం నిత్యత్వాన్నిర్విషయ[illegible] చేత్తర్హి జ్ఞానత్వమేవ న స్యాత్ । నిరాలంబనజ్ఞానత్వయోర్వ్యాఘాతాత్ । న చాతీతాదివిషయజ్ఞానవన్నిర్విషయ[illegible] తద్వదతీతత్వాదికం చిత్ప్రకారకత్వే కించిదాలంబనత్వేన వా నిర్విశేషత్వవ్యాఘాతాత్ । విషయసంబంధనిత్యతాయా ఏవ ప్రతిపాద్యత్వేన దోషాభావాచ్చ । నిర్విషయా నిరాశ్రయా చ । సంవిదనుభవసిద్ధేతి తుచ్ఛం । ఘటమహం జానామీత్యయం ఘట[illegible] సంబంధత్వేనైవోపలంభాత్ । అన్యథా తు సంవిత్త్వవదభిమతా గగనకుసుమాదిసిద్ధికాలం వినా న సిద్ధ్యతీతి దిక్ । అపి చ ద్రవ్యమద్రవ్యం వా । ద్రవ్యం చేద్గుణాశ్రయత్వప్రసంగః । ఉత్పత్తికాలావచ్ఛిన్నఘటవదుపపత్తిరితి చేన్న । అద్రవ్యగుణసంయోగస్యాపి తత్ప్రసక్తత్వాత్ । తద్వత్కదాచిద్గుణాశ్రయత్వేప్యగుణాశ్రయత్వవ్యాహతేః । గుణానాం కల్పితత్వేపి నిర్విశేషత్వవ్యాహతిః అవిద్యోపాదానం వినా బుద్ధేస్తదసిద్ధేః । ద్రవ్యం చేదద్రవ్యత్వాశ్రితత్వప్రసంగః తథా చ । స్వే మహిమ్నీత్యాదిశ్రుతివిరోధః । ఆశ్రయసంబంధాన్నిర్విశేషత్వభంగాచ్చ తస్మాదేవంవిధాభిః ఖండనయుక్తిభిః ప్రథమద్వితీయకక్ష్యాంతరాళ ఏవాబాధితస్య బ్రహ్మణోపి తదుపరికక్ష్యానుబాధ్యత్వసంభవాత్తదతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి దిక్ ॥౩॥ నాపి తత్త్వావేదకప్రమాణవిరుద్ధత్వమితి తురీయః ॥౪॥ తాత్త్వికత్వే శ్రోత్రాదిషు వ్యతత్త్వావేదకప్రమాణవ్యంజితేషు తత్స్వరూపవిరోధాదర్శనాత్ । అతత్త్వమేయవిరుద్ధత్వం । తదభిమతే దత్త్వే సైవ తత్త్వావేదకత్వేనైవ నానా వాస్తీత్యాదీనామపి యస్మిన్ద్యౌరిత్యాదితత్త్వావేదకప్రమాణావిరుద్ధార్థకత[illegible]త్వప్రసంగాత్ । ప్రపంచాభావస్యాతిరిక్తస్య

సత్యత్వేద్వైతప్రసంగేన మిథ్యాత్వే తద్భేదకప్రమాణస్య తత్త్వావేదకత్వవ్యాఘాతేన చ బ్రహ్మభేదస్యాంగీకార్యతయా బ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తేశ్చ । కించాతత్త్వావేదకతదన్యయోర్భేదస్సిద్ధో వాసిద్ధో వా । అసిద్ధశ్చేదుక్తవ్యాఘాతః । సిద్ధశ్చేత్ప్రమాణేన విషయాసిద్ధేః ప్రమాణగోచరస్య భేదస్య సత్యత్వప్రసంగేన ప్రపంచవ్యావహారికత్వభంగః । తదసత్త్వే తు సతత్త్వావేదకాతత్త్వావేదకాభేదాత్ । ఉక్తవ్యాఘాతః । యద్భేదస్య మిథ్యాత్వం తదభేదస్సత్య ఇతి హ్యుక్తం ప్రాక్ । నాప్యర్థక్రియాశూన్యప్రతీతివిషయత్వమితి పంచమః ॥ ౫ ॥ తథాసతి త్వదీయాయాః ప్రవృత్తేర్లౌకికవైదికగోచరాయాస్సర్వస్యాపి గగనకుసుమాయమానత్వప్రసంగేన స్వక్రియాస్వవచనవ్యాఘాతదండ ఏవ । దుష్టఘటనమివ త్వాం న తర్కవాన్నివర్తయిష్యతి । అథాయమభిప్రాయః । నఞ్ప్రశ్లేషేణ అర్థక్రియాశూన్యత్వం । అర్థక్రియాశూన్యత్వాభావ ఇతి । తథాసతి సర్వార్థమూలకందబ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తిః । నచావిద్యావచ్ఛిన్నస్య చ బ్రహ్మణోర్థక్రియాకారిత్వం న శుద్ధస్యేత్యవచ్ఛిన్నస్య వ్యావహారికత్వమితి వాచ్యం విశిష్టస్య జ్ఞానేన నివర్త్యత్వం తర్హి ప్రసజ్యేత ఇతి విశేషస్య వినివృత్తౌ శూన్యవాదసామ్రాజ్యప్రసంగః । న హి విశిష్టం విశేషణవిశేష్యసంబంధేభ్యోతిరిచ్యతే । అపిచావిద్యానివృత్తిరూపార్థక్రియాహేతౌ చరమాంతఃకరణవృత్తివిషయశుద్ధబ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తిః । ప్రకాశత్వేనావిద్యానివృత్తిత్వేన కార్యకారణభావః । అనాత్మవిషయప్రకాశత్వేన అనాత్మవిషయావిద్యావృత్తిత్వేన చాపరః । తథాచ స్వత్వం స్వవిషయతాం వినాపి బ్రహ్మణస్స్వరూపప్రకాశః । అవిద్యాం నివర్తయతీతి త్వత్సిద్ధాంతః । కించ ప్రాతిభాసికే రజ్జ్వధిష్ఠానసర్పాదౌ భయకంపితాద్యర్థక్రియాకారిణ్యతివ్యాప్తిః । ఉత్పన్నప్రధ్వస్తేషు ఘటాదిషు చాతివ్యాప్తిః । ప్రచయావ్యవహితపూర్వక్షణోత్పన్నేషు తేషు చ క్షణేష్వవ్యాప్తిః । అర్థక్రియాయాస్తేష్వదర్శనాత్ । స్వాప్నేషు చ శుభాశుభసూచకేషు తత్కాలీనార్థక్రియాహేతుష్వతివ్యాప్తిః । వ్యావహారికార్థక్రియావివక్షాయాం త్వాత్మాశ్రయదోష ఏవ । న చ కటకముకుటాదిపరిణామోర్థక్రియాదిర్దార్ఢ్య ఇత్యుక్తావతిదోషపరిహారః । స్వాప్నేష్వతివ్యాప్తేరుత్పన్నధ్వస్తేషు చావ్యాప్తేర్దుష్పరిహరత్వాదర్థకారిణ తావద్భేదజాతీయత్వేన అతివ్యాప్తిపరిహారః । తథాసతి ప్రాతిభాసికేతివ్యాప్తేః । నచ తత్ర తాదృశతాదృశ్యభావః । తథాసతి తత్త్వదీయరజతాదివ్యవహారస్యాకస్మికత్వప్రసంగాత్ । స్వాప్నస్యార్థక్రియాయా అభావప్రసంగాచ్చేత్యన్యత్ర విస్తరః । నాపి కారణదోషాసహితజ్ఞానవిషయత్వమితి షష్ఠః ॥ ౬ ॥ శుక్తిరజతాదిష్వతివ్యాప్తేః । అబాధితసర్వజనప్రతీతివిషయేష్వదృష్టేంద్రియగోచరేషు ఘటాదిష్వసంభవాత్ యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః యస్మిన్ద్యౌః పృథివీత్యాద్యదుష్టశ్రుతిజన్యజ్ఞానవిషయత్వేన ప్రపంచే లక్షణాసంభవః । అథావిద్యాదోషమూలశ్రుతిరచితత్వాన్న సంభవ ఇతి మనుషే । తర్హి బ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తేః । తాదృశశ్రుతిజన్యజ్ఞానవిషయత్వాత్తస్య న చ బ్రహ్మణః ప్రమాణాంతరైరబాధాన్న తద్విషయశ్రుతిజన్యజ్ఞానం కారణదోషేణాసహితమితి వాచ్యం । అథాత ఆదేశో నేతి । నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం పురుపురస్తాన్న సన్నాసన్న సదసదితి శ్రుతిః పూర్వప్రపంచితతర్కానుగృహీతాభిర్బ్రహ్మణోపి చాబాధాత్ । శ్రుతీనాం బ్రహ్మనిషేధం వినార్థాంతరవర్ణనసంప్రదాయనిషేధం వినార్థాంతరస్య తత్రాపి వర్ణనాత్ । కించితరం కించ అధిష్ఠానసత్తారూపే సర్వప్రత్యయవేద్యే బ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తేః న చ । జ్ఞానప్రకారత్వమితి వివక్షితుం శక్యం । ఘటాదిష్వవ్యాప్తేః । తేషాం జ్ఞానవిశేష్యత్వాత్ । సద్రూపస్యాపి బ్రహ్మణః ఘటస్సన్నితి ప్రతీతౌ ప్రకారత్వాద్బ్రహ్మణి ప్రపంచ ఇతి జ్ఞానే ప్రకారత్వాచ్చ । నచాధ్యస్తత్వం । విషయవిశేషణమితి యుక్తం । తావన్మాత్రస్యైవ సమ్యగ్విశేషవైయర్థ్యాత్ । ప్రాతిభాసికేతివ్యాప్త్యవారణాచ్చ ॥ * తస్మాత్ వ్యావహారికమేవ విశ్వస్యాసత్యత్వమితి యత్తు శ్రుతియుక్త్యనుభవవిరుద్ధత్వాత్ప్రచ్ఛన్నబౌద్ధమాయావాద ఇతి శైవఘంటాఘోషః । కించ తత్త్వమస్యాదిమహావాక్యైర్న నిర్విశేషబ్రహ్మైక్యముపదిశ్యతే । తత్త్వంపదయోస్సవిశేషజీవబ్రహ్మపరత్వవ్యపదేశాత్ । తదైక్షత బహుస్యామిత్యాదిషు తచ్ఛబ్దవాచ్యజగత్కారణస్య పరమేశ్వరస్య బ్రహ్మణః సవిశేషత్వోపదేశాచ్చ । నను మాయావిద్యావచ్ఛిన్నసర్వజ్ఞత్వకించిజ్జ్ఞత్వధర్మానుగతజీవేశ్వరయోర్గౌణత్వానయోరితి వైకత్వాసంభవాజ్జహదజహల్లక్షణోక్త్యా త్యాగాత్యాగవిధాయకసోయం దేవదత్త ఇత్యాదివద్యావిద్యోపాధినిరాకరణపూర్వకాధిష్ఠానైక్యబాధకాభావాల్లక్షణాంగీక్రియత ఇతి చేన్న । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి బ్రహ్మాత్మా మో బ్రహ్మవేదనం కుర్యాత్ । దివ్యం పరంజ్యోతీరూపం సంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే । శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహీత్యాద్యాభ్రమరకీటకవత్పరమేశ్వరోపాసనాత్మకధ్యానజ్ఞానవశాజ్జీవస్య శివత్వప్రాప్త్యుపదేశాత్ । ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ కారయతీత్యాదిశ్రుతిషు సర్వకర్మకారయితృత్వం సాలోక్యాదిచతుర్విధముక్తిప్రదాయకత్వం చ పరమేశ్వరస్యాభిధానాత్ । కించ । తదైక్షత బహుస్యామిత్యుపక్రమవాక్యవిరోధాదేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానభంగప్రసంగాచ్చ । నను ఉపాసనావిధివా పరమేశ్వరసాక్షాత్కారో నోపపద్యతే । యద్దృశ్యం తన్నశ్యమితి న్యాయేన ఘటవన్నష్టప్రసంగస్యాత్ తదభావే ధ్యానస్యాసిద్ధేః యోగిజనస్యాపి సర్వజ్ఞత్వాది షడ్విధధర్మావచ్ఛిన్నస్య పరశివస్య బ్రహ్మణః

[illegible] ప్రధానాదివ్యాప్తి [illegible] ॥ [illegible] చతుర్విధ [illegible] [illegible] భాకరభా [illegible] [illegible] నిత్యత్వాత్ ॥ [illegible] తస్య విద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం [illegible] [illegible] భాకరభాష్యస్థదేశ [illegible] ॥ [illegible] జ్ఞానేన బ్రహ్మసాక్షాత్కారసిద్ధిరితి చేన్న శ్రీకరాంశ చతుర్థార్థే శ్రైవ శ్రీకరసాక్షాత్కారసిద్ధిః గురుశిష్యా [illegible] సాక్షాత్కారసిద్ధిరేవ విరోధః । నోచేజ్జ్ఞానాత్ శివం కాంత మత్యేంతి [illegible] ॥ బ్రహ్మా [illegible] భవతి । ఏషోఽణురాత్మా చేతసా వేదితవ్య ఇత్యాదిశ్రుతి [illegible] భంగప్రసంగః । లోకే గురుశిష్యబోధప్రచారో [illegible] స్యాత్ । తస్మాత్పూర్వోక్తార్థ ఏవ సర్వవేదాంతతాత్పర్యమితి సిద్ధాంతః । * । నచాధ్యాయచతుష్టయతాత్పర్యం తత్సూత్రచతుష్ట యేనర్థోక్తేనా తథమస్యైషాం సూత్రాణాం ప్రయోజనమితి వాచ్యం । ఉక్తబ్రహ్మలక్షణస్య ప్రధానాదావతివ్యాప్తి మాశం క్య నిరాకర్తుం బాదరాయణః పరిశేషసూత్రాణాం ప్రయోజనం దర్శయతి । । నిర్వికారస్య బ్రహ్మణః జగజ్జన్మాదికారణత్వా సంభవాదయస్కాంత సూచీన్యాయేన బ్రహ్మ సత్తావశాత్ప్రధానస్య జగజ్జన్మాదికారణత్వం సముచితం । ఉతస్వతంత్ర ప్రధానస్యేతి సాంఖ్యాద్వైతమత పూర్వపక్షమాశంక్య తన్మతం నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ ఇతిచతుస్సూత్రీ సమాప్తా ॥ * ॥

ఈక్షతేర్నాశబ్దం

అశబ్దం సాంఖ్యాద్యైః కల్పితం జడం ప్రధానం । జగత్కారణం న భవతి । కుతః । ఈక్షతేః । ఈక్షితృత్వపూర్వకజగజ్జన్మాదికారణత్వం సచ్ఛబ్దవాచ్యస్య పరమేశ్వరస్య దర్శనాదితి సూత్రార్థః । ఛాందోగ్యే శ్రూయతేఽస్య విషయః । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతీత్యాది । అన్యత్ర ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ । నాన్యత్కించన మిషత్ । తదైక్షత లోకాను సృజా । స ఇమాంల్లోకానసృజతేతి । స ఇమాంల్లోకానసృజత । తథా షోడశకలం పురుషం ప్రకృత్య స ఈక్షాంచక్రే । స ప్రాణమసృజతేత్యాదిశ్రుతికదంబేన పరమేశ్వరస్యేక్షణపూర్వకజగజ్జన్మాదికారణత్వదర్శనాత్ । అత్ర జగత్కారణత్వం సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం చ ప్రధానస్య వా బ్రహ్మణో వేతి సంశయః । పూర్వపక్షస్తు నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనమిత్యాదిషు పరమేశ్వరస్య నిర్వికారత్వోపదేశాత్ । జగజ్జన్మాదికస్యేక్షితృత్వస్య చ వికారధర్మత్వాత् । అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీం సరూపాం । అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః । సైషా విచిత్రాసు దృఢా బహ్వంకురాస్వయం గుణభిన్నాంకురేష్వపి గుణాభిన్నా సర్వత్ర బ్రహ్మాదిష్ణు శివరూపిణీత్యాది శ్రుతిషు ప్రధానస్య బహుప్రజాజనకత్వోపదేశాత్ । స్వత ఏవ వా తత్ప్రాధాన్యేన వా ప్రధానస్య జగత్కారణత్వముపపద్యతే । సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకేచ్ఛాక్రియాజ్ఞానశక్తిసంబంధావచ్ఛిన్నం సర్వజ్ఞత్వం విధీయతే । సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞానమితి స్మృతేశ్చ జ్ఞానహేతుత్వం తస్యైవ సూచితం । మృదాదివత్పరిణామస్య అచేతనప్రధానధర్మత్వాత్ । చేతనస్య తదసంభవాచ్చ జగత్ప్రధానయోః కార్యకారణత్వం యుజ్యతే । తస్మాత్సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వేన తదేవ వ్యపదిశ్యతే । కార్యకారణయోరనన్యత్వమత ఏవ సత్యం । ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపత్తిః । కించ యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారంభణం వికారో నామధేయమిత్యాదినా సత్యమృత్పిండాదికార్యదృష్టాంతదార్ష్టాంతికయోరేకరూపత్వం ప్రతిపాద్యతే । అత ఏవ కపిలాదులోమ్యాదయః ప్రధానస్య ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతోపపత్త్యా జగత్కారణత్వం వ్యవస్థాపయంతి । తస్మాత్తద్భిన్నస్య సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం జగత్కారణత్వం చ నోపపద్యత ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ * ॥

సిద్ధాంతస్తు ॥ * ॥ ఈక్షతేర్నాశబ్దం । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి శ్రుతిసూత్రాభ్యాం సచ్ఛబ్దవాచ్యపరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవేక్షాపూర్వకత్వశ్రవణాత్ । అచేతనస్య ప్రధానస్యేక్షితృత్వాసంభవాత్ । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ । సత్యాత్మ ప్రాణారామం మన ఆనందమిత్యాదిశ్రుతిషు సర్వజ్ఞస్య పరమశివస్య బ్రహ్మణస్సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం సకలజగదుపాదాననిమిత్తకారణత్వం చ శ్రవణాత్ । గుణత్రయసామ్యావస్థాత్మకప్రధానస్య సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం జగత్కారణత్వం నోపపద్యతే । యన్మోహాత్మకమచేతనం తదేవ ప్రధానమితి । తదేవ జడమోహాత్మకం ప్రధానమితి తాపనీయాదిషు ప్రధానస్య జడత్వస్యోపదేశాత్ । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారబంధస్థితిమోక్షహేతుః । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । తస్యావయవభూతైరిత్యాదిశ్రుతిభిః తేన ప్రధానపరమేశ్వరయోర్నియామ్యనియామకత్వకథనాత్ । కించ స ప్రక్రమేణైక్షతేత్యనేన ఉపాదానస్య చేతనత్వం । బహు స్యామిత్యనేన తస్య జగదుపాదానత్వం చ నిర్దిశ్యతే । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే । స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చేతి శ్రుతిదర్శనాత్ సర్వజ్ఞస్య పరమేశ్వరస్య జ్ఞానక్రియాదిసర్వశక్తివైశిష్ట్యం స్వభావసిద్ధమేవ । అతో జగత్కారణవాక్యాని న ప్రధానపరాణి । ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతయోస్సాత్ప్రధానస్య జగత్కారణత్వమితి యదుక్తం । తత్తుచ్ఛం । ఈక్షణలక్షణస్య చేతనధర్మత్వాత్ । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాంత ఉపాసీతేతి వాక్యే సర్వం బ్రహ్మేత్యుపదేశాత్ నేతరస్య కారణత్వం । గుణత్రయసామ్యావస్థాయాం ప్రకృతేః సర్వజ్ఞానశక్తిమత్త్వేన సత్త్వధర్మావచ్ఛిన్నసర్వజ్ఞత్వం సంభవతీతి చేత్తదసంగతం । గుణత్రయాత్మకప్రధానస్య తమఃప్రధానత్వేన రజస్సత్త్వగుణసంబంధాభావాత్ । గుణత్రయసామ్యావస్థా ప్రకృతిరిత్యంగీకారాచ్చ । జగదుపాదానకారణత్వేన పరమశివస్య బ్రహ్మణః వికారిత్వమితి యదుక్తం తన్న రమణీయం । పరమశివచిచ్ఛక్త్యంశభూతస్య మాయాపాశస్య కార్యత్వం చిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్నపరమశివస్య కారణత్వం చ నిర్దేశాన్న వికారిత్వశంకాకళంకః । సృష్టికామస్య రజస్తమోవ్యాపాశ్రయత్వాత్ కించిజ్జ్ఞత్వం ప్రసజ్యేతేతి చేత్ । యథాగ్నిసిద్ధస్య తద్దాహకత్వభయాభావస్తద్వత్కృతమాయాశక్తేః పరశివస్య తత్కృతదోషానుపపత్తిః । నను అప్రాణో హ్యమనాః శుభ్ర ఇత్యాదినా పరమశివస్య బ్రహ్మణశ్శరీరేంద్రియమనఃప్రాణసంబంధస్య నిరస్తత్వాత్ కథమీక్షితృత్వం సంభవతీతి చేన్న । సాధనాంతరనిరపేక్షతయా ప్రభాకరస్యేవ స్వయంప్రకాశత్వవచ్ఛివస్య బ్రహ్మణశ్శరీరేంద్రియాదిసాధనాంతరనైరపేక్ష్యేణ సర్వేక్షితృత్వం సంభవతి । తథా చ శ్రుతిః । అపాణిపాదో జవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణః । స వేత్తి వేద్యం । న చ తస్యాస్తి వేత్తా । తమాహురగ్ర్యం పురుషం మహాంతం । అపాణిపాదోఽహమచింత్యశక్తిః పశ్యామ్యచక్షుస్స శృణోమ్యకర్ణః । అహం విజానామి వివిక్తరూపో

నచాస్తి వేత్తా మమ చిత్సదాహమితి శ్వేతాశ్వతర కైవల్యాద్యుపనిషత్సు శ్రూయతే । నచ నాన్యతోఽస్తి ద్రష్టా నాన్యతోఽస్తి శ్రోతేత్యాది శ్రుతిదర్శనాత్ పరమేశ్వరాతిరిక్త శారీరసద్భావే ప్రమాణాభావ ఇతివాచ్యం । ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశౌ । ఇత్యాది శ్రుతిషు జీవబ్రహ్మణోర్భేదవ్యపదేశాత్ నాన్యతోఽస్తి ద్రష్టేతి శ్రుత్యా తద్వ్యతిరిక్త బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాం తత్సమాన ద్రష్టృశ్రోతృత్వాది నిషేధమాత్రమేవోపదిశ్యతే । అన్యథా పూర్వోక్త శివజీవభేదప్రతిపాదకశ్రుతిభంగప్రసంగస్స్యాదత ఏవాభేదోఽరమణీయం । తత్తేజ ఐక్షత ఆప ఐక్షంత ఇత్యాది శ్రుతిషు అచేతనానామపి తేజఃప్రభృతీనాం ఈక్షితృత్వశ్రవణాత్ ప్రధానస్యాపి గౌణేక్షితృత్వమంగీకృత్య జగజ్జన్మాది కారణత్వం యుక్తమిత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ సూ ॥ గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్ ॥ ౬ ॥

ప్రధానస్యాప్యౌపచారికేక్షితృత్వమంగీకార్యమితి చేన్న । కుతః ఆత్మశబ్దాత్ । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యుపక్రమ్య తదైక్షత తత్తేజోఽసృజతేత్యాది నా తేజఃప్రభృతిచేతనాచేతనకారణత్వం నిర్దిశ్య ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మేతి సచ్ఛబ్దప్రతిపాదిత స్యాత్మశబ్దేన వ్యపదేశాత్ । కించ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మేతి తేజ ఆదీనాం ప్రపంచాత్మకత్వేన స్వాత్మత్వోపదేశాజ్జడప్రధానే తదసంభవాచ్చ గౌణార్థోఽపి న సంగచ్ఛతే । అప్తేజఃప్రభృతీనాం శబ్దా నామష్టమూర్త్యాత్మక పరమశివవాచకత్వమేవోపదిశ్యతే । అతో న విరోధః । న హ్యాత్మ శబ్దస్తు చేతనజీవే ముఖ్యత్వాత్తస్యైవేక్షితృత్వపూర్వకజగత్కారణత్వమితి చేన్న । సేయం దేవతైక్షత హంతాహమిమాస్తిస్రో దేవతా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి శ్రుతావాత్మనా సహానుప్రవేశదర్శనాత్ స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి శ్రుత్యా చేతనాచేతన ప్రపంచాత్మక పరమశివే జీవానామైక్యోపదేశాత్ ప్రధానస్య జగత్కారణత్వం సర్వేక్షితృత్వం చోపపద్యతే । ఏక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానభంగప్రసంగశ్చ । నామరూపే వ్యాకరవాణీ త్యత్ర పరమేశ్వరకర్తృత్వదర్శనాత్ । న చ చేతనత్వాజ్జీవస్యాత్మశబ్ద ప్రయోగదర్శనాద్యుక్తం నిష్ముఖ్యకారణత్వమితి వాచ్యం । ప్రధాన క్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతురిత్యాది శ్రుతావీశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి । భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా । ఇతి స్మృతావపి జీవస్య పరమేశ్వరమాయాపాశపరాధీనత్వోపదేశాత్ । నన్వచేతనేంద్రియభూతశరీరాదావాత్మశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ । ముఖ్యాభావేఽపి గౌణేక్షితృత్వేనాచేతనధర్మే చేతనాభాసాదుపలేశాభావాచ్చ ముఖ్యత్వేనేక్షితృపూర్వకజగత్కర్తృత్వం జడప్రధానస్యాపి సంభవతీతి చేన్న । మమాత్మా సోమ ఇత్యాదావాత్మశబ్దప్రయోగేఽపి భృత్యస్యేవ ప్రధానస్యాత్యంతం ప్రధానస్యాత్మశబ్దప్రయోగేఽపి న స్వాతంత్ర్యం । మాలింపిపంచతీత్యత్రాచేతనాయ ముఖ్యమాత్రాప్రయోగేఽపి ఔపచారికత్వమేవ మాలస్యేవ నైయాయికపారమార్థికత్వమతశ్చేతనస్య పరశివస్య ముఖ్యత్వేనేక్షణపూర్వకజగత్కారణత్వోపదేశాద్గౌణార్థత్వమపి న సంభవతి । కించ తపోక్తం శృణోతి । శస్త్రం భినత్తీత్యాదిప్రయోగానాం యథాచేతనవిషయత్వం తథా ప్రధానకర్తృత్వప్రతిపాదకానామిత్యాదిశ్రుతీనాం పరమేశ్వరకర్తృత్వపరత్వమేవ । జ్యోతిశ్శబ్దస్య జ్యోతిరాదిష్వమనముఖ్యవిషయత్వవత్ ఆత్మశబ్దస్యాచేతనాచేతనవిషయత్వేఽపి పరమాత్మని ముఖ్యమేవ । పునః హేత్వంతరమాహ ॥ సూ ॥ తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్ ॥ ౭ ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * *

స య ఏషోఽణిమైతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇత్యుపసదణిమానమాత్మానం తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి చేతనం శ్వేతకేతోస్సద్బ్రహ్మతాదాత్మ్యముపదిశ్య । తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యేఽథ సంపత్స్య ఇతి శరీరపాతానంతరం భ్రమరకీటన్యాయవత్ బ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణో మోక్షస్తస్యోపదేశాత్ । న చ ప్రధానశారీరయోస్తత్త్వమసీతి వాక్యతాదాత్మ్యనిర్దేశః । ఉతయథాక్రతురస్మిన్ లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతీత్యత్ర జడప్రధాననిష్ఠస్య తత్సంపత్తిరేవ స్యాత్ । బ్రహ్మోపదేశశాస్త్రస్య సర్వస్య వైయర్థ్యం స్యాత్ । నన్వరుంధతీ దర్శనన్యాయేన స్థూలారుంధతీన్యాయేన శాలాగ్రాదీనామప్యాత్మశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ స్థూలారుంధతీన్యాయేన తద్ధ్యానానంతరమేవ పరశివధ్యానముక్తిరితి చేన్న । నోపాస్యా ప్రకృతిర్జీవా । జ్ఞాత్వా శివం శాంతిమత్యంతమేతి । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః । శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాదినా శివేతరధ్యానస్యాముముక్షూణామనిష్టత్వాచ్ఛివధ్యాననిష్ఠస్యైవ మాయాపాశనివృత్తిపూర్వకముక్త్యుపదేశాత్ । విశ్వప్రకాశకవిభాకరావలోకనస్య నదీకాసాపేక్షవత్ । స్థూలారుంధతీన్యాయేనాపి పరశివధ్యానసాక్షాత్కారస్య న ప్రధానధ్యానసాపేక్షా యుక్తా । అథవాజడప్రధానస్య సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వే తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి చేతనస్య శ్వేతకేతోరచేతనత్వసిద్ధిస్స్యాత్ । తథాత్వే పాశనివృత్తిపూర్వకశివసామ్యరూపముక్తిర్నస్యాత్ । శాస్త్రస్య అనర్థక్యం దృష్టత్వప్రలాపత్వం చానిష్టం స్యాత్ । తస్మాదాత్మశబ్దస్తు పరశివవాచక ఏవ । నను స్వాభావికజీవత్వస్యానివృత్త్యసంభవాత్తత్త్వమసీతి వాక్యే । తస్మాత్త్వమసి తత్ప్రకారోఽసి యాజ్ఞవల్క్య మథవా స్థూలసూక్ష్మచిదచిద్రూపం చవిశిష్టకార్యకారణబ్రహ్మణోరభేద ఇతివాక్యార్థమితి చేన్న

మోక్షదశాయామపి పారతంత్ర్యసద్భావే పారతంత్ర్యస్య దుఃఖహేతుత్వాత్ । అథయం ద్వైజః శ్రీ ప్రోక్తః సోఽభేదః కుత శ్చ నేతీత్యాదినా ముక్తస్య అభయత్వోపదేశాన్ముక్తిసంసారయోర్వైలక్షణ్యాభావాచ్చ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమిత్యుపక్రమ్య జడప్రపంచస్య బ్రహ్మాత్మకత్వముక్త్వా తత్త్వమసీతి తచ్ఛబ్దేన పూర్వాపరామృష్టబ్రహ్మవాచ్యేన శ్వేతకేతోస్త్వమసీతి నిర్దేశాన్న ప్రత్యక్షవిరోధాదిత్యగ్రాహ్యః । తస్మాత్త్వమసీతి నిర్దేశేన సర్వాత్మకత్వోపదేశపూర్వవాక్యార్థనైరర్థక్యప్రసంగస్స్యాత్ శ్వేతకేతోశ్శరీరత్వే । బ్రహ్మణో బ్రహ్మత్వే నిష్ఫలప్రసంగోఽపి యుజ్యతే । కేచిత్తత్త్వమసీత్యత్ర అతత్త్వమసీత్యూచుః । తదపి ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్యమిత్యాద్యుపక్రమేణ వాక్యవిరోధాన్న ముముక్షుభిర్గ్రాహ్యం । కించ బ్రహ్మ విద్బ్రహ్మైవ భవతి తత్త్వమసి త్వంతదసి ఇత్యనయో రంతరం న విద్యతే । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । తత్త్వమేవ త్వమేవ తదిత్యాదిశ్రుతి భంగప్రసంగోఽపి స్యాత్ । ఏతేన పండిత వివదంతి గాంగేయస్యం సృష్టభేదవాదమతం ఘటపటవదసత్కృష్టభేదవాద మతం చ నిరస్తం । ప్రధానం నిరాకరోత్యనేన హేయత్వావచనాచ్చ ॥ ❀ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ॥

❀ ❀ హేయత్వావచనాచ్చ ౮ ❀ ❀

హేయత్వావచనాచ్చేతి సూత్రార్థః । జగదుభయకారణత్వే ధ్యేయత్వేచ బ్రహ్మణః హేయత్వావచనా న్నోపాస్యా ప్రకృతిః జీవావిత్యాదినా ప్రధానధ్యానస్య హేయత్వవచనాత్ ప్రధానస్యేక్షణపూర్వక జగదుభయకారణత్వముప పద్యత ఇతి । సూత్రార్థః ॥ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో సర్వజగదాత్మకపరశివతాదాత్మ్యం ముముక్షుశ్శ్వేతకేతో ధ్యేయత్వేన విధేయత్వాత్ నాత్ర ప్రధానం సచ్ఛబ్దవాచ్యం । యథారుంధతీం దిదర్శయిషుస్తత్సమీపస్థ స్థూలతారామరుంధతీం ప్రథమం గ్రాహయిత్వా తాం నిషిధ్య పశ్చాదరుంధతీమేవ జ్ఞాపయతి । తథా ముముక్షోః ప్రధా నోపాసనం వక్తుమయుక్తం । తథావిధప్రమాణాభావాత్ । శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివం కరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య । బ్రహ్మ విదాప్నోతి పరం । తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పంథా విద్యతేఽయనాయ ఇత్యాదావమోక్షస్యాభావశ్రవణాన్న్యాయమా త్రేణాపి ప్రధానధ్యానస్య హేతుత్వాదర్శనాత్ । నేతరస్య జగత్కారణత్వం । నను అజామేకామిత్యాదిశ్రుతిషు ప్రధాన స్య జగత్కారణత్వకథనాత్ । తత్రస్యైవ తత్కారణత్వముపపన్నమిత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ ❀ ॥ ❀ ❀ ❀ ॥ ❀ ॥

❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్ ❀ ౯ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

కారణవిజ్ఞానాత్సర్వం కార్యం విజ్ఞాతమితి ప్రతిజ్ఞా । ఉత తమాదేశమప్రాక్ష్యో యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమ తం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతమితి కథం ను భగవస్స ఆదేశో భవతీతి యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచా రంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమేవం సోమ్య స ఆదేశో భవతీతి వాక్యే । ఏకవిజ్ఞానాత్సర్వవిజ్ఞానోపక్రమ శ్రూయతే । ప్రధానకారణత్వే ప్రతిజ్ఞావిరోధస్సంభవతి జడప్రధానస్యాచేతనకారణత్వాసంభవాత్ । అతః ప్రధా నం న సచ్ఛబ్దవాచ్యం । పునరపి హేతుం దర్శయతి ॥ ❀ ॥

స్వాప్యయాత్ ॥ ❀ ౧౦

స్వస్మిన్నపి అప్యయః స్వాప్యయః । అప్యయో లయః తత్కథనాత్ । అపి పూర్వ స్యేయ హేతుసమర్థకత్వాత్ । జడాజడయోః ప్రధానజీవయోర్లయాసంభవాత్ । ప్రధానస్య జీవాశ్రయణసత్తాభా వాన్న ప్రధానం సచ్ఛబ్దవాచ్యం । యత్రైతత్పురుషస్స్వపితి నామ సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి । స్వమపీ తో భవతి తస్మాదేనం స్వపితీత్యాచక్షతే । స్వమప్యేతో భవతీతి శ్రుతావపి సచ్ఛబ్దవాచ్యం తదేవ సర్వకారణం సాక్షాత్పరశివబ్ర హ్మైవేత్యాచక్షతే । తథా హంసోపనిషది । ఏషోఽసౌ పరమహంసో భానుకోటిప్రతీకాశో యేనేదం వ్యాప్తం తస్య అష్టధా వృత్తిర్భవతి పూర్వదళే పుణ్యే మతిః । ఆగ్నేయే నిద్రాలస్యాదయో భవంతి యామ్యే క్రౌర్యే మతిః నైరృతే పాపే మనీషా వారుణ్యాం క్రీడా వాయవ్యే గమనాదౌ బుద్ధిః । సౌమ్యే రతిప్రీతిః । ఈశాన్యే ద్రవ్యాదానం మధ్యే వైరాగ్యం కేసరే జా గ్రదవస్థా కర్ణికాయాం స్వప్నః । లింగే సుషుప్తిః । పద్మత్యాగే తురీయమితి । హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్నానాం తర ప్రాణలింగేన సర్వేషాం జీవానాం సుషుప్త్యాలయ ఇతి స్పష్టముక్తం । సుషుప్త్యాలయ ఇతి స్మృతిరపి శ్రూయతే । కించ యథా సుషుప్తస్స్వప్నం న కథంచన పశ్యతి । అథాస్మిన్ప్రాణ ఏవైకధా భవతి తస్మాద్వా ఆత్మనః ప్రాణా యథాయతనం వి తిష్ఠంతే యథా తత ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా వృకో వా వరాహో వా దంశో వా యద్యద్భవంతి । తథా తథా భవంతీతి చ । త దా సుషుప్తం జీవం ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్త ఇతి చ సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం సర్వజీవలయాధిష్ఠానస్యాంతస్సైవ నిర్దిష్టం । సర్వాతీ తం పరానందం సత్తామాత్రం తు చిన్మయమిత్యాదిశ్రుత్యంతరేష్వపి ప్రధానాదీనాం స్వతస్సత్త్వం ప్రతిజ్ఞాతం । యన్నోణాభి స్సృజతే గృహ్ణతే చేతి శ్రుతావపి పరశివస్య బ్రహ్మణో విస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచావిర్భావతిరోధానయోర్దర్శనాత్ । కించ ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం న కించన వేద నాంతరమితి శ్రుత్యంతరే చ సుషుప్తిదశాయాం జీవానాం స్వాంతఃకరణేన

సహ పరశివబ్రహ్మణః ప్రవేశదర్శనాత్ స్వచ్ఛబ్దవాచ్యస్సర్వాత్మత్వాత్ సర్వజ్ఞస్సర్వనియంతా పరశివ ఇతి సిద్ధం । తతోఽజ్ఞస్సర్వజగజ్జీవమిథ్యాత్వబోధక శుద్ధాద్వైతం జడప్రధానస్య జగత్కారణత్వబోధక సాంఖ్యమతమపి పూర్వోక్త శ్రుతిస్మృతివిరుద్ధత్వాన్ ముముక్షుభిర్నాంగీకరణీయం । ప్రధానస్య జగత్కారణత్వాభావేపి తద్గుణత్రయావచ్ఛిన్న బ్రహ్మోపేంద్రాదీనాం జగత్కారణత్వవిధాయక శ్రుతీనాం కా గతిరిత్యాశంకాయామాహ ॥ * ॥

* సూ ॥ గతిసామాన్యాత్ ॥౧౧॥ *

గతిస్సర్వేషాం బ్రహ్మోపేంద్రరుద్రాదీనామింద్రాదిజగత్కారణత్వప్రతిపాదకవేదానాం తేషాం భేదాభేదబోధకానాం మూర్తిత్రయాతీత సద్రూప పరమశివే బ్రహ్మణి పర్యవసానం తస్య సామాన్యాత్ సమన్వయాదిత్యర్థః । తస్మాన్నహి క్వచిదపి ప్రధానకారణత్వవిధాయకశ్రుతీనాం బ్రహ్మోపేంద్రాదీనామేవ తత్కారణత్వప్రతిపాదకశ్రుతీనాం విరోధః । యథాగ్నేర్జ్వలతస్సర్వా దిశో విస్ఫులింగా విప్రతిష్ఠేరన్నేవమేవైతస్మాదాత్మనస్సర్వే ప్రాణా యథాయతనం ప్రతిష్ఠంతే । ప్రాణేభ్యో దేవా దేవేభ్యో లోకా ఇతి ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ । నాన్యత్కించన మిషత్ । స ఈక్షత లోకాన్ను సృజా ఇతి స ఇమాన్ లోకానసృజత । తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చ । అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీం సరూపాం ప్రజాపతిర్వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ । ఏక ఏవ నారాయణ ఆసీత్ । నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే । ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశానో నాపో నాగ్నీషోమౌ నేమే ద్యావాపృథివీ । పురుషో హ వై నారాయణోఽకామయత । ప్రజాస్సృజామేయేతి । పురుషో హ వై నారాయణో ఽకామయత నారాయణాత్ప్రజా జాయంతే । సర్వభూతాంతరాత్మా అపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ ఇత్యాదిశ్రుతీనాం స్వచ్ఛబ్దవాచ్యపరశివే బ్రహ్మణ్యేవ సమన్వయో హ్యవిరుద్ధః । విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ । సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు । దేవా హ వై స్వర్గం లోకమగమంస్తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్ । కో భవానితి । సోఽబ్రవీత్ । అహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి చ । నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇతి సోఽంతరాదంతరం ప్రావిశత్ ఇత్యారభ్య యో వై రుద్రస్స భగవాన్ యశ్చ బ్రహ్మా యో వై రుద్రస్స భగవాన్ యశ్చ విష్ణురిత్యాదినా ధర్వణశిరసి బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రచంద్రాదీనామింద్రాదిశబ్దానాం పరశివవాచకత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ । శైవత్వే । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుమిత్యారభ్య । స బ్రహ్మా స శివస్స హరిస్సేంద్రస్సోఽక్షరః పరమస్స్వరాట్ । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోఽగ్నిస్స చంద్రమాః । స ఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనమిత్యాదినా । శివస్యైవ సర్వాత్మకత్వోపదేశాచ్చ । శివోఽద్వైతః । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం । బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే ఇత్యాదిశ్రుతిషు మూర్తిత్రయాతీతత్వం కారణకారణత్వం తస్యైవోపదేశాత్ నేతరస్య విధీయతే । నను క్వచిదవాంతరప్రళయే చతుర్ముఖాదీనాం జగత్కారణత్వప్రతిపాదక పురాణానాం కా గతిరితి చేన్న । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి । భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయేతి శ్రుతిస్మృతిషు సర్వభూతానుప్రవిష్టతయా సర్వనియామకత్వం తస్యైవ దర్శనాత్ తత్కర్తృత్వం తదంతర్యామితయావస్థిత పరశివపరమేవ । కించ విశ్వామిత్రాదివత్ పరశివోపాసనాలబ్ధత్వాన్న విరోధః । తస్మాత్సర్వదేవతా జగత్కారణత్వశ్రుతీనాం పరశివబోధకత్వం సిద్ధం । తథాపి భవశర్వేశానపశుపతిరుద్రోగ్రభీమమహాదేవాభిధానాని శివస్య పరబ్రహ్మణో ముఖ్యాని । తథా హి । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదినా భవశబ్దవాచ్యత్వం భూ ధాతోస్సత్తార్థకత్వాత్ । సర్వత్ర సదా భవతీతి భవః । పరశివ ఏవ సర్వోపాదానత్వాద్ఘటస్సన్ పటస్సన్నిత్యాదిచరాచర ప్రపంచే సదాత్మకత్వం దృశ్యతే । సర్వభూతదమనాయ నమో నమోన్మనాయ నమః । తస్మాదుపసంహారే మహాగ్రాసాయ నమః యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చోభే భవత ఓదనం ఇత్యాదినా సర్వసంహర్తృత్వం తస్యైవోపదేశాచ్ఛర్వశబ్దాభిధేయత్వం శౄ హింసాయామితి ధాతోః । ఇమాం ల్లోకానీశత ఈశనీభిః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదినా సర్వనియామకత్వశ్రవణాదీశానశబ్దవాచ్యత్వం । ఈశ ధాతోరైశ్వర్యార్థకత్వాత్ । ఏషామీశే పశుపతిః పశూనాం చతుష్పదాముత చ ద్విపదాం । వృత్తేభ్యో హరికేశేభ్యః పశూనాం పతయే నమో నమః । ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమ ఇత్యాదినా మాయాపాశబద్ధ బ్రహ్మవిష్ణ్వింద్రాదిపశూనామధిపతిత్వేన పశుపతిశబ్దవాచ్యత్వం । ఋతం పిబంతావిత్యాదినా ఋతం పరః ఇతి ఆత్మనా వివిశతే దేవ ఏకః తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । తమక్రతుం పశ్యతి వీతశోకో ధాతుప్రసాదాన్మహిమానమీశమిత్యాదినా పరశివోపాసనయైవ సర్వమాయాపాశనివృత్తిదర్శనాత్ బ్రహ్మవిష్ణ్వింద్రాది

భక్తపశుత్వహేతుభూతమాయాపాశాత్మకరుదం ద్రావయతీతి రుద్రశబ్దవాచ్యత్వం । న తత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారకం నేమా విద్యుతో భాంతి కుతోఽయమగ్నిః । తద్దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిః । ఇత్యాదినా తదితరతేజోనభిభూతత్వాదుగ్రశబ్దవాచ్యత్వం । భీషాఽస్మాద్వాతః పవత ఇత్యాదినా సకలభయహేతుతయా భీమశబ్దవాచ్యత్వం । అథ కస్మాదుచ్యతే మహాదేవః యస్సర్వాన్ భావాన్ పరిత్యజ్యాత్మజ్ఞానైశ్వర్యయోగే మహతి మహీయతే తస్మాదుచ్యతే మహాదేవ ఇత్యథర్వశిరసా జ్ఞానైశ్వర్యమహిమాతిశయితత్వేన మహాదేవశబ్దవాచ్యత్వం తస్మాదష్టాభిధానాని పరశివస్యైవ ముఖ్యాని । అతశ్శివ ఏవ జగజ్జన్మాదికారణం । పునః హేత్వంతరమాహ ॥ * ॥

——:(శ్రుతత్వాచ్చ ॥౧।౧।౧౧॥):——

యచ్చాస్యేహాస్తి యచ్చ నాస్తి సర్వం తదస్మిన్ సమాహితం తస్మిన్ కామాస్సమాహితాః । ఏష ఆత్మాఽపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసంకల్పస్సోఽన్వేష్టవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్యః । శ్వేతాశ్వతరే । న తస్య కశ్చిత్పతిరస్తి లోకే న చేశితా నైవ చ తస్య లింగం । స కారణం కరణాధిపాధిపః । న చాస్య కశ్చిజ్జనితా న చాధిపః ॥ తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం । తం దేవతానాం పరమం చ దైవతం । పతిం పతీనాం ప్రథమం పురస్తాద్విదామ దేవం పరమేశమీడ్యం । ఇత్యాదినా సర్వజ్ఞత్వసర్వనియామకత్వ సర్వాధిష్ఠానత్వసర్వోపాస్యత్వం మహేశ్వరస్యైవ పరబ్రహ్మణః శ్రూయతే । అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యారభ్య జిజ్ఞాస్యబ్రహ్మణస్సర్వశక్తిమత్త్వేన సర్వకారణత్వాదికర్తృత్వసిద్ధిశ్రుతిరీక్షతేర్నాశబ్దమిత్యాదినా ప్రధానస్య జగత్కారణత్వవాదిమతం నిరస్య బ్రహ్మణశ్శివస్యైవ స్వశక్తిసంకోచేన నిర్గుణత్వం శక్తివికాసేన సగుణత్వం ప్రసాధితం । గతిసామాన్యోపన్యాసేన సకలనిఖిల ప్రతిపాదకయా తద్వేదాంతవాక్యాని పరమకారణపరాణ్యేవేతి వ్యాఖ్యాతం । తస్మాత్పరిశేషబ్రహ్మమీమాంసయా సర్వాధిష్ఠానసర్వకారణపరశివస్య సావయవత్వనిరవయవత్వోపాసనం ఫలమితి నిర్ణీయతే । నను తమఃప్రకాశవత్పరస్పరవిరుద్ధస్వభావసావయవత్వనిరవయవత్వప్రతిపాదనం కథమేకస్య పరశివస్య సంభవతీతి చేన్న । సత్యశ్చానృతశ్చ సత్యమభవత్ । నిరుక్తం చానిరుక్తం చ । నిలయనం చానిలయనం చ । విజ్ఞానం చావిజ్ఞానం చ । సత్యం చానృతం చ సత్యమభవత్ । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । తదాదిమధ్యాంతవిహీనమేకం విభుం చిదానందమరూపమద్భుతం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ద్వే వావ బ్రహ్మణో రూపే మూర్తం చామూర్తమేవ చేత్యాదినా పరబ్రహ్మణశ్శివస్య సావయవనిరవయవమూర్తామూర్తత్వవ్యపదేశాత్తదుభయం యుక్తమేవ । వయం శ్రుతిప్రమాణవాదినః న యుక్తిబహుమన్యామహే ఇతి పూర్వాచార్యోక్తేః । నామరూపవిభాగాభావాత్త్వం సత్త్వం నామరూపవిభాగసత్త్వేన తత్సద్గురుకరుణాకటాక్షలబ్ధసూక్ష్మదృష్టిగోచరత్వం అసత్త్వమితి । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ తతో వై సదజాయతేత్యాదిషు వేదితవ్యం । సాపి వేదప్రథమమంత్రే తత్పశ్యతేత్యువచక్ష్యత్కర్తాధిపతిమేనమిత్యంతం । తత్ర విరూపాక్షోఽసీతి స్తుత్వా త్వాం ప్రపద్యే త్వయా సూతశిదంకరిష్యామి తస్మై సమృధ్యతాం తస్మాదుపసద్యతామిత్యాదినా సర్వవైదికకర్మణాం రుద్రాజ్ఞావశేనైవ కుర్యాదిత్యుపదేశాద్వైదికానాం సర్వకర్తారం శివ తద్వక్తవ్యం । అన్యత్ర చ । ఏకో దేవస్సర్వభూతేషు గూఢస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా । కర్మాధ్యక్షస్సర్వభూతాధివాసస్సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ । స పర్యగాచ్ఛుక్రమకాయమవ్రణమస్నావిరం శుద్ధమపాపవిద్ధం । ఇతి మూర్తామూర్తత్వం కర్మాధ్యక్షత్వమిత్యాదీని పరమేశ్వరధర్మా ఇతి శ్రూయంతే । కించ । సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీ స భగవాంస్తస్మాత్సర్వగతశ్శివః । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదిత్యాదిశ్రుతిషు తమఃపరత్వసాక్షిత్వసర్వగతత్వసర్వాంతర్యామిత్వాదిలింగానాం పరశివాసాధారణధర్మత్వాన్నాన్యపరత్వం తథా స్మృతిరపి వైదికస్సర్వకర్మాణి శివముద్దిశ్య కారయేత్ తాంత్రికస్సర్వకర్మాణి నిష్కల్పశేనకాల మేత్ । తస్మాచ్ఛబ్దాభేదవిధాయకసర్వవేదాంతవాక్యానాం ఆరాధ్యారాధకలక్షణో వ్యవహారః । తేషు స్థూలారుంధతీన్యాయేన కానిచిద్వాక్యాని సాలోక్యసామీప్యాదిముక్తిప్రదర్శకాని । కానిచిచ్ఛివోపాసనాపరాణి । కానిచిత్పరమశివస్థూలోపాసనాత్మకజ్యోతిష్టోమాదికర్మపరాణి । కానిచిత్పరమేశ్వరమూర్త్యారాధనాత్మకదహరశాండిల్యాదివిద్యావిధాయకాని । తేషామధికారిభేదేన ఫలవిశేషోఽపి భేదేన భావః । ప్రవాహసముద్రన్యాయేన సర్వాణి వేదాంతవాక్యాని ఋజుకుటిలమార్గేణ పరశివప్రతిపాదకాన్యేవ । తథా శివోపాసకానామేవ సద్యోముక్తిః । తదంశభూతేంద్రోపేంద్రబ్రహ్మాద్యుపాసకానాం నిష్ప్ర[illegible]నామనేకజన్మార్జితపుణ్యఫలేన శివోపాసనద్వారా ముక్తిః । తథా గీతాయాం

కోటి జన్మార్జితైః పుణ్యైః శివే భక్తిః ప్రజాయతే । తేనైవ ముక్తిర్నాప్నోతి నాన్యథా జన్మకోటిభిః. తథా మహిమ్నః । త్రయీ సాంఖ్యం యోగః పశుపతిమతం వైష్ణవమితి ప్రభిన్నే ప్రస్థానే పరమిదమదః పథ్యమితి చ । రుచీనాం వైచిత్ర్యాదృజుకుటిల నానాపథజుషాం । నృణామేకో గమ్యస్త్వమసి పయసామర్ణవ ఇవేతి । సౌరగాణాపత్యవైష్ణవాదినానాదేవతోపాసకానాం తత్రత్రైవ తాంతర్యామిత్వేన తత్తత్ఫలాని శివ ఏవ దాస్యతి । శైవపురాణే అహం హి సర్వహవిషాం భోక్తా సర్వఫలప్రదః సర్వదేవతనుర్భూత్వా సర్వాత్మా సర్వసంస్థితః ఇతి । తస్మాన్నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మవాదిమతే సూత్ర విరుద్ధత్వాన్న ముముక్షుగ్రాహ్యం । జిజ్ఞాస్యబ్రహ్మణో పారమార్థికముక్త్యైక్షణపూర్వక జగత్కారణత్వాది ధర్మోపదేశాత్ తన్మతే ఉపనిషత్ప్రతిపాద్యసర్వసాక్షిత్వమప్యపారమార్థికం తథాపి చేతన । మితి వదంతి । తదప్యవిచారితరమణీయం చేతనత్వం నామ చైతన్యగుణవిశిష్టత్వం । తస్మాదీక్షణగుణరహితత్వేన ప్రధానవజ్జడత్వముపపద్యతే । కించ నిర్విశేషప్రకాశమాత్రబ్రహ్మవాదకస్య ప్రకాశత్వం చ న సంభవతి । ప్రకాశస్తు స్వపరవ్యవహారానుకూలతాసంపాదక పదార్థవిశేషః । నిర్విశేషస్యవస్తునస్వపరప్రకాశకత్వాసంభవాద్ఘటాదివజ్జడత్వమేవ । తదుభయత్వాభావేపి తస్య ప్రకాశత్వమస్తీతి చేన్న తత్ప్రకాశత్వం హి తత్సామర్థ్యమేవ । సామర్థ్యవాన్నపి గుణత్వేన నిర్విశేషవాదభంగప్రసంగః । వేదప్రామాణ్యాద్యశ్చ కశ్చన గుణోంగీక్రియత ఇతి చేత్ । తర్హి సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిమత్వసర్వేశ్వరత్వసత్యసంకల్పాదీధర్మాణామపి శ్రుతివిహితత్వేన సర్వైరప్యంగీకర్తవ్యాః । కారణత్వం హి కార్యవిశేషశక్తివిశిష్టత్వం । తచ్చ కార్త్స్న్యైకసిరూపణీయం । కార్యవిశేషస్య ప్రపంచస్యమిథ్యాత్వే । కారణత్వమపి నిష్ప్రమాణమేవ । కించ ప్రత్యక్షానుమానోపమానశబ్దానుభవానాం సవిశేషగోచరత్వేన వస్తువాదినో వస్తుత్వమపి నిష్ప్రమాణం తస్మాజ్జగదుభయకారణమహేశ్వర ఏవ జిజ్ఞాస్యం బ్రహ్మేతి సిద్ధం । అవాంతరసృష్టికర్తృబ్రహ్మాదీనాం జగజ్జన్మాదిహేతుత్వమాస్తు సమష్టిస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరావచ్ఛిన్న విరాడ్ఢిరణ్యగర్భావ్యాకృతానాం జగజ్జన్మాదిహేతుత్వం భవేదిత్యాశంకాయాం అధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ ✽ ॥

:o:॥ ఆనందమయోభ్యాసాత్ ॥ ౫ ॥ ౧ ॥ ౧౨ ॥:o:

తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యారభ్య తస్మాద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాదన్యోంతర ఆత్మా ఽఽనందమయ ఇతి తైత్తిరీయే శ్రూయతే స్యవిషయః । అత్రానందమయశబ్దేన శారీరో ఽపర శివో వేతి సందిహ్యతే । తదుభయధర్మవాహుళ్యద్యోతనాత్ । అధీహి భగవో బ్రహ్మేతి భృగురేవాత్ర బ్రహ్మజ్ఞానాయ ప్రశ్న ప్రతివచననిరూపణాత్ । యతో వా ఇమానీత్యారభ్య తద్విజిజ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మేతి జగజ్జన్మాదికారణత్వం బ్రహ్మలక్షణత యాత్రోపదేశాచ్చ పృథివ్యా ఓషధయః ఓషధీభ్యోన్నం అన్నాత్పురుషః స వా ఏష పురుషోన్నరసమయ ఇత్యాది నాసావయవోపదేశాత్ అన్నమయాదిపంచకోశాంతర్వర్తిత్వేన పంచకోశమయత్వం జీవస్యైవ సముచితత్వాచ్చేతి । పూర్వపక్షస్తు । అత్రానందమయ శ్శారీర ఏవ । అస్యైవ ఏష శారీర ఆత్మేత్యానందమయస్య శారీరత్వద్యోతనాత్ । ఆనందమయస్యాన్నమయాద్యముఖ్యాత్మ ప్రకరణపఠితత్వాత్ అన్నమయప్రాణమయమనోమయ విజ్ఞానమయఆనందమయా మేఘధ్యంగా మితి శ్రుతిప్రాధర్శనాచ్చ । ఉత మయట్ప్రత్యయస్య వికారార్థకత్వాత్ త్యాగభోగయోగాంగావచ్ఛిన్నమాయాపాశబద్ధశారీరస్య సంసారిణో నిరతిశయానందాసంభవాత్ ఆనందో బ్రహ్మేతి శ్రుతా పరమేశ్వరస్య ఆనందశ్రవణాత్ । ఆనందమయః కర్తాకర్తృభూత శ్శారీరః ఏవ ఆనందమయ ఇతి వ్యాచక్షతే । అశరీరం వావ సంతం న ప్రియాప్రియే స్పృశత ఇతి శ్రుతౌ ప్రియాప్రియవిలక్షణత్వమశరీరత్వం చ పరశివబ్రహ్మణోప్యుపదేశాత్ తస్యానందమయత్వం న సంభవతి । నను జగత్కారణస్య పరశివస్యైవ సులభ ప్రతిపత్త్యర్థమన్నం బ్రహ్మేత్యుపక్రమ్య ఆనందో బ్రహ్మేతి విజానాదిత్యనేన ఆనందమయత్వం విశ్వకారణత్వం చోపదిశతి । తస్మాన్న జీవప్రకరణమితి చేన్న జీవవ్యతిరిక్తేశ్వరస్యాప్రామాణ్యాత్ । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి । తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇత్యాదినా జీవబ్రహ్మణోస్సోయం దేవదత్తవదభేదత్వనిర్దేశాత్ సోకామయత ఇతి శ్రుతినిర్దిష్టేక్షణపూర్వక జగత్కారణత్వం చేతనస్య జీవస్య సముచితమేవ । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి అచిద్వ్యతిరిక్త స్వరూపలక్షణముచ్యతే । తస్మాద్బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమితి శ్రుతౌ జీవస్య స్వస్వరూపజ్ఞానమేవ మోక్ష ఇత్యుపపద్యతే । ఉత శాఖాచంద్రన్యాయేనాత్మస్వరూపనిర్దేశార్థమన్నమయః పురుష ఇతి స్థూలశరీరం నిర్దిశ్య అన్యోంతర ఆత్మా ప్రాణమయ అన్యోంతర ఆత్మా మనోమయః అన్యోంతర ఆత్మా విజ్ఞానమయ ఇతి స్థూలశరీరాధారప్రాణకోశం తదంతర్భూతత్వేన నిర్దిశ్య తస్యాంతర్భూతం మనస్తదంతర్గతం విజ్ఞానం బుద్ధిం నిశ్రేణిన్యాయేన నిరూప్య సర్వాంతర్భూతజీవాత్మానం అన్యోంతర ఆత్మానందమయ ఇతి తస్యైవోపసంహారదర్శనాద్బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రాంతం బ్రహ్మ జీవ ఏవ । తత్స్వరూపజ్ఞానమేవ ముక్తిః ... తదుపపన్నం ... ప్రతిష్ఠేత్యత్ర తస్యపుచ్ఛత్వోప

దేశాత్ । నిరవయవస్య పుచ్ఛత్వాసంభవాదానందమయవ్యతిరిక్తస్యైవ బ్రహ్మత్వమితి చేన్న । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రమస్య బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేత్యుపసంహృతత్వాత్ । ఉపక్రమోపసంహారయోరేకలింగత్వాత్ । పుచ్ఛవత్త్వం బ్రహ్మణస్స్వభావసిద్ధం । అతశ్శిరఃపక్షపుచ్ఛాత్మనా వ్యపదేశో యుక్తః । అన్నమయశరీరావయవత్వబ్రహ్మాపి స్వస్మాదనతిరిక్తప్రియమోదప్రమోదావయవానామఖండాశ్రయతయా ఆనందమయం పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి స్మర్యతే । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రాంతం బ్రహ్మ సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి తటస్థలక్షణద్వారా ప్రసాధ్య । తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాత్మశబ్దేన వ్యపదిశ్య తస్య సర్వాంతరాత్మత్వేన ఆత్మత్వం ప్రతిపాద్య అన్యోఽంతర ఆత్మానందమయ ఇత్యాత్మశబ్దేన నిర్దిశ్యమానమానందమయమేవోపసంహృతత్వాదాత్మశబ్దేన జీవాదనతిరిక్త బ్రహ్మానందమయ ఇతి ప్రాప్తే ప్రచక్ష్మహే ॥ * ॥

॥ ౦ ॥ సూ ॥ ఆనందమయోఽభ్యాసాత్ ॥ ౦ ॥

అత్రానందమయశ్శివ ఏవ । కస్మాదభ్యాసాత్ । పునఃపునశ్శ్రవణమభ్యాసః । శివస్యైవ బ్రహ్మణ ఏవ బహుశో వేదాంతేష్వానందశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ । నేతరో హ్యానందమయశబ్దవాచ్య ఇతి సూత్రార్థః । ఆనందమయం ప్రస్తుత్య రసో వై సః ఇతి రసత్వవ్యపదేశాత్ రసగ్ం హ్యేవాయం లబ్ధ్వానందీ భవతి । కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ । యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్ । ఏష హ్యేవానందయాతి । సైషానందస్య మీమాగ్ంసా భవతి । ఏతమానందమయమాత్మానముపసంక్రామతి । ఆనందం బ్రహ్మణో విద్వాన్ । ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ శ్రుత్యంతరేష ఆనందమయో హ్యానందభుక్ ఆనందం బ్రహ్మేతి బ్రహ్మణశ్శివస్యైవానందశబ్దో నిర్దిష్టః । కించ ॥ * ॥

సైషానందస్య మీమాగ్ంసా భవతీత్యుపక్రమ్య మానుషాదిప్రజాపతిపర్యంతేషు ఉత్తరోత్తరమానందాతిశయముపదిశ్య స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనంద ఇతి పరమానందాతిశయిత్వం బ్రహ్మణశ్శివస్యైవ వ్యవస్థాపనాత్ । మలత్రయావిశిష్టచిన్మాత్రయా చ్ఛిన్నశరీరస్య నిరతిశయానందశిరస్కత్వాసంభవాదానందమయశ్శివ ఏవ । ఆనందమయస్య బ్రహ్మణశ్శిరఃపక్షపుచ్ఛాద్యవయవనిరూపణం ధ్యానోపాసనార్థమేవ । హంసః సోఽహం సేతి యో బ్రహ్మాత్మార్ధం సో నామ సదాశివః । యావత్పక్షస్థగాకారం తదాకారం విచింతయేదిత్యాదిశ్రుతిస్మృతిషు పరబ్రహ్మణశ్శివస్య హంసరూపత్వవ్యపదేశాచ్చ । అవయవకల్పనమవిరుద్ధం । శ్రోతృబుద్ధ్యనుసారేణ అన్నమయాదిసర్వాంతరత్వాదానందమయస్య ఉత్తరోత్తరమాత్మత్వేన ఆనందమయాంతముపదేశాత్ । అన్నమయాద్యముఖ్యాత్మవిజ్ఞానాభావే ఆనందమయముఖ్యాత్మవివేకాసంభవాచ్చ । స్థూలారుంధతీన్యాయేన శాఖాచంద్రప్రవాహన్యాయేన చ ముఖ్యాత్మప్రబోధార్థమముఖ్యార్థవివేకో విరుద్ధః । జడత్వాదన్నమయప్రాణమయమనోమయపర్యంతమేవ మయట్ప్రత్యయస్య వికారార్థకత్వం । చేతనత్వాద్విజ్ఞానమయో విజ్ఞానప్రచురో జీవః । ఆనందమయో ఆనందప్రచురః పరమేశ్వరః । గోశ్వానాగ్ని బ్రాహ్మణాన్ స్పృష్ట్వా అపస్పృశేదిత్యాపస్తంబసూత్రే । రజస్వలాగ్నిర్గో విప్రాన్ పాతిత్య స్త్రీయంత థా । శవామేధ్యబ్రాహ్మ బంధూన్ స్పృష్ట్వా స్నానం సమాచరేదితి వృద్ధశాతాతపేపి పవిత్రాపవిత్ర పదార్థానాం సాహచర్యోపదేశాన్న ప్రకరణైకత్వదోషః । సుషుప్తికాలే సకలేవిలీనే తమోఽభిభూతస్సుఖరూప మేతీత్యాదిశ్రుతౌ సుషుప్తావానందమయ పరమేశ్వరోక్తతాన్సత్తాకారప్రతిబంధకతమోరూపపాశేనసపాశారీరస్యాతిలీనత్వాత్తన్నివృత్తిరూపప్రార్థనాసముచితత్వాన్న విరోధః । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశా నిత్యాదిశ్రుతిదర్శనాత్ మృణ్మయో ఘట ఇత్యాదివదానందమయ ఆనందవికారో జీవ ఇతి వాదో న శ్రౌతః । విద్యావిద్యాత్మకానయస్తు సోఽస్య । జురాత్మా నావిశతే దేవ ఏకః । పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా । ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా నాన్యో బ్రహ్మణో వేదితవ్యోఽపరం చాపరం చ । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశా । నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం । అంతః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం । అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్ । తస్మింశ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధః । జుష్టం యదా పశ్యత్యన్యమీశం । పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరం శాశ్వతం శివమచ్యుతం । ఏష సర్వేశ్వర ఏష సర్వజ్ఞ ఏషోఽంతర్యామ్యేష యోనిః సర్వస్య ప్రభవాప్యయౌ హి భూతానాం । ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ కారయతి । య ఆత్మని తిష్ఠన్ । యస్యాత్మా శరీరం । య ఆత్మానమంతరో యమయతి । నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతమిత్యాదిశ్రుతిశతేషు జీవబ్రహ్మణోః పరస్పరవైలక్షణ్యవ్యవస్థాపనాత్ । నానాశరీరప్రవేశనిర్గమనశ్రవణాత్సాంసారికస్య శారీరస్యైవ న బ్రహ్మత్వముపపద్యతే । కింతు బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి తత్త్వమసీత్యాదిశ్రుతిషు స్వభావసిద్ధశివసామ్యం భ్రమరకీటకన్యాయేన సపరమేశ్వరోపాసనయా తదాత్మకత్వముపదిశ్యతే । నోభయశ్రుతియుక్త్యనుభవవిరోధప్రసంగః । కించ । సోఽపహతపాప్మేత్యాదిశ్రుతిషు శారీరోపాసనాయా నిందా శ్రవణాత్ । న జీవస్య స్వరూప

జ్ఞానేనముక్తిః । జ్ఞాత్వాశివంశాంతి మత్యంతమేతి । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం । తమేవం విదిత్వాతిమృత్యుమేతి । నాన్యఃపంథావిద్యతేఽయనాయ ఇత్యాదిశ్రుతౌ జీవస్యపరమేశ్వరోపాసనయైవముక్తివ్యపదేశాత్ । ప్రధాన బ్రహ్మత్వవాదవత్ జీవబ్రహ్మవాదోఽప్యవైదికః । విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతేకర్మాణితనుతేపిచేతిశ్లోకే విజ్ఞానశబ్దేననబుద్ధిరుపపద్యతే । జడాత్మకబుద్ధేఃకర్మకర్తృత్వాభావాత్ । గవాదిశబ్దవత్ ధర్మిశబ్దోపిధర్మిగ్రాహకత్వాత్ విజ్ఞానశబ్దస్య జీవాత్మవాచకత్వం । కించవిజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచేతివిజ్ఞానశబ్దవత్తద్గుణకం చేతనముచ్యతఇతి । తథాంతర్యామిబ్రాహ్మణే యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్నిత్యత్రకాణ్వపాఠగతస్యపర్యాయస్యస్థానేమాధ్యందినాః యఆత్మనితిష్ఠన్నితికణ్వశాఖాపాఠగతవిజ్ఞానశబ్దనిర్దిష్టంజీవాత్మేతిస్ఫుటీకుర్వంతి । విజ్ఞానమితిచనపుంసకలింగవస్తుత్వాభిప్రాయం । తదేవవిజ్ఞానమయాజ్జీవాదన్యస్తదంతర్గతఃపరమాత్మానందమయః । కృత్యల్యుటోబహులమితికర్తరిల్యుట్ ఆశ్రియతే । అతఏవవిజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతేకర్మాణితనుతేపిచేతియజ్ఞాదికర్తృత్వంవిజ్ఞానస్యైవశ్రూయతే । తస్మాన్నకృత్యల్యుటాంగీకారః । ననుజీవస్యచేతనత్వాత్ సైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతీత్యాదిశ్రుతినిర్దిష్టజగత్కారణత్వస్యోపపత్తేః కారణస్యపరమేశ్వరస్యజీవాత్మకత్వసంభవాత్ అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపే వ్యాకరవాణీత్యాదిశ్రుతివిరోధ ఇతిచేన్న । సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధసత్యకామత్వాదిధర్మాణాం తాపత్రయబద్ధకించిజ్జజీవస్యాసంభవాన్నజగత్కారణత్వం । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదిత్యాదినాసృష్టేః పూర్వకాలేనామరూపవిభాగశూన్యత్వంవిశ్వస్యప్రతిపాద్యస్వబద్ధావస్థస్యపరమేశ్వరస్యబహుస్యామిత్యాదినాజగదుపాదానకారణత్వంతస్యైవనిర్దిష్టత్వాత్ ప్రళయేస్వాంతర్గతబద్ధజీవానాంస్వాంశత్వాత్ స్వాత్మనానుప్రవేశేననామరూపవ్యాకరణకర్తృత్వముక్తమేవ । నిర్విశేషస్యోపాసనాసంభవాత్ బ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠాఇదం పుచ్ఛంప్రతిష్ఠా । అథర్వాంగిరసఃపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా । మహఃపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా ఇత్యాదౌపరమేశ్వరస్యోపాసనార్థమధికారిభేదేనసావయవత్వముపదిశ్యతే । సావయవోపాసనాయాఅపినిరవయవప్రాప్తిరేవఫలం । తథాకైవల్యోపనిషదిఉమాసహాయమిత్యారభ్యధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతిభూతయోనిం సమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాదిత్యత్రకథితేనసావయవోపాసనస్యనిరవయవోపాసనసిద్ధిమాచష్టే । అతోనవిరోధః । అన్నమయాదిషుమయట్ప్రత్యయప్రవాహప్రకరణపఠితత్వాదానందమయస్యాపిమృన్మయోఘటఇత్యాదివద్వికారార్థకత్వమేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ ॥

వికారశబ్దాన్నేతిచేన్నప్రాచుర్యాత్ । సూ ॥౧౪॥

ననుమయట్ప్రత్యయస్యవికారార్థకత్వాదానందమయఇత్యత్రాపివికారార్థకత్వమేవసముచితమేవేతిచేన్న । కుతః ప్రాచుర్యాత్ । బ్రహ్మణఃఆనందప్రాచుర్యాత్ । అన్నమయోయజ్ఞః । అంశుమయస్సూర్యః । విప్రమయోగ్రామః । విహంగమయోవృక్షఇత్యాదౌప్రాచుర్యార్థేపిమయట్ప్రత్యయస్యదర్శనాత్ అత్రఆనందమయశబ్దేనఆనందప్రచురఃపరమేశ్వరఏవఉచ్యతే । సైషానందస్యమీమాంసాభవతీత్యుపక్రమ్య మానుషవిశేషాదిప్రజాపతిపర్యంతముత్తరోత్తరానందస్యశతగుణమధికానందత్వమభిధాయసఏకోబ్రహ్మణఆనందఇతిబ్రహ్మానందోనిరతిశయోనాభ్యస్యతే । తస్మాత్ప్రాచుర్యార్థేమయడితిసిద్ధం । ననుమయట్ప్రత్యయస్యాన్నమయోయజ్ఞఇత్యాదివత్ప్రాచుర్యార్థకత్వేపినజీవాదన్యత్వముపపద్యతే । ఆనందప్రచురత్వేదుఃఖాల్పత్వమర్థాత్సిద్ధం । జీవస్యసుఖదుఃఖాశ్రయత్వాత్ । తస్మాద్వికారార్థకత్వమేవసముచితం । అన్నమయఇత్యుపక్రమేవికారార్థకత్వదర్శనాత్ । లోకేమృణ్మయదారుమయరజతమయకాంస్యమయాదిషువేణుపర్ణమయీజుహూః శమీమయ్యస్స్రుచః దర్భమయీరశనేత్యాదిష్వపిమయటోవికారార్థదర్శనాజ్జీవస్యైవాత్రఆనందమయత్వముభయథాసంభవతీతిచేన్న । ఆనందప్రచురత్వంహిఆనందప్రభూతత్వంతత్తుత్రైకాలికదుఃఖాత్యంతాభావవత్త్వం । తాపత్రయవిశిష్టజీవస్యతదసంభవాన్నచానందమయత్వం । చేతనస్యమృదాదివత్పరిణామత్వాంగీకారేశ్రుతిస్మృతివిరోధప్రసంగస్స్యాత్ నవికారార్థోవిధీయతే । పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ ॥

॥౧౦॥ తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ । సూ ॥౧౫॥౦॥

కోహ్యేవాన్యాత్కఃప్రాణ్యాత్ । యదేషఆకాశఆనందోనస్యాత్ । ఏషహ్యేవానందయాతీతిసర్వజీవానంద

హేతుత్వేన ఆనందమయో వ్యాచక్షతే । లోకే విద్వానేవ విద్వాంసం కరోతి ధనవానేవ ధనవంతం కరోతి స్వయం ప్రకాశస్సూ
ర్య ఏవ స్వాన్యాన్ ప్రకాశయతి తద్వదానందమయః పరమేశ్వరః సర్వజీవాన్ సుషుప్తౌ స్వకీయానందం దత్త్వా ఆనందయతి । త
స్మాదానందమయో నేతరః । తస్య జీవానందస్య ఆనందమయః పరమేశ్వరో హేతురితి వ్యపదేశాచ్చ కీర్తనాత్ । జీవా
నందం ప్రతి తస్య ప్రకృత్యాఽనంతస్య హేతుత్వవ్యపదేశాద్వా । యద్వా । సః ఆనందమయో హేతుర్యజ్జీవానందస్య సః తద్ధేతు
రితి । సూత్రార్థః । నను బ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వాత్ । ఆనందమయత్వం ఆనందప్రదాయకత్వమనుపపన్నం । అధ్యా
రోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచం ప్రపంచ్యత ఇతి పూర్వాచార్యోక్తన్యాయమనుసృత్య ప్రపంచస్య వ్యవహారమాత్రసత్యత్వాంగీ
కారాదౌపచారికత్వేనానందమయత్వం బ్రహ్మణ్యంగీక్రియత ఇతి చేన్న । వ్యావహారికసత్యత్వం నామ । కాలాంతరానవస్థా
యివస్తుత్వం । సదసద్విలక్షణత్వం వా । సత్త్వాసత్త్వాభ్యాం నిర్వక్తుమశక్యత్వం వా । నాద్యః । యత్కించిత్కాలాంతరా
నవస్థాయివస్తుత్వస్య ఘటపటాదావస్మాభిరంగీకారాదంశతస్సిద్ధసాధనాత్ । గౌరనాద్యంతవతీత్యుక్తాయాః ప్రకృతేః సర్వకా
లావస్థాయితయా అవ్యాప్తేశ్చ । కాలాంతరావస్థాయిత్వావచ్ఛిన్నసామాన్యాభావవివక్షాయాం ద్వితీయక్షణస్యాపి కా
లాంతరతయా తదనవస్థాయిత్వసాధనేన ప్రాతిభాసికాంగీకృతం । క్షణికత్వమేవ సాధితం స్యాత్ । న తు స్వదేశకాలనిష్ఠాత్యంతా
భావప్రతియోగిత్వరూపం మిథ్యాత్వమితి స్వసిద్ధాంతవిరోధః । ప్రాతిభాసికే అతివ్యాప్తేశ్చ । న ద్వితీయః । సదస
దాత్మకస్య ప్రతియోగినోఽప్రసిద్ధ్యా తద్విలక్షణస్యాప్రసిద్ధేః । న హి సత్త్వావచ్ఛిన్నాసత్త్వావచ్ఛిన్నాభ్యాం భిన్నత్వం । సత్త్వ
సతి చ అతివ్యాప్తేః ఏకో న ద్వావితి ప్రతీత్యా ఏకస్య ద్వాభ్యాం భిన్నత్వాత్ । నాపి సత్త్వావచ్ఛిన్నభిన్నత్వే సతి అసత్త్వావచ్ఛి
న్నభిన్నత్వం । సత్త్వావచ్ఛిన్నస్యైకస్య చిత్సత్త్వావచ్ఛిన్నకించిద్భిన్నత్వేనాతివ్యాప్తేః । నాపి సత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియో
గితాకభేదవత్త్వే సతీత్యాదివివక్షాయుక్తా । తథాపి నిర్ధర్మికే బ్రహ్మణి అతివ్యాప్తేః । న చ నిర్ధర్మికత్వాదేవ నాతివ్యాప్తి
రితి వాచ్యం । హేతుసాధ్యయోరపక్షధర్మత్వప్రసంగాత్ । అథ సద్రూపభిన్నత్వం తదపి సదంతరమాదాయ సిద్ధ
సాధనాత్ । యావత్సద్రూపాన్యత్వవివక్షాయాం తు ప్రత్యేకైకస్య యావత్సద్రూపాన్యత్వేనైవ సిద్ధసాధనతా । అథ సద్రూపా
వచ్ఛిన్నసామాన్యాన్యోన్యాభావో వివక్షిత ఇతి చేత్ । తదపి బ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తేరేవ దుష్టం । అథ యావంతస్సద్రూపాస్తావ
త్ప్రతియోగికతత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నాన్యోన్యాభావకూటాశ్రయత్వమేవ సదసద్విలక్షణత్వమపి నిర్వాచ్యమితి నిరుక్త్యా తత్తదనివా
రితం యావతాం సద్రూపాణాం భవన్మతే అప్రసిద్ధ్యా తత్ప్రతియోగికభేదకూటాప్రసిద్ధేః । బ్రహ్మణి ప్రాతిభాసికే చాతివ్యాప్తే
శ్చ । న చ బ్రహ్మాన్యత్వే సతి సదసద్విలక్షణత్వే సిద్ధసాధనతాయాః దుర్వారత్వాత్ । కించ సన్ ఘట ఇతి ప్రతీతేర్నాపి ఘటా
దీనాం సదసద్విలక్షణత్వం యుక్తమిత్యసంభవోఽలక్షణస్య । న చ నేహ నానేతి శ్రుత్యా ప్రత్యక్షబాధః । యజమానః ప్రస్తరః । ఆదిత్యో
యూపః । సోమేన యజేత । కృష్ణలం శ్రపయేత్ । యజమాన ఏకకపాలః । తత్త్వమసీత్యాదిషు శతశః ప్రత్యక్షవిరుద్ధానాం
శ్రుతీనామేవ ప్రత్యక్షబాధాదర్శనాత్ । నను సద్ఘటయోరభేదే ఘటే కలశత్వసామానాధికరణ్యాభావసంభవః । భేదే
పి ఘటపటావితి వత్సామానాధికరణ్యాసంభవ ఏవ । తస్మాత్తాదాత్మ్యమేవ సద్ఘటయోః ప్రతీతిరియం విషయీకరోతి । త
చ్చ భిన్నత్వే సతి అభిన్నసత్తాకత్వం । తస్మాత్సద్భేద ఏవ ఘటాదీనాం ప్రతీతిసిద్ధ ఇతి చేదత్ర బ్రూమః । యది భిన్నత్వే సతి అభిన్నసత్తా
కత్వం తాదాత్మ్యం తర్హి నేదం రజతమితి బాధానంతరమిదం రజతమితి ప్రతీత్యాపత్తిః । విశేషణప్రతీతేర్విశిష్టప్రతీతిం ప్రత్య
బాధకత్వాత్ । నను ఇదం రజతమిత్యత్ర యత్తాదాత్మ్యం ప్రతీతం తస్య నేతి నిషేధే సతి కథం పునస్తాదాత్మ్యప్రతీతిరితి చేత్యజ
తర్హి భేదస్య తాదాత్మ్యశబ్దార్థే ప్రవేశో న హి । ఇదం రజతమితి బుద్ధిస్సంసృష్టతయా తాదాత్మ్యవిషయత్వేన ఇదం రజతమి
త్యస్య ప్రకారతయా తాదాత్మ్యైకదేశవిషయత్వేపి బాధ్యబాధకభావోఽస్తి । ప్రత్యుత మనాంతరసంవాదరూపతయా భ్రాంతి
దార్ఢ్యాపాదకత్వమేవ । అన్యథా రూపవాన్ రూపసమవాయవానితి ప్రతీతీనాం మిథో బాధ్యబాధకప్రసంగాత్ । త
స్మాన్నేదం రజతమితి ప్రతీతేర్బాధకత్వానుగుణా ఇదం రజతమితి ప్రతీతిస్తత్సామగ్ర్యా తాదాత్మ్యం వక్తవ్యం । స చాభేద ఏవేతి ఏతేన అభి
న్నసత్తాకత్వం రజతశుక్త్యోర్నిషిధ్యతే నేదమిత్యనేనేతి నిరస్తం । తథా సతి ప్రాతిభాసికస్యాధిష్ఠానభిన్నసత్తాకత్వప్రసంగాత్ । న చే
ష్టాపత్తిః । అపసిద్ధాంతాత్ । తాదాత్మ్యవ్యాఘాతాచ్చ । అధిష్ఠానభిన్నసత్తాకప్రతియోగిక ఏవాభావోఽధిష్ఠానాద్భిద్య
తే । అన్యస్తు న భిద్యతే । తస్మాద్రజతస్యాభావోఽపి నాన్యో భిద్యత ఇత్యుక్తివ్యాహతిశ్చ । నేదం రజతమితి శబ్దబు
ద్ధౌ శబ్దోపస్థితాభిన్నసత్తాకత్వనిషేధాభావేన ప్రత్యక్షబుద్ధావపి తన్నిషేధాయోగాచ్చ । న చ పదద్వయసామానాధిక
రణ్యబలాత్తత్ప్రతీతిరుపస్థితిరితి వాచ్యం । నిర్విశేషం బ్రహ్మేత్యత్రాపి తదాపత్తేః । కించాత్యంతాభావప్రతీతిరియం నాన్యో
న్యాభావప్రతీతిః । ఆపీదం రజతం నేతి ప్రతీతేః । అభిన్నసత్తాకత్వనిషేధరూపత్వే రూపం ఘటో నేతి బుద్ధేరపి తథా స్యాత్ । త
దావ । తన్మతే తత్త్వం దశాయాం నీలో ఘట ఇతి బుద్ధిర్న స్యాత్ । కించాభిన్నసత్తాకత్వనిషేధేపి ప్రాతిభాసికనిష్ఠాభేదస్య

ఇష్టతావచ్ఛేదకసంసర్గస్యవానిషేధాభావాత్ । భ్రాంతిప్రయుక్తంకార్యందుర్వారంస్యాత్ । నహీష్టతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యాదికమబాధితత్వాత్ । ప్రవృత్తింనిరోద్ధుంశక్యతే । నచాభిన్నసత్తాకత్వనిషేధ ఏవాభేదనిషేధకః । తర్హ్యభేదసత్తాకత్వమభేదఏవస్యాదితి । భిన్నత్వే సతీతి విశేషణవిరోధః । భిన్నసత్తాకత్వమిత్యత్ర కిమభిన్నసత్తాకత్వంసత్తావత్సత్తాకత్వం మత్వర్థైబహువ్రీహివిధానేనమత్వర్థస్యదండవాన్పురుషః దండీత్యనురోధేన భేదరూపతయా స్వభిన్నసత్తాకత్వసత్తాంచబాధాత్ । నాపితాదాత్మ్యం । మత్వర్థఇతివక్తుంయుక్తం । ఆత్మాశ్రయదోషణతల్లక్షణేతత్ప్రవేశాయోగాత్ । సత్తాంతరాధ్యాసంవినాప్రథమసత్తాయాస్తత్తాదాత్మ్యానుపపత్త్యాఘటాధిష్ఠానసత్తాయామిథ్యాత్వేఅపసిద్ధాంతశ్చ నహిపదార్థాంతరేణసంబధ్యమానాధిష్ఠానతాంవ్యభిచరతి । నచసత్తావత్వంసత్తయాసాకమభేదః । తమ్వర్థస్యాభేదత్వాయోగాత్ అన్యథాదండపురుషయోరభేదాపత్తేః ఘటాకాశపటబేదస్యసత్తాసంబంధరూపత్వేజడాజడయోరైక్యప్రసంగాచ్చనచాతఏవసత్తాయామభేదసత్తాసంబంధః । ఘటభేదఇతి వాచ్యం । వైరూప్యప్రసంగాత్ తాదాత్మ్యస్యఘటసత్తాసంబంధత్వపరిత్యాగేన ఘట్టకుటీప్రభాతన్యాయాచ్చ । అభిన్నసత్తాకత్వఘటకంసత్తావత్వంక్వచిదభేదేనక్వచిదధిష్ఠానతయేతిప్రతిపాదనేప్యననుగమాచ్చ । అభేదస్యమత్వర్థాయోగేనబహువ్రీహ్యనుపపత్తేర్లక్షణత్వాచ్చ । తాదాత్మ్యేవగాహిన్యోస్తతోఘటస్సపటఇతిప్రతీతియాస్తాదాత్మ్యేశయఏవ । వైరూప్యకల్పనాయోగాచ్చ । అపిచైవంఘటఃపటఃరసోఘటఇత్యాది ప్రయోగాస్స్యన్నతేదుర్వార్యాసుః ! । అభిన్నత్వేసత్యభిన్నసత్తాకయోస్తథాప్రతీత్యాభావానుపపత్తేః । నహియత్సత్వేపియన్నజ్ఞాయతే । తదేవతస్యనియామకమిత్యస్మత్తోప్రవీష్వ నచఘటఃపటఇత్యాదిప్రతీత్యభావాదితి । తాదాత్మ్యమేవనేతివాచ్యం । ఘటపటయోర్భేదస్యాప్యస్మసత్తాసత్తాకత్వస్యత్వయాపహ్నవితుమశకత్వాత్ । యద్యేవమస్యాపహ్నవః । తర్హిలాఘవాద్భిన్నత్వమాత్రమేవ । సమానాధికరణప్రతీతినియామకం ఘటపటఇత్యాదిప్రతీత్యభావస్తుభేదస్యకథంచిదపృథాభావాదిత్యేవమేవకిమితినోచ్యతే । యదితుప్రత్యక్షాదిసిద్ధాపలాపాయోగేననభేదమాత్రస్యప్రతీతినియామకత్వం । తర్హిసిద్ధాంతస్యత్వదీయస్యత్వమైవహిత్యాగాయోగేనతాదాత్మ్యస్యనిహ్నవంపరిత్యజ్యతస్యసామానాధికరణ్యప్రతీతినియామకత్వమేవత్యజ్యతాం । అథాన్వయవ్యభిచారోనియమ్యనియామకయోరయుతసిద్ధ్యాదినియామకాంతరకల్పనేనోద్ధ్రియేత । తర్హిత్యజతామజాగళస్తనాయమానంతాదాత్మ్యరూపంనియామకం । తతఏవతదుపపత్తేః । అథాధ్యస్యమానాభ్యాంఘటపటాభ్యామధిష్ఠానసత్తాభిద్యేత । తర్హిభిద్యేత ! గుణగుణిభ్యామపీతికించనస్పటఇత్యత్రితాదాత్మ్యభానే ఇదంరజతమిత్యత్రాపిభానైతత్ । తథాచేష్టభేదఘటితేతాదాత్మ్యేజ్ఞాతేకస్యాపిరజతార్థినఃశుక్తౌప్రవృత్తిర్నస్యాత్ । ఇష్టభేదజ్ఞానస్యప్రవృత్తిప్రతిబంధకత్వాత్ । నచాభిన్నసత్తాకత్వజ్ఞానంపృథగేవప్రవర్తకమితివాచ్యం । ప్రవృత్తినివృత్త్యోర్యుగపద్యస్యవిరుద్ధకారణయోగపద్యేనపరస్పరప్రతిబంధేకార్యమాత్రానుపపత్తేర్వాదుర్వారత్వాత్ । అభిన్నసత్తాజ్ఞానస్యప్రవర్తకత్వే ఘటపటయోస్తనదశాయాంఘటార్థినఃపటప్రవృత్తిప్రసంగాచ్చ । అథాభిన్నసత్తాకత్వవిశేషణాంతరదానే । తత్పరిహారస్యాపిఅజ్ఞాతస్య తస్యప్రవర్తకత్వేఅతిప్రసంగాత్ జ్ఞానస్యప్రవృత్తిదశాయామవర్జనీయయదపిచేష్టపురోవర్తివిశిష్టజ్ఞానేభేదాగ్రహః । కారణమిత్యనిర్వివాదంసాక్షిరూపత్వమపాదిసామపిఇమావిష్టపురోవర్తినాభిన్నానీతిజ్ఞానేసతిప్రవృత్తిదర్శనేన । కశ్చిదుపయోగస్యవక్తవ్యస్తథాప్యపేక్షితభేదాగ్రహావిరోధినాశతంభమేణభవన్మతేప్రవృత్తిర్నివృత్తిర్వాస్యాత్ ! అపిచైవంవహ్నివ్యాప్యధూమవాన్పర్వతః । పర్వతేవహ్నివ్యాప్యోధూమఇతిప్రతీతిరపిసమానాధికరణప్రతీత ఏవ తాదాత్మ్యమవగాహమానావహ్నివ్యాప్యధూమయోర్భేదంవిషయీకుర్యాత్ । తథాచనానుమితిర్జాయతే । కింతుప్రతిబధ్యతఏవ । అపిచేదంరజతతయాజానామీత్యనువ్యవసాయవత్ ఇదంరజతభిన్నతయాజానామిదం రజతభిన్నసత్తాకతయాజానామీత్యపికదాచిదనువ్యవసాయస్స్యాత్ । నహిజ్ఞాతంకదాచిదపినానుసంధీయతే । ఏవంతంకాలంరజతభేదజ్ఞానవృత్తంఇదానీంబాధేననివృత్తమిత్యపిప్రతీయేత । ఇదంరజతమితివాక్యాచ్ఛాబ్దబోధోపినస్యాత్ । అయోగ్యజ్ఞానాదితిదిక్ । తస్మాన్నఘటఇతిప్రతీతిబలాత్ । సదసద్విలక్షణత్వసిద్ధిః । నాతిసచ్చేన్నబాధ్యేత । అసచ్చేన । ప్రతీయతేతఖ్యాతిబాధాన్యథానుపపత్తస్యావిపరీతసాధకత్ । బాధోహినాస్తీతిప్రతీతిః । సాత్వసమేవసాధయేత్ । ఖ్యాతిరప్యస్తీత్యాకారాసాపిసమేవసాధయేతే । తతశ్చసదసదాత్మకంవస్తుసిద్ధ్యేన్న । సదసద్విలక్షణం । ననుసదసదాత్మకత్వవిరోధాదయితుమశక్యార్థావర్తిస్సదసద్విలక్షణసాధయిష్యతఇతిచేత్తర్హి మపివిరోధాదేవనసాధయేత్ । సదసదాత్మకత్వస్యైవసదసద్విలక్షణత్వస్యాపివిరుద్ధత్ । పరస్పరవిరోధేహినప్రకారాంతరస్థితిరితినీతివిదః । నహిఘటాఘటాభ్యాంవిలక్షణంవస్తూపలభ్యతే । ఘటనసపరస్యాపగతత్వేనక్రో

డీకారాత్ । కోటిద్వయవినిర్ముక్తా నుపలంభ ఇతిచేత్ సద్భిన్నస్యసర్వస్యా సత్త్వేనక్రోడీకారాత్ । కోటిద్వయవినిర్ముక్తాసంభవః ప్రకృతేపితుల్యః । అథసచ్ఛబ్దస్సద్విశేష పరఇతిశంక్యేతర్హి కించిత్సద్విలక్షణత్వేసత్య సద్విలక్షణత్వాసదంతరేప్యుపపన్నమిత్యస్మదిష్టసిద్ధిరేవ । ననుబాధేనాసత్త్వం సిధ్యతీతిభవద్భిరేవాభ్యధాయిత దేవసద్విలక్షణత్వం సతోర్థసంస్పర్శితాల్యాత్ । ఖ్యాతిరపిసత్తాంసాధయతి సత్తాయాఏవాసద్వైలక్షణ్య రూపతయాతద్వ్యాపకతయాతుచ్ఛాద్వైత లక్షణ్యంసాధయతి । తథాచప్రమాణ సిద్ధార్థవిరోధోపికథంచిత్సమాధియతఇతిచేత్ । భ్రాంతిప్రలపితమేతత్ । బాధేనాధికరణాంత రేసత్త్వవిరహిణోపివస్తునోధికరణాంత రేసత్తాయా నిప్రత్యూహత్వాత్ । బద్ధనూపేక్ష్యచికించిత్తాదృగనిషిధ్యతఇతిసార్వజనీనం । బాధసత్తామేవసాధయేత్ । ప్రతీతిరపిఖ్యాతిపదాభిధేయతయాతామేవప్రథయతి । సంవిదేవహిభగవతీవిషయసత్త్వోపగమేశరణమిత్యుక్తేః । తథాచసదసద్విలక్షణేప్రమాణానుపలంభాత్తద్భిన్నేనసద్విలక్షణత్వాసద్విలక్షణత్వయోర్విరోధశాంతిప్రయత్నః । అజాగళస్తనోపలంభజనితః క్షీరాభిపాతసంభ్రమః । యదప్రోక్తంసత్త్వాసత్త్వేపదార్థధర్మాస్స్వరూపంవా । నాద్యఃఅసత్త్వకాలేపదార్థసద్భావప్రసంగాత్ । అనిత్యధర్మస్యాశ్రయాదృతేనవస్థానాత్ । నత్వధర్మత్వేసత్యవ్యాఘాతాత్ । నద్వితీయః । ఏకస్యసదసదాత్మకత్వవిరోధాత్ । ననుకాలభేదాదవిరోధఇతిచేన్న । ధర్మస్యహేతుసమాజాద్వ్యత్యయోనతుస్వరూపస్య । నచాప్యభావః । కాలభేదేనభావోభవతి । ఇతఃపూర్వమసదిత్యసతోపత్యనుపపత్తేశ్చ । తస్యనిస్స్వభావస్యావచ్ఛేదకకాలాసంభవాత్తస్మాద్యత్కించిత్కాలమసత్సర్వదాఅసదేవయత్సత్తత్సదాసదేవేతితదస్యసత్పక్షద్వయేపిదోషాభావాత్ । నచానిత్యధర్మస్యాశ్రయం వినానవస్థానాదసత్త్వకాలేపిసత్తారూపస్యధర్మస్యాశ్రయాక్షేపకత్వప్రసంగః । తదానీంసత్తారూపధర్మస్యాప్యభావేన ఆశ్రయం వినానుపపత్త్యభావాత్ । అన్యథా స్వాశ్రయంధ్వంసశబ్దస్యధ్వంసప్రతియోగినాంరూపాదీనాంఘటసత్తాపాదకతాప్రసంగాత్ । త్వన్మతేపిముక్తికాలేఅవిద్యమానానామంతఃకరణాదీనామవిద్యాక్షేపకత్వప్రసంగాచ్చ । అథావిద్యమానానామాశ్రయంవినాఅనుపపత్తిర్హీయతే । తర్హిప్రకృతేపిదీయ్యతాందృష్టిః । ఏతేనసత్త్వధర్మిత్వేఅసత్త్వవ్యాఘాతానిరస్తప్రాయా । సత్త్వస్యతదానీమభావేనతద్ధర్మత్వాభావాత్ । అన్యథాశ్యామధర్మిణస్తద్విరుద్ధరక్తధర్మగుణధర్మిత్వాభావేనశ్యామరక్తయోర్ధర్మిద్వయగతత్వప్రసంగాత్ । యదిశ్యామనాశనకాలఘటితంతద్ధర్మత్వంతుల్యమితరత్రాపి । సత్త్వధర్మిత్వమన్యథానేతిసువచనత్వాత్ । నసత్త్వవదసత్త్వమపిధర్మఃఅసావప్యాశ్రయంవినాకథమవతిష్ఠతి । తథాచసత్త్వదశాయామాశ్రయసత్తాప్రసంగఇతిచేత్ । స్యాదేవం । యద్యసత్త్వమభావాతిరిక్తంనతుతథా । తథాచాభావఏవసచకాలదేశాద్యధికరణఏవేతి । శాంతాయామాశ్రయాకాంక్షాయాంకథంప్రతియోగిసత్తాంతదర్థమాక్షిపేత్ । అన్యథాత్వదభిమతయోర్విద్యమానత్వావిద్యమానత్వయోఃకాగతిః । తావపిసత్త్వాసత్త్వరూపావేవ ద్వివిధసత్తాయామితిధాత్వర్థానుస్మృతేః । ఉక్తంహిత్వయావ్యాఘాతమజానతాసతాశూన్యస్యాపిప్రతియోగినోవిద్యమానతామాత్రేణాభావసత్యత్వోపపత్తిరితి । ఏతేనప్రతియోగిత్వస్యాశ్రయంవినాకథమవస్థానమిత్యపిశంకాగళహస్తికా । అవిద్యమానత్వప్రతియోగితాయా మాత్రాశ్రయంవినానుపపత్తేః । పూర్వకాలేవిద్యమానతామాత్రేణచేత్తస్యాఉపపత్తిస్తర్హిన్యాసైవోపపత్తిరితి । వస్తుతస్తుఅతీతత్వభవిష్యత్వాదికంస్వభావాదవిద్యమానపదార్థాశ్రయమేవ । నవిద్యమానాశ్రయమనుభవానురోధిత్వాత్కల్పనాయాఃవిరోధావిరోధావప్యనుభవానురోధేనైవహివ్యవస్థాప్యే తథాచ యదవిద్యమానత్వాదనాశ్రయత్వంఅతీతాదీనాంతదాజ్ఞానవిషయతానస్యాచ్చ । జ్ఞానకర్మత్వమేవముత్పత్త్యాదిషుకర్మభూతానాంఘటాదీనాంకారణతానస్యాచ్చావిద్యానివృత్తిప్రతియోగిత్వమవిద్యాయానిరాశ్రయస్యప్రతియోగిత్వస్యానవస్థానాత్ । వస్తుతస్తుఅసత్త్వప్రతియోగితాంప్రత్యనాశ్రయతైజగతఏవ । సర్వదేశసర్వకాలనిష్ఠాత్యంతాభావప్రతియోగినోసత్త్వాత్పదార్థమాత్రేణాశ్రయత్వప్రసంగఇత్యలమాస్తాంవిస్తరేణతస్మాన్నప్రపంచస్యవ్యావహారికమాత్రసత్యత్వమతఃపరమేశ్వరస్యఆనందమయత్వంస్వాభావికమేవ । తథాపిబ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేతిశ్లోకేబ్రహ్మాధారత్వేన శారీరస్యనిర్దేశాత్ । తద్భిన్నత్వేతస్యాస్వాతంత్ర్యాజ్జగజ్జన్మాదిహేతుత్వవిరోధఃతస్మాచ్ఛారీరఏవానందమయఇత్యాశంక్యాహ ॥*॥

మాంత్రవర్ణికమేవగీయతే ॥*॥ ౧౬ ॥*॥

అతానందమయఃపరమేశ్వరఏవ । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యుపక్రమ్య । సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మయోవేదనిహితంగుహాయాంపరమేవ్యోమన్ । సోశ్నుతేసర్వాన్కామాన్త్సహ ఇత్యంతేనబ్రహ్మవిదామేవసర్వకామావాప్తిం

ప్రదర్శ్య । తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదినా తస్య స్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచకారణత్వమభిధాయ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదిత్యాదినా తదంతర్యామిత్వముపదిశ్య । అన్యోఽంతర ఆత్మా ప్రాణమయ ఇత్యాదికోశపంచకాంతరత్వం వ్యవస్థాప్య తత్రాప్యానందమయస్య ముఖ్యాత్మకత్వోపదేశాదుపక్రమోపసంహారయోరేకలింగత్వేన । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి మంత్రవర్ణోపక్రాంతపరశివ ఏవానందమయ ఇతి అన్యోఽంతర ఆత్మానందమయ ఇత్యత్ర చ వ్యాచష్టే । మంత్రబ్రాహ్మణయోరుపజీవ్యుపజీవకత్వాదేకార్థత్వం యుక్తం । బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి వాక్యే బ్రహ్మపదస్య ప్రణవార్థకత్వేన తదాధారత్వం తత్ప్రతిపాద్యత్వం తదాత్మకత్వం చ పరమేశ్వరస్యోపదిశ్యతే । నను ఓం తద్బ్రహ్మేత్యాదినా ప్రణవస్యైవ సర్వాత్మకత్వేన పరబ్రహ్మత్వోపదేశాత్ తదాధారత్వాదికం తస్య కథముపదిశ్యత ఇతి చేన్న । ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యుపక్రమ్య । సదాశివోమిత్యంతేన పరమేశ్వరస్యైవ ప్రణవాత్మకత్వోపదేశాత్ । యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్త ఇత్యారభ్య । యః పరస్స మహేశ్వర ఇత్యంతేన శివస్యైవ ప్రణవప్రతిపాద్యత్వావగమాత్ । తస్మాత్పరమేశ్వరశ్చిచ్ఛక్త్యాత్మకః పరమాకాశరూపోఽప్యానందమయ ఇతి నిర్దిశ్యతే । కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ । యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాదిత్యాదినా పరమాకాశరూపత్వమానందమయస్యావగమ్యతే । తస్మాత్స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనంద ఇతి నిరతిశయానందస్య బ్రహ్మాశ్రయత్వదర్శనాత్ । ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాదిత్యనేన ఆనందస్య బ్రహ్మాత్మకత్వజగదుభయకారణత్వోపదేశాచ్చ ఆనందబ్రహ్మణోర్భేదాభావాదానందమయోఽభ్యాసాదితి సూత్రం వ్యాసేన నిర్దిష్టం । నన్వానందశబ్దస్య బ్రహ్మణ్యేవ బహుకృత్వః ప్రయోగదర్శనాదభ్యుక్తం ఆనందమయపదస్య బ్రహ్మణ్యభ్యాసాదర్శనాత్కథం తత్పరత్వమితి చేన్న । వసంతే వసంతే జ్యోతిషా యజేతేత్యత్ర జ్యోతిశ్శబ్దస్య జ్యోతిష్టోమపరత్వవదానందపదస్యాప్యానందమయపరత్వాన్న దోషః కించ సైషా భార్గవీ వారుణీ విద్యా పరమే వ్యోమన్ప్రతిష్ఠితేత్యుపసంహారే పరమాకాశరూపచిచ్ఛక్త్యై పరపర్యాయే బ్రహ్మధర్మస్వరూపే వారుణీవిద్యాసమాప్తిదర్శనాదానందమయః పరమేశ్వర ఇతి నిష్ప్రత్యూహం । నన్వస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య ఏతదన్నమయమాత్మానముపసంక్రమ్యేత్యాదావన్నమయాదీనాం పృథక్చేతనవాచకశ్రుతిబలాద్దేహాత్మనస్తదుపాసకస్య క్రమముక్తిద్యోతనాన్ముముక్షూణాం స్వాన్నమయకోశాద్యుపాసనమేవాత్ర విధీయత ఇతి చేన్న । నోపాస్యః ప్రకృతిర్జీవావిత్యాదిశ్రుతిశతేషు జీవస్యోపాసననిషేధాత్ । కింతు అన్నమయాదికోశపంచకాధిష్ఠానదేవతాత్మకబ్రహ్మవిష్ణురుద్రేశ్వరసదాశివసాక్షికపరశివాంశాద్యుపాసనేన స్థూలశరీరావసానే పరమశివకైలాసనిశ్రేణిమార్గాత్మకసద్యోజాతాదిపంచవ్యూహాతీతపరశివాఖ్యబ్రహ్మణి జీవాత్మనః సాయుజ్యముక్త్యుపదేశాన్న విరోధః । తస్మాదన్నమయాద్యాత్మాధారస్య సదాశివస్యానందమయస్యాపి కారణం పరమశివాఖ్యం బ్రహ్మ తత్ప్రతిష్ఠేత్యుపదిశ్యతే । సదాశివపరశివయోరేకత్వాదానందమయస్య బ్రహ్మత్వవ్యపదేశః । అత ఆనందమయో నేతర ఇతి సిద్ధం । సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యాదినా విరాట్పురుషస్య సర్వస్థూలశరీరాత్మకత్వోపదేశాత్తస్యైవ జగజ్జన్మాదిహేతుత్వం కిం న స్యాదిత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ ❀ ॥

నేతరోఽనుపపత్తేః ॥ ❀ ॥ ౧౬ ❀ ॥

ఇతరః పరమశివాదన్యో విరాట్పురుషో నానందమయః ॥ కస్మాదనుపపత్తేః । సోఽకామయత । బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి । స తపోఽతప్యత । స తపస్తప్త్వా । ఇదగ్ం సర్వమసృజత ఇత్యాదినా సృష్టేః పూర్వమీక్షణస్రష్టృత్వాత్మకత్వసృష్టిహేతుత్వధర్మాణాం స్థూలప్రపంచాత్మకవిరాట్పురుషస్యాసంభవాదితి సూత్రార్థః । కించ । తస్మాద్విరాడజాయత ఇత్యాదౌ విరాట్పురుషస్య పరమశివాదుత్పన్నత్వదర్శనాత్ । విరాట్పురుషస్య శరీరసాధ్యత్వాచ్చ । సృష్టేః ప్రాగీక్షణానుపపత్తిర్బోధ్యా । శ్రుతౌ తపశ్శబ్ద ఈక్షణపరః । తస్మాదానందమయః పరశివ ఏవ నేతర ఇతి సిద్ధం । యతః ప్రసూతా జగతః ప్రసూతీ తోయేన జీవాన్ససర్జ భూమ్యాం । యదోషధీభిః పురుషాన్పశూగ్ంశ్చ వివేశ భూతాని చరాచరాణీతి మహోపనిషద్వాక్యే జగత్కారణత్వం హైరణ్యగర్భస్యైవ వ్యపదేశాత్ । కించ । అంతస్సముద్రే కవయో నిచక్యుః ప్రజాపతిశ్చరతి గర్భే అంత ఇత్యుపక్రమేత తస్యైవ సర్వానుప్రవిష్టత్వమవగమ్యతే । తదుపసంహారే సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్ । దివం చ పృథివీం చేత్యాదినా తస్యైవ విశ్వకారణత్వవ్యవస్థాపనాత్ । కించ హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్ । ఇత్యాదినా సృష్టేః ప్రాగవస్థానదర్శనాత్తస్యైవానందమయత్వమిత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ ❀ ॥

సూ ॥ ౧౮ ॥ భేదవ్యపదేశాచ్చ ॥ * ॥

యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధి యో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానం స నో దేవశ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు । యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిదితి । యో దేవానాం ప్రథమశ్చోద్భవశ్చ విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం జనయామాస పూర్వమితి శ్వేతాశ్వతరే చ హిరణ్యగర్భకారణత్వం శివస్యైవోపదేశాత్ । అజాత ఇత్యేవం కశ్చిద్భీరుః ప్రపద్యతే । రుద్ర యత్తే దక్షిణం ముఖం తేన మాం పాహి నిత్యం । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థ ఇత్యాదినా శ్వేతాశ్వతరే అజన్యత్వాద్వితీయత్వాదిధర్మాణాం పరమేశ్వరస్యైవ శ్రవణాత్ పూర్వోక్తశ్రుతిని ప్రజాపతిశబ్దాదిప్రతిపాద్యత్వం పరశివస్యైవ సముచితం । తద్ధర్మబాహుళ్యాత్ । భేదేన వ్యపదేశో భేదవ్యపదేశః । జీవసమష్టిరూప హిరణ్యగర్భపరశివయోర్జన్యజనకత్వభేదనిర్దేశాదగ్నానందమయో న హిరణ్యగర్భః । కించ । రసో వై సః । రసగ్ హ్యేవాయం లబ్ధ్వానందీ భవతీతి సకలజీవసమష్ట్యాత్మకహిరణ్యగర్భ పరమేశ్వరయోర్భేదముపదిశతి । నను అన్యోఽన్తర ఆత్మా ప్రాణమయ ఇత్యాదివాక్యనిష్ఠాన్యశబ్దానాం కథం హిరణ్యగర్భాదన్యత్వప్రతిపాదకత్వం ఆనందమయాదన్యస్య బ్రహ్మత్వం కథం నోపపద్యత ఇతి చేన్న । జీవసమష్టిరూపహిరణ్యగర్భాత్మకవిజ్ఞానమయాదన్యత్వస్యానందమయస్యైవోపదేశాత్ । భృగువల్ల్యానందవల్ల్యోరానందమయాదన్యస్య బ్రహ్మత్వవ్యవస్థాపనాదర్శనాత్ । తదన్యత్వాంగీకారే అనవస్థాదోషప్రసంగాచ్చానందమయస్సాక్షాత్పరశివ ఏవేతి సిద్ధం । నిర్ధర్మికస్య పరమేశ్వరస్య జగజ్జన్మాదిహేతుత్వాభావాదయస్కాంతసూచీన్యాయేన తదారోపితప్రధానస్యైవ తత్సత్త్వాచ్ఛాజగత్కారణత్వం సంభవతీత్యాశంకాయామాహ ॥ * ॥

సూ ॥ ౧౯ ॥ కామాచ్చ నానుమానాపేక్షా

అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం । ప్రజాపతిరకామయత ప్రజాస్సృజామేయేతి । ఏక ఏవ నారాయణ ఆసీత్ నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే నారాయణాద్రుద్రో జాయత ఇత్యాదిశ్రుతిషు ప్రధానస్య త్రైగుణ్యాత్మక చతుర్ముఖాదీనాం చ జగత్కారణత్వావగమే ఽపి పరమేశ్వరస్య జగత్కారణత్వే అనుమానాపేక్షాయుక్త్యపేక్షా నాస్తి । తత్ప్రధానాదికామస్య అవాంతరసృష్టివిషయత్వాత్ శివస్య పరబ్రహ్మణః ప్రధానహిరణ్యగర్భాదిసర్వాత్మనావాంతరసృష్టికర్తృత్వముపపాద్యతే । సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తిం తు త్రివృత్కుర్వత ఇతి అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి ప్రధానహిరణ్యగర్భాదిసర్వాత్మనా జగదనుస్యూతస్య పరశివస్య నామరూపకర్తృత్వశ్రవణాత్ । కించ । సోఽకామయత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదితి । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగత్ । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థుర్య ఇమాంల్లోకానీశత ఈశనీభిః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుతిషు పరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవానిరపేక్ష తయా సర్వకర్తృత్వ సర్వనియామకత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణామనన్యసాధారణత్వేన వ్యపదేశాత్స ఏవ ఆనందమయ ఇతి సిద్ధం । ప్రధానాదికారణత్వమీక్షత్యధికరణనిరాకృతమపి ప్రధానప్రసంగాత్ గతిసామాన్యప్రపంచనార్థం పునర్నిరాకృతమితి వేదితవ్యం అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * ॥

సూ ॥ ౨౦ ॥ అస్మిన్నస్య చ తద్యోగం శాస్తి ॥ * ॥

అస్మిన్నానందమయే ప్రకృత పరమశివే అస్య జీవస్య చశబ్దేన ప్రధానప్రపంచయోరపి తద్యోగం సింధుసైంధవవదైక్యం శాస్త్రం ప్రతిపాదయతీతి భావః । యథా నద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ । తథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యం । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । తత్త్వమసి । అహం బ్రహ్మాస్మీత్యాదిశ్రుతిషు తథా భావాపత్తిర్ముక్తిరిత్యుపదిశ్యతే । ఇహోపనిషది బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రమే । బ్రహ్మణో వేద్యత్వం ప్రాప్యత్వం చ జీవస్య వేదితృత్వం ప్రాప్తృత్వం చోపదిశ్యతే । తస్మాజ్జీవబ్రహ్మణోర్భేదస్య

త్వారాధ్యారాధకత్వవ్యాపకత్వాల్పత్వకించిజ్జ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణాం పరస్పరవిరుద్ధస్వభావత్వేపి మోక్షదశాయాంతద్బాధాపత్తిస్సంభవతీతిసిద్ధాంతః । ననుస్వాభావికస్యనింబకషాయన్యాయవన్నివృత్తిత్వం సర్వదానసంభవతి । తదంగీకారేపిజలౌష్ణ్యవదాగంతుకస్యానిత్యత్వమేవస్యాత్తస్మాన్మోక్షస్యాప్యనిత్యత్వమేవ స్యాదితిచేన్న । భ్రమరకీటకశుక్తిసలిలాదిషు స్వాభావికస్యసర్వదానివృత్తిదర్శనాత్ భేదాభేదమతమేవవైదికసిద్ధం । కించ ॥ యదాహ్యేవైషఏతస్మిన్నదృశ్యేనాత్మ్యేనిరుక్తేనిలయనే భయంప్రతిష్ఠాంవిందతే । అథసోభయంగతోభవతి । యదాహ్యేవైషఏతస్మిన్నుదరమంతరంకురుతే । అథతస్యభయంభవతి । ఇతిముక్తదశాయాంయదాఏతస్మిన్నానందమయేపరశివేఅన్యంఅంతరంఅతాదాత్మ్యరూపంపశ్యతి । తదాజన్మభయాన్ననివర్తతే । యదాహ్యేతస్మిన్నానందమయే ఉపాసనాకాలేతాదాత్మ్యేనపశ్యతితదాసంసారభయాద్విముచ్యతే ॥ ననుఆనందమయస్యబ్రహ్మత్వేఅర్ధజరతీన్యాయేనాన్నమయాదీనామపిబ్రహ్మత్వంకింనస్యాదితిచేన్న । సఏషపురుషోన్నరసమయః । తస్మాద్వాఏతస్మాదన్నరసమయాత్ । అన్యోంతరఆత్మాప్రాణమయః । తస్మాద్వాఏతస్మాత్ప్రాణమయాత్ । అన్యోంతరఆత్మామనోమయః । తస్మాద్వాఏతస్మాన్మనోమయాత్ । అన్యోంతరఆత్మావిజ్ఞానమయః తస్మాద్వాఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాత్ । అన్యోంతరఆత్మానందమయఇతిసర్వాంతరత్వేననిరతిశయత్వేనచఆనందమయస్యైవవ్యపదేశాత్ । నేతరస్యబ్రహ్మత్వంసిధ్యతి । కేచిద్భ్రాంతాఃరజ్జ్వారోపితసర్పవద్బ్రహ్మణిజీవత్వభ్రాంతిమారోపయంతి । ముక్తదశాయాంజీవభావమాపన్నస్య బ్రహ్మణఃస్వకంఠాభరణదశమవివేకసంధానాదివత్ స్వస్వరూపజ్ఞానమేవ మోక్షఇతివదంతి । శ్రుతియుక్త్యనుభవవిరుద్ధత్వేనతన్మతం శ్రౌతముముక్షుభిర్నాంగీకరణీయం । స్మార్తాఃసర్వమతభ్రష్టాఃజగన్మిథ్యాత్వసాధకాః । గణికామార్గసంచారాఃపాషండాన్పరివర్జయేత్ । దధీచిగౌతమవ్యాసదూర్వాసాదిమహర్షిభిః । శప్తాఃశైవైకవిద్వేషాన్పాషండాన్పరివర్జయేదితిపూర్వాచార్యోక్తేః । కించ । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యాద్యుపక్రమాదిసిద్ధవేద్యత్వప్రాప్యత్వాదివిరోధః । సోశ్నుతేసర్వాన్కామానితితదుపాసకానాంఅవాప్తసకలకామవైరుధ్యంచ । సర్వజ్ఞస్యబ్రహ్మణఃభ్రాంత్యారోపణేసర్వజ్ఞత్వాదిభంగప్రసంగశ్చ । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదిశ్రుతివిరోధశ్చ స్యాదితిన విద్వద్రమణీయమేతత్ ॥ * ॥

అత్రకేచిత్ । అస్మిన్నానందమయేబ్రహ్మణిజీవస్యఅస్యతద్యోగంశేషత్వసంబంధంశాస్త్రంప్రతిపాదయతీతివిశిష్టాద్వైతమేవముఖ్యమితిజల్పంతి । తదవైదికత్వాన్నముముక్షుగ్రాహ్యం । వైదికమీమాంసాకర్తృభిర్భట్టభాస్కరాదిపూర్వాచార్యైస్స్వసిద్ధాంతస్థాపనావసరేపూర్వపక్షస్యాప్యయోగ్యత్వేనోపేక్షితత్వాత్ । విశిష్టమద్వైతమిత్యుక్తివిరోధాత్ । విశిష్టస్యదుర్నిరూప్యత్వేనమిథ్యాత్వాచ్చ । విశిష్టంనామవిశేషణవిశేష్యసంబంధఏవవాతదతిరిక్తంవా । నాద్యః । త్రయాణామనేకత్వేనఅద్వయత్వాసంభవాత్ । ఏతేదండపురుషసంబంధాఇతిసమూహావలంబనస్య దండీతివిశిష్టప్రత్యయత్వప్రసంగాత్ । విశిష్టప్రత్యయస్యఅనతిరిక్తవిషయత్వాత్ । నద్వితీయః । విశేషరూపపరమాత్మనోప్యన్యత్వేనవిశిష్టాభిమతపరమాత్మనోవిశిష్టాద్వైతసిద్ధేః । కేవలపురుషోదండీపురుషస్యాన్యత్వాంగీకారాత్ । అన్యథాకేవలపురుషే దండీతిప్రత్యయస్యవా । దండీనిపురుషేవా । కేవలపురుషఇతిప్రత్యయప్రసంగాత్ । త్రితయాతిరిక్తస్యవిశిష్టస్యఏతద్దండవిశిష్టత్వంవా । ఏతదతిరిక్తదండాంతరవిశిష్టత్వంవా । నాద్యః । త్రితయాతిరిక్తత్వాసిద్ధేః । విశేషణస్యాపివిశిష్టశరీరత్వాత్ । నద్వితీయః । అనుపపత్తేరనవస్థాపాతాచ్చ ॥ కించ । దండిపురుషస్యాప్యత్వేక్లుప్తశుక్లశోణితాదిసామగ్రీంవినాజాతస్యస్థాణుపురుషవన్మిథ్యాత్వాపత్తేఃఅజన్యత్వేచతస్యనిత్యత్వేనదండాపనయనేపి దండిపురుషఇతిప్రతీతిప్రసంగాచ్చ । విశిష్టస్యనిత్యత్వాత్ । విశిష్టస్యత్రితయాదన్యత్వేనదేహాదివిశిష్టస్యైవఆత్మనఃసుఖదుఃఖాదికారణత్వేనకేవలస్యాత్మనస్సుఖదుఃఖాదిగుణకత్వంనసిధ్యేత్ । త్రితయాదన్యస్యాపి విశిష్టస్యఅనుపలబ్ధిపరాహతత్వాచ్చ । ఉపలబ్ధౌవా । తస్యస్థాణుపురుషతుల్యత్వాచ్చ । విశిష్టస్యత్రితయాభేదేచదండపురుషయోరభేదప్రసంగాచ్చ । తదభిన్నాభిన్నస్యతద్భిన్నత్వనియమాత్ । దూరస్థవనస్పతిత్రితయగోచరత్వైకత్వబుద్ధివత్త్రితయగోచరైకత్వబుద్ధేరపిభ్రాంతిత్వేనవిశిష్టస్యాప్యప్రామాణికత్వాపత్తేః । తస్మాద్విశిష్టస్యవిశేషణవిశేష్యసంబంధేభ్యోన్యత్వానన్యత్వాభ్యాందుర్నిరూప్యత్వేనమిథ్యాత్వాత్తద్భిన్నాద్వైతమేవగ్రాహ్యం । అతఏవముఖ్యవేదాంతిభిర్జగదుభయకారణత్వంపరమేశ్వరస్యాంగీకృతం । అతఏవఆరంభణాధికరణేభగవతావ్యాసేనవాచారంభణశ్రుతీనాంకారణాద్యనన్యత్వంకార్యస్యతదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యఇతిసూత్రేనిర్దిష్టం । తస్మాచ్చిద్బ్రహ్మణఇతివద్విశిష్టాద్వైతమితిమతమవిదుషామేవశోభతే ।

కించ । విశేషణవిశేష్యత్వాదేరపి దుర్నిరూప్యత్వాచ్చ । న తావద్వ్యావృత్తి బుద్ధిజనకత్వం విశేషణత్వం । విశేష్యాదావపి తత్సంభవాత్ । అనేకకారణస్య దండాదేస్తన్మాత్రాసాధారణ కారణత్వాసంభవాచ్చ అతః కిం విశేషణం । కిం విశేష్యం । కో వా సంబంధ ఇతి వివేచనీయం । న తావజ్జీవో విశేషణం । పరమాత్మా విశేష్యమితి వక్తుం శక్యం । తన్మతే అణుజీవానామేకత్వే ఏకజీవభావప్రసంగః । అనేకత్వే అనేకజీవవిశిష్టపరమాత్మనో దండకుండలాదివిశిష్టస్యాద్వయానుపపత్తేః । న హి దండవిశిష్ట ఏవ కుండలవిశిష్టః । దండకుండలవిశిష్టత్వాకారేణ భేదాత్తయోరభేదే పరకుండలిన్యపి దండవిశిష్టప్రతీతిప్రసంగాత్ । విశేషణభేదాద్విశిష్టభేదాంగీకారే చ అనంతజీవవిశిష్టస్య పరమాత్మనః కథం విశిష్టాద్వైతత్వం. । కించ విశేషణవిశేష్యయోస్సంబంధో వక్తవ్యః । అసంబంధస్య విశేషణత్వానుపపత్తేః । న తావజ్జీవపరయోస్సమవాయసంబంధః । అయుతసిద్ధత్వాత్ । నాపి స్వరూపసంబంధః । స్వరూపద్వయాత్మకస్య స్వరూపసంబంధస్య సంబంధిరూపత్వాత్ । సంబంధసంబంధినోరేకత్వానుపపత్తేః । స్వరూపద్వయాత్మకసంబంధస్య స్వవృత్తిత్వే ఆత్మాశ్రయప్రసంగాత్ । స్వరూపద్వయస్య స్వవృత్తిత్వాసంభవాత్ । అన్యవృత్తిత్వాసంభవాచ్చ తస్మాన్న జీవపరయోస్స్వరూపసంబంధః । నాపి సంయోగసంబంధః । వ్యాప్యవృత్తిసంయోగాంగీకారే తాదాత్మ్యాపత్త్యా జీవపరయోరభేదప్రసంగాత్ । నిష్ప్రదేశయోస్తయోరవ్యాప్యవృత్తిసంయోగస్యాసంభవాత్ । తత్రౌపాధికప్రదేశాంగీకారే ఉపాధిసంబంధస్యాప్యుపాధ్యంతరసంబంధాపేక్షతయా చానవస్థాపాతాత్ । ఆత్మత్వావచ్ఛేదేనాపి సంయోగతదభావయోర్వృత్త్యంగీకారే చ భావాభావవిరోధస్య దత్తజలాంజలిత్వప్రసంగాత్ । సంయోగస్య మిథ్యాత్వాపత్తేశ్చ । తస్మాజ్జీవపరయోస్సంబంధనిరూపణాద్విశేషణవిశేష్యభావప్రేర్యప్రేరకభావాసంబంధేన జీవవిశిష్టస్య పరస్య అద్వైతప్రసక్తిరేవ నాస్తి । తస్మాత్సర్వశ్రుతిసిద్ధవిశేషాద్వైతమేవ పునరావృత్తిరహితముక్తిప్రదాయకమితి సిద్ధం । కేచిద్బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేత్యత్ర । పుచ్ఛవత్పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా పరాయణం లౌకికసర్వానందానామధిష్ఠానభూతమితి వదంతి । స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనంద ఇతి బ్రహ్మానందస్యైవ సాతిశయత్వాధికత్వేన వ్యపదేశాత్ । రాజమార్గవిశేషాద్వైతపక్షే మదీయసిద్ధాంతే న విరోధః జగజ్జన్మాది హేతుభూతస్య సర్వజ్ఞత్వాది షడ్విధధర్మావచ్ఛిన్నస్య సర్వవ్యాపకస్య పవనాదిమన్మూర్త్యష్టమూర్తస్య శివస్య పరబ్రహ్మణ ఆనందమయత్వం ప్రపాద్య నిఖిలభక్తతారణార్థమస్య సర్వబ్రహ్మాండాతీతమహాకైలాసవాసస్య పంచోపనిషన్మయాప్రాకృతదివ్యమంగళవిగ్రహభక్తపరివేష్టితస్య హిరణ్మయస్య సదాశివస్యప్రభాకరముఖ్యశరీరత్వమధికరణాంతరమారభతే ॥ * ॥

సూ॥ ౨౧ ॥ * ॥ అంతస్తద్ధర్మోపదేశాత్ ॥ * ॥

ఛాందోగ్యదృశ్యతేస్య విషయః । అథ య ఏషోంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వ ఏవ సువర్ణః తస్య యథా కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణీ తస్యోదితి నామ । స ఏష సర్వేభ్యః పాప్మభ్య ఉదిత ఉదేతి హ వై సర్వేభ్యః పాప్మభ్యో య ఏవం వేద తస్యర్క్చ సామ చ గేష్ణౌ ఇత్యధిదైవతమథాధ్యాత్మమథ య ఏషోంతరక్షిణి పురుషో దృశ్యతే సైవర్క్ తత్సామ తదుక్థం తద్యజుస్తద్బ్రహ్మ తస్యైతస్య తదేవ రూపం యదముష్య రూపం యావముష్య గేష్ణౌ తౌ గేష్ణౌ యన్నామ తన్నామేతి । అత్ర సంశయః । విద్యాతిశయకర్మాతిశయప్రాప్తాతిశయః కశ్చిద్దేవతావిశేషో వా । నారాయణో వా । సాక్షాత్పరశివో వేతి । పూర్వపక్షస్తు । ప్రభాకరమండలే చక్షుషి చ సర్వోపాస్యత్వేన వ్యపదిష్టః పురుషో న మహేశ్వరః । కస్మాద్ధిరణ్యశ్మశ్రురిత్యాదినా శరీరత్వశ్రవణాత్ । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిః పశ్యామ్యచక్షుస్స శృణోమ్యకర్ణః । అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం । ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ పూర్ణః ఖం వాయుర్జ్యోతిరాప ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు పరమేశ్వరస్య శివస్య సర్వాధిష్ఠానత్వసావయవత్వనిషేధో దృశ్యతే । య ఏషోంతరాదిత్యే య ఏషోంతరక్షిణి ఇత్యాద్యాధారత్వోపదేశాత్ । దేవతాంతరపరత్వమేవ యుక్తం । పరమేశ్వరస్య భక్తోపాసనార్థం రూపవత్త్వాంగీకారేప్యేవం చ యా జీవవచ్ఛరీరత్వేన దుఃఖానుభూతిర్వ్యపదిశ్యతే । కించ ఆదిత్యమండలే చక్షుషి చోపాస్యః పురుషో నారాయణ ఏవ । పుండరీకాక్షత్వలోచనద్వయత్వాది ధర్మాణాం తస్యైవ సముచితత్వాత్ । ఉక్తం సాంఖ్యస్మృతౌ । ధ్యేయస్సదా సవితృమండలమధ్యవర్తీ నారాయణస్సరసిజాసనసన్నివిష్టః కేయూరవాన్మకరకుండలవాన్ కిరీటీ హారీ హిరణ్మయవపుర్ధృతశంఖచక్ర ఇత్యాదినా భగవతా కపిలాచార్యేణ మహర్షిణా సౌరమండలాంతర్వర్తిత్వహిరణ్మయత్వాదిధర్మాణాం నారాయణస్యైవ వ్యపదేశాత్ । పరమేశ్వరపరత్వే

అక్షిణీతిద్వివచనబాధాపిదృశ్యతే । అపిచకప్యాసంపుండరీకమేవమక్షిణీతితస్యనికృష్టమర్కటాసనతుల్యపుండరీకసాదృశ్య
మక్ష్ణోర్వ్యపదేశాత్ సర్వధానపరమేశ్వరపరత్వమితిప్రాప్తేబ్రూమః ॥ * ॥ సిద్ధాంతస్తు ॥ * ॥ అంత
స్తద్ధర్మోపదేశాత్ । అంతఃయఏషోంతరాదిత్యేయఏషోంతరక్షిణీత్యాదివాక్యోక్తోంతః తత్ర్శూయమాణఃపురుషః పరమేశ్వర
శివఏవ । కుతఃతద్ధర్మోపదేశాత్ । తస్యమహేశ్వరస్యయేధర్మాఇహోపదిష్టాః తేషామస్మిన్వాక్యేఉపదేశాత్ । తద్య
థా । తస్యోదితినామ । సఏషస్సర్వేభ్యఃపాప్మభ్యఉదితఉదేతిహవైస ర్వేభ్యఃపాప్మభ్యఉదితఇతివాక్యేతస్యోదితీనామేతి
దర్శయిత్వాసర్వకల్బిషరహితత్వేనతద్ధర్మశ్రవణాత్ తస్మాత్తదేవనిర్వచనమక్షిపురుషస్యాప్యుపదిశతి [illegible]త్మాఅపహతపా
ప్మేత్యాదౌచసర్వకిల్బిషశూన్యత్వంపరమేశ్వరస్యైవశ్రూయతే । తథాక్షిపురుషేసైవబుక్తత్సామతద్గుక్థంతద్యజుస్తద్బ్రహ్మే
తివాక్యేతస్యైవబుక్సామాద్యాత్మకత్వంవ్యపదిశతి । కించ । సఏషసర్వేశ్వరఏషభూతాధిపతిరేషభూతపాలఏషసే
తుర్విధరణఏషాంలోకానామసంభేదాయేత్యవిశేషఇత్యాదౌచఅనితరసాధారణాః పరమేశ్వరధర్మాబహవోనిర్దిష్టాః భక్తాను
గ్రహార్థంసర్వవ్యాపకస్యశివస్యపరబ్రహ్మణోహిరణ్మయశ్మశ్రుత్వాదిధర్మవిశిష్టదివ్యమంగళవిగ్రహాత్మకత్వే । నదుఃఖ
లేశప్రసంగః । త్రిగుణాతీతశుద్ధసత్వప్రధానచిచ్ఛక్త్యాత్మకత్వాత్ । జలాగ్నిస్తంభనశక్తిమతాంత త్ప్రతిబంధకత్వాద
ర్శనాచ్చ సర్వశక్తివిశిష్టస్య వశీకృతమాయాశక్తేః పరమేశ్వరస్యకిమువక్తవ్యం । తస్మాచ్ఛరీరసంబంధేపిసర్వపాపరాహి
త్యంభగవతీశ్రుతిరేవప్రతిపాదయతి । నారాయణస్యప్రభాకరాత్యంతవర్తిత్వంనసంభవతి । సూర్యస్యఅష్టమూర్తేశ్శివస్యాము
ఖ్యశరీరత్వేనశ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధత్వాత్ । రుద్రాధ్యాయేఅసౌయోవసర్పతినీలగ్రీవోవిలోహితః । ఉతైనంగోపా అదృశంన
దృశంనుదహార్యః । ఇత్యాదినా । యోవిలోహితస్సరుద్రః అర్కమండలవర్తీభూత్వా అవసర్పతిఉదయాస్తమయౌ
సంపాదయితుం ప్రవర్తతే । తతాభివ్యక్తం పురుషంరుద్రం శ్రుతిపారగాః ఉపాసతే । తథాచస్మృతిః సౌరమం
డలమధ్యస్థంసాంబంసంసారభేషజం । నీలగ్రీవంవిరూపాక్షం నమామిశివమవ్యయః । సూర్యోముఖ్యశరీరంస్యాచ్ఛివస్య
పరమాత్మనః । తస్మాత్తదంతరేనిత్యం । ధ్యాయేద్యోగీసదాశివం । సూర్యాత్మిదహరేష్వేవ । సాంబంచంద్ర
కళాధరం । ఫుల్లాబ్జనయనద్వంద్వం । ధ్యాయేద్యోగీనిరంతరం । ఇత్యాదిగౌతమబృహచ్ఛాతాతపాదిషు
సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వంపరమేశ్వరస్యైవనిర్దేశాన్నాన్యార్థోయముక్తః । ఉత । సూతసంహితాయాం జ్ఞానయో
గఖండేభగవతావ్యాసేనపరమేశ్వరపరత్వంస్పష్టముక్తం । వేదార్థోయంస్వయంజ్ఞాత్వాతత్రాజ్ఞానంప్రచక్షతే । శ్రుతి
స్మృతిపురాణేభ్యఃవేదార్థముపబృంహణాదిత్యాదిస్మృతిషువేదార్థస్యస్వయంవేత్తృత్వనిషేధవ్యవస్థాపనాత్ । అథవా
కాశమధ్యస్థేభ్రాజమానేసుశోభనేఆదిత్యమండలేపూర్ణేలక్షయోజనవిస్తృతే సర్వలోకవిధాతారమీశ్వరం హేమ
రూపిణం । హిరణ్మయశ్మశ్రుకేశం హిరణ్మయనఖంతథా । కప్యాద్యాసనవన్నేత్రంనీలగ్రీవంత్రిలోచనం । ఆగో
పాదిప్రసిద్ధాంతమంబికార్ధశరీరిణం । సోహమిత్యాదరేణైవధ్యాయేద్యోగీమహేశ్వరమితి । వృద్ధశాతాతపే । సౌ
రమండలమధ్యస్థంవిష్ణువల్లభమవ్యయం । ఊర్ధ్వరేతంవిరూపాక్షం సర్వకారణకారణం । హిరణ్మయశ్మశ్రుకేశంహిర
ణ్మయనఖాన్వితం । కంజలంకిరణైస్సమ్యక్పిబతీతిప్రభాకరః । కపిశబ్దేననిర్దిష్టోవేదవేదాంతపారగైః । అసంవిక
సనంప్రోక్తం । యోగిభిఃపారమార్థికైః । తస్మాదుత్ఫుల్లవనజనయనద్వయశోభితం । చిదచిద్విశ్వరక్షార్థంకృ
పయాపద్మకోశవత్ । ముకుళీకృతసద్వహ్నినేత్రంశూలధరంవిభుం । ధ్యాయేద్యోగీమహాదేవం జగజ్జన్మాదికారణ
మిత్యాదినాశివస్యైవసౌరమండలాంతర్వర్తిత్వదర్శనాత్ । నీలకంఠభగవత్పాదభట్టభాస్కరఘంటానాథజ్యోతి నాథా
దిపూర్వాచార్యైఃఛాందోగ్యభాష్యే । కప్యాసంపుండరీకమేవమక్షిణీ ఇతివాక్యే । తస్యపరమేశ్వరస్యలోకానుగ్రహా
ర్థంసూర్యచంద్రాత్మకనేత్రద్వయంవికసితం । ముకుళీకృతంతృతీయలోచన మితివ్యాఖ్యాతం । తద్యథా । కంజలం
రశ్మిభిః పిబతీతికపిస్సూర్యః । తేనఆసంఅసితం వికసితమిత్యర్థః । పుండరీకంయథాస్ఫురతి । తథామహేశ్వరస్య
లోచనద్వయం । తృతీయలోచనం తుముకుళీకృతస్వభావం వికసితపుండరీకసదృశంనభవతి । ముకుళీకృతపుండరీక
సదృశమిత్యభిప్రాయేణ । అక్షిణీతిద్వివచనస్యనతృతీయలోచనాభావపరత్వం । పుత్రత్రితయబ్రాహ్మణం ప్రతిద్వౌపు
త్రౌవస్యాగ్నికల్పౌ విత్యుక్తేద్విపుత్రసంఖ్యాగ్రహణంనశేషపుత్రనిషేధపరం । కింతుపుత్రద్వయస్య అగ్నిసాదృ
శ్యపరం । ఏవంలోకేబహుళోవేదితవ్యం । ఉత । పరమశివాసాధారణానాంహిరణ్మయత్వాదిలింగానాం
నారాయణస్యానుపపత్తేః । సందిగ్ధేవాక్యశేషాదితిన్యాయేనసూత్రవిషయస్యసందిగ్ధత్వాత్ అత్రవాక్యశేషో
గీకృతఇతిచేత్ । మహోపనిషదిస్పష్టముక్తం । ఆదిత్యోవాఏషఏతన్మండలం తపతీత్యనువాదవాక్యేనప్రభాకరమండ
లంనిర్దిశ్యయఏషఏతస్మిన్మండలేర్చిః [illegible] యఏషఏతస్మిన్మండలేర్చి[illegible]

ఇతిమండలాభిమానప్రభా కరంప్రదర్శ్య । అంతరాదిత్యే హిరణ్మయఃపురుషఇత్యాది నాతదంతర్యా మిణంనిర్దిశ్యశ్రు శ్రరాదిత్యోవై తేజఓజోబలం యశఇత్యాదినాతస్య ప్రభాకరస్యవిభూతి మభిధాయ । యఏషపురుషఏ షభూతానామ ధిపతిరితిభూతపతిత్వేనవ్యపదిశ్యపు నఃకీదృశఃపురుష ఇత్యాకాంక్షాయాంన మోహిరణ్యబా హవేహిరణ్యవ ర్ణాయహిరణ్య రూపాయహిరణ్య పతయేంబి కాపతయఉమాపత యపశు పతయేన మోనమఇత్యాదినా ఉపసంహృతం । శతరు ద్రీయే । నమోహిరణ్యబాహవే సేనాన్యఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధహిరణ్మయత్వో మాపతిత్వ పశుపతి త్వాది ధర్మాణా మన న్యసాధారణత్వాత్ నారాయణాదన్యత్రాపి పుండరీకాక్షత్వం సాధారణలింగం । కమలలోచనానారీ । కమలా క్షఃపురుషఇతిలోకేప్రయోగదర్శనాత్ । సామాన్యవి శేషలింగ యోఃపరస్పరవిరోధేవిశేష లింగానుసారేణవ్యాఖ్యా నంనినేతవ్యమితిన్యాయాత్ । శ్రుతివిరుద్ధస్మృతేఃప్రామాణ్యాభావాత్సాంఖ్యస్మృతేరక్షాదికల్పేనస్మృత్యనవకా శాధిక రణేభగవతావ్యాసేననిరస్తత్వాచ్చ । అతోద్గీథవిద్యోపాస్యఃహిరణ్మయః పురుషః పరమశివఏవేతిసిద్ధం । మృత్యుంజ యంపరిత్యజ్య యోన్యద్దైవముపాసతే । తేమృత్యుముఖమావిశ్యజాయంతే చపునఃపునః కదన్నమప్యనన్నస్య పాయసా న్నమితీర్యతే అతృప్తశివపాదస్యతద్విష్ణోఃపరమంపదం । ఇత్యాదిస్మృతిషుశి వాన్యదేవతోపా సనస్యవిరస్తత్వాత్ సర్వదా సూర్యమండలాద్యధిష్ఠానేషుసాక్షాచ్ఛివ ఏవముముక్షూణాంధ్యేయ ఇతిరాద్ధాంతః । అసావాది త్యోబ్రహ్మే త్యాదిశ్రుతౌ ప్రభాకరస్యాపి బ్రహ్మత్వోప దేశాదాదిత్య మండలాంత ర్వర్తీహిరణ్మయః పురుషోప్యా దిత్యఏవేత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ॥

సూ ❀ ౨౨ ॥ భేదవ్యపదేశాచ్చాన్యః

ప్రభాకరచతురం తత్రశ్రూయమాణ పురుషోప్యాదిత్యశరీరాభి మానిజీవాదన్యఏవ । కస్మాద్భేదవ్య పదే శాత్ । అంతర్యామిబ్రాహ్మణే ఆదిత్యపరమేశ్వ రయోర్భేదే నవ్యపదేశాత్ । ఆదిత్యహిరణ్యగర్భ నారా యణాదిపశుపాశబద్ధజీవానాం సదాపరబ్రహ్మత్వం నోపపద్యతే । యఆదిత్యేతిష్ఠన్నాది త్యాదంతరోయ మా దిత్యోనవేద యస్యాదిత్యశ్శరీరం । యఆదిత్యంమంతరోయ మయత్యేషతఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇత్యాదినా సర్వాంతర్యా మిత్వేనాత్ర పరమశివఏవ వ్యపదిశ్యతే । యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్ పృథివీమంత రోయమయతి యోప్సుతిష్ఠ న్నపోంత రోయమయతీ త్యాదినాపృథివ్యాద్యష్ట మూర్త్యంతర్యామిత్వమష్ట మూర్త్యాత్మకత్వం నేతరేషామసంభవాచ్చ । కించ । అహమేకః ప్రథమమాసంవర్తామి భవిష్యామినాన్యః కశ్చిన్మత్తోవ్యతిరిక్తఇతి సోంతరాదంతరంప్రావి శత్ । సో హంనిత్యోహంబ్రహ్మోహంప్రాంచోహంప్రత్యంచోహ మిత్యాదినా థర్వణశ్రుతౌ రుద్రస్యపరబ్రహ్మణః బ్రహ్మవిష్ణు కాలరు ద్రాదిసర్వాత్మకత్వం సర్వాంతర్యామిత్వం చవ్యవస్థాపనాత్ । యోరుద్రోఅగ్నౌ యోఅప్సుయఓషధీషు యోరుద్రో విశ్వాభువనావివేశతస్మై రుద్రాయనమో అస్త్విత్యాదౌచ తథావ్యపదేశాత్ । ఉత । పరమశివాసాధారణామృ తత్వాదిలింగానాం అనితరసాధారణత్వాత్ । శతరుద్రీయప్రశ్నేసాపరజాబాలోపనిషది । ఏతానివాఅమృతస్య నామధేయానీతిఅ మృతపదస్యశివ పరత్వేననిర్దేశాత్ । అక్ష్యాదిత్యాంతః పురుషః పరమశివఏ వేతిసిద్ధం । అసా వాదిత్యోబ్రహ్మేత్యా దిశ్రుతీనాంఅన్నంబ్రహ్మేతివ్యజానాదిత్యాదివదౌపచారికత్వం । లోకే శరీరవాచకప దానాంశ రీరిబోధకత్వాన్నదోషః ॥ నతత్రసూర్యోభాతినచంద్రతారకం । నేమావిద్యుతోభాంతి కుతోయమగ్నిః । త మేవభాంతమనుభాతిసర్వంతస్య భాసాసర్వమిదంవిభాతీత్యాది శ్రుతిషు సూర్యాదీనాంపరమేశ్వరప్రకాశేనప్రకాశ్యత్వంశ్రు త్వముక్తంభీషాస్మా ద్వాతఃపవతేత్యాదౌపవనసూర్యాగ్నీంద్రమృత్యుప్రభృతీనాంపరమేశ్వరా జ్ఞాభయాత్ స్వస్వవ్యాపార ప్రవృత్తిదర్శనాత్ ! సూర్యాదీనాంజీవానాంస్వతోబ్రహ్మత్వంనోపదిశ్యతే । ననుసుబాలోపనిషది యస్యాత్మశరీరం యస్యాపశ్శరీరం । యస్యావ్యక్తంశరీర । మిత్యారభ్య । ఏషసర్వభూతాంతరాత్మాఅపహతపాప్మాదివ్యోదేవఏ కోనారాయణఇత్యాదినాసర్వాత్మకత్వంనా రాయణస్యైవ గమాత్ । రుద్రేశ్వరమహే శ్వరపరమేశ్వరశివా దిశబ్దా నాంనారాయణపరత్వేనైవసమంజసత్వాచ్చ । నారాయణోపనిషది తస్యైవపరమ కారణత్వవ్యపదేశాత్ శంకరస్యపర బ్రహ్మత్వంనయుజ్యతే తత్రఉత్పన్నోఘటోనష్టఇ త్యాదివ దతిప్రసంగ ఇతిచేత్ । నప్రకరణాదివశేనఅన్యార్థకత్వాత్ । న నుశరీరవాచకానాంశరీరివాచకత్వ వ్యాప్తౌశరీ రపదేవ్యభి చారఇతిచేత్ । అనిష్టాపాదకత్వేనవి శేషణాత్ । కించ అయుతసిద్ధప్రకార వాచకానాం శుక్లఃపటఃనీలము త్పలమిత్యాదీనాంపదానాంప్రకారిణిముఖ్యత్వావ గమాత్ । జ గత్ప్రకాశకంబ్రహ్మసర్వపదవాచ్యమిత్యర్థవాచ్యత్వేనసర్వపదవాచ్యత్వం(బ్రహ్మణః) సర్వపదవాచ్యత్వం । ఘటా

ద్యుపాదానపృథివ్యాదివాచకత్వమితిచేదత్రబ్రూమః ॥ * ॥

యోయచ్ఛరీరవాచకసంకేతశ్శరీరివాచకఇతి విశేషవ్యాప్తిర్వావివక్షితా ! ఉతసామాన్యవ్యాప్తిర్వా ! నాద్యః । శరీరపదేవ్యభిచారాత్ । నచనిష్కర్షకపదత్వే సతీతివిశేషణం దేయం నిష్కర్షకత్వస్యవక్తుమశక్యత్వాత్ । తత్కింవిశేషవాచకభిన్నత్వంవా । శరీరవాచకభిన్నత్వంవా । విశేషణమాత్రవాచకత్వంవా । నాద్యః । శరీరపదస్యాపిశరీరత్వవిశిష్టశరీరవాచకత్వాత్ । నద్వితీయః ॥ అప్రసిద్ధేః । శరీరశబ్దస్యాపి తవమతేసత్వశబ్దవాచ్యేశ్వరవాచకత్వాదతఏవనతృతీయః । శరీరపదస్యాపిశరీరత్వవిశిష్టశరీరవాచకత్వే నవిశేషణమాత్రవాచకత్వేనాసంభవేనవ్యభిచారతాదవస్థ్యాత్ । నాపిసామాన్యవ్యాప్తిః ॥ సంధికాశరీరవాచకాశరీరవాచకఇతివ్యాప్తౌ । శరీపదస్యశరీరాంత్యత్వావయవవిచేష్టాభోగేంద్రియాశ్రయఇతి । న్యాయశాస్త్రోక్తశరీరలక్షణానుసారేణఘటాదావప్రవృత్తే రీశ్వరశరీరత్వాసిద్ధేః । నచనియమ్యత్వమేవ శరీరత్వంవక్తవ్యం । స్వామినియమ్యభృత్యవాచకభృత్యాదిపదేస్వామివాచకత్వాభావేన వ్యభిచారాత్ । నచాంతఃప్రవిశ్య నియమ్యత్వం శరీరత్వంఅంతఃప్రవిష్టేన శిల్పినానియమ్యేదారుప్రతిమాదౌవ్యభిచారాన్న చాపృథక్సిద్ధత్వం నియామకవిశేషణమంతః ప్రవిష్టపదవైయర్థ్యాత్ । నచతావదేవాస్తు సాధకమితి వాచ్యం । అపృథక్సిద్ధదేవదత్తనియమ్యహస్తాదివాచకేషుహస్తాదిపదేషువ్యభిచారాన్నచాపృథక్సిద్ధప్రకారకత్వం । రూపాదిపదేషుఘటాదివాచకత్వాభావేనవ్యభిచారాత్ । ఏతేనాపృథక్సిద్ధప్రకారవాచకానాం ప్రకారివాచకత్వమితివ్యాప్తిం ప్రత్యుక్తాప్రకారకత్వస్య నిర్వక్తుమశక్యత్వాద్ఘటాది ధర్మవాచకేషువ్యభిచారాదనిష్కర్షకపదత్వస్యఅత్రాపివిశేషత్వేపూర్వోక్తదోషాపత్తేశ్చ । ననుఘటాదిపదానాంపక్షత్వాన్నైనమనుష్యాదిపదానాం దృష్టాంతత్వాచ్ఛరీరవాచకత్వసాధ్యాయాంసామాన్యవ్యాప్తౌకథంవ్యభిచారః । శరీరాదిపదానామపిఈశ్వరవాచకత్వేనపక్షతుల్యత్వాదితిచేన్నైవం । వ్యాప్తిగ్రహణం ప్రత్యేవవ్యభిచారజ్ఞానస్యప్రతిబంధకత్వాదన్యథాకార్యత్వేనశరీరజన్యత్వసాధ్యేఘటాదావ్యాప్తిగ్రాహసత్వంకురాదావపిశరీరసిద్ధిస్స్యాదంకురాదివ్యభిచారస్థలస్యపక్షతుల్యత్వే నాతీంద్రియశరీరస్యకల్పయితుంశక్యత్వాత్ । వ్యభిచారహేతుత్వాభాసమాత్రోచ్ఛేదోపపత్తేః । వ్యాప్త్యవ్యాప్త్యభావేశరీరపదవైయర్థ్యాద్వ్యాప్త్యత్వాసిద్ధేః । సర్వపదానాంభగవద్వాచకత్వే నవ్యభిచారస్థలాభావాదేలేనతద్వారణాయశరీరపదస్యసార్థకపదయోజకత్వంచ । పృథివ్యాదీనాంశరీరవాచకత్వేపీశరీరిపర్యంతత్వేవిపక్షబాధకత్వాభావాత్ । నచబ్రహ్మణిముఖ్యత్వానుపపత్తిర్విపక్షబాధికా । నానార్థకవాదిపదానామివస్వతంత్రశక్త్యంతరకల్పనేపి ముఖ్యత్వోపపత్తావిశిష్టశక్యసిద్ధేః । నచేష్టాపత్తిః ! అపసిద్ధాంతాత్ । కించపదార్థమాత్రేశక్తివాదినాత్వయాయథావ్యవహారకాలేభావేనగృహీతావపికార్యాన్వితేశక్తిః । అన్యలభ్యత్వప్రతిసంధానేసతిపరిత్యక్తావ । యథాత్వయాగృహీతాపిసర్వపదార్థానాం శరీరవిశిష్టాత్మశక్తిః । గౌరవాన్యలభ్యత్వాభ్యాంపరిత్యాజ్యాన్యథా కార్యాన్వితేశక్తిరపిసత్యాజ్యాస్స్యాత్ । కించ । యథాశక్తిర వాచకానాం శరీరపర్యంతత్వం కల్పితమేవం శరీరవాచకానామపిశరీరవాచకత్వం కుతోనకల్ప్యతే । దేవమనుష్యాదిపదేషురథాశ్వదర్శనాత్ । అభేదవాక్యేషుముఖ్యసామానాధికరణ్యోపపాదనరూపఫలస్యతుల్యత్వాత్ । నను విష్ణోస్సర్వపదవాచ్యత్వం పురాణేషు శ్రుతమితీచేన్న । యతోవాచోనివర్తంతే ఇతిబ్రహ్మణివాచ్యత్వనివృత్తేరపిప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధత్వాత్ । ఏతైరేవదోషైహిప్రకారవాచకానాంప్రకారిపర్యంతత్వమితి వ్యాప్తిర్నిరస్తా । వేదితవ్యా ॥ కించాంతర్యామిబ్రాహ్మణే । యస్యాత్మా శరీరమితీవాక్యంనశరీరత్వవిధాయకం । యచ్ఛబ్దప్రయోగః ప్రథమ్యమిత్యాద్యుద్దేశ్యలక్షణంతద్వృత్తమేవ కారస్యాదుపాదేయలక్షణమితిన్యాయేనవిధిశక్తిప్రతిబంధాత్ । నచయథాగ్నేయోష్టాకపాలఇతి వద్విధాయకత్వం యుక్తం । తస్యలోకప్రాప్తార్థత్వాదీన్యస్యవిధేయస్యాభావాచ్ఛ । ఇహతు । ఏషతఆత్మాంతర్యామ్యమృతఇతివిధేయభాగస్యవిద్యమానత్వాత్ । దళద్వయమేకాపిస్వప్రతిపాదనేఆనేకార్థవిధానేవాక్యభేదాపత్తేః । జ్యామితార్థవాదయోగోపాంశుయాజమంతరోయజతీత్యవిధత్వవత్తచ్చేత్వం యాజ్ఞవల్క్యసూత్రమవిద్వాక్యతం చాంతర్యామిణం బ్రహ్మవిదుదజసేమూర్ధాతేవిపత్స్యతీతిఅర్థవాదయోగాదం తర్యామిత్వస్యజ్ఞేయత యావిధేయత్వాత్తథాచాన్యతః ప్రాప్తంశరీరత్వమనువాద్యం । తచ్చనలోకప్రసిద్ధం । భోగాయతనత్వం । పృథివ్యాదౌతదభావాత్ । కింతునియమ్యత్వమాత్రంతచ్చవ్యభిచారత్వాదసారమిత్యుక్తం । వస్తుతస్తుఅంతర్యామిబ్రాహ్మణేఅంతర్యామిత్వవిధానమమృతపదవాచ్యస్యశివస్యైవనతువిష్ణోరిత్యుక్తం । ప్రాగేతానివామృతస్యనామధేయానీ । తిశతరుద్రీయవిషయకజాబాల

వాక్యేన అమృతపదస్య రుద్రవాచకత్వావధారణాత్ । కింజప్యేనామృతత్వం బ్రూహి । యాజ్ఞవల్క్యశ్శతరుద్రీయేణేతి హోవాచేత్యుపక్రమాత్ । నను ఏష స ర్వభూతాంతరాత్మేతి విష్ణోరేవాంతర్యామిత్వం విధీయత ఇతి చేన్న । సోంతరాదంతరం ప్రావిశత్ । యో రుద్రో అగ్నావిత్యాదినా రుద్రస్యైవ పరబ్రహ్మణః అంతర్యామిత్వప్రతిపాదనాత్ । తస్య బహుశ్రుతిసంవాదత్వాత్ । విష్ణోరపి రుద్రశరీరత్వాత్ । తథాహి । బ్రహ్మవాదినో వదంతి । యన్నదేవతా మైజుహోత్యథా దేవతా వ్యవసో ర్థారె త్యగ్నిర్వసుస్తస్యైషా ధారా విష్ణుర్వసుస్తస్యైషా ధారాగ్నావైష్ణవ్యర్చా వసోర్ధారాం జుహోతి । భాగధేయేనైవైనౌ సమర్ధయత్యథో ఏతామేవాహుతిమాయతనవతీంకరోతి । యత్కామ మయేనాం జుహోతి తదేవావరుంధే । రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యా । యచ్ఛతరుద్రీయం జుహోతి । యోవాస్య ఘోరాతనూః । తాం తేన శమయతి । యద్వసోర్ధారాం జుహోతి । యైవాస్య శివాతనూః తాం తేన ప్రీణాతీతి యజుస్సంహితాయాం శ్రూయతే । తత్ర ప్రీతివాచకేన సమర్ధయతి । అత్ర అగ్నేర్విష్ణోశ్చ రుద్రశరీరత్వాభావే తదుభయదేవతాకవసుధారాహుత్యా రుద్రతనుః కథం ప్రీతాభవతి । వినియుక్తవినియోగవిరోధాత్ । తదుక్తం శైవపురాణే । ఘోరాతనూస్సవబ్రహ్మన్నాపో ధర్మశ్చ చంద్రమాః । శివాతనుస్సవబ్రహ్మ సూర్యో విష్ణుర్హుతాశన ఇతి । కైవల్యే ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుమిత్యారభ్య స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోగ్నిస్స చంద్రమాః । స ఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనం । ఇత్యేం తేన సర్వాత్మకత్వం శివస్యైవ వ్యవస్థాపితం । విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానంచ యత్ । సర్వోహ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్త్విత్యాదిశ్రుత్యంతరేష్వపి స్పష్టముక్తం । నను శివాతనూరితి శబ్దాంతరాల్లోకవ్యవహారసిద్ధనామధేయభేదాచ్చాగ్నివిష్ణుభ్యాం సహ శివాతనూభిన్నేతి చేన్మైవం । తాభ్యాం సహ శివాతనూభిన్నేత్యంగీకారే వసుధారాహుత్యా రుద్రతనుప్రీతిః కథముపపద్యతే । ఉక్తవినియుక్తవినియోగవిరోధాత్ । నిరాకాంక్షత్వాన్మంత్రలింగవిరోధాద్వాక్యభేదాపత్తేశ్చ । అభేదాంగీకారేన కశ్చిద్దోషః । అన్యథా తస్యైవ యసిద్ధ్యానయ ఇతి । సా వైశ్వదేవ్యామిక్షా వాజిభ్యో వాజినమిత్యత్ర ద్రవ్యరూపగుణాత్ కర్మభేదవద్దేవతారూపగుణాదపి కర్మభేదవాక్యత్వాద్వసుధారాహోమభేదోపి స్యాత్ । అపూర్వార్థత్వాత్ । ద్రవ్యదేవతాయాః కర్మస్వరూపత్వావిశేషాత్ । రుద్రో వా ఏష యదగ్నిరిత్యాదేర్వసుధారార్థవాదత్వేపి దేవతాధికరణన్యాయేన మానాంతరసంవాదప్రసంవాదయోరభావే మంత్రార్థవాదయోస్స్వార్థం ప్రామాణ్యాంగీకారాత్ । అత్యంతపరోక్షార్థత్వపరిహారాయ నిరాలంబనస్తుత్యయోగాచ్చ । సర్వోత్కృష్టరుద్రశరీరత్వేనైవాగ్నివిష్ణుస్తుతిసంభవాత్తద్ద్వారా వసుధారాహుతిస్తుతిరితి సిద్ధం । విష్ణోరపి రుద్రశరీరత్వం । కూర్మేశ్వరగీతాసూక్తం । యోహి నారాయణోనంతో లోకానాం ప్రభురవ్యయః । మమైషా పరమా మూర్తిః కరోతి పరిపాలనం తత్రైవ చ విష్ణువాక్యం । అస్యైవ చాపరాం మూర్తిం విశ్వయోనిం సనాతనం । వాసుదేవాభిధానీం తాం । మామేవ హి పితామహేతి । తస్మాద్విష్ణుర్న సర్వశబ్దవాచ్యః । తథాచ । ప్రయోగః । వివాదాధ్యాసితాస్సర్వశబ్దాస్తే విష్ణువాచకాః । ఇత్యుభయవాదసిద్ధవిష్ణువాచకశబ్దత్వావచ్ఛిన్నభిన్నత్వాత్ । ఘటవన్న చాప్రయోజకత్వం । సర్వేషాం విష్ణువాచకత్వే సర్వేషాం శబ్దానాం పర్యాయత్వప్రసంగాత్ । న చ విశిష్టశక్తిభేదేనాపర్యాయత్వం । విశిష్టశక్త్యసంభవస్యోక్తత్వాదిత్యలం విస్తరేణ ॥✽॥ తస్మాదక్ష్యాదిత్యాంతర్వర్తిత్వం నేతరస్య సంభవతి । ఏవం పరశివస్య బ్రహ్మణః నామరూపాదివశాదన్యత్రాతివ్యాప్తిమాశంక్యాహ ॥✽॥

సూ ॥ ✽ ౨౩ ॥ ఆకాశస్తల్లింగాత్ ॥ ✽ ॥

ఛాందోగ్యే శ్రూయతే స్య విషయః । అస్య లోకస్య కా గతిరిత్యాకాశ ఇతి హోవాచ । సర్వాణి హవా ఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంతే । ఆకాశం ప్రత్యస్తం యంతి । ఆకాశో హ్యేవైభ్యో జ్యాయానాకాశః పరాయణమితి । అత్రాకాశశబ్దేన భూతాకాశః పరమశివో వేతి సందిహ్యతే । కుతః ఉభయోరపి శ్రుతినిర్దేశాత్ । తథాపి భూతాకాశ ఏవ లోకవేదేషు ఆకాశశబ్దస్య పంకజాదివద్రూఢత్వాత్ । పరమశివైకపరత్వే నిగమకాభావాత్ । ముఖ్యార్థపరిత్యాగే శ్రుత్యధికరణవిరోధాపత్తేశ్చ । మానాభావాచ్చ । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదావాకాశస్యైవ జగత్కారణత్వవ్యపదేశాత్ । ఖం బ్రహ్మ । ఆకాశ ఆత్మా । యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాదిత్యాదావాకాశస్యైవ బ్రహ్మత్వోపదేశాత్ । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంత ఇత్యాదిశ్రుతివిహితజగజ్జన్మాదికారణత్వం

ఆకాశస్యైవావగమ్యతె । సర్వాణిహవాఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవస ముద్యంతఇత్యాదినా తస్యైవస్పష్టముక్తత్వాత్ । సదేవసౌమ్యే దమగ్ర ఆసీత్ । ఆత్మావాఇదమగ్రఆసీత్ । ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధ సదాత్మశబ్ద వాచ్యత్వం తస్యైవేతి । ఆత్మనఆకాశస్సంభూతఇత్యాదినా ఆకాశస్యాత్మజన్యత్వంఔపచారికమేవ । ఆప్నోతీత్యాత్మేతి వ్యుత్పత్త్యాతస్యైవాత్మ శబ్దవాచ్యత్వం నిష్ప్రత్యూహం । తస్మాదాకాశఏవ సర్వకారణం పరబ్రహ్మేతి ప్రాప్తే బ్రూమః । ఆకాశస్తల్లింగాత్ । అత్రాకాశస్సాధౌచ్ఛినత్యేవ । కుతస్తల్లింగాత్ । తస్యపరమేశ్వరస్యలింగాత్ జగజ్జన్మాదికారణత్వ లింగాన్నభూతాకాశఇత్యర్థః । తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మనఆకాశస్సంభూతఇత్యాదౌపరమేశ్వర జన్యత్వమాకాశస్యనిర్దేశాత్ । ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపఃపృథివీవిశ్వస్యధారిణీ । యత్పరంబ్రహ్మసర్వాత్మావిశ్వస్యాయతనంమహత్ । నభూమిర్నాపోనచవహ్నిరస్తినచానిలోమేఽస్తి నచాంబరంచఇ । త్యాదినాపంచభూత విలక్షణత్వమాత్మనః పరశివస్య నిర్దేశాత్ । అచేతనభూతాకాశేక్షణపూర్వకజగత్కారణత్వాదిచేతనధర్మాసంభవాత్ । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదిశ్రుతావపితద నుప్రవిష్టఈశానాదిసద్యోజాతాంతపంచబ్రహ్మాత్మకపరశివకారణత్వంశ్రూయతే । కించ । సర్వాణిహవాఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతేత్యనేన నిమిత్తకారణత్వం । ఆకాశంప్రత్యస్తంయంతీత్యనేన ఉపాదానకారణత్వంఅభిధీయతె । అతఃజడభూతాకాశేజగదుభయకారణత్వపరమేశ్వరలింగాసంభవాత్ । కించ । జ్యాయాన్పృథివ్యాజ్జ్యాయానంతరిక్షాజ్జ్యాయాన్దివోజ్జ్యాయానేభ్యోలోకేభ్యఇతిశ్రుతిః । సర్వకారణత్వంపరాయణత్వంపరబ్రహ్మణశ్శివస్యఇతరానపేక్షితయావ్యాచక్షతే । కించ । ఉపక్రమె । సదేవసౌమ్యేదమగ్రఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ । తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి । సోఽకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేత్యాదివాక్యగతసర్వజ్ఞత్వసత్యసంకల్పత్వాదిలింగానాంభూతాకాశేసమన్వయాభావాత్ । పరమశివఏవాకాశశబ్దవాచ్యతిసిద్ధం । ననుఆకాశస్యపరబ్రహ్మత్వేఉపక్రమోపసంహారవిరోధాత్ మాస్తుబ్రహ్మత్వమాకాశస్య । ప్రాణస్యజగజ్జన్మాదికారణత్వవ్యపదేశాత్ బ్రహ్మత్వమస్త్విత్యాశంకాయామాహ ॥ ❁ ॥

సూ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ॥ అతఏవప్రాణః ॥ ❁ ॥

ఛాందోగ్యేశ్రూయతేస్యవిషయః । ప్రస్తోతర్యాదేవతాప్రస్తావమన్వాయత్తేతిప్రస్తుత్యకతమాసాదేవతేతిప్రాణఇతిహోవాచసర్వాణిహవాఇమానిభూతానిప్రాణమేవాభిసంవిశంతి । ప్రాణమభ్యుజ్జిహతే । సైషాదేవతాప్రస్తావమన్వాయత్తాతాంచేదవిద్వాన్ప్రస్తోష్యసిమూర్ధాతేవ్యపతిష్యదితి । అత్రఉద్గీథవిద్యోక్తప్రాణశబ్దస్యప్రాణవాయుః పరమేశ్వరోవేతిసంశయః । తదుభయలింగవిధిదర్శనాత్ । ప్రాణబంధనంహిసోమ్యమనఃప్రాణస్యమానిభూతానిజాయంతే । ప్రాణమభ్యుజ్జతఇతి । ప్రాణాద్ధ్యేవఖల్విమేవప్రత్యక్షంబ్రహ్మాసి । నవాచారంవిజిజ్ఞాసీత । వక్తారంవిద్యాత్ । ప్రాణఏవప్రజ్ఞాత్మేదంశరీరంపరిగృహ్యోత్థాపయతి । యదావైపురుషస్స్వపితి । తత్రప్రాణస్తర్హివాగప్యేతి । ప్రాణశ్చక్షుఃప్రాణశ్శ్రోత్రంప్రాణోమనః । జీవఃప్రాణాదేవాధపునర్జాయంతీతి । ప్రాణోఽస్మిప్రజ్ఞాత్మేత్యాదిశ్రుతిశతేన భూతప్రాణవాయోరేవసర్వకారణత్వసర్వాధికత్వవ్యవస్థాపనాత్ । శ్రుతిస్మృతిపురాణశతేషుప్రాణశబ్దస్యభూతవాయుపరత్వనిర్దేశదర్శనాత్ । తస్యైవసాక్షాత్పరబ్రహ్మత్వమితిచేదుచ్యతె ॥ ప్రాణశబ్దేనాత్రషట్స్థలాత్మకపరశివఏవవ్యాచక్షతే । తస్యైలింగబాహుళ్యదర్శనాత్ । ఉతపరశివధర్మావచ్ఛిన్నభూతసంవేశనోద్గమనకర్తృత్వంవాక్యవిశేషేణదృశ్యతే । పూర్వవదత్రాపిపరమశివాభావే [illegible] । యదావైపురుషస్స్వపితి । ప్రాణంతర్హివాగప్యేతివాక్యేసర్వవ్యాపారశూన్యసుషుప్తిదశాయాంప్రాణవ్యాపారసద్భావేపిపురుషవ్యాపారాదర్శనాత్ । అచేతనస్యప్రాణస్యజాగ్రదవస్థాయాంసర్వేంద్రియనియామకత్వంసుషుప్తౌకారణశరీరరానుప్రవేశత్వంసర్వధానసంభవతి । తస్మాత్ప్రాణశబ్దస్యపరమశివపరత్వంనిష్ప్రత్యూహం । తథాకైవల్యే । ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుమిత్యారభ్య । సఏవవిష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోగ్నిస్సచంద్రమాఇత్యాదినాసర్వాత్మకత్వంపరమశివస్యైవనిర్దేశాత్ ప్రాణశబ్దేనాత్రనేతరః । అంతస్తద్ధర్మోపదేశాదిత్యనేనపరశివస్యబ్రహ్మణస్సర్వాంతరత్వేనమహాలింగాత్మకత్వంప్రసాధ్యఆకాశస్తల్లింగాదిత్యనేనతస్యైవాకాశాంతరత్వేనప్రసాదలింగత్వంనిర్దిశ్య । అతఏవప్రాణఇతిసూత్రేతస్యైవప్రాణప్రకృతికచరలింగత్వముపదిశ్య । పునఃసూత్రత్రయేణశివలింగగురులింగాచారలింగాని

దర్శయతి ॥ * ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * *

సూ ॥ ౨౪ ॥ * ॥ జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ ॥ * ॥

ఛాందోగ్యేశ్రూయతే స్వవిషయః । అథయదతః పరోదివోజ్యోతిర్దీప్యతే । విశ్వతః పృష్ఠేషుసర్వతః పృష్ఠేష్వనుత్తమేషూత్తమేషులోకేష్విదంవావతత్ । యదిదమస్మిన్నంతః పురుషే జ్యోతిరితి । అత్రజ్యోతిశ్శబ్దేన వైశ్వానరసూర్యచంద్రాదితేజోంతరో వా । ప్రభాకరాదిస్థూలసూక్ష్మ చిదచిత్ప్రపంచప్రకాశకపరమేశ్వరోవేతి విశయః । తత్రోభయవిధలింగబాహుళ్యాత్ । తథాపి । సూర్యచంద్రాదిజ్యోతిషాంజ్యోతిస్త్వం యుక్తం । తమోనివారకత్వదర్శనాత్ । ఆదిత్యాదిజ్యోతిస్తథాదీప్యత ఇతిజ్యోతిశ్శబ్దేన ప్రభాకరాదితేజోనిర్దేశాచ్చ । నిర్విశేషస్యశివలింగాత్మకస్యపరబ్రహ్మణః న ముఖ్యత్వేనదీప్యత్వంసంభవతి । శ్రుత్యుక్తద్యుమర్యాదా యాస్తేషామేవసిద్ధత్వాత్ । సర్వాత్మకస్యసర్వాధిష్ఠానస్యసర్వకారణస్యసర్వథాద్యుమర్యాదావిరోధాత్ । పూర్వోక్తమేవసమంజసం । ననుపరోదివోజ్యోతిర్దీప్యత ఇతివాక్యేపరంజ్యోతిర్వ్యపదేశాత్ కార్యభూతజ్యోతిషాం ప్రయోజనాభావాత్ సర్వవ్యాపకతయా బ్రహ్మణః ద్యుమర్యాదావత్త్వంసమంజసత్వాత్ భక్త్యోపాసనాప్రయోజనత్వాచ్చ త్రివృత్కృతజ్యోతిః పరత్వంనవ్యపదిశ్యత ఇతిచేన్న । అగ్నిరగ్రప్రథమోదేవతానాం । అసావాదిత్యోబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషు వైశ్వానరాద్యుపాసనస్యసప్రయోజనత్వేనదర్శనాత్ । తాసాంత్రివృతం త్రివృతమేకాం కరవాణీతిశ్రుతౌత్రివృత్కృతజ్యోతిషో ద్యుఖండత్వదర్శనాల్లోకేవ్యోమాంతరత్వం తస్యైవముఖ్యత్వాన్నాస్వార్థకత్వం । సర్వత్రప్రకాశమానస్యవైశ్వానరాదిజ్యోతిషః పరదివ్యశబ్దాముముత్రోపాసనార్థముపదిష్టా । తస్మాద్వ్యాంతరవిశేషవిరోధః । సర్వాధిష్ఠానస్యశివలింగాత్మకస్యపరబ్రహ్మణః ప్రదేశమాత్రవిశేషకల్పనాయోగాత్ । సర్వతః పృష్ఠేష్వనుత్తమేషూత్తమేషులోకేష్వితి ప్రదేశవిశేషకల్పనాశ్రుతిః కార్యరూపవైశ్వానరాదిజ్యోతిః పరత్వమేవనిర్దిశతి । ననుఇదంవావతద్యదిదమస్మిన్నంతః పురుషేజ్యోతిరితికౌక్షేయజ్యోతిషిపరంజ్యోతిః పరమాత్మోపదేశాదత్రాపి జ్యోతిశ్శబ్దః పరమాత్మపర ఇతిచేన్న । సారూప్యమాత్రమత్రోపదిశ్యతే । కించ । యథాతస్యభూరితిశిరః । ఏకగంహిశిరః ॥ ఏకమేవతదక్షరమితిశ్రుతౌ సావయవత్వోపదేశాత్కౌక్షేయస్యతేజసః ప్రకృతతేజః పరత్వం నిష్ప్రత్యూహం । ఉత । తస్యైషాదృష్టిః । తస్యైషాశ్రుతిరితిచ । తదేవదృష్టంచశ్రుతంచేత్యుపాసీత । చక్షుష్యశ్రుతోభవతీతిచ । ఔష్ణ్యఘోషదర్శనశ్రవణాదిథర్మాణాంపరమశివపరత్వాసంభవాత్ । అథవాపరోదివోజ్యోతిరితివాక్యేపురుషాంతర్వర్తిత్వేననిర్దిశ్యమానజాఠరాగ్నిర్వాస్యాత్ । సర్వదాపరమేశ్వరపక్షోనవిధీయత ఇతిచేదత్రోచ్యతే ॥ * ॥ జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ । అత్రజ్యోతిశ్శబ్దేన శివలింగాత్మకపరబ్రహ్మైవవ్యపదిశ్యతే । కస్మాచ్చరణాభిధానాత్ । పాదాభిధానాదిత్యర్థః । ఏతావానస్యమహిమా । తతోజ్యాయాగ్ంశ్చపురుషః । పాదోస్యవిశ్వాభూతాని । త్రిపాదస్యామృతందివీతి పూర్వస్మిన్వాక్యేపాదోస్యవిశ్వాభూతానిత్యనేనజ్యోతిషః పరమశివస్య ఏకాంశతయా విశ్వాభూతాత్మకకార్యవిభూతిర్వ్యపదిశ్యతే । త్రిపాదస్యామృతందివీత్యనేనచతుష్పాదస్యేత్యత్ర త్రిపాదామృతం ద్యుసంబంధిరూపంనిత్యైశ్వర్యంకారణవిభూతిఃనిర్దిశ్యతే । ద్యుశబ్దస్యాకాశవాచిత్వాత్ పరోదివోజ్యోతిరితి ఆకాశాంతర్వర్తిత్వం సూర్యాదీనాంసంభవత్యేపిసిరతశయదీప్తిమత్వాసంభవాత్ । తత్పరిగ్రహేప్రకృతహాననాప్రకృతప్రక్రియాదోషప్రసంగాత్ । అతోజ్యోతిశ్శబ్దేనబ్రహ్మైవాత్ర నిర్దిశ్యతే । నతత్రసూర్యోభాతి నచంద్రతారకం । నేమావిద్యుతోభాంతికుతోయమగ్నిః । తమేవభాంతమనుభాతిసర్వంతస్యభాసా సర్వమిదంవిభాతి । హిరణ్మయేపరేకోశే విరజంబ్రహ్మనిష్కళం । తచ్ఛుభ్రంజ్యోతిషాంజ్యోతిస్తత్తదాత్మవిదోవిదుః । తందేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిరాయుర్హోపాసతే మృతమిత్యాదిశ్రుతిశతేనపరమశివస్యైవ పరంజ్యోతిస్త్వవ్యవస్థాపనాత్ । కించ । శాండిల్యవిద్యాయాంపరంజ్యోతిస్వరూపత్వం పరమేశ్వరస్యోపదిశ్యతే । కార్యజ్యోతిషిద్యుమర్యాదత్వసంభవేప్యస్యబ్రహ్మప్రకరణత్వాజ్జాఠరాగ్నిసూర్యాదిపరిచ్ఛిన్నకార్యజ్యోతిషాంసర్వద్యుసంబధిత్వంసర్వాంతరత్వంసర్వదానసంభవతి । ననుయేనసూర్యస్తపతితేజసేద్ధ ఇతిశ్రుత్యా చక్షుర్గ్రాహకప్రత్యక్షజ్యోతిష్యేవజ్యోతిశ్శబ్దో హ్యనువర్తత ఇతిచేన్న । తథావినిగమకాభావాత్ । వాచైవాయం జ్యోతిషాస్తేమనోజ్యోతిర్జుషతామితి ... త్యాదౌతదితరత్రాపిప్రయోగదర్శనాత్ । యత్స్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచావభాసకం తత్ జ్యోతిర్వాక్యేనబోధ్యతే । నిరవయవస్యాపిపరబ్రహ్మణః భక్త్యోపాసనార్థం ... ప్రదేశోపాసనయావత్త్వోపాసనంన విరుధ్యతే ।

తదుభయమపిబ్రహ్మణ స్స్వాభావికత్వాత్ ద్వావేవాబ్రహ్మణోరూపా వితిశ్రుతిదర్శనాత్ । కించ । హృత్పుండరీకంవిరజంవిశుద్ధమిత్యాదినాహృదయపుండరీకం ప్రదిశ్య । ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలోచనంనీలకంఠంప్రశాంతం । ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనిం । సమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తా దిత్యంతేనసావయవపరమేశ్వరోపాసనస్యనిరవయవసాక్షిచైతన్యప్రాపకత్వోపదేశాత్ । కౌక్షేయశ్రుతి విహితజ్యోతిః ప్రతీకోపాసనమప్యవిరుద్ధం । ఉత । జాఠరాగ్నిసూర్యాదీనాంపాదచతుష్టయత్వాదర్శనాత్పరమేశ్వర పరత్వేత్వస్య త్యుక్తయావద్ధర్మసంభవాజ్జ్యోతిశ్శబ్దస్యతత్పరత్వేనిష్ప్రత్యూహం । గాయత్రీవా ఇదగ్ంసర్వమితిశ్రుతౌ సర్వాత్మకత్వం పాదచతుష్టయత్వం గాయత్రీదేవతాయాదర్శనాత్ । తదేవాత్రజ్యోతిశ్శబ్దేనవ్యపదిశ్య తఇత్యాశంక్యనిరాకరోతి ॥ ❁ ॥

సూ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ॥ ఛందోభిధానాన్నేతిచేన్నతథా చేతోర్పణనిగదాత్తథాహిదర్శనం ॥ ❁ ॥

పూర్వసూత్రే జ్యోతిశ్శబ్దేన శివలింగాఖ్యంపర బ్రహ్మప్రసాధ్య పరమశివవిమర్శశక్త్యాత్మక గాయత్రీవాక్యద్వారా । గురులింగముపదిశతి । గాయత్రీ వాఇదగ్ం సర్వమితిగాయత్రీముపక్రమ్యతామేవ భూతపృథివీశరీరహృదయ వాక్ప్రాణిభిశ్చైర్వ్యాఖ్యాయ సైషాచతుష్పదా షడ్విధాగాయత్రీతదేతదృచాభ్యుక్తం తావానస్యమహిమేత్యాదినాతస్యాస్సర్వాత్మకత్వాదిధర్మాన్నిర్దిశ్యయజ్ఞైవతద్బ్రహ్మేతి ఛందసః బ్రహ్మశబ్దవ్యవస్థాపనాత్పూర్వసూత్రోక్తపరమశివప్రతిపాదనవ్యపదిశ్యతఇతిచేన్న । తథాచేతోర్పణనిగదాత్ । చేతోర్పణస్యచిత్తవిక్షేపస్యనిగదాత్ కథనాత్ । గాయత్రీశబ్దేనాత్రనహిఛందోమాత్రగాయత్ర్యుపదిశ్యతే । ఛందోమాత్రగాయత్ర్యాస్సర్వాత్మకత్వాసంభవాత్ । ఉత । పరమశివస్యైవగాయత్రీచేతోర్పణమిహానిగమ్యతే । బ్రహ్మణఃపరశివస్యగాయత్రీసాదృశ్యానుసంధానంఫలాయోపదిశ్యతఇత్యర్థః । సంభవతిచ । పాదోస్యవిశ్వాభూతానిత్రిపాదస్యామృతందివీతి । చతుష్పదోబ్రహ్మణశ్చతుష్పదయాగాయత్ర్యాసాదృశ్యం । చతుష్పదాగాయత్రీతిక్వచిద్దృశ్యతే । తద్యథా । తథాహిదర్శనం । అన్యత్రాపి చాపహ్యభ్యం తరేషుదహరపుండరీకసూర్యాక్ష్యాదిస్థానేషుసావయవత్వేనలింగరూపేణఅజ్ఞాదిరూపేణవపరబ్రహ్మోపాసనందృశ్యత ఇతిదర్శనం దృష్టమితిభావః కైవల్యేహృత్పుండరీకంవిరజంవిశుద్ధమిత్యారభ్యహృదయపుండరీకంపరమాత్మస్థానత్వేననిరూప్య । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలోచనంనీలకంఠంప్రశాంతం । ధ్యాత్వేత్యాది నాపరమేశ్వరస్యసావయవాత్మకం రూపంముముక్షూణాంధ్యేయమితిని రూపితం । యజుశ్శాఖాయాం । నిధనపతయేనమ ఇత్యారభ్య । ఏతత్సోమస్యసూర్యస్యసర్వలింగగ్ స్థాపయతిపాణిమంత్రం పవిత్రమిత్యంతేనలింగస్య పరబ్రహ్మాత్మకత్వేనసర్వైరుపాస్యత్వప్రకటనాయప్రతిపదంనమస్కారపూర్వకం శ్రుతిహిప్రతిపాదయతి । అతఏవలింగారాధనమపిశ్రోత్రియైస్త్రైవర్ణికైర్బ్రాహ్మణైరవశ్యంకర్తవ్యం । అణోరణీయాన్మహతోమహీయానాత్మాగుహాయాంనిహితోస్యజంతోః । తమక్రతుమిత్యాదినాఅణురూపోపాసనమపిపరమేశ్వరస్యబహుధాన్యత్రదృష్టం । తస్మాద్గాయత్రీవాఇదగ్ం సర్వమితిశ్రుతావవయవావచ్ఛిన్నమాత్రగాయత్రియా సర్వాత్మకత్వముపదిశ్యతే । తతోగాయత్ర్యవచ్ఛిన్నజగత్కారణంబ్రహ్మతదిహసర్వమితివ్యపదిశ్యతే ॥

గాయత్రీవిచారః

నను యోదేవస్సవితాసాక్షికం ధియోయోధర్మార్థగోచరాః । ప్రేరయేదస్యయద్భర్గస్తద్వరేణ్యముపాస్మహే ఇతి స్మృతౌ । తస్యాస్సూర్యప్రతిపాదకత్వదర్శనాత్కథం శివప్రతిపాదకత్వమితిచేన్న । భర్గపదస్యతేజసిప్రయోగస్య క్వాప్యదర్శనాత్ । హరస్స్మరహరో భర్గ ఇతి నైఘంటికవశాద్భర్గపదస్య శివే రూఢత్వాత్ ॥ సవితుర్వరేణ్యమితి సూర్యాది దేవతాత్వస్య అసత్యే నాగ్నిం దూతం కద్రుద్రాయేత్యాదిగ్రహాయజ్ఞైబోధాయనోక్తస్య విపక్షితత్వాత్ । వరేణ్యపదస్య ససంబంధికత్వేన సంబంధిసాకాంక్షత్వాత్ । సన్నిహితేనసవితృపదేనజనితాన్వయబోధకత్వాత్ । యచ్ఛబ్దస్యాపివిశేషణపదత్వేనసమానలింగవిభక్తికవచనవిశేష్యసాకాంక్షత్వాత్ । భర్గపదస్యతాదృశత్వేనతదన్వయయోగ్యత్వాత్ । తత్రసపుంసకస్యధాంవసత్వత్వాత్ । యోభర్గస్సధియస్సర్వా దిగోచరాః ప్రేరయేత్ । సవితుర్వరేణ్యం తద్ధీమహీతివాక్యా

స్వయసంభవాత్ । అన్యథాయచ్ఛబ్దస్యవిశేష్యాధ్యాహారంవినాఽన్వయాదధ్యాహారస్య చజఘన్యత్వాదస్యమంత్రస్యసూర్యతేజః పరత్వేబ్రహ్మవిద్యాత్వభావాద్వరేణ్యాపదేనబ్రహ్మతేజోలాభే పఞ్చమ్యంతసవితృపదవిరోధాత్ । అధిష్ఠానత్వవివక్షాయాంఅధికరణత్వస్యఉపయుక్తత్వాదస్యత్వాభావేనశేషషష్ఠ్యాపిసంగ్రహాభావాత్ । సప్తమ్యంతేనసవితృపరోఽనమంత్రః । కింతుతదధిదేవశివపరః । తస్యైవఅనాదిప్రజ్ఞాప్రేరకత్వాత్ తదుక్తంమంత్రోపనిషది । యదాతమస్తన్నదివానరాత్రిర్నసన్నచాసచ్ఛివఏవకేవలః । తదక్షరంతత్సవితుర్వరేణ్యం । ప్రజ్ఞాచతస్మాత్ప్రసృతాపురాణీ । గీతాసుచ । తమేవచాద్యంపురుషంప్రపద్యే । యతఃప్రవృత్తిః ప్రసృతాపురాణీతిస్మృతివాక్యార్థస్తు । సవితాషూఙ్ప్రసవఇతిధాతోః సకలప్రాణిజనకో దివ్యతఇతిదేవః । సకలపాపభంజకత్వాద్భర్గోహరః । అస్మాకంధియోబుద్ధీఃధర్మాది గోచరాఃప్రేరయతు । యస్యభర్గస్యవరేణ్యంవిశ్వాధికంయత్స్వరూపంహిరణ్మయంయఏషోఽంతరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషః । అసౌయోఽవసర్పతినీలగ్రీవోవిలోహితఇతిశ్రుతేశ్చనీలగ్రీవాదివిశిష్టముపాస్మహఇతి తదుక్తంకూర్మేవ్యాసగీతాసువ్యాసేన । ప్రపద్యేతత్పరం తత్త్వంవరేణ్యంసవితుఃశివం । ప్రపద్యేత్వాం విరూపాక్షంభూర్భువస్స్వస్స్వరూపిణమితి । నచసవితృపదరూఢిత్యాగదోషః । మంత్రపదరూఢిత్యాగాపేక్షయా స్మృతివాక్యస్థపదరూఢిత్యాగస్య శ్లాఘ్యత్వాత్ । తత్పక్షేచమంత్రస్థసవితృపదరూఢిలక్షణేబ్రహ్మవిద్యాత్వానుపపత్తేరుక్తత్వాత్ సనఃబంధిపరేణ్యపదస్య అవివక్షితార్థత్వంతత్పక్షే స్మృతిస్మృత్యోస్సమానమిత్యేకోదోషః । అత్రకేచిత్ గాయత్రీమంత్రస్థపదానామేవం పదయోజనాంకుర్వంతి । దేవస్యదీవ్యమానస్యసవితుస్సూర్యస్యమధ్యేయోభర్గః పరమశివఃనఃఅస్మాకంధియోధర్మాదిగోచరాబుద్ధీఃప్రచోదయాత్ । ప్రేరయతి । వరేణ్యంవరణీయముపాసనీయమిత్యర్థః । బ్రహ్మధీమహిధ్యాయేమహీత్యస్యయోజ్యః । అత్రసవితుర్మధ్యఇతిమధ్యపదమధ్యాహర్తవ్యం । శ్రుత్యంతరేతథాదర్శనాత్ । ఏషోఽంతరాదిత్యేహిరణ్మయః పురుషోదృశ్యతఇత్యాది । అపరే । ప్రభాకరస్యాపిశివోపాసకత్వముత్తమంత్రేవ్యాచక్షంతే । యోభర్గఃపరమశివఃనోఽస్మాకంధియఃధర్మాదిగోచరాశ్శేముషీఃప్రచోదయాత్ । ప్రేరయతి । తత్ । తమిత్యర్థః । ఛాందసత్వాన్నదోషః । సవితుస్సూర్యస్యవరేణ్యంవరణీయం ఉపాస్యమిత్యర్థః । పరశివంధీమహి ధ్యాయేమహి ॥ ఆత్మవానోఽజకోఽర్థోద్యుతిమానోఽనసూయకః । ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుమిత్యాదిరామాయణాదిషులింగవ్యత్యయస్యదృష్టత్వాత్ । ప్రభుసమ్మితవేదలింగవ్యత్యయవచనవ్యత్యయాదీనాంకిమువక్తవ్యం । అన్యేకేచిత్ । రూఢిర్యోగమపహరతీతిన్యాయముల్లంఘ్యరూఢ్యాఽజకుంతలశక్తికంముకశబ్దతుల్యాయోగమాశ్రిత్య శివపదమీశ్వరేరూఢంభర్గపదం ॥ అశివేఅపరమేశ్వరేఽణకయంతి । గోపంకజాదిశబ్దానాం ఖరశైవాలాదివాచకత్వవత్ । అన్యథాస్థాంతరకల్పనేగాయత్ర్యుపాసనాయాఃవిపరీతఫలాపత్తేః । కించయథేంద్రశత్రుస్స్వరతోఽపరాధాదితివత్స్వరభంగప్రసంగస్స్యాత్ । తదుక్తంచతుర్వేదవేదాంతభాష్యకారేణహరదత్తాచార్యేణ । శ్రీకంఠభర్గపదమస్యనఘంతవాద్యం । తేజఃపరంభవతిచేద్ధ్రువమాద్యుదాత్తం । తస్మాదదంతఇతికోశవశాదవైమి । మార్తాండమండలగతశ్శివఏవనాన్యః । హేశ్రీకంఠతవఅనఘంపాపరహితమాద్యంభర్గపదము పితేజఃపరంభవతిచేత్ । భార్గోదేవస్యేతిఆద్యుదాత్తంధ్రువంకిల । తత్ప్రేరకత్వోదాత్తత్వేసతి । శిష్టస్వరేణభకారాత్పరగకారస్యానుదాత్తత్వేచశ్యామామాణస్వరభంగాపత్తేః । భర్గశబ్దస్యఅకారాంతత్వేతుభకారాత్పరాకారస్యానుదాత్తత్వేసతిశిష్టస్వరేణానుదాత్తత్వేఉదాత్తస్యపరానుదాత్తస్యస్వరితత్వేచశ్రూయమాణస్వరసిద్ధిః । తస్మాదదంతఇతి । తస్మాదనుదాత్తకారణాదదంతఇతికోశవశాదభిధానశాస్త్రాదవైమి । అతోమార్తాండమండలగతశ్శివఏవ । కించమైత్రావరుణశాఖాయాం । భర్గోదేవస్యధీమహి । సవితావైదేవఃయోఽస్యభర్గాఖ్యాతంచింతయామీతిత్రైవ । మైత్రావరుణశాఖాయాం । ఏషరుద్రోభర్గాఖ్యోబ్రహ్మవాదినోవదంతీతి । శ్రుత్యంతరేపి । కస్సవితా । కాసాగాయత్రీతిప్రశ్నముపక్రమ్య । తస్యైషఃప్రథమఃపాదః । ద్వితీయోపాదోభర్గమయః । ఇత్యతాన్యప్యవంతఏవబోధ్యతే । తస్మాత్త్వాప్యత్యక్షికసపృశ్నేవిరుద్ధయోదేవస్సవితాస్మాకమితి సాంఖ్యస్మృతిస్తు సూర్యపరత్వేపిముఖ్యవృత్త్యాపరశివబోధికేతినదోషః । తదపిసాంఖ్యస్మృతిత్వాత్తాంత్రికపరిగ్రాహ్యైవ । కించ । భర్గోదేవస్యరుద్రాత్మనేనిఖ్యామైవషట్ ఇత్యాద్యాత్రప్రకరణేపరశివపరత్వంస్పష్టముక్తం । ననుసర్వదేవనమస్కారఃకేశవంప్రతిగచ్ఛతీత్యాదానారాయణస్యసర్వదేవతాధిపతిత్వదర్శనాత్ । భర్గపదవాచ్యత్వంతస్యైవేతిచేన్న । పంచశీర్షోపనయనేవినియోగఇతి । సంధ్యావందనస్యపంచశీర్షావిశిష్టేఉపనయనే । ఉపనయనసంబంధిత్వే ... మునీశ్వరవినియోగదర్శనాత్ ।

తదుపక్రమే పరమేశ్వరప్రీత్యర్థ మితితదుద్దేశవిన్యాసాత్ । కించగాయత్ర్యాత్మకశక్తిస్తుపరమశివాభిన్నశక్తిత్వాత్పర మేశ్వరధర్మాణాదుత్క్రీ భూయస్త్వాచ్చభర్గశబ్దవాచ్యో నేతరః । కించసర్వదేవ నమస్కారః కేశవంప్రతిగచ్ఛతీతిస్మృతి రపిసాంఖ్యస్మృతిప్రక రణపఠిత త్వాన్నాం గీకరణీయా । స్మృత్యేనవ శాఖా ధికర ణే భగవతావ్యా సేననిరాకృత త్వాత్ । వినియోగానుసారేణార్థ గౌరవంయుక్తం । తద్భిన్న దేవతాంతర పరత్వే । ముక్తా విద్రుమహే మ హేమధవళచ్ఛాయైర్ముఖైస్త్రీక్షణై ర్యుక్తామిం దు నిబద్ధరత్నము కుటాంతత్వా ర్థవర్ణాత్మికాం । గాయత్రీంవ రదాభయాంకుశకశాశ్శుభ్రం కపాలం గదాం । శంఖంచక్ర మధారవిందయుగళంహస్తైర్వహంతీం భజేతిగాయత్రీధ్యా నశ్లోకవిరోధోదుర్నివారః । గాయత్ర్యాభర్గ పదవాచ్యత్వేసా విష్ణుతిరితఃప్రసిద్ధిరితిచేత్ । సవితృపదప్ర యోగాత్ । ప్రభాకరస్యాపి శివాత్మకత్వంఅసౌయోవస ర్పతీత్యాది నాపూర్వమేవోక్తం । స్తోమంవోఅద్య రుద్రాయసిక్వసేక్షయద్వీరా యనమసా విధిష్టనా । ఇతిసామశ్చ తౌసర్వదేవతానమ స్కారస్తోత్రయోః పరశివపర త్వేననిర్దేశాత్ । సఏవవిష్ణుస్సప్రాణ ఇతి కైవల్యేసర్వాత్మకత్వంతస్యైవోపదేశాచ్చ । ననమస్కా రాధిపతిత్వంనారా యణస్యనోచేచ్ఛృతి విరోధప్రసంగః । శ్రౌతవిధేర్బల వీయస్త్వాత్ । లోకేఅమాత్యాది సమర్పితద్రవ్యాధిపతిత్వంప్ర భోరేవదృశ్యతే । తద్వన్నమస్కారాధిపతిత్వంశివస్యైవనిష్ప్రత్యూహం । ఉపనయనేవినియోగ ఇత్యత్రకేచిత్ । ఉపసృత్యనయతి ప్రాపయతీత్యర్థాంతరంకల్పయంతి । తదసంగతం । పూర్వవాక్యేపంచశీర్షఇతీ । తదుత్తరత్రనేత్రత్రి యాయవాషట్కత్యనన్యసాధారణ ధర్మశ్రవణాత్ । గాయత్రీప్రకరణే భర్గశబ్దస్యరుద్రాత్మకత్వముదంతత్వంచ శ్రౌతసమ్మతం తస్మాద్గాయత్రీప్రతిపాద్య త్వంద్యుసంబంధిత్వంతస్యైవసిద్ధం ॥ ఏవంగాయత్రీప్రతిపాద్యత్వేనగురులింగాత్మకత్వంపరమేశ్వర స్యప్రసాధ్యతద్వదాచార లింగాత్మకత్వం సూత్రాంతరేణాహ ॥ * ॥

సూ ॥ ౨౭ ॥ * ॥ భూతాదిపాదవ్యపదేశోపపత్తేశ్చైవం ॥ * ॥

అత్రగాయత్రీవాక్యోపదిష్ట గురులింగాత్మకపరశివఏవా చారలింగాత్మకత్వే నవ్యవహ్రియతే । కుతః భూతాదిపాదవ్యప దేశోపపత్తేః । నహ్యక్షరసన్ని వేశాత్మకగాయత్ర్యాః భూతాది పాదవ్యపదే శోపపత్తిరు పపద్యతే । ఏతాసలేపంచబ్రహ్మపురుషాఇతిశృతేః । పూర్వంపరబ్రహ్మణశ్శివస్యప్రక రణత్వేనసంగచ్ఛతే । తద్య థాగాయత్ర్యాత్మకస్యపరశివస్య హృదయ పుండరీకా వచ్ఛిన్న ఉపాస నాంగత్వేనస ద్యోజాతాదిపంచ బ్రహ్మవ్యూహ విధ్యర్థం । తస్యహవా ఏతస్యహృద యస్యపం చదేవసుషయ ఇత్యాది వాక్యంత త్రాతేవాఏతే పంచబ్రహ్మ పురుషాఇ త్యుతం । తథాచోపా సనాంగానాం సద్యోజా తాదిపంచ బ్రహ్మపురుషా ణాందహర పుండరీకసు షిరేషుస్థితా నాంపంచబ్రహ్మత్వోక్తేః । దహరచ్ఛిద్రేష్వపితే షాంపరబ్రహ్మ సంబంధోవగమ్యతే । పంచప్రాణాః పంచభూతా ధిష్ఠైవన ద్యోజా తాదిపంచబ్రహ్మ వ్యూహేభ్యః పరంబ్రహ్మపరశివ ఇత్యుచ్యతె । సఏవపశుపా శవిమోచనస్సర్వో పాస్యః । గాయత్రీమాత్ర పరత్వేత దంగానాంపం చబ్రహ్మపురుషాణాం బ్రహ్మాత్మకత్వవిరో ధోదుర్నివారః । త స్మాత్ దహరసుషి రేషుపంచబ్రహ్మసం బంధాత్తత్తస్థపంచబ్రహ్మ ణాంపర మశివసం బంధసద్భావాత్ పంచబ్రహ్మపురుష కృత్యుపపత్తిః । హృదయపుండరీకస్యప్రా క్దక్షిణపశ్చి మోత్తరోర్ధ్వముఖస్థాన ద్యోజాతాది పంచబ్రహ్మపురు షాః । తస్మా ద్గాయత్రీవాక్యే బ్రహ్మైవప్రతిపాద్యతే । జ్యోతిర్వాక్యైక్యస్య సంబంధాత్తదేవ ప్రత్యభిజ్ఞాయతఇతి సిద్ధం । భూతాదీనాంపాదానామవయవానాంవ్యప దేశశ్చబ్రహ్మణ్యేవోపపత్తె । రుపపన్నత్వాచ్చ । ఏవంగా యత్రీశబ్దేనగాయత్ర్యవచ్ఛిన్న బ్రహ్మైవోచ్యతఇతి సూత్రార్థః । ననుపాదోస్యవిశ్వాభూతాని । త్రిపాదస్యా మృతందివీతిపురు షసూక్తేపిభూ తాదిపాదచతుష్టయత్వంనారాయ ణస్యవ్యపదేశాత్ తస్మిన్నపి ద్యుసం బంధిత్వద్యోత నాత్ । ఏతావాహమేతంపురుషంమహాంతమిత్యాదినాతస్యైవతమసఃపరత్వనిర్దేశాత్ । నాన్యఃపంథావిద్యతేయనాయేత్యా దినాతజ్జ్ఞానమేవమోక్షకారణమిత్యుపదేశాచ్చ । తత్పరత్వేనయుక్తం । ననుపురుషోవైరుద్రఇత్యాదారుద్రస్యాపి పురుషశబ్దవ్యపదేశాత్తత్పరత్వంకింనస్యాదితిచేన్న । హ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చ తేపత్న్యౌ । అహోరాత్రేపా ర్శ్వే ఇతివాక్యే అనితరసాధారణలక్ష్మీపతిత్వ లింగాత్ । ఛాందోగ్యబ్రాహ్మణే ఇదం విష్ణుఃపతుస్సవిష్ణుఃప్రకా వ్యముకసేవబృవాణఇతి వారాహమంత్యంపురుషంప్ర తేతదతిచప్రి మాహైత్ల వీనామసంహితాఏతాం ప్రయుంజన్విష్ణుంప్రీణాతీతివైష్ణవసం హితానిర్దే శేనఅథర్వ ణోష్టాదశమ హాశాంతి షుతత్ర దైవత్యమం త్రవిని యోగ జనావ సరేవైష్ణ వ్యాంపురు షసూక్తమితి

వైష్ణ వ్యాంశాం తౌవిని యోజనేన శౌనకబోధా యనాదిస్మృతి షుబహుధా నారా యణస మారాధనే విని యోజి
నేనచ । విష్ణుపురాణాదిషుపురుషసూ క్తార్థప్రకి) యయానారాయణ స్తుతీదర్శనేనత దర్థప్రకాశక ఛాందోగ్యస్యాపిత
త్పరత్వ మేవేతి చేదుచ్యతే ॥*॥ ఉపక్ర మోపసం హారాది షడ్వి ధలిం గైఃపు రుషసూక్త మపిశివైకపర త్వేననిర్ధిశ్య
తే । పురుషోవై రుద్రః । పురుషంకృష్ణపింగలం । పురాతనోహం పురుషోహమీశ ఇత్యాదిశ్రుతిశతేనపురుష
శబ్దస్యశివపరత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ । తత్రేశానపదస్యాశి వేరూఢత్వాచ్చ । కించశివకేశవయోః పురుషత్వంప్ర
కృతిత్వంశ్రుతిస్మృతి పురాణాగమసిద్ధం ॥*॥ సామామ్నాయ రుద్రసూక్తే । ఏకైవశక్తిఃపరమేశ్వరస్య । ప్ర
యోజనార్థాయచతుర్విధాభూత్ । భోగేభవానీపురుషే షువిష్ణుః క్రోధేచ కాళీసమ రేచదుర్గేతి । ఆది
త్యపురాణేవిష్ణుంప్రతిశివవచనం । ప్రకృతిస్త్వంసు రశ్రేష్ఠపురు షోహంనసంశయః । త్వన్మయం మన్మయంసర్వ
మవ్యక్తపురు షాత్మకమితి । సాంఖ్యంచ । పురుషోనామ సంపూర్ణః స్వాంబమూర్తిస్సనాతనః । వాసుదేవఃప
రాశక్తిరితివేదేప్రపంచితమితి । గీతాయాంవా సుదేవఃప రాప్రకృతిరితి ॥ ప్రకృతిఃపర మోవిష్ణుఃపురుషః పర
మశ్శివఇతికూర్మే । కించ । శివరహస్యఖండాంతర్భూతాసు రకాండాదిషు । నారాయణస్యస్త్రీరూ పత్వంశివస్య
పురుషత్వంతయోః శాస్త్రభైరవవిధా న్యాసాముత్పత్తిశ్చ । బహుధాప్రపంచితం । అతస్సహస్రశీ ర్షాపురుష
ఇత్యుపక్రమ వాక్యస్థపు రుషశబ్దస్యశి వపరత్వం । యజ్ఞేనయజ్ఞమ యజంతఇ తి మధ్యగతవా క్యేనతత్పరత్వ మే
వాంగీక్రియతే । యజ్ఞోవైవిష్ణు రితిశ్రు తౌనారా యణస్యయజ్ఞాత్మక త్వనిర్దేశాద్యజ్ఞేన యజ్ఞవాచ్యవిష్ణ్వాత్మకపశ్వాద్యు
పకరణేనయజ్ఞంపరశివారాధనాత్మకసవనందే వాఃబ్రహ్మా దయః అయజంత । యజంతీత్యర్థః । అహోరా జానమధ్వ
రస్యహోతారగ్ంరుద్ర మితిశ్రుతౌ యజ్ఞేశ్వరత్వం పరమేశ్వరస్యైవ స్పష్టందర్శితం । రుగ్వేదేపి । గాథపతింమే
ధపతింరుద్రంజలాషమిత్యాది నాస్పష్టముక్తం । తథాసూత సంహితాయాం । యజ్ఞరూపంమ హావిష్ణుం యజ్ఞప
శ్వంతిమేద్విజాః ప్రాధాన్యేనమహాదేవోయజ్ఞదేవోనచాపరః । ఇతిజ్ఞాత్వాయజంతేయే । తేవైవిజ్ఞానమాప్నుయుః
అతఏవపరమేశ్వరాష్టమూర్తీనాం యజ్వనః పరమూర్తిత్వంనిర్దిష్టం । నృసింహ పురాణే । వియజ్వలన భూవాయుచం
ద్రసూర్యోదకానిచ । దీక్షితశ్చేతిగౌరీశత వాష్టతనవఃస్మృతాః । కించ । యజ్ఞకర్తృత్వయజ్ఞభోక్తృత్వయజ్ఞపతిత్వా
దికంతస్యైవ । యావద్వైదికాగ్నిహోత్రకర్మణాం రుద్రశేషత్వేనైవదర్శనాత్ । అష్టమూర్తేః పరమేశ్వరస్యవహ్న్యా రే
దికంతస్యైవ । యావద్వైదికాగ్నిహోత్రాదికర్మణాం ... అంతర్యామిత్వేనవహ్నిమండలేపరమేశ్వరస ద్భావాత్ । నేతరస్యాగ్నిహోత్రాదిసర్వ కర్మశేష
త్వం । యజుర్వేదే । రుద్రోవాఏషయదగ్నిస్తస్యైతేతనువౌ ఘోరాన్యాశివాన్యేతి । యోరుద్రోఅగ్నౌ యోఅప్సు
యఓషధీష్వితి తథాచస్మృతౌ । అగ్నౌజ్వాలావృతంరుద్రంవహ్నిమండలమధ్యగం । ధ్యాయేత్కలాదశయుతం । శ
క్తిస్వస్తికధారిణమితి । రుద్రస్యవహ్న్యాత్మకత్వవహ్నిమండలాంతర్యామిత్వదర్శనాత్ । కించయాగీయపురోడాశాదిద్రవ్యా
ణిదేవాః శివానుజ్ఞయాపశ్వాలంభనం కృత్వాశివార్పితశేష మేవభుంజంతి ॥ * ॥ తథాయజుర్వేదే । ఇమంపశుంపశు
పతేతేఅద్యబధ్నామ్యగ్నేసుకృతస్యమధ్యే । అనుమన్యస్వసుయజాయజామజుష్టందేవానామిదమస్తుహవ్యమితి । అయం
సోమఃకపర్దినఇత్యాదిషు బహుశఃస్మరణాత్ । కించ । సామవేదప్రథమమంత్రే తపశ్చతేజశ్చతేత్యుపక్రమ్య । కర్మా
ధిపతయేనమఇత్యంతంతత్రవిరూపాక్షోసీతిసర్వవైదిక కర్మాధిదైవత్వం పరబ్రహ్మణశ్శివస్య ప్రశస్యార్థం స్తుత్వాత్వా ప్రపద్యే
త్వయా సూత్రమిదం కరిష్యామి తస్యైనస మృధ్యతాం తస్మాదుప పద్యతా మిత్యాదౌ సకలవైదిక కర్మణాం రుద్రా
నుజ్ఞయా కర్తవ్యత్వే నవిధిశ్రవణాత్ । యజ్ఞాదిసర్వవైది కకర్మణాం ముఖ్యదైవత్వం పరమేశ్వర స్యైవసిద్ధం । కిం
చశ్రుత్యంతరే ఆఖు స్తేరుద్రప శుస్తం జుషస్వైషతే రుద్ర భాగ స్సహ స్వస్రాంబికయాఇతి । అస్యార్థః ।
ఆఖుఃఅసమంతాత్ఖనతీత్యాఖుఃమహావరాహరూపవిష్ణుః । హేరుద్రతేతుభ్యంపశుః । యాగీయరూ పపశురభూత్
తంపశుంస్వస్రాప్రాగభావాభావసహజసిద్ధానుస్యూతయాఅంబికయాపార్వత్యాసహజుషస్వంభుంజస్వ । తేతుభ్యంభా
గః । యాగభాగఇత్యర్థః । తథాపృథక్శాతాతపే । ఆఖురూపంమహాత్మానంహిరణ్యాక్షప్రభంజనం । యాగీ
యపశురూపంతం । మహాయజ్ఞవరాహకం । పార్వత్యాసహదేవేశ । విశ్వనాథసదాశివ । జుషస్వక్రూ
యావిష్ణుంశంఖచక్రగదాధరమితి । శ్రవణాదేషవ్యాఖ్యాః । తంయజ్ఞంబర్హిషిప్రోక్షన్పురు షంజాతమగ్ర
తః । తేనదేవాఅయజంత । సాధ్యాఋషయశ్చయే । ఇత్యర్థవాదఃఅస్యార్థః । యజ్ఞంయజ్ఞపశ్వాత్మకవిష్ణుంబ
హిషిసవనే ప్రోక్షన్ ఆలభనార్థం సించన్అగ్రతః సృష్టేఃపూర్వ కాలేజాతం విద్యమా నంపురుష ంరుద్రంతేనతత్ప

... తేనమేవపురుషం యజ్ఞంతేనైవాయ
శునాదేవాఃబ్రహ్మాదయః సాధ్యాఃఋషయశ్చఅయజంత యజంతీత్యర్థః

జమీశ్వరమితి । తథాః భాగవతద్వితీయస్కంధే । తద్వ్యుపదిష్టం । అతఏవలోకే ఆదిత్య రాహ ఇతి ప్రసిద్ధం । ఆదిత్యవర్ణం తమ సః పరస్తాదిత్యపూర్వ వాక్య ఆదిత్యవర్ణం । హిరణ్మయత్వం । తద్ధిరణ్మయత్వమంతరధికరణే స్పష్టముక్తం కైవల్యోపనిషద్యుమాసహాయమి త్యారభ్య తమసః పరస్తాదిత్యం తేన తమసః పరత్వం తస్యైవ వివక్షితత్వాత్ । తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతీతి వాక్యే ఫలము పదిష్టం । । అమృతశబ్దః జాబాలాద్యుపనిషత్సు పరశివపరత్వేన నిర్దిష్టః । తస్మాద్గతిసామాన్యాన్నాయేనషడ్వి ధలింగైః పురుషసూక్తస్య పరశివపరత్వమేవ జ్ఞేయం ॥*॥ కించ । సర్వాత్మకస్య శివస్య సహస్రశీర్షత్వం సహస్రాక్షత్వం స హస్రపాదత్వం సహస్రబాహుత్వం యుక్తం । సహస్రాక్షాయ మీఢుషే సహస్రాణి సహస్రధా బాహ్వోస్తవ హేతయః । ఇతి రుద్రసూక్తాద్యసహస్రాక్షత్వసహస్రబాహుత్వాదికం రుద్రస్యైవ నిర్దిష్టం । నను ప్రజాపతిశ్చరతి గర్భే అంత ఇతి శ్రుతౌ బ్రహ్మజనకత్వం నారాయణస్యైవ వ్యపదేశాత్ మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాదితి మోక్షప్రదాయకత్వం తస్యై వ సముచితత్వాత్ తదర్థం పురుషసూక్తప్రతిపాద్యత్వం విష్ణోరేవేతి చేన్న । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్య గర్భం జనయామాస పూర్వమితి అధికృత్యాంతరేప్యుపనిషత్సు హిరణ్యగర్భజనకత్వం శివస్యైవ వ్యపదిశ్యతే । అ థర్వశిఖాయాంచ । శివ ఏకో ధ్యేయః శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేతి శివంకరత్వముక్తి ప్రదాతృత్వమేవ నాన్య స్యాశివత్వాత్ తదా శివమవిజ్ఞాయ దుఃఖస్యాంతో భవిష్యతి । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్త సాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । జ్ఞాత్వా తం మృత్యుమత్యేతి నాన్యః పంథా విముక్తయే । తమీశానం పురుషమీడ్యం ని చాయ్యేమాం శాంతిమత్యంతమేతి । తమాత్మస్థం యేనుపశ్యంతి ధీరాస్తేషాం శాంతి శ్శాశ్వతీ నేతరేషా మిత్యాది శ్రుతిషు శివస్యైవ మోక్షప్రదాయకత్వ ప్రతిపాదనాత్ । గాథుం యజ్ఞాయ గాథుం యజ్ఞపతయ ఇతి యజ్ఞేశ్వరే పరమ శివే ఉపసంహారాత్ పురుషసూక్తం శివసూక్తమిత్యవగమ్యతే । రుద్రం పురుషసూక్తంచ జపేత్త్రిర్యక్త్రిపుండ్రకః । రుద్రస్త్రి త్యర్థమనిశం వైదికో వేదపారగ ఇతి రుద్రసూక్తసహపాఠాత్ ॥*॥ నను హ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చ తే పత్న్యావితి వాక్యే లక్ష్మీపతిత్వా సాధారణలింగస్యోపసంహారే దర్శనాత్ । ఉపక్రమవాక్యస్థపురుషశబ్దస్యాపి విష్ణుపరత్వమేవేతి చేన్న । సామాన్యశక్త్యై వ ప్రయోగోపపత్తేః । హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యావహోరాత్రే పార్శ్వే ఇతి వాక్యద్వయసిద్ధగంగాపతిత్వపార్వతీపతిత్వం చ శి వస్యైవ ఘటతే ! తదుక్తం స్కాందే హిమాద్రిపతనస్థాలే గంగా రుద్రస్య వేగతః । తదీయభారసంభ్రాంతో హ్యవాదీత్తాం సదాశివః । హ్రీమతిర్భవనాత్యుచ్చైర్వతస్వప్రియమామిహ । పురుషం పురుషశ్రేష్ఠం బ్రహ్మవిష్ణ్వాదికారణం । సాతం నత్వా మహాదేవం తదా ప్రభృతి భక్తితః ! హ్రీ ఇతి జటాసుమిళితా । శ్రీరితి ప్రోచ్యతే బుధైః । రుద్రయామళే । త స్యాంకమండలారూఢా । శక్తిర్మాహేశ్వరీ పరా । మహాలక్ష్మీతి విఖ్యాతా శ్యామా సర్వమనోహరా । తస్మాత్తేజః కణాజ్జా తా లక్ష్మీ వాణీ కోటయః పురా । శివతేజస్సముద్భూతా హరిబ్రహ్మాదికోటయః । క్షీయంతే పునరత్రైతే । తత్ప్రియానుగతా స్సదా కూర్మే । హ్రీశబ్దేన భవేద్గంగా సర్వపాపప్రభంజని ॥ లక్ష్మీ గౌరీతి విఖ్యాతా మహాలక్ష్మీర్మహేశ్వరీ । గంగాలక్ష్మీపతిత్వం చ శివస్య పరమాత్మనః । సాధారణం త్రిలోకేషు ప్రసిద్ధం వేదచోదనాత్ । తస్మాత్తద్దక్షిణః పార్శ్వే హ్యహస్సామ్యం ప్రపద్య తే । వామభాగస్తు తస్యైవ దేవీ పార్శ్వే తయా సదా । రాత్రిః సాదృశ్యమాప్నోతి మహాదేవస్య శూలినః । తథా స్కాందే హ్రీర త్రిగా సరిమ్ముఖే శివధర్మపత్న్యగుం గా చ శైలతనయేతి ప్రీమాద్రికన్యా । గంగాపతిత్వమవిసాధయితుః సమర్థైర్దైవమాత రాదిగణనాథపదే వశాస్త్రైర్రే కించ వాజసనేయకే శ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యావితి పఠ్యత ఇతి చేత్ కింతత శ్శ్రీశబ్దస్యాపి సమానప్రకర ణామ్నాతహ్రీశబ్దవశాత్త్వేవ పర్యవసానాత్ । నచ వైపరీత్యం శంక్యం । హ్రీశబ్దస్య కమలాయాం ప్రయోగస్యాదృష్టత్వాత్ । శ్రీ శబ్దస్య శ్రియం లక్ష్మీమౌపలామంబికాం గాం షష్ఠీం జయామింద్రసేనేత్యుదాహరతి త్యాయుష్యసూక్తే గౌర్యాం దృష్టప్రయోగత్వా త్ శ్రీశ్చతేతి మంత్రస్య గ్రహయజ్ఞే సోమాద్యధిదేవతాయా గౌర్యాః పూజాయా వినియోగస్య స్మృత్యర్ణవాదిషూక్తత్వేన శ్రీ శబ్దస్య గౌరీపరత్వావశ్యంభావాచ్చ । తస్మాత్ప్రథమశ్రుతౌ సుగుణ్యేన లక్ష్మీశ్చ పత్న్యావితి తస్యాంకమండలారూఢా శ క్తిర్మాహేశ్వరీ పరా । మహాలక్ష్మీరితి ఖ్యాతా శ్యామా సర్వమనోహరేతి శివపురాణోక్త శివాంకస్థితాంబికాత్మకలక్ష్మీపరత్వమేవ । సూక్తస్య నారాయణపరత్వేన తత్పూజాదివినియోగేపి శివపరత్వే బాధకం నాస్త్యేవ అగ్నిమూర్ధాదివః కకుత్పతిరిత్యాదిమం త్రాణామభిధానశ్రుతిబాధాజ్ఞెయూతీనామేవ సగ్రహయజ్ఞేతత్తదారాధనే తద్దైవత్యమంత్రవినియోగావసరే బాహ్మా దిపూజాయాం వినియోగస్య బహుశః తత్ర్త్రీణ నజపాదావినియోగస్య చ సంప్రతిపత్తేః । అన్యథా । యజేత్పురుష సూక్తేన ధనదం విశ్వరూపిణం । అథ నారాయణాభ్యాం వా పూజయేద్భక్తిమాన్నరః । ఇత్యాదావినియోగస్యాంత రేణాప్యనుత్పత్త్యాపత్తేః । లింగపురాణేపి । ద్యౌర్మూర్ధానం విభోస్తస్య ఖం నాభిః పరమేష్ఠినః । చంద్రసూ ర్యౌ చ యోనేత్రే దిశశ్శ్రోత్రే పి నాకినః । తదాలోకాముఖాద్విప్రాః ప్రాణాద్వాయురజాయత ।

వక్త్రాద్దైవాబ్రాహ్మణాజాతాబ్రహ్మా సభగవాన్ప్రభుః । ఇంద్రోవిష్ణుర్భుజాభ్యాంచ । క్షత్రియాశ్చమహాత్మనః । వైశ్యాశ్చోరుప్రదేశేతుశూద్రాఃపాదాత్పినాకినః । ఇతి । భగవతాబాదరాయణేన శివపరత్వేన వ్యాఖ్యానాత్ । తద్వచ్ఛాందోగ్యేపిపరమేశ్వర లింగబాహుళ్యాత్తత్పరత్వమేవనిర్ణీయతే । ననుపాదోఽస్య విశ్వాభూతానిత్రిపాద స్యామృతందివీత్యత్ర ద్యుసంబంధిప్రత్యభిజ్ఞానాత్ పరోదివోజ్యోతిర్దీప్యతఇత్యత్రదివః పరత్వనిర్దేశాత్కథముభయోర్వా క్యయోఃపరమేశ్వరపరత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥❁॥

సూ ॥ ౨౭ ॥❁॥ ఉపదేశభేదాన్నేతిచేన్నోభయస్మిన్నప్యవిరోధాత్ ॥❁॥

యత్పూర్వమంత్రేపాదోఽస్యవిశ్వా భూతానిత్రిపాదస్యామృతందివీతి సప్తమ్యాద్యౌఽధిష్ఠానత్వేననిర్దిశ్యతే । తత్పునఃయదంతఃపరో దివోజ్యోతిర్దీప్యత ఇతిపంచమ్యావ్యోమాతీతత్వముపదిశ్యతే । కించ । యదంతఃపరోజ్యోతిరితి వాక్యేజగదంతర్యామిత్వజగద్విలక్షణత్వోపదేశాత్ జ్యోతిర్వాక్యేనపరమేశ్వర ప్రత్యభిజ్ఞానంనసంభవతీతిచేన్న । కస్మాత్ ఉభయస్మిన్నప్యవిరోధాత్ । విభక్తివ్యత్యయార్థవ్యత్యయోరుభయసంభవేపిపరమేశ్వరప్రత్యభిజ్ఞాయాఅవిరోధాత్పూర్వాపరమధ్యపరామర్శవిరోధాభావాదిత్యర్థః । సౌధాగ్రేమయూరః స్వాధాగ్రాత్పరోమయూర ఇత్యాద్యాయథాతద్వద్వాక్యద్వయేనదివః పరత్వమేవప్రత్యభిజ్ఞాయతే । కించ । జగద్విలక్షణత్వం జగదంతరత్వమపివ్యాపకస్య పరమేశ్వరస్యైవోపపద్యతే । అణోరణీయాన్మహతోమహీయానాత్మాగుహాయాంనిహితోఽస్యజంతోః । సర్వాననశిరోగ్రీవ స్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీసభగవాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివః । ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపఇత్యాదౌపరశివస్యజగద్విలక్షణత్వంజగదంతర్యామిత్వంఘంటాఘోషేణస్పష్టముక్తం ॥ తస్మాద్వ్యాపకస్యపరశివస్య మహాలింగాద్యాచార లింగాంతంషడ్విధలింగాత్మకత్వాచ్చరమశరీరభక్తోపాసనార్థంసముచితం । తస్మాన్నిజైకాంతవిశిష్టస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచప్రకాశమానం సాధనాంతరనిరపేక్షస్స్వయంప్రకాశపరంజ్యోతిః పరశివఏవ । పూర్వంజగజ్జన్మాదిహేతుభూతస్యసర్వవేదాంతప్రతిపాద్యస్యనిరతిశయానందాత్మకస్యశివస్యమద్లింగాత్మకత్వంపూర్వత్రప్రతిపాద్యతస్యైవసర్వముముక్షూపాస్యబాహ్యప్రాణలింగాత్మకత్వమధికరణాంతరేణదర్శయతి ❁

❁ సూ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ప్రాణస్తథానుగమాత్ ॥ ❁

కౌషీతకీబ్రాహ్మణోపనిషదిఇంద్రప్రతర్దనాఖ్యాయికాశ్రూయతేఽస్యవిషయః ప్రతర్దనోహ వైదైవోదాసిరింద్రస్య ప్రియంధామోపజగామ । యుద్ధేన పౌరుషేణచేత్యామ్నాతాత స్యాంశ్రూయతేసహోవాచ ॥ ప్రాణోఽస్మిప్రజ్ఞాత్మాతంమామాయురమృతముపాస్స్వేతి । తథోత్తరత్ర । అథ ఖలుప్రాణఏవప్రజ్ఞాత్మేదంశరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతీతితథానవాచంవిజిజ్ఞాసీతవక్తారంవిద్యాదితి । అంతే చసఏషప్రాణఏవప్రజ్ఞాత్మానందోఽజరోఽమృతఇత్యాదినా । అత్రప్రతర్దనవిద్యాయాముపాస్యఃప్రాణోవాఇంద్రశబ్దాభిధేయ శారీరోవా । ఉతపరమేశ్వరోవేతిసందిహ్యతే । మామేవవిజానీహీతీంద్రస్యవచనం దేవతాత్వలింగం జీవవిషయం । ఇదంశరీరంపరిగృహ్యోత్థాపయతీతిప్రాణాసాధారణలింగాత్ । ప్రాణవిషయం । ఆనందోఽజరోఽమృత ఇత్యాదిపరశివలింగధర్మబాహుళ్యశ్రవణాత్ గురుకరుణాదత్తపరమశివకళాధిష్ఠితబాహ్యప్రాణలింగమేవేతిసూచ్యతే । పూర్వపక్షస్తు । నాత్రసర్వథాపరమేశ్వరోనిర్దిశ్యతే । ప్రాణోఽస్మిప్రజ్ఞాత్మంమామాయురమృతమితిప్రాణఏవ ప్రజ్ఞాత్మేదంశరీరంపరిగృహ్యోత్థాపయతీతిభూతవాయుసాధారణధర్మశ్రవణాత్ । లోకవేదేషుశరీరాంతర్గతస్యవాయోఃప్రాణత్వంముఖ్యత్వేనవ్యవస్థాపనాత్ । ప్రాణశబ్దేనప్రాణవాయురేవాత్రవిధీయతే । ఉత । ఇంద్రశబ్దస్యజీవవిశేషఏవప్రసిద్ధేః । తత్సామానాధికరణ్యస్యప్రాణశబ్దస్యాపితత్ప్రవృత్తేః । అయమింద్రాభిధానోజీవఃప్రతర్దనేనత్వమేవవరంవృణీష్వయంత్వంమనుష్యాయహితతమంమన్యసేత్యుక్త్వామాముపాస్స్వేతిస్వాత్మోపాసనంహితతమముపదిదేశ । తస్మాద్భూతప్రాణజీవయోరేవప్రతర్దనవిద్యోపాస్యత్వమితిచేద్బ్రూమః ॥❁॥ సిద్ధాంతస్తు ॥❁॥ ప్రాణస్తథానుగమాత్ । అత్రప్రాణఃపరమశివకళాధిష్ఠితబాహ్యప్రాణలింగమేవ । కుతస్తథానుగమాత్ । యథాజ్యోతిర్వాక్యేబ్రహ్మైవనిర్దిష్టంతథాప్రాణపదస్యాపిపరశివపరత్వే । అనుగమాదవగమాదిత్యర్థః ॥❁॥ ఉపక్రమేప్రాణోఽస్మిప్రజ్ఞాత్మంమామాయురమృతముపాస్స్వేతి । మధ్యేచ । సయోమాంవేదసహవైతస్యకేచనకర్మణాలోకోమీయతేనస్తేయేనబ్రూణహత్యయేత్యాదినాపరశివవిజ్ఞానేహి సుకృతదుష్కృతసర్వకర్మసంక్షయోదృశ్యతే । తథోపసంహారేపి । ఆనందోఽజరోఽమృతఇత్యానందాదీన్బ్రహ్మధర్మ

పరశివధర్మాణిం గాణిశ్యాయంతే । తస్మాదచేతనమారుతస్య ప్రజ్ఞాత్వానందత్వాది ధర్మాసంభవాత్ । ప్రాణశబ్దేనపరమశివ కళాధిష్ఠితస్థూలశరీరావచ్ఛిన్న బాహ్యప్రాణలింగమేవోపదిశ్యతే । నసర్వవ్యాపకపూర్ణ బ్రహ్మపరత్వం । ఉత్తరవాక్యేయావదస్మిం ఛరీరేప్రాణోవసతి తావదాయురితి ఆయుస్సామానాధికరణ్యవ్యపదేశాత్ । కేవలభూతవాయుపరత్వేపూర్వోక్తస్య తిసిద్ధసర్వపాపభంజ నానందత్వామృతత్వా జరత్వాదిధర్మవైరుధ్యప్రసంగాత్ । కించ । తదానససాధునా కర్మణాభూయాన్భవతినో ఏవాసాధునా కనియ్యానేష హ్యేవసాధుకర్మ కారయత్యేషఏవాసాధుకారయత్యేషలోకాధిపతిరేషలోకపాల ఏషలోకేశఇత్యాదిశ్రుతి సిద్ధధర్మాణాం పరమశివస్యైవ సంభవాత్ । తథాశ్రుత్యంతరేచ । యశ్ఛందసామృషభో విశ్వరూపశ్ఛందోభ్యో ధ్యమృతాత్సంబభూవ । సమేంద్రోమేధయాస్పృణోతు అమృతస్యదేవధారణోభూయాసం । శరీరంమేవిచర్షణం । జిహ్వామేమధుమత్తమా । కర్ణాభ్యాంభూరివిశ్రువం । బ్రహ్మణఃకోశోసిమేధయాపిహితః । శ్రుతంమేగోపాయేతి । ఇంద్రాత్మకపరమశివలింగ ధారణేన మోక్షోపదేశాత్ । భద్రంకర్ణేభిశ్శృణుయామదేవాః । భద్రంపశ్యేమాక్షభిర్యజత్రాః స్థిరైరంగైస్తుష్టువాగ్ంసస్తనూభిః । వ్యశేమ దేవహితం యదాయురితి శ్రుతౌవాయుఃపరిమాణపర్యంతంస్థూలశరీరేపరమ శివలింగవ్యవస్థాపనవ్యపదేశాత్ । ప్రాణశబ్దస్యసాక్షాత్పరమశివలింగపరత్వమేవ । నను ప్రతర్దనవిద్యాయాం మామేవవిజానిహీతి ఇంద్రశబ్ద సామానాధికరణ్యేన జీవవిశేషత్వమేవోపదిశ్యతే । ఆనందోజరఇత్యాదినాసర్వవ్యాపకబ్రహ్మధర్మాణాంనిర్దేశాత్ । కథంస్థూలశరీరావచ్ఛిన్నప్రాణలింగమేవగ్రాహ్యమేవేతిచేన్న । మామేవవిజానీహీ త్యాది నానహీం ద్రశరీర మేవోపదిశ్యతే । కింతుతజ్జీవాధిష్ఠానాంతరప్రాణలింగమేవభక్తోపాసనార్థంనిర్దిశ్యతే । ఏషలోకాధిపతిరేషలోకపాల ఏషలోకేశఇత్యాదినాసర్వవ్యాపకజగదుభయకారణభావలింగపరత్వం । ప్రాణోస్మిప్రజ్ఞాతంమ మాయురమృతఇత్యాదినాఇష్టలింగాత్మకబాహ్యప్రాణలింగమేవ నిర్ణీయతే । ఇంద్రశరీరేంద్రియాణి తేంద్రజీవానాం సర్వదానముము క్షూపాస్యత్వం పరబ్రహ్మత్వం సంభవతి । ఏతదధికరణోపసంహారసూత్రేస్పష్టముక్తంబాదరాయణేన । అస్మిన్నర్థేహేత్వంతరమాహ ॥*॥

సూ ॥ ౩౦ ॥*॥ నవక్తురాత్మోపదేశాదితి చెదధ్యాత్మసంబంధభూమాహ్యస్మిన్ ॥*॥

మామేవవిజానీహి । ప్రాణోస్మిప్రజ్ఞాతంమమాయురమృతమిత్యుపాస్స్వేత్యుపక్రమే జీవవిశేషలింగమేవాత్రిద్యోతనాత్ । అనందోజరోమృతఇత్యాద్యుపసంహారేపి ఆనందాదిధర్మాణాం జీవేసముచ్ఛితత్వాత్ । ఉపక్రమోపసంహారయోరేకలింగత్వాత్ । అత్రవక్తురింద్ర స్యస్వాత్మత్వేనఉపదేశాదింద్రఏవప్రాణశబ్దేనోచ్యతఇతిచేన్న । కస్మాదధ్యాత్మసంబంధభూమాహ్యస్మిన్ । హియస్మాదస్మిన్వాక్యేఅధ్యాత్మసంబంధస్య పరమశివసంబంధస్యభూమాబాహుళ్యంవిద్యతఇత్యర్థః । తథాహ్యుపక్రమే యత్వంమనుష్యాయహితతమమన్యసఇత్యాది నాతదుపాసనస్యైవమోక్షసాధనత్వేనహితతమత్వాత్ । శ్రుత్యంతరేష్వపి । జ్ఞాత్వాశివంజ్ఞాత్వాఅమృతాభవంతి । జ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంతమేతి । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య । తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతినాన్యఃపంథావిద్యతేయనాయేత్యాదిషు మోక్షస్యపరమశివోపాసనాలబ్ధత్వోపదేశాత్ మనుష్యాణాంహితతమత్వోపాసనంపరమేశ్వరలింగమేవ । మధ్యేపి । ఏషఏవ సాధుకర్మ కారయతి । తంయమేభ్యో లోకేభ్యఉన్నినీషతేఏషసాధుకర్మకారయతి తంయమధోనినీషతఇతిసర్వకర్మకారయితృత్వంపరమేశ్వర లింగమేవశ్రూయతే । ఉపసంహారే । రథస్యారేషునేమిరర్పితానాభావరాఅర్పితా ఏవమేవైతాభూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః । ప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రాణేర్పితాః । స్వఏషప్రాణఏవప్రజ్ఞాత్మానందోజరోమృత ఇతిపరమశివధర్మాఃప్రతిపాద్యంతే । కించ । ఏషలోకాధిపతిరేషసర్వేశ్వరఇతిచపరమశివఏవబోధ్యతే । నను త్రిశీర్షాణం త్వాష్ట్రమహన మితిప్రాణోవై బలమితిఇంద్రో వై రాజాజగతఈశతఇతిప్రాణత్వమింద్రస్యబలవత్త్వాదుపదిశ్యతే వృష్ట్యాచేతనాచేతనప్రపంచపోషకత్వాత్తస్యైవప్రాణత్వం వ్యవహ్రియతే । తస్మాద్ధితతమత్వాదివచనానితత్పరత్వేన యోజనీయానీతి । ప్రతర్దనంప్రతిమామేవవిజానీహీత్యుక్తత్వాత్ స్వవిషయకోపాసనమత్రోపదిశ్యతఇత్యాశంకాయామాహ ॥*॥

సూ ॥ ౩౧ ॥*॥ శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేవవత్ ॥*॥

అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపే వ్యాకరవాణీతి శాస్త్రదృష్ట్యాసర్వాత్మకత్వాత్సర్వశబ్దవాచ్యంపరమేశ్వరంమామేవవిజానీహీ త్యుపదిష్టవానింద్రః । యథావామదేవః అహంమనురభవం సూర్యశ్చేత్యాదినాసర్వాత్మకత్వం స్వస్యోపదిష్టవాన్ తద్వదిత్యర్థః । కించ । యత్రనాన్యత్పశ్యతినాన్యచ్ఛృణోతినాన్యద్విజానాతీతిశ్రుతౌభ్రమరకీటకవచ్ఛి

నోపాసనయా శివత్వాపన్న భక్తానాం శివాతిరిక్త శూన్యత్వం దృశ్యతే । తస్మాద్దండకారణ్యే భగవతా పరమశివేన శ్రీరామః సర్వో వై రుద్రః ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య । మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వరం । తస్యావయవ భూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగత్ । సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ । అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోచయిష్యామి మా శుచ ఇత్యాది సర్వవేదాంతసారం వజ్ఞానేనోపదిష్టస్సన్ కృష్ణావతారే అర్జునం ప్రతి । వాసుదేవస్సర్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభః । మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః । సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్యేత్యాది వాక్యాని శివవాత్మ దృష్ట్యాయు నోపదిదేశ । తద్వదింద్రోపదేశః పరశివబ్రహ్మత్వే విరుధ్యతే । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదౌ స్పష్టముక్తం । అత ఏవ ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మేతి వాక్యే పరమశివకళానుస్యూత బాహ్య ప్రాణలింగమేవోపదిశ్యతే । స్వకీయార్చనయ భక్తానాం ప్రాణనహేతుత్వాత్తస్యైవ ప్రాణశబ్దో నిగమాగమేషు నిరూప్యతే । ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా మాయురిత్యాదౌ బాహ్యప్రాణలింగనిర్దేశాత్ అన్యోపాసనమిత్యాశంక్యాహ ॥ ● ॥

॥ ❀ ॥ సూ ॥ ౩౧ (జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతి చేన్నోపాసాత్రైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహ తద్యోగాత్) ॥ ❀ ॥

ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా మాయురమృతమితి యావదస్మిన్ శరీరే ప్రాణో వసతి తావదాయురితి ప్రాణో వై బలమిత్యాది వాక్యేషు స్థూలశరీరావచ్ఛిన్న పరిచ్ఛిన్న జీవ ముఖ్యప్రాణలింగమేవ లతోపదేశాన్నిర్దేశాజ్జగదుభయకారణ సర్వవ్యాపక పరశివోపాసనం నేతి చేన్న । ఇష్టాపత్తేః కుతః ఉపాసనాత్రైవిధ్యాత్ ఇష్ట ప్రాణ భావ సాక్షిక పరశివబ్రహ్మోపాసనా త్రైవిధ్యస్యాంగీకృతత్వాత్ । ఇహాస్మిన్ వాక్యే । తద్యోగాత్ । ఉపాసనాత్రయస్య స్థూలారుంధతీ న్యాయేన ప్రత్యగభిన్న పరిపూర్ణ షట్స్థల పరశివ సాక్షాత్కార సాధనత్వేన ఆశ్రితత్వాదుపయుక్తత్వాదిత్యర్థః । ఉపక్రమానువాక్యే ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా మాయురమృత ఇత్యాదినా స్థూలశరీరావచ్ఛిన్న ముఖ్యేష్టలింగధర్మ బాహుళ్యాదిష్టలింగోపాసనం । మధ్యే ఏష ఏవ సాధుకర్మ కారయతీతి స ర్వకర్మకారయితృత్వాది ప్రాణలింగధర్మ బాహుళ్యాత్ప్రాణలింగోపాసనం । ఉపసంహారే రథస్యారేషు నేమిరర్పితా నాభావరా అర్పితాః ఏవమేవైతా భూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః । ప్రజ్ఞామాత్రాః ప్రాణేర్పితాః । స ఏష ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మేత్యాదినా భావలింగధర్మ భూయస్త్వాద్భావలింగోపాసనం చ విధీయతే । పరమశివాదన్యపరత్వే పూర్వాపర మధ్యవాక్యాపరామర్శవిరోధప్రసంగః । తస్మాన్నాన్యార్థో యుక్తః । అత్ర కేచిత్ ఉపాసనా త్రైవిధ్యాదిత్య త్ర ప్రాణ జీవ నిర్విశేష బ్రహ్మోపాసనాపరత్వమితి వదంతి । తద్యథా । అథ ఖలు ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మేదం శరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతీతి ప్రాణధర్మ ఏవాత్రోపదిశ్యతే । శరీరధారణస్య ముఖ్యప్రాణధర్మత్వాత్ । ప్రాణసంవాదే వాగాదీన్ప్రాణాన్ప్రకృత్య తాన్వరిష్ఠః । ప్రాణ ఉవాచేత్యాదినా ప్రాణస్య చేతనత్వం సర్వోపాస్యత్వం చోపదిశ్యతే । కించ । న వాచం విజిజ్ఞాసీత వక్తారం విద్యాదిత్యత్ర వక్తృత్వాది కార్యకారణ ధర్మాణాం జీవపరత్వాత్స ఏవోపదిశ్యతే । చైతన్యాత్మకత్వాజ్జీవే ప్రజ్ఞాత్మకత్వమప్యుపపద్యతే । ఆనందోజర ఇత్యాదినా నిర్విశేష పర బ్రహ్మత్వం సూచ్యత ఇతి । తథాపి జీవప్రాణ నిర్విశేషోపాసనా త్రైవిధ్యమత్ర న ఘటతే । సవిశేష బ్రహ్మ ప్రకరణత్వాత్ । మామేవ విజానీహీత్యుపక్రమ్య । ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా మాయురమృతముపాస్స్వేత్యుక్త్వా । స ఏష ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మానందోజరోమృత ఇత్యుపక్రమోపసంహారాభ్యాం పరశివాసాధారణానందత్వాది ధర్మాణాం శివే రూఢత్వాత్ । భూతాత్మక ప్రాణాత్మకదశానాం పరమేశ్వరాదన్యత్రార్పణానుపపత్తేః । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణ ఇత్యాదినా కైవల్యే విష్ణు ప్రాణాదిశబ్దానాం పరశివపర్యాయత్వేన నిర్దేశాత్ । కించ నోపాస్యాప్రకృత జీవాదిత్వాదౌ జీవాద్యుపాసనస్య నిరస్తత్వాత్ । నిర్విశేష బ్రహ్మణః ఉపాసనాసంభవాత్ । సవిశేష పరశివబ్రహ్మోపాసనపరమేవ త్రివిధోపాసనమితి నిర్ణీయతే । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః । ఇత్యాదావభిధ్యానాదిత్యనేన ప్రాణలింగోపాసనం యోజనాదిత్యనేన ఇష్టలింగోపాసనం । తత్వభావాదిత్యనేన భావలింగోపాసనం స్పష్టముక్తం । ఇదం శరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతీతి వాక్యే న ప్రాణధర్మ ఉపదిశ్యతే । ప్రాణవ్యాపారస్యాపి పరమశివాధీనత్వాత్ । కుతః న ప్రాణేన నాపానేన మర్త్యో జీవతి । కశ్చన ఇతరేణ తు జీవతి యస్మిన్నేతావుపాశ్రితావితి శ్రుతేః । న వాచం విజిజ్ఞాసీత వక్తారం విద్యాదితి వాక్యే న జీవధర్మో దర్శితః । యద్వాచానభ్యుదితం । యేన వాగభ్యుద్యతే । తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే । ఏష ఏవ సాధుకర్మ కారయతీత్యాదౌ వాగాదివ్యాపృత శారీరస్య బ్రహ్మాధీనత్వేనధారణార్పణాత్మకోపాసనాహత్వే

నసకలాభీష్టప్రదాయకత్వేనచశివముఖ్యత్వం స్వేష్టలింగస్యైవవిధీయతే । జీవముఖ్యేష్టశబ్దయోర్ఘటకం భకలశఖ
ద్వాదివత్పర్యాయత్వం । యోవామహస్తార్పితలింగమేకంపరాత్పరంధారయతేసతతంవిప్రః శ్రుతి) యో వా
తస్యైవలభ్యఃపరమేశ్వరోసౌనిరంజనంపరమంసామ్యముపైతిదివ్యం । త్యక్త్వాతస్మిన్నభుంజీతప్రాణానేవ పరిత్యజే
త్ ఇతిసామవైగిణీయశాఖాయాంసదానందోపనిషది జీవస్యప్రాణలింగ ముఖ్యత్వంసూచితం । తథాశంకరసంహితా
యాంభగవతావ్యాసేనాపినిర్దిష్టం । శిష్యదేహేతతశ్శక్తిపాతంకృత్వాస్వవిద్యయా । పీఠస్థశివలింగేతుశిష్యప్రాణంని
ధాయచ । లింగంసంస్థాప్యతత్ప్రాణలింగంభావేత్తతః । దత్వాశిష్యాయతల్లింగంశ్రద్ధాభక్తియుతాయసః ।
నత్యజ్యప్రాణలింగంత్వంయావజ్జీవంప్రతిజ్ఞయా । పునర్భవోనతేవత్సవిద్యతే మాతృయోనిష్వితి । తథాసిద్ధాంతా
గమే । శిష్యస్య ప్రాణమాదాయలింగే తత్రనిధాపయేత్ । తల్లింగంతుసుతప్రాణేసాత్మపయేదేకభావతః । ఏ
వంకృత్వాగురుర్లింగంశిష్యహస్తేనిధాపయేత్ । ప్రాణవద్ధారణీయంతుప్రాణలింగమిదంతవ । కదాచిత్తుటత్రిచి
ద్వాపిననియోజయదేహతః । యదిప్రమాదాత్పతితేలింగందేహాన్మహీతలే ప్రాణాన్విముంచసహసాసాప్రాప్తయేమోక్ష
సంపదామితి । సప్రాణస్యప్రాణఇతిశ్రుత్యంతరేపితథానిర్దిష్టం । శ్రుత్యంతరేపిపరమేశ్వరస్యలింగత్రయాత్మకత్వముప
దిష్టం । సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీచభగవాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివః । ఇష్టమూర్ధంతు
తపసామనుయచ్ఛతిసర్వదా । తత్ప్రాణమ్వంతర్మన లింగమాహుఃభావ గ్రాహ్యమనీడాఖ్యంభావాభావకరంశివం
కళాసర్గకరందేవం । యేవిదుస్తేజహుస్తనుమిత్యాదిశ్రుతిశతేనఇష్టప్రాణభావాత్మకలింగత్రయోపాసనస్య వ్యవస్థాప
నాదిహాప్యుపక్రమోపసంహారమధ్యపరామర్శేనపరమ శివైకపరత్వనినయాన్నేతరేషాం ముక్తిప్రదాయకత్వా
దర్శనాచ్చ పరమశివప్రకరణత్వాచ్చనాన్యార్థోవిధీయతే తస్మాదత్రప్రాణ శబ్దేన పర శివబ్రహ్మైవాభిధీయత ఇతి
రాద్ధాంతః ॥ * ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

* * * *

ఇతిశ్రీమన్నిరాభారవీరశైవయతివరిజ పరివృఢశ్రీపతిపండిత భగవత్పాదాచార్య కృతద్వైతాద్వైతాభిధానవిశేషాద్వైత
సిద్ధాంతస్థాపకవైయాసికబ్రహ్మ మీమాంసాసూత్రార్థప్రకాశకశ్రీకరభాష్యేసమన్వయాభిధానస్యప్రథమాధ్యాయ
స్యైకాదశాధికరణావచ్ఛిన్నాథాతోబ్రహ్మేత్యాదిద్వాత్రింశత్సూత్రాను గతప్రథమఃపాదః ॥ * ॥

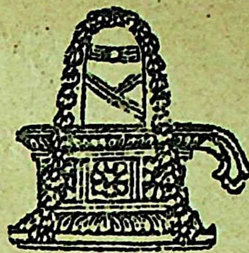

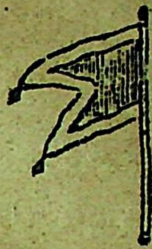

శ్రీశివాయనమః

శ్రీకరభాష్యద్వితీయపాదప్రారంభః

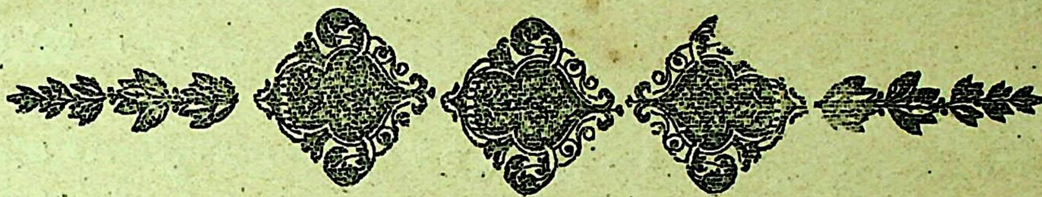

ప్రథమపాదే పరశివస్య బ్రహ్మణః జగదుభయకారణత్వ సర్వవేదాంతప్రతిపాదకత్వ సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిమత్త్వ నిత్యతృప్తత్వ నిరతిశయానందత్వాదిధర్మాన్ప్రతిపాద్య । కేషాంచిదర్థాంతరావబోధకశబ్దానాం పరమశివపరత్వం ప్రసాధ్య । పునః కేషాంచిదస్పష్టలింగానాం పదానాం బ్రహ్మప్రతిపాదకత్వం అర్థాంతరబోధకత్వం వేతి సందేహే తన్ముఖ్యార్థావబోధార్థం ద్వితీయః పాదో ఽఽరభ్యతే ॥ ❀ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ సూ ॥ ౧ ॥ ❀ ॥ సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్ ॥ ❀ ॥

యజురారణ్యనారాయణే దహ్రం విపాపం పరవేశ్మభూతం యత్పుండరీకం పురమధ్యసగ్ంస్థం । తత్రాపి దహ్రం గగనం విశోకస్తస్మిన్ యదంతస్తదుపాసితవ్యమిత్యనేన హృదయపుండరీకం ప్రదర్శ్య తత్రోపాసితవ్యమితి జ్యోతిర్లింగానుసంధానవిధిం నిర్దిశ్య తద్వస్తుస్వరూపం । యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తో వేదాంతే చ ప్రతిష్ఠితః । తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పరస్స మహేశ్వర ఇత్యాదినా స్పష్టముక్త్వా నిధనపతయే నమ ఇత్యాదినా లింగస్య పరబ్రహ్మణః । సర్వాత్మకత్వముపదిశ్య ఏతత్సోమస్య సూర్యస్య సర్వలింగగ్ం స్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రమితి శ్రూయతే స్య విషయః । నను ప్రథమాధికరణే ప్రాణాధికరణే చాహ్యప్రాణలింగోపాసనస్య ప్రసాధితత్వాత్పునః కిమర్థమితి చేన్న । ప్రథమాధికరణే అధికారినిరూపణప్రస్తావద్వారా కించిన్నిరూపితం । ప్రాణాధికరణే త్రివిధలింగోపాసనావిధిరేవ సాధితా । అత్ర పునస్స్పష్టార్థం । ఈక్షత్యధికరణే ప్రధానజగత్కారణత్వం నిరస్తమపి । చమసవదవిశేషాదిత్యాదినా పునర్నిరాకరణవత్ బాహ్యలింగధారణం సాధయిష్యామః । ఏతత్సోమస్య సూర్యస్యేత్యత్ర సోమసూర్యశబ్దయోశ్చంద్రప్రభాకరవాచకత్వాత్పూర్వానువాకే ప్రభాకరప్రశంసాదర్శనాత్ ఉత్తరత్ర పరశివైకప్రతిపాదకపంచబ్రహ్మపురుషప్రశంసాద్యోతనాదత్రోపాస్యః ప్రభాకరః పరశివో వేతి సంశయః । పూర్వపక్షస్తు । శ్రుతిపథగలితానాం తంత్రమార్గప్రవేశ ఇతి సూతసంహితాయాం తాంత్రికవైదికవిభాగే వేదమూలకత్వాభావేన పాంచరాత్రాదివత్పాశుపత్యాగమానాం నిరస్తత్వాత్ ధర్మస్య చోదనైకప్రమాణత్వ బుద్ధమూలత్వాత్ । తత్రాప్రామాణ్యాస్వీకారే । దేవపవిత్రం వా ఏతత్ । యో నుత్సృజత్యభాగో వాచి భవత్యభాగో నాకే నహి ప్రవేద సుకృతస్య పంథానమిత్యాదిశ్రుతివిరోధాత్ । ఉత । శాస్త్రయోనిత్వాత్ । నావేదవిన్మనుతే తం బృహంతం నైషా తర్కేణ మతిరాపనేయా ఇత్యాదిశ్రుతిసూత్రభాష్యం బ్రహ్మణః వేదాంతప్రతిపాద్యత్వవ్యవస్థాపనాత్ । అతస్తంత్రాగమానాం ధర్మబ్రహ్మవ్యవస్థాపనే నైవ కించిత్ప్రామాణ్యం । తస్మాత్సర్వలింగగ్ం స్థాపయతీత్యత్రాస్పష్టలింగధారణముపపద్యతే । కింతు పూర్వప్రకరణవశాదత్ర ప్రాతః కాలే స్వయం బ్రహ్మా । మధ్యాహ్నే తు మహేశ్వరః సాయంకాలే త్వయం విష్ణుస్త్రయీమూర్తిర్దివాకర ఇతి స్మృతౌ ప్రభాకరస్య మూర్తిత్రయాత్మకత్వవ్యవస్థాపనాదేతత్సోమస్య సూర్యస్యేత్యత్ర సోమస్య శివాత్మకస్య సూర్యస్య ప్రభాకరస్య సర్వప్రపంచే లింగం తల్లాంఛనం ప్రాణినామభిమంత్రితం పాణిమంత్రం స్థాపయతీత్యర్థలాభాత్ । సర్వేషాం వైదికానాం ప్రభాకరోపాసనస్యైవ ముఖ్యత్వాత్ పూర్వానువాకగత సహస్రశీర్షాదిత్యా

దినా రాయణప్రతిపాదకవాక్యానా ముత్తరమంత్రానువాకగత సద్యోజాతాది వాక్యానాంచ ప్రాకరపరత్వ మేవవ్యప దిశ్యతే । తస్మాత్తత్పరత్వమేవయుక్తం కించనిధనపత యేనమ ఇత్యాదినా శివస్యలింగాత్మకస్యస ర్వాత్మకత్వము పదిశ్య ఏతత్సోమస్య సూర్యస్యేత్యేత చ్ఛబ్దేనప్రకృతసోమ సూర్యసమస్తాకారపరా మష్ణకశబ్దాద్యోగేనన మస్సవస్తిస్వాహాస్వ ధాలంవషడ్యోగాచ్చేతిచతుర్థ్యంతాభావేనష ష్ఠ్యంత పదనిర్దేశాత్ సర్వలింగగ్ స్థాపయతీతి శబ్దస్వారస్యేన భూనిక్షేపణ లింగపరత్వమేవాత్రవివక్షితం । పాణిమంత్రంపవిత్రమిత్యత్రపాణినాఅభిమంత్రితంపాణిమంత్రమిత్యర్థస మన్వయాద్బా హ్యలింగధారణంసర్వథాత్ర న ఘటత ఇతి చేన్న । సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్ । జీవముఖ్యప్రాణ లింగాత్మకషట్స్థల పరశివబ్రహ్మధారణతదుపాసనమేవాత్రోపదిశ్యతే । కుతస్సర్వత్రప్రసి ద్ధోపదేశాత్ । సర్వత్ర వేదవేదాంతాగమస్మృతి పురాణేతిహాసాదిషుయత్ప్రసిద్ధం షట్స్థలపరశివాత్మకంబ్రహ్మ । తస్యైవాత్రదహరంవిపాపమి త్యారభ్యసర్వ లింగగ్ స్థాపయతీత్యంతేన బాహ్యాభ్యంతరధార ణోపాస్యత్వేన ఉపదేశాద్వ్యపస్థాపనాదిత్యర్థః । భూతిరుద్రాక్షశివలింగధార ణవిధాయక శైవమతం తంత్రాగమమూలకత్వేననవైదికమిత్యాహ్యమితియత్తద విచారితరమణీయం । కుతః వేదవే దాంతస్మృతి పురాణేతిహాసప్రసిద్ధత్వాత్ । కించ । కర్తృకత్వేన వేదమూలకత్వేనకామికాదిశివాగమానాం వేదవ త్ప్రమాణత్వాచ్చ । తదుభయప్రతిపాద్యత్వేన శైవమతం వైదికమేవ । తదుక్తంసిద్ధాంతాగమే । సాఙ్ఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతంతథా । ఏతానిమానభూతానినోప హన్యానియుక్తిభిః । వేదప్రధానంసర్వే షాంసాఙ్ఖ్యాదీనాంమహామునే । వేదానుసరణాదేషాంప్రామాణ్యమితినిశ్చితం । పాంచరాత్రస్యసాం ఖ్యస్య యోగ స్యచమహామునే వైదికదేశవర్తిత్వం శైవం వేదమయంమతం । వైదికదేశవర్తిభ్యోసాంఖ్యాదిభ్యోమహామునే । సర్వవే దానుసారిత్వాచ్ఛైవతంత్రంవిశిష్యతే । సర్వవేదానుసారిత్వాత్ప్రమాణంవేదవత్సదేతి । కించసూతసంహితాయాం అష్టాదశపురాణానాంకర్తాసత్యవతిసుతః । కామికాదిప్రభేదానాం యథాదేవోమహేశ్వరఇత్యాదినా కామికాదిశి వాగమానామివవ్యాసోక్త పురాణానాం ప్రామాణ్యంమహర్షిణాసూతేనసాధితం । తస్మాత్త్రైవద్విపదార్థంచతు ష్పాదంమహాతంత్రం జగత్పతిః ప్రోక్తవాన్ హితాయ ... (print unclear) త్రైవర్గ్యధర్మమోక్షైకసాధన మితిశివాగమానాం ధర్మబ్రహ్మ సాధన త్వంనిర్దిష్టం । అపిచ । వేదవేదాంతవత్తేచశివాగమాః పతిపాశపశురూపతత్త్వత్రయప్రతిపాదకాః । కేచన పంచబ్రహ్మప్రతిపాదనపరాః । కేచనజ్యోతిష్టోమాద్యంగకుండమంటపవిధాయకాః । కేచనశివపూజాప్రతిపాదకాః కేచనభస్మరుద్రాక్షశివలింగధారణప్రతిపాదకాః । కేచనాలయోత్సవప్రతిష్ఠాప్రతిపాదకాః । తథాహి । ఏతా వంతో వైపశవస్తద్విపాదశ్చతుష్పాదఇతి ఏషామీశే పశుపతిః పశూనాంచతుష్పదాముతద్విపదామితి । తస్మాదుద్రః పశూనామ ధిపః । జ్ఞాత్వాదేవంసర్వపాశాపహానిః । ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశందహతిపండితఇత్యాదివాక్యానాంప్రాత్య క్షికవేదవేదాంతేషుదర్శనాత్పతిపాశపశుప దార్థత్రయప్రతిపాదకశై వాగమానాం వైదికత్వంధ్రువం టాఘోషః । చిద చిదీశ్వరపదార్థత్రయపరిభాషాత్రయపాంచ రాత్రాగమ స్యవైదిక పరిభాషామూలత్వాభా వాదవైదికత్వం । కించ ముండమాండూక్యఛాందోగ్యబృహదా రణ్యకకఠవల్ల్యాదిసర్వోపనిషత్సిద్ధజీవబ్ర హ్మైక్యవ్యవస్థాపకత్వేనషడక్షరత్ర్యంబక గాయత్ర్యాదిసర్వమంత్రాణాంకరాంగన్యాసధ్యానవిధాయకత్వేన । గౌతమభరద్వాజశౌనకాద్యాచార్య విషయ స్థావరలింగానాంకర్షణాదిప్రతిష్ఠాంతోత్సవాదివిధాయకత్వేన । భూతత్ర్యేనప్రమదితవ్యం । అగ్నిరితిభస్మేత్యాదియజురాథ ర్వణబృహజ్జాబాలకాలాగ్ని రుద్రరుద్రాక్షోపని షదాదిప్రతిపాదితభూతిరుద్రాక్షవి ధాయకత్వేనచ । యజురారణ్యాంతర్గతసద్యోజాతా దిపంచబ్రహ్మమంత్ర ప్రతిపాదకత్వేన । అధ్వనామధ్వ మతేశ్రేష్ఠస్యాధ్వనః పారమసీయాసీతిశ్రు తిసిద్ధవర్ణపదమంత్రకళాభువనతత్త్వాత్మకషడధ్వప్రతిపాదకత్వేన । యాతేరుద్రశివాతనూరఘోరాపాపకాశినీ । య శ్చంచసాప్యష భోవిశ్వరూపః । సోమారుద్రేత్యాదిశ్రుతి సిద్ధశివలింగధారణవిధాయకత్వేన । అర్చత ప్రార్చతేతి । త ముష్టుహీతిమంత్రార్థావబోధక బోధాయనస్మృతిమూలకశివపూజావిధాయకత్వేనశ్రుత్యాగమానాంసమానార్థత్వాత్సత్ శైవ్వైదికత్వంఆగమానాం నిష్ప్రత్యూహమేవ । తస్మాత్తత్ప్రతిపాదిత లింగధారణస్యాప్యతథాత్వంసిద్ధం । ... । ని ర్మితంహిమయాపూర్వం వ్రతంపాశుపతంశుభం । గుహ్యాద్గుహ్యతమంసూక్ష్మం వేదసారంవిముక్తయే । ... పాశుప తాచారస్సేవనీయోమముముక్షుభిః । తాంత్రికంవైదికంమిశ్రంత్రిధాపాశుపతంస్మృతం ? తప్తలింగాంకధారణాదిధారణం తాంత్రికంమతం । లింగరుద్రాక్షభస్మాదిధారణంవైదికంభవేత్ । రవింశంభుంతథాశక్తిం విఘ్నేశంచజనార్దనం । యజంతిసమభావేనమిశ్రపాశుపతంహితత్ । వేదమూర్ధైకనిష్ఠానాంముముక్షూణాంనిరంతరం । శ్రౌతంపాశుపతం గ్రాహ్యంనగ్రాహ్యేమిశ్రతాంత్రికే । తథాచస్మృతిః । యానిశాస్త్రాణిదృశ్యంతేలోకేస్మిన్వివిధానితు ।

వేదమార్గవిరుద్ధాని తేషాం నిష్ఠా హి తామసీ। ఇతి పాశుపతాదీనాం శివాద్వైతత్వం శ్రుతిస్మృతిషు గీయతే। శివైకోపాసనం తత్స్మారకం తత్త్వం జీవితాదీక్షితైశ్చ తన్నాన్యోపాసనం। వేదాగమానాం మంగాంగిత్వేన నిగమత్వమాగమత్వముభయోస్సమంజసం। నారాయణానువాకేదహరం విపాప మిత్యాదినా భావలింగప్రాణలింగాత్మకపర మశివబ్రహ్మణోంతర్ధారణం సమాబుప్తా నేధారణం మే అస్త్విత్యాదినా ప్రసాధ్య। ఊర్ధ్వాయనమ ఇత్యాదినా లింగస్య సర్వాత్మకత్వం నిర్దిశ్య సర్వలింగవాక్యేన బాహ్యలింగధారణం నిర్దిష్టం। నిధనపతయేనమ ఇత్యారభ్య ఏతత్సోమస్య సూర్యస్యేత్యంతమర్థవాదః। తత్ర సముచ్చయవిధాయకపదాభావాత్। ననుసాకారక విధాయకచతుర్థ్యంతాభావాత్। ఉపక్రమోపసంహారయోః పరమశివపరత్వే నమధ్యగతసోమసూర్యపరత్వేసమంజసత్వాభావాత్। సూర్యస్యసూర్య మండలాంతర్వర్తినః సస్సోమస్య శివస్య లింగం పరశివేష్టరూపం సంసంచసూత్రం ఘటితం సద్గురుకరుణాకటాక్షలబ్ధం సర్వం సర్వజనా ఇత్యర్థః। స్థాపయతి ధారయతీతి సర్వలింగం స్థాపయతీత్యనేన వాక్యేన లింగస్థాపనం నిర్దిశ్య తస్య లింగస్థాపనస్యాధికరణం కిమిత్యాకాంక్షాయాం పాణిమంత్రం పవిత్రమితి లింగవిశేషాత్పాణ్యాదావేవ ధారణం విధీయతే। పాణౌ మననాత్పూజనాత్త్రాయత ఇతి పాణిమంత్రం పవిత్రమిత్యనేనయజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రమితివత్ శౌచాచమనాద్య పవిత్రస్యాప్యసక్తకాలే పవిత్రస్యావిధానాద్యజ్ఞోపవీతవత్సర్వదాధారణత్వం ప్రతిపాద్యతే। అక్షైర్మాదీవ్యః కృషిమిత్కృషస్వేతివన్న చాతవాక్యభేదదోషః। తదుక్తం। ధారయేద్యస్తు హస్తేన లింగాకారం శివం సదా తస్య హస్తస్థితం సిద్ధం మత్పదం సంపదాం పదమితి వాతూలే। తథాలైంగే భగవతా వ్యాసేనైతన్మంత్రార్థస్స్పష్టముక్తః। వేదేషు శాస్త్రసంఘేషు పురాణేష్వాగమేషుచ। బ్రహ్మణస్య సమాఖ్యాతం లింగధారణముత్తమమిత్యుపక్రమ్య। యజుషస్య హి సర్వం వై లింగం స్థాపయతీతి చ। తస్మాద్ధార్యం మహాలింగం పాణిమంత్రేతి మంత్రతః। పాణౌ లింగం వినిక్షిప్య దీక్షాకాలే గురుశ్శివం। యేనస్మరతి తన్మంత్రం పాణిమంత్రం వదంతి హి। పవిత్రత్వం న్మహేశస్య శివస్య ప్రతిపాదనాత్ పవిత్రీకరణాత్పుంసాం పవిత్రమితి కథ్యతే। తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు ధారయేల్లింగముత్తమం। గచ్ఛంస్తిష్ఠన్ స్వపన్ జాగ్రదున్మిషన్నిమిషన్నపి। శుచిర్వాప్యశుచిర్వాపి లింగం సర్వత్ర ధారయేత్। లింగధారీ సదాశుద్ధో నిజలింగం మనోహరం। అర్చయేద్గంధపుష్పాద్యైః కరపీఠే సమాహితః। నిత్యాని కర్మబృందాని తథా నైమిత్తికాని చ। శివార్పణధియా కుర్యాత్సమ్యగ్జ్ఞానాభివృద్ధయ ఇతి। కించ। నిధనపతయే నమ ఇత్యత్ర నిధనస్య చరాచరప్రపంచసంహారస్య పతిః కర్తా। సర్వలయాధిష్ఠానమితియావత్। తస్మై నమ ఇత్యుచ్యతే। ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే। స ఆత్మా। స విజ్ఞేయ ఇతి శ్రుత్యైవ తత్ ఇత్థం భూతం ప్రోక్తం కృత్స్నం। ఏతత్త్రితయం నిరుపాధికలక్షణం। ఏతేన జగజ్జన్మస్థితిలయకారణనిష్కళశివతత్త్వముపదిశ్యతే। నిధనపతాంతికాయనమ ఇతి వాక్యేన అవాంతరకల్పసంహారకారణకాలరుద్రాదీనాం సంహారకత్వం నిర్దిశ్యతే। సర్వభూతదమనాయనమో మనోన్మనాయ నమ ఇత్యత్ర రక్షిష్ఠాదిసర్వభూతసంహారకత్వం తూచ్యతే। ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతమిత్యాదినా విష్ణుబ్రహ్మాద్యఖిలభూతత్వం। హరిగ్ం హరంతమనుయంతి దేవా విశ్వస్యేశానం వృషభం మతీనామిత్యాదౌ విష్ణ్వాదిభూతసంహారకత్వం ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదౌ సర్వవిద్యాభూతాధిపతిత్వం తస్యైవ నిర్దిష్టం। ఊర్ధ్వాయనమ ఊర్ధ్వలింగాయనమ ఇత్యత్ర మహదాదిసర్వాతీతశుద్ధమాయాశక్త్యాత్మకశివద్వేష్టసదాశివ ఏవోపదిశ్యతే। హిరణ్యాయనమః హిరణ్యలింగాయనమ ఇత్యత్ర షష్ఠమచక్రస్థితగుణత్రయసమష్ట్యాత్మకమహాతమోరూపావిద్యాశక్త్యవచ్ఛిన్నస్వయంప్రకాశాత్మకభావలింగముపపద్యతే। సువర్ణాయనమః సువర్ణలింగాయనమ ఇత్యత్ర శిఖాచక్రానుగతరజశ్శక్త్యవచ్ఛిన్నచిత్కళాత్మకప్రాణలింగం నిరూప్యతే। దివ్యాయనమః దివ్యలింగాయనమ ఇత్యత్ర సహస్రారచక్రప్రవిష్టగుణత్రయప్రచుర్యాత్మకమహాశక్త్యవచ్ఛిన్నేష్టలింగముపపద్యతే। భవాయనమః భవలింగాయనమ ఇత్యత్రాజ్ఞేయచక్రస్థితశుద్ధాంతఃకరణాత్మకచిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్నమహాలింగం శ్రూయతే। శర్వాయనమః శర్వలింగాయనమ ఇత్యత్ర విశుద్ధచక్రస్థితవ్యోమతత్త్వానుగతపరాశక్త్యవచ్ఛిన్నప్రసాదలింగం నిరూప్యతే। శివాయనమః శివలింగాయనమ ఇత్యత్రానాహతచక్రస్థితపవనతత్త్వాత్మకాదిశక్త్యవచ్ఛిన్నచరలింగం కథ్యతే। జ్వలాయనమః జ్వలలింగాయనమ ఇత్యత్ర మణిపూరచక్రస్థితతేజస్తత్త్వాత్మకేచ్ఛాశక్త్యనుగతశివలింగం వ్యవసీయతే। ఆత్మాయనమః ఆత్మలింగాయనమ ఇత్యత్ర స్వాధిష్ఠానచక్రస్థితజలతత్త్వాత్మకజ్ఞానశక్త్యవచ్ఛిన్నగురులింగం వ్యాచష్టే। పరమాయనమః పరమలింగాయనమ ఇత్యత్రాధారచక్రస్థితక్షిత్యాత్మకక్రియాశక్తివిశిష్టాచారలింగముపయుజ్యతే। ఏతత్సోమస్య సూర్యస్య సర్వలింగం స్థాపయతీత్యనేన ఏతద్దశవిధలింగాత్మకసూర్యస్యసూర్యమండలాంతర్వర్తిన స్సోమస్య శివస్య లింగరూపశరీరం స్థాపయతి భూమిశరీరసాధారణ్యేన పవిత్రక్షేత్రేషు ప్రతిష్ఠాపయతీతి గీయతే। తస్మాద్దశలింగాత్మకపాణ్యాధికరణక స్వేష్టలింగస్య పంచబ్రహ్మాత్మకత్వం షట్త్రింశత్తత్త్వాత్మకత్వం చ నిరూప్యతే। కించ। వేదవేదాంతస్మృతిపురాణేతిహాసాగమాదిషు శివలింగధారణం శ్రూయతే। [illegible] యామదేవాః। భవ్రం పశ్యే

మామక్షీర్యజతాః । స్థిరైరంగైస్తుష్టువాగ్ంసస్తనూభిః ॥ వ్యశేమదేవహితంయదాయుః ॥ యజుర్వేదే । చరణంపవిత్రంవితతంపురాణం యేనపూతస్తరతిదుష్కృతాని తేనపవిత్రేణశుద్ధేన పూతాఅతిపాప్మానమరాతింతరేమ ॥ లోకస్యద్వారమర్చిమత్పవిత్రంజ్యోతిష్మద్భ్రాజమానంమహస్వత్ ॥ అమృతస్యధారాబహుధాదోహమానం । చరణంనోలోకేసుధితాందధాతు ॥ హిరణ్యశృంగంవరుణంప్రపద్యే ॥ పవమానస్సువర్జనః । పవిత్రేణవిచర్షణిః ॥ యఃపోతాసపునాతుమామిత్యాదినాసర్వదేవానాంలింగధారణముపదిశ్యతే । సామేచ । విశ్వేదేవావిదుషావేదితవ్యం శ్రద్ధాభక్త్యాశైవలింగంప్రధృతంసర్వదేవైః ॥ తదాత్మసిద్ధ్యైమునిభిర్ముముక్షుభిర్మాఃకంఠేహస్తే మస్తకేవాభవతుధార్యం । లింగంబిభర్తివపుషాపరమంపవిత్రం । విరజంవిశోకం దేవానామమితస్సశంభోః । సయాతిముక్తించరమం వేదవేద్యం । శైవందివ్యంశాశ్వతంవైపురాణం ॥ అథర్వణేచ । పరాత్మసిద్ధ్యైపరమంకాలకాలం । తనూషులింగం శాంభవంబిభృయాన్ముముక్షుకామః । మహామహద్భిర్జ్ఞానిభియోగిభిర్వాధార్యంభవేత్తత్సర్వదా శాంకరందేవదేవం ॥ శివలింగంభృత త్వావబ్రహ్మణస్సాయుజ్యగ్ంసలోకతాం మాప్నోతి । తేసర్వానాకమానభియాంతి ! నసపునరావర్తతేనసపునరావర్తత ఇతి । తథాతద్వేదాంతేషు ॥ ఆప్యాయంతుమమాంగానివాక్ప్రాణశ్చక్షుశ్శ్రోత్రమథోబలమింద్రియాణిచ । సర్వాణిసర్వంబ్రహ్మోపనిషదం । మాహంబ్రహ్మనిరాకుర్యాం । మమాబ్రహ్మనిరాకరోదనిరాకరణమస్త్వనిరాకరణంమేఅస్తుతదాత్మనినిరతేయఉపనిషత్సుధర్మాస్తేమయిసంతుతేమయిసంతు । యశ్ఛందసామృషభోవిశ్వరూపఇత్యాది అంతర్ధారణశక్తో వాహ్యక్తోవాద్విజోత్తమః । సంస్కృత్యగురుణాదత్తంశైవం లింగమురస్థలే ॥ ధార్యంవిప్రేణముక్త్యర్థమేవంవేదాంతవిదోవదంతి । కంఠేకరేమస్తకేసన్నివేశ్యచోమేతప్రాణిమంత్రేణవిత్తం ॥ యోవామహస్తార్చితలింగమేకంపరాత్పరంసతతంధార్యతేవిప్రః తుష్టిర్యోవాతస్యైవలభ్యః పరమేశ్వరో నిరంజనం పరమంసామ్యముపైతిదివ్యమితి ॥ ఏతదూపబృంహణవాక్యానిలైంగ్యేభగవతాబాదరాయణేననిర్దిష్టాని ॥ సౌవర్ణంరాజతంశైలంకృత్వా తామ్రమయంతుచా ॥ పంచసూత్రకృతంలింగమఖండంధారయేద్ద్విజః తత్పుణ్యకర్మాయంమేహస్తోభగవానితిమంత్రేణసర్వజాపాణౌలింగధృతిఃప్రోక్తారుగిత్యాహసనాతనీ ॥ భద్రంకరశివంభక్త్యాన్వణుయామసురవర్ణభాః ॥ భద్రంనేత్రైః పశ్యామోలింగరూపంసదాశివం । భద్రంయజామోసతతంతుష్టువామోయథావిధి ॥ యావదాయుః ప్రవర్తేతతావద్దేవహితంశివం । తనూభిస్సతతంభక్త్యాస్థాపయామోయథావిధి ॥ స్వస్త్యాఖ్యంశాంభవంలింగమింద్రోవృద్ధశ్రవాస్సదా ॥ పూషావవిశ్వేదేవాశ్చతార్క్ష్యోవిష్ణుస్తథైవచ । బృహస్పతిస్సదాలింగంధాతుపరమేశ్వరం । చరంలింగమాఖ్యాతం పవిత్రంపాపనాశనం ॥ చరంజీవంపరాత్మానం నయతిప్రాపయత్యతః । వితతంవ్యాపకంనిత్యంపురాణంబ్రహ్మశాశ్వతం । యేనలింగేనపూతస్సన్పాపాన్సర్వాన్తరిష్యతి ॥ తేనలింగేనశుద్ధేనపూతాపాప్మానమాణవంమాయామలంకార్మికంచాప్యరాతింతేతరేమహి లోకస్యభక్తలోకస్యద్వారంతత్ప్రాప్తిసాధనం అర్చిమత్స్వప్రకాశంహిపవిత్రంలోకపావనంజ్యోతిష్మద్దీప్తిమద్భ్రాజమానంచిద్రూపభావతః మహాత్వగుణసంయుక్తంమహస్వత్పరికీర్తితం । చరంలింగమాఖ్యాతంజగత్సంహారహేతుతః । అమృతస్యధారామోక్షస్యాపాలోక్యాదివిభేదతః । బహుధాదోహమానంయత్తన్నోస్తాకంవిశేషతః । లోకేదేహేసదాదేవాసుధితాంవాసమన్వహందధాతు కురుతాత్ప్రీత్యాభవరోగైకభేషజం । పవమానానువాకేనసర్వేషాంలింగధారణం । అనుజుహాగీయతేయస్మాత్తస్మాత్పశుపతంశుభం । పవమానోసలస్సర్వగ్సుజనః పాపవర్జితః । సపవిత్రేణలింగేనశైవజ్ఞానవిచక్షణః । వర్తతేత్రిషులోకేషు ॥ యఃపూతాసపునాతుమాం ॥ పావనాత్సర్వజీవానాంపవిత్రంలింగముచ్యతే ॥ హిరణ్యంలింగమాఖ్యాతంవిశ్వరూపం మహేశ్వరం ॥ శృంగేశిరసితల్లింగం । ధృతంవరుణమవ్యయం । ప్రపద్యేమనసావాచాశివభక్తంసనాతనం । తీర్థందేహీతివచసాప్రోక్తః వేదపూరుషైః । సర్వంసర్వాత్మకంబ్రహ్మలింగరూపంసనాతనంతదౌపనిషదందివ్యంమమాంగానివిశేషతః ॥ స్థూలసూక్ష్మాదిదేహాని । జ్ఞానకర్మేంద్రియాణిచ । భావాదిలింగరూపేణస్థిత్వాసర్వత్రసర్వదా । ఆప్యాయయంతుసతతం పరమానందసంపదా । తదహంమానిరాకుర్యాంసత్యజామికదాచన । మామామ్ బ్రహ్మసదాలింగంసత్యజేన్మానిరాకరోత్ । మేమమాత్మనిదేహేశుతద్బ్రహ్మసునిరంతరం । అనిరాకరణంసమ్యగనిరాకరణం భవేత్ । ఉపనిత్సుచయేధర్మా । భస్మరుద్రాక్షసాంఘ్రికాః । మయితేసంతుతేనిత్యంసంతుతేమయిసర్వదేత్యాదిగా ॥ తత్రైవాకరణేప్రత్యవాయతవ్యందృశ్యతే । లింగస్యధారణంయస్య స్థూలదేహేనవిద్యతే ॥ తద్దేహంనిష్ఫలంజ్ఞేయం జీవత్యక్తశరీరవత్ । యథాశ్మశానగంకాష్ఠమనర్హం సర్వకర్మసు ॥ తథాలింగవిహీనస్తు సర్వకర్మబహిష్కృతః యస్యవక్షస్థలేలింగం । కంఠేరుద్రాక్షమాలికా ॥ నఫాలేభూతిరేఖాశ్చ । తంత్యజేదంత్యజంయథా । లింగస్యధారణంవిప్రోమనసా

పిసలంఘయేత్ ॥ శ్రుత్యా విధీయతే యస్మాత్త త్త్యాగీ పతితో భవేత్ । బ్రాహ్మణానాం శివో దేవస్తస్మాత్తల్లింగధారణం । కర్తవ్యం బ్రాహ్మణానాం తు వేదవేదాంతశాసనాత్ । భృత్యస్య ప్రభుచిహ్నం తు యథా ధార్యం మహీతలే । తథా భక్తస్య లింగాదిధారణం ప్రోచ్యతే సదా ॥ అనంతపద్మనాభస్య హస్తే లింగస్య ధారణం ॥ పాండురంగే తథా విష్ణోర్శీర్షే లింగస్య ధారణం ॥ సుప్రసిద్ధతయా దృష్టం । కిం వక్తవ్యం నృణాం సదా ॥ ఇత్యాదినా పట్స్థలపరశివాత్మకపరబ్రహ్మస్వరూపలింగధారణస్య దృష్టత్వాత్సర్వలింగవాక్యైస్తద్ధారణమేవ విధీయతే । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * ॥ వివక్షితగుణోపపత్తేశ్చ ॥ ౨ అత్ర వివక్షితాః ఉపాసనాయాం ఉపాదేయత్వేనేష్టా గుణాః సత్యాదయః తేషాం పరశివబ్రహ్మణ్యుపపత్తేః ఉపపన్నత్వాదిత్యర్థః ॥ ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమ ఇత్యాదినా తద్ధర్మశ్రవణాత్ ॥ శ్రుత్యంతరేచ ॥ సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాంత ఉపాసీత । అథ ఖలు క్రతుమయః పురుషో యథా క్రతురస్మిన్ లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతి స క్రతుం కుర్వీత ॥ మనోమయః ప్రాణశరీరో భారూపః సత్యసంకల్ప ఆకాశాత్మా సర్వకర్మా సర్వకామ ఇత్యాదౌ సర్వాత్మకపరమేశ్వరస్య భక్తోపాసనార్థం ప్రాణశరీరత్వేన పరిచ్ఛిన్నత్వం సత్యసంకల్పత్వాదికం చ వివక్షితత్వాదపి నిథనపతయే నమ ఇత్యాదినా సర్వాత్మకత్వముపదిశ్య పాణిమంత్రం పవిత్రమిత్యాధికరణత్వేన పరిచ్ఛిన్నత్వం తస్యైవ నిర్దేశాన్నేతరోపాసనమత్ర విధీయతే । నను పురాణాంతరే షులింగస్య పరమేశ్వరనికృష్టాంగత్వేన నిర్దేశాచ్చరణం పవిత్రమిత్యాదిశ్రుతౌ నామ్నా ముఖ్యపరత్వేన గూఢత్వాత్ వేదబాహ్యసంకరజాతేరపి భస్మరుద్రాక్షశివలింగాదిచిహ్నానాం దృష్టత్వాత్తద్ధారణం తేషాం శ్రౌతత్వమితి చేన్న । లింగపురాణే జ్యోతిర్లింగోత్పత్తంతరం ॥ తతః ప్రహృష్టమనసా ప్రణిపత్య మహేశ్వరం ప్రాహ నారాయణో నాథం లింగస్థం లింగధారిణం యది ప్రీతిస్సముత్పన్నా యది దేయో వరశ్చ నః । లింగాధో పీఠవద్భాతి కుండలీకృతపన్నగః । తదూర్ధ్వపీఠవద్భాతి ధరాశ్వత్థదళాకృతి తస్యాం స్థితం మహాదేవ జ్యోతీరూపం సుపావనం । అవయోర్గర్వనిర్మూలకారణం లింగమీదృశం భవదీయం మహాదేవ దత్వా దీక్షాం హి సాంప్రతం । తద్ధారణాచ్చ తద్ధ్యానాత్ దర్శనవిధానతః ॥ ఐహికాముష్మికం సౌఖ్యం ప్రాప్నుయామ ఇతి ధ్రువం ఏవం తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వనాథస్సనాతనః ॥ ఇంద్రనీలమయం లింగం విష్ణవే బ్రహ్మణే మమ । పద్మరాగమయం లింగం దత్వా దీక్షాం చ కారయత్ । తతః ప్రభృతి తద్వార్ దేవాభక్తిరవ్యభిచారిణీ । వక్షస్థలే హరిర్లింగం మూర్ధ్నిచాపి పితామహః । శ్రుత్వా ప్రహృష్టమనసా శ్రద్ధయా పరయా ముదే త్యాదినా పరమేశ్వరస్యైవ లింగరూపదర్శనాత్ । కించ సిద్ధాంతాగమే । బ్రహ్మణా విష్ణునా పూర్వం యల్లింగం జ్యోతిరాత్మకం । అపరిచ్ఛేద్యమభవత్తేనైవ పరిబోధ్యతే । పీఠికా పరమాశక్తిర్లింగం సాక్షాత్పరశ్శివః ॥ శివశక్తిసమాయోగాద్విశ్వం లింగం తదుచ్యతే । విశ్వాధికత్వమీశస్య లింగమూర్తేస్స్వభావజం అనన్యదేవసాదృశ్యం శ్రుతిరాహ సనాతనీ । లీయతే యత్ర గమ్యం చ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదినిర్జరాః । తల్లింగం పరమం బ్రహ్మ సచ్చిదానందలక్షణం । ప్రతిమాకారశూన్యస్య లింగస్య పరమాత్మనః ॥ ప్రతిమాకారదేవానాం సాదృశ్యం కథమీర్యతే । ఇత్యాదినా తథా దర్శనాత్ వ్యాసగౌతమదధీచిశాపదగ్ధధూర్తకల్పితవాక్యానాం శ్రౌతవిరుద్ధత్వేన న చ ప్రామాణ్యం తథా చేత్పాండురంగ రామేశ్వర శ్రీశైలాదిషు విష్ణుప్రతిష్ఠితలింగానాం తద్విష్ణోరపి న సర్వోత్కృష్టత్వముపపద్యతే ॥ తదంగీకారే బౌద్ధపాషండప్రసంగస్స్యాత్ । చరణశబ్దస్యాంఘ్రిపరత్వే । చరణశ్రుతినిష్ఠవ్యాపకత్వస్వయంప్రకాశత్వాదిధర్మాణాం విరోధప్రసంగస్స్యాత్ । పరమేశ్వర ధర్మబాహుళ్యాదాకాశప్రాణాదిశబ్దవత్తత్ర స్వపరమేశ్వరపరత్వమేవ । చర్యతే భక్ష్యతే జగద్యేనేతి చరణం । ఏదం స్థితేర ప్యుపలక్షణం ॥ చరంజీవం మోక్షం నయతీతి వా । ఏష ఏవ సాధు కర్మ కారయతీతి శ్రుతేః । ఉత్పత్తిస్థితిలయకారణమితి యావత్ ॥ తాదర్థ్యాల్లింగం చరణశబ్దవాచ్యం । నీయతే గమ్యతే యత్ర యేన సర్వం చరాచరమిత్యాదినా లింగచరణశబ్దయోః పర్యాయత్వం సుస్థం ॥ భస్మరుద్రాక్షకం లింగం । గురుర్మంత్రం తథా చరః ॥ పాదోదకం ప్రసాదశ్చ । శైవాష్టావరణాని హి । త్యాదిషు వైదికశివాగమసంస్కారాభావాద్బ్రహ్మవిద్యాంగశైవాష్టావరణాని సర్వథా తేషాం న సంభవంతి । అవైదికానాం శైవాగ్నిసంస్కారాభావాత్ । జాబాలాద్యుపనిషత్సిద్ధశైవాగ్నిభస్మధారణం నోపదిశ్యతే । శిఖాయామేకమేకాస్యమిత్యాదినా తేషాం విధ్యుక్తశిఖాశూన్యత్వాద్రుద్రాక్షధారణం పంచాక్షరీమంత్రస్య శ్రౌతప్రకరణస్థితత్వాత్తేషాం వేదోక్తచతుర్థవర్ణాంతర్భూతత్వాభావాత్ ॥ స్మృత్యుక్తాష్టాదశవర్ణబాహ్యత్వాచ్చ । వ్యత్యాసక్రమే జావితమంత్రోపదేశాసంగతాసంభవతి ॥ ఉపనయనసంస్కారశూన్యానాం వేదబాహ్యానాం ప్రాణప్రతిష్ఠాది వైదికసంస్కారవిధిః కథముపపద్యతే ॥ తదభావే లింగత్వాభావాత్ ॥ తద్ధారణపూజాదినా సకలపాపక్షయపూర్వక పరశివత్వప్రాప్తిః కథముపలభ్యతే । బ్రాహ్మణో వై సర్వా దేవతేతి వర్ణానాం బ్రాహ్మణో గురురిత్యాది శ్రుతిస్మృతిసిద్ధబ్రాహ్మణాచార్యత్వానంగీకారాద్గురుచరణతీర్థప్రసాదచతుష్టయమపి న సంభవతి । [illegible] వర్ణత్వాభావేపి ప్రతీతి

మాత్రపదతోऽపి శైవత్వం ప్రతీయతే । తథా సిద్ధాంతాగమే । అంగం శివలింగస్య శరీరమితి కథ్యతే । ఇష్టలింగస్య చైత
న్యం వేదాంతాః ప్రాణమీర్యతే । తత్సంస్కారవిహీనత్వాల్లింగత్వం న హి సర్వదేతి । కించ । తత్త్వమస్యాది మహావాక్యార్థ
ప్రతిపాదితలింగాంగైక్యం కథం వేదబాహ్యానాం । అపశూద్రాధికరణే । సంస్కారపరామర్శాత్తదభావాభిలాపాచ్చేతి
సూత్రే బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యానాముపనయన సంస్కార విశిష్టత్వాద్బ్రహ్మవిద్యాధికారః । నతు శూద్రాణామితి శూద్రాణాం శ్రు
తిస్మృతిపురాణేతిహాససిద్ధానామపి బ్రహ్మవిద్యాధికారస్య నిషిద్ధత్వాత్కథమన్యేషాం వక్తవ్యం ॥ తస్మాత్పూర్వోక్తమేవ సమీచీ
నం । నను రుద్రస్య పరబ్రహ్మత్వం కథమాపస్తంబ సూత్రే నైరృత్యాదివత్ రుద్రాహుత్యనంతరమప ఉపస్పృశ్యేత్యమాంగ
ల్యదేవతాత్వనిర్దేశాదితి చేన్న ॥ తథాత్వే మాసాభావాచ్ఛ్రుతమంత్రప్రసంగః । తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దేవ
తానాం పరమం చ దైవతం । పతిం పతీనాం ప్రథమం పురస్తాద్విదామ దేవం పరమేశమీడ్యం । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే ॥
అసంఖ్యాతాస్సహస్రాణి స్మర్యతే న చ దృశ్యతే । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః శివో ద్వైత ఇత్యాది శ్రుతిశతేషు పరబ్రహ్మణశ్శివ
స్య అనన్యసామాన్యదేవతాత్వోపదేశాత్ ! సర్వదేవతాధిపతిత్వాదిధర్మాణాం తస్యైవ నిర్దేశాచ్చ । తత్సమీపే తద్భృత్యానాం
బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాం పూజార్హత్వాసంభవాద్రుద్రాం తథా సార్థముపపరిషేచనం విధీయతే । తదుక్తం యజుర్వేదే ॥ అ
పః పరిషించేత్ । రుద్రస్యాంతర్హిత్యై ఇతి దర్శనాత్ । స ప్రకరణైకపఠితత్వేన నికృష్టత్వం । గోశ్వావాగ్ని బ్రాహ్మణాకస్పృ
ష్ట్వాప ఉపస్పృశేదిత్యాపస్తంబసూత్రే ప్రకరణైకత్వేన ఉత్కృష్టాపకృష్టగోశ్వాగ్నీనాముపదేశాత్ ॥ శ్వయువమఘవచ్ఛబ్దా
నాముత్కృష్టాపకృష్టవాచకానాం సూత్రైకనిర్దేశాత్ । కించ । రజస్వలాగ్నిగోవిప్రాన్ కపాలిప్రత్యస్త్రియం తథా । శవామేధ్యబ్రహ్మ
బంధూన్ స్పృష్ట్వా స్నానం సమాచరేదితి వృద్ధశాతాతపేపి రజస్వలాసాహచర్యేణ గోవిప్రాణాం నిర్దేశాచ్చన ప్రకరణ
దోషః ॥ తస్మాత్తస్యైవ బ్రహ్మత్వం ॥ అతో ఉక్త బ్రహ్మలక్షణస్య నారాయణేతివ్యాప్తిమాశంక్య నిరాకరోతి ॥ * ॥

* ॥ అనుపపత్తేస్తు న శారీరః ॥ * 3 ॥

అత్ర తుశబ్దో నిశ్చయార్థః । పూర్వోక్త శివలింగధారణమేవ శ్రోత్రియాణాం బ్రహ్మవిద్యోపాసకానామవశ్యకర్త
వ్యం । న శారీరః పూర్వ్యాసువాకే । సహస్రశీర్షమిత్యారభ్య సహస్రశీర్షత్వాదివిశిష్టనారాయణస్య మూర్త్యాత్మకత్వేన వ్య
పదేశాత్ । సముద్రేంతం విశ్వశంభువమిత్యాదినా సముద్రశాయిత్వాది లింగానాం తస్యైవ సముదితత్వాత్ । తద్వాచకఅ
చ్యుతహరిశబ్దాదిప్రయోగాచ్చ మూర్త్యాత్మకనారాయణాత్మకశారీర ఏవాత్రోపాస్యో న భవతి ॥ కుతః । అనుపపత్తేః
నిధనపతయే నమ ఇత్యారభ్య సర్వలింగగ్ స్థాపయతీత్యంతం శివలింగస్య పరబ్రహ్మత్వేన ధ్యాన ధారణాత్మకసర్వోపాస్యత్వప్రక
టనాయ ప్రతిపదనమస్కారపూర్వకం సర్వాత్మకత్వప్రతిపాదనాత్ మూర్త్యాత్మకత్వస్య విష్ణోస్తద్ధర్మాణామసంభవాత్ ।
అప్రతిమాకారలింగస్యైవ సర్వోపాస్యత్వం సిద్ధం । శైవే ॥ శివశక్త్యాత్మకం లింగం చిద్రూపం పరమేశ్వరం బ్రహ్మవిష్ణ్వాది
దేవానాం ధ్యేయం ధార్యం సనాతనం ॥ లీయతేస్మిన్ జగత్సర్వం స్థావరం జంగమాత్మకం । గమ్యతే సృష్టికాలే తు తల్లింగం
బ్రహ్మశాశ్వతమితి వ్యుత్పత్త్యా చ లింగస్య మహత్త్వం బ్రహ్మలక్షణముక్తం । శ్రుతిస్మృతిపురాణాగమసిద్ధత్వాత్తద్ధారణోపాసనా
దికం వైదికం । విష్ణువిగ్రహసాలగ్రామోపాసనాది కస్యచిత్ విద్యభావాత్ తాంత్రికత్వం సిద్ధం । కించ । తత్ప్రకరణపఠితవి
శ్వపతిత్వాదిపరమేశ్వరధర్మాణాం నారాయణస్యాసంభవాత్ । పశూనాం పతయే వృక్షాణాం పతయే జగతాం పతయే ఇత్యాది
శ్రుతిశతేషు శివస్యైవ సకలభువనాధిపతిత్వవ్యవస్థాపనాత్ । ఏకో హి రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థుర్య ఇమాంల్లోకానీశత ఈశనీభిరి
తి రుద్రవ్యతిరిక్తస్య జగదీశ్వరత్వస్య నిషిద్ధత్వాత్ । విశ్వాధికత్వం చ విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరితి తస్యైవ శ్రవణాచ్చ ।
న విష్ణ్వాదిశారీరాణాం సర్వోపాస్యత్వం । నను నారాయణోపాసనావాక్యానాం కా గతిరితి చేదుచ్యతే । తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇ
త్యాదిశ్రుతిషు బ్రహ్మోపాసకానాం శ్వేతకేత్వాదీనాం బ్రహ్మత్వోపదేశవత్ నారాయణస్య బ్రహ్మత్వముపదిశ్య పద్మకోశప్ర
తీకాశమిత్యాదినా తద్ధృదయపుండరీకముపదిశ్య తస్య మధ్యే వహ్నిశిఖేత్యాదినా జీవస్వరూపం నిర్దిశ్య తస్యాశ్శిఖాయా
మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత ఇతి జీవాంతర్యామిత్వేన చ తస్యోపాస్యత్వం విధీయతే । స బ్రహ్మ స శివస్సేంద్ర ఇత్యాదినా తద్వి
భూతిరూపబ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాదిసర్వశబ్దవాచ్యత్వం నిర్ణీయతే । తథా శ్రుత్యంతరేష్వపి పరబ్రహ్మణో రుద్రస్య బ్రహ్మవిష్ణు
కాలరుద్రాదితత్త్వం తత్కారణత్వం తచ్ఛబ్దవాచకత్వం చ శ్రూయతే । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మ
న్యంతే । స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి మాండూక్యే సర్వాతీతత్వం । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురు
ద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే ఇతి సర్వకారణత్వమథర్వశిరసి । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్ర
శాంతమిత్యారభ్య । స బ్రహ్మ స శివస్స హరిస్సేంద్రస్సోక్షరః పరమస్స్వరాట్ ॥ స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోగ్నిస్స చంద్ర
మాః ॥ స ఏవ సర్వమిత్యాదినా సర్వ [illegible] పాస్యత్వం సిద్ధం । అథవా హం హరి

వ్యపదిశ్యతే । సహస్రశీర్షమిత్యనువాకేనా నారాయణస్తుతిప్రశంసాయాః అర్థవాదతాత్పర్యమిత్యవగమ్యతే ॥ యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిదిత్యనేనోపపత్తిః । ఏవం సాంగతాత్పర్యేణ శివపరత్వావగమాన్నాన్యపరత్వం । నచ సహస్రశీర్షానువాకమేవాతోఽపక్రమః । ఉపసంహారానువాకగతోమాపతిత్వాది ధర్మాణాం నారాయణే అసామంజసత్వాత్ । కించోపక్రమే ॥ అణోరణీయాన్ మహతో మహీయానితి మంత్రే సర్వచేతన గుహాశయత్వమీశ్వరస్య ప్రసాధ్య తదనుగ్రహా దేవ సర్వేషాం దుఃఖ నిర్ముక్తత్వముపదిశ్య సప్త ప్రాణాః ప్రభవంతీత్యారభ్య పురుష ఏవేదం సర్వమిత్యంతేన । సృష్ట్యాది ప్రవృత్తి ధర్మాత్మకత్వం తస్య ప్రదర్శ్య న కర్మణా న ప్రజయా ధనేనేత్యాదినా నివృత్తి లక్షణ ప్రశంసా ముపక్రమ్య పరేణ నాకం నిహితం గుహాయామిత్యాదినా తదుపాసనాధికారిత్వం యతీనాం నిరూప్య సరామృతాత్పరిముచ్యంతీత్యనేన తదుపాసకస్య మోక్షఫలం విధాయ దహ్రం విపాపమిత్యాదినా తదుపాసనాస్థానమభిధాయ । యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్త ఇత్యాదినా తతోపాస్యత్వం మహేశ్వరస్య నిర్దిశ్య ॥ ఋతగ్ం సత్యమిత్యనేన ఉపాసనాయాః గుణవిషయత్వేన పరమశివధర్మాణాం మనసా ధారణానామతిశయిత్వం ప్రదర్శ్య తదర్థనాద ప్రశంసాయాం విశేషోపాసకత్వేన యతీంద్రత్వేన శివభక్తాగ్రగణ్యత్వేన సహస్రశీర్షానువాకే నారాయణస్యైవముఖ్యాధికారత్వం నిరూప్య । తత్ర నారాయణం మహాజ్ఞేయమిత్యాదినా నారాయణం ప్రస్తుత్య । పద్మకోశమిత్యాదినా తద్ధృదయపుండరీకం వ్యపదిశ్య ॥ తస్యాః శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత ఇత్యనేన పరమేశ్వరస్య తద్ధృదయపుండరీకాంతర్వర్తిత్వముపదిశ్య । ఆదిత్యోవా ఏష ఏతన్మండలం తపతీత్యనేన ప్రభాకరమండలస్తుతిం కృత్వా ॥ య ఏషోఽంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుష ఇత్యనేన రుద్రస్య పరబ్రహ్మణస్తన్మండలస్థితిం ప్రసాధ్య తతః పంచ బ్రహ్మమంత్రైరుపాస్య మహేశ్వరస్య సర్వేశ్వరత్వాదిధర్మాన్ దర్శయిత్వా । నమో హిరణ్యబాహవ ఇత్యాదినా పవనాదివస్తూనాం మూర్తత్వం వ్యాచష్టే ! తథాచ స్మృతిః । నారాయణేన యతినా ॥ పద్మగర్భే మహామునిః । జ్ఞాత్వా శివైకవిజ్ఞానం ॥ వశిష్ఠాయోపదిష్టవానితి । తథా సాంబోదేశివపచనం । నారాయణాత్పరో భక్తో మమ నాస్తి వరాననే । భార్యాత్వం వృషభత్వంచ బాణత్వమగమత్పురా ॥ అశ్వత్థామానం ప్రతి శివవచనం ॥ అహం యథా సదారాధ్యః కృష్ణేనాక్లిష్టకర్మణా ॥ తస్మాదిష్టతమః కృష్ణాదన్యో మమ న విద్యతేతి । సౌరసంహితాయాంచ। శివస్య పరతత్త్వార్థం స్వయం జ్ఞాత్వా శివస్తథా ॥ ఉవాచ విష్ణవే విష్ణుః పద్మగర్భాయ ప్రోక్తవాన్ ॥ చతుర్ముఖో వశిష్ఠాయ । వశిష్ఠశ్శక్తయే తథా । పరాశరాయ శక్తిశ్చ ॥ వ్యాసాయ చ పరాశర ఇత్యాదినా నారాయణపరమేశ్వరయోః ఉపాసకోపాస్యత్వం శిష్యత్వగురుత్వలక్షణం సమ్యగుపదిశతి । తస్మాచ్ఛివోపాసనయా శివభావమాపన్నస్య నారాయణస్యానితరసాధారణ దహరావచ్ఛిన్న జ్యోతిర్లింగానుసంధాన సామర్థ్యం లింగేన యచ్చ కించిజ్జగత్సర్వం దృశ్యతే శ్రూయతేపి వా । అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థిత ఇతి పరమేశ్వరనిష్ఠ వ్యాపకత్వాది ధర్మాణాం తత్త్వమసి శ్వేతకేతో అహం బ్రహ్మాస్మీత్యాదివన్నారాయణపరత్వేన ॥ స్తుతిర్యుక్తా । సర్వోపాదానత్వాత్సర్వాంతర్యామిత్వాత్సర్వాత్మకత్వం సర్వశబ్దవాచ్యత్వంచ పరమేశ్వరస్యైవ సముచితం । దేవాహ వై స్వర్గం లోకమగమన్ ॥ తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్ ॥ కో భవానితి ॥ సోబ్రవీత్ । అహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇత్యారభ్య యో వై రుద్రస్స భగవాన్యశ్చ బ్రహ్మా యశ్చ విష్ణుర్యశ్చ మహేశ్వర ఇత్యాదినాథర్వణ శిరసి సర్వాంతర్యామిత్వాదికం । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణ ఇతి కైవల్యశ్రుతౌ చ తస్యైవ నిర్దేశాత్ ॥ ముండమాండూక్య ఛాందోగ్య కైవల్య తైత్తిరీయాదిషు పరశివస్య దహరోపాస్యత్వకథనాత్తస్యైవ తత్సముచితమస్తు । పవిత్రస్య పరమేశ్వరస్య అపవిత్రవామహస్తస్థితి విరోధాత్సర్వలింగవాక్యైః శరీరధృతలింగధారణం న విధీయత ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ * ॥

॥ * ॥ స్మృతేశ్చ ॥ ౬ ॥ * ॥

సర్వలింగస్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రమితి వాక్యే పాణిలింగధృతి స్సర్వథా న వ్యపదిశ్యత ఇతి చేన్న కుతః ॥ స్మృతేశ్చ ॥ కృతేతు మానవో ధర్మస్త్రేతాయాం గౌతమస్మృతిః । ద్వాపరే శంఖలిఖితః కలౌ పారాశరస్మృతిః ॥ ఇత్యాది స్మృతినిర్దిష్ట కృతాదియుగచతుష్టయ ప్రసిద్ధ మన్వాదిస్మృతిషు బ్రాహ్మణానాం శివలింగధారణ విధాయకస్మృతేశ్చ। సదేవతం తరధారణోపాసనం వైదికానాం నాంగీకర్తవ్యమిత్యర్థః । తథాహి । మనుస్మృతౌ । అక్షపాదాదయస్సర్వే శక్తయః పరయాముదా । ధారయంత్యలికాగ్రేషు శివలింగం మహానిశం ॥ తత్రైవ ధ్యానయోగనిరూపణే ॥ శివధ్యానపరో భూత్వా శివలింగాంగసంయుతః ॥ శివేతరపరిత్యాగీ ధ్యానయోగీ స ఉచ్యతే । గౌతమస్మృతౌ । ముఖే మంత్రం హృది ధ్యానం మస్తకే లింగధారణం । శిఖాసూత్రం తథా భస్మ ఏతద్బ్రాహ్మణలక్షణం । అంతర్ధారయితుం లింగమశక్తశ్శక్త ఏవ హి । బాహ్యం చ ధారయేల్లింగం తద్రూపమితి నిశ్చయాత్ । శంఖస్మృతౌ చ । కీటో భ్రమరయోగేన భ్రమరో భవతి ధ్రువం । మానవశ్శివయోగేన శివో భవతి సర్వదా । వామహస్తస్థితం లింగం సావధానేన పూజయేత్ । మస్తకే హృదయే కంఠే ధారయేత్సర్వదా

ద్విజః । పారాశర్యస్మృతౌ । కాశ్యాం మృతానాం జంతూనాం యతీనాం లింగధారిణాం బ్రహ్మత్వమేవ భవతి పైతృత్వం న హి విద్యతే । శైవం లింగార్చనం యస్య ॥ యస్య చాగ్నిపరిగ్రహః । వానప్రస్థయతీనాం చ శరీరే నాస్తి సూతకం । పూజయేద్యస్తు హస్తాదౌ శివలింగం శివాత్మకం ॥ తస్య హస్తస్థితా ముక్తిః శ్శంకరస్య ప్రసాదతః । అనుశాసనికపర్వణి చ । కిమాహుస్సురత శ్రేష్ఠపాత్రం విప్రాస్సనాతనం । లింగినం బ్రాహ్మణం చాపి బ్రాహ్మణం చాప్యలింగినమిత్యుధిష్ఠిరప్రశ్నే । సద్వృత్తిమపి విజ్ఞాయ లింగినే చేతరాయ చ ॥ దేయమాహుర్మహారాజ భావేతౌ తపస్వినావితి భీష్మవచనం లైంగే । వేదేషు శాస్త్రసంఘేషు పురాణేష్వాగమేషు చ । బ్రాహ్మణస్య సమాఖ్యాతం లింగధారణముత్తమమిత్యారభ్య ॥ యజురప్యాహ సర్వం హైలింగస్థాపయతీతి చ । తస్మాద్ధార్యం మహాలింగం పాణి మంత్రేతి మంత్రిత ఇత్యాదినా శ్రూయతే ॥ సిద్ధాంతాగమే । శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు వైదికానాం వరాననే లింగధారణమాఖ్యాతం సర్వసిద్ధిప్రదాయకం । చిచ్ఛక్తిర్నిధనాఖ్యాతా ॥ లయాధిష్ఠానతత్త్వతః । నిధనంగత్వాన్మహేశస్య తత్ప్రనిత్యం విధీయతే । నిధనాధిపతిః కాలరుద్రో విశ్వలయాధిపః । తస్యాంతకత్వం హంతృత్వం । శివస్యైవ నిరూప్యతే । తత్త్వాదీనాం మహదాదీనామూర్ధ్వదేశప్రచారతః ॥ తథోర్ధ్వాయేతి వాక్యేన ప్రధానం పరిగీయతే । ఊర్ధ్వలింగాయేతి వాక్యే ॥ సదాశివ ఇతీర్యతే । కారణాంగం తథా ప్రోక్తం । హిరణ్యాయేతి వాక్యతః ॥ హిరణ్యలింగవాక్యేన భావలింగం ప్రచక్షతే । సువర్ణాయేతి వాక్యేన సూక్ష్మదేహం ప్రబోధ్యతే ॥ సువర్ణలింగవాక్యేన ప్రాణలింగం ప్రచక్షతే ॥ నమో దివ్యాయేతి వాక్యే స్థూలదేహం ప్రతీయతే । దివ్యలింగాయేతి వాక్యే స్వేష్టలింగం విధీయతే । ఐక్యస్థలం తథా ప్రోక్తం భవాయేతి పదేన హి ॥ భవలింగాయేతి వాక్యే మహాలింగం భవేత్తథా । నమశ్శర్వాయేతి వాక్యే శరణస్థలమీరితం । ప్రసాదలింగమాఖ్యాతం శర్వలింగాయ దేవే । ప్రాణలింగస్థలం ప్రోక్తం శివాయేతి పదేన హి ॥ శివలింగాయేతి వాక్యే ॥ చరలింగం ప్రదర్శితం ॥ నమో జ్వలాయేతి వాక్యే ప్రసాదస్థలముచ్యతే ॥ జ్వలలింగాయేతి వాక్యే శివలింగం తథా స్మృతం । నమ ఆత్మాయేతి వాక్యే మాహేశ్వరపదం తథా ॥ ఆత్మలింగాయేతి వాక్యే గురులింగం తదుచ్యతే । భక్తస్థలం సమాఖ్యాతం ॥ పరమాయేతి వాక్యతః । ఆచారలింగమాఖ్యాతం పరమలింగాయ దేవ వై । ఏతత్సూర్యస్య మిత్రస్య మండలాంతరవర్తినః । సోమస్య పార్వతీశస్య లింగం భవభయాపహం ॥ సర్వేషు భక్తదేహేషు స్థాపయేద్గురుణా సదా । పవిత్రాణాం పవిత్రత్వాత్పవిత్రమితి కథ్యతే ॥ తస్మాద్ధార్యం సదా లింగం పాణిమంత్రేతి మంత్రతః । పాణౌ లింగం సమాసాద్య దీక్షాకాలే గురుశ్శివం ॥ మననాత్పూజనాద్భక్త్యా త్రాయతీతి నిరుక్తితః । పాణిమంత్రమితి ప్రోక్తం తల్లింగం బ్రహ్మశాశ్వతం । షట్త్రింశత్తత్త్వరూపత్వం తల్లింగస్యైవ సర్వదా । పంచబ్రహ్మభిస్తైర్మంత్రైః ప్రోచ్యతే పరమార్థతః । సద్యోజాతస్వరూపాయ భూతత్త్వాయ నమోస్తు తే । సద్యోజాతాయ శర్వాయ జలతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౨ ॥ భవే భవే మహాలింగరూపిణే వహ్నిమూర్తయే ॥ ౩ తథానాతిభవాయ తత్త్వరూపాయ తే నమః ॥ ౪ ॥ నమో భవస్వరూపాం వ్యోమరూపిణే శూలపాణినే ॥ ౫ ॥ భవోద్భవాయ సోమాయ గంధతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౬ ॥ వామదేవాయ రుద్రాయ రసతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౭ ॥ జ్యేష్ఠాయ శివరూపాయ రూపతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౮ ॥ శ్రేష్ఠాయ హరరూపాయ స్పర్శతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౯ ॥ రుద్రాయ వామదేవాయ శబ్దతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౧౦ నమః కాలాయ శర్వాయ పాయుతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౧౧ ॥ ఉపస్థతత్త్వాయ కలవికరణాయ నమోస్తు తే ॥ ౧౨ ॥ పాదతత్త్వాయ బలవికరణాయ నమోస్తు తే । ౧౩ ॥ నమో బలాయ శాంతాయ పాణితత్త్వాయ తే నమః ॥ ౧౪ ॥ నమో వాక్తత్త్వరూపాయ । బలప్రమథనాయ తే ॥ ౧౫ ॥ నాసాత్మనే సర్వభూతదమనాయ నమోస్తు తే ॥ ౧౬ ॥ మనోన్మనాయ భీమాయ । జిహ్వాతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౧౭ ॥ అఘోరేభ్యో నమశ్చాస్తు చక్షుస్తత్త్వాయ తే నమః ॥ నమశ్చాస్త్వథ ఘోరేభ్యో త్వక్తత్త్వాయ నమోస్తు తే ॥ ఘోరఘోరతరేభ్యస్తు శ్రోత్రతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౨౦ ॥ సర్వేభ్యశ్చ నమశ్చాహంకారతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౨౧ ॥ నమశ్చ సర్వశర్వేభ్యో చిత్తతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౨౨ ॥ నమస్తే రుద్రరూపేభ్యో బుద్ధితత్త్వాయ తే నమః । ౨౩ ॥ తత్పురుషాయ నమశ్చాస్తు మనస్తత్త్వాయ తే నమః ॥ ౨౪ ॥ మహాదేవాయ సోమాయ జీవతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౨౫ ॥ తన్నో రుద్రాయ భీమాయ నమః ప్రకృతిరూపిణే ॥ ౨౬ ॥ ఈశానాయ మహేశాయ రాగతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౨౭ ॥ సర్వవిద్యాస్వరూపాయ విద్యాతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౨౮ ॥ ఈశ్వరాయ నమశ్చాస్తు కాలతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౨౯ ॥ సర్వభూతాధిపతయే నమో నియతిరూపిణే ॥ ౩౦ ॥ బ్రహ్మాధిపతయే తుభ్యం కాలతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౩౧ ॥ బ్రహ్మణోధిపతే తుభ్యం మాయాతత్త్వాయ తే నమః ॥ ౩౨ ॥ మహేశ్వరాత్మనే తుభ్యం బ్రహ్మణే చ నమో నమః ॥ ౩౩ ॥ శివరూపాయ సాంబాయ సదాశివవపుష్మతే ॥ ౩౪ ॥ సదాశివస్వరూపాయ శక్తితత్త్వాయ తే నమః ॥ ౩౫ ॥ శివతత్త్వాత్మనే తుభ్యమోంకారాయ నమో నమః ॥ ౩౬ షట్త్రింశత్తత్త్వరూపస్య లింగస్య పరమాత్మనః ॥ సకలత్వం నిష్కలత్వం ప్రోక్తముత్తరతశ్శ్రుతేః । తస్మాల్లింగం సదా ధార్యం యావజ్జీవాగ్నిహోత్రవదితి బ్రాహ్మణ్యాద్యలింగధారణం న విరుద్ధం । కించ ॥ కరణతయాస్య తంత్రవిధ్యం

తదరహితస్య సౌత్రామణిబృహస్పతిసవనాదే రగ్ని చయన వాజపేయాద్యంగత్వేన తదుభయబలాదుభయ సిద్ధివదత్రనా రాయణానువాకే దహరంవిపాప మిత్యుపక్రమ్య జ్యోతిర్లింగానుసంధానరూపాంత ర్లింగ ధారణం ప్రసాధ్య నిధన పతయేనమఇత్యారభ్య పాణిమంత్రం పవిత్రమిత్యంతేనపర బ్రహ్మణశ్శివస్య బాహ్యధారణస్యాపివ్యవస్థాపనాదుభయబలాదుభయసిద్ధిర్ఘంటాఘోషః । బాహ్యకరస్యనికృష్టత్వాత్తత్ర పరమేశ్వరస్యధారణపూజా విధాయకత్వం శ్రౌతానాం నసంభవతీతియదుక్తంతత్తుచ్ఛం । శ్రోత్రియసంతర్పణప్రసంగాత్ ॥ అంజలినా వాపి భేదకత్వేణవాపాత్రేణేతి ॥ శ్రుతౌపాణ్యవచ్ఛిన్నాంజలివిధాయకత్వేనబ్రహ్మయజ్ఞపితృతర్పణాంగత్వేననమస్కారాంగత్వేనచవామహస్తస్యశ్రౌతాంగత్వదర్శనాత్ । నత్వపావిత్ర్యప్రసంగః । తస్మాచ్ఛ్రుతిస్మృత్యాది సిద్ధత్వాత్పాణిలింగధారణ పూజాదికంశ్రౌతసిద్ధమేవ । తస్మాల్లింగేలింగస్యధారణాదేవపశుత్వంవినివార్యతే ॥ నాన్యథాబహుభి ర్జన్మకోటిశతైరపి ॥ యేలింగధారిణో లోకేతేభక్తాఇతికీర్తితాః తదన్యాః పశవః ప్రోక్తాస్తస్మాత్పాశుపతంచరేత్ ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవాశ్చమునయో గౌతమాదయః - లింగస్యధారణాదేవపశుత్వవినివారితాఇతి । సర్వగతస్యపరమేశ్వరస్యాల్ప ప్రదేశవిశేషకల్పనాయోగాదత్ర దహరాద్యుపాసనందేవతాంతరవిషయమిత్యాశంకాయామాహ ॥ * ॥ * * * * * * * * * * * *

* ॥ అర్భకౌకస్త్వాత్తద్వ్యపదేశాచ్చనేతిచేన్ననిచాయ్యత్వాదేవంవ్యోమవచ్చ ॥ * । ౭ ॥ * ॥

అర్భకమల్పమోకస్స్థానంయస్యతస్యభావస్త స్మాదర్భకౌకస్త్వాత్ ॥ పద్మకోశప్రతీకాశ మితి సర్వలింగంస్థాపయతి పాణిమం త్రంపవిత్రమితి బాహ్యాభ్యంతరే ష్వల్పప్రదేశ విశేషని ర్దేశాత్ । కించ ॥ తద్వ్యపదేశాచ్చ ॥ తస్య పరిచ్ఛిన్నత్వ వ్యపదేశాచ్చ । నీవారశూకవత్త న్వీపీతా భాస్వత్యణూపమా । పాణి మంత్రం పవిత్రమిత్యాదినా వహ్ని శిఖాంత ర్వర్తిత్వేన పాణ్యధి కరణ లింగ రూప త్వేనచ పరిచ్ఛిన్నత్వ వ్యపదేశాచ్చ ॥ నసర్వగతః పరమేశ్వరఇహోపదిశ్యతఇతిచేన్న । ఏవంభక్తానుగ్రహార్థం సూక్ష్మజ్యోతిర్లింగాత్మనా గుహారూపదహరపుండరీకే । పంచసూత్రకృతస్థూలలింగరూపేణ హస్తతలేచనిచాయ్యత్వాత్ । స్థూలసూక్ష్మలింగరూపేణ ధ్యాతుంశక్యత్వాత్ । వ్యాపకస్యశివస్యబ్రహ్మణః ధ్యానధారణాద్యుపాసనా శక్యత్వాత్ । తత్రదృష్టాంతమాహ । వ్యోమవచ్చ ॥ యథా సర్వగతమపివ్యోమజాలికా సూచికారంధ్రాద్య వచ్ఛేదేనపరిచ్ఛిన్నం ॥ స్వతోపరిచ్ఛిన్నం ॥ తథా పరమేశ్వరోపి స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరాద్యుపాధి వశాదిష్టాదిలింగత్రయాత్మనా పరిచ్ఛిన్నః । స్వతోవ్యాపక ఇత్యర్థః ॥ నైతావతాసర్వగతత్వహానిః । తథాశ్రుత్యంతరేష్వపిశ్రూయతే ॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో హ్యంగుష్ఠంతుసమాశ్రితః । ఈశస్సర్వస్యజగతః ప్రియఃప్రీణాతివిశ్వభుక్ । హృత్పుండరీకంవిరజంవిశుద్ధంవిచింత్యమధ్యేవిశదంవిశోకం ॥ అచింత్యమవ్యక్త మనంతరూపంశివంప్రశాంతమమృతంబ్రహ్మయోనిం । వాలాగ్రమాత్రంహృదయస్యమధ్యేవిశ్వేదేవంజాతవేదసంవరేణ్యం । తమాత్మస్థం యేనుపశ్యంతిధీరాస్తేషాంశాంతిశ్శాశ్వతంనేతరేషాం । అంతర్బహిర్ధారితంలింగం పరబ్రహ్మాభిధేయంశాంభవం । అంతర్ధారణశక్తోవాహ్యశక్తోవాద్విజోత్తమః ॥ సంస్కృత్యగురుణాదత్తంశైలం లింగమురస్థలే ॥ ధార్యంవిప్రేణముక్త్యర్థమేవం వేదాంతవిదోవదంతి కంఠేకరేమస్తకేసన్నివేశ్యచోమేత త్పాణి మంత్రంపవిత్రం । అయంమేహస్తోభగవానయంమేభగవత్తరః । అయం మేవిశ్వభేషజోయంశివాభిమర్శనః ॥ అయంమాతాయంపితాయంజీవాతురాగమత్ ॥ ఇదంతవప్రసర్పణం సుబంధవేహినిరిహీతి । అతోవ్యాపకస్యపరిచ్ఛిన్నత్వం నవిరుధ్యతే । ననుపరమేశ్వరధారణోపాసనా ప్రథమాంగభస్మధారణస్యశ్రుతిస్మృతివిహితత్వదర్శనాత్ ॥ నతస్యశ్రౌతత్వం । శిష్టాచారమాత్రవిషయత్వే అంధపరంపరాప్రసంగః । ప్రమాణపరిగ్రహే । నిత్యం । నైమిత్తికం ॥ కామ్యంవా । నాద్యః । అకరణేప్రత్యవాయాదర్శనాత్ । నద్వితీయః । నైమిత్తికనిమిత్తాశ్రవణాత్ । నతృతీయః । పశుకామోపుత్రకామో భస్మధారయేదితి అధికారివిశేష విధ్యసంభవాత్ అస్తివిధానమితిచేత్తర్హి తస్య నిషేధఉపపద్యేత ॥ విహితేనిషేధాసంభవాత్ ॥ విధినిషేధయోస్తమఃప్రకాశవత్పరస్పర విరుద్ధస్వభావత్వాత్తయోస్తుల్యబలత్వంనసంభవతి ॥ స్మృతిమాత్రనిషేధవాక్యబాహుళ్యాత్ తన్నిషేధస్యైవ అధికబలవత్త్వంసిద్ధం । తథాహి । సచ్చరిత్రదీక్షాయాం గౌతమవచనే । భస్మతుషకపాలామేధ్యానినాధితిష్ఠేదితి ॥ భస్మతుషాద్యధిష్ఠానేపాదస్య ప్రక్షాళనమిత్యాపస్తంబసూత్రేచ । ధూమాగ్నిందీపతైలంచ భస్మచాస్థిరజస్వలాం । ఏతాని బ్రాహ్మణ స్పృష్ట్వా సవాసా జలమావిశేత్ ॥ ఇతిశంఖస్మృతౌచనిషేధదర్శనాత్ । ఆగ్నేయంభస్మనాస్నానం । వాయవ్యంగోరజస్స్మృతం । ఇత్యాదిస్నానకారణ

తయా నిర్దేశాత్ స్వస్థిరితిచేత్ । స్నానమాత్రేతస్యశుచిత్వం అన్యథానిషేధవాక్యానాం చ నిర్వాహకత్వాత్ ॥ కించ । అగ్నిరిత్యాదినా భస్మగృహీత్వా విమృజ్యాంగానిసంస్పృశేదిత్యం తేనసమం త్రికం భస్మధారణ మథర్వశిరసి వ్యపదేశాత్సర్వదా విహితమేవేతిచేత్ ॥ తదపి వ్రతమేతత్పాశుపతం పశుపాశవిమోక్షాయేతి తద్విధేయ మానసపాశుపతవ్రతాం గత్వదర్శనాన్నసార్వత్రికభస్మధారణమున్నదిశ్యతే । తస్మాన్నశ్రౌతసరిగ్రాహ్యమితిచేద్బ్రూమః ॥ * ॥ ఋగ్వేదే । త్రియాయుషం జమదగ్నేః కశ్యపస్య త్రియాయుషం । యద్దేవానాం త్రియాయుషం । తన్మే అస్తు త్రియాయుషమితి ॥ జాబాలోపనిషది । సప్తవ్యాహృతిభిః ... స జ్యోతిః । త్రిపుండ్రం యే భి నిందంతి నిందంతి శివమేవ తే ॥ ధారయంతి తు యే భక్త్యా ధారయంతి తమేవ తేతి । శ్వేతాశ్వతరోపనిషది । మానస్తోకేతి మంత్రేణ మంత్రితం భస్మధారయేత్ । ఊర్ధ్వపుండ్రం భవేత్సామ । మధ్యపుండ్రం యజూంషిచ ॥ అధఃపుండ్రం ఋచస్సాక్షాత్తస్మాత్పుండ్రం త్రియాయుషం । భూతైశ్వర్యప్రమదితవ్యమితియజుర్వేదే ॥ విరజావిషాక్షైతివారాయణేనవ్యాఖ్యాతే ॥ * ॥ భూత్యైన ప్రమదితవ్యమిత్యత్రతన చైశ్వర్యపరత్వం। భసమాహాత్మ్యప్రజాతంతుం । మావ్యవచ్ఛేత్సీరిత్యపూర్వవాక్యేప్రాక్కృతైశ్వర్యలక్షణావబోధకధనాహరణ విధానదర్శనాత్ । భూతిశబ్దస్యభస్మపరత్వమేవ । బోధాయనసూత్రే । అథాతస్త్రిపుండ్రవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామోభూత్యైనప్రమదితవ్యమితి హేవిజ్ఞాయతేతి । మానవపురాణే ॥ భూత్యైవాగ్నిసముద్భూతయా దేహావకుంఠనం । లలాటేహృదిదోర్ద్వంద్వే త్రిపుండ్రస్య చ ధారణం । నైవ ప్రమదితవ్యం చ తథాలోకాన్సురస్సృష్టిరిత్యాదినా శ్రూయతే। సాచశాండిల్యశాఖాయాం । విభూతిం వామహస్తేన పరిగృహ్య దక్షిణహస్తేన తాం ప్రదముద్రయా సమ్యగాచ్ఛాద్య సద్యోజాతాదిపంచబ్రహ్మమంత్రైః పంచ వారమేకవారం వాభిమంత్ర్య । ఈశానఇతిమస్తకే ॥ తత్పురుషాయేతి ముఖే అఘోరేభ్యఇతిహృదయే ॥ వామదేవాయేతి కట్యాం సద్యోజాతమితిపాదయోః ప్రణవేన సర్వాంగమభిషేచ్యేత్యాదినా తద్విధిబలాద్ధారణం శ్రూయతే । సాచమైత్రేయశాఖాయాంచ । మద్యంపీత్వా గురుదారాంశ్చగత్వా స్తేయంకృత్వా బ్రహ్మహత్యాంచ కృత్వా భస్మచ్ఛన్నో భస్మశాయీ శయానో రుద్రాధ్యాయమధ్యత్య ముచ్యతే సర్వపాపైరితి సురాపానాదిమహాపాతకానామపి ప్రాయశ్చిత్తం భస్మ ధారణమేవేతి ప్రతిపాదితం ॥ అథర్వణశిరసి । అగ్నిరితి భస్మేత్యాద్యభ్యమనప్తానిచక్షూంషిభస్మేత్యంతం భస్మన స్సర్వాత్మకత్వమనూద్య తతః అగ్నిరిత్యాదినా భస్మగృహీత్వా విమృజ్యాంగానిసంస్పృశేదితి । వృద్ధశాతాతపే । తదకరణే ప్రత్యవాయశ్చ శ్రూయతే ॥ విభూతిశంఖచక్రనిరాస ॥ * ॥ ర్యస్యనోపాలే। కంఠేరుద్రాక్షమాలికా । ముఖేపంచాక్షరో మంత్రః । తంత్యజేదంత్యజం యథా । గారుడస్మృతౌచ । త్రిపుండ్రం సురవిప్రాణాం వర్తులం నృపవైశ్యయోః । అర్ధచంద్రం తు శూద్రాణామన్యేషామూర్ధ్వపుండ్రకం ॥ శాతాతపే । ఊర్ధ్వపుండ్రం మృదాకుర్యాత్ । భిల్లచూపిక వాచన । తథాశారేణశస్త్రేణ వీక్ష్య తేయ ముద్రాంకనైః । ఊర్ధ్వపుండ్రాం కుశాశ్వత్థ పత్రవర్తుల మూలధృత్ । త్రిపుండ్రధారణాద్దేవభస్మనాపూయతేనరః । అంకితస్సంఖచక్రాద్యైస్సశరీరే దేవతా యుక్తైః । త్రిపుండ్రధారణాదేవ భస్మనాపూయతేనర ఇత్యాదినా శంఖచక్రోర్ధ్వపుండ్రధారణ బ్రాహ్మణాధమానాం భస్మధారణమేవ ప్రాయశ్చిత్తం స్యాదితిగౌతమస్మృతౌ ప్రతిపాద్యతే । జాబాలే ॥ అథాచారం శృణుష్వాహితాగ్ని రిత్యాదినా భస్మగృహీత్వా విమృజ్యాంగానిసంస్పృశేత్తతోపి త్రిపుండ్రం ధారయేద్బ్రాహ్మణా । నాపరం ధర్మఇతి॥ వృద్ధశాతాతపే । త్రిపుండ్రేణవినాసంధ్యా , త్రిపుండ్రేణవినాజపః । త్రిపుండ్రేణవినాశ్రాద్ధం రాక్షసంపరికీర్తితం । త్రిపుండ్రం బ్రాహ్మణో విద్వాన్ మనసాపి నలంఘయేత్ శ్రుత్యావిధీయతే యస్మాత్ త్యాగీపతితోభవేదితి ॥ బహుశ్రుతిస్మృతిపురాణాగమసిద్ధత్వేన । భస్మధారణస్య శ్రౌత విధిత్వం నిష్ప్రత్యూహం ॥ ననుకాలాగ్నిరుద్రం భగవంతం సనత్కుమారః పప్రచ్ఛేత్యాదినా భస్మ ధారణవిధిర్బహుధా ప్రతిపాద్య కాలాగ్నిరుద్రోపనిషదుపసంహారే త్రిపుండ్రం భస్మనాకరోతియో విద్వాన్ బ్రహ్మచారీ గృహీ । వానప్రస్థోయతిర్వా సనమస్తపాతకోపపాతకేభ్యః పూతో భవతి । ససర్వాన్ దేవాన్ ధ్యాతో భవతి । ససర్వేషుతీర్థేషుస్నాతో భవతీత్యాదినా భస్మధారణస్య ఫలవ్యపదేశాదకరణే ప్రత్యవాయాభావాన్ననిత్య విధిరితిచేన్న । అగ్నిహోత్రం జుహుయాత్స్వర్గకామః । జ్యోతిష్టోమేనస్వర్గకామోయజేతేత్యాదౌ । నిత్యాగ్నిహోత్రజ్యోతిష్టోమాదీనా మపిఫలవ్యపదేశాత్ । తేషామపినిత్యవిధిత్వం నస్యాత్ । అగ్నిహోత్రాది కర్మణాం । ఏషదేవానాం యోగ్నిముద్వాసయతీత్యాదావకరణే ప్రత్యవాయశ్రవణాన్నిత్యవిధిత్వం నిష్ప్రత్యూహమితిచేత్ । యేషాంనజాయతే శ్రద్ధాశ్రౌతే భస్మ నిసర్వదా ॥ గర్భాధానాదిసంస్కారైస్తేషాం నాస్తీతినిశ్చయ ఇతిజాబాలే తదకరణే ప్రత్యవాయ దర్శనాత్తద్వన్నిత్య విధిత్వంసిద్ధం ॥ తస్మాత్పూర్వోక్తస్మృతిసిద్ధభస్మ నిషేధోప్యస్థి కపాలాద్యుపస్థితభస్మవిషయః । నాధికత్తేతేనిషేధస్య నభస్మనాత్రిపుండ్ర ధారణనిషేధపరత్వం । భస్మధారణస్య ఋగ్యజుస్సామాథర్వణ జాబాలకాలాగ్ని రుద్రకాత్యాయ నాథర్వశిరః ప్రభృతి శ్రుతిసిద్ధ

త్వాత్ భస్మస్నానస్యమనుయాజ్ఞవల్క్యగౌతమ శాతాతపాదిబహుస్మృతివిహితత్వాత్ । స్కాందలైంగ్య శైవకూర్మాదిబహుపురాణేతిహాససిద్ధత్వాచ్చ శ్రౌతత్వం ॥ * ॥ కాత్యాయన శాఖాయాం ॥ తానిహవాఏతానిరుద్రాక్షాణియత్రయోవేదాధారయంతితస్మాద్దేవాధారయంతి యస్తానిధారయన్ గచ్ఛన్తిష్ఠన్ ఖాదన్ స్వపన్ ఉన్మిషన్ సర్వాణ్యేనాంసితరతిరుద్రోభూత్వారుద్రవద్భవతీతి ॥ బృహజ్జాబాలేసప్తమబ్రాహ్మణేచ । రుద్రాక్షాణాంతు భద్రాణాంధారణేస్యాన్మహాబలంధాత్రీఫలప్రమాణంయచ్ఛ్రేష్ఠమేతదుదాహృతమితి ॥ సంవర్తకస్మృతౌ ॥ స్నానేదానేజపేహోమే వైశ్వదేవేసురార్చనే ప్రాయశ్చిత్తేతథాశ్రాద్ధేదీక్షాకాలేవిశేషతః అరుద్రాక్షధరోభూత్వాయత్కించిత్కర్మవైదికంకుర్యాద్విప్రస్తుయోమోహాన్నసావాప్నోతితత్ఫలం॥ * ॥ పురాత్రిపురవధాయోన్మీలితాక్షాహంతేభ్యో జలబిందవోభూమౌపతితాస్తేరుద్రాక్షాజాతాతద్దర్శనస్పర్శనాభ్యాం దశశతగోదానఫలం భవతి తద్ధారణా బ్రహ్మఘ్నగోఘ్నస్వర్ణస్తేయాదిమహాపాతకోపపాతకేభ్యఃపూతోభవతీతిరుగామ్నాయాంతర్గత శాండిల్యశాఖాయాంరుద్రాక్షధారణవిధాయకత్వదర్శనాత్ స్కాందలైంగ్యపురాణేతిహాసాదిషుతన్మాహాత్మ్యశ్రవణాచ్ఛ్రౌతత్వంనిశ్చీయతే ॥ *॥ నమునినహాణంమమనైవేద్యంనిర్మాల్యముదకంతథేత్యాదినాశివపురాణేష్వపిశివేనస్వకీయపాదోదక ప్రసాద నిషేధకథనాత్ శివపూజాయాఃప్రసాదైకఫలత్వేనతన్నిషేధేపూజానిషేధోప్యర్థాత్సిద్ధః ॥ విష్ణోర్నివేదితంశుద్ధంమునిభిర్భోజ్యముచ్యతే ॥ నిర్మాల్యమితరేషాంతుభుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ । అకాలమృత్యుహరణం సర్వవ్యాధివినాశనం । సర్వపాపప్రశమనం ॥ విష్ణోఃపాదోదకంశుభం ॥ సాలగ్రామశిలావారి పాపహారివిశేషతః । ఆజన్మకృతపాపానాం ప్రాయశ్చిత్తందినేదినే ॥ ఇత్యాదిస్మృతిషు విష్ణుపాదోదకప్రసాదగ్రహణ విధిదర్శనాత్ ॥ సర్వేషాంవైదికానాం విష్ణుపూజాదికమేవవిధీయతఇతిచేదుచ్యతే ॥ అగ్నిహోత్రాదివచ్ఛివపూజాశివపాదోదక శివప్రసాదానాం వేదవేదాంతాగమస్మృతిపురాణేతిహాసాదిభిర్విధీయమానత్వాత్। శ్రౌతత్వంశ్రోత్రియగ్రాహ్యత్వంచతాం త్రైకవిధిదర్శనాద్విష్ణుపూజాదికంతాంత్రికాధికారికమేవ ॥ శివస్యబ్రాహ్మణత్వాత్ ॥ బ్రాహ్మణోపాస్యత్వంతదుక్తం ఛాందోగ్యప్రపదబ్రాహ్మణే । త్వందేవేషుబ్రాహ్మణోస్యహంమనుష్యేషుబ్రాహ్మణః । బ్రాహ్మణోవై బ్రాహ్మణముపధావతీతియజుర్వేదే ॥ విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిః । శ్వేతాశ్వతరే । విశ్వాధియోరుద్రోమహర్షిరితి ॥ బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధిపతిర్బ్రహ్మా శివోమేఅస్తుసదాశివోమితి ॥ శ్రుత్యంతరేచ ॥ ఏషనిత్యోమహిమా బ్రాహ్మణస్యతస్మాత్సోమరాజానో బ్రాహ్మణాః సోమోస్మాకంబ్రాహ్మణానాగ్ంరాజాసోమఏవనోరాజేత్యాహు బ్రాహ్మణాఃప్రజా ఇత్యాది శ్రుతిషు మహాదేవస్య బ్రాహ్మణపర్యాయత్వబ్రాహ్మణాధిపతిత్వవ్యవస్థాపనాత్ బ్రాహ్మణానాంబ్రాహ్మణ్యైత్రైరాశికత యామహాదేవఏకఏవ ఉపాస్యత్వేనసత్యారాధనస్య యోగ్యః ॥ కూర్మే । అనులోమవిలోమానాం వర్ణానాంబ్రాహ్మణోగురుః । విశేషాద్బ్రాహ్మణంరుద్రమీశానంశరణంవ్రజేత్ । మనుస్మృతౌచ । బ్రాహ్మణానాంశివోదేవః క్షత్రియాణాంతు మాధవః ॥ వైశ్యానాంతుతథాబ్రహ్మశూద్రాణాంసురనాయకఇతి ॥ పారాశరపురాణే ॥ సర్వేషామేవదేవానాంవరిష్ఠఃపరమేశ్వరః ॥ వరిష్ఠయోహిత్సం బంధోయుజ్యతేనపరస్యతు । తతోవిప్రస్యసంబంధశ్శివేనైవహియుజ్యతే । శంకరస్సర్వదేవానాముత్తమో శ్చవృషలస్తుపురందరః ॥ పితామహశ్చవైశ్యశ్చక్షత్రియఃపరమోహరిః ॥ బ్రాహ్మణోభగవాన్రుద్రోసర్వేషాముత్తమోత్తమః ॥ బ్రహ్మక్షత్రియస్యరుద్రస్యబ్రాహ్మణ్యంనైవహేతుజం ॥ బ్రాహ్మణోవైసదాలోకేబ్రాహ్మణంతముపధావతి। మహాబ్రాహ్మణమీనేతరఃక్షత్రియోవైశ్యశ్శూద్రోపిచనసంకరః ॥ తస్మాద్దేవేనమార్గేణద్విజాతోబ్రాహ్మణస్సదా । మహాబ్రాహ్మణమీశానమవగచ్ఛేన్నచేతరం ॥ సర్వాత్మభూతమాత్మానంవిరూపాక్షంద్విజోత్తమం । యస్తునోపైతిసాంకర్యం । తస్యాస్తేహ నసంశయః ॥ శ్రుతిరపి ॥ యోవైస్వాం దేవతామతి యజతేప్రచ్యవమైదేవతాయై వ్యవతేన పరాంప్రాప్నోతి పాపీయాన్భవతి । స్కాందే । యస్స్వదేవంపరిత్యజ్యయోన్యద్దైవముపాసతే । సపాషండఇతిజ్ఞేయస్సర్వకర్మబహిష్కృతః । నదివాంశోదదాత్యన్నంనావిష్ణుః పృథివీపతిః । నాబ్రుషిః కుతేరావ్యం । నారుద్రః కమహాతక ఇతిధర్మశాస్త్రేవేదపాఠకస్యబ్రాహ్మణస్యరుద్రాంశత్వముక్తంతస్మాన్ముముక్షూణాం వైదికానాంతత్పూజైవకర్తవ్యా ॥ తాంత్రిక ప్రధానత్వాద్విష్ణ్వాత్మకసాలనిధనపతయేనమఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిపురాణ సిద్ధత్వాచ్ఛివలింగస్యైవవైదికత్వం । శివలింగపూజాదికమపిసర్వవేదసిద్ధం ॥ ఋగ్వేదే । తమశ్రియేమరుతోఅర్చయంతరుగ్రామాదీనాంతాంత్రికత్వమేవ । అస్యార్థః । హేరుద్రయాత్రైజనిమచారుచిత్రం ॥ పదంయద్విష్ణోరుపమంన్యధాయితేనపాసిగుహ్యం నామగోనామితి ॥ అస్యార్థః । మరుతోద్రిచారుచిత్రంరత్నహేమరజతశిలాప్రవాళాదిబహువిధం జనిమలింగంయత్ ప్రాదుర్భూతమిత్యర్థః । ఐశ్వర్యప్రదాయకశివలింగేనదేవాః తెతవశ్రియే ఐశ్వర్యాయఅర్చయంత ! అభిషేచనాదినాఅర్చయంతిత్యర్థః ।

ఉపమంతోపసమీపేమాలక్ష్మీః యస్మిన్ తత్ ఉపమం సర్వదాన పాయిలక్ష్మీకం విష్ణోః పదం అధిపత్యం స్వధాయి గోనాం వేదానాం గుహ్యం రహస్య భూతం నామ అభిధానవాక్ త్వం పాసి రక్షసి ॥ ఏతస్యోపబృంహణం పరాశర పురాణే ॥ రాద్ధలింగం మహావిష్ణుభక్త్యా శుద్ధశిలామయం। చారుచిత్రం సమభ్యర్చ్య లబ్ధవాక్ పరమం పదం । సాచలక్ష్మీస్స మాఖ్యాతా మహావిష్ణోస్తు వల్లభా ॥ యస్యలింగం సమభ్యర్చ్యాసం పూజ్యం సర్వచేతిసైః । బ్రహ్మా సర్వ జగత్కర్తా యస్యలింగార్చనేన వై । అథాయజుర్వేదే । త్రియంబకం యజామహే సుగంధిం పుష్టివర్ధనం । ఉర్వారుకమివ బంధనాన్మృత్యోర్ముక్షీయమామృతాదితి ॥ శృంగ్యం గరే । అర్చతప్రార్చత ప్రియమేధాసో అర్చత అర్చంతు పుత్రకా । ఉతపురన్నదృష్ణ్వర్చత అర్చత ప్రార్చతే త్యాదిశ్రుతిషు పరమేశ్వర స్యారాధ్యత్వం దేవానాం మారాధకత్వం చ శ్రవణాత్ ॥ శివపూజాయాః నిత్యవిధిత్వం సిద్ధం ॥ పుణ్యస్త్రీపురాణేషు నాశయాతి పురనః ॥ సదాశివ ఇత్యర్థః । తదకరణే ప్రత్యవాయ యశ్చ్యుతమగ్నేదశ్రూయతే ॥ అంతరిక్షం తిలం జనేషుధర్మస రోమసీషుయోగుభ్నంతి జిహ్వయా సస్సం । జనేజనేషుస్థితం జాత్యావేకవచనం ॥ పరః పదముత్సృష్టం త్రివచనం వ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ అంతర్దమహారాకాశేమనీషయాబుద్ధిపూర్వకమిచ్ఛంతి । యేఉపాసకాభవంతి తేజనాః । ససం సస్యవికారమన్నం జిహ్వయా గుబ్నంతీతిభావః ॥ యేరుద్రారాధన మంతరేణ భుంజంతి ॥ తేపురీషమేవ జిహ్వయా భక్షయంతీతిభావః । తదుక్తం వృద్ధ శాతాతపే ॥ అంతనేకాచ్ఛంతియేరుద్రం । భవానీసహితం శివం । పురీషమేదసుబ్నంతి జిహ్వయా తేనసంశయః ॥ తస్మాచ్ఛివం మహాదేవం పూజయేద్భక్తిసంయుత ఇతి నను అంతరిచ్ఛంతీత్యత్రమానసికీయా మానసపూజానాత్పర్యం బాహ్యపూజాపరత్వమితి చేన్న ॥ యద్ధిమనసా ధ్యాయతే తద్వాచావదతి తత్కర్మణాకరోతీతి ॥ మనస్యేకం వచస్యేకం కర్మణ్యేకం మహాత్మనామితిశ్రుతిస్మృతిపురాణాగమైః మనోవాక్కాయకర్మభిః శివపూజోపదేశాత్ । అంతరిచ్ఛంతీతి వాక్యేన బాహ్యశివపూజాపర్యవసానాత్సిద్ధా ॥ ఆపస్తంబసూత్రే చ । అథీమహోతస్మాద్యజ్ఞోపవీత్యేవాధీయీత యజామహేసోమనసాయ రుద్రమితియజ్ఞోపవీతవత్త్వరశివ లింగవ్యవస్థాపనాత్తత్పూజాదికమప్యర్థసిద్ధం । సూతసంహితాయాం ॥ వేదసిద్ధం మహాదేవం సాంబం చంద్రార్ధశేఖరం । లింగేదివేదిసేదేవం శివరుద్రాదిసాంజ్ఞికం నార్చయిష్యంతి మోహేనపాషండోపహతాజనాః । ఇత్యాద్యనేకశ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసేషు ప్రసిద్ధత్వాచ్ఛివలింగారాధనమేవశాశ్వతానాం నిత్యం ॥ యోవైదిక మనాదృత్యకర్మస్మార్తం విధాయకం । మోహాదాచరతే కించిన్న సపుణ్యేన లిప్యతే ఇతిమనుస్మృత్యా ప్రత్యక్షకశ్రుతివిరుద్ధ ఆదిత్యమంబికాం విష్ణుం గణనాథం మహేశ్వర మిత్యాది స్మృతిసిద్ధపంచపూజాదికమశ్రౌత పరిగ్రాహ్యం ॥ తదుక్తం ప్రాగాశరే । విహాయసాంబమీశానం యజంతే దేవతాం తరం తేమహాఘోరనరకే । పతంత్యేవనసంశయః ॥ శివగీతాయాం । తంత్యక్త్వా తాదృశం దేవం యస్సేవేతాన్యదేవతాం ॥ సనాభాగీరథీంత్యక్త్వా కాంక్షతే మృగతృష్ణికాం ॥ శివపక్షోత్థ్యే యశ్శివంకర స్సర్వమన్యత్పరిత్యజేత్యాదినా శివలింగ పూజాయా ॥ వైదికత్వం సర్వపరిగ్రాహ్యత్వం చశ్రుతిసిద్ధమేవాతస్మాచ్ఛివప్రసాదస్యాతాంత్రికనిషేధవిధిసత్త్వేపి తత్స్వీకారో యుక్తః ॥ ✽ ॥ శ్రౌతవిధిబలవత్త్వాత్ । కించ ॥ సౌరసంహితాయాం భగవతా వ్యాసేన జైమినిసంవాదే స్పష్టముక్తం ॥ అనర్హమమనిర్మాల్యం పాదాంబుకుసుమందళం । ఇతీశ్వరేణకథితమితికేచిన్మహర్షయః । వదంతి యత్కథం స్వామిన్ యధార్థం కథయస్వమే ఇతి జైమినినా పృష్టస్సత్తాహ । దేవదేవస్యవశ్యోపి యోయత్ర జైమినే ॥ యేవీరభద్ర శివ తాశ్శివభక్తిపరాఙ్ముఖాః । శంభోరన్యత్ర దేవేషు । యోభక్తా యేనదీక్షితాః । యేశుద్ధకర్మిణాశ్శంభోరన్యత్రమతబుద్ధయః తేషామనర్హమితిస్యాత్ప్రసాదచతుష్టయం ॥ తత్రైవేశ్వరవచనం మదీయభుక్తనిర్మాల్యం పాదాంబుకుసుమందళం । ధర్మమర్థం చ కామం చ మోక్షం చ ప్రదదేత్క్రమాత్ । ఏకాదశీసహస్రేషు దేహశోషణకోటిషు । తత్ఫలం లభతే దేవి మమ నైవేద్య సేవనాదినాతత్త్రివప్రసాదస్వీకారవిధిదర్శనాచ్ఛివభక్తానాం శివప్రసాదస్స్వీకార్యఏవ ॥ ✽ ॥ ✽ ॥

॥ ✽ ॥ ✽ ॥ ప్రసాదసిద్ధాంతః ॥ ✽ ॥ ✽ ॥

నిషేధస్యఅభక్తవిషయత్వే సవిధినిషేధ యోర్నవిరోధః ॥ కామికే ॥ శివానుభూత మఖిలం నిర్మాల్యం పరిభాష్యతే భోజ్యం గ్రాహ్యమితిద్వేధా శుద్ధం చ తద్విష్యతే । దేవస్వం దేవ తాద్రవ్యం నైవేద్యం చనివేదితం । చండద్రవ్యం బహిఃక్షిప్తం నిర్మాల్యం షడ్విధం స్మృతం ॥ దేవస్వం గ్రామభూమ్యాది । దాసీదాసచతుష్టయం । హేమరౌప్యకలత్రాది దేవద్రవ్యమితిస్మృతం ॥ మనసాయచ్ఛివోద్దిష్టద్రవ్యం నైవేద్యముచ్యతే । శివోపభుక్తస్రగ్గంధమన్నపానాదికం తథా । నివేదితమితిప్రోక్తం మునిభిర్నయకారైః ॥ ప్రతిష్ఠితస్యలింగస్య నైవేద్యం యత్సమర్పితం ॥ తచ్చండద్రవ్యమిత్యుక్తం పూర్వసంఖ్యాసమర్పితం ॥ పత్రం పుష్పంబహిఃక్షిప్తమితి షడ్విధముచ్యతే ॥ బాణలింగే స్వయంభూతే చంద్రకాంతే హృదిస్థితే । పుణ్యకర్త్రీతు తస్యోక్తం వైవిధ్యం నిర్మాల్యభక్షణాత్ । ధర్మశాస్త్రేచ । లింగేస్వయంభు వేబాణే రత్నే

రచనానిర్మితే । సిద్ధప్రతిష్ఠితేలింగేనచండాధికృతిర్భవేత్ ।శంభోర్నిర్మాల్యం కంసర్వం భుంజీయాదప్రమాదతః । త
ద్భేతరస్యనిర్మాల్యంభుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ । ఏకఏవేతి యోరుద్ర స్సర్వవేదేషుగీయతే । తస్మాచ్ఛివైక భుక్తాన్నం
భుంజీయాద్వైదికస్సదా । ఋగ్వేదే । త్వాదత్తేభీరుద్రశంతమేభిశ్శతగ్ం హిమా అశీయభేషజేభిః । వ్యస్మద్ద్వేషోవితరం
వ్యగ్ంహఇత్యాది । అస్యార్థః । హేరుద్ర త్వయా అశీయభుక్త్వా త్తైర్భిర్దత్తైః శంతమేభిః సుఖతమైః । భేషజేభిః సంసార
భయభేషజైః । తత్పరిహారహేతుభిరితి యోజనా । యోహం పితరం త్వాముపాస్యవ్యస్మద్ద్వేషః విగతాహంకారః
అతఏవవ్యగ్ంహః నిష్పాపోభవం । తంమాంఅనుగృహాణేత్యర్థః । శివోహమేవపితరఇతిశ్రుతేః ।రుగ్వేదోపనిషది । ఈ
శావాస్యమిదంసర్వం యత్కించిజ్జగత్యాంజగత్ । తేనత్యక్తేనభుంజీథామాగృధః కస్యచిద్ధనమితి । ఇదంసర్వంస్థావరాత్మ
కంజగత్ జగత్యాంయత్కించిజ్జంగమాత్మకం ప్రాణిజాలం చసర్వంఈశాశానాస్యంఈశేనశివలింగేన ఆవాస్యంఆవాస
యోగ్యంసర్వత్రధారణయోగ్యమిత్యర్థః ।సర్వలింగంగస్థాపయతిపాణిమంత్రంపవిత్రమితిశ్రుతేః । తస్మాత్తేనశివలింగేనత్య
క్తేనభుక్తశేషప్రసాదేన భుంజీథాః । భుజపాలనాభ్యవహారయోరితిధాతోః శివభుక్తశేషప్రసాదమేవభోక్తవ్యమిత్యర్థః ।
మాగృధః కస్యచిద్ధనమితి పరమేశ్వరేతరదేవతా ప్రసాదనిషేధో శ్రూయతే । తథాయజుర్వేదే । యచ్ఛంచ
యోశ్చమనురాయజేపితాతదస్యామతవరుద్రప్రణీతౌ । హేరుద్ర । తవప్రణీతౌపూజాయాంపితా జగజ్జనకాదికార
ణకర్తా మనుఃమంత్రాత్మకోభవాన్ । యత్ । శంచ । సుఖకరం । యోశ్చ । తత్పృథక్త్వేన । నిహాపితంఅప
క్వాదికం ప్రసాదం ఆయజే సంపాదితవాన్ । తత్ పక్వమపక్వంచ ప్రసాదంఅశ్యాము । శివోపభుక్తప్రసాదం
భుంజీయామ । సామశాఖాగతజాబాలోపనిషది । రుద్రభుక్తంభుంజీత రుద్రపీతం పిబేత్ రుద్రాఘ్రాతంజిఘ్రేత్
బ్రహ్మాత్మవిద్యాతన్త్రబ్రహ్మణాః ప్రశాంతమనసః నిర్మాల్యమేవ భక్షయంతినిర్మాల్యమేవసిబేపంతి । తథా
స్వరండే । శిష్టాశ్చాంచాశ్చరుద్రేణభుక్తమేవహిభుంజతే । ఘ్రాతమేవహిజిఘ్రంతి । పీతమేవపిబంతిచే । యజుర్వే
దే । రుద్రేణాన్నం అద్య
దేవపదేకాంతరే । రుద్రేణాన్నమమృతంచేనాన్నైభోక్తుకామావేదాశ్చకామయంతే । రుద్రణేశ్వరేణ
తదిత్యన్నమమృతంప్రసాదంకామయంతీత్యర్థః । కణ్వశాఖాయాం । అత్రిగుప్తాతమశ్నీయాద్యది పాపానుష్ఠితం ।
భుంక్త్వామలంభుంక్త్వాభుంభుంక్త్వాథోగచ్ఛతీతి । త్రిణిసావోయస్యసత్రిగుత్రిలోచనః తేనభుక్తాన్నం భక్షితం । భుక్త్వాభుక్త్వ
నే । అత్రిగుప్తా తమనీశ్వరార్పితంతమశ్నీయాద్యదిసః పాపభక్షలభక్ష అథోగచ్ఛతినరకం ప్రాప్నోతీత్యర్థః । తథా
కూర్మే । అసమర్ప్యాన్నకంశంభోః భుంక్తేభాదకిప్పాకచ । శ్వమాంససమమిత్యాహుర్మాత్రించభుంక్తేభావదితి । బోధా
యనశాఖాయాం । అథాతో మహాదేవపాదోదకవిధింవ్యాఖ్యాస్యామోరుద్రేణపవిత్రేణశతధారేణసహస్రధారేణాచ్ఛి
ద్రధారమనంతమజమభీష్టంశివం పవిత్రంభగవంతం మహాదేవంస్థాపయిత్వా సర్వోపచారైః అతిద్రవ్యభాగ్యమఖసంపత్త్యా ।
శిరసిసంప్రోక్ష్యఋతగ్ంసత్యమితిప్రాశయేత్ । తత్రజాబాలః । భగవతః పాదాంబుజాత్స్యకంభం ప్రపూర్యగంధ పుష్పా
క్షతైరభ్యర్చ్య చరుంనివేద్యఇమంమేగంగే త్యభిమంత్ర్య కద్రుద్రాయేతి శిరసిసమ్మార్జనం కృత్వా ఋతగ్ంసత్యమి
తినిర్మాల్యంపిబేత్ । వాయవీయసంహితాయాం । శివస్యపూజనం కార్యమగ్నిపూజాద్యనంతరం । తతస్తుయంతుబుం
జీతశుద్ధమన్నంశివార్పితం । శివధర్మశాస్త్రే । పత్రంపుష్పంఫలంతోయం । అన్నపానాద్యమౌషధం । శివార్పితంవినా
బుంక్తైసద్యోభవతికిల్బిషీ । శాతాతపస్మృతౌ । ఘోరమూర్తిర్భవేద్వహ్నిర ఘోరాలింగముచ్యతే తస్మాల్లింగంప్రరాధ్య
చ్ఛాదితోవహ్నింసమర్చయేత్ । శైవపురాణే । ప్రాణాగ్నిహోత్రంయః కుర్యాచ్ఛివనైవేద్యప్రసాదతః । అశ్వమేధా
యుతపుణ్యంలభతేనాత్రసంశయః । కబళేకబళేమర్త్యశంకరస్యానుకీర్తనం । సదోపవాసీవిజ్ఞేయోజీవన్ముక్తోనసం
శయః । బ్రాహ్మణానాంశివోదేవ ఇతిశ్రుతిషుగీయతే । తస్మాద్ద్విప్రాగ్నిహోత్రచసోమయాగాదికేష్వపి । పార్శ్వదే
వైశ్వదేవేవశిబాగ్ని కరణేతథా శివప్రసాదవిధినాకుర్యాత్కర్మాణినాన్యథా । కూర్మే । యత్రాన్నకాలేశబుక్త
శేషందద్యాత్పితృదేవతానాం తేనైవపిండేనతిలైర్వృతేన ఆకల్పకోటింపితరస్సుతృప్తాః । లైంగే । పరమేశ్వర
కర్మాపేభ్యోమధ్యపిండంతుపుత్రదం । వేదోక్తం రుద్రనిర్మాల్యంకింపునర్బహుభాషితైః । యజుర్వేదే । అనుంమహిం
సమపతేదేవ్యఋభ్యామ్యగోసు కృతస్యమధ్వే । అనుమన్యస్వసుపజాయ జామయుష్టంచే నానామిదమస్తుహవ్యమిత్యాది
శ్రుతిషుయాగీయపరుయాపాదికంసర్వంశివప్రపాదత్వేనదర్శనాత్ । అరత్తపిత్రరోగగ్రస్తం కుమారం పుష్కరప్ర
జం । యథేహ పురుషోస దితిరంపత్నీప్రాశ్నా తీర్త్వాపస్తంభసూత్రే బ్రాహ్మణోప్రస్తేరుద్రపిండహేతుస్తోస్వచేతా
శ్చా । లైంగే । మేష్టవ్యాబహవః పుత్రాశ్శివమంత్రానుసారిణః । సముద్ధరంతితేగోత్రం రక్షణమాపద్గతంముఖ్యా
దిశ్యతస్మాత్పురాణాగ మాదిసిద్ధ పితృత్వప్రసాదోదకసేవనంబ్రా హ్మణాంవిశేషణం । నిషేధవాక్యానాం పంత

ద్రవ్యపరత్వమ శైవదీక్షితపరత్వం వేతి శైవసిద్ధాంతఘంటాఘోషః ॥ * * * * * * * * * *
శివప్రసాదనిషేధక తాంత్రికస్మృతి విధిమాత్రస్వీకారే పూర్వోక్త వేద వేదాంత స్మృత్యాగమ పురాణేతిహాసాదీనాం
దత్తాంజలిప్రసంగః ప్రసజ్యేత । అతో వేద బాహ్యప్రసంగాత్పూర్వోక్త మేవ సమీచీనం ॥ కించ । భాగవతే చతుర్థ
స్కంధే । తత్తాం శివాఖ్యమశివం సవిదుస్త్వ దన్యే । బ్రహ్మాదయస్త మవకీర్యజటాశ్శ్మశానే । తన్మాల్యభస్మనృకపా
ల్యవసత్పిశాచైర్యమ్మూర్ధభిదధతి తచ్చరణావసృష్టం । రామాయణే । తత్ర దేవర్షిగంధర్వా వసుధాతలవాసినః ।
భవాంగపతితం తోయం । పవిత్రమితి పస్పృశుః ॥ విష్ణుపురాణే । శంభోర్జటాకలాపాత్సావినిర్గతాస్థిశర్కరాః
ప్లావయిత్వాదివంనిన్యే ॥ యాః పాపాః సగరాత్మజాః । ఇత్యాదిభాగవతరామాయణ విష్ణుపురాణేష్వపిశివప్రసాదస్వీ
కారవిధిశ్చ ॥ భాగవతేపి దశమస్కంధే । అపిదీపావలోకం మేనోపయుంజ్యా న్నివేదితమిత్యాదివచనైర్విష్ణుప్రసాదనిషేధ
శ్చదర్శనాత్ శివప్రసాదఏవ వైదిక పరిగ్రాహ్యః ॥ * ॥ విష్ణుప్రసాద నిషేధః ॥ * ॥ నను భాగవతచతుర్థస్కంధే । త్వ
యోపభుక్త స్రగ్గంధవాసోలంకార చర్చితాః ॥ ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్తవ మాయాం జయేమ హీత్యాది వాక్యేషువి
ష్ణుప్రసాదస్వీకారవిధిరపి దృశ్యత ఇతి చేదుచ్యతే । తద్విష్ణుప్రసాదస్వీకారేవైదిక విధ్యభావాదేతద్వచనేన ఉచ్ఛిష్ట భోజనాదా
సాశివిశేషణేన చ భిదోర్ధ్వపుండ్రతప్తచక్రాంకిత పాంచరాత్రాదితాంత్రిక పరిగ్రాహ్యమేవ న వైదిక భోజ్యమ్ ॥ నో
చేత్పూర్వోక్తస్మృతిపపన్నోపయుంజ్యాన్నివేదితం మాతృధః కస్యచిద్ధనమిత్యాద్యేకాదశస్కంధ శ్లోకానాం వాక్యానాం వైయర్థ్య
ప్రసంగస్స్యాత్ । స్కాందే ॥ నిర్మాల్యం శంభునాభుక్తం గృహ్ణీయాద్వైదికస్సదా । నతథా విష్ణుభుక్తాన్నం ప్రాజ్ఞైః
కంఠగతైరపి ॥ యాజ్ఞవల్క్యస్మృతౌ । మాధవాన్నం న భోక్తవ్యం సర్వథా వైదికోత్తమైః ॥ సదాశివో పభుక్తాన్నం
భుంజీత ద్విజ సత్తమః ॥ శాండిల్యస్మృతౌ । నభోజ్యం మాధవస్యాన్నం శ్రౌతానాం మోక్షకాంక్షిణాం ॥
శివోపభుక్తం భోక్తవ్యం । శ్రౌతవిప్రైః కలౌ యుగే । శాతాతపే । విష్ణోర్వా యది వాన్యేషాం ...
మోహాచ్చేతసా విప్రో పాస్థితస్యాన్నం భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేదిత్యాదినా విష్ణుప్రసాద నిషేధవాక్యాని శ్రౌత
పరాణి శివప్రసాదనిషేధవచనాని శ్రౌతేతరపరాణీతి నిర్ణీయతే । కించ ॥ శ్రుతిస్మృతివిరోధే శ్రుతిరేవ బలీయసీ । శ్రు
తిస్మృతివిరోధేపి విశేషవిధిరుచ్యత ఇతి న్యాయేన శివప్రసాదస్వీకారవచన బాహుల్యాన్నాన్యార్థోయుక్తః ॥ కిం నిషేధసత్వ
మాత్రేణ శివనిర్మాల్యస్యేత్థమాధికారినిరూపక వచనానామప్రామాణ్యముత తేషామనన్యథాసిద్ధత్వేన వా ॥ నాద్యః
తథా సత్యాశ్రమ భేదేన వర్ణభేదేన యుగభేదేన శాఖాభేదేన దేశ కాలపురుష భేదేన వస్తు సామాన్య విశేష భేదా
నుసారేణ వ్యవస్థిత శాస్త్రస్య పరస్పర వైరుధ్య దర్శనాత్సర్వం శాస్త్రమ ప్రమాణం ప్రసజ్యేత । ఆపస్తంభాదికృత సన్యాసని
షేధకానాం స్త్రీశూద్ర వేదపాఠనిషేధకానాం । సామాన్యతో హింసానిషేధకానాం కృషి వాణిజ్య గోరక్షకాదినిషేధకా
నామనేకహస్త కృత తర్పణనిషేధకానాం మాతులకన్యా పరిణయ నిషేధకాదీనాం వచనానాం ॥ సద్భావాత్ ॥ కించి
చ్చాస్త్రస్యాప్రామాణ్యమితి చేత్సర్వ వైదిక బాహ్యప్రసంగః । నద్వితీయః । ఉదితానుదిత హోమస్థల ఇవ నహి నిందాన్యాయే
న తత్తచ్ఛృతి స్మృత్యాది పఠిత శివ ప్రసాద నిషేధ వచనానామగ్నిహోత్రాది కర్మస్తుతి పరత్వేనాన్యథాసిద్ధత్వా
త్ ॥ తథాహి ॥ అగ్నిహోత్రాదికర్మావశ్యకత్వం ప్రతిపాదయిష్యద్భిః స్తుతి నిందకరిష్యద్భిః ॥ స్మృతికారాదిభిస్త
న్నిందాపుర స్సరం కర్మాధిముఖ్యం ప్రతిపాదితమేవ ॥ శివప్రసాదస్వీకారావశ్యకతాం నిరూపయిష్యద్భిః । శివాది
భిః పురాణకారాది భిరప్యన్యప్రసాదాదికాన్నభోజనేష్వమాంసాదివత్ప్రాయశ్చిత్తాదిపురస్సరం భవిష్యపూర్వ రాహిత్య
ప్రతిపాదన పురస్సరమలింగ ధారణాదినిందా కృతా ॥ తథా చోభయతాత్పర్యనిందా యాంతాత్పర్యం నాస్త్యేవ ॥
కింతు స్తుతావేవ ॥ తస్మాదవశ్యమేవం వ్యవస్థా కల్పనీయా ॥ అన్యథా పరస్పర విరోధ ప్రసంగః ॥ అతః పూర్వోక్త సహినిం
దాన్యాయేన నిషేధవచనానాం తత్ర తాత్పర్యాభావాత్పూర్వోక్త విశేషణవిశిష్టాధికారిభేదేన సర్వం శాస్త్రం ప్రమాణమేవ ॥
ననుతర్హి బౌద్ధశాస్త్రస్యాపి ప్రామాణ్య ప్రసంగ ఇతి చేన్న । వేదబాహ్యత్వాత్ ॥ శివపూజా శివోపాసనా శివతత్త్వవి
చార శివప్రసాదోదకానాం వేద వేదాంత ప్రతిపాదితత్వాచ్చైవశాస్త్రస్య వేదమయత్వం । సాభిప్రేతార్థానుసారేణ పాంచ
రాత్రాది మోహశాస్త్రప్రవర్తనాత్ప్రతిభాస వైదికాఇత్యుచ్యంతే ॥ తస్మాద్బౌద్ధశాస్త్రవై లక్షణ్యం । వేదప్రామాణ్య
బౌద్ధశాస్త్రస్య ను రాహాన్నన్నిషేధ ఏవ తాత్పర్యం ప్రదోష కాలవిష్ణుదర్శనవత్ । బ్రహ్మాండపురాణే ॥ ప్రదోషే
హరింపశ్యేత్రిరాత్రాదశ్యాం విశేషతః । యది ప్రమాదాత్పశ్యేత్తు ॥ ద్వాదశాబ్దవృషధ్వజః ॥ స్కాందేచ ॥ ప్రదో
షే హరిం పశ్యేద్యది పశ్యేత్ప్రమాదతః ॥ చత్వారి తస్య నశ్యంతి । ఆయుః ప్రజ్ఞా యశోబలమితి ॥ ప్రదోష కాలవిష్ణుదర్శ
నవదాచారసస్త రణపాదోదక ... తీర్థ పరిగ్రాహ్యత్వమ శ్రౌతత్వాదిత్యలం విస్తరేణ ॥ * ॥

సర్వగతస్య పరబ్రహ్మణ శ్శివస్యభక్తానుగ్రహార్థం శరీరపరిగ్రహే నారాయణాది శారీరవత్సుఖదుఃఖప్రాప్తిస్సంభవతీత్యా శంక్యనిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ సంభోగప్రాప్తిరితిచేన్న వైశేష్యాత్ ॥ * ॥ ౮ ॥

భక్తకల్పద్రుమస్య స్వేచ్ఛాస్వీకృతలీలాదివ్య మంగళవిగ్రహస్య పరమేశ్వరస్య జీవవత్సుఖదుఃఖ సంభోగప్రాప్తి రితిచేన్న । కుతః ॥ వైశేష్యాత్ ॥ అణోరణీయాన్మహతోమహీయానాత్మా గుహాయాం నిహితోఽస్య జంతోః ॥ త మక్రతుంపశ్యతివీతశోకోధాతుః ప్రసాదాన్మహిమానమీశమిత్యత్ర । అణుత్వమహత్వసర్వజీవాంత ర్యామిత్వనైమర్మిక త్వాదిధర్మాణాంపర మేశ్వరస్యైవోపదేశాత్ । కించ ॥ యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్త ఇత్యాదౌ ప్రణవాతీతత్వసర్వ హృదయపుండరీకో పాస్యత్వోపదేశాత్ ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానా మిత్యాదౌసర్వ విద్యాధిపతిత్వాద్యసాధారణధర్మోప దేశాత్ ॥ హిరణ్యబాహవేత్య దినాజ్యోతిర్మయ శరీరిత్వాదిధర్మా ణాముపదేశాచ్చ । జీవపరమేశ్వర యోర్వైశే ష్యం ॥ తస్మాద్విశేషాతిశయద్యోత నాజ్జీవపరమాత్మనోశ్చిత్త్వైకత్వేపివిభుత్వా ణుత్వసర్వ జ్ఞత్వకించిజ్జ్ఞ త్వనిత్యతృప్తత్వ సంసారభోక్తృత్వాదిపరస్పరవిరుద్ధధర్మస్వభావత్వాత్త యోస్స్వాభావికభిన్నత్వంశ్రుతిసిద్ధం । శరీరాశ్రయత్వేపిపరమేశ్వ రస్యజీవవత్సుఖదుఃఖభోక్తృత్వంనసర్వ దాపిసంభవతి ॥ అగ్నిస్తంభనవిద్యాశ్రయస్య దాహభయాభావవత్ ॥ వశీకృత మాయికస్యమాయాకృతసుఖదుఃఖభోక్తృత్వంకథంఘటతే । అతస్సూత్రకారేణవైశేష్యపద ముపదిష్టం ॥ విశేషఏవవై శేష్యంస్వార్థేష్యణ్ । ద్వాసుపర్ణేతిమంత్రాంతరేచ । జీవస్యసంసారభోక్తృత్వం పరమేశ్వరస్యత దభావత్వంచనిర్దే శాదుభయోః పరస్పరవిలక్షణత్వంసుస్థమేవ । కించ । స్వేచ్ఛాగృహీతశరీరసంబంధిత్వంకర్మజన్య శరీరసంబంధిత్వంచ వైశేష్యం ॥ తస్మాదణోరణీయానిత్యాద్యుపక్రమాదిషడ్విధలింగతాత్పర్యేణనారాయణోపనిషదోపి పరశివప్రతిపాదకత్వా దత్రనారాయణస్యోపాసకత్వంపరశివస్యోపాస్యత్వంనిర్దిశ్యతే ॥ సనుసదేవసౌమ్యేదమగ్రఆసీత్ ॥ ఏకమేవాద్వితీయంబ్ర హ్మ । తత్వమసి । అహంబ్రహ్మాస్మి అయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదౌజీవ బ్రహ్మణో రేకత్వోపదేశాద్ఘటపటవ త్పరస్పరవిరుద్ధ స్వభావస్వాభావికభేదః కథముపదిశ్యతే ॥ తథాపిజీవబ్రహ్మణో ర్భేదాభేదత్వంస్వాభావిక భేదనివృత్తిర్నకదాచిస్సంభవతీతి చేన్న । జీవబ్రహ్మణో ర్భేదాభావేశ్రుత్యనుభవయుక్తి విరోధప్రసంగాత్ ॥ శాస్త్రప్రవృత్తి రపినస్యాత్ । ద్వాసుపర్ణాస యుజాస ఖాయా ॥ జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశావిత్యాదౌజీవ బ్రహ్మణోర్భేదవ్యపదేశాత్ । తత్వమసీత్యాది మహావాక్యే షుత యో రేకత్వోప దేశాద్భేదా భేదోయుక్తః । శ్రుత్యైకదేశప్రామాణ్యేబాధ్యాదివ ద్వేద భాహ్యప్రసంగాత్తథా మానాభావాత్పరస్పర శ్రుతి విరోధాచ్చ । కుండలీభూత సర్పస్యదీర్ఘీభూతసర్పస్యచప్రభాకరప్రభాయాతన్మండ లస్యచహ్రస్వత్వదీర్ఘత్వవ్యాపకత్వ పరిచ్ఛిన్నత్వవత్ । జీవేశ్వర యోశ్చిత్త్వైకత్వే ప్యణుత్వవిభుత్వాత్మకవిరు ద్ధస్వభావత్వాద్భేదా భేదోప్యవిరుద్ధః తస్మాజ్జీవేశ్వర యోస్సంసార దశాయాంభేదః మోక్షదశాయామభేదో భ్రమరకీటకవదుపదిశ్యతే ॥ తదాచశ్రుతిః బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి ॥ యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తంగచ్ఛంతి నామరూపేవిహాయ ॥ తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుషముపైతి దివ్యమిత్యాదినాభేదాభేదం స్పష్ట ముపదిశతి ॥ ఇదమేవసర్వవేదాంతసమన్వయాత్సూత్రకారమతమితిఘంటాఘోషః ॥ శివస్యపరబ్రహ్మణః నారాయణా ద్యుపాస్యత్వ తత్కారణత్వతత్పోషకత్వప్రాకృతభోగనిరాసకత్వం ప్రతిపాద్యతస్యైవసర్వసంహారకత్వమధికరణాంత రే ణదర్శయతి ॥ *

॥ * ॥ అత్తాచరాచరగ్రహణాత్ ॥ * ॥ ౯ ॥

యస్యబ్రహ్మచక్షత్రంచోభేభవతఓదనః । మృత్యుర్యస్యోపసేచనం ॥ కఇత్థావేదయత్రస ఇతి కఠవల్లీషుదృశ్యతేస్యవిషయః । యస్యబ్రహ్మచక్షత్రం చోభేభవతఓదనః । మృత్యుర్యస్యోపసేచనం ॥ కఇత్థావేదయత్రస ఇతి । అత్రమృత్యూపసేచన విశిష్టబ్రహ్మక్షత్రాద్యుపలక్షిత సకలచరాచరప్రపంచోదనసూచితః కశ్చిదత్తావ్యాచక్షతే ॥ సకిమగ్నిఃప్రధానంపృథివీజీవః పరమేశ్వరో వేతిసందిహ్యతే ॥ అగ్నిరన్నాదస్తపసోరన్యాతి। అజామేకాంలోహితశుక్లకృ ష్ణాం । అన్నాద్ధ్యేవఖల్విమాని భూతానిజాయంతే జాతాన్యన్నేనవర్ధంతే ॥ అద్యతేత్తిచభూతానీతి ॥ తయోరన్యఃపి ప్పలంస్వాద్వత్తి । సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ॥ తజ్జలానితిశాంతఉపాసీతేతిశ్రుతిశతదర్శనాత్ ॥ తస్మాజ్జాయతఇతితజ్జం ॥ త స్మిన్లీయతఇతితల్లం। తస్మిన్ననితిచేష్టతఇతితదనం । తజ్జంచతల్లంచతదనంచతజ్జలాని । అవయవలోపశ్ఛాందసః । ఇతిశ్

బ్రహ్మేతి । సృష్టిస్థితిలయాధిష్ఠానం సర్వం చిదచిదాత్మకం ప్రపంచం బ్రహ్మేతి శాంత ఉపాసీతేత్యర్థః ॥ పూర్వపక్షస్తు । అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి । నిష్కళం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనం ॥ సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదిత్యాదిశ్రుతిశతేషు । కృపాసముద్రస్య సర్వమంగళాశ్రయస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః సంసారభోక్తృత్వనిష్కళనిష్క్రియత్వాదినాః పరత్వాదిధర్మోపదేశాత్తస్య జగత్సంహారత్వం నోపదిశ్యతే ॥ సంహర్తృత్వం హి జీవప్రాణగ్రాహకత్వం ॥ తస్య క్రోధమూలం । క్రోధస్యాప్యాగుణస్య మోహ ఏవాలవాలం ॥ తస్య తమ ఏవ ప్రకృతిః ॥ తమసః అజ్ఞానావృతత్వాదజ్ఞానతమోమోహక్రోధాదీనామమంగళగుణత్వాన్నిత్యశుద్ధ సర్వజ్ఞత్వ నిత్యతృప్తత్వాది సర్వమంగళగుణాశ్రయస్య తస్య సర్వస్యాసంహర్తృత్వం న సంభవతి । జీవసామాన్యలక్షణా తామసాదిగుణానాం తద్విలక్షణ పరమేశ్వరకల్పనే మానాభావాత్ పూర్వోక్తనిష్కళమిత్యాదిశ్రుతిభంగప్రసంగాచ్చ ॥ శరీరాత్మకవిష్ణ్వాదీనామేవ తద్యుక్తం । తస్య విష్ణోస్తమోగుణప్రధాననిద్రాయుక్తనిలయకాత్వసర్వమోహకత్వను ... మాయాత్మకపార్వత్యంశసంభూతత్వాచ్చ । కించ ॥ సాంఖ్యవాదాదిపురాణకథాసు మోహ ... బ్రహ్మశాస్త్రాన్నే బహుకాలవిలు ... తనాదద్యాపి కృష్ణతులసీరూపేణ బృందావనస్థితత్వాచ్చ । అమంగళగుణసంపన్నానాం సంహర్తృత్వం భవతు । తదుక్తం సూతగీతాసు । అస్తి రుద్రస్య విష్ణోశ్చ అంతస్సత్త్వం బహిస్తమః । విష్ణోరంతస్తమస్సత్త్వం బహిరస్తి రజోగుణః । అంతర్బహిశ్చ విశ్వేంద్ర హ్యస్తి తస్య ప్రజాపతేః ॥ రజసా తమసాక్రాంతౌ (బ్రహ్మనారాయణౌ ఖలు ॥ శివధర్మశాస్త్రే) । అంతస్సత్త్వగుణోపేతో బహిస్తామససంయుతః ॥ శుద్ధసాత్త్వికసంయుక్తశ్శంకరో లోకశంకరః । అంతస్తామససంయుక్తో బహిస్సత్త్వగుణాన్వితః ॥ శుద్ధతామససంయుక్తో విష్ణుస్సాత్త్వచ్ఛియుతః ॥ బాహ్యాభ్యంతరయోర్నిత్యం । బ్రహ్మా రాజససంయుతః ॥ త్రిమూర్త్యతీతస్సర్వజ్ఞస్సచ్చిద్బ్రహ్మ నిరంజన ఇతి । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే ॥ స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇత్యాదినా విష్ణోః ప్రబలతమోగుణవైశిష్ట్యం శివస్య గుణత్రయాతీతకారణకారణత్వం చోపదేశాన్న స్రష్టృధాతస్య జగత్సంహర్తృత్వం న సంభవతి విష్ణ్వాదీనామేవేతి చేద్బ్రూమః ॥ * ॥ అత్తా చరాచరగ్రహణాత్ । * । అత్తా హర్తా సాక్షాత్పరశివ ఏవ కుతశ్చరాచరగ్రహణాత్ ॥ చరాచరం చిదచిదాత్మకం యత్ప్రపంచం తస్య అద్యత్వేన గ్రహణాచ్ఛ్రవణాదిత్యర్థః ॥ మృత్యూపసేచనత్వేన సర్వప్రాణిమాత్రస్య అద్యత్వేన ప్రతీయమానత్వాత్ । బ్రహ్మక్షత్రగ్రహణముపలక్షణార్థం ॥ జననమరణ సంసారనిమగ్నకించిజ్ఞనారాయణాదిజీవానాం చరాచరప్రపంచసంహర్తృత్వాసంభవాదత్తా పరశివ ఏవ । కించ ॥ ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । నిధనపతయే నమః । మహాగ్రాసాయ నమః । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ ॥ య ఇమా విశ్వా భువనాని జుహ్వతి ॥ యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు । చరాచరప్రపంచజన్మస్థితిలయకారణత్వం పరమేశ్వరస్యైవ దర్శనాన్న వహ్న్యాదిదేవతానాం సంభవతి ॥ అనశ్నన్నన్యోభిచాకశీతీతి శ్రుతిః కర్మఫలభోక్తృత్వనిషేధమాత్రమేవ నిర్దిశతి ॥ తతో న విరోధః ॥ మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరమిత్యాదావశీకృతమాయికత్వం । ఉమాసహాయమిత్యాద్యభ్యుపగమః పరత్వాదిత్యంతే న తమః పరత్వనిర్దేశాత్ । యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవల ఇత్యాదౌ ప్రళయే శివత్వాక్షితయా పరిశేషత్వం చ దృశ్యతే । న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవల ఇత్యనేన తు సాత్మకసదసతోర్న స్వరూపసత్తా నిషిధ్యతే ॥ అమూలఘునా ధారమిమాః ప్రజాః ప్రజాయంతే । న కదాచిదనీదృశం జగదిత్యాదిశ్రుత్యా జగతోనాదిత్వవ్యపదేశాత్ । తథాచ స్మృతిః । చిదాత్మైవ హి దేవోంతస్థితమిచ్ఛావశాద్బహిః । యోగీవ నిరుపాదానమర్థజాతం ప్రకాశయేదితి । నిరుపాదానమిత్యనేన జగదుభయకారణత్వమూర్ణనాభివత్తస్యైవ సూచితం ॥ తస్మాత్ప్రాత్మసంకుచితప్రపంచత్వేన శివః కేవల ఇత్యుపదిశ్యతే ॥ తస్మాత్తస్యైవ సర్వసంహర్తృత్వముచితం । పునరేతత్వాంతరమాహ ॥ * * * * * * * *

॥ * ॥ ప్రకరణాచ్చ ॥ * ॥ ౧౦ ॥ * ॥

నజాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిదిత్యాద్యనన్యసాధారణధర్మావచ్ఛిన్నబ్రహ్మప్రకరణాత్ ॥ క ఇత్థా వేద యత్ర స ఇతి వాక్యే దుర్విజ్ఞానత్వం ॥ మహాంతం విభుమాత్మానం మత్వా ధీరో న శోచతీత్యాదినా పరమేశ్వర ధర్మబాహుళ్యదర్శనాత్ ॥ ప్రకృతపరిత్యాగాప్రకృతస్వీకారే మానాభావాచ్చ ॥ పరమేశ్వరప్రకరణపఠితసర్వసంహర్తృత్వం నైతరస్యోపపద్యతే ॥ కించ । సృష్టిస్థితివత్సంహారత్వానంగీకారే । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థ ఇత్యాది శ్రుతివిరోధప్రసంగాచ్చ ॥ బ్రహ్మణో మహిమాతిశయభంగప్రసంగోపి స్యాత్ । యతో వా ఇమా

నిభూతానిజాయంతే త్యాదా సంహర్తృత్వమపి తదధీనత్వే నోపదేశాత్ । నసంవేహాకంళంకప్రసంగః । తస్మాదత్రాపరశి వఏవేతిసిద్ధం ॥ ఏవంశివస్యపరబ్రహ్మణః । సర్వసంహర్తృత్వంప్రసాధ్య ॥ జీవబ్రహ్మణోర్బింబప్రతిబింబభావాదిమతమధికరణాంతరేణనిరాకరోతి * * * * * * * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ గుహాంప్రవిష్టావాత్మానౌహితద్దర్శనాత్ ॥ * ॥ ౧౧ ॥ * ॥

ఋతం పిబంతౌసుకృతస్య లోకేగుహాం ప్రవిష్టౌ పరమే పరార్ధ్యే । ఛాయా తపౌ బ్రహ్మ విదో వదంతిపంచాగ్నయో యేచ త్రిణాచికేతా ఇతి ॥ కఠవల్లిషు విద్యతేస్యవిషయః ॥ కిమిహగుహాం ప్రవిష్టౌబుద్ధిజీవౌ నిర్దిష్టౌ కింవాజీవ పరమేశ్వరా వితిసందిహ్యతే । అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీతి శ్రుతౌపరమేశ్వరస్యభోక్తృత్వా దర్శనాత్ । ఋతంపిబంతావిత్యత్రభోక్తృత్వవ్యపదేశాద్బుద్ధిజీవయోరేవాత్ర భోక్తృత్వమవగమ్యతే ॥ ఉత చేతనజాత్యా జీవబ్రహ్మణోరేకత్వాచ్ఛాయాతపవత్పరస్పరవైరుధ్యం నాస్తి । చిజ్జడయోర్జీవబుద్ధ్యోః పరస్పరవిరుద్ధస్వభావత్వేన తయోరేవసర్వభూతగుహాప్రవిష్టత్వం సముచితం ॥ కార్యకారణవ్యూహస్య బుద్ధిప్రధానత్వాద్భిన్నత్వేనశారీరోవిధీయతే ॥ నను యేయంప్రేతేవిచికిత్సామనుష్యే అస్తీత్యేకేనాయమస్తీతిచైకే ॥ ఏతద్విద్యామను శిష్టస్త్వయాహమితి శ్రవణాద్బుద్ధిజీవావితిపక్షే కస్స్వీకారో నయుక్తః ద్వాసుపర్ణేతి మంత్రేజీవేశ్వరయోస్సాహచర్యేపి అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీత్యత్ర కర్మఫలభోక్తృత్వాభావ ఇతిచేత్ । శ్రుత్యంతరే । భూతాచ్చ భవాచ్చ యత్తత్పశ్యసీతి । అన్యత్రధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్కృతాకృతాత్ । ఋతంపిబంతావిత్యనేన కర్మఫలభోక్తృత్వం పరమేశ్వరస్యైవోపదేశాత్సుకృతలోకఇతి ప్రాదేశికత్వ లింగదర్శనాచ్చ ॥ ఋతంపిబంతా వితిద్వివచనేన తయోరు పానముపదిశ్యతే ॥ అచేతనాత్మకబుద్ధేస్తదసంభవాత్ । స్వబుద్ధిశ్ఛత్రిణ్యాయేన యుక్తమితిచేన్న ॥ ఛత్రిణో గచ్ఛంతీతివాక్యే ॥ ఛత్ర్యచ్ఛత్రిమనుష్యాణాంచ్ఛత్రిత్వాభ్యాసగమాత్ ॥ తద్వపికేనపిబతాద్వా పిబత ఇతినిర్ణీయతే । సర్వగతేశ్వరస్యనచైకదేశవృత్తిత్వముపపద్యతే । సుకృతస్యలోకఇతి చకర్మవీక్షణానతిక్రమణంప్రతిపాదయతి ॥ నకర్మణావర్ధతేనో కనీయాన్ ఇత్యత్రసుకృతదుష్కృతకర్మసాక్షిత్వం పరమేశ్వరస్యవ్యపదేశాదత్రబుద్ధిజీవావేవప్రతిపాద్యేతే ఇతిచేద్బ్రూమః ॥ * ॥ గుహాంప్రవిష్టావాత్మానౌహితద్దర్శనాత్ । గుహాంప్రవిష్టౌ శివజీవావేదితివ్యాకృతః । ఆత్మానౌహి । హియస్మాద్వావప్యాత్మానావిత్యర్థః ॥ ఋతంపిబంతావితికర్మఫలభోగశ్రవణాదేకస్త్రావదాత్మాద్వితీయోప్యాత్మైవన్యాయ్యః । తత్రయుక్తిమాహ । తద్దర్శనాదితి । సంఖ్యాశ్రవణేతస్యసమానప్రత్యయస్యైవలోకేదర్శనాదిత్యర్థః । లోకేహిఅస్యగౌద్వితీయోన్వేష్టవ్యఇత్యుక్తే । గౌరివద్వితీయోన్విష్యతేనాశ్వోనపురుషః । ఏవంఋతంపాతృత్వసామ్యాజ్జీవపరమాత్మానావేదితవ్యౌ ॥ ప్రాదేశమాత్రసర్వభూతగుహాప్రవిష్టత్వంపరమేశ్వరస్యనవిరోధః ॥ శ్రుత్యంతరే ॥ సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః ॥ సర్వవ్యాపీచభగవాన్తస్మాత్సర్వగతశ్శివః । అణోరణీయాన్మహతోమహీయానాత్మాగుహాయాంనిహితోస్యజంతోః । ఏవంవిదిత్వాపరమాత్మరూపం గుహాశయంనిష్కళమద్వితీయం ॥ గుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణం ॥ యోవేదనిహితంగుహాయాంపరమేవ్యోమన్ ॥ ఆత్మానమన్విచ్ఛ గుహాప్రవిష్టమిత్యాదిశ్రుతిశతేషుసర్వగతస్యపరమేశ్వరస్యభక్తోపాసనార్థంప్రాదేశవిశేషమాత్రగుహాప్రవిష్టత్వోపదేశాన్నవిరోధః । సుకృతలోకప్రవర్తకత్వంచఛత్రిత్వవదేకదేశవర్తిత్వేప్యుభయోర్యుక్తం । ఛాయాతపవత్పరస్పరవైలక్షణ్యం జీవేశ్వరయోర్నవిరుధ్యతే । ఆనందమయోహ్యన్నమయభుక్ । సత్యాత్మప్రాణారామంమనఆనందమిత్యాదిశ్రుతిష్వాత్మారామస్యమనోమాత్రగ్రాహ్యస్వరూపానందానుభవశ్రవణాత్ । అనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతీతివాక్యేకర్మఫలభోక్తృత్వనిషేధోప్యుపచర్యతే । తస్మాత్తయోరన్యోగసామ్యేనభోక్తృవిశేషాత్స్వభుభృత్యన్యాయేనభోజ్యనిశేషమపియుజ్యతే । యతోనిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానాం । జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశౌ । సమానేవృక్షేపురుషోనిమగ్నోనీశయాశోచతిముహ్యమానః । జుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశమస్యమహిమానమేతివీతశోక ఇత్యాదిశ్రుతిషుపరమేశ్వరస్యనిత్యముక్తప్రజ్ఞత్వసర్వపాశప్రమోచకత్వాదిధర్మాణాంజీవస్యఅనాద్యవిద్యాకృతమోహశోకబద్ధత్వాదిధర్మాణాంచదర్శనాత్తదుభయోర్వైలక్షణ్యం ప్రతిపద్యతే । తథాపిజీవపరమేశ్వరయోశ్చిత్త్వేనైకత్వాత్తత్త్వమస్యాదిశ్రుతివ్యభేదదర్శనాచ్చ జీవపరమేశ్వరౌగుహాప్రవిష్టావితిగృహ్యేతే । యేనేషు తేశృణోతీతివాక్యేష్వంతఃకరణాత్మకబుద్ధిసాహచర్యేణసర్వజ్ఞత్వపరమేశ్వరస్యసాక్షిత్వాదిధర్మవ్యపదేశాద్గుహాశయత్వంబుద్ధిపరమేశ్వరయోరేవేత్యాశంకాయాంహేత్వంతరేణనిరాకరోతి ॥ * * * * * *

॥ ✽✽ ॥ విశేషణాచ్చ ॥ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽✽ ॥

ఆత్మానంరథినం విద్ధిశరీరం రథమేవచేతి ॥ సోఽధ్వనఃపర మాప్నోతితద్విష్ణోః పరమంపదమితి । తందుర్ద
ర్శంగూఢమనుప్రవిష్టం ॥ గుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణం ॥ అధ్యాత్మ యోగాధిగమేనదేవం ॥ మత్వాధీరోహర్ష
శోకౌజహాతీతిచ । రథిరథరూపవివక్షయా శివజీవ యోర్విశేషణోపదేశాత్ ॥ కించ ॥ నజాయతేమ్రియతేవావిపశ్చి
దిత్యాదౌబహుశరీరప్రవేశనిర్గమనవ్యాపారావ్యాపారవిశేషణాచ్చ । పరమేశ్వరస్వరూపజ్ఞానాజ్జీవస్య హపామమహాప్ర
మోచకత్వంచదర్శనాచ్చ గుహాప్రవిష్టౌజీవపర మేశ్వరావిత్యుచ్యతే ॥ బింబప్రతిబింబ యోరేకత్రావ స్థానాభావా
త్ ॥ శివజీవయోర్బింబప్రతి బింబత్వోనయుక్తః । పూర్వమేవగతార్థ త్వాన్నవిస్తృతం ॥ సర్వగతస్య పరమేశ్వరస్య
గుహాహితత్వముపదిశ్యతస్యైవప్రదేశాంతరందర్శయతి ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽॥

॥ ✽ ॥ అంతరఉపపత్తేః ॥ ౧౩ ॥ ✽ ॥

ఛాందోగ్యశ్రూయతేస్యవిషయః । యఏషోఽక్షిణిపురుషోదృశ్యతే ॥ ఏషఆత్మేతిహోవాచఏతదమృతమభయమేతద్బ్రహ్మేతి ।
తద్యద్యప్యస్మిన్ సర్పిర్వోదకం వాసించతివర్త్మనీ ఏవ గచ్ఛతీత్యాది ॥ కిమత్ర శ్రూయమాణఃపురుషోఽయం ॥ ఛాయా పురుషోఽక్షి
ప్రత్యక్షోవాహ్యక్షికాధిష్ఠాతావా పరమేశ్వరోవేతిసంశయః ॥ తత్రఛాయాత్మాపురుషః ప్రతిరూపఇతియఏషోఽక్షిణిపురుషోదృ
శ్యతఇతిచతస్యప్రసిద్ధత్వేన దృశ్యమానత్వోపదేశాత్ । సహిచక్షుషారూపం పశ్యన్ చక్షుషిసన్నిహితోభవతీత్యసౌ నచక్షు
ర్జ్యోతిలభ్యతే । అమృతమభయ మేతద్బ్రహ్మేతివాక్యశేషేణ పరమేశ్వరస్సూచితః । యఏషోఽక్షిణి పురుషోదృశ్యతఇతిచ
చక్షురధిష్ఠాతృదేవతాత్మకసూర్యోఽపి దృశ్యతఇతి ॥ పూర్వపక్షస్తు ॥ ✽ ॥ క్షేత్రజ్ఞస్యశారీర స్యజగదనుభవే చక్షురిం
ద్రియప్రవిష్ట త్వదర్శనాత్ । ఆత్మశబ్దవాచ్య త్వాచ్చేతస్సంబంధాచ్చ ఏవోపదిశ్యతే । రశ్మిభిరేషోఽస్మిన్ ప్రతిష్ఠితఇతివా
క్యదర్శనాదాదిత్యో వావిధీయతే । అమృతత్వాదిలింగానాం లోచనాధిష్ఠాన దేవతావిషయే సంభవాత్ । ప్రదేశవి
శేషప్రదర్శనాన్నాత్ర పరమేశ్వర ఉపాస్యఇతిచేద్బ్రూమః ॥ అంతరఉపపత్తేః ॥ అంతరః అక్ష్యంతర్గతః పురుషః పర
మాత్మైవ ॥ కుతఉపపత్తేః ॥ పరశివేబ్రహ్మత్వాత్మత్వామృతత్వాభయ త్వాదిధర్మాణాం వ్యపదేశాదిహాప్యక్షిస్థానపురుష
స్యాపితద్ధర్మశివతాన్నేతరఇత్యుపదిశ్యతే । ప్రపంచోపశమంశాంతం శివమద్వైతం చతుర్థంమన్యంతే । సఆత్మాసవిజ్ఞేయ
శ్శివోఽద్వైతఃఋతంసత్యం పరంబ్రహ్మ ఏతస్యవా అమృతస్యవానామధేయానీత్యాదితైత్తిరేయమాండూక్యజాబాలాద్యుపని
షత్సుఆత్మత్వామృతత్వాభయత్వపరబ్రహ్మత్వాదిధర్మాణాంశివస్యైవోపదేశాత్ ॥ శివబ్రహ్మపరమాత్మశబ్దానాం ఘటకలశకుంభ
శబ్దవత్పర్యాయత్వేనవాచ్యభేదాభావాత్ ॥ మధువిద్యాశాండిల్యవిద్యోపకోసలవిద్యాపర్యంకవిద్యాపంచాగ్నివిద్యాసంవర్గ
విద్యాదహరవిద్యాదిద్వాత్రింశద్బ్రహ్మవిద్యోపాస్యత్వంశివస్యైవప్రతిపాద్యతే ॥ శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యఏకఏవ
రుద్రోనద్వితీయాయతస్థేఅసంఖ్యాతాస్సహస్రాణిస్మర్యతేనచదృశ్యతే ॥ విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిరిత్యాదిశ్రుతిభి స్సర్వాధికత్వ
సర్వోపాస్యత్వాదిధర్మాణాంతస్యైవనిర్దేశాత్ । చక్షురంతఃపురుషోమహాదేవఏవ ॥ యద్యప్యస్మిన్ సర్పిర్వోదకంవాసించ
తివర్త్మనీ ఏవగచ్ఛతీతిశ్రుతిశ్శివ స్యాక్షిస్థానేనిరస్తసమస్తదోషకళంకం । ఏతంసంయద్వామ ఇత్యాచక్షత । ఏతంహి
సర్వాణివామాన్యభిసంయంతి ॥ ఏషఉ ఏవవామనీం । ఏషహిసర్వాణివామానినయతి ॥ ఏషఉ ఏవభామనీః ॥ ఏషహిసర్వేషు
లోకేషుభాతీతిచ ॥ సంయద్వామాదిధర్మాణామస్మిన్వ్యపదేశాత్పర మేశ్వరఏవచక్షుర్మధ్యోపాస్యఇత్యుచ్యతే ॥ సర్వగ
తస్యసర్వగతస్యాక్షిపద్మకథమక్షిపురుషత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

॥ ✽✽ ॥ స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ ॥ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽✽ ॥

యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్నిత్యాదినాక్షిత్యాది శరీరాంతరాష్ట మూర్తిత్వం పరమేశ్వరస్యప్రసిద్ధం ॥ యశ్చక్షు
షితిష్ఠన్ చక్షుషోఽంతరోయంచక్షుర్నవేద యస్యచక్షుశ్శరీరం । యశ్చక్షురంతరోయమయత్యేషత ఆత్మాంతర్యామ్యమృతఇతి
శ్రుతౌచక్షుస్థానమపినిర్దిష్టం । తస్మాద్ధృదయోపాసనాదివదక్ష్యుపాసనమప్యుపపన్నం । ననుఉపాసనాయాంనామరూప
గుణాద్యపేక్షావాంశపదస్సర్వగతస్య ॥ తస్యోదితినామహిరణ్యశ్మశ్రురిత్యాదినా

(ప్రాకృతగుణాతీతస్య మహేశ్వరస్య నామరూపగుణవ్యపదేశాదభ్యుదయని శ్రేయఃఫలప్రదాయకత్వేన సర్వశక్తివిశిష్టస్య శివస్య బ్రహ్మణో ద్వివిధరూపం సంక్షేపతః కథ్యతే । శ్రుతౌ చ । హృత్పుండరీకం విరజం విశుద్ధమిత్యాదినా హృదయపుండరీకం ప్రదర్శ్య । తదాదిమధ్యాంతవిహీనమేకం । విభుం చిదానందమరూపమద్భుతం ॥ ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం ॥ త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం ॥ ఇత్యాదినా నిరవయవత్వ సావయవత్వం చ హృదిం దేశే తస్యైవ వ్యపదేశాత్ । తైత్తిరీయే చ ॥ ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । ఋతం మనోమయం ॥ సర్వవాగీశం పరం గుహాశ్రయమూర్తిర్గిరియాల్పకం ॥ బ్రహ్మోపవాక్యేన పరశివస్య నిష్కళత్వనిరవయవత్వాదికముద్దిశ్య పునః పురాప్రోక్తదహరపుండరీకే శ్వేతః పురుషః ॥ సర్వశక్త్యుమాశబలాకారతయా కృష్ణపింగళం । కృశానురేతస్కతయా ఊర్ధ్వరేతసం ॥ త్రిలోచనతయా విరూపాక్షం జగదుభయకారణతయా విశ్వరూపమిత్యనేన సకలత్వ సావయవత్వాదికం నిరూపితం । అతో ద్వావేవ బ్రహ్మణో రూపమిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధమూర్తామూర్తత్వాదికం పరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవ సిద్ధం ॥ తస్మాదంగాంగిత్వేన తదుభయోపాసనం విధేయం ॥ సాకారం వినా ధ్యాననిష్పత్తేః ॥ తత్ప్రసిద్ధ్యర్థమక్షిస్థానప్రదేశాద్యుపాసనావ్యపదేశో యుక్తః । పునరేతా త్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవ చ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ॥

అక్ష్యంతః పురుషః పరశివ ఏవ । కుతః సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవ చ ॥ ఏవకారేణాత్ర సంశయః కార్య ఇతి సూచ్యతే ॥ సుఖవిశిష్టాభిధానం బ్రహ్మవాక్యోపక్రమే శ్రూయతే ॥ తస్యైవేహాభిధానాదిత్యర్థః । ప్రాణో బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేత్యుపక్రమే బ్రహ్మణస్సుఖవిశిష్టత్వప్రదర్శనాత్ । నను ఆచార్యస్తు తే గతిం వక్తేతి వాక్యే బ్రహ్మప్రకరణత్వాదర్శనాత్ కంశబ్దస్య వైషయికసుఖే రూఢత్వాత్ । ఖశబ్దస్యాకాశే ప్రసిద్ధత్వాద్వాక్యోపక్రమే సుఖవిశిష్టత్వం బ్రహ్మణః కథముపపద్యత ఇతి చేదుచ్యతే । ప్రాణో బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేతి గార్హపత్యాగ్నీనాం వచనం । శ్రుత్వోపకోసలో వాచ ! విజానామ్యహం ॥ యత్ప్రాణో బ్రహ్మేతి కం చ తు ఖం చ న విజానామీతి తైరుక్తం ! యద్వావ కం తదేవ ఖం యదేవ ఖం తదేవ కమితి వాక్యే కశబ్దఖశబ్దయోర్విశేషణవిశేష్యభావోపదేశాత్ ॥ కంశబ్దోప్యానందార్థః ॥ తథా స్వధిష్ఠితప్రతీకత్వేన భూతాకాశే బ్రహ్మశబ్దోభిహితః ॥ కంశబ్దస్య దాహ్యాపేక్షవిషయవైషయికసుఖే రూఢత్వేపి ఇతరేతరబోధకత్వాత్ కశబ్దఖశబ్దౌ సుఖాత్మకబ్రహ్మైవావగమ్యతే ॥ అత్ర కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేతి ద్విరావృత్త్యా బ్రహ్మశబ్దేన విధీయమానకశబ్దఖశబ్దయోర్విశేషణవిశేష్యత్వవ్యపదేశాత్సుఖగుణాధిష్ఠానత్వముపపద్యతే । సుఖస్యాపి గుణస్య గుణినిత్యత్వం ॥ తస్మాత్ప్రత్యుపక్రమే సుఖవిశిష్టత్వేన బ్రహ్మనిర్దిష్టం ॥ గార్హపత్యాదయోగ్నయస్స్వస్వం మహిమానముద్దిశ్యైషా సోమ్య తేస్మద్విద్యాత్మవిద్యా చేత్యుపసంహృత్య పూర్వప్రోక్తపరమేశ్వరసగుణం పదిశతి ॥ ఆచార్యస్తు తే గతిం వక్తేతి వాక్యగతమూర్తాభిధానప్రజ్ఞానమార్గాంతరవిశేషం నిరస్యతి । యథా పుష్కరపలాశ ఆపో న శ్లిష్యంత ఏవమేవంవిది పాపం కర్మ న శ్లిష్యత ఇతి । చతుర్వ్యవహితపురుషవిజ్ఞానేన నిరస్తపాపసంసర్గస్య నిరూప్యతస్యైవ బ్రహ్మత్వం నిర్దిశ్యతి తస్మాత్ప్రకృతస్యైవ పరమేశ్వరస్యాక్షిస్థానగతత్వం ॥ సంయద్వామాదిగుణత్వం నిరూప్య । అర్చిరాదికాం గతిం వక్ష్యామీత్యారభ్య ॥ య ఏషోక్షిణి పురుషో దృశ్యతే ॥ ఏష ఆత్మేతి హోవాచ చేత్యస్య చిత్వవ్యపదేశాదక్ష్యంతః పురుషః పరమేశ్వర ఇతి సిద్ధం ॥ ఇహోపదిష్టధర్మా నాంఛాయా బ్రహ్మణ్యేతి వ్యాప్తిమాశంక్యాహ త్వంతరేణ నిరాకరోతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ॥

॥ ❀ ॥ శ్రుతోపనిషత్కగత్యభిధానాచ్చ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ॥

ఇతశ్చాక్ష్యంతరః పురుషశ్శివ ఏవ । కుతః ॥ శ్రుతోపనిషత్కగత్యభిధానాత్ ॥ శ్రుతా అభ్యస్తా ఉపనిషద్ బ్రహ్మవిద్యా యేన సః ॥ శ్రుతోపనిషత్కః ॥ తస్య యా గతిః అర్చిరాదిరూపా తస్యాః ప్రశ్నేపి అభిధానాదిత్యర్థః । శ్రుతమూర్తైర్హి క్రమేణాభిసంభవం త్వర్చిర్మోర్హ హరమా ఇతి అథోత్తరేణ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా విద్యయాత్మానమన్విష్యాదిత్యమభిజాయంతే ఏతద్వై ప్రాణానామాయతనమేతదమృతమభయమేతత్పరాయణమేతస్మాన్న పునరావర్తంత

ఇతి సైవేహాక్షిపురుషవిద్యాభిధీయతే ॥ అథయదుచైవాస్మిన్ ఛైత్యం కుర్వంతియదుచనార్చిషమేవాభి సంభవంతీత్యు పక్రమ్యాదిత్యాచ్చంద్రమసంచంద్రమసోవిద్యుతం । తత్పురుషోమానవస్సఏనాన్ బ్రహ్మ గమయత్యేష దేవపథోబ్రహ్మపథశ్చైతేనప్రతిపద్యమానాఇమంమానవమావర్తంనావర్తంతఇతి ॥ ఏవంపరయాగత్యాఅక్షిపురుషస్యబ్రహ్మత్వముపదిశ్యతే । అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్లష్షణ్మాసాఉత్తరాయణం ॥ తత్రప్రయాతాగచ్ఛంతిబ్రహ్మబ్రహ్మవిదోజనా ఇతిస్మృతావచ బ్రహ్మగతిర్గీయతే । తస్మాదక్ష్యంతఃపురుషోన చ్ఛాయాపురుషః । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ అనవస్థితేరసంభవాచ్చనేతరః ॥ * ॥ ౧౭ ॥ * ॥

ఇతరః ఛాయాపురుషాదిః అక్ష్యంతఃపురుషోన ॥ కుతః ॥ అనవస్థితేరసంభవాచ్చ ॥ అనవస్థితేరుపాసకస్య సర్వత్రాక్షిణిచ్ఛాయాసంపాదకపురుషాంతరస్యాసన్నిధానాత్ । ఛాయాపురుషేఅమృతత్వాదిగుణానామసంభవాచ్చేత్యర్థః ॥ నను యదైవహికశ్చిత్పురుశ్చక్షురాసీదతి తదాచక్షుషి । పురుషాచ్ఛాయాదృశ్యతే । అపగతే సతితస్మిన్నదృశ్యతేవ । యఏషోక్షిణిపురుషఇతిశ్రుతౌస్వచక్షుషిదృశ్యమానపురుషోపాసనోపదేశాత్ । తదుపాసనేతద్విప్రదేశంప్రత్యేకంచిత్పురుషంచక్షుస్సమీపేపశ్యతి ॥ తస్మాచ్ఛాయాపురుషస్యైవచక్షుఃప్రదేశవిశేషోపాసనమితిచేన్న ॥ అమృతత్వాదిపరమశివధర్మాణాంఛాయాపురుషేసంభవాత్ । శివఏవాక్ష్యంతఃపురుషః ॥ జీవస్యానాద్యజ్ఞానకృతస్థూలదేహేంద్రియాదిసంసర్గద్యోతకాత్ । ద్వాసుపర్ణేత్యాదిమంత్రే జీవబ్రహ్మణోస్సహచర్యశ్రవణాత్ గర్భితశేషోక్షిప్రతిష్ఠితఇతివాక్యాదిదేవతాత్మకసూర్యప్రసన్నత్వాచ్చ । నపరమేశ్వరస్యచక్షురంతరోపాసనమితిచేన్నైవం । అత్రశ్రుత్యుపదిష్టసంయద్వామాదిధర్మాణాంశివస్యైవసంభవాత్ । చక్షుర్వ్యవహితపురుషధర్మాణాంసర్గస్థితిలయాదీనాందేవతాత్మన్యసంభవాచ్చ ॥ భీషాస్మాద్వాతః పవతేభీషోదేతిసూర్యఇత్యాదౌసూర్యాదీనాంపరమేశ్వరాధీనత్వముపదిష్టం ॥ మహిమ్నైవదివ । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోంగుష్ఠంచసమాశ్రితః ॥ ఈశస్సర్వస్యజగతః ప్రభుః ప్రీణాతివిశ్వభుగితిశ్రుతావంగుష్ఠమాత్రచక్షుస్థితత్వం పరమేశ్వరస్యైవవ్యపదేశాత్ ॥ తదంతరోపాస్యత్వంనేతరస్య సర్వదాసంభవతి । నను ఆపశ్చపృథివీ వాన్నమప్తారౌవహిన్నమరుతావిత్యాదావాయోరపిభోక్తృత్వావగమాత్ । ప్రాణాగ్నిహోత్రప్రకరణోపదిష్టాంగుష్ఠమాత్రప్రదేశోపాస్యత్వంప్రాణవాయోరేవసంభవతి । తస్యపంచాహుతిభోక్తృత్వంచావగమ్యతే ॥ తస్మాన్నపరమేశ్వరఏవతత్రోపాస్యఇతిచేన్న ॥ ప్రాణవాయోర్భోక్తృత్వావగమేపిసకలజగదీశితృత్వచరాచరప్రపంచభోక్తృత్వాదిధర్మాణామచేతనస్యప్రాణవాయోరసంభవాత్ ॥ ప్రాణానాంగ్రంథిరసిరుద్రోమావిశాంతకఇత్యాదౌప్రాణాధారత్వేనపంచాహుతిభోక్తృత్వమపిమహేశ్వరాధీనమిత్యుపదేశాదంగుష్ఠమాత్రవిశేషప్రదేశోపాస్యత్వమంగుష్ఠమాత్రత్వమపిపరమేశ్వరస్యనవిరోధః ॥ ఏతత్ప్రత్యక్షే దృశ్యతత్కృతిప్రసిద్ధోపాసనమాచార్యకటాక్షలభ్యం ముముక్షువిషయంచేతిజ్ఞేయం ॥ సర్వగతస్యశివస్యపరబ్రహ్మణః చక్షురంతరోపాస్యత్వముపదిశ్యసర్వాంతరోపాస్యత్వమధికరణాంతరేణదర్శయతి ॥ * * *

॥ * ॥ అంతర్యామ్యధిదైవాదిషుతద్ధర్మవ్యపదేశాత్ ॥ ౧౮ ॥ * ॥

అంతర్యామిబ్రాహ్మణేకథ్యతేస్యవిషయః ॥ యఇమంచలోకంపరంచలోకగ్ంసర్వాణిభూతాని యోంతరోయమయతీత్యుపక్రమ్యయః పృథివ్యాంతిష్ఠన్పృథివ్యామంతరోయమయత్యేషతఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇత్యాది ॥ యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్నిత్యాద్యధిదైవతానంతరం । యస్సర్వేషు లోకేష్విత్యధిలోకం । యస్సర్వేషువేదేష్విత్యధిదైవతం । యస్సర్వేషుయజ్ఞేష్విత్యధియజ్ఞం । యస్సర్వేషుభూతేష్విత్యధిభూతం । యః ప్రాణేష్విత్యాదిరాఆత్మనీత్యంతం । అధ్యాత్మం చకశ్చిదంతరవస్థితోయమయితాంతర్యామీశ్రూయతే । సకిమత్రపృథివ్యాద్యధిష్ఠితదేవతావిశేషోగమ్యతే ॥ కిం తోణిమాదివిభూత్యుపపన్నఃకశ్చిద్యోగీ అథవాపరమేశ్వరః సకిమస్థాంతరోనేతిసందిహ్యతే । పృథివ్యేవయస్యాయతనమగ్నిర్లోకోమనోజ్యోతిరిత్యాదినాకార్యకరణసంఘాతస్యదేవతాయాఃశ్రుతత్వేనతస్యాః నియంతృత్వోపపత్తేః ॥ అశరీరస్యశివస్యనియంతృత్వాసంభవాత్ । తస్మాద్దైవతాత్మపక్షోయుక్తః । కస్యచిత్సిద్ధస్యయోగినోప్యణిమాద్యష్టైశ్వర్యయోగేనసర్వానుప్రవిష్టత్వంయమయితృత్వంస్యాత్ స్వకర్మఫలభోగాయసర్వభూతేంద్రియానుప్రవిష్టత్వం । తస్యనవిరుధ్యతే ॥ మహాదరూంకాంశా

దిగ్వాపీనపరిణామిత్వాత్ప్రధానస్య వ్యాపకత్వంసిద్ధం ॥ సర్వచేతనోపాదాన కారణతయా విరాట్పురుషస్య సర్వభూతాను ప్రవేశిత్వముచితం ॥ విశ్వాధికో రుద్రో ఇత్యాదౌ పరమేశ్వరస్య విశ్వాధికత్వ నిర్దేశాద్విరాట్త్వ చేతనా చేతనాత్మక ప్రపంచాను ప్రవిష్టత్వం సర్వదా న సంభవతీతిచేత్ తద్భిన్నస్యైవ సర్వాంత ర్యామిత్వ సర్వనియంతృత్వాదికముప పన్నమితి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ * ॥ అంతర్యామ్యధిదైవాదిషు తద్ధర్మ వ్యపదేశాత్ ॥ యోధిదైవాదిష్వం తర్యామీ వ్యపదిశ్యతే ॥ స పరమశివ ఏవ ॥ కుతః తద్ధర్మోపదేశాత్ ॥ తస్య పరమేశ్వరస్య పృథివ్యాద్యధిదైవత భిన్నత్వ సర్వాత్మత్వ సర్వాంతరత్వ త్వనియంతృత్వకారణత్వామృతత్వాది ధర్మాణాం వ్యపదేశాత్ ఉపదేశాదిత్యర్థః ॥ నను నిర్విశేషస్య బ్రహ్మణో యమయి తృత్వాద్యసంభవాత్ నిర్గుణబ్రహ్మణ్యధ్యస్త మిథ్యాభూతప్రధానసత్వగుణప్రతిబింబిత ఈశ్వరస్యైవ సర్వనియంతృత్వాదికమేవేతి చేన్న ॥ ఏష త ఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇతివాక్యే ॥ కాలత్రయాబాధ్యస్య అమృతశబ్దాభిధా న శివస్యైవ నియంతృత్వాదిధర్మ నిర్దేశాత్ ॥ మిథ్యాభూతస్య సర్వనియామకత్వాసంభవాత్ ॥ లోకే ప్రతిబింబస్య కర్తృత్వాదర్శనాచ్చ ॥ ప్రతిబింబితేశ్వరస్య సర్వనియంతృత్వాదికం నోపపద్యతే ॥ తస్మాచ్ఛివస్యైవ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వనియంతృత్వాదికం సిద్ధం ॥ నియామకత్వాదిధర్మా సవిశేషస్య పరమేశ్వరాఖ్యస్యైవ పరబ్రహ్మత్వం కిం న స్యాదితి చేన్న ॥ అనవస్థాదోష ప్రసంగాత్ ॥ తత్సత్వే ప్రమాణాభావాత్ ॥ తేన లోకే ప్రయోజనాభావాచ్చ ॥ గుణశూన్యస్య బ్రహ్మత్వాంగీకారే పాషాణాదివజ్జడత్వాపత్తేః ॥ తస్మాత్తస్యైవ సగుణనిర్గుణత్వం ॥ శక్తిసంకోచకాలే నిర్గుణత్వం ॥ తద్వికాస కాలే సగుణత్వం ॥ అతస్సర్వజగదుభయ కారణత్వ సర్వాత్మకత్వ సర్వప్రవిష్టత్వ సర్వనియామకత్వాదికం మహాదేవస్య మహేశ్వరస్యైవోపపన్నం ॥ తథా శ్రూయతే యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వా భువనావివేశ తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు ॥ విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ ॥ సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్త్వితి తైత్తిరీయే ॥ అథర్వశిరసి చ ॥ దేవా హ వై స్వర్గలోకమగమన్ ॥ తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్ ॥ కో భవానితి సోఽబ్రవీత్ ॥ అహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి చ ॥ నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇతి సోఽంతరాదంతరం ప్రావిశత్ ॥ ఇత్యాదివాక్యైః శివస్య పరబ్రహ్మణస్సర్వాంతర్యామిత్వాదిధర్మాణాం దర్శనాత్ నాన్యస్య పరబ్రహ్మత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వాత్మకత్వాదికం సర్వదా సంభవతి ॥ అన్యథా ప్రకరణవిరోధోఽపి స్యాత్ ॥ వ్యోమవత్పరిపూర్ణస్య మహేశ్వరస్య విశ్వాధికత్వం విశ్వానుప్రవిష్టత్వమప్యవిరుద్ధం ॥ అంతర్యామ్యమృత ఇతి శివ ఏవామృతశబ్దేన నిర్దిశ్యతే ॥ ఏతాని హ వా అమృతస్య నామధేయానీతి జాబాలశ్రవణాత్ ॥ తత్ప్రతిపర్యాయమమృతశబ్దః యోగో హ్యభ్యాసః ॥ అథర్వశిరసి ॥ యో వై రుద్రస్స భగవాన్యశ్చ బ్రహ్మేత్యాదినా సర్వాత్మకత్వ ప్రతిపాదనేన అనంత దివ్యమంగళ గుణరత్నాకర శివః పునః భగవచ్ఛబ్ద ప్రయోగవత్ ॥ జాబాలే భూయో భూయః పరమశివే అమృతశబ్ద ప్రయోగాభ్యాసో హ్యయం నిర్దిష్టః ॥ అథ వస్తు మిథ్యాభూత ప్రధానస్య సర్వాంతర్యామిత్వమనుపపన్నమిత్యాశంకాయాం తన్నతః నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ న చ స్మార్తమతద్ధర్మాభిలాపాత్ ॥ * ॥ ౧౯ ॥ * ॥

స్మార్తం త్రిగుణత్రయ సమష్ట్యాత్మక ప్రధానం తత్స్వగుణప్రతిఫలితచేతనాం తర్యామిశబ్దవాచ్యం భవితుమర్హతి ॥ కస్మాదతద్ధర్మాభిలాపాత్ ॥ అదృష్టో ద్రష్టా ॥ అశ్రుతశ్శ్రోతా అమతో మంతా ॥ అవిజ్ఞాతో విజ్ఞాతేతి వాక్యశేష దర్శనాదాత్మత్వ ద్రష్టృత్వాది ధర్మాసంభవాదిత్యర్థః ॥ తచ్ఛబ్దేన ప్రధానముచ్యతే ॥ న తత్ అతత్ ॥ ప్రధానభిన్నః పరమశివః ॥ తస్యైవ యే ధర్మాః అమృతత్వాదయః తేషామభిలాపాదభిధానాదిత్యర్థః ॥ ప్రధానధర్మాణామభిలాపాభావాత్సాంఖ్యాద్యైర్వైతకల్పిత ప్రధానం నాంతర్యామీ భావః ॥ నను అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం ప్రసుప్తమివ సర్వతః స్మృతౌ అజామేకామిత్యాదిశ్రుతౌ చ సర్వప్రపంచకారణత్వం ప్రధానస్యోపదేశాత్ ॥ అయస్కాంతమణిన్యాయేన బ్రహ్మసన్నిధానాత్కారణత్వం తద్వ్యామిత్వాదికం తస్యైవోపపద్యత ఇతి చేన్న ॥ సోఽకామయత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి ॥ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదిత్యాదౌ పరబ్రహ్మణశ్శివస్య ప్రధాననిరపేక్షతయా జగజ్జన్మాదిహేతుత్వశ్రవణాత్ ॥ మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం ॥ క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః ॥ ఇత్యాదౌ ప్రధానజీవాది నియామకత్వం పరమేశ్వరస్య నిర్దేశాచ్చ ॥ తత్ప్రతిబింబితేశ్వరస్యాపి నాంతర్యామిత్వం ॥ ప్రతిఫలితస్య జడత్వాదలీకత్వాచ్చ ॥ రూపయోర్బింబప్రతిధానయోరుభయోర్బింబప్రతిబింబభావకల్పనా ఆకాశస్య గగనవిత్తి చిత్రవదని వారమనోరమం ॥ తస్మాదద్వయవాదిమ

తమద్వయవాది మతమేవ । తథా చ స్మృతిః ॥ ❀❀ ॥ అనాద్యవిద్యయా బద్ధం బ్రహ్మతత్కాలకారణం ॥ స్వావిద్యయా సంసరతి । ముక్తిః కల్పితవాక్యతః ॥ ఏవం ప్రకారేణం శాస్త్రం సర్వమాహాత్మ్యనాశకం ॥ ఉపేక్ష్యం శివభక్తైస్తు స్మృతివిరుద్ధతః ॥ కలాపగాదయో ముఖ్యాః ఫలం వైముఖ్యానస్తమః । జ్ఞానవాశిష్ఠసిద్ధ్యర్థం తదేవహాని రూపితం । తదన్య ద్వైతసంసిద్ధం విద్యావిద్యానిరూపణే । అయమాద్యాంతస్యపక్షే తు తత్కర్తృత్వం తదీరితం ॥ తద్వైషు తేషు శ్రుతిభిర్ముఖ్యక ర్తృత్వదర్శనాత్ । తత్సన్నిధ్యాత్ప్రధానస్య కర్తృత్వం నోపయుజ్యతే ॥ ఐంద్రజాలికపక్షే తు మతాంతర మిదం ధ్రువం ॥ నాస్తి శ్రుతిషు తద్వార్తా దృశ్యమానాసు కుత్రచిత్ ॥ వాచారంభణ వాక్యాని తదనన్యత్వబోధనాత్ ॥ న మిథ్యాత్వాయ కల్ప్యంతే జగతః శివరూపతః । అనాదర్థమర్థవాదశ్చేజ్జగత్సృష్ట్యాదిరూపిణీ ॥ అనంగీకరణాద్వ్యక్తం విధిమాహాత్మ్య యోగతః । అథవా వార్థమితి చేద్ దాహోపో వస్తుతో నహి । దృఢప్రతీతిసిద్ధత్వమితి చేత్తన్న యుజ్యతే ॥ ముఖ్యార్థబాధకం నాస్తి కార్యదర్శనతః శ్రుతేః । ఐంద్రజాలికపక్షే తు కర్తృత్వం బ్రహ్మణి స్థితం । మాయాదీనాం చ కర్తృత్వం శ్రుతిమాత్రైర్నబోధ్యతే । అకర్తృత్వం చ యత్తస్య మాహాత్మ్యజ్ఞాపనాయ వై । విరుద్ధమర్థబోధాయ నయుక్తైః కస్య కారణం । మాయికత్వం పురాణేషు మోహార్థముపపద్యతే । అసత్వప్రతిషిద్ధం తే ॥ జగదాహురనీశ్వరాః । అపరస్పరసంభూతం కిమన్యత్కామహేతుకం ॥ అఖండాద్వైతథా నైతు సర్వం శివమయం జగత్ । జ్ఞానాద్వికల్పబుద్ధిస్తు లీయతే న స్వరూపతః భిన్నత్వం నైవ యాయం శివ । శివోపాదానతః క్వచిత్ । భేదాభేద మతే లోకే సర్వశ్రుతిసమన్వయాత్ । తదేవ వైదికం ప్రోక్తమితి వేదాంతడిండిమః ॥ ❀❀ ॥ ఇతి శ్రూయతే । అతస్సర్వాంతర్యామీ మహేశ్వర ఇతి రాద్ధాంతః ॥ జీవస్య చేతనత్వాద్ద్రష్టృత్వాది ధర్మాణాం తస్యైవోపపత్తిమాశంక్య పరిహరతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ శారీరశ్చోభయేఽపి హి భేదేనైనమధీయతే ॥ ౨౦ ॥

అత్రాపి నేత్యనువర్తతే ॥ శారీరశ్చ జీవోఽపి నాంతర్యామీత్యాచక్షతే । కుతః । ఉభయేఽపి హి భేదే నైనమధీయతే । ఉభయేఽపి హి కాణ్వమాధ్యందినాశ్చైనం క్షేత్రజ్ఞం అంతర్యామిభిన్నతయాఽధీయతే ॥ అభిధీయతే ॥ యో విజ్ఞానే తిష్ఠన్నితి కాణ్వాః । య ఆత్మని తిష్ఠన్నితి మాధ్యందినాః । విజ్ఞానాత్మశబ్దయోః జీవపర్యాయత్వాత్ । జీవాదన్యః పరమశివ ఏవాంతర్యామీత్యుపదిశ్యతే ॥ తస్మాజ్జీవవికార్యపురుషప్రధానాదీనామంతర్యామిత్వం న ఘటత ఇతి సిద్ధం । నను నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టేతి శ్రుతిః పరమేశ్వరాదన్యం ద్రష్టారం శ్రోతారం మంతారం విజ్ఞాతారం చాత్మానం నిరస్యతి ॥ తస్మాద్ద్రష్టృద్వయం శరీరేణోపపద్యత ఇతి చేన్న । ద్వా సుపర్ణేత్యాదిమంత్రే జీవబ్రహ్మణోః స్వామిభృత్యవ్యపదేశాన్నాన్యతోఽస్తి ద్రష్టేతి శ్రుత్యాఽవధిష్ఠాత్రంతరనిషేధో యుజ్యతే । యత్ర హి ద్వైతమేవ భవతీత్యనేన జీవబ్రహ్మణోః సంసారదశాయాం భేదః ॥ యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ । తత్కేన కం పశ్యేత్తత్కేన కం వదేదిత్యనేన మోక్షదశాయాం సర్వశివాత్మకజ్ఞానాత్సంసారప్రతిషేధోఽవగమ్యతే ॥ తస్మాజ్జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదో యుక్తః । తస్మాత్సర్వనియామకస్సర్వాంతర్యామీ పరమేశ్వర ఏక ఏవోచ్యతే ॥ జీవాదీనాం బ్రహ్మత్వస్య ప్రవర్తకత్వవారణాయ పరమశివస్య సర్వాంతర్యామిత్వం ప్రసాధ్య తస్యైవ సర్వాధిక్యత్వవ్యవస్థాపనార్థమదృశ్యత్వాదిగుణకత్వమధికరణాంతరేణ దర్శయతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ।

॥ ❀ ॥ అదృశ్యత్వాదిగుణకో ధర్మోక్తేః ॥ ౨౧ ॥

ఆథర్వణే దృశ్యతే స్వవిషయః ॥ అథ పరా యయా తదక్షరమధిగమ్యతే । యత్తదద్రేశ్య మగ్రాహ్య మగోత్ర మవర్ణమచక్షుః శ్రోత్రం తదపాణిపాదం నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యంతి ధీరా ఇత్యాది ॥ కిమత్రాదృశ్యత్వాది గుణకో భూతయోనిః ॥ శారీరః ప్రకృతిః పరమశివో వేతి సంశయః । అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీం సరూపాం ॥ ఇత్యాదౌ ప్రధానస్య గుణత్రయాత్మకస్య బహుప్రజాజనకత్వేన భూతయోనిత్వోపపత్తేః । యోనిశబ్దస్య నిమిత్తవాచకత్వాద్భూతయోనిర్విజ్ఞానాత్మా స్యాత్ । చిద్రూపస్య నిష్కలంకస్య పరశివస్య పృథివ్యాదిరూపేణ మృదాదివత్పరిణామత్వం న సంభవతి ॥ యథోర్ణనాభిః సృజతేత్యాచేతనోర్ణనాభావచేతన తంతుప్రనిర్మాణోపసంహారదర్శనాచ్చిద్రూపస్య చేతనాచేతన ప్రపంచకారణత్వముపపద్యత ఇతి చేన్న । న కేవలచేతనోర్ణనాభేస్తంతుప్రహేతుత్వం ॥ తచ్ఛరీరస్యైవ తదుపాదానకారణత్వదర్శనాత్ ॥

తథాపురుషశరీరస్యైవ లోమనఖాదిహేతుత్వం॥ తస్మాదిహాదృశ్యత్వాదిధర్మాః ప్రధానే యుజ్యంతే ॥ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదివాక్యశేషే పరమశివధర్మబాహుళ్యశ్రోతనాత్ [illegible] ప్రకృతే భూతయోనిత్వమితిచేదభిధీయతే । యయా తదక్షరమధిగమ్యతే ॥ యత్తదద్రేశ్యమిత్యాదావక్షరశబ్దేనాదృశ్యత్వాదిధర్మావచ్ఛిన్నం ప్రధానం కీర్తయిత్వా । అక్షరాత్పరతః పర ఇతి । అతో యోఽక్షరాత్పరశ్శ్రుతః । స సర్వజ్ఞస్సర్వవిచ్చ భవిష్యతే । తస్మాదక్షరశబ్దవాచ్యం ప్రధానం భూతయోనిరితి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥

అదృశ్యత్వాదిగుణకభూతయోనిః మహేశ్వర ఏవ ॥ కుతః ధర్మోక్తేః ॥ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదిపరమేశ్వరధర్మబాహుళ్యవచనాదిత్యర్థః ॥ న ప్రధానస్యాక్షరశబ్దవాచ్యత్వం జగత్కారణత్వం చోపదిశ్యతే । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ । యథా పృథివ్యామోషధయస్సంభవంతి । తథా సతః పురుషాత్కేశలోమాని తథాక్షరాత్సంభవతీహ విశ్వం । మిత్యుపక్రమ్య జగత్కారణస్యైవ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యస్య జ్ఞానమయం తపః । తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నం చ జాయత ఇతి ప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వాదచేతనప్రధానే సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణామసంభవాత్ । అక్షరాత్పరతః పర ఇత్యనేన ప్రకరణాద్భూతయోనేః అక్షరాత్పరో న కశ్చిదుపదిశ్యతే । యేనాక్షరం పురుషం వేద సత్యం ప్రోవాచ తాం తత్త్వతో బ్రహ్మవిద్యామితి ప్రకృతస్యాక్షరస్య భూతయోనిత్వవ్యపదేశాత్ ॥ శ్రుత్యంతరేపి । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదిత్యాదినా శివస్యైవ భూతయోనిత్వాదిధర్మోపదేశాద్భూతయోనిర్నేతరః ॥ కించ ॥ ద్వే విద్యే వేదితవ్యే ఉక్తే పరా చైవాపరా చేతి వాక్యైరుగ్వేదాదిలక్షణపరాం విద్యాం నిర్దిశ్య ॥ అథ పరా యయా తదక్షరమధిగమ్యత ఇత్యాదినా పరవిద్యావిషయత్వం బ్రహ్మణః పరమశివస్యోపదిశ్యతే । తదుభయోర్విద్యయోః పరాపరవిభాగత్వేనాభ్యుదయఫలనిశ్శ్రేయసఫలకత్వం నిర్దిశ్యతే । తిస్రశ్చ విద్యాప్రతిజ్ఞామేరన్నిత్యాదినా భూతయోనిత్వం పరమేశ్వరస్యైవ ప్రసాధితం ॥ ద్వే మే తు విద్యే ఇహ వేదితవ్యే నిర్దిష్టే కస్మిన్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీత్యాదావేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా పరమశివబ్రహ్మణ్యేవోపపద్యతే ॥ జడప్రధానే తత్ప్రతిజ్ఞాసంభవాత్ । ఉత । స బ్రహ్మవిద్యాం సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠామథర్వాయ జ్యేష్ఠపుత్రాయ ప్రాహేతి ప్రాధాన్యేన బ్రహ్మవిద్యాముపక్రమ్య పరాపరవిభాగేన పరాం విద్యామక్షరాధిగమనీం ప్రదర్శ్య తస్యా బ్రహ్మవిద్యాత్వం నిర్దిశతి । అపరామృగ్వేదాదిలక్షణాం కర్మవిద్యాం బ్రహ్మవిద్యోపక్రమముపదిశతి । బ్రహ్మవిద్యాప్రతీకం సామ్యేప్రవాహ్యతే । అదృఢాయజ్ఞరూపా అష్టాదశోక్తమవరం యేషు కర్మ ఏతచ్ఛ్రేయో యేఽభినందంతి మూఢాః । జరామృత్యుం తే పునరేవాపియంతీత్యేవమాదినా నిందాం కృత్వా । తతో విరక్తస్య పరవిద్యాధికారిత్వం । పరీక్ష్య లోకాన్కర్మచితాన్బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతః కృతేన తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్స మిత్పాణిశ్శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠమిత్యాదినోపదిశతి । తస్మాదదృశ్యత్వాదిగుణకో భూతయోనిర్మహేశ్వర ఇతి సిద్ధం ॥ అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * *

॥ * ॥ విశేషణభేదవ్యపదేశాభ్యాం చ నేతరౌ ॥ * ॥ ౨౨ ॥

అత్రాపి భూతయోనిశ్శివ ఏవ । నేతరౌ ప్రకృతిజీవౌ । కుతః । విశేషణభేదవ్యపదేశాభ్యాం చ । విశేషణం చ భేదవ్యపదేశశ్చ । తాభ్యామిత్యర్థః । దివ్యో హ్యమూర్తః పురుషస్సబాహ్యాభ్యంతరో హ్యజః ॥ అప్రాణో హ్యమనాశ్శుభ్ర ఇత్యాదినా విశేషణముపదిశ్యతే । దివ్యత్వాదిధర్మాణాం పరమేశ్వరాదన్యయోర్జీవప్రధానయోరసంభవాత్ । భేదవ్యపదేశోపి అక్షరాత్పరతః పర ఇతి అక్షరమవ్యాకృతం పాశరూపం తస్మాత్సర్వస్మాద్వికారాత్పరం తస్మాత్పరతః పర ఇతి సాక్షాత్పరమేశ్వరయోర్భేదేన వ్యపదేశస్తస్మాన్నేతరో భూతయోనిః ॥ అథవా ॥ అక్షరాత్పర ఇత్యత్ర జీవాత్పరః పరశివో వా స్యాత్ ॥ పరతః పరమ ఇతి వైలక్షణ్యేన వ్యపదేశాత్పరమేశ్వర ఏవాత్రావగమ్యతే । పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * *

॥ * ॥ రూపోపన్యాసాచ్చ ॥ * ॥ ౨౩ ॥

అత్రాపి భూతయోనిశ్శివ ఏవ । కుతః రూపోపన్యాసాచ్చ । రూపమవయవాత్మకం శరీరం ॥ తస్యోపన్యాసాదిత్యర్థః । అక్షరాత్పరతః పర ఇత్యనేన శివస్య పరబ్రహ్మణః జీవప్రధానవైలక్షణ్యముపదిశ్య తతః ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణ ఇతి ప్రాణాదిసర్వకారణత్వం పరమేశ్వరస్య ప్రదర్శ్య ॥ అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చంద్రసూర్యౌ దిశశ్శ్రోత్రే వాగ్వివృతాశ్చ వేదాః ।

వాయుః ప్రాణో హృదయం విశ్వమస్య పద్భ్యాం పృథివీ హ్యేష సర్వభూతాంతరాత్మేత్యాదినా తస్యైవ విశ్వరూపత్వం దర్శయతి । జీవప్రధానయోః సర్వకారణత్వ సర్వాంతర్యామిత్వాదిధర్మాణామసంభవాదుపన్యాసో న సంభవతి । అదృశ్యత్వాదిగుణకస్య పరమేశ్వరస్య కథం రూపోపన్యాస ఇతి చేన్న । ప్రకరణాదేష ఇతి చ ప్రకృతాకర్షణాదేతస్మాజ్జాయతే ప్రాణ ఏష సర్వభూతాంతరాత్మేతి శ్రుతిర్భూతయోని పరత్వమేవోపదిశతి । పవనాదివస్తూనామూర్తత్వం తస్య స్వాభావికమేవ । కిం చ । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణ ఇత్యాదినా ప్రాణాదిపృథివ్యంతకారణత్వం పూర్వత్రోపదిశ్య ॥ తస్మాదగ్నిస్సమిధో యస్య సూర్యస్తస్యైవమాది । అతశ్చ సర్వా ఓషధయో రసాశ్చేత్యేవమంతం సమిధాదికారణత్వం నిర్దిశ్య పురుష ఏవేదం విశ్వం కర్మేత్యాదినా భూతయోనేః సర్వాత్మకత్వం నిర్దిశతి । హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్ । స దాధార పృథివీం ద్యాముతేమాం కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ । ఇతి శ్రుతౌ । త్రిజగచ్ఛరీరస్య మహాదేవస్య సమవర్తతాగ్ర ఇతి పదేన అజాతత్వం తస్య నిర్దిష్టం । ప్రాణస్వరూపేణ సర్వభూతాంతస్స్థితత్వాత్పురుష ఏవేదం విశ్వం కర్మేత్యేవమాదిసర్వరూపోపన్యాసః పరమశివప్రతిపత్తిహేతురితి రాద్ధాంతః । తస్మాద్భూతయోనిః అక్షరశబ్దవాచ్యః పరమేశ్వర ఏవ । విశ్వాధికస్య మహేశ్వరస్య విశ్వకారణత్వం విశ్వాధికత్వాదికం నిర్దిశ్య తస్యైవ జాఠరాగ్నిరూపేణ సర్వోపాస్యత్వమధికరణాంతరేణ దర్శయతి । * * * * * * * * * * * * * * * *

వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ ॥ ౨౪ ॥

ఛాందోగ్యే పఠ్యతే స్వవిషయః । కో న ఆత్మా కిం బ్రహ్మేతి ఆత్మానమేవేమం వైశ్వానరం సంప్రత్యధ్యేషి తమేవ నో బ్రూహీత్యారభ్య ఆకాశాదిత్యాదిత్యాదీనాం గుణయోగమేకైకోపాసనేతరసాకల్యేన చ మూర్ధాదిభావముపన్యస్యామ్నాయతే । యస్త్వేతమేవం ప్రాదేశమాత్రమభిమానమాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే స సర్వేషు లోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వేష్వాత్మస్వన్నమత్తీతి తస్య హ వా ఏతస్యాత్మనో వైశ్వానరస్య మూర్ధైవ సుతేజాశ్చక్షుర్విశ్వరూపః ప్రాణః పృథగ్వర్త్మాత్మా సందేహో బహుళో వస్తిరేవ రయిః పృథివ్యేవ పాదావుర ఏవ వేదిర్లోమాని బర్హిర్హృదయం గార్హపత్యో మనోన్వాహార్యపచన ఆస్యమాహవనీయ ఇత్యాది । కిమిహ వైశ్వానరశబ్దేన జాఠరాగ్నిర్భూతాగ్నిస్తదభిమానదేవతా పరమేశ్వరో వేతి బహుధా విప్రతిపత్తయస్సందృశ్యంతే । అయమగ్నిర్వైశ్వానరో యోఽయమంతః పురుషే యేనేదమన్నం పచ్యతే యదిదమద్యత ఇత్యాదినా భూతాగ్నిర్వ్యపదిశ్యతే ॥ తత్సాధారణశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ ॥ విశ్వస్మా అగ్నిం భువనాయ దేవా వైశ్వానరం కేతుమహ్నామకృణ్వన్నిత్యాదావగ్నిదేవతా దృశ్యతే । వైశ్వానరస్య సుమతౌ స్యామ రాజా హి కం భువనానామభిశ్రీరిత్యాదిస్తుతే ఐశ్వర్యాద్యగతత్వదేవతాయాం ప్రయోగసంభవాత్ ॥ ఉత । వైశ్వానరం ద్వాదశకపాలం నిర్వపేత్పుత్రే జాత ఇత్యాదావిష్టిదేవతాత్వేన ఫలదాతృత్వశ్రవణాదాత్మశబ్దవిశేష్యాదుపక్రమే చ ॥ కో న ఆత్మా ॥ కిం బ్రహ్మేత్యాత్మశబ్దశ్రవణాత్ ॥ ఆత్మశబ్దేన వైశ్వానరో వ్యపదిశ్యతే ॥ వైశ్వానరసన్నిధానేన తద్భోక్తృత్వదర్శనాజ్జీవాత్మా వ్యపదిశ్యతే । వైశ్వానరశబ్దస్య భూతాగ్న్యారూఢత్వాత్ ప్రాదేశమాత్రమభిమానమాత్మానం వైశ్వానరముపాస్త ఇతి వాక్యే ప్రాదేశమాత్రపరిచ్ఛిన్నప్రదేశవిశేషవ్యవస్థాపనాత్సర్వవ్యాపకస్య పరబ్రహ్మణశ్శివస్య సర్వథా న వైశ్వానరశబ్దవాచ్యత్వమితి చేద్వ్యత్యయః ॥ * * ॥ వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ । అత్ర వైశ్వానరస్సాక్షాన్మహేశ్వర ఏవ । కస్మాత్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ । సాధారణశబ్దానాం మధ్యే విశేషకత్వాత్ । ఉపక్రమే కో న ఆత్మా కిం బ్రహ్మేత్యాత్మానమేవేమం వైశ్వానరం సంప్రత్యధ్యేషి తమేవ నో బ్రూహీత్యాదిషు పరమశివసాధారణబ్రహ్మశబ్దప్రయోగాత్ భూతాగ్న్యాదీనాం తదసంభవాద్వైశ్వానరస్సాక్షాచ్ఛివః । యత్తాత్మశబ్దమనుజీవబ్రహ్మణోర్వైశ్వానరశబ్దశ్చ జాఠరాదీనాం త్రయాణాం సాధారణః । తథాపి విశేషో దృశ్యతే । తస్య హ వా ఏతస్యాత్మనో వైశ్వానరస్య మూర్ధైవ సుతేజా ఇత్యాదివాక్యైరాత్మవైశ్వానరశబ్దయోః పరమేశ్వరపరత్వం ప్రతిపాద్యతే ॥ పరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవ త్రైలోక్యద్యుమూర్ధత్వాదిధర్మాణాం సంభవాత్ । సర్వేషు లోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వేష్వాత్మస్వన్నమత్తీత్యాదౌ సర్వవ్యాపకస్య పరమేశ్వరస్య సర్వలోకాశ్రయఫలభోక్తృత్వస్య యుక్తత్వాత్ । ఏవం హ్యస్య సర్వే పాప్మానః ప్రదూయంత ఇత్యాదౌ సర్వపాపప్రణాశకత్వం పరమేశ్వరస్యైవ సముచితత్వాదుపక్రమోపసంహారాదౌ బ్రహ్మధర్మబాహుళ్యాన్నేతరో వైశ్వానర ఇతి సిద్ధం । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరం దర్శయతి ॥ * * ॥

॥ * ॥ స్మర్యమాణమనుమానం స్యాదితి ॥ * ॥ ౨౫ ॥

ఇహాపి పరమశివ ఏవ వైశ్వానర ఇత్యుచ్యతే । అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చంద్రసూర్యావితి । అగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధేత్యాదిషు యతః పరమేశ్వరస్య సర్వాత్మకత్వం స్మర్యతే । తతో వైశ్వానరో న పరమేశ్వరాద్భిన్నః ॥ కించ । తస్య హ వా ఏతస్యాత్మనో వైశ్వానరస్య మూర్ధైవ సుతేజాః చక్షుర్విశ్వరూపః ॥ ప్రాణః పృథగ్వర్త్మాత్మా నం దేహో బహులో వస్తిస్త్విత్యాదా వైశ్వానరశబ్దస్య పరమశివపరత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ । యస్యాగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభిశ్చరణౌ క్షితిః । సూర్యశ్చక్షుర్దిశః శ్రోత్రం తస్మై లోకాత్మనే నమ ఇతి స్మృతిరపి ॥ పరమేశ్వర పరత్వముపదిశతి ॥ స్మర్యమాణం స్మృత్యుక్తం రూపమనుమానం గమకం స్యాత్ । ఇతి శబ్దో హేత్వర్థః । యస్మాదేవం గమకం తస్మాద్వైశ్వానరః పరమేశ్వర ఇతి నిర్ణీయతే । అస్మిన్నర్థే పునః శంకోత్తరమాహ ॥ * * * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ శబ్దాదిభ్యోఽన్తః ప్రతిష్ఠానాచ్చేతి చేన్న తథా దృష్ట్యుపదేశాదసంభవాత్పురుషమపి చైనమధీయతే ॥ * ॥ ౨౬ ॥

నను వైశ్వానరో న పరమేశ్వరః ॥ కుతః శబ్దాదిభ్యోఽన్తః ప్రతిష్ఠానాచ్చ ॥ శబ్దస్తావద్వైశ్వానరశబ్దో న పరమేశ్వరపరః । జాఠరాదౌ ముఖ్యత్వాత్ ॥ ఆదిశబ్దాద్ధృదయం గార్హపత్య ఇత్యగ్నిత్రయం సూచితం । తద్యద్భక్తం ప్రథమమాగచ్ఛేత్తద్ధోమీయమిత్యాదినా ప్రాణాహుత్యాధారతా సంకీర్తనం చ గృహ్యతే ॥ ఏతేభ్యో హేతుభ్యో జాఠర ఏవ వైశ్వానరః ॥ ఉత ॥ అన్తః ప్రతిష్ఠానాత్ పురుషేఽన్తః ప్రతిష్ఠితం వేదేతి వైశ్వానరస్యాన్తః ప్రతిష్ఠానశ్రవణాదిదం చ జాఠరే సంభవతీతి చేన్న । తథా జాఠరాగ్న్యవచ్ఛిన్నే మహేశ్వరే దృష్ట్యుపదేశాత్ అన్యోపదేశాదసంభవాత్ । ద్యుమూర్ధత్వాదిధర్మాణాం కేవలజాఠరాగ్నేరసంభవాదిత్యర్థః ॥ పురుషమపి చైనమధీయతే ॥ వాజసనేయిన ఏనం వైశ్వానరం పురుషమధీయతే పురుషం వదంతి ॥ స ఏషోఽగ్నిర్వైశ్వానరో యత్పురుషః స యో హైతమేవమగ్నిం వైశ్వానరం పురుషవిధం పురుషేఽన్తః ప్రతిష్ఠితం వేదేతి పరమేశ్వరస్య సర్వాత్మకత్వాత్పురుషవిధత్వం పురుషేఽన్తః ప్రతిష్ఠితత్వం చ సర్వముపపద్యతే ॥ కైశ్చిత్పురుషవిధమభిధీయత ఇతి పాఠేప్యయమేవార్థో సూచితః జాఠరస్య పురుషవిధత్వం న సంభవతి ॥ సర్వాత్మకత్వాత్పరమశివస్య భక్తోపాసనార్థం సర్వపురుషవిధత్వం ॥ నను జాఠరాగ్నేస్త్రైలోక్యాత్మకత్వాసంభవేపి బాహ్యాభ్యంతరస్థితస్య భూతాగ్నేర్ద్యులోకసంబంధదర్శనాత్త్రైలోక్యాత్మకత్వం సంభవతి । యో భానునా పృథివీం ద్యాముతేమామాతతాన రోదసీ । అంతరిక్షమిత్యాదౌ వైశ్వర్యయోగాత్తచ్ఛరీరదేవతాయాః ద్యులోకావయవత్వముపపద్యతే । తస్మాన్న పరమేశ్వరస్యేతి చేన్న ॥ యో రుద్రో అగ్నావిత్యాదిశ్రుతిశతేషు వైశ్వానరాద్యుపాధికత్వం పరశివస్యైవ నిర్దేశాత్ జాఠరవైశ్వానరోపాధిర్నేతరః । పరమేశ్వరపక్షే పునః శంకోత్తరం నిర్దిశతి ॥ * * * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ అత ఏవ న దేవతా భూతం చ ॥ * ॥ ౨౭ ॥ * ॥

మంత్రవర్ణే తృతీయభూతాగ్నేర్లోకత్రయాత్మకత్వదర్శనాత్ ॥ మూర్ధైవ సుతేజా ఇత్యాద్యవయవసంబంధిత్వం తస్యైవోపపన్నం ॥ తచ్ఛరీరదేవతాయా ఐశ్వర్యయోగాత్సమంజసమితి చేద్బ్రూమః । దేవతాభూతం చ దేవతాభూతమిత్యేకవద్భావః ॥ ద్వయమపి న వైశ్వానరశబ్దాభిధేయం । అత ఏవ పూర్వోక్తహేతుభ్యః ॥ మూర్ధత్వాదేరుభయత్రాసమంజసత్వాదిత్యర్థః ॥ కించ లోహితోష్ణ ప్రకాశాత్మకభూతాగ్నేస్తదధిష్ఠానదేవతాయాశ్చ పరశివోపాసనా ప్రాప్తైశ్వర్యత్వాదాత్మశబ్దాభావాత్ సర్వైశ్వర్యత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వాత్మకత్వ సర్వశబ్దవాచ్యత్వాదిధర్మాణాం పరబ్రహ్మణః శివస్య సిద్ధత్వాత్ వైశ్వానరశబ్దవాచ్యత్వం తస్యైవ సంగతమితి వక్తవ్యం ॥ అస్మిన్నర్థే పునరాచార్యమతం దర్శయతి ॥ * * ॥ * * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ సాక్షాదప్యవిరోధం జైమినిః ॥ ౨౮ ॥

రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యేతి శ్రుతౌ అగ్నేః సాక్షాత్పరమేశ్వరాత్మకత్వేన వ్యప

దేశాద్వైశ్వానరశబ్ద వాచ్యత్వం పరమశివస్య బ్రహ్మణ అవిరోధం జైమినిర్మన్యతే । పూర్వత్ర జాఠరాగ్న్యవచ్ఛిన్నత యా ... మహేశోపాసనం నిర్దిష్టం అంతః ప్రతిష్ఠిత ... ద్యనురోధేన ॥ ఇదానీం ప్రతీకోపాసనం వినైవ సాక్షాదపి పరమేశ్వ రస్యోపాసనే ... విరోధిత్వం సూచితం । కించ ॥ పురుషవిధః పురుషేంతః ప్రతిష్ఠిత ఇతి తస్య పరమేశ్వరస్య పురుషశ బ్దేన ... । అంతః ప్రతిష్ఠితమిత్యనేనైవ ... । పూర్వపరసందర్భేణ పరమేశ్వర ఏవవైశ్వా నరత్వం ... దిశ్యతే । విశ్వాత్మప్రాణత్వేతి ॥ విశ్వేషాం ... ॥ విశ్వనరాయుస్యేతి వా విశ్వానరః । విశ్వానర ఏవ వైశ్వానరః॥ తద్ధితాన్నాన్యత్ । రాక్షసవా ... యసాదివత్ । అగ్నిశబ్దోఽప్యగ్రణీత్వాదిగుణయోగాశ్రయణేన పరమేశ్వరపరత్వేఽపి వర్ణ్యత ఇతి । గార్హప ... దికల్పనమపి ... త్సర్వాత్మత్వాత్పరమేశ్వరస్యైవ వినిర్ణయాత్॥ వ్యాపకస్య పరమే శ్వరస్య కథం ప్రాదేశమాత్రవాక్యముపపద్యత ఇత్యాశంకాయా మాచార్యాంతరం దర్శయతి ॥

అభివ్యక్తేరిత్యాశ్మరథ్యః ॥ ౨౯ ॥

సర్వవ్యాపకస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః ప్రాదేశమాత్ర పరిమాణ ముపదిశ్యతే । కుతః అభివ్యక్తేః । పరమశివ ఏవతత్త్వోపాసనార్థం హృదయచక్షురాది ప్రదేశవిశేషస్థానేషు ప్రాదేశమాత్ర పరిమాణోఽభివ్యజ్యతే । సర్వాననశిరోగ్రీ వస్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీచ భగవాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇత్యాదిశ్వేతాశ్వతరోపనిషత్సు । వ్యాపక స్యోపాసనార్థం పరిచ్ఛిన్నత్వ వ్యపదేశాదత్రాపి ప్రాదేశమాత్ర ... ఇత్యాశ్మరథ్యో వ్యాచష్టే ॥ అస్మిన్నర్థే పునరాచార్యాంతరం దర్శయతి ॥ * * * * * * * * * * * * *

॥ అనుస్మృతేర్బాదరిః ॥ ౩౦ ॥

దహరః విపాప్మపరవేశ్మ భూతం ... । ... త్యాదినా సర్వగతస్యాపిశివస్య బ్రహ్మణః దహర గుహాశయత్వ ... శిఖాత్మకస్య ... భాకిరాం ... లింగాత్మకత్వం ... హిరణ్మయాత్మాది శ్రుతీనాం తైత్తిరీయే దర్శనాత్ సగుణనిష్ఠ ... కస్య మహేశ్వరస్య స్వేచ్ఛయా లోకానుగ్రహార్థం హృదయాదిప్రాదేశమా త్రప్రదేశస్థితిః ... యథాఙ్గుష్ఠమాత్రతండులాదికమాత్రకఇత్యుచ్యతే ॥ తథా ప్రాదేశమాత్రప్రదే ... నిర్ణయాత్ ॥ తస్మాద్వ్యాపకస్యపరిచ్ఛిన్నత్వమవిరోధం ॥ * * *

సంపత్తేరితి జైమినిస్తథాహి దర్శయతి ॥ ౩౧ ॥

తస్మై ... ప్రాదేశమాత్రమభిధానం ప్రత్యగాత్మాన ... సర్వేషు లోకేషు సర్వేషు భూతేష్వాత్మస్వన్నమత్తీత్యాదౌ మూ ర్ధాదిచుబుకాంత ప్రాదేశమాత్రత్వ ... పాసకస్యోపదేశాత్ పరమశివబ్రహ్మణః ప్రాదేశమాత్రత్వమవిరుద్ధం । తస్మాత్ప్రాదేశమాత్ర సంపత్త్యా ప్రాదేశమాత్రశ్రుతిరుపపన్నేతి జైమినిరాహ ॥ సూత్రకారస్తథాదర్శయతి । వైశ్వానరస్య ప్రాదేశమాత్ర ... దర్శనమిత్యర్థః । వాజసనేయిబ్రాహ్మణే ॥ ప్రాదేశమాత్రమివహ వై దేవాస్సువిదితా అభిసంప న్నాస్తథా ... ప్రాదేశమాత్రమేవాభిసంపాదయిష్యామీతి స హోవాచ । మూర్ధానముపదిశన్నువా చ ... ఇతి చక్షుషీ ఉపదిశన్నువాచైష వై సుతేజా వైశ్వానర ఇతి నాసికే ఉపదిశన్నువాచైష వై పృథగ్వర్త్మా వైశ్వానర ఇతి ముఖ్యమాకాశముపదిశన్నువాచైష వై బహులో వైశ్వానర ఇతి ముఖ్యా అప ఉపదిశన్నువాచైష వై రయిర్వైశ్వానర ఇతి చుబుకముపదిశన్నువాచైష వై ప్రతిష్ఠా వైశ్వానర ఇతి ॥ చుబుకశబ్దేనాత్ర ముఖఫలకమ ధరముచ్యతే ॥ అదిత్యాత్సు తేజాస్త్వ ... లోకత్రయాత్మకస్య వైశ్వానరస్య ద్యుప్రభృతిపృథివ్యంత ... । అధ్యాత్మమూ ర్ధప్రభృతిచుబుకాంతశరీరావయవేషు ప్రాదేశమాత్రసంపత్తిం పరమేశ్వ ... దిశతి । ఛాందోగ్యే ద్యుసుతేజ స్త్వ(గుణఇతిప్ర) ... స్వవిశ్వరూపత్వగుణవిశేషైస్తావతా కించిద్విశేషణ ముపదిశ్యతే ॥ ఉర ఏవ వేదిర్లోమా ని బర్హిః హృదయం గార్హపత్యో మనోఽన్వాహార్యపచన ఆస్యమాహవనీయ ఇత్యారభ్య ఏవం విద్వానగ్నిహోత్రం జుహోతీత్యుపాసకస్య ఉరః ప్రభృతీనాం వేదిత్వనిరూపణం సర్వశాఖాసంపత్తినిమిత్తం ప్రాదేశమాత్రశ్రుతిరుపదిశతి తస్మా

ద్వ్యాపకస్య పరిచ్ఛిన్నత్వం సముచితమేవ పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * *

॥ * ॥ ఆమనంతిచైనమస్మిన్ ॥ ౩౨ ॥

కించాస్మిన్ శరీరే ఏనం సర్వవ్యాపక పరమేశ్వరం నారాయణ జాబాలాదయః ఆమనంతి ॥ వారిణానాం గరిమధి రసీపదోర్మూర్ధానిశాం శకః ॥ తేనాన్యేనా ప్యాయస్వేతి ॥ శివో మావిశాప్రదాహాయేతి। ఈశస్సర్వస్య జగతః ప్రభుః ప్రీణాతి విశ్వభుగిత్యాదౌ ఉపాసకజాఠరాగ్న్యవచ్ఛిన్నతయా పరమేశ్వరస్య భోక్తృత్వం ప్రాదేశమాత్ర పరిమితత్వంచ మన్యంతీత్యర్థః । కించ ॥ య ఏషోఽనంతోఽవ్యక్తోఽనంత ఆత్మా సోఽవిముక్తః ప్రతిష్ఠిత ఇతి సోఽవిముక్తః ॥ కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి ॥ వరణాయాం నాస్యాంచ ప్రతిష్ఠిత ఇతి । కావైవరుణా కాచనాసీతి తత్రేమాం వరుణాం నాస్యాంచ సర్వాణీంద్రియగతాని పాపాని వారయతి నాశయతి చేతి నిరుచ్య పునరప్యామనంతి । కతమచ్చాస్య స్థానం భవతీతి ॥ భ్రువోర్ఘ్రాణస్య చ యస్సంధిస్స ఏవ ద్యులోకస్య పరస్యచ సంధిర్భవతీతి జాబాలేషు పరమేశ్వరస్య ప్రాదేశమాత్ర ప్రదేశ పరిమితత్వం వ్యపదేశాజ్జాఠరాగ్న్యవచ్ఛిన్న ప్రాదేశమాత్ర ప్రతిపాదిత వైశ్వానరస్య శివ ఏవేతి సిద్ధం ॥ * ॥ ఇతి శ్రీమద్యతి వ్రజ రీవృద్ధ శ్రీపతిపండిత భగవత్పాదాచార్యకృత భేదాభేదాత్మక విశేషాద్వైత సిద్ధాంతస్థాపక బ్రహ్మమీమాంసా మహాశాస్త్ర ప్రకాశకే శ్రీకరభాష్యే సమన్వయాభిధానస్య ప్రథమాధ్యాయస్య సప్తాధికరణాను ప్రవిష్ట సర్వత్రాది ద్వాత్రింశత్సూత్ర విశిష్ట ద్వితీయః పాదః ॥ * * * * * * * * * * * * * *

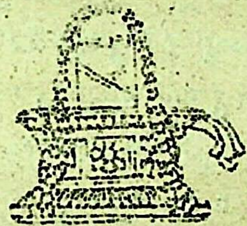

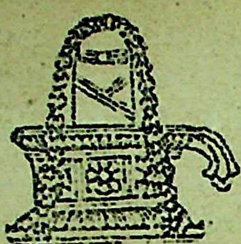

అనంతకల్యాణ గుణరత్నాకరస్య సర్వజ్ఞత్వాది షడ్విధధర్మావచ్ఛిన్నస్య జగదభిన్న నిమిత్తోపాదాన కారణస్య పరమకారుణికస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః పూర్వోక్త పాదద్వయే ఉపక్రమాది షడ్విధలింగ తాత్పర్యేణ శాసాంబి శ్రుతీనాం సమన్వయం ప్రసాధ్య ఇదానీ స్పష్టాస్పష్ట శ్రుతివాక్యసందేహ శంకనిర్మూలనాయ భగవతా వ్యాసేన తృతీయ పాదమారభ్యతే ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ॥

॥ ❀ ॥ ద్యుభ్వాద్యాయతనం స్వశబ్దాత్ ॥ ౧ ॥

ముండకోపనిషది పఠ్యతే స్మవిషయః । యస్మిన్ ద్యౌః పృథివీ చాంతరిక్ష మోతం మనః । సహప్రాణైశ్చ సర్వైస్తమేవైకం జానథ ఆత్మానమన్యా వాచో విముంచథామృతస్యైష సేతురితి ? అత్రాద్యుభ్వాద్యధిష్ఠానత్వేన శ్రూయమాణం వస్తు పరమేశ్వరో వా తదన్యో వేతి సందిహ్యతే । ప్రధాన క్షేత్రజ్ఞ భూతవాయుపరత్వ మేవాత్రయుక్తం । ప్రధానస్యానుపహదహంకార హేతుత్వాత్ । అభ్యుపగంతుమనంతమ పారమితి శ్రుతౌ ప్రధానస్యవ్యాపకత్వవ్యపదేశాత్ । ఆత్మానమన్యా వాచో విముంచథామృతస్యైష సేతురితి శ్రుతౌ ఆత్మశబ్దవ్యపదేశాత్ శారీరస్య భోజ్యాయతనత్వదర్శనాచ్చ క్షేత్రజ్ఞ స్యాపి సర్వాధారత్వమనవద్యం । వాయుర్వై గౌతమ తత్సూత్రం వాయునాగౌతమ సూత్రేణాయం చ లోకః పరశ్చ లోకః సర్వాణి చ భూతాని సందృబ్ధాని భవంతీతి శ్రుతౌ వాయోస్సర్వాధిష్ఠానత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ వాయోశ్చ ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం ॥ విశ్వాధికో రుద్ర ఇత్యాది శ్రుతిషు పరమేశ్వరస్య విశ్వాతీతత్వనిర్దేశాత్ ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం న సంభవతీతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ ❀ ॥ ద్యుభ్వాద్యాయతనం స్వశబ్దాత్ ॥ ద్యౌశ్చ భూశ్చ ద్యుభువౌ ద్యుభువావాదిర్యస్య తత్ । ద్యుభ్వాది । ద్యుపృథివ్యంతరిక్షమనః ప్రాణాది ॥ తస్యాయతనం స్థానమిత్యర్థః । కుతస్స్వశబ్దాత్ ॥ స్వస్య బ్రహ్మణః ప్రతిపాదకో యశ్శబ్దః । ఆత్మశబ్దః । తస్మాత్తమేవైకం జానథ ఆత్మానమిత్యాత్మశబ్ద శ్రవణాదిత్యర్థః । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి ముండకే హ్యాత్మశబ్దస్య పరమశివపరత్వమవగమ్యతే । తస్మాద్ద్యుభ్వాద్యాయతనం నేతరః । కించ ॥ సతస్సూలాస్సోమ్యేమాః ప్రజాస్సర్వాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా ఇతి । పురుష ఏవేదం విశ్వం కర్మ తపో బ్రహ్మ పరామృతం బ్రహ్మైవేదమమృతం పురస్తాద్బ్రహ్మ పశ్చాద్బ్రహ్మ దక్షిణతశ్చోత్తరేణ । ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ ॥ యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యాది శ్రుతిశతేషు శివస్య పరబ్రహ్మణ ఏవ సర్వాత్మత్వ సర్వాధిష్ఠానత్వ వ్యపదేశాదతః ద్యుభ్వాద్యాయతనం నహ్యేశ్వర ఇతి సిద్ధం । నేతో ఽప్యపరవర్గ్య ప్రపక్షైః పరమేశ్వరాదభిన్నస్య ద్యుభ్వాద్యాయతనం భవిష్యతీత్యాశంకాయాం హేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ॥

॥ ❀ ॥ ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాత్ ॥ ౨ ॥

సేతుశ్రుత్యా సర్వాధిష్ఠాన మాత్రముపదిశ్యతే । న పారవత్త్వాది లక్షణం ? అతోఽపి ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం పరమశివస్యైవ ॥ కుతః ముక్తోపసృప్య వ్యపదేశాత్ । ముక్తైరుపసృప్యం ప్రాప్యం ముక్తోపసృప్యం । భావప్రధానో నిర్దేశః ॥ ముక్తోపసృప్యత్వస్య వ్యపదేశాత్తస్యాదిత్యర్థః । యద్వా ముక్తోపసృప్యం ॥ ముక్తైరుపసృప్యం ప్రాప్యం యత్ తస్యాపరినిర్దేశాత్ । ముక్తోపసృప్యత్వ వ్యపదేశాదిహా తేనైవ శశ్చిత్ప్రయాసః ॥ యదా పశ్యః పశ్యతే రుక్మవర్ణం । కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిః ॥ తథా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరంజనం పరమం సామ్యముపైతీత్యత్ర పరమశివోపాసకానాం శివసారూప్య ముపదిశ్య ॥ గతా । కలాః పంచదశ ప్రతిష్ఠాః దేవాశ్చ సర్వే ప్రతి దేవతాసు ॥ కర్మాణి విజ్ఞానమయశ్చ ఆత్మా పరేఽవ్యయే సర్వ ఏకీభవంతి । యథా నద్యస్స్యందమానాస్సముద్రే అస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే

శ్చైవిషయ ॥ తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతిదివ్యం ॥ సయోహవైత త్పరమంబ్రహ్మ వేదబ్రహ్మైవభవతీత్యాదా । నిష్కలపరమశివోపాసకానాంభక్తానాంలింగశరీర భంగద్వారా పరమశివ సాయుజ్య మప్యుపదిశతి । తస్మాజ్జీవపరమేశ్వరయోః ప్రాప్యప్రాపకత్వేనభేదాభేదోనిర్ణీయతే ॥ నామరూపేవిహాయప రాత్పరంపురుషముపైతీత్యనేనభ్రమరకీటవత్ స్వాభావికభేద సిద్ధస్యజీవస్యపరమశివత్వ ప్రాప్త్యుపదేశా త్స్వకంఠాభరణ వన్నిత్యబ్రహ్మప్రాప్తత్వంనిషిధ్యతే । కించ ॥ శ్రుత్యంతరేష్వపి । తత్త్వమసి । అహం బ్రహ్మాస్మి । బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతీ త్యత్ర । జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదస్య స్పష్టత్వేనోపదేశాన్నచైక పక్షస్వీకారోయుక్తః ॥ ననుతత్రైవతేనివర్ణ్యమానం ఏషతఆత్మా సర్వాంతరః ఏషతఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇత్యాదౌ జీవబ్రహ్మణోర్ధ్యాతృధ్యేయ త్వేన ద్రష్టృద్రష్టవ్యత్వేన నియమ్యనియామకత్వేనచ ఘటపటవత్పరస్పర విరుద్ధస్వభావభేదవ్యవస్థాపనాత్ పరాత్పరం పురు షముపైతివాక్యే పుణ్యాపుణ్యకృత నామరూపశరీర పరిత్యాగపూర్వకదివ్యశరీరప్రాప్తిమాత్రత్వమితిచేన్న ॥ బ్రహ్మ వేదబ్రహ్మైవభవతీత్యాదిబహుశ్రుతినిరోధాత్ । ముక్తిసంసారయోరవిశేష ప్రసంగాచ్చ ॥ ✽ ॥ నను తథావి ద్వాన్ పుణ్యపాపేవిధూయనిరంజనః పరమం సామ్యముపైతీత్యత్ర పరమశివానుగ్రహేణప్రధ్వస్తపాశపటలాప్ర త్యక్షీకనిరతిశయానందస్వరూపాత్తత్సమానగుణ సారాకైవల్య లక్ష్మీప్రాప్తిరేవముక్తిః । కించ ॥ ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ ॥ స త్యాత్మప్రాణారామంమనఆనందమిత్యశ్రుతావాకాశపదేనచిత్ప్రకృతిరుపదిశ్యతే ॥ మనఆనందమిత్యనేనదేహేంద్రియా ద్యనపేక్షిత్వేనశివస్యపరబ్రహ్మణః మనస్యేవపరమానందానుభవో వ్యపదిశ్యతే । ఇదమేవబ్రహ్మసారూప్యవతాంముక్త శుద్ధజీవానామపిజ్ఞాపకంతస్మాన్నిరతిశయానందానుభవస్యార్థసందేహేంద్రియాద్యనపేక్షితమంతఃకరణమస్తీత్యుపదిశ్య తే । తేషాంజీవానాంపరమేశ్వరవిద్యాశక్త్యంశత్వాత్ స్వాభావికభేదస్యావినాశిత్వాచ్చ అంగాంగిత్వేనసాయుజ్యం నసర్వథా లింగశరీరవిలయపూర్వకశివత్వప్రాప్తిస్సంభవతీతిచేద్బ్రూమః ॥ ✽ ॥ పూర్వోదాహృత యథానద్యాది శ్రుతిభిః స్వరూపైక్యమేవోపదేశాన్న చాంగాంగిత్వేనముక్తిః ॥ కించ । జీవబ్రహ్మణోరంగాంగిత్వమనుపపన్నం ॥ శరీర్యత ఇతిశరీరమితివ్యుత్పత్తిసిద్ధశరీరత్వాసంభవాత్ ॥ నచశరీరస్యపరమాత్మనోహితాహితప్రాప్తిపరిహారరూపచేష్టాశ్రయ త్వంసంభవతి ॥ పరస్యశరీరంస్వస్యస్వశరీరత్వాసంభవాచ్చ ॥ నాపీంద్రియాశ్రయత్వే జీవస్యశరీరత్వం ॥ స్థూలశరీ రస్యైవేంద్రియాశ్రయత్వేన నిరవయవస్యాత్మనఇంద్రియాశ్రయత్వాభావాత్ ॥ నాపిభోగాయతనత్వేనసజీవశ్శరీ రంపరస్య నిత్యతృప్తస్యసుఖదుఃఖానుభవభోగాసంభవాత్ ॥ నాపిజీవఃపరమాత్మనశ్శరీరం । పురుషప్రేరితరథతు రగాదేరపిపురుషశరీరత్వాపాతాత్ । నాపిసాక్షాత్ప్రయత్నాధిష్ఠేయత్వాజ్జీవశరీరమంగుళ్యాదేరపిసాక్షాత్ప్రయత్నాధిష్ఠే యత్వేనశరీరత్వాపాతాత్ । జీవస్యకర్మజన్యత్వాభావాదహమిదంవేదమిత్యజ్ఞాన విషయత్వాభావాత్ । అంత్యావయ విత్వాభావాచ్చ నజీవః పరమాత్మనశ్శరీరం । యస్యాత్మాశరీరమిత్యాత్మనిశరీరశబ్దప్రయోగమాత్రేణ శరీరత్వాభావాత్ । అన్యథావాచంధేనుముపాసీతఅన్నంబ్రహ్మేత్యుపాసీతేతివాచోపిధేనుత్వమన్నస్యాపి బ్రహ్మత్వంచస్యాత్ తత్రతచ్ఛబ్దపర యోగాత్పరమాత్మనోశరీరత్వప్రతిపాదకబహుశ్రుతివిరోధాచ్చ ॥ అశరీరంశరీరేష్వనవస్థేష్వవస్థితం । అథాయమశరీరో మృతః ॥ ప్రాణోబ్రహ్మైవతేజఏవఅకాయమవ్రణమస్నావిరగంశుద్ధమపాపవిద్ధమిత్యాదిశ్రుత్యాశివస్యాశరీరత్వప్రతిపా దనాత్ । అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రః ॥ అచక్షుశ్శ్రోత్రంతదపాణిపాదమితిచమనఃప్రాణశూన్యస్యచక్షుః పాదరహిత స్యశరీరత్వాసంభవాత్ సర్వస్యాంతరవస్థానాత్సర్వశరీర మితివ్యపదేశముపాసనార్థముపపద్యతే ॥ ఉత సర్వశరీరిత్వాపరికల్ప నమంతర్యామిజీవయోర్భేదాభేదసూచనార్థంవాస్యాత్ ॥ ఏవంవిశిష్టాద్వైతస్యాసంగతత్వాద్విశేషాద్వైతమేవముముక్షు భిరాదరణీయ్యం ॥ కించ ॥ శ్రుత్యంతరేప ప్రాణేష్వంతర్మనసోలింగమాహుర్యస్మిన్కోధోయాచ తృష్ణాక్షమాచ ॥ తృష్ణాంభిత్వాహేతుజాలస్యమూలంబుద్ధ్యాసంచిత్యస్థాపయిత్వాథరుద్రే రుద్రవత్స మాహురిత్యాదినాలింగశరీరవిలయ పూర్వకశివత్వప్రాప్తిరేవముక్తిరిత్యుపదిశ్యతే । నహినిందానిందితుమిష్టేస్తుత్యంస్తోతుం ప్రవర్తతేన్యా యేనఅత్రపర మతనిందాయానప్రత్యవాయజనకత్వంజల్పవితండాభ్యాం శివజ్ఞానాధిక్యస్థాపనస్యపరసత్ప్రక్షేపంవినాసంభవా త్ । పాషండనిందాయాశ్శ్రుతత్వస్థాపనానుకూలవిహితత్వాత్ ॥ నిషేధస్యావిహితేతరవిషయత్వాచ్చ ॥ జీవానాంనచి చ్ఛక్త్యంశత్వం । తద్దైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి ॥ తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశ దిత్యాదావిత్యుత్తా దివత్వాన్నా శ్రూతస్యాంతర్లీనజీవ కారణత్వదర్శనాత్ । యథాసతస్సపరిముచ్యంతే । కామాయస్యహృదిస్థితా ॥ అథమర్త్యో మృతోభవత్యత్రబ్రహ్మసమశ్నుతే ॥ భిద్యతేహృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యంతేసర్వసంశయాః । క్షీయంతేచాస్యకర్మాణితస్మిన్దృష్టే పరావరే ॥ ఇత్యాదినాపరమశివప్రసాదేనతదుపాసకానాంఆత్యంతికపాశనివృత్తిపూర్వకశివత్వప్రాప్తిలక్షణాముక్తిర్భవతీ,

తిత్యుపదేశాత్ । ద్యుభ్వాద్యాయతనం మహేశ్వర ఏవేతి సిద్ధం ॥ * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్ ॥ 3 ॥

అనుమీయత ఇత్యనుమానం ॥ సాంఖ్యస్మృతిప్రతిపాదకప్రధానం న ద్యుభ్వాద్యాయతనం ॥ కుతః అతచ్ఛబ్దాత్ । యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాద్యప్రధానప్రతిపాదకశబ్దాభావాత్ । అచేతనస్య ప్రధానస్య సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణామసంభవాత్సర్వకారణత్వేన సర్వాధిష్ఠానత్వేన చ పరమశివ ఏవాత్ర గృహ్యతే । అచేతనత్వాత్ప్రధానస్య ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వాసంభవేఽపి చేతనత్వాజ్జీవస్య ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వమాశంక్యాహ ॥ * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ ప్రాణభృచ్చ ॥ ౪ ॥

ప్రాణభృజ్జీవోఽపి న ద్యుభ్వాద్యాయతనః । కుతః ॥ అతచ్ఛబ్దాదేవ । ప్రాణభృతో జీవస్య చిద్రూపత్వమాత్మశబ్దత్వం చ దృశ్యతే ॥ తథాపి ॥ ఏషోఽణురాత్మా చేతసా వేదితవ్యః ॥ వాలాగ్రశతభాగస్య శతధా కల్పితస్య చ । జీవో భాగస్స విజ్ఞేయ ఇతి జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశావిత్యాదిశ్రుతిషు జీవస్య కించిజ్జ్ఞత్వపరిచ్ఛిన్నత్వాదివ్యపదేశాద్ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం న సంభవతీత్యతచ్ఛబ్దత్వం ॥ తస్మాత్సర్వవ్యాపకస్య సర్వశక్తివిశిష్టస్య శివస్యైవ ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం ॥ పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ భేదవ్యపదేశాచ్చ ॥ ౫ ॥

ఇతః ప్రాణభృన్న ద్యుభ్వాద్యాయతనః । కుతః భేదవ్యపదేశాత్ । భేదేన వ్యపదేశో భేదవ్యపదేశః ॥ తస్మాత్ । తమేవైకం విజానథ ఆత్మానమన్యా వాచో విముంచథామృతస్యైష సేతుః సమానే వృక్షే పురుషో నిమగ్నోఽనీశయా శోచతి ముహ్యమానః జుష్టం యదా పశ్యత్యన్యమీశమస్య మహిమానమేతి వీతశోకః । ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా ఇత్యాదౌ జీవబ్రహ్మణోర్జ్ఞాతృజ్ఞేయత్వాదిధర్మైః స్వాభావికభేదవ్యపదేశాత్కించిజ్జ్ఞస్య జీవస్య న ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వముపపద్యతే । పరమేశ్వరపక్షే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * *

॥ * ॥ ప్రకరణాత్ ॥ ౬ ॥

కస్మిన్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీత్యనేన ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాశ్రుత్యుపక్రమదర్శనాత్ । సర్వజగదుపాదానభూతపరమశివజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానసంభవాత్ జీవప్రధానాదీనాం ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం న సంభవతి ॥ దర్శపూర్ణమాసప్రకరణపఠితసమిధో యజతీతివాక్యానామివ పరమేశ్వరప్రకరణపఠితభేదాభేదబోధకసర్వవేదాంతవాక్యానాం పరమేశ్వరపరత్వం ౦ నేహ నానాస్తి కించనేత్యాదిశ్రుతిషు సర్వనిషేధపూర్వకనిష్ప్రపంచబ్రహ్మావగమాత్ । సర్వవేదాంతోపక్రమోపసంహారాదిషడ్విధలింగైః తాత్పర్యేణ తత్పరత్వమేవేతి చేన్న । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశావిత్యాదిబహుశ్రుతివిరోధాత్ ॥ సర్వభేదనిషేధస్య సర్వాత్మకజ్ఞానసూచకత్వాచ్చ । నిష్ప్రపంచనిర్విశేషజ్ఞానస్య మాయాపాశమోచకత్వాభావాత్ న కించిత్ప్రయోజనం పశ్యామః ॥ అస్మిన్నుపనిషది సబ్రహ్మవిద్యాం సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠామితి బ్రహ్మవిద్యాముపక్రమ్య ॥ కస్మిన్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీతి ప్రశ్నోత్తరత్వేన శివైకజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాముపదిశ్య ద్వే విద్యే వేదితవ్యే ఇత్యాదినా ప్రవృత్తినివృత్తిప్రతిపాదకపరాపరవిద్యాభేదేన విద్యాద్వయముపన్యస్య ఋగాదిచతుర్దశవిద్యానామపరవిద్యాత్వముక్త్వా అథ పరా యయా తదక్షరమధిగమ్యత ఇతి వేదాంతవేద్యమక్షరం బ్రహ్మోపక్షిప్య యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యుపక్రమ్య అక్షరాత్సంభవతీహ విశ్వమిత్యంతం తల్లక్షణత్వేన జగజ్జన్మాదికారణత్వం ప్రసాధ్య యస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాదినా తస్యైవ స్వరూపముక్త్వా ప్లవా హ్యేతే అదృఢా ఇత్యాదినా ప్రవృత్తిమార్గనిందాం విధాయ తపశ్శ్రద్ధే యే హ్యుపవసంత్యరణ్యే శాంతా విద్వాంసో భైక్షచర్యాం చరంతస్సూర్యద్వారేణ తే విరజాః ప్రయాంతి ॥

యతో౽మృతః పురుషో హ్యవ్యయాత్మేతి । అతో౽మృతపురుషశబ్దావసాధారణ్యేన శివవాచకావిత్యుపపాదితం । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరఇతి శ్వేతాశ్వతరే పరశివ పరత్వేనాక్షర శబ్దో నిర్ణీతః । యేనాక్షరం పురుషం వేదసత్యమిత్యాదినా జీవసృష్టిహేతుత్వ ముక్త్వా । తదేవాక్షరం సౌమ్య విద్ధీతి తస్య లక్ష్యత్వం నిర్దిశ్య । ధనుర్గృహీత్వౌపనిషదమిత్యాదినా వేదాంత వేద్యత్వముక్త్వా యదా పశ్యః పశ్యతే రుక్మవర్ణం కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోని మిత్యాదినా హిరణ్మయాత్మక పరమశివజ్ఞానేన పుణ్యపాపనివృత్తి పూర్వక పరమశివ సారూప్యముపదిశ్య । యథా నద్య ఇత్యారభ్య బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యంతం షడ్విధలింగైః పరమశివ ప్రకరణత్వేన ప్రతీయతే । క్షేయవాచకేశ్వర పదస్యాపి వేదార్థత్వాత్ । రుక్మవర్ణకర్తృత్వస్యాపి । నమో హిరణ్యబాహవ ఇత్యాదిశ్రుతిషు తత్పరత్వేన దర్శనాచ్చ । విశ్వకారణ విశ్వాధిక విశ్వనియామక శివజ్ఞానస్యైవ భవపాశనాశ హేతుత్వం సిద్ధం । తస్మాద్రజ్జుసర్పవద విద్యాకల్పిత వాదప్రధాననిష్ప్ర పంచబ్రహ్మాద్వైతవాదస్త్వవైదిక ఇతి వేదితవ్యః । తద్విధాయకశ్రుత్యదర్శనాత్ । కించ । శ్రుత్యంతరేచ । శివపక్షోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య ఇతి శివేతరధ్యాన పరిత్యాగదర్శనాత్ । జ్ఞాత్వా శివం శాంతిమత్యంత మేతి శివజ్ఞానస్యైవ అత్యంతశాంతిహేతుత్వవ్యపదేశాత్ । ఈశం జ్ఞాత్వా అమృతా భవంతీతి శివజ్ఞానాదేవ మోక్షశ్రవణాత్ । జ్ఞాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతి పండిత ఇతి శివజ్ఞానైకనిరతానాం సర్వపాప నివృత్తి వ్యవస్థాపనాత్ తదుపాసనాదేవ ముక్తిరితి ఘంటాఘోషః । ఇహోపనిషది పరమశివధర్మ బాహుళ్యప్రకరణాత్ ద్యుభ్వాద్యాయతనం పరమశివ ఏవేతి సిద్ధం । పరమేశ్వరపరత్వే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ స్థిత్యదనాభ్యాంచ ॥ ౭ ॥ * ॥

ఇహాపి న ప్రాణభృద్ద్యుభ్వాద్యాయతనం । కుతః స్థిత్యదనాభ్యాంచ ॥ స్థితిశ్చ అదనంచ స్థిత్యదనే ॥ తాభ్యాం పంచమీద్వివచనం ॥ ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే । తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీతి మంత్రే తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్తీతి జీవస్య కర్మఫలభోక్తృత్వం । అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీత్యౌదాసీన్యేన పరమేశ్వరస్య దీప్యమానత్వేన స్థితిరుపదిశ్యతే ॥ తస్మాద్ద్యుభ్వాద్యాయతనం మహేశ్వర ఏవ ॥ నను ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే ఇత్యాదిశ్రుతి శతేషు సర్వ ప్రపంచనిషేధ పూర్వకాద్వైత వ్యవస్థాపనాద్ద్వా సుపర్ణేత్యాదిమంత్రగత జీవబ్రహ్మణోర్భేద ఔపచారిక ఏవేతి చేన్న ॥ అద్వితీయత్వప్రతిపాదకశ్రుతీనాం నిర్గుణత్వప్రతిపాదకశ్రుతీనాంచ సృష్టేః పూర్వం మూర్తామూర్తోభయప్రపంచాభావ తాత్కాలపరత్వం । భేదశ్రుతీనాం సర్వాసాం సృష్ట్యుత్తరకాలపరత్వం శ్వేతాశ్వతరే యదాతమస్తన్న దివా న రాత్రిః న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవల ఇతి అహమేకః ప్రథమమాసవర్త్తా మిచభవిష్యామి చ । నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇతి అథర్వణశిరసి । ఆత్మా వా ఇదమగ్ర ఏవాసీత్ ॥ నాన్యత్కించన మిషదితైత్తరీయే । సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి ఛాందోగ్యే చ గతి సామాన్యన్యాయేన సర్వ వేదాంతేషు సృష్టేః పూర్వమేవ బ్రహ్మణ అద్వితీయత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ సో౽కామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యాదిశ్రుతిషు సృష్ట్యున్ముఖస్య బ్రహ్మణః కామనయా బహుభావశ్రవణాత్ సృష్ట్యుత్తర కాలే బ్రహ్మణస్సగుణత్వ దర్శనాన్నాన్యార్థో యుక్తః ॥ తథా చ స్మృతిః । సృష్టేః పూర్వం మహాదేవశ్శక్తిసంకోచహేతునా । నిర్గుణత్వేన శాస్త్రేషు గీయతే తత్త్వవేదిభిః ॥ సృష్ట్యాదావరమేశశ్చ శక్తేః ప్రాచుర్యవైభవాత్ ॥ సర్వజ్ఞత్వాదికల్యాణ గుణవానితి కీర్త్యతే । తస్మాదద్వైతశ్రుతీనాం తు సృష్ట్యుత్తరసమన్వయః ॥ అద్వైతశ్రుతి జాలానాం సృష్టేః ప్రాగేవ కథ్యతే ॥ అథ సత్యాదివైశిష్ట్యం సగుణత్వం సదాశివే । తత్స్వీకృత్యాత్వవ చిచ్ఛక్త్యా నిర్గుణత్వం విధీయతే ॥ సకలో నిష్కలశ్చేతి తస్మాచ్ఛాస్త్రేషు గీయతే । కైవల్యే ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుమిత్యారభ్య శివస్య పరబ్రహ్మణః మూర్తత్వం ప్రశాంతత్వం చోపదిశ్య తదుపసంహారే తస్యైవ సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదిత్యాదినా నిరవయవత్వనిర్గుణత్వాదికముపదిష్టం । న సాక్షిత్వస్య సగుణత్వం । సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చేతి శ్రుతేః । నను మహేశ్వరే సృష్టేః పూర్వం జగత్కారణ ప్రకృతి సద్భావాత్కథమద్వైతత్వమితి చేన్న । దేవాత్మశక్తిం స్వగుణైర్నిగూఢాం ॥ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞాన బలక్రియా చేత్యాది శ్రుతిశతేషు తచ్ఛక్తేస్తద భిన్నత్వ దర్శనాత్ । న శక్తిశక్తిమతోస్స్వాభావిక పృథక్త్వం । తస్మాత్సకలప్రపంచ పరమకారణీభూతచిచ్ఛక్త్యధిష్ఠానత్వేన తితదపృథక్సిద్ధత్వేన మహేశ్వరస్య అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వ వ్యవస్థాపక భేదాభేదవిశేషాద్వైతమేవ సర్వవేదాంతసిద్ధాంతఘంటాఘోషః ॥ * * * * * ॥ నన్వద్వైతశబ్దేన జీవబ్రహ్మణోరేకత్వదర్శనాద్ద్వైతాభావే౽ద్వైత

ప్రత్యక్షసంగతత్వాచ్చ విశేషణవస్య నకించిత్ప్ర యోజనమితిచేన్న ॥ అద్వైతపరసభేదనిషేధ ప్రామాణ్యోపబోధకత్వాత్ ॥ భేదస్య సత్యత్వాసత్యత్వా దర్శనాచ్చ విశేషణతంనిర్దేశితం ॥ ఏతేనజీవబ్రహ్మణో॥ జాత్యైక్యేత్వేపిజడ జాతౌఅశ్వలోష్ట కాష్ఠాదీనాంస్వాభావికభేదవచ్ఛిజ్జాతా చిత్వేనైకత్వేపిఅణుత్వ విభుత్వకించిజ్జత్వసర్వజ్ఞత్వాది పరస్పరవిరుద్ధ ధర్మాణాంపృథక్త్వ వాత్పారమార్థికభేదముభయోరుపదిశ్యతె । విశ్వేశ్వరవిశేషా । విశేషయోరద్వైతం విశేషాద్వైతమితినిరుక్తాత్ర(అద్వైతపదేన భ్రమరకీట వజ్జీవస్యాస్వాభావిక భేదనివృత్తిరుపపద్యతె । హంసహం సేతి యోబ్యాయాదిత్యాదిబహుశ్రుతిషు । విశ్వేశ్వరమీశ్వర్యచ్ఛినా తేపరమాత్మనిపతిత్యాదివైఘుటిశేషుచవిశబ్దస్యసర ఆత్మవాచకత్వేన స్పష్టోపదేశాత్ । వాత్సల్యాత్పాదయతీతివ్యుత్పత్యాశ విశబ్దేనజగత్కారణబ్రహ్మలక్షణం సూచితం ॥ శేషశబ్దేనయ థాగ్నేర్విస్ఫులింగాఇత్యాదిశ్రుతిషుపరమేశ్వరాంశత్వంజీవానాంవ్యపదేశాత్ । జీవోవ్యవహ్రియతె । అద్వైతపదేన ప్రధానద్య ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధసాయుజ్యం జీవబ్రహ్మణోరుపదిష్టం ॥ రజ్వాదౌపిసర్పవజ్జగజ్జీవాదీనాం మిథ్యాత్వేవిధినిషేధ విధాయకవేదశాస్త్రపురాణాదీనాంకథాత్వేన వేదబాహ్యప్రసంగ స్స్యాత్ । అస్మన్మతేసర్వజ్ఞానం సత్యమేవ । తత్రాపిసాదృశ్యజ్ఞానస్య పారమార్థికత్వాద్రజ్జుసర్పజ్ఞానమపి సత్యం । సాదృశ్యంవినాతద్జ్ఞానా సంభవాచ్చ । పంచీకరణప్రక్రియయాతత్రాపిరజతాంశానాంసత్వాచ్ఛుక్తి రజితజ్ఞానమపి సత్యం । శుక్త్యంశానాం భూయస్త్వాన్నత్ర భావ్యవహారః ॥ అంగుళ్యాదినా వష్టబ్ధనేత్రోద్గీణకచంద్రద్వయ గాంగికదృశ్వా మగ్నిద్వయస్యాపి సత్యత్వాద్విచంద్రజ్ఞాన మపిసత్యం । నిమిత్తస్యసత్యత్వేననైమిత్తికస్యాపిసత్యత్వం ॥ నయనగత పిత్తదోషాచ్ఛాదిత త్వేనశంఖగత శుక్లిమాగృహ్యతే ॥ సువర్ణానులిప్తశంఖవత్ ॥ నయననిష్ఠాంతరస్య రమసూక్ష్మతయా స్వేనైవగృహ్యంతే । తస్మాత్పీతశంఖాద్యాకారకజ్ఞానమపిసత్యమేవ । తత్తద్దేశసంయోగాత్తత్తజ్జ్ఞానంజాయతే । పరమ శీఘ్రతయాభ్రాంత రాకజ్ఞానమస్తి । తస్మాదలాతచక్రజ్ఞానమపిసత్యం । పంచీకరణ ప్రక్రియయా ఏకస్మిన్భూతేతదన్యేషాము శానాంసత్వాత్ ॥ వ్యోమాంశభూయస్త్వాన్నబలార్థసిద్ధిః । తస్మాన్మరు మరీచికా జ్ఞానమపి సత్యం । స్వప్నకారణీభూతా విద్యాయాః సత్యత్వాత్ స్వప్నజ్ఞానస్యాపిసత్యత్వం । బీజాంకురవత్కారణ సత్వేకార్యసత్వం ॥ కించ ॥ శుభాశుభఫలసూచకత్వాత్ ॥ ప్రబోధేపిస్వప్నానుభూతజ్ఞానస్య సిద్ధత్వాత్ నస్వప్నకజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వం ॥ జాగ్రత్స్వప్నవత్తస్యాపి పరమేశ్వరాధీనత్వాత్ ॥ ఇంద్రజాలికజ్ఞానమపిసత్యమేవ । తత్కారణీభూతమణిమంత్రౌషధాదీనాంసత్యత్వాత్ ॥ తత్ప్రతిజ్ఞానస్యాబాధితత్వాత్ । బుద్ధ్యుపస్థితసర్వపదార్థజ్ఞానస్యపారమార్థికత్వాత్ ॥ భ్రాంతికారణీభూతతత్తత్ప దార్థానాం సత్యత్వాచ్చ । సర్వంజ్ఞానంసత్యమేవ । యద్దృశ్యంతన్నష్టమితి వ్యాప్తిబలాత్ అసదవిద్యాకల్పిత ప్రపంచస్థిత పదార్థానాం మిథ్యాత్వేన పూర్వోక్తదృష్టాంతపదార్థానామపి మిథ్యాత్వం కింనస్యాదితిచేన్న ॥ బ్రహ్మానుభూతిసహ స్యాత్ । కించ । ప్రపంచవద్బ్రహ్మణో౽పిమిథ్యాత్వం ॥ బ్రహ్మమిథ్యా అసత్య హేతుజన్యజ్ఞాన విషయత్వాత్ ॥ ప్రపంచవత్ । తస్మాత్పూర్వోక్తమేవసముచితం ॥ మాయామాత్రమనవిద్యతే మాయావిద్యేతి వ్యుత్పత్యాజగ దుపాదానకారణమాయా యామిథ్యాత్వాత్ ॥ తత్కార్యప్రపంచస్యకథంసత్యత్వ మితిచేన్నైవం । మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మా యినంతు మహేశ్వరం ॥ పరాస్య శక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే ॥ స్వాభావికీజ్ఞాన బలక్రియాచేత్యాది శ్రుతి శతేషుమాయాయాః బ్రహ్మశక్తిత్వేనవ్యపదేశాత్ చంద్రచంద్రికావచ్ఛక్తిశక్తి మతోరభేదాత్ శక్తినాశేశక్తి విశిష్టస్య బ్రహ్మణో౽పినాశ ప్రసంగేన నిరీశ్వరమతప్రవేశ స్స్యాత్ ॥ తస్మాత్సర్వేషవూ రద్భుతభావిప్రపంచాధిష్ఠానం పరమేశ్వరఏవ ॥ అనంతకల్యాణ గుణగణర త్నాకరపరమశివజ్ఞానవతో జీవన్ముక్తనిరైశ్వయికపర మానందప్రదర్శ నార్థమధికరణాం తరమాహ ॥ * * * * * *

॥ * ॥ భూమాసంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ ॥ ౮ ॥ * ॥

ఛాందోగ్యేవిద్యతేస్య విషయః । భూమాత్వేవవి జిజ్ఞాసితవ్యఇతి భూమానంభగవోవిజిజ్ఞాస్యఇతి । యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృ ణోతినాన్యద్విజానాతిసభూ మాదయతాన్య త్పశ్యత్యన్యచ్ఛృ ణోత్యన్యద్వి జానాతి తదల్ప మిత్యాది । అత్రభూమేతిప దేనప్రాణో వాపరమేశ్వరో వేతిసంశయః । బహోర్లోపే భూచబహోరితి భూమశబ్దస్య భావప్రత్యయాంతత్వాత్ బహుత్వంసూచితం । కిమాత్మాకంపునస్తద్బహుత్వమితివి శేషాకాం క్షాయాం ప్రాణో వావఆశాయా భూయానీతి పూర్వంప్రాణస్య సన్నిధానాత్ప్రాణో భూమేతిప్రతిభాతి । తథాశ్రుతం హ్యేవమే భగవద్దృశేభ్యస్తరతిశోక మాత్మవిదితిసోహంభగవశ్శోచా మితంమా భగవాంఛోకస్యపారం తారయత్వితిబ్రహ్మలింగ బాహుళ్యా

త్పరమేశ్వరో వేతి భాతి । తస్మాదత్ర సందిహ్యతే । పూర్వపక్షస్తు । భూమాశబ్దే నాత్ర ప్రాణ ఏవ పరి గృహ్యతే । ప్రాణో బ్రహ్మేతి నారదసనత్కుమారప్రశ్నప్రతి వచనద్యోతనాత్ । యదాహ్యస్తి భగవో నామ్నో భూయ ఇతి వాగ్వావ నామ్నో భూయసీతి । తథాస్తి భగవో వాచో భూయ ఇతి । మనో వావ వాచో భూయ ఇతి చ । భూయోనామ్న ఆదిభ్యో ప్యప్రాణాదిభిప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాం ప్రాణ ఏవాతిశయేన గృహ్యతే । కించ । పునః ప్రశ్నప్రతి వచనం శ్రూయతే । అస్తి భగవః ప్రాణాద్భూయ ఇత్యతో వావ ప్రాణాద్భూయ ఇతి ప్రాణమేవతు నామాదిభ్య ఆశాంతేభ్యో భూయాంసం । ప్రాణో హ ఆశాయా భూయానిత్యాదినా ప్రపంచత్వముపదిశ్య । ప్రాణదర్శనశ్చాతి వాదిత్వమతి వాద్యసీత్యతి వాద్యస్మీతి బ్రూయాన్నాపహ్నువీతేత్యభ్య నుజ్ఞాయైషతు వా అతివదతి యస్సత్యేనాతివదతీతి ప్రాణవ్రతస్య అనువాదిత్వముపదిశ్య తస్యైవ సత్యాదిపరంపరయా ప్రాణమేవ భూమానం మన్యత ఇత్యాదినా తస్యైవ భూమోపదేశాత్ ప్రాణస్యైవ భూమాశబ్దవాచ్యత్వం యుక్తం । యత్ర నాన్యత్పశ్యతీతి వాక్య విహిత భూమలక్షణం తస్యైవ నిర్దిష్టం । సుషుప్త్యవస్థాయామపి ప్రాణవ్యాపారదర్శనాత్ నాన్యత్పశ్యతీతి లక్షణం సముచితం । తథా చ శ్రుతిః । న శృణోతి న పశ్యతీత్యాదినా సర్వవ్యాపార శూన్యసుషుప్త్యవస్థాం ప్రదర్శ్య ప్రాణాగ్నయ ఏవైతస్మిన్ పురే జాగ్రతి సుషుప్త్యవస్థాయామపి ప్రవృత్తి పంచకవిశిష్టస్య ప్రాణస్య జాగ్రదవస్థాం ప్రసాధ్య ప్రాణప్రధానం సుప్తిరీతి నిర్దిశతి । యో వై భూమా తత్సుఖమితి వాక్యనిర్దిష్టసుఖం తస్యాప్య విరుద్ధం । ప్రాణో వా అమృతమితి శ్రుతి శ్రవణాత్ । యో వై భూమా తదమృతమితి అమృతశబ్ద వాచ్యత్వం తస్యైవోపపన్నం । ప్రాణో హ పితా । ప్రాణో మాతా । ప్రాణో భ్రాతా । ప్రాణస్స్వసా । ప్రాణ ఆచార్యః । ప్రాణో బ్రాహ్మణ ఇత్యాదినా ప్రాణస్యైవ సర్వాత్మకత్వోపదేశాత్ । ప్రాణమేవ సర్వాత్మానం కరోతీతి ప్రాణస్యైవ జగత్కారణత్వముపదిశతి । తస్మాత్తరతి శోకమాత్మవిదిత్యత్ర ఉపక్రమోపసంహారప్రకరణవిరోధః । అతస్సర్వథా ప్రసిద్ధలింగతాత్పర్యేణ ప్రాణ ఏవ భూమాన పరమేశ్వర ఇతి చేదుచ్యతే । * * * * * । భూమా సంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ । భూమా పరమేశ్వర ఏవ । కుతః సంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ । సమ్యక్ ప్రసీదత్యస్మిన్ జీవస్వరూపమితి సంప్రసాదః । సుషుప్త్యవస్థా । తస్యాం చావస్థాయాం ప్రాణో జాగర్తీతి సంప్రసాదశబ్దేన ప్రాణ ఉచ్యతే । తస్మాదధి ప్రాణాదూర్ధ్వ ముపదేశాదిత్యర్థః । కేచిత్ సంప్రసాదో జీవః । తస్మాదుపరీతి వదంతి । ప్రాణోపదేశానంతరం ఏష తు వా అతివదతి । యస్సత్యేనాతివదతీతి తు శబ్దేన ప్రాణవాదస్య అనతివాదత్వ ముక్త్వా సత్యశబ్దవాచ్య పరమాత్మవాదస్యాతివాదత్వం బ్రువన్ భూమానముపదిశతి । కించ । తరతి శోకమాత్మవిదిత్యాదినా ఆత్మజ్ఞానే న మోక్షోపదేశాత్ జడస్య ప్రాణవాయోర్మోక్షప్రదాయకత్వాసంభవాత్ । ఆత్మశబ్దస్య పరమశివే బహుశ్రుతి రూఢత్వాత్ । జ్ఞాత్వా శివం శాంత మత్యంతమేతి । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాది బహుశ్రుతిషు పరశివజ్ఞానస్యైవ మోక్షోపదేశాత్ । అథాత ఆత్మాదేశ ఇత్యాత్మత్వేనాగ్రే వర్ణనాత్ । యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానాతీత్యాదివాక్యగత ధర్మాణాం ప్రాణవాయో రసంభవాత్ । సోహం భగవశ్శోచామి తం మా భగవాం ఛోకస్య పారం తారయత్వితి ప్రకరణలింగ బాహుళ్యాద్భూమశబ్దవాచ్యో సాక్షాత్పరమేశ్వర ఏవ । పరమేశ్వర పక్షే హ్యేవం తరమాహ । ౩ * * * * * * * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ ధర్మోపపత్తేశ్చ ॥ ౯ ॥ * ॥

యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానాతీత్యాదినా సృష్టేః ప్రాక్ సర్వవ్యవహారాభావాదిధర్మాణాం పరమశివస్యోపపత్తేః । ఇదమేవ ముక్తాత్మనాం జ్ఞాపకం । పూర్వోక్తాధికరణేన తథా విద్వాన్నామ రూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యమితి బ్రహ్మోపాసకస్య శుద్ధజీవస్య ఆత్యంతికపాశ నివృత్తిపూర్వక శివసాయుజ్యం నదీసముద్ర దృష్టాంతేన ప్రసాధితం । తస్మాచ్ఛివత్వాపన్న జీవానాం జీవన్ముక్త విదేహ ముక్తోః స్సర్వాత్మక జ్ఞానేన ప్రపంచనిషేధో యుక్తః । నను యావన్న విమోక్ష్యేఽథ సంపత్స్య ఇతివాక్య జీవన్ముక్తస్య విదేహ ముక్తి పర్యంతం ప్రపంచభోగవ్యపదేశాత్ కథం శివజ్ఞానవతాం జీవన్ముక్తానాం కథం ప్రపంచ నిషేధ ఉపపద్యత ఇతి చేత్ । శివోపాసకజీవన్ముక్తానాం ప్రపంచం వాతప్రమధ్య నిష్ప్రకంపదీపవదంతః కరణసద్భావేపి సర్వశివాత్మకజ్ఞాన సద్భావాత్ । సచ్చిదానందస్వరూపపరమశివ ఏవ విశ్వాత్మనా దర్శన విషయో భవతి । ఏతత్సర్వో భవతీత్యాదిశ్రుతి రపి తథా శ్రూయతే । తస్మాజ్జీవన్ముక్తానాం అహం బ్రహ్మాస్మీతి బ్రహ్మవిదాం సమ్యగ్దృష్టౌ సర్వత్రాపి ప్రపంచాభావో యుక్తః ।

బ్రహ్మణః ప్రపంచస్య అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వాత్ తస్య తదభేదదృష్టిస్సముచితైవ ॥ ❀ ॥ యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్తేన కం వదేదిత్యాదిశ్రుత్యంతరే సర్వశివాత్మకజ్ఞానవిదాం పూర్వవత్ప్ర శ్రుత ప్రపంచవ్యవహారాభావస్య ముక్తజీవధర్మత్వేనావగమాత్ ॥ యో వై భూమా తత్సుఖం నాల్పే సుఖమస్తీతి భూమ్నః సుఖత్వం దర్శితం ॥ యో వై భూమా తదమృతమితి శ్రూయమాణమమృతత్వం పరమశివసాధారణధర్మః । కించ । స భగవః కస్మిన్ప్రతిష్ఠిత స్స్వే మహిమ్నీతి ఆత్మైవేదం సర్వం ఆత్మతః ప్రాణా ఆత్మత ఆకాశ ఇత్యాదినా సృష్టికాలే తస్యైవ పరమశివస్య స్వమహిమాప్రతిష్ఠితత్వ సర్వకారణత్వాదిధర్మాణాం వ్యపదేశాత్ ॥ భూమపదవాచ్యః పరమశివ ఏవేతి సిద్ధం ॥ నన్వేకస్య పరమశివస్య వ్యవహారాభావాభావత్వే కథముపపద్యత ఇతి చేత్ ॥ లోకవత్తు లీలాకైవల్యమితి సూత్రే భగవతా వ్యాసేనైవోత్తరత్ర స్పష్టముక్తం । బ్రహ్మణః పరమశివస్య సర్వాధికత్వముపదిశ్య అక్షరశబ్దవాచ్యత్వమధికరణాంతరమాహ ॥ ❀ ॥

॥❀॥ అక్షరమంబరాంతధృతేః ॥ ౧౦ ॥

బృహదారణ్యే శ్రూయతే స్యవిషయః । కస్మిన్ ఖల్వాకాశ ఓతశ్చ ప్రోతశ్చేతి స హోవాచ । ఏతద్వై తదక్షరం గార్గి బ్రాహ్మణా అభివదంతి ॥ అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమలోహితమస్నేహమచ్ఛాయమితి ॥ అత్రాక్షరశబ్దేన ప్రణవో జీవః పరమేశ్వరో వేతి సంశయః । ఓంకార ఏవేదగ్ం సర్వమిత్యాదౌ ప్రణవస్య సర్వాత్మకత్వప్రదర్శనాత్ ॥ తదక్షరస్సమామ్నాయ ఇత్యాదావక్షరశబ్దస్య వర్ణే ప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మేతి శ్రుత్యంతరేపి ప్రణవస్య బ్రహ్మాత్మకత్వవ్యపదేశాత్ । అక్షరవాచ్యత్వం తస్యైవోపపన్నం । పురుషోత్తమపదవ్యక్త ఇతి శ్రుతిశ్రవణాదక్షరపదవాచ్యత్వం జీవస్యాప్యుపపన్నం ॥ తస్మాత్పరమేశ్వరస్యాక్షరవాచ్యత్వం నోపపన్నమితి చేద్బ్రూమః ॥ అక్షరమంబరాంతధృతేః ॥ అత్రాక్షరశబ్దవాచ్యశ్శివ ఏవ కస్మాదంబరాంతధృతేః । పృథివ్యాద్యాకాశాంతస్య స్వశక్త్యుద్భూతస్య ప్రపంచస్య ధృతేర్ధారణాదిత్యర్థః । యదూర్ధ్వం గార్గి దివో యదవాక్పృథివ్యా యదంతరా ద్యావాపృథివీ ఇమే యద్భూతం భవచ్చ భవిష్యచ్చేత్యాచక్షతే ॥ ఆకాశ ఏవ తదోతం చ ప్రోతం చేత్యాదినా సర్వవికారప్రపంచాధిష్ఠానతయా నిర్దిష్టాకాశః కస్మిన్నోతశ్చ ప్రోతశ్చేతి గార్గి పృష్టే ఏతద్వై తదక్షరం గార్గి బ్రాహ్మణా అభివదంతీత్యాదినా ॥ ఏకస్మిన్ఖల్వక్షరే గార్గ్యాకాశ ఓతశ్చ ప్రోతశ్చేత్యంతేన యాజ్ఞవల్క్యవచనేన నిర్దిష్టస్యాక్షరస్యాంబరాంతధృతిర్నిర్ణీయతే ॥ క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః । ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ ॥ యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యాదిశ్రుత్యంతరేష్వపి పరమేశ్వరస్య ముఖ్యతయా అక్షరశబ్దవాచ్యత్వమంబరాంతధృతిశ్చోపదేశాన్నాన్యస్య సంభవతి । యదప్యోంకార ఏవేదం సర్వమితి శ్రుతౌ ప్రణవస్య బ్రహ్మప్రతిపాదకత్వేన స్తుత్యర్థం సర్వాత్మకత్వం వర్ణితం ॥ అత్ర పరమేశ్వరధర్మబాహుల్యాత్పరమేశ్వరప్రకరణాత్ ॥ తస్యైవాక్షరశబ్దవాచ్యత్వం సిద్ధం ॥ అంబరాంతధృతేః ప్రధానేఽతివ్యాప్తిమాశంక్య నిరాకరోతి ॥ ❀ ॥

॥❀॥ సా చ ప్రశాసనాత్ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ॥

సా ధృతిః పరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవ సంభవతి । కుతః ప్రశాసనాత్ ॥ ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచంద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠత ఇత్యాదినా పరమశివస్యైవ ప్రశాసనం శ్రూయతే ॥ జడస్య ప్రధానస్య ప్రశాసనత్వాసంభవాత్ ॥ శ్రుత్యంతరేపి ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదినా సర్వనియామకత్వం పరమశివధర్మత్వేన వ్యపదేశాత్ । ప్రధానస్య సర్వథా ప్రశాసనత్వమయుక్తం । ఏతేన సర్వాధిష్ఠానబ్రహ్మణస్సవిశేషత్వముపదిష్టం । నిర్విశేషస్య ధృత్యసంభవాత్ । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయత ఇతి శ్రుతౌ ॥ శక్తేస్స్వాభావికత్వశ్రవణాన్నిర్విశేషత్వం కదాచిదపి బ్రహ్మణో న సంభవతి ॥ వహ్నిదాహశక్తివచ్ఛక్తిశక్తిమతోరపృథక్సిద్ధత్వేపి భేదవ్యవహారవత్ । శక్తిశక్తిమతోశ్చ భేదాభేదస్సిద్ధః । భేదాభేదయోర్విరోధ ఇతి చేత్ । ఆనందో విషయానుభవో నిత్యత్వం చేతి సంతి ధర్మా అపృథక్త్వేఽపి బాధితపృథక్త్వవ్యవహారదర్శనాన్నవిరోధః ॥ తదుక్తం కూర్మే చిద్రూపస్య శివ

స్సాక్షాత్సత్యానందమయీ శివేతి ॥ కించ । ఏకమేవాద్వితీయమిత్యద్వితీయశ్రుతిబలాద్గచ్ఛామస్తే పరమేశ్వరస్యాద్వితీయత్వవ్యవస్థాపనాత్ చిచ్ఛక్తివిశిష్టస్య పరమశివస్యైవాక్షరశబ్దవాచ్యత్వం నిష్ప్రత్యూహం । పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

అన్యభావవ్యావృత్తేశ్చ ॥ ౧౨ ॥

అక్షరాస్యాంబరాంతధృతిః పరమేశ్వరస్యైవ నప్రధానాదేః ॥ కుతః । అన్యభావవ్యావృత్తేః । అన్యస్య ప్రధానాదేః భావో ధర్మః ॥ తద్వ్యావృత్తేః తద్విపరీతశ్రవణాదిత్యర్థః । తద్వాఏతదక్షరం గార్గ్యదృష్టం ద్రష్ట్రశ్రుతం శ్రోత్రమమతం మంత్రవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతమిత్యాద్యుక్తద్రష్టృత్వాదికం పరమేశ్వరలక్షణమచేతనత్వాత్ప్రధానస్య నసంభవతి । తస్మాదక్షరపదవాచ్యో పరమేశ్వరః ॥ ప్రత్యక్షాది ప్రమాణాగోచరత్వాత్ తస్య సర్వానుగ్రాహకస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః కృపాతిశయేన ఉపాసకస్య ప్రత్యక్షత్వముపపాదయితుమిదమధికరణాంతరం దర్శయతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఈక్షతికర్మవ్యపదేశాత్సః ॥ ౧౩ ॥

అథర్వణే ప్రశ్నోపనిషది శ్రూయతే స్యవిషయః । ఏతద్వై సత్యకామ పరంచాపరంచ బ్రహ్మ యదోంకారస్తస్మాద్విద్వానేతేనైవాయతనేనైకతరమన్వేతీత్యారభ్య యః పునరేతం త్రిమాత్రేణోమిత్యేతేనైవాక్షరేణ పరం పురుషమభిధ్యాయీత స తేజసి సూర్యే సంపన్నో యథా పాదోదరస్త్వచావినిర్ముచ్యత । ఏవం హ వై స పాప్మనా వినిర్ముక్తస్స సామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకమితి । అత్రధ్యాతవ్యత్వేన శ్రూయమాణః పురుషః పరమేశ్వరో అన్యో వేతి సంశయః । నతతోపాస్యః పరమశివః । కింతు హిరణ్యగర్భ ఏవ ॥ స సామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకమితి తల్లోకప్రాప్తి రేవాత్ర దర్శనాత్ ॥ జీవోత్కృష్టాదస్మిన్ పరమశబ్దసంభవాత్ ॥ పురుషశబ్దవాచ్యత్వాచ్చ నారాయణో వా స్యాత్ ॥ తద్విష్ణోః పరమం పదగ్ం సదా పశ్యంతి సూరయ ఇతి తత్పదస్యైవ విష్ణుపదను భవవిషయత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ ప్రణవశబ్దస్యాపిము ఖ్యవృత్త్యా తద్వాచకత్వాత్సర్వజీవసమష్ట్యాత్మక హిరణ్యగర్భో వా త్రిసర్వోపాస్యత్వేన విధీయతే । తస్మాత్సర్వథాత్ర పరమశివోపాసనం నవ్యపదిశ్యత ఇతి చేద్బ్రూమః ॥ ❀ ❀ ❀ ॥ ఈక్షతికర్మవ్యపదేశాత్సః ॥ అత్రోపాస్యః పురుషశ్శివ ఏవ ॥ కస్మాదీక్షతికర్మవ్యపదేశాత్ । స ఏతస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షత ఇతి వాక్యశేషే ధ్యాతవ్యస్యేక్షతికర్మత్వేన వ్యపదేశాత్సః పరమశివ ఏవేత్యర్థః ॥ నను స సామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకమితి వాక్యే బ్రహ్మశబ్దస్య చతుర్ముఖేరూఢత్వాదత్ర తదుపాసనం కిం నస్యాదితి చేన్న ॥ స ఏతస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షత ఇత్యత్ర జీవఘనశబ్దేన సకలజీవాభిమానీ హిరణ్యగర్భ ఉచ్యతే ॥ తస్మాత్పరోయః పరమాత్మేతీక్షతికర్మభూతస్స ఏవాభిధ్యానేపి కర్మభూత ఇత్యుపదిశ్యతే । పరం పురుషమితి విశేషణం పరమశివపరిగ్రహ ఏవ సంభవతి ॥ యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిత్ । పురుషాన్న పరం కించిత్సా కాష్ఠా సా పరాగతిరిత్యాదావపర పురుషశబ్దేన తదుక్తవస్తు శూన్యత్వవ్యపదేశాత్ ॥ అథవా । తమోంకారేణాన్వేతి విద్వాన్యత్తచ్ఛాంతమజరమమృతమభయం పరం చేతి శ్రుతినిర్దిష్ట పరమశివాసాధారణధర్మాణాం హిరణ్యగర్భాదిరసంభవాత్ ॥ బ్రహ్మలోకమిత్యత్ర బ్రహ్మణః పరమశివస్య లోకః తదుపాసకానాం ప్రాప్యత యా నిర్దిశ్యతే ॥ పరంచాపరంచ బ్రహ్మ యదోంకార ఇతి విభజ్యానంతరం పరం పురుషమభిధ్యాయీతేతి ధ్యాతవ్యత్వేన వ్యపదేశాత్పరమశివ ఏవాత్రనిర్దిశ్యతే ॥ బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు సదాశివోం ॥ అకారో బ్రహ్మా ఉకారో విష్ణుర్మకారః కాలకాలస్తస్మాదోంకారం లింగమాహుః నమస్తారకాయ నమ ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు పరమశివస్య బ్రహ్మణః ప్రణవాత్మకత్వం । యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తో వేదాంతే చ ప్రతిష్ఠితః ॥ తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పరస్స మహేశ్వర ఇత్యాద్యాగమేషు ప్రణవపరత్వంచ । నిర్దిశ్యతే ॥ అతో ప్రణవాత్మకత్వం ప్రణవపరత్వం తస్యైవసముచితం । యథా పాదోదరస్త్వచావినిర్ముచ్యత ఏవం హ వై స పాప్మనా వినిర్ముచ్యత ఇత్యనేన పరమశివోపాసకానాం సర్వపాపనివృత్తిపూర్వక సాలోక్యాది క్రమముక్తిర్వ్యాచక్షతే । ఏతస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షత ఇతి వాక్యే । జీవఘనః జీవ సమష్ట్యాత్మక హిరణ్యగర్భాత్పరం ధ్యేయమిత్యుపదేశాద్ధిరణ్యగర్భపక్షోత్ర నవ్యపదిశ్యతే ॥ నారాయణ పక్ష ఏవాస్త్వితి చేదుచ్యతే । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాస్తే సంప్రసూయంతేతి

శ్రుతౌబ్రహ్మ విష్ణుకాలరుద్రాదీనాంప్రథమ జీవత్వపరమ శివజన్యత్వవ్య పదేశాత్తేషామప్యు తత్వాభయాత్వ జగదుభయ కారణత్వవిశ్వాధికత్వధర్మాకథ ముపపద్యంతే ॥ నారాయణం మహాజ్ఞేయం విశ్వాత్మానంపరాయణమి త్యాదౌనారాయణస్యవిశ్వాత్మకత్వవ్యపదేశాత్కథమస్యోపాస్యత్వంన ఘటతఇతి చేదుచ్యతే ॥ ఏతస్మాజ్జీవ ఘనాత్పరాత్పరం పురిశయంపురుషమీక్షతఇతి వాక్యేజీవఘనాజ్జీవసమష్ట్యాత్మకహిరణ్యగర్భాత్పరాదుత్కృష్టాన్నారాయణాత్పరము త్కృష్టంపురిశయంపురిదహరపుండరీకేఅంతర్యామితయా స్థితమతఏవ పురుషంపరంబ్రహ్మాతదుపాసక స్సాక్షాత్పశ్యతీతి నిర్దేశాన్న నారాయణో౽త్రోపాస్యః । నారాయణపరంబ్రహ్మతత్వం నారాయణః పరఇత్యాదావపర మహిమోపాసకస్యనారాయణస్య శ్వేతకేత్వాదివదౌపచారికత్వేనబ్రహ్మ ధర్మముక్త్వానారాయణాత్ యత్పరంతత్పరబ్రహ్మేత్యుపదిశతి ॥ శ్రుత్యంతరేచ ॥ పరాత్పరతరంబ్రహ్మ తత్పరాత్పర తోహరిః ॥ యత్పరాత్పరతో౽ఈశానస్తన్మైమ నస్శివసంకల్పమస్తి వేతబ్రహ్మ విష్ణ్వీశపర మశివేమదీయమనస్సం కల్పమస్త్వితివేద పురుషైః ప్రార్థ్యతే ॥ తద్విష్ణోః పరమం పదగ్ం సదాపశ్యంతి సూరయః ఇతివాక్యే ॥ యద్విష్ణో ర్నారాయణాత్పరమముత్కృష్టం పదంశివాభిధేయంపరం బ్రహ్మతత్పదంసూరయః పరమశివోపాసకాః విద్వాంసః సదాపశ్యంతి । నాన్యే తత్కుర్వంతి । తథాచస్మృతిః ॥ విష్ణో ర్నారాయణాదూర్ధ్వంపరమం పరిశేషితం । పదంశివాభిధంనిత్యం । సదాపశ్యంతి సూరయః ఇతిశ్రూయతే । తస్మాన్నారాయణాదధికంశివపదమేవముముక్షుభిర్వేదితవ్యం ॥ కించ । నారాయణస్యవిశ్వాత్మకత్వం పరమేశ్వరస్య ఉమాశక్త్యంశత్వాత్సముచితం । పురుషోవైరుద్రః । వాసుదేవః పరాప్రకృతిరితి ఏకైవశక్తిః పరమేశ్వరస్య భిన్నాచతుర్ధా వినియోగకాలే ॥ భోగేభవానీపురుషేషువిష్ణుః కోపేచకాళీ సమరేచదుర్గా ఇత్యాదావపరాశక్త్యంశత్వం స్పష్టముక్తం । అతఏవఋతగ్ంసత్యంపరంబ్రహ్మ పురుషంకృష్ణపింగళమితి ఋతగ్ం సత్యంఅవాఙ్మనసగోచరంత్రిలోచనత్వేనవిరూపాక్షం ఉమారూపప్రణవశక్త్యంశబలాత్మకత్వేన కృష్ణపింగళం । ప్రణవాఖ్యాపరాశక్తిశ్శివస్యాభావికీస్మృతా తత్పరః పరమంబ్రహ్మవిశ్వాతీతోమహేశ్వరఇతిస్మృతా ప్రణవస్యపరాశక్త్యాత్మకత్వశ్రవణాత్ ॥ పరంసర్వాతిశాయిబ్రహ్మపురిశయంపురుషమీక్షతఇత్యుపదేశాదత్రేక్షతికర్మత్వేనదర్శయిష్యమాణఃపురుషస్సాక్షాచ్ఛివఏవేతి సిద్ధం ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాది చరాచరప్రపంచాతీతస్య మహేశ్వరస్యభక్తసంసారతారణార్థం దహరాత్మకత్వమధికరణాంతరేణదర్శయతి ॥ * * * * * * * * *

॥ * ॥ దహరఉత్తరేభ్యః ॥ ౧౪ ॥

ఛాందోగ్యశ్రుత్యేతస్యవిషయః ; అథయదిదస్మిన్ బ్రహ్మపురేదహరం పుండరీకంవేశ్మ ॥ దహరో౽స్మిన్నంతరఆకాశస్తస్మిన్యదంతస్తదన్వేష్టవ్యంతద్వావవిజిజ్ఞాసితవ్యమిత్యాది । అత్రదహరశబ్దవాచ్యత్వేన శ్రూయమాణంవస్తుభూతాకాశఃజీవఃపరమేశ్వరోవేతిసంశయః। అత్రభూతాకాశఏవదహరవాచ్యః । తస్యైవప్రసిద్ధత్వాత్ । సూచీరంధ్రాంతర్గతవ్యోమవదల్పస్యదహరాయతనాపేక్షయా దహరత్వం । యావాన్వాయమాకాశస్తావానేషో౽ంత హృదయఆకాశఉభే అస్మిన్ ద్యావాపృథివీఅంతరేవసమాహితేఇత్యాదావాకాశోపమానత్వశ్రవణాత్ ద్యావాపృథివ్యధిష్ఠానత్వవ్యపదేశాత్సర్వ వ్యాపకస్యాకాశస్యఅంతఃప్రవిష్టత్వేనదహరశబ్దవాచ్యత్వ మవిరోధం ॥ కించజీవస్యాపిదహరపదవాచ్యత్వ మవిరోధం ॥ అథయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురేదహరమితివాక్యే । బ్రహ్మణఃపరమశివస్యపురం శరీరంబ్రహ్మపురంజీవః ॥ యస్యాత్మాశరీరమితిశ్రుతిదర్శనాత్। వాలాగ్రశతభాగస్య శతధాకల్పితస్యచ జీవోభాగస్య విజ్ఞేయః హృదయేసర్వదేహినాం । ఏషో౽ణురాత్మా చేతసావేదితవ్య ఇత్యాదౌజీవస్య అల్పపరిమాణత్వవ్యపదేశాత్ దహరపదవాచ్యత్వంవ్యవహ్రియతే ॥ వియదుపమానాదికమపిసంభవిష్యతి। తస్మాజ్జీవభూతాకాశయోః దహరశబ్దవాచ్యత్వం సర్వానుప్రవిష్టత్వంసంభవతీతిచేద్బ్రూమః ॥ దహరఉత్తరేభ్యః । అత్రదహరాకాశ స్సాక్షాత్పరమేశ్వరఏవ ॥ కస్మాదుత్తరేభ్యః వాక్యశేషగతహేతుభ్యః । తథాహి ॥ జిజ్ఞాస్యత్వేన అభిహితస్య దహరాకాశస్య తంచేద్బ్రూయురిత్యుపక్రమ్యకింతత్రవిద్యతేయదన్వేష్టవ్యం యద్వావవిజిజ్ఞాసితవ్య మిత్యాక్షేపపూర్వకంసమాధానవాక్యం ఉపదిశ్యస బ్రూయాద్యావాన్వాయమాకాశస్తావానేషో౽ంత హృదయ ఆకాశఉభే అస్మిన్ద్యావాపృథివీ అంతరేవసమాహితేఇత్యాదివాక్యకాశోపమానత్వాద్ద్యావాపృథివ్యాద్యధిష్ఠానత్వేన నిర్దేశాద్భౌతికాకాశస్యసర్వోపాస్యత్వంన సంభవతి । ఏషఆత్మాఽపహతపాప్మావిజరో విమృత్యుర్విశోకోవిజిఘత్సో౽పిపాసస్సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ఇత్యాదివాక్యనిర్దిష్ట అప

హతపాప్మాద యోగుణాః నభూతాకాశజీవ యోస్సంభవంతి ॥ కించ । తద్యథేహకర్మ చితో లోకః క్షీయత । ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇతి కర్మణా మనిత్యఫల ముపదిశ్య । అథయ ఇహాత్మానమను విద్య వ్రజంత్యేతాంశ్చ సత్యాన్ కామాంస్తేషాం సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతీతి ప్రకృత దహరాకాశస్య అనంత ఫలత్వ వ్యవస్థానాత్పరమేశ్వరత్వ మస్యనిర్దిష్టం ॥ తస్మాద్భూత పృథివ్యభిహితా నాకాశోపమి తదహరాకాశః పూర్వోక్త హేతుభ్యః పరమశివ ఇతి సిద్ధం । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * *

॥ * ॥ గతిశబ్దాభ్యాం తథాహి దృష్టం లింగంచ ॥ ౧౫ ॥ * ॥

ఉత్తరేభ్య శ్చాస్య ప్రపంచోయం । కించేమాః ప్రజా అహరహర్గచ్ఛంత్య ఏతం బ్రహ్మలోకం న విందంతీతి దహరవాక్యే ప్రకృతం పరమేశ్వరం బ్రహ్మలోకశబ్దేన అభిధాయ ప్రజాశబ్దవాచ్యానాం జీవానాం ప్రత్యహం తద్విషయా గతిరుచ్యమానా గం తస్య దహరాకాశస్య బ్రహ్మత్వం గమయతి । గతిం బ్రహ్మలోక శబ్దంచాభిప్రేత్య గతి శబ్దాభ్యామితి ద్వివచనముక్తం సూత్రకారైః । ప్రత్యహం సుషుప్త్యవస్థాయాం జీవస్య పరమశివగమనం తథాహి దృష్టం । శ్రుత్యంతరే । హంసోపనిషది । ఏషోసౌ పరమో హంసో భానుకోటి ప్రకాశో యేనేదం వ్యాప్తం తస్యాష్టధావృత్తిర్భవతి । పూర్వదళే పుణ్యే మతిః ఆగ్నేయే నిద్రాలస్యాదయో భవంతి । యామ్యే క్రౌర్యే మతిః । నైరృతే పాపే మనీషా । వారుణ్యాం క్రీడా । వాయవ్యే గమనాదౌ బుద్ధిః । సౌమ్యే రతిప్రీతిః । ఈశాన్యే ద్రవ్యాదానం । మధ్యే వైరాగ్యం । కేసరే జాగ్రదవస్థా । కర్ణికాయాం స్వప్నః । లింగే సుషుప్తిరితి హృదయాంతర్వర్తి దహరాకాశాత్మక పరశివలింగ గమనమేవేతి వ్యక్తం । లింగబ్రహ్మశబ్దయోః ఘటకుంభకలశశబ్దాది వత్పర్యాయత్వం । దృష్టమిత్యనేన ప్రత్యహగమనం తరత్నప్రభాభా సమానమహాకైలాసాభిధానబ్రహ్మలోకగమనాసంభవాద్బ్రహ్మైవ పరశివో లోకః బ్రహ్మలోక ఇతి కర్మధారయ సమాస ఏవ గ్రాహ్యః ॥ అస్మిన్నర్థే అహరహర్బ్రహ్మలోకగమనమేవ లింగమిత్యనేనోక్తం ॥ చశబ్దేన నిషాదస్థపతి న్యాయో పి కర్మధారయ సమాసగ్రహే సూచితః । సుషుప్తౌ తదభావశ్చ జీవస్యాంతర తాంగతత్వ ఇతి శివగీతాయామప్యుపదిశ్యతే ॥ తస్మాద్దహరాకాశః పరమశివ ఇతి సిద్ధం ॥ అస్మిన్నర్థే పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * *

ధృతేశ్చ మహిమ్నోస్యాస్మిన్నుపలబ్ధేః ॥ ౧౬ ॥

ఏష సేతుర్విధరణ ఇతి శ్రుతౌ ధృతిరూపమహిమ్నః అస్మిన్ వాక్యే అస్య దహరాకాశస్య ఉపలబ్ధేశ్చ దహరాకాశః పరమేశ్వర ఏవ । కించ । దహరోస్మిన్నంతర ఆకాశ ఇత్యారభ్య । వ్యోమవద్దృశ్యేన తస్మిన్ సమాధానముపదిశ్యత । తైఃవాత్మ శబ్దముక్త్వా అపహత పాప్మత్వాదిగుణ వైశిష్ట్యం ప్రదర్శ్య । అనంతరం తత్ప్రకరణే । స సేతుర్విధృతిః పాప । అథయ ఆత్మా స సేతుర్విధృతిరేషాం లోకానామసంభేదాయేతి అత్ర విధృతిరిత్యాత్మశబ్ద సాహచర్యాత్పర బ్రహ్మణస్త్వవస్థ తత్ప్రతిధారణముపదిశ్యతే ॥ తస్మాత్పరమేశ్వరాదన్యస్య విశ్వధృతిర్న సంభవతి । యథా సలిలసంతానస్య సేతుర్విధారయితా క్షేత్రసంపదామసంభేదాయైవమయమాత్మా సామర్థ్యాత్ ... । భిదభిన్నానాం లోకవర్ణాశ్రమాణాంచ విధాయితా సేతురసంభేదాయ సంకరాయ ॥ తద్వత్ప్రకరణే దహరస్య విధారణత్వలక్షణమహిమానం నిర్దిశతి । శ్రుత్యంతరే । చరాచరప్రపంచధారణం పరమశివలింగత్వేన శ్రూయతే ॥ ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచంద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠత ఇతి తథా ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాల ఏష సేతుర్విధరణ ఏషాం లోకానామసంభేదాయేతి చ తస్మాత్పరమేశ్వరాదన్యో దహరశబ్దవాచ్యః ॥ పునర్హేత్వంతరం దర్శయతి ॥ * ॥ * * * * * *

॥ * ॥ ప్రసిద్ధేశ్చ ॥ * ౧౭ * ॥

దహరశబ్దో పరమేశ్వర ఏవ ప్రసిద్ధం । ఆకాశో వై నామరూపయోర్నిర్వహితా సర్వాణి హవా ఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంత ఇత్యాదిషు ఆకాశశబ్దవాచ్యత్వం పరమేశ్వరస్య దర్శనాత్ । అత్ర దహరాకాశః పరమేశ్వరః । యద్యప్యాకాశశబ్దస్య భూతాకాశో ప్రసిద్ధస్యాపి యావాన్వా అయమాకాశస్తావానేషోంత హృదయ ఆకాశ

ఇత్యస్యోపమాన త్వేనగ్రహణా న్నైవమేయదహరాకా శత్వంసంభవతి । తస్మాద్దహరపద వాచ్యోనేతరః । ననుశ్రు తిరుద్రేదహ రంవిపాపంపర వేశ్మభూతం । యత్పుండరీకంపుర మధ్యసగ్ స్థం । తత్రాపి దహ్రంగగ నంవి శోక స్తస్మిన్యదంతస్తదు పాసితవ్యమితి । కైవల్యే । హృత్పుండరీకం విరజంవిశుద్ధ మిత్యారభ్యదహర పుండరీక ముపక్రమ్యఉ మాసహాయంపర మేశ్వరంప్రభుంత్రి లోచనంనీలకంఠంప్ర శాంతమిత్యాదా దహరపుండరీక మధ్యపర మాత్మోపాసనం సూచితమ్ । దహరాకాశత్వేన పరమేశ్వరో పదేశాత్పర స్పరశ్రుతి విరోధ ప్రసంగ ఇతిచేన్న । భూతాకాశస్య అపహ తపాప్మత్వాది పరమేశ్వరధర్మాణా మసంభవాత్ । దహరాకాశ శబ్దేనచిదంబరం ప్రత్యభిధీయతే । శక్తి శక్తి మతోరభేదా న్నపరస్పరశ్రుతివిరోధః । ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ । సత్యాత్మప్రాణారామం మనఆనంద మిత్యాదినా చిదంబరశరీరత్వం పరమేశ్వరస్యోపదేశాత్ । కించ । కూర్మే । వృషభః । కేషాం భగవతీ దేవీశంక రార్ధశరీరిణీ । శివాసతీహైమవ తీ । యథావద్బ్రూహిపృచ్ఛతాం । కూర్మః । రహస్యమేతద్విజ్ఞానం । జంతూనామేక మోచనం । వ్యోమసంజ్ఞాప రాకాష్ఠానందరూపాతిలాలసా । స్వాభావికీచతన్మూలా । ప్రభాభానోరి వామలా । ఏకామాహేశ్వరీ శక్తిర నేకోపాధి యోగతః । పరావ రేణ రూపేణక్రీడతే తస్యసన్నిధౌ । సేయంకరోతిసకలంసర్వకార్యమిదంజగత్ । నకార్యంనా పికరణమీశ్వరస్యేతి సూరయః । అనయాపరయా దేవస్స్వాత్మా నందంస మశ్నుతే । తయాస ర్వమిదం ప్రోతమోతా తంచైవాఖిలంజగత్ । ఏకాశక్తిశ్శివోహ్యేకశ్శక్తి మానుచ్యతేశివః । శక్తిశక్తిమ తోర్భేదం వదంతిపర మా ర్థతః । అభేదంచానుపశ్యంతి యోగినస్తత్త్వచింతకాః । తత్రైవదేవీ వాక్యం । మాంవిద్ధిపర మాంశక్తింమ హేశ్వరసమాశ్రయాం । అనన్యామవ్యయామేకా మేకాం పశ్యంతిముముక్షవః । అహం వైసర్వ భావానా మాత్మానర్వాం తరా శివా । శాశ్వతైశ్వర్య విజ్ఞానమూర్తి స్సర్వప్రవృత్తికా । అనంతానంతమహి మాసంసా రార్ణవ తారిణీ । దివ్యంద దామితేచక్షుః పశ్యమేరూపమైశ్వర్య మిత్యాదినా భేదాభేదశక్తి విశిష్టశివాద్వైతప్రసంగస్య నా రాయణేనకూర్మపురాణే వ్యాఖ్యానాత్ । దహరాత్మ కత్వందహరమధ్యవర్తిత్వంచపరమేశ్వరస్యనవిరుద్ధం । పునర్హే త్వంతరమాహ । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ॥

ఇతరపరామర్శాత్స ఇతిచేన్నాసంభవాత్ ॥ ౧౮ ॥

ఇతరపరామర్శాత్ అథయదిదమస్మిన్బ్రహ్మపుర ఇతివాక్యేబ్రహ్మశబ్దేన [illegible] పరామర్శాత్ ప్రతిపా దనాద్దహరాకాశః సఇతిజీవ ఇతిచేన్న అసంభవాత్ । సత్యసంక ల్పాదిధర్మాణాంజీవే అసంభవాదిత్యర్థః । కించ । అథయఏషసంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్స ముత్థాయ పరంజ్యోతిరూప సంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతఏష ఆత్మేతి హోవా చేతి వాక్యశేషబలాత్ జీవస్యైవాత్ర పరిగృహ్యతే । ననుశ్రుత్యంత రేసుప్త్య వస్థాయాంసం ప్రసాదశబ్దనిర్దే శా త్తదవస్థా వచ్ఛిన్నశరీరవ్యాప్త్వాదిశ్యతే । ఉత్తశరీరాత్సముత్థాన మపిజీవలింగం । తస్మాదత్రజీవఏవ దహరాకాశశబ్దఇతి చేదుచ్యతే । దేహేంద్రియమనః ప్రాణాద్యవచ్ఛిన్నస్య జీవస్యదహ రాకాశవర్తిత్వేన తదాకాశో పమానం విరుధ్యతే । జీవస్యశరీరాత్సముత్థానపూర్వకపరమేశ్వరప్రాప్తి ప్రతిపాదకశాస్త్రాత్ జీవ ప్రకరణం పరమేశ్వర ప్రకరణత్వాత్ పరమేశ్వ రఏవాత్రదహరశబ్దవాచ్యఇతిసిద్ధం । హేత్వంతరమాహ । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు ॥ ౧౯ ॥

ఉత్తరాచ్చేత్ ఉత్తరత్ర ప్రజాపతీ వాక్యేఅయమాత్మా అపహతపాప్మావి జరోవిమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సో విపిపాసస్సత్యసంకల్ప స్సోన్వేష్టవ్య స్సవిజిజ్ఞాసితవ్య ఇత్యత్రజీవశబ్ద వాచ్యస్యాత్మనస్సత్య సంకల్పాది ధర్మాను దిశ్య సోన్వేష్టవ్యః విజిజ్ఞాసితవ్య మిత్యాదినా జిజ్ఞాస్యత్వేనశ్రవణాదీ నాంతస్యైవనిర్దేశాత్ । కించ । దహరవిద్యా మపరిప్ర జాపతి విద్యాయాం । ఏషోఽక్షిణి పురుషోదృశ్యత । ఏషఆత్మేతి హోవాచ । యఏషస్వప్నే మహీ యమానశ్చరతి । ఏషఆత్మేతిహోవాచ తద్యత్రైతత్సుప్త స్సమస్తస్సం ప్రసన్నం స్వప్నం నవి జానాత్యేషఆత్మేతిహోవాచేతివాక్యజాగ్రత్స్వ ప్నసుషుప్తిగ్రస్త జీవఏవాత్ర ప్రతిపాదనాత్తస్యైవాత్ర అపహ తపాప్మత్వాదిధర్మోపదేశాచ్చ । ఏతదమృతమేతదభయ మేతద్బ్రహ్మేతివాక్య సిద్ధామృతత్వాదిధర్మా శారీరస్యైవాచితత్వాద్దహరాకాశోజీవ ఇతిచేన్న । ఆవిర్భూత స్వరూప

స్తుతశబ్దేనపతత్ వ్యావృత్తిః । ఉత్తరాత్ప్రజాపతివాక్యాదపి నజీవాశంకా యుక్తేతిభావః । ఆవిర్భూతస్వరూపోఽత్ర జీవో వివక్షితః । జీవత్వేనరూపేణ పరంజ్యోతి రూపంసంపద్య స్వేన రూపేణాభిసంపద్యత ఇత్యుపసంహార వాక్యతర్కానాదత్రాపహత పాప్మత్వాదిధర్మప్రతిపాద్యః పరమేశ్వర ఏవ । ముక్తజీవస్య బ్రహ్మత్వేన జీవత్వాభావాద్బ్రహ్మత్వోపదేశోయుక్త ఏవ । తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుష ముపైతిదివ్యం బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి ఇత్యాదిశ్రుతిషు ముక్తజీవానాం బ్రహ్మాత్మకత్వం సూచితం । తథాచస్మృతిః । అంతర్బహిశ్చత త్సర్వంవ్యాప్య పూర్ణం మహేశ్వరం భావయేత్పర మానందలబ్ధ యేసఃడితోత్తమః । శివోఽహమితి భావోఽపి శివతాపత్తి కారణం । నజ్ఞానమాత్రంనాచారోభావయుక్తశ్శివోభవేత్ । జ్ఞానంవస్తు పరిచ్ఛేదో ధ్యానంతద్భావకారణం । తస్మాజ్జ్ఞానేనమహాదేవే జ్ఞానయుక్తో భవేత్సుధీః । నైరంతర్యేణసంపన్నో భవేధ్యాతుం శివంప్రతి । తద్భావో జాయతే యద్వ త్కీటస్య చింతనాత్ । గురోః కటాక్షవేధేన శివోభవతి మానవః । తసవేథాద్య భావోహ మహంతాం ప్రతిపద్యత ఇతి । ననుదహరాకాశస్యేశ్వరత్వేఽథఏషసంప్రసాద ఇత్యాది నాజీవపరామర్శో వ్యర్థ ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * * * * *

అన్యార్థశ్చపరామర్శః ॥ ౨౦ ॥

పరామర్శః జీవపరామర్శః అన్యార్థశ్చ బ్రహ్మార్థత్రప్రతిపాదనార్థః । పరంజ్యోతిస్స్వరూపస్సంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత ఇతివాక్య శేషాంగగజీవపరామర్శః హ్యుపసంపత్తవ్యపరమేశ్వర పరఏవ । జీవపరామర్శం వినాతదసంభవాత్ । జీవపరామర్శోఽన జీవప్రతిపాదనార్థః । * * * * *

అల్పశ్రుతేరితిచేత్తదుక్తం ॥ ౨౧ ॥

దహరోఽస్మిన్నంతరహృదయ ఆకాశ ఇత్యాదావరబ్రహ్మణి శ్రుతస్యాల్పత్వవ్యవస్థాప నాద్వ్యాపకస్యాల్పదహరత్వాసంభవాత్ । దహరపదవాచ్యత్వంజీవస్యైవసముచితమితిచేన్న । అర్భకౌకస్త్వాదితి సూత్రేవ్యోమవద్దృష్టాంతే నభక్తోపాసనార్థంపరమేశ్వరస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వం పూర్వమేవోక్తం ॥ ననుయ ఏషోఽక్షిణి పురుషోదృశ్యత ఇతిశ్రుతా జాగ్రదవస్థాపన్నజీవోపక్రమశ్రవణాత్ జాగ్రదాద్యనుభవస్యజీవే సముచితత్వాత్సఏవాత్రదహరవాచ్య ఇతిచేన్న । అయమాత్మాఽపహతపాప్మావిరజా ఇతినైనం సేతుమహోరాత్రేతరతోనజరానమృత్యుర్నశోకోన సుకృతం నదుష్కృతం సర్వేపాప్మానోఽతోనివర్తంతే । అపహతపాప్మాహ్యేష బ్రహ్మలోకస్తస్మాద్వాఏతంసేతుంతీర్త్వా ఽనందస్స్యానందోభవతి । తస్మాద్వాఏతం సేతుంతీర్త్వాపి నక్తమహరేవాభినిష్పద్యతే । సకృద్విభాతోహ్యేష బ్రహ్మలోక ఇతివాక్య శేషేబ్రహ్మలింగ బాహుళ్యాన్నాన్యప్రకరణ మిత్యభిధీయతే । అవస్థాత్రయప్రతిపాదనస్యాపి శాఖాచంద్రన్యాయేనపరమాత్మప్రతిపాదకత యోపపత్తేః । శృత్యంతరేఽపి । ఆత్మన్యేవాత్మానం పశ్యేచ్ఛంభురాకాశ మధ్యేశివ ఏకోధ్యేయః ఇత్యాదిషూపాసనా జ్ఞానస్యమోక్షఫలం విధీయతే । తస్మాన్నిపాపమనిజ ధర్మోపేతనిషిద్ధ కామ్యకర్మత్యాగపూర్వక శృతిస్మృతిచోదితవర్ణాశ్రమోచితకర్మానుష్ఠానలబ్ధచిత్తశుద్ధ్యనుగతపరమశివభక్తిసంభావిత ముముక్షుభిరేవచిచ్ఛక్త్యాత్మకజ్యోతిర్లింగస్వరూపమపహత పాప్మత్వాదిగుణ విశిష్టంశివతత్త్వ ముపాసనీయం । ననుఛాందోగ్యే । శివతత్త్వ ప్రతిపాదక ముఖ్యలింగాదర్శనాత్కథం తత్పరత్వమితిచేదుచ్యతే । తైత్తిరీయేదహరంవిపాపమిత్యారభ్య యఃపరస్సమహేశ్వర ఇత్యంతేన । కైవల్యే హృత్పుండరీకం విరజంవిశుద్ధమిత్యారభ్య । ఉమాసహాయ మిత్యాదినాపరమశివోపాసకత్వసందిగ్ధత యావ్యవస్థాప నాన్నాన్య విషయత్వం । తథాగీతాసు । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతి । భ్రామయన్సర్వభూతానియంత్రారూఢానిమాయయా । తమేవ శరణం గచ్ఛసర్వభావేనభారత । తత్ప్రసాదాత్పరాంశాంతింస్థానం ప్రాప్స్యసిశాశ్వతం । ఇతితేజ్ఞానమాఖ్యాతంగుహ్యాద్గుహ్యతమంమయేతి । ప్రతిపాదితం । సర్వవ్యాపకస్యపరమేశ్వరస్యదహరాత్మకత్వం ప్రసాధ్యతస్యైవసాధనాంతరనిరపేక్షస్యాయం ప్రకాశకత్వం స్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రకాశకత్వంచ అధికరణాంతరేణదర్శయతి । * * * *

అనుకృతేస్తస్యచ ॥ ౨౨ ॥

ముండకోపనిషది శ్రూయతే । నతత్రసూర్యోభాతి నచంద్రతారకం నేమావిద్యుతోభాంతి కుతోయమగ్నిః తమేవభాంతమనుభాతి సర్వం తస్యభాసా సర్వమిదం విభాతీతి అత్రసర్వప్రపంచ ప్రకాశకత్వేన శ్రూయమాణం వస్తు తేజోవిశేషః పరమేశ్వరో వేతిసందేహః । తేజోవిశేషఏవాత్రోపదిశ్యతే ॥ తేజసఏవ ప్రబలప్రకాశకత్వేన ప్రసిద్ధేః । ప్రకృష్టతేజసా దుర్బలస్యాభిభవదర్శనాచ్చ । నపరమేశ్వరఇతి చేద్బ్రూమః । అనుకృతేస్తస్యచ ॥ అత్రప్రతిపాద్యతే జ్యోతిశ్శేషః పరమేశ్వరఏవ । కుతః అనుకృతేః । అనుకృతిరనుకరణం తమేవభాంతమనుభాతిసర్వమిత్యనుభానంతదుచ్యతే । నహితేజస్తేజోంతరే భాసమానేభాసతే । అతః ప్రకాశత్వేన భాసమానం శివతత్వం అను సర్వం ప్రభాకరచంద్రనక్షత్రాదికం భాసత ఇతియుక్తం । మంత్రోక్తతస్యచేతిపదేనతస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీతి విషయవాక్యోదాహృతచతుర్థచరణోభిప్రేతః ॥ సర్వావభాసకత్వం స్వయంప్రకాశమానత్వం శివస్యైవోపపన్నం । తద్దేవాజ్యోతిషాం జ్యోతిరిత్యాదౌప్రసిద్ధంచ ॥ నతత్రేతిత చ్ఛబ్దేనచహిరణ్మయేపరేకోశేవిరజం బ్రహ్మనిష్కలం ॥ తచ్ఛుభ్రం జ్యోతిషాం జ్యోతిస్తద్యదాత్మవిదోవిదురితిప్రకృత పరమశివబ్రహ్మగ్రహణమేవ యుక్తమితిబోధ్యతే । హిరణ్మయేజ్యోతిర్మయేఆనందమయేపరమేకోశఇత్యర్థః । హిరణ్యాయనమః హిరణ్యలింగాయనమః । నమోహిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయహిరణ్యరూపాయేత్యాదౌ హిరణ్మయత్వం పరమశివస్యైవప్రసిద్ధం । తస్మిన్ హిరణ్మయేకోశేదహరాకాశే బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతియప్రతిష్ఠాభూతం బ్రహ్మతత్రప్రతిష్ఠితం । తచ్చవిరజం మలత్రయశూన్యం । నిష్కలం । పాశరహితం । శుభ్రం । నైసర్గికదోషశూన్యం జ్యోతిషాం సూర్యాదీనాం జ్యోతిరవభాసకం । తచ్చవిదుషాం అనుభవసిద్ధమితిశ్రుత్యర్థః । పరమేశ్వరపక్షే హేత్వంతరమాహ ॥

అపిచస్మర్యతే ॥ ౨౩ ॥

ఆథర్వణ[illegible]మేవతద్వ్యాన్న [illegible]విచిత్రంపురాతనోహంపురుషోహమీశోహిరణ్మయోహంశివరూపమస్మీతి [illegible]లాద్యుపనిషత్సు జ్యోతిర్మయత్వం పరమశివస్యైవస్మర్యతే । అపిచే[illegible] ॥ తథాగీతాసుచ । నతద్భాసయతేసూర్యోనశశాంకోనపావకః యద్గత్వానని వర్తంతే తద్ధామపరమం మమేతి ॥ యదాదిత్యగతంతేజో జగద్భాసయతేఖిలం ॥ యచ్చంద్రమసియచ్చాగ్నౌ ॥ తత్తేజోవిద్ధిమామకమితి చశివస్యపరబ్రహ్మణఃసాధనాంతరనిరపేక్షస్వయంప్రకాశకత్వేనతిస్వావినస్యాత్ స్థూలసూక్ష్మ చిదచిత్ప్రపంచప్రకాశకత్వముపదిశ్యతే ॥ తస్మాన్నాస్య విషయత్వం । అనుగీతాసుతత్తేజోవిద్ధిమామకమితివాక్యేసర్వప్రకాశకత్వేన నారాయణస్యైవపరబ్రహ్మత్వోపదేశాదీశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జునతిష్ఠతీతి వాక్యవిహితదహరాంతర్వర్తిత్వం తస్యైవోపపన్నం ॥ శివపరత్వే ప్రకరణవిరోధోదృశ్యతే । తస్మాన్నారాయణఏవాత్రోపదిశ్యత ఇతిచేన్న ॥ ఉపక్రమోపసంహారాదిషడ్విధలింగైస్సర్వేణగీతార్థస్యాపిపరమశివబోధకత్వాత్ । ఈశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యుపక్రమ్య । తమేవశరణంగచ్ఛేత్యుపసంహారస్యశివపరత్వం ॥ సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకంశరణంవ్రజేత్యాదినా విష్ణుపరత్వం చసూచితమితినశంకనీయం । దహరోపాసనస్యవిష్ణుపరత్వే పూర్వోక్తతైత్తిరీయకైవల్యాదిబహుశ్రుతివిరోధాత్ ॥ అగ్నిమవామ్యేనఫలవిషయప్రకారనహి తస్యవిష్ణూపాసనస్యపృథగ్విధానాచ్చ ॥ తదుక్తంసర్వగుహ్యతమంభూయశ్శృణుమేపరమంవచః । మన్మనాభవమద్భక్తోమద్యాజీమాంనమస్కురు । మామేవైష్యసిసత్యంతే ॥ ప్రతిజానేప్రియోసిమే ॥ సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణంవ్రజ ॥ అహంత్వాసర్వపాపేభ్యోమోక్షయిష్యామి మాశుచఇత్యాదావసయోశ్శివకేశవయోరుపాస్యోపాసకయోరభేదశ్శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేవవదితి సూత్రన్యాయేనవేదితవ్యః । కించ ॥ విష్ణోరపిశివాంశత్వాదివిష్ణూపాసనాయాశ్శివప్రీతికరత్వాచ్చ విష్ణూపాసనయామోక్షవిధాయకవాక్యానాం స్థూలారుంధతీన్యాయేనశివభక్తిజనన ద్వారామోక్షహేతుత్వం ఉపదిష్టం । కూర్మపురాణే ॥ ఈశ్వరగీతాసు శ్రూయతే । శివః । యస్మైషా పరమామూర్తి ర్నారాయణసమాహ్వయా । సర్వభూతాత్మభూతస్థా శాంతాచాక్షరసంజ్ఞికా ॥ తస్మాదేషమహా యోగీమద్భక్తః పురుషోత్తమః । అర్చునియోహ్యనమనా రోగ్యమత్ప్రీతిజనసనాయహితా । గీతాశాస్త్రప్రవక్త్వ రాల్లబ్ధ్వైవదక్షిణా [illegible]పదిష్టం ॥ తత్రైవశివః । యస్మైతద్భాషితం

జ్ఞానంహి శాస్త్రం బ్రహ్మవాదినాం । దాతవ్యం శాంతచిత్తేభ్యః శిష్యేభ్యో భవతా సదా ॥ నారాయణోపి భగవాన్ దేవకీతనయో హరిః । అర్జునాయ స్వయం సాక్షాద్దత్తవా నిదముత్తమమితి ॥ తస్మాత్పరమేశ్వరపివాతో) పాస్యఇతిసిద్ధం ॥ చిదచిత్ప్రపంచ ప్రకాశకస్య పరబ్రహ్మణశ్శివస్య రూపోపన్యాసమధికరణాంతరేణ దర్శయతి ॥ ❀ ❀

శబ్దాదేవ ప్రమితః ॥ ౨౪ ॥

కఠవల్ల్యాం శ్రూయతే స్వవిషయః ॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి । ఈశానో భూతభవ్యస్య న తతో విజుగుప్సత ఇతి । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతిరివాధూమకః । ఈశానో భూతభవ్యస్య స ఏవాద్య స ఉ శ్వ ఏతద్వై తదితి చ । అంగుష్ఠమాత్రత్వే సత్యాయమాణః పురుషో జీవోపరమేశ్వరో వేతి సందేహః ॥ అత్రాంగుష్ఠమాత్రపరిమాణోపదేశాజ్జీవ ఇత్యుపనీయతే । సోపాధికత్వాత్ ॥ కించ । సవిశ్వరూపస్త్రిగుణస్త్రివర్త్మా ప్రాణాధిపస్సంచరతి స్వకర్మభిః ॥ అంగుష్ఠమాత్రో రవితుల్యరూపస్సంకల్పాహంకారసమన్వితో యః ఇతి జీవస్యైవ తత్ర కాయాంత్ర్యశబలభవనంగతం । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషం నిశ్చకర్ష యమో బలాదితి శ్రుతిశ్చ సత్యవతీ సైవ హ్యంగుష్ఠమాత్రోపదేశాత్ మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతీతి దేహాంతర్వర్తిత్వనిర్దేశాత్ హృదా జీవస్యైవ అంగుష్ఠమాత్రత్వముపపద్యత ఇతి చేదుచ్యతే ॥ ❀ ॥ శబ్దాదేవ ప్రమితః ॥ ❀ ॥ ఇహాంగుష్ఠమాత్రః పురుషః పరమేశ్వర ఏవ ॥ కుతశ్శబ్దాదేవ । ఈశాన శబ్దాదేవ స్వామ్నా పరమేశ్వరః ప్రమితః । నిశ్చిత ఇత్యర్థః ॥ భూతభవ్యం చేత్యర్థో వ్యవకారః ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుత్యాం తస్యైవ పరమశివస్యైవేశాన శబ్దప్రయోగాత్ ॥ నహి శారీరస్యైశ్వరత్వం ॥ భూతభవ్యస్యేతి శ్రుత్యుపదిష్టసర్వేశ్వరత్వస్య జీవేనానుపపన్నత్వాత్ । యద్భూతం యచ్చ భవ్యం ఉతామృతత్వస్యేశాన ఇతి శ్రుత్యంతరే చ తస్యైవ శ్రవణాత్ ఏతద్వై తదితి ప్రకరణస్య పరమేశ్వరాదన్యత్ర భంజనస్యాభావాత్ సర్వో వై రుద్ర ఇత్యాదా చరాచరాత్మకత్వం తస్యైవ శ్రవణాచ్చ । పృష్టం చేహ బ్రహ్మ అన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్కృతాకృతాత్ ॥ అన్యత్ర భూతాచ్చ భవ్యాచ్చ యత్తత్పశ్యసి తద్వదేతి శబ్దాదేతస్యాభిధానశ్రుతేరేవ ప్రకృతం ముఖ్యత యా పరమేశ్వరస్యైవ వ్యపదిష్టత్వాత్ ॥ నమస్తేఽస్తు భగవన్ విశ్వేశ్వరాయ మహాదేవాయ త్ర్యంబకాయ సర్వేశ్వరాయ సదాశివాయ శ్రీమహాదేవాయ నమ ఇత్యాం తేన యజుషామేవ సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశమధ్యగ ఇతి అథర్వణే చ తస్యైవ సర్వేశ్వరత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోఽంగుష్ఠం చ సమాశ్రితః । ఈశస్సర్వస్య జగతః ప్రభుః ప్రీణాతి విశ్వభుగిత్యాదిమహోపనిషది అంగుష్ఠమాత్రత్వం పరమేశ్వరస్యైవ నిర్దేశాన్నేతరః । వ్యాపకస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః కథమంగుష్ఠమాత్రత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

హృద్యపేక్షయా తు మనుష్యాధికారత్వాత్ ॥ ౨౫ ॥

తుశబ్దోత్ర శంకానిరాసార్థః ॥ హృద్యపేక్షయా । హృదయస్థానాపేక్షయా వ్యోమవత్సర్వవ్యాపకస్యాపి శివస్యోపాసకానుగ్రహార్థం జ్యోతిర్మయలింగరూపేణాంగుష్ఠపరిమాణ హృదయావచ్ఛిన్నతయా అంగుష్ఠమాత్రత్వముపపన్నం ॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోఽంగుష్ఠం చ సమాశ్రిత ఇతి మహోపనిషదిశ్రూయతే । హస్తిమశకాదిశరీరేషు హృదయపుండరీకస్యానియతపరిమాణత్వాత్కథమంగుష్ఠమాత్రనియమ ఇతి చేదత ఆహ ॥ మనుష్యాధికారత్వాచ్ఛాస్త్రస్యేతి శేషః ॥ సమ్యక్ఫలార్థికర్మణి తిర్యగాదేరపి స్వర్గకామస్యాధికారః స్వర్గకామశ్రుతేరవిశేషాదితి శంక్యం । అంగశ్రుత్యర్థవత్త్వాయ సమర్థవిషయతయా తిర్యగాదేస్సామర్థ్యాభావేన స్వర్గకామపదం సంకోచ్య ॥ మనుష్యాధికారం వ్యవస్థితే చాతుర్వర్ణ్యమధికరోతి శాస్త్రమితి ప్రాప్తే వ్యవసంతే వసంతే బ్రాహ్మణోఽగ్నినాదధీత గ్రీష్మే రాజన్యశ్శరది వైశ్య ఇత్యేతేషామేవాగ్నిసంబంధశ్రవణాత్త్రయాణామేవాధికార ఇతి రాద్ధాంతితం । కించ ॥ పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతః కృతేన తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణిః శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠం । అర్థీ సమర్థో విద్వాంశ్శాస్త్రేణాపర్యుదాసో వైదికే కర్మణ్యధికారీ శ్రుతి సూత్రనిర్దిష్టశక్తత్వార్థిత్వాద్యుపేత యా దిశాస్త్రస్య మనుష్యనియతపరిమాణాధికారలక్షణవిషయత్వాత్ యత్త్వం మనుష్యాయ హితతమం మన్యస ఇత్యాదావపి మనుష్యాణామేవ హితతమత్వోపదేశాత్ ర్వైరాగ్యాదావర్థిత్వాది ధర్మాణామసంభవాత్ శరీరాంతరే మనుష్యాణామేవ అంగుష్ఠమాత్రహృదయపుండరీకసంభవాచ్చ

తేషామేవ బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వం తస్మాదుపాసనాశాస్త్రవిధేః మనుష్యహృదయం యత్పరిమాణం తదవచ్ఛిన్నస్వరూపః పరమకారుణికః పరశివః ప్రాప్నోతి ఘటావచ్ఛిన్నాకాశస్య ఘటపరిమాణవదఙ్గుష్ఠమాత్రదహరాకాశావచ్ఛిన్నస్య పరమేశ్వరస్య తత్పరిమాణవత్త్వం న విరోధః ॥ అఙ్గుష్ఠమాత్రజీవప్రతిపాదకవాక్యానాం ముక్తజీవస్తుతిపరత్వాన్న దోషః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదిశ్రుతిషు ముక్తజీవస్య బ్రహ్మాత్మకతయా బ్రహ్మధర్మోపదేశో యుక్తః । కించ । అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషోఽన్తరాత్మా సదా జనానాం హృదయే సంనివిష్టః ॥ తం స్వాచ్ఛరీరాత్ప్రవృహేన్ముఞ్జాదివేషీకాం ధైర్యేణ తం విద్యాచ్ఛుక్రమమృతమితి శ్రుతిదర్శనాదఙ్గుష్ఠమాత్రత్వేన కశ్చిద్విరోధః ॥ ఏవం మనుష్యాణాం బ్రహ్మవిద్యాధికారం ప్రసాధ్య దేవాదీనాం బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వమధికరణాన్తరేణాహ ॥ * *

తదుపర్యపి బాదరాయణస్సంభవాత్ ॥ ౨౬ ॥

బృహదారణ్యకశ్రుతౌ మధ్యాయే తృతీయస్య విషయః ॥ తద్యో యో దేవానాం ప్రత్యబుధ్యత స ఏవ తదభవత్తథర్షీణాం తథా మనుష్యాణామితి ॥ మనుష్యాధికారత్వాదిత్యేతత్ప్రసంగాదాగతమిదమధికరణం । ఇహ దేవానాం బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వమస్తి న వేతి సంశయః । అత్ర బ్రహ్మవిద్యాయాం న దేవానామధికారః । యత్త్వం మనుష్యాహితతమం మన్యస ఇత్యాదౌ మనుష్యాణామేవ పరమాత్మోపాసనం హితతమత్వేన వ్యపదేశాదర్థిత్వాదిశాస్త్రస్య మనుష్యాధికారత్వాత్ దేవానాం పఞ్చీకృతవిగ్రహాభావాత్ స్థూలశరీరవిశిష్టస్యైవ స్తుతిధ్యానాదికర్తృత్వాధికారదర్శనాచ్చ । ఇన్ద్రో వృత్రాయ వజ్రముద్యచ్ఛతీత్యాదౌ దేవానాం శరీరోపవ్యపదిశ్యత ఇతి చేన్న ॥ విధ్యేకవాక్యవిషయాణామన్యత్ర తస్యానన్వయాభావాత్ శరీరిత్వేఽపి అర్థీ సమర్థో విద్వాంశ్ఛాస్త్రేణాపర్యుదస్తో వైదికే కర్మణ్యధికారీత్యాదిశాస్త్రనిర్దిష్టార్థిత్వాదికం న తేషాం సంభవతి దేవపరమేశ్వరయోః స్థితైక్యకత్వోపదేశాత్ । దేవా హ వై స్వర్గం లోకమగమన్ తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్నిత్యాదౌ స్వర్గ ఏవ లోకో రుద్రస్య పరమాత్మనః పదం దేవానామపి పదమిత్యాచక్షతే ॥ కించ । ఆప్నోతి స్వారాజ్యమిత్యాదిషు తద్వ్యపదేశేఽపి దేవానాం స్వారాజ్యప్రాప్తిః శ్రూయతే । ఉత ॥ తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామీత్యాదౌ బ్రహ్మణో వేదవేద్యత్వావగమాత్ । నావేదవిన్మనుతే తం బృహన్తమిత్యాదౌ మానాన్తరాభావముపదిశతి । దేవానాం బ్రహ్మవిద్యాధికారహేతుభూతోపనయనసంస్కారస్య వేదశాస్త్రేష్వదృష్టత్వాత్ । సాధనం వినా సాధ్యానిష్పత్తేరితి న్యాయాదుపనయనాదికర్మశూన్యదేవానాం న సర్వథా బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వం సంభవతీతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ * ॥ తదుపర్యపి బాదరాయణస్సంభవాత్ । తేషాం మనుష్యాణాముపర్యుపర్యుపరిష్టాత్ స్వర్గలోకస్థితానాం దేవానామపి బ్రహ్మవిద్యాయామధికారోఽస్తీతి బాదరాయణాచార్యో మన్యతే । కుతస్సంభవాత్ । దేవా హ వై స్వర్గం లోకమగమన్ ॥ తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్ కో భవానితి సోఽబ్రవీదహమేకః ప్రథమమాసన్నిత్యాద్యాథర్వశిరసి దేవానామర్థిత్వం పరమేశ్వరకర్తృకబ్రహ్మవిద్యోపదేశశ్చ దృష్టత్వాత్ । తత్రైవ ప్రదేశాన్తరే ॥ తతో దేవా రుద్రం నాపశ్యంస్తే దేవా రుద్రం ధ్యాయన్తీత్యాదౌ దేవానాం పరమేశ్వరవిషయముపాసనం శ్రూయతే ॥ తద్యో యో దేవానాం ప్రత్యబుధ్యతేత్యాదినా దేవానామపి బ్రహ్మవిద్యాకామనయా బ్రహ్మస్వరూపతత్త్వోపదేశాద్బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వం న విరుద్ధం ॥ దేవా హ వై స్వర్గలోకమిత్యత్ర స్వర్గపదస్య లోకసుఖసాధారణత్వేఽపి ప్రకృతప్రకరణాద్ధిరణ్యగర్భాదిదేవలోకాదుత్కృష్టం బ్రహ్మణః శివస్య లోకవిశేషత్వేన వ్యపదిశ్యతే ॥ దేవాదీనాం సదా భోగశాలిత్వేఽపి భోగవస్తుష్వనిత్యత్వాదిదోషదర్శనాద్వైరాగ్యాదికం నిరతిశయానన్దమోక్షార్థిత్వం సంభవతి ఇన్ద్రో వృత్రాయ వజ్రముద్యచ్ఛతీత్యాదిమన్త్రార్థవాదస్మృతిపురాణాగమాదిషు దేవానాం విగ్రహవత్త్వవ్యపదేశాత్ తేషాం స్వతస్సిద్ధాధీతబ్రహ్మసూత్రసంస్కారసిద్ధత్వాత్ స్వయంభువేదవేదాఙ్గార్థత్వాచ్చ ఉపనయనసంస్కారశాస్త్రస్య మానుషకించిజ్జ్ఞవిషయత్వమేవేతి నిర్ణీయతే ॥ ఉత ఏకశతం హ వై వర్షాణి మఘవాన్ప్రజాపతౌ బ్రహ్మచర్యముపాస । భృగుర్వై వారుణిర్వరుణం పితరముపససార అధీహి భగవో బ్రహ్మేత్యాదౌ బ్రహ్మవిద్యాగ్రహణార్థం బ్రహ్మచర్యత్వాదికం దృష్టం । ఉత భృగ్వాదిసగోత్రత్వేన స్వతఉద్భూతజ్ఞసూత్రవిశిష్టత్వేన స్వతస్సిద్ధవేదవేదాఙ్గజ్ఞానవత్త్వే న చ బ్రహ్మవిద్యాధికారహేతుభూతార్థిత్వాదికం సంభవత్యేవ దేవానామర్థవాదప్రామాణ్యాశరీరిత్వేన తత్సామర్థ్యం సిద్ధ్యతి ॥ ఆదిత్యో యూపః అగ్నిర్హిమస్య భేషజమిత్యాదిగుణవాదానాం స్వార్థే సమన్వయవిరోధేఽపి ఇన్ద్రో వృత్రాయ వజ్రముద్యచ్ఛతీత్యాదీనామర్థవాదానాం విరోధస్య మానాన్తరాప్రాప్త్యభావేన స్వార్థే

సదసన్వయాసంభవాత్ ॥ అంగుష్ఠమాత్రత్వశ్రుతేస్త్వంగుష్ఠాపేక్షయావిరోధాభావాత్తేషాం యుక్తం । నను చతుర్థ్యంతశబ్దానామేవ దేవతాత్వాత్తేషామచేతనత్వాత్కథం బ్రహ్మవిద్యాయామధికార ఇతి చేన్న ॥ చతుర్థ్యంతశబ్దవాచ్యానాం విగ్రహవతాం దేవానాం ప్రతిపాదితత్వేన బ్రహ్మవిద్యాయామధికారసంభవాత్ ॥ తేషాం విగ్రహత్వే బాధకమాశంక్య నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * *

విరోధః కర్మణీతి చేన్నానేకప్రతిపత్తేర్దర్శనాత్ ॥ ౨౭ ॥

నను దేవాదీనాం విగ్రహవత్త్వం వినా బ్రహ్మవిద్యాయామనధికారాత్తదంగీకరణీయం । తథా సతి కర్మణ్యపి శరీరితయా ఋత్విగాదివత్సంనిధానేనైవోపకారకత్వం స్యాత్తచ్చ న భవతి । ఏకస్య శరీరస్యానేకత్ర యుగపత్సన్నిధానాసంభవాత్ తస్మాద్విగ్రహవత్త్వాంగీకారే కర్మణి దేవతాయా ఉపకారకత్వవిరోధః ప్రసజ్యేతేతి చేన్నైష దోషః । కుతః, అనేకప్రవృత్తేర్దర్శనాత్ । విగ్రహవతోఽపి సౌభరాదేరివ దేవానామేకైకశరీరత్వేఽపి ఏకస్య దేవస్య అనేకేషాం శరీరాణాం యుగపద్వ్యాప్తిశ్రుతౌ దర్శనాత్ । తథా హి । బృహదారణ్యకే శాకల్యబ్రాహ్మణే । అథ హైనం విదగ్ధశ్శాకల్యః పప్రచ్ఛ కతి దేవా యాజ్ఞవల్క్యేత్యుపక్రమ్య త్రయశ్చ త్రీ చ సహస్రేత్యుక్త్వా కతమేత ఇతి పృచ్ఛాయాం మహిమాన ఏవైతే త్రయస్త్రింశత్త్వేవ దేవా ఇతి త్రిసహస్రషడధికత్రిశతదేవానాం త్రయస్త్రింశత్యేవాంతర్భావముక్త్వా త్రయస్త్రింశతోఽపి షట్సు త్రిషు ద్వయోరధ్యర్ధయోరేకస్మిన్నంతర్భావముక్త్వా ఏకదేవేఽలం సర్వం బ్రవీతి । ఏకస్య వాయోరనేకాత్మకత్వం దర్శయతి । తస్మాద్విగ్రహవత్త్వేఽపి దేవానాం కర్మాంగభావచోదనాదనేకవిధత్వం న కశ్చిద్విరోధః । గీతాయామపి ॥ ఆత్మనాం చ సహస్రాణి బహూని భరతర్షభ ॥ యోగీ కుర్యాద్బలం ప్రాప్య తైశ్చ సర్వైర్మహీం చరేత్ । ప్రాప్నుయాద్విషయాన్ కైశ్చిత్కైశ్చిదుగ్రం తపశ్చరేదిత్యాదినా అణిమాద్యైశ్వర్యయోగినాం మానవానామపి యోగప్రభావాద్యుగపదనేకశరీరధారణస్య ప్రతిపాదితత్వాత్ తైజసశరీరిణామాజానసిద్ధదేవానామనేకప్రతిపత్తిః కుతశ్శంకనీయా । అనేకైర్భోజయద్భిర్భోజ్యం యుగపదేకో న భుజ్యతే ॥ బహుభిర్నమస్కుర్వాణైస్తు యుగపదేకో నమస్క్రియతే । ఏవం విగ్రహవతీమేకాం దేవతాముద్దిశ్య బహుభిస్స్వం స్వం ద్రవ్యం యుగపత్పరిత్యజ్యత ఇతి న కర్మణి విరోధః । బ్రహ్మాదిదేవానాం విగ్రహవత్త్వాంగీకారే విగ్రహవదనిత్యత్వాత్తత్ప్రతిపాదకవేదస్యాప్యనిత్యత్వం స్యాదిత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * *

శబ్ద ఇతి చేన్నాతః ప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ॥ ౨౮ ॥

నను మాస్తు కర్మణి విరోధః ॥ శబ్దే వేదే విరోధో దృశ్యతే । అస్మదాదివద్దేవానాం విగ్రహవత్త్వాంగీకారే జన్మవినాశప్రసంగః ప్రసజ్యేత । అతోఽనిత్యవిగ్రహవద్దేవతాయా నిత్యవేదార్థత్వాంగీకారే శబ్దస్య అర్థేన సహ నిత్యసంబంధాభావాన్నిత్యానిత్యసంయోగవిరోధః ॥ కించ ॥ శ్రుతిప్రతిపాదితేంద్రాదిదేవానామనిత్యత్వాంగీకారే తత్ప్రతిపాదితవేదస్యాపి తథా పౌరుషేయత్వమనిత్యత్వం చ స్యాత్ ॥ తస్మాద్వేదచోదనార్థం వాదాదేర్దత్తాంజలిప్రసంగః ॥ స్వతంత్రప్రణీతకర్మణాం చాసిద్ధిరిత్యనేకానర్థవిరోధ ఇతి చేన్న । న తద్విరోధః । కుతః అతః ప్రభవాత్ । దేవాదినిష్ఠనిత్యాకృతివాచకాద్వేదశబ్దాదేవ దేవతాదిప్రపంచస్య ప్రభవాత్ ॥ ఉత్పన్నత్వశ్రవణాదిత్యర్థః । కథమవగమ్యతే ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ॥ ప్రత్యక్షం శ్రుతిః । అనుమానం స్మృతిః ॥ యథాక్రమం శ్రుతిస్మృతీ నిర్దిశతి । తథా చ శ్రుతిః । ఏత ఇతి వై ప్రజాపతిర్దేవానసృజత ॥ అసృగ్రమితి మనుష్యానిందవ ఇతి పితౄంస్తిరః పవిత్రమితి గ్రహానాశవ ఇతి స్తోత్రం విశ్వానీతి శస్త్రమభిసౌభగేత్యన్యాః ప్రజా ఇతి ॥ స మనసా వాచం మిథునం సమభవదితి ఇత్యాదినా తత్ర తత్ర శబ్దపూర్వికా సృష్టిరుపదిశ్యతే ॥ స్మృతిరపి । అనాదినిధనా నిత్యా ॥ వాగుత్సృష్టా స్వయంభువా । ఆదౌ వేదమయీ దివ్యా యతస్సర్వాః ప్రవృత్తయ ఇతి । నామరూపం చ భూతానాం కర్మణాం చ ప్రవర్తనం । వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ నిర్మమే స మహేశ్వర ఇతి ॥ తస్మాద్వేదస్య నిత్యత్వం దేవాదీనామనిత్యత్వం చోదాహృతవాక్యైః ప్రతీయతే ఇతి న విరోధః వ్యక్తీనామనిత్యత్వేఽప్యాకృతినిత్యతయా తస్యా ఏవ శబ్దార్థత్వేన గవాదివత్సంబంధస్యౌత్పత్తికత్వసిద్ధేః న శబ్దవిరోధః । కించ । యద్ధి మనసా ధ్యాయతే । తద్వాచా వదతి । ఘటం కరోతీతి న్యాయేన యథా కుంభనిష్పత్త్యర్థం

ప్రాగ్మనోగత శాస్త్రంస్మృత్వాపశ్చాత్తదర్థం ఛాత్రాణాం ఉపదిశతి ॥ ఘటనిర్మాణ కాలేయథా కులాలః ఘటశబ్దాకృతివిశేషంస్వ మనోగతం ధ్యాత్వాఘటాదికంసృజతి ॥ తద్వత్పరమేశ్వరోపిసృష్టి కాలేస్వ హృదయస్థిత వైదికేంద్రాది శబ్దాకృతి విశేషాన్ స్మృత్వాప శ్చాదింద్రాదికంసృజతీతినశబ్ద విరోధః ॥ అస్మిన్నర్థేహేత్వంతర మాహ ॥ * * * * * * * * *

అతఏవచనిత్యత్వం ॥ ౨౯ ॥

కర్త్రస్మరణాదినాసిద్ధమేవ వేదస్యనిత్యత్వం । అనిత్యత్వసంయోగే నానిత్యత్వమాశంక్యవేద దేవాకృతివిశేషావచ్ఛిన్నదేవాదిసృష్టిప్రతిపాదనా కృతేశ్చశబ్దార్థత్వాత్తస్యాశ్చనిత్యత్వాన్నానిత్యత్వసంయోగనిబంధననియతత్వమిత్యుపసంహరతి । అతఏవఆకృతేశ్శబ్దార్థత్వాదేవవేదస్యనిత్యత్వ మవిరుద్ధం । కేచిద్వేదేశ్వరయోర్నిత్యత్వ మవాంతరప్రళయావస్థాయిత్వమిత్యూచుః ॥ వాచానిత్యయా ఇత్యాది శ్రుతివిరోధ ప్రసంగాత్తదసంగతం । కించ ॥ వేదానాం పరమేశ్వర విమర్శ శక్తిత్వేననిత్యత్వాత్తన్నిత్యత్వే వేదబాహ్య పాషండవత్ ప్రద్వేషః ప్రసజ్యేత । అపిచమంత్రకృతో వృణీతేఇతివిశ్వామిత్రస్యసూక్తం భవతీతివిశ్వామిత్రాదీనాం మంత్రకృత్త్వేపి విశ్వామిత్రాదిశబ్దానామాకృతివిశేషాన్ స్మృత్వాతత్తద్వైదిక శబ్దైర్మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకస్యవేదస్యనిత్యత్వ ముపదిశ్యతే ॥ యస్మాద్బ్రహ్మా వైదికేంద్రాది శబ్దార్థాన్ స్మృత్వాసృజతి ॥ అనధీతమంత్రార్థవిజ్ఞానసమర్థత్వాత్ ॥ బ్రహ్మాదినప్రళయానంతరం పునర్విశ్వామిత్రాది చరాచరప్రపంచంసృజతి ॥ తస్మాన్మంత్రాదికర్తృత్వేపివేదనిత్యత్వంసంసిద్ధం ॥ ఇంద్రాదీనాంప్రతికల్పంవిలక్షణనామరూపత్వాత్ వేదస్యకథంతత్ప్రతిపాదకత్వమిత్యాశంక్యాహ ॥ * * * * * * * * * * *

సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్యవిరోధోదర్శనాత్స్మృతేశ్చ ॥ ౩౦ ॥

సమాననామరూపత్వాత్సర్వేషామింద్రాదీనాంసర్వేషు కల్పేషుసమాననామరూపత్వాదావృత్తావపీంద్రపరంపరాయాఅంగీకృతాయామప్యవిరోధః వేదస్యఇంద్రప్రతిపాదకత్వ విరోధోనాస్తి । కుతస్తద్దర్శనాత్స్మృతేశ్చేత్యర్థః । ఏవమగ్నివాయువరుణాదిష్వపి ద్రష్టవ్యం । నన్వాకృతిపదార్థత్వేపి ప్రళయేసర్వాకృతీకవ్యక్తినాశేపునస్తదాకృతికవ్యక్త్యుత్పత్తౌ మానాభావాత్ నిత్యానిత్యసంయోగ విరోధస్తదవస్థఇతిచేన్న ॥ సంసారస్యానాదిత్వాత్ ప్రతిసృష్టితదాకృతికమేవజన్యత్వేన విలక్షణప్రళయేప్యవస్తు సంసారావశేషమేవనశ్యతి ॥ నతునిరన్వయధ్వంసః । జ్ఞానస్యైవార్థస్యాపిసాక్షీతి కర్మాద్యుత్పత్తిదర్శనేన సంసారాంగీకారాత్ । సంసారాచ్చ సమాననామరూపైవస్తుష్టిర్న వైలక్షణ్యం ॥ సమాననామ రూపత్వంశ్రుతి దర్శనాత్స్మృతేశ్చ బోధ్యేసగంతవ్యం ॥ సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్ ॥ దివంచపృథివీంచాంతరిక్షమథోసువః ॥ యోబ్రహ్మాణంవిదధాతిపూర్వం । యోవైవేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై ॥ తగ్ంహదేవ మాత్మబుద్ధిప్రకాశం ॥ ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే ॥ ఇత్యాదిశ్రుతేః । స్మృతేరపి । అపఏవససర్జాదౌ తాసువీర్యమపావిశత్ తదండమభవద్ధైమం । సహస్రాంశుసమప్రభం । బ్రహ్మాణం విదధేపూర్వం । వేదాంస్తస్మైప్రదదౌ ॥ సూర్యచంద్రమసౌధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్ । దివంచపృథివీంచాంతరిక్షంచైవమథోసువఇత్యాది । కించ శ్రుత్యంతరేపి । యథాసుప్తస్స్వప్నం నకంచనపశ్యత్యథాస్మిన్ప్రాణఏవైకధాభవతి । తతైనంవాక్సర్వైర్నామభిస్సహాప్యేతి ॥ చక్షుస్సర్వైరూపైస్సహాప్యేతి । శ్రోత్రంసర్వైశ్శబ్దైస్సహాప్యేతి మనస్సర్వైర్ధ్యానైస్సహాప్యేతి । సయదాప్రతిబుధ్యతే । యథాగ్నేర్జ్వలతస్సర్వాదిశో విస్ఫులింగావిప్రతిష్ఠేరన్నేవమేవైతస్మాదాత్మనస్సర్వేప్రాణాయథాయతనంప్రతిష్ఠంతే । ప్రాణేభ్యోదేవాదేవేభ్యోలోకాఇతిశ్రుతిరపి మృదివమండూకాదివత్పూర్వకల్పప్రపంచసమాననామరూపత్వముత్తరోత్తరప్రపంచస్య వర్ణితం । సుప్తాస్వప్నజాగ్రత్ప్రపంచవ్యవహారప్రళయేపి పునఃపూర్వప్రబోధవ్యవహారవదుత్తరోత్తరకల్పాంతరప్రళయయోరప్యేవమూహనీయం । పూర్వోక్తసంగత్యామతాంతరమాహ ॥ * * * * * * *

మధ్వాదిష్వసంభవాదనధికారం జైమినిః ॥ ౩౧ ॥

దేవానామనధికారం బ్రహ్మవిద్యాయాం జైమినిర్మన్యతే । కుతః మధువిద్యాదిష్వధికారాసంభవాత్ । అసావాదిత్యో దేవమధు దేవానాం మోదవాన్నత్వేవ మధులక్షణమధునో ద్యులోక ఏవ తిరశ్చీనవంశః । అంతరిక్షే ఆదిత్యస్యాపూపమధునో వసనాత్ తత్ర దేవమధ్వవారోపః । రోహితం శుక్లం కృష్ణం పరం కృష్ణం గోప్యం చేత్యాదినా ఆదిత్యమండలప్రాప్తిఫలకేషు మధువిద్యాదిషు ఆదిత్యాదీనామనధికారః ఆదిత్యాద్యంతరాభావాత్ స్వస్యైవ హ్యుపాస్యత్వోపాసకత్వాభావాత్ । తథా చ బ్రహ్మవిద్యాయామధికారాంగీకారే విద్యాత్వావిశేషాత్ ప్రాపి స్యాత్ । తత్ర చాధికారాసంభవాద్ బ్రహ్మవిద్యాయామపి న సంభవతి । కించ । కమస్య ఆదిత్యముపాసీత । పునశ్చాదిత్య వ్యపాశ్రయాణి పంచరోహితాదీన్యమృతానీత్యుపక్రమ్య వసవో రుద్రా ఆదిత్యా మరుత సాధ్యాశ్చ పంచ దేవగణాః । క్రమేణ తత్తదమృతముపజీవంతీత్యుపదిశ్య స య ఏతదేవమమృతం వేద వసూనామేవైకో భూత్వాగ్నినైవ ముఖేనైతదేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యతీత్యాదినా వస్వాద్యుపజీవ్యాన్యమృతాని విజానతాం వస్వాదిమహిమప్రాప్తిం దర్శయతి । వస్వాదయస్తు స్వవ్యతిరిక్తవస్వాదీనామనమృతోపజీవినో విజానీయుః । స్వవ్యతిరిక్త వస్వాదిమహిమానం కం వా ప్రేప్సేయుః । యథాగ్నిః పాదో వాయుః పాద ఆదిత్యః పాదో దిశః । పాదో వాయుర్వావ సంవర్గ ఆదిత్యో బ్రహ్మేత్యాదేశ ఇత్యాదిషు దేవతాత్మోపాసనేషు నచైషామధికారః । ఇమావేవ గోతమభరద్వాజావయమేవ గోతమోఽయం భరద్వాజ ఇమావేవ విశ్వామిత్రజమదగ్నీ అయమేవ విశ్వామిత్రోఽయం జమదగ్నిరిమావేవ వసిష్ఠకశ్యపావయమేవ వసిష్ఠోఽయం కశ్యపో వాగేవాత్రిరిత్యాదినా ఋష్యుపాస్య విద్యాసు నతేషామేవ ఋషీణామధికారః తస్మాద్దేవానాం సర్వథా మధువిద్యాధికారాసంభవాత్ బ్రహ్మవిద్యాధికారం న సంభవతీతి విధీయతే । తత్ర హేత్వంతరమాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ।

జ్యోతిషి భావాచ్చ ॥ ౩౨ ॥

తం దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిరాయుర్హోపాసతేఽమృతమితి । జ్యోతిషి పరమశివే సాధారణతయా దేవానాముపలబ్ధిత్వేఽప్యధికారాభావవాక్యదర్శనాత్ । ఇతరత్ర మధ్వాద్యుపాసనాధికారోఽన్యాయసిద్ధ ఇత్యుపదిశ్యతే । కించ । పరిదృశ్యమాన జ్యోతిర్మండల ఏవ సూర్యచంద్రాదిదేవతాశబ్దానాం లోకవ్యవహారసద్భావాన్మండలస్య మృత్పిండవదచేతనత్వే సవిగ్రహభావాదగ్నివాయ్వాదీనామపి తత్తుల్యతే । మంత్రార్థవాదానాం చాన్యపరత్వేన స్వార్థే ప్రామాణ్యాభావాన్న దేవానాం విగ్రహవత్త్వం । తస్మాదపి తుల్యత్వాన్మంత్రార్థవాదానాం చానధికారత్వేన జైమినిర్మన్యతే । ఇతి శంకాయాం స్థాలదేశ్యే సాకర్మస్వనధికారాన్న దేవానామధికారః ॥ ఏవం దేవానాం బ్రహ్మవిద్యాధికారే జైమిన్యాచార్యకృతాక్షేపం నిరాకరోతి । ❁ ❁ । నసామ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ॥

భావం తు బాదరాయణోఽస్తి హి ॥ ౩౩ ॥

తుశబ్దః శంకానిరాసార్థః । మధువిద్యాదిషు దేవానామధికారాభావేఽపి బ్రహ్మవిద్యాయామధికారం బాదరాయణాచార్యో మన్యతే । అస్తి హి మండలాభిమానినీ మండలాతిరిక్తా విగ్రహవతీ చేతన దేవతాఽస్తీతి పురాణేషు ప్రతిపాద్యత ఇత్యర్థః । మధువిద్యాయామనధికారేఽపి వస్వాదిదేవానాం స్వహృదయపుండరీకస్థ బ్రహ్మోపాసనాధికారో విరుధ్యతే । కల్పాంతరేవ స్యాద్ బ్రహ్మత్వప్రాప్తిసంభవాత్ । సగుణనిర్గుణాత్మకం శివాభిధం పరబ్రహ్మ తద్వద్దేవానాముపాస్యం విధీయతే । అసావాదిత్యో దేవమధ్విత్యారభ్య ఆదిత్య వస్వాదినామరూపవిశిష్టకార్యవిశేషావస్థం బ్రహ్మోపాస్యం వ్యాచక్షతే । అథ తత ఊర్ధ్వముదేత్య నైవోదేతా నాస్తమేతీత్యాదినా మాహేశ్వరాదిత్యం తదాత్మత్వేన ప్రవిష్టం కారణాత్మకం బ్రహ్మోపాస్యముపదిశ్యతే । తత్ర స య ఏతదేవమమృతం వేద వసూనామేవైకో భూత్వాగ్నినైవ ముఖేనైతదేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యతీత్యాదినా వస్వాదిత్వరూపం ఫలముచ్యతే । స హ వా అస్మా ఉదితే నని మ్లోచతి సకృద్దివా హైవాస్మై భవతి ॥ ఇత్యేతామేవం బ్రహ్మోపనిషదం వేదేతి బ్రహ్మప్రాప్తిఫలముపదిశ్యతే । తస్మాన్మధ్వాదిష్వపి దేవానామధికారస్సంభవతి ॥ కించ ॥ యద్యపి దేవానాం మధూపాసనాధికారస్తథాపి బ్రహ్మవిద్యాయాం తేషామప్యధికారస్సంభవతీహి । నయద్యే

కరణ్యాపనే కారేసర్వత్రానధికారః ॥ రాజసూయాద్యనధికృతానాం బ్రాహ్మణాదీనాం జ్యోతిష్టోమానధికారప్రసంగా
త్ ॥ యద్వా ॥ జ్యోతిషి భావాచ్చేత్యస్యోత్తరమస్తి హి । యద్యపి దేవతాశబ్దో జ్యోతిష్టోమానధికారప్రసంగా
త్ యద్వా జ్యోతిషిభావాద్యాప్రయుజ్యతే తథాపి తదభిమానిదేవతాపరావేవ ॥ తంతం దేవతాత్మానం ప్రతిపాదయం
తి । అస్తి హ్యైశ్వర్యయోగాద్దేవానాం జ్యోతిరూపేణావస్థాతుం తంతం విగ్రహం గృహీత్వా వ్యవహర్తుం సామ
ర్థ్యం తథాహి మాన్త్రవర్ణః । మేధాతిథేర్మేషేతి హ్యథాధిహీ కణ్వాయనిర్మేషో భూత్వా జహారేతి । స్మర్యతేచ ॥ ఆ
దిత్యః పురుషోభూత్వా కుంతీముపజగామేతి ॥ మృదాదిష్వప్యధిష్ఠాతారో వ్యపదిశ్యంతే । మృదబ్రవీదాపోబ్రువన్ని
త్యాదాదర్శనాత్ । ననుమంత్రార్థవాదానాం స్వార్థే తాత్పర్యాభావాన్న తేషామపితథాత్వా
తద్ధం విగ్రహాసిద్ధిరితిచేన్న । అతోహ్యస్తి హ్యావాత్రం పాన్యబాధితత్వే ప్రామాణ్యమస్తీత్యర్థః । అర్థవాదేష్వపి
శబ్దశక్తిబలాజ్జాతస్య అర్థప్రత్యయస్య బాధాభావే ప్రామాణ్యమప్రతిహతమేవ । తస్మాత్తేషాం యోజనావాప్తైః ॥
విధేః ప్రస్తావకతయా విధ్యైకవాక్యత్వకల్పనేనచైతేషామవాంతరవాక్యార్థబాధస్సంభవతి తస్యాభావేస్తుతి రపిస్యాత్ ॥
అతఏవవాయుర్వైక్షేపిష్ఠా వాదేష్వపిగుణవాదేనాబాధితమర్థమంగీకృత్యైవస్తుతిపరత్వమంగీక్రియతే । ననుతస్తుయ
భావ్యస్తార్థవాదానాం చోదనాపేక్షితఫలప్రతిపాదకతయా ప్రామాణ్యపరమేవం దేవతావిగ్రహప్రతిపాదకానామపి ।
తథాహి ॥ వృష్టికామః ... ర్వృష్ట్యాదిసర్వాలోచనయా రాత్రిసత్రన్యాయేన దేవతాప్రీతిరేవ ॥
కర్మణాంవ్యాపారత్వేన కల్ప్యతే । నత్వాత్మసమవేతమపూర్వాఖ్యాం మానాంతరాగోచరం కల్పనాగౌరవంచప్రసిద్ధ
త్వంచాప్యనిష్టం ఉభయత్రాపి విరోధాత్ । అభుంజానాంతరం చ కథం తృప్తిభావాచ్చ కథం ప్రసీదతీతి వాచ్యం ।
అభుంజానానామపి ... ప్రీతిసంభవాత్ । యథాకస్మింశ్చిత్ పూజ్యతమేఽసన్నిహితేపి సన్నిహితానాం
పూజాప్రతిగ్రహోద్దేశేన పూర్వం కించిత్తాంబూలాదికం విభజ్యాస్మై దత్వా సన్నిహితపూజాయాంకృతాయాంతి
ష్ఠత్వాసోపి కించిదలభమానోపి స్వోద్దేశేన త్యాగమాత్రేణాత్మానం పూజితమన్వానః ప్రసీదతి తథా దేవా
నాముద్దేశేన త్యక్తాహవిస్యఃప్యేషేపి తేన ప్రీతిరవిరుద్ధా ఏవంనమస్కారాదినాతృప్తికరణా ప్రీతిరుదాహర్త
వ్యా ॥ నచగ్రహాదీనామచేతనానామపి దేవతాత్వప్రీత్యసంభవః । తదధిష్ఠాతృదేవతాసంభవాత్ । ఏతేనాభ్యాచారితా
నివ్యాఖ్యాతాని । వస్తుతస్సర్వాంతర్యామీశ్వరఏవ సర్వఫలప్రద ఇతి తస్యైవప్రీతిః కల్ప్యతే ॥ అతఏవగీతాసు । యోయో
యాంయాంతనుం భక్తశ్శ్రద్ధయార్చితుమిచ్ఛతి ॥ తస్యతస్యాచలాం శ్రద్ధాం తామేవవిదధామ్యహం ॥ సతయా
శ్రద్ధయాయుక్తస్తస్యారాధనమీహతే ॥ లభతేచతతః కామాన్మయైవ విహితాన్హితానితి । తస్మాచ్చేతనత్వాద్విగ్ర
హవత్త్వాద్దేవతానాం బ్రహ్మవిద్యాధికారోస్తీతిసిద్ధం ॥ అహహరేత్వాశూద్రతవైవ సహ గోభిరస్త్వితి శ్రుతౌ శూద్రశబ్ద
శ్రవణాత్ పూర్వం బ్రహ్మవిద్యాయాస్సామాన్యేనమనుష్యాధికారవ్యపదేశాత్ తేషామంగుష్ఠమాత్రహృదయప్ర
దేశవిశేషదర్శనాచ్చ శూద్రాణామపితదధికారమస్తీత్యాశంకాయామాహ ॥ * * *

శుగస్యతదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సూచ్యతే హి ॥ ౩౪ ॥

ఛాందోగ్యే చతుర్థాధ్యాయే ఉపాఖ్యాయతేస్య విషయః ॥ అహహారేత్వాశూద్రతవైవసహ గోభిరస్త్వితి । అజ
హారేమాః శూద్రానేనైవముఖేనాలాపయిష్యథా ఇతి । ఇహశిష్యస్య గురుణా అహహరే త్వా శూద్రేతి శూద్రశబ్దేనసంబోధనము
పపద్యతే । తస్మాదత్ర శూద్రస్య బ్రహ్మవిద్యాయామధికారోస్తి న వేతి సంచింత్యతే । శూద్రాణాం బ్రహ్మవిద్యాయామధికా
రోస్తి । శ్రుతావపి శూద్రశబ్దస్య ఆమంత్రణదర్శనాత్ । వసంతే బ్రాహ్మణోగ్నీనాదధీత గ్రీష్మే రాజన్యః । శరది వైశ్యః
ఇతి ॥ త్రైవర్ణికానామేవాగ్నిసంబంధదర్శనాత్తేషామేవ బ్రహ్మవిద్యాధికార ఇతి చేన్న । అర్థిత్వాది
కం శూద్రాణామపి సంభవాత్ । మనుష్యాధికారమపహాయ దేవానామధికారవ్యపదేశాత్ తద్వత్ త్రైవర్ణికాధికారమపహాయ
శూద్రస్యాప్యధికారఇతి ప్రాప్తం । ఆహవనీయాభావేనాగ్నిసాధ్యకర్మానధికారేపి దేవాదివద్విద్యాయామధికారసంభవా
త్ ॥ ఉపనయనాద్యభావేపిదేవాదివద్బ్రహ్మవిద్యాధికారః ॥ ననుస్వయంభావేనవేదార్థజ్ఞత్వం త్రైవర్ణికానామేవాధికార ఇతి
చేన్న । శూద్రాణామపి పురాణశ్రవణాదినా జ్ఞానోపపత్తేః । నిషాదస్థపతిన్యాయేన మహావాక్యార్థగ్రహణాధికార
సంభవాచ్చ తస్మాదత్ర శూద్రస్య ముఖ్యార్థతయా బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వం భవతీతి చేదుచ్యతే ॥ * ॥ నశూద్రస్యబ్రహ్మ
విద్యాధికారః । దేవానాముపనయనాభావేపి సుకృతవిశేషప్రాప్తవేదవేదార్థత్వాత్ ॥ స్వభావసిద్ధాబాహ్యబ్రహ్మాత్మ

త్వాత్తైజశ్శరీరత్వాద్ధ్య లోకసంబంధావ్వ నాధికారవిరోధః । వేదాధికారహేతుభూతోపనయనస్యత్రైవర్ణికవిషయత్వాత్ జౌపనిషచ్ఛాస్త్రస్య వేదాంగత్వాత్ । యచ్చేదం శూద్రోయజ్ఞేనవక్లుప్త ఇతిన్యాయాత్ । ఛాందోగ్య చతుర్థాధ్యాయే సంసర్గవిద్యాయాం శూద్రశ్రవణ న్యాయాభావాచ్చ । నలింగంసాధకం । లింగస్యాధికృతవిషయత్వ వ్యాఖ్యానార్థమిదంసూత్రం । శుగస్యతదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సూచ్యతేహీతి । అస్యజానశ్రుతేః క్షత్రియస్యతదనాదరశ్రవణాత్ । తస్యహంసస్యఅసాదరశ్రవణాద్యాశుగుత్ప న్నాశూద్రశబ్దేనసూచ్యతే । రైక్వేణస్వస్యసర్వజ్ఞత్వజ్ఞాపనార్థం తథా దర్శనాత్ తయాశుచాక్రైక్వంప్రతి జానశ్రుతిద్రావేతి శూద్రోజానశ్రుతిః । ముఖ్యార్థసంభవాద్యోగో గృహ్యతే । అత్రిజానశ్రుతిః పౌత్రాయణం రాజానం ప్రాసాదస్థం కదాచిద్ధంసా నాంతదుపరిమాలారూపేణ గచ్ఛన్తామేకోహంసఏకం ప్రత్యువాచ । అయంజానశ్రుతిర్మహాభాగ కథితమితరం ప్రత్యువాచ । కోయంవరాకః ద్రవతోప్యస్ప్రష్టో రైక్వఇతి తచ్ఛ్రుత్వా జానశ్రుతేశ్శోక ఉత్పన్నస్తేనైవ శోకేనహారధగో సువర్ణాద్యుపాయనం గృహీత్వారైక్వఇతి తచ్ఛ్రుత్వాజానశ్రుతేశ్శోక ఉత్పన్నస్తేనైవహార ధగోసువర్ణాద్య పాయనం గృహీత్వారైక్వఆహ । హేజానశ్రుతేశూద్రహారిత్వాహార యుక్తాఇత్యాగ మనశీలోరైగవా దిశంచనీతము పాయనంచరవై వాస్తునైతేనా ల్పాపాయనేన అహము పదేక్ష్యామీత్యాఖ్యాయికార్థస్సంక్షేపతో జ్ఞేయః । అపిచ । వేదాధ్యయనాభావేనతత్సాధనోపలబ్ధతద్జ్ఞాన సిద్ధ్యభావాత్ । స్మృతిపురాణేతిహాసాని శ్రుత్యర్థముపపాదయంతి । తస్మాత్తచ్ఛ్రవణాధికారోపినస్యాత్ తంత్రైన శూద్రాణాం విధీయతే । తచ్ఛ్రవణజన్యజ్ఞానంతుసర్వపాపాశనయనఫలం । విదురధర్మవ్యాధాదీనాం దేవాంశసంభూతత్వాత్పురాణశ్రవణజన్యజ్ఞానద్వారామోక్షాధికారిత్వంగ విరుధ్యతే । ననుముఖ్యఏవశూద్రో జానశ్రుతిరస్తుకిం జఘన్యేనయోగేనేత్యతఆహ ।

క్షత్రియత్వగతేశ్చోత్తరత్ర చైత్రరథేనలింగాత్ । ౩౫ ।

నచాత్రాపి జానశ్రుతేశ్శూద్రభాతి విషయత్వం । ప్రకృతప్రకరణాదుత్తరత్రసంసర్గవిద్యాయామేవచైత్రరథేనప్రసిద్ధక్షత్రియేణ అభిప్రతారిణాన హసమభివ్యవహారాత్సకలింగాత్సమానంచసమభివ్యాహారో భవతి । జానశ్రుతిస్సోపాసనోపక్రమె । హితౌత్రాయణశ్రద్ధాదేయో బహుదాయీబహుపాక్యఆసీన్సర్వతోవసథానావయాంచక్రే । సర్వతఏవమే తదన్నమత్స్యంతి తేదానపతిత్వం నానావిధపక్వాన్నప్రదాయిత్వం చోపదిశ్యతన్మధ్యేసహసందిహానఏవక్షత్తారమూచేతిక్షత్ప్రేరణముపదిశతి । తదుపసంహారే । వేయంజాయా అయంగ్రామోయస్మిన్నాస్యఇతితేహైతైరైక్వపర్ణానాం మహావృషేషు చయత్రాస్మఉపాసేతి బహుషుగ్రామదాతృత్వముపదిశ్యతె । తస్మాదేతద్ధర్మైర్జానశ్రుతేః క్షత్రియత్వమేవావబోధ్యతే । అథశౌనకం చకాపేయ మభిప్రేతారిణం చకాక్షసేనిం సూదేనపరివిశ్రమాణౌ బ్రహ్మచారిబిభిక్షె ఇతికాపేయాఖ్య యాజకయోగాదభిప్రేతారీచైత్రరథః క్షత్రియ ఇత్యుపదిశ్యతె । చిత్రరథపురోహితత్వంచకాపేయానాంశ్రౌతప్రసిద్ధం । ఏతేనవైచిత్రరథంకాపేయ అయాజయదితి । ఏకేనద్విరాత్రేణసమానాన్వయానాంహిస్త్రామేణసమానాన్వయాఏవయాజకాభవంతి । ననుచిత్రరథపురోహితః కాపేయయోగాదభిప్రేతారిణశ్చైత్రరథత్వం భవతితస్మాన్నక్షత్రియత్వమితిచేన్న । చైత్రరథిర్నామైకః క్షత్రపతిరజాయత । ఇతివాక్యశేషేచిత్రరథవంశజత్వేనక్షత్రియపతిత్వేనచ । క్షత్రియత్వవ్యపదేశాత్తద్వదత్రాపిబ్రాహ్మణేన కాపేయేనయుక్తాభిప్రేతారీక్షత్రియఇతి ఉపదిశ్యతె । తద్వదేకేన బ్రాహ్మణేనయుక్తోజానశ్రుతిరపిక్షత్రియఇత్యవగమ్యతే । తస్మాత్క్షత్రియస్యైవశూద్రేతిసంబోధనముపపద్యతే । నిషాదస్థపతిన్యాయేనశూద్రస్య జౌపనిషద్బ్రహ్మవాక్యశ్రవణాధికారమస్తీత్యాశంక్యనిరాకరోతి ।

సంస్కారపరామర్శాత్తదభావాభిలాపాచ్చ । ౩౬ ।

అత్రాపినశూద్రాణాంబ్రహ్మవిద్యాధికారః । కుతః । బ్రహ్మవిద్యోపదేశప్రకరణేఉపనయనాదిసంస్కారపరామర్శాత్ । తంహోపనిన్యే అధీహిభగవఇతిహోపససాదబ్రహ్మపరాబ్రహ్మనిష్ఠాపరం బ్రహ్మాన్వేషమాణాఏషహవైతత్సర్వంవక్ష్యతీతితేహసమిత్పాణయో భగవంతంపిప్పలాదముపసన్నాఇత్యాదినాఉపనయనస్యబ్రహ్మవిద్యాంగత్వోపదేశాత్ ।

ఇతశ్చ న జానశ్రుతిశూద్రస్యాధికారః । న చ తాన్హానుపనీయైవేత్యాదావనుపనీతానామపి వైశ్వానరవిద్యాయామధికారిత్వవ్యపదేశాదనియతముపనయనమితి చేన్న । నిషేధస్య ప్రాప్తిపూర్వకత్వాత్ప్రోపనయనానాం ప్రాచీనశాలాదీనాం ద్విజానామేవాధికారాత్ ॥ నిషేధస్తు స్వవిద్యోపదేష్టుర్వైశ్వపతేరాజ్ఞో న్యూనవర్ణత్వాద్ద్రష్టవ్యః ॥ ప్రాచీనశాలాదీన్ప్రతీనుపనీయైవ అశ్వపతిరాజోవాచేతి శ్రుత్యర్థః ॥ న చ తర్హి శూద్రస్యాప్యుపనయనం కల్ప్యతామిత్యత ఆహ ॥ తదభావాభిలాపాచ్చేతి । న శూద్రే పాతకం కించిన్న చ సంస్కారమర్హతీతి । శూద్రశ్చతుర్థో వర్ణ ఏకజాతిరితి స్మృతేశ్చేత్యాదినా ఉపనయనాదిసంస్కారాభావాభిలాపాదిత్యర్థః । పాతకం భక్ష్యాభక్ష్యవిభాగాభావకృతం ఏకజాతిరుపనయనరహితః తద్భావః ॥ నిషాదస్థపతిం యాజయేదితి విధిరస్తీతి చేన్న ॥ ఉపనయనసంస్కారవిశిష్టత్రైవర్ణికానామేవ శ్రుతిస్మృతిషూపనయనవాక్యే త్రైవర్ణోపదేశాత్ ॥ న శూద్రస్య బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వం సర్వథాసంభవతీతి సిద్ధం । అత్ర హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * *

తదభావనిర్ధారణే చ ప్రవృత్తేః ॥ ౩౭ ॥ * ॥

ఇతశ్చ న శూద్రస్యాధికారః ॥ శూద్రత్వాభావనిర్ధారణే సత్యేవోపదేశప్రవృత్తేర్వ్యపదేశాత్ ॥ నైతదబ్రాహ్మణో వివక్తుమర్హతి సమిధం సోమ్యాహరోపత్వా నేష్యే న సత్యాదగా ఇతి లింగాత్సత్యకామో జాబాలః ప్రమీతపితృకో గౌతమసమీపం గత్వా బ్రహ్మచర్యముపేయామి త్వామిత్యవాదీత్తం గౌతమః ప్రపచ్ఛ కింగోత్రోసి ॥ జాబాల ఉవాచ ॥ మాతా పి న జానాత్యహమపి న జానామీతి ॥ తచ్ఛ్రుత్వా గౌతమః నాబ్రాహ్మణస్యైతాదృశస్య యథార్థవాదిత్వం సంభవతీతి శూద్రత్వాభావం నిశ్చిత్య శిష్యభావమంగీకృతవానిత్యాఖ్యాయికాదర్శనాచ్చ న శూద్రస్యాధికార ఇతి సిద్ధం ॥ న చోపనయనాసంభవేపి బ్రహ్మోచ్చారణనిరాసః కాదాచిత్కస్సార్వత్రికో వా ॥ న సర్వత్రాసంభవతి ॥ డింభకస్యోపనయనాసంభవే న బ్రహ్మాభివ్యాహారయేత్ ॥ అన్యత్ర స్వధానినయనాదితి స్వధానినయనే బ్రహ్మోచ్చారణవిధానాత్ తస్మాత్కాదాచిత్క ఇత్యుపదిశ్యతే । తతోనుపనీతస్య శూద్రస్య పాకయజ్ఞాదిషు బ్రహ్మోచ్చారణనిరాసస్స్యాత్ । న బ్రహ్మవిద్యాధికారనిషేధ ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * * * *

శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధాత్స్మృతేశ్చ ॥ ౩౮ ॥

ఇతశ్చ న శూద్రస్యాధికారః । కస్మాత్ స్మృతేశ్చ ॥ స్మృతౌ వేదశ్రవణస్య తదధ్యయనస్య తదర్థయోజనయోరర్థజ్ఞానానుష్ఠానరూపయోరర్థయోః ప్రతిషేధాన్నిషేధాదిత్యర్థః । అథ హాస్య వేదముపశృణ్వతస్త్రపుజతుభ్యాం శ్రోత్రప్రతిపూరణముదాహరణే జిహ్వాచ్ఛేదో ధారణే శరీరభేద ఇతి శ్రుతౌ శూద్రస్య వేదాధ్యయనాదౌ నిషిద్ధాయాం తే శూద్రస్య వేదశ్రవణే తచ్ఛ్రోత్రే తత్ప్రమాదరాత్ । త్రపుప్రపూరయేదాజ్ఞా । తదుచ్చారణమాత్రతః ॥ తజ్జిహ్వాం ఛేదయేత్తత్రాణకాం ॥ తద్ధారణవశాత్తదా ॥ శరీరభేదనం కుర్యాద్విధిరేషామయముచ్యతే ఇతి స్మృతిరపి శ్రూయతే । తస్మాదుపనయనాదిసంస్కారవిశిష్టత్రైవర్ణికానామేవ వేదశ్రవణవేదాధ్యయనవేదార్థానుష్ఠానవిధిసంభవాత్తేషామేవ బ్రహ్మవిద్యాధికార ఇతి రాద్ధాంతః ॥ న చ విదురధర్మవ్యాధప్రభృతీనాం బ్రహ్మజ్ఞానదర్శనాచ్ఛూద్రాణాం బ్రహ్మవిద్యాధికారనిషేధ ఇతి చేన్న । తేషాం దేవతాంశత్వాత్ । దేవాంశసంభవానాంతు జాతిభేదం న కారయేత్ । స్వభావసిద్ధవిజ్ఞానాద్వ్యాసదేవాదివత్సదా । తత్పుత్రబాంధవాదీనాం జాతిభేదః ప్రకల్ప్యతే ఇత్యాదౌ కారణపురుషత్వేన నిర్గతజాతిభేదవ్యపదేశాద్విదురాదీనామపి శూద్రత్వమౌపచారికమేవ ॥ తథాపి తేషాం గురుసమీపే త్రైవర్ణికైస్సహ పురాణేతిహాసశ్రవణాధికారమాత్రమేవ విధీయతే । న ప్రత్యక్షవేదవేదాంతవిద్యాధికారిత్వం । ప్రాసంగికాదధికారచింతానివృత్తా । ప్రకృతవాక్యార్థసంధానమధికరణాంతరేణ దర్శయతి ॥ * * * * *

కంపనాత్ ॥ ౩౯ ॥

సర్వగతస్య శివస్య పరబ్రహ్మణస్సాధకానుగ్రహాయ మధ్యహృదయసద్మనితత్త్వం అంగుష్ఠపరిమేయం ప్రదర్శ్యతే ॥

యదిదం కించ ॥ జగత్సర్వంప్రాణ ఏజతినిస్సృతం ॥ మహద్భయం వజ్రముద్యతంయ ఏతద్విదురమృతాస్తే భవంతి కఠవల్లీషష్ఠాధ్యాయే పఠితవాక్యేప్వత్ర తేస్యవిషయః ॥ అత్రజగత్కంపనహేతుః ప్రాణోవాయుః కింవాపరమేశ్వరో వేతిసంశయః ॥ యదిదం కించ జగత్సర్వంప్రాణఏజతినిస్సృతమితి వాక్యేనిసృతముత్పన్నం యదిదంజగత్సర్వంప్రాణేనిమిత్తేశ్రూయతే ॥ ప్రాణశబ్దస్యప్రాణవాయౌప్రసిద్ధత్వాజ్జగదాప్తస్య పరమేశ్వరస్య విశ్వకంపన హేతుత్వాసంభవాత్ । తమేవవిదిత్వా ఽతిమృత్యుమేతినాన్యః పంథావిద్యతే ఽయనాయ ఇతి తమేవవిద్వానమృత ఇహ భవతీతి (?) నమస్తేవాయో త్వమేవప్రత్యక్షంబ్రహ్మాసి త్వామేవ ప్రత్యక్షంబ్రహ్మ వదిష్యామి ఇతి వాయో రేవ బ్రహ్మత్వవ్యపదేశాచ్చ అత్రప్రాణోపాసనస్యైవమోక్షోపదేశోనవిరోధః । కించ ॥ అప పునర్మృత్యుంజయతియ ఏవం వేదేతిశ్రుతౌ వాయువిజ్ఞానస్యమోక్షఫలంస్పష్టముక్తం । అథవా ॥ మహద్భయంవజ్రముద్యతంయఏతద్విదురమృతాభవంతీతి వాక్యేమహాభయహేతుత్వంవజ్రస్య వ్యపదేశాత్ । వాయోపజన్యాభావేనవివర్తనమానేవిద్యుత్స్తనయిత్నువృష్ట్యశనయోజాయంతఇతి శ్రవణాత్ అశనిహేతువాయులక్షకత్వం వజ్రస్యాపియుక్తం ॥ తస్మాత్సర్వథాత్రపరమేశ్వరముఖ్యలింగాదర్శనాన్న పరమేశ్వరఏవోపదిశ్యతఇతిచేదుచ్యతే ॥ **॥ కంపనాత్ । అత్రజగత్కంపనహేతుః పరమేశ్వరఏవ ॥ ఏజృకంపనఇతిధాతోః కంపనార్థత్వాదిత్యర్థః । భీషాస్మాద్వాతః పవతేభీషోదేతిసూర్యః । భీషాస్మాదగ్నిశ్చేంద్రశ్చమృత్యుర్ధావతి పంచమ ఇతియస్యశాసనచ మేనసర్వేవయంనిషిద్ధవిముఖావిహితేషుప్రవర్తామహేత్యాదౌచ పవనాదీనాంభయహేతుత్వం పరమేశ్వరస్యైవోపదిశ్యతే ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదౌజగన్నియామకత్వం తస్యైవదర్శనాజ్జగద్భయహేతుత్వం సముచితం ॥ తస్మాద్రౌద్రముఖంభీష్మంభావుకమితిశ్రవణాత్ కల్యాణమూర్తేరపి జగచ్ఛాసకతయాభయహేతుత్వం సర్వోపాదానత్వాత్తస్యప్రాణశబ్దవాచ్యత్వంయుక్తం । సఏవవిష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోఽగ్నిస్సచంద్రమాః ॥ సప్రాణస్యప్రాణమిత్యాదిశ్రుతిశతేషు శ్రూయతే ॥ కించోపక్రమోపసంహారమధ్యపరామర్శతయాపరమేశ్వరప్రకరణత్వాదగమానాన్యవిషయత్వం ॥ తదేవశుక్రంతద్బ్రహ్మ తదేవామృతముచ్యతే ॥ తస్మింల్లోకాశ్శ్రితాస్సర్వే తదునాత్యేతికశ్చనేత్యుపక్రమవాక్యే పరమేశ్వరఏవోపదిశ్యతే ॥ జగత్సర్వంప్రాణఏజతీతిచ ఏజయితృత్వమపీదం పరమేశ్వరస్యైవోపలభ్యతే ॥ నవాయుమాత్రస్య ॥ శ్రుత్యంతరే ॥ ప్రసిద్ధం ॥ నప్రాణేనాపానేనమర్త్యోజీవతి । కశ్చనఇతరేణతుజీవంతి । యస్మిన్నేతావుపశ్రితావితి ఉత్తరత్రాపి ॥ భయాదస్యాగ్నిస్తపతిభయాత్తపతిసూర్యోభయాదింద్రశ్చవాయుశ్చమృత్యుర్ధావతిపంచమఇత్యాదినా పరమేశ్వరధర్మబాహుళ్యాత్ తత్ప్రకరణమితి నిశ్చీయతే । వజ్రశబ్దవాచ్యత్వం సాధ్యసకారణత్వసామాన్యాత్సముచితం పరమేశ్వరస్యైవ ॥ యఏతద్విదురమృతాస్తేభవంతీతివాక్యనిర్దిష్టామృతఫలవ్యపదేశోపి పరమేశ్వరవిషయత్వముపదిశతి । జ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంతమేతి ఈశంజ్ఞాత్వా అమృతాభవంతి ॥ సంపశ్యన్బ్రహ్మపరమంయాతి నాన్యేనహేతునేత్యాదౌశివజ్ఞానస్యైవమోక్షహేతుత్వనిర్దేశాన్న వాయువిజ్ఞానాదమృతత్వంకశ్చిదపి విధీయతే ॥ తత్రోపసంహారేఽన్యత్రధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్కృతాకృతాత్ । అన్యత్రభూతాచ్చభవ్యాచ్చ । యత్తత్పశ్యసితద్వదేతిపరమేశ్వరస్యోక్తత్వాత్ జగత్కంపనహేతుత్వంనేతరస్యేతిసిద్ధం । దహరపుండరీకాదిప్రదేశవిశేషేషు వ్యాపకత్వేనప్రతిపాద్యస్యాపి వ్యాపరబ్రహ్మణః వ్యాపకత్వముపపాదయితుమధికరణాంతరమాహ ॥ * * * *

జ్యోతిర్దర్శనాత్ ॥ ౪౦ ॥

ఛాందోగ్యపంచమాధ్యాయే ప్రజాపతివిద్యాయామామ్నాయతే । ఏషసంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయపరంజ్యోతిరూపంసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే ॥ సఉత్తమః పురుషఇతి । ఇహజ్యోతిశ్శబ్దేనప్రసిద్ధం సూర్యాదిజ్యోతిర్నారాయణః పరమశివోవేతిసంశయః ॥ నాత్రజ్యోతిశ్శబ్దేనపరమశివః ప్రతిపాద్యః ॥ తస్యతేజః పరత్వేనముఖ్యత్వాత్ । జ్యోతిశ్చరణాభిధానాదిత్యత్రచరణహేతుత్వేనజ్యోతిశ్శబ్దస్యప్రాప్తపరత్వాగదర్శనాత్తద్వదత్ర పరమేశ్వరపరత్వంనోపపద్యతే ॥ కుతః కారణాభావాత్ ॥ నముక్తిప్రాప్తిహేతుత్వమపి పరమేశ్వరస్య సంభవతి ॥ అథయా ఏతాహృదయస్యనాడ్యఇత్యాది నాడీఖండే అథయత్రైతస్మాచ్ఛరీరాదుత్క్రామత్యథైతైరేవరశ్మిభిరూర్ధ్వమాక్రమత ఇత్యాదిశ్రుతౌ ప్రభాకరస్యైవముక్తప్రాప్యత్వవ్యపదేశాత్ । కించ ॥ నారాయణస్యాపిసముచితం ॥ ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతఇత్యాదౌముక్తప్రాప్యపరంజ్యోతిః పురుషోత్తమశబ్దవాచ్యత్వేననిర్దేశాత్ పురుషోత్తమశబ్దస్యతస్యైవరూఢత్వాత్ ॥ తస్మాత్తమోరేవపురుషోత్తమశబ్దసమానాధికరణపరం జ్యోతిశ్శబ్దవాచ్యత్వంసంభవతీతిప్రాప్తేబ్రూమః ॥ *** ॥ జ్యోతిర్దర్శనాత్ ... । యఆత్మాపహతపాప్మా ఇత్యుపక్ర

మాలోచనయాపరమశివస్యైవప్రతిపాద్యత్వేనానువృత్తిదర్శనాత్ । అతః పరం జ్యోతిశ్శబ్దవాచ్యత్వ ముత్తమపురుషత్వం ముక్తప్రాప్యత్వంచ పరమేశ్వరేణవిరోధః । అపహతపాప్మత్వాదిధర్మవిశిష్టపరమశివ ఏవాత్రా సోఽన్వేష్టవ్యఇతిప్రతిజ్ఞానాత్ । ఏతంత్వేవతేభూయోనువ్యాఖ్యాస్యామీత్యనుసంధానాత్ అశరీరంవావసంతంన ప్రియాప్రియేస్పృశత ఇత్యాదావశరీరత్వేనజ్యోతిస్సంపత్త్యుపదేశాత్ । కించ । ఉత్తమపురుషవిశేష ణాత్పరమపురుష ఏవాత్రనిర్దిశ్యతే । బ్రహ్మప్రకరణాన్నముక్తప్రాప్యత్వంనసరిభాకరస్యోపపద్యతే । అత్రబ్రహ్మసము త్పన్నతఇతితథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషము పైతిదివ్యమిత్యాదావ పునరావృత్తత్తయా ముముక్షూణాం పరమశివప్రాప్తిదర్శనాత్ । సనారాయణస్యాపిముక్తప్రాప్యత్వంసంభవతి । జ్ఞాత్వాశంభుంశివమత్యంతమేతి ॥ తథాశివమవిజ్ఞాయదుఃఖస్యాంతోభవిష్యతీత్యాదౌముక్తానాంపరమశివ ప్రాప్తిదర్శనాత్ । పురుషోత్తమశబ్దోఽపి పరమేశ్వరేసంభవతి । పురుషేభ్యః శారీరేభ్యః పరమః ఉత్కృష్టత్వాత్ । బ్రహ్మవేధికేవేష్టితం పురుషోత్తమమితి ప్రాప్యస్యపరమశివస్యబ్రహ్మణః పర్యాయత్వేనసహస్రకరపాణిశబ్దవత్ప్రయోగదర్శనాత్ ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదౌవేదాదిసర్వవిద్యానియామకత్వ సర్వభూతాత్మకపురుషనియామకత్వాది ధర్మాణాంపరమేశ్వరస్యోపదేశాత్ । సర్వపురుషాత్మకజీవనియామకత్వేనపురుషోత్తమఃజ్యోతిః పరశివఏవ ॥ పరాత్పరతరంబ్రహ్మతత్పరాత్పరతో హరిః । యత్పరాత్పరతోఽధీశస్తస్మైపరశివసంకల్పమస్తుశివసుద్వైవతంచతుర్థం మన్యంతే॥ సఆత్మాసవిజ్ఞేయః ॥ శివోద్వైతః । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరిత్యాదౌపురుషశబ్దవాచ్యనారాయణాది జీవేభ్యోఽధికత్వవ్య పదేశాత్పరమశివఏవ పురుషోత్తమఇతిరాద్ధాంతః । పురుషోత్తమశబ్దస్యవిష్ణౌ వేదరూఢిరితిచేత్ । హరివంశే కృష్ణంప్రతి పరమేశ్వరవచనం ॥ యానినామాని గౌణానిచ తవ లోకేమహీయతే । తాన్యేవమమ నామానినాత్ర కార్యావిచారణేతి వా క్యదర్శనాత్పురుషోత్తమశబ్దవాచ్యత్వంతస్యైవసిద్ధం । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఆకాశోఽర్థాంతరత్వాదివ్యపదేశాత్ ॥ ౪౧ ॥

ఛాందోగ్యస్యాష్టమాధ్యాయే పఠ్యతేస్యవిషయః । ఆకాశోహవైనామరూపయోర్నిర్వహితా । తేయదంతరాతద్బ్రహ్మతదమృతంసఆత్మేతి । ఇహసర్వార్థిక్యత్వేనోపదిష్టఆకాశోభూతాకాశః కింజీవఉతపరమేశ్వరోవేతిసంశయః । విభుత్వాకాశశబ్దస్యరూఢత్వాత్ అవకాశప్రదాతృత్వేనతస్యనామరూపవిభాగయోగ్యత్వంసంభవాత్ । సర్వాణిహవా ఇమానిభూతానిఆకాశాదేవసముత్పద్యంతఇత్యాదౌ జగత్కారణత్వంతస్యైవవ్యపదేశాత్ తదేవ యుక్తం । ఉతజీవోపిస్యాత్ । అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతి వికారజాతస్యనామరూపవ్యాకృతత్వాన్నిర్విశేషస్యపరమేశ్వరస్యతదసంభవాత్ । తస్యనామరూపవ్యాకరణదర్శనాత్ చిదాకాశరూపత్వాచ్చతస్మాత్తయోరేవ ఆకాశశబ్దవాచ్యత్వముచ్యతఇతి ॥ ❀ ॥ చేత్ప్రబ్రూమః ॥ ❀ ॥ ఆకాశోఽర్థాంతరత్వాదివ్యపదేశాత్ । అత్రఆకాశశబ్దవాచ్యశ్శివఏవ । తస్మాదర్థాంతరత్వాదివ్యపదేశాత్ । అర్థానాంపదార్థానామంతరత్వవ్యపదేశాత్ నామరూపాత్మకస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచాంతరాత్మత్వవ్యపదేశాన్నిర్దేశాదిత్యర్థః । ఆదిశబ్దేన । తేయదంతరాతద్బ్రహ్మతదమృతంసఆత్మేత్యాదినా బ్రహ్మత్వాదివ్యపదేశోద్రష్టవ్యః । పరమేశ్వరాద్భిన్నస్యభూతాకాశాదేరాత్మత్వామృతత్వాదిధర్మాణామసంభవాత్ప్రకరణవిరోధాచ్చ బ్రహ్మలింగభూయస్త్వాన్నేతరఇతిసిద్ధం । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

సుషుప్త్యుత్క్రాంత్యోర్భేదేన ॥ ౪౨ ॥

వ్యపదేశాదిత్యనువర్తతే బృహదారణ్యకే షష్ఠాధ్యాయేదృశ్యతే స్యవిషయః యోఽయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేషుహృద్యంతర్జ్యోతిషస్సమానస్సన్నుభౌలోకావనుసంచరంతీతి । అత్రవిజ్ఞానమయోలింగశరీరావచ్ఛిన్నశ్శారీరః పరమేశ్వరోవేతిసంశయః । అత్రజీవఏవాభిధీయతే । ఉపక్రమోపసంహారమధ్యపరామర్శాదిభిర్జీవస్యైవప్రకృతత్వాత్ । యోఽయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వితిశరీరకారణాత్ । సవాఏషమహానజఆత్మాయోఽయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేష్విత్యుపసంహారేపితదనిరాకరణదర్శనాత్ । మధ్యేపి । ఏషోంతర్హృదయఆకాశస్తస్మిన్శేతఇతి హృదయాంతరవ్యవస్థాన

వ్యపదేశాదపి పూర్వాపరమధ్య పరామర్శేషు పరమేశ్వరపరత్వ విధాయకశబ్దాదర్శనా దవస్థాత్రయానుగతజీవస్యై వవిద్యమానత్వాత్స ఏవాత్ర ప్రతిపాద్యత ఇతి చేదుచ్యతే ॥ * ॥ కతమ ఆత్మా ॥ యోఽయం విజ్ఞానమయః ఇత్యత్రాభ్రమరకీటకవన్ముక్తజీవస్య శివాత్మకత్వాన్ముక్త ఏవ ప్రతిపాద్యతే ॥ నతు బద్ధజీవః । కుతః । సుషుప్త్యవస్థాయాం ఉత్క్రాంత్యవస్థాయాం చ జీవబ్రహ్మభేదస్య భేదేనద్వివారం ప్రతిపాదితత్వాదిత్యర్థః ॥ సుషుప్తౌ తావదయం పురుషః ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కించన వేద నాంతరమితి జీవపృథక్త్వేన ప్రాజ్ఞానశబ్దేన పరమశివో నిర్దిశ్యతే ॥ నన్వత్ర జీవః పురుషో భవతి । తస్య శరీరబాహ్యాభ్యంతర విజ్ఞాతృత్వసంభవాత్ ॥ శరీరాధిపతిత్వాత్ ఉపక్రమోపసంహారాది షడ్విధలింగైస్తద్ధర్మధర్మినాచ్చ జీవ ఏవాత్ర ప్రజ్ఞానశబ్దవాచ్య ఇతి చేన్న । ప్రజ్ఞానశబ్దేనాత్ర పరశివ ఏవాత్ర ప్రతిపాద్యతే యఏషోంతర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిన్ శేతే సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః సర్వాధిపతి రిత్యాదిశ్రుతినిర్దిష్ట సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వాదిధర్మాణాం అన్యత్రాసంభవాత్ ॥ తథోత్క్రాంతావప్యయం శారీర ఆత్మా ప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వారూఢ ఉత్సర్జన్యాతీతి శరీరాద్వ్యతిరిక్తతయా పరమేశ్వరముపదిశతి ॥ తత్రాపి క్రమేణావద్యోయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వితి శారీరధర్మాణాం నోపదేశాత్ ॥ కించ ॥ శారీరధర్మాణామనూద్య తస్య భ్రమరకీటకవచ్ఛివైక భావత్వం నిర్దిశతి । తథోపసంహారేపి సవా ఏష మహానజ ఆత్మా యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వితి పరమేశ్వర ఏవాజరత్వాది ధర్మనిర్దిష్టః । తతోమధ్యే ॥ యదతఊర్ధ్వం మోక్షాయైవ బ్రూహీతి పదే పదే ప్రశ్నః ॥ అనన్వాగతస్తేన భవత్యసంగో హ్యయం పురుష ఇతి పునః పునః ప్రతివచనం చ । వాక్యసందర్భస్యాభేద పరత్వం జ్ఞాపయతి । అనన్వాగతం పుణ్యేనానన్వాగతం । పాపేన తీర్ణో హి తదా సర్వాన్ శోకాన్ । హృదయస్య భవతీతి శరీరేంద్రియాదివిలక్షణ పరమేశ్వరప్రతిపాదన పరత్వ వ్యపదేశాన్న శారీర పరత్వమితి సిద్ధం ॥ పరమేశ్వర పక్షే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * ॥

పత్యాదిశబ్దేభ్యః ॥ ౪౩ ॥

ఇతశ్చాసంసారిరూప ప్రతిపాదనమేవైతత్ । ఏతోఽస్మిన్ సందర్భే పరమేశ్వర ప్రతిపాదకాః పత్యాదయశ్శబ్దా దృశ్యంతే । సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశాన స్సర్వాధిపతిః । స న సాధునా కర్మణా భూయాన్నో ఏవాసాధునా కనీయాన్ ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతి రేష భూతపాల ఇత్యాదికముత్తరం శ్రూయతే ॥ బ్రహ్మాధిపతి ర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు సదాశివోం । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమః । పశూనాంపతయే పృథ్వీనాం పతయే జగతాం పతయే ఇత్యాదిశ్రుతిశతేష్వపి సర్వాధిపతిత్వం పరమేశ్వరస్యైవ ప్రసిద్ధం ॥ ఏవం సర్వేశ్వరత్వాదిజాతీయకాః । ధర్మాః నకుత్రాపి జీవస్యాదృష్టత్వాత్ అతః పరమశివ ఏవ ప్రతిపాద్యత ఇతి రాద్ధాంతః ॥ * ॥ * * * * * * * * *

ఇతి శ్రీమద్యతివరాజపరీవృఢ శ్రీమత్పండితభగవత్పాదాచార్యకృత భేదాభేదాత్మక విశేషాద్వైత సిద్ధాంతస్థాపక వైయాసిక బ్రహ్మసూత్రార్థప్రకాశకే శ్రీకరభాష్యే సమన్వయాభిధానస్య ప్రథమాధ్యాయస్య త్రయోదశాధికరణావచ్ఛిన్నద్యుభ్వాదిత్రిచత్వారింశత్సూత్రాత్మకతృతీయః పాదః ॥ * * * * *

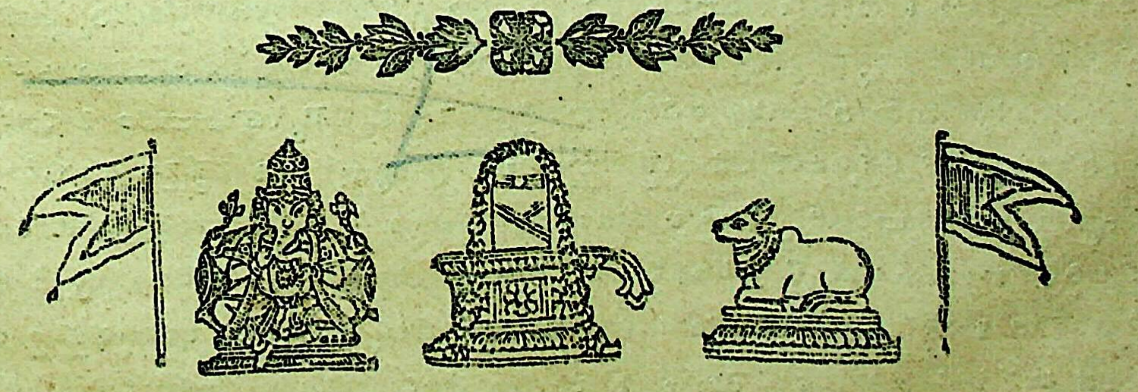

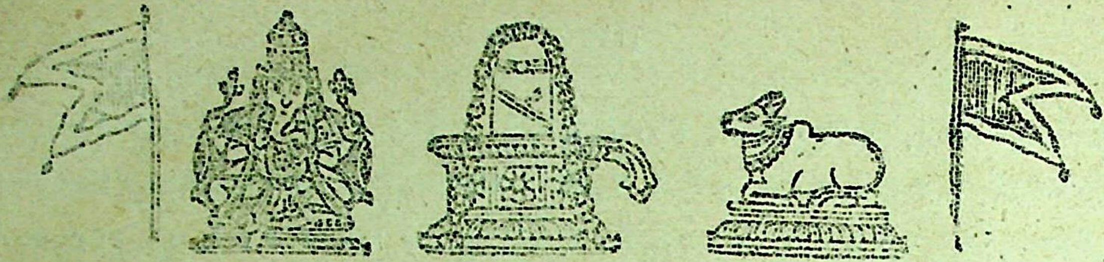

శాస్త్రారంభముముక్షూణాం పునరావృత్తిరహితఫలసిద్ధ్యర్థం బ్రహ్మజిజ్ఞాసా ముపదిశ్య తద్బ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వనిరాకరణపూర్వకసర్వజ్ఞత్వాదిప్రసాధనార్థం లక్షణప్రమాణ ధీనా హి వస్తుసిద్ధిరితి న్యాయేన వస్తుసిద్ధ్యర్థం చ జగజ్జన్మాది లక్షణం శాస్త్రప్రమాణకత్వం చోక్త్వా పరస్పరవిరుద్ధస్వభావ భేదాభేద శ్రుతీనామవిరోధతయా చతుర్థసూత్రే బ్రహ్మణి సమన్వయం ప్రదర్శయిత్వా ఉక్తబ్రహ్మలక్షణస్య ప్రధానే అతివ్యాప్తిమాశంక్యేక్షతేర్నాశబ్దమిత్యారభ్య గతిసామాన్యాదిత్యంతం అశబ్దత్వేన ప్రధానజగత్కారణత్వం నిరస్య పరమేశ్వరస్య తత్కారణత్వం ప్రథమపాదే వేదాంత వాక్యైః ప్రపంచితం ॥ ద్వితీయతృతీయపాదయోశ్చ స్పష్టబ్రహ్మ లింగానాముపాసన ద్వారా బ్రహ్మణి సమన్వయ ముపపాద్య ॥ క్వచిచ్ఛాఖా సు ప్రధాన జగత్కారణత్వ ప్రతిపాదక శబ్దానాం దృష్టత్వాదశబ్దత్వం కథం తస్యోపపద్యత ఇత్యాశంకాయాం చతుర్థ పాదోఽభ్యారభ్యతే ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

॥ ❁ ॥ ఆనుమానికమప్యేకేషామితిచేన్న శరీరరూపకవిన్యస్త గృహీతేర్దర్శయతిచ ॥ ౧ ॥

కఠవల్లిషు శ్రూయమాణాయా ముపదిశ్యతేఽస్య విషయః । ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః । మనసస్తు పరా బుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మా మహాన్పరః । మహతః పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషః పరః । పురుషాన్న పరం కించిత్సా కాష్ఠా సా పరా గతిః ॥ ఇహ మహత్పరత్వేనోపదిశ్యమానమవ్యక్తశబ్దనిర్దిష్టం సాంఖ్యప్రధాన ముత శారీరో వేతి సందేహః ॥ పూర్వాపరవాక్యసందర్భేణ ప్రధానమేవాత్ర ప్రతీయతే । సాంఖ్యశాస్త్రే మహదవ్యక్తపురుషశబ్దానాం తత్త్వత్రయే ప్రసిద్ధత్వాత్తేషామేవాత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ ॥ నాశబ్దత్వం తస్యోపపన్నం అవ్యక్తప్రకృతిప్రధాన మాయాదిశబ్దానాం ప్రాప్త్యా క్వచిద్వేదదర్శనాచ్చ । బ్రహ్మణ్యేవ వేదాంతానాం సమన్వయ ఇతి నియమాభావాత్ । కాపిలస్మృత్యాదిషు ప్రధానస్య జగత్కారణత్వం సిద్ధం తస్మాత్తస్య జగత్కారణత్వం శ్రుతిస్మృతిన్యాయసిద్ధత్వాత్తదేవాత్ర ప్రతిపాద్యత ఇతి చేద్వక్ష్యామః ॥ ❁ ॥ ఆనుమానికమప్యేకేషామితిచేన్న । శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతేర్దర్శయతిచ ॥ ఆనుమానికమిత్యనుమానగమ్యత్వాత్ప్రధానం । తదప్యేకేషాం శాఖినాం ప్రసిద్ధం అవ్యక్తపదశబ్దేన ప్రత్యభిజ్ఞం ప్రతిపాద్యతే ! ఇత్యశబ్దత్వమసిద్ధమితి చేన్న । శరీరస్య పూర్వవాక్యే రథరూపేణ విన్యస్తస్యోత్తరవాక్యే అవ్యక్తశబ్దేన గృహీతేర్గ్రహణాత్ । సవ్యాక్తశబ్దస్యార్థం శరీరపరత్వమిత్యత అహ । దర్శయతిచేతి । పూర్వోక్తవాక్యసందర్భః పర్యాలోచ్యమానః । ఔచిత్యేనావ్యక్తశబ్దేన శరీరగ్రహణం దర్శయతి । ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవతు । బుద్ధింతు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహమేవచ । ఇంద్రియాణి హయానాహుర్విషయాంస్తేషు గోచరాన్ । ఆత్మేంద్రియమనోయుక్తం । భోక్తేత్యాహుర్మనీషిణ ఇత్యుపక్రమ్య । సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమితి ప్రాప్యత్వాత్కిం తద్విష్ణోః పరమిత్యాకాంక్షాయామింద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా ఇత్యారభ్య ॥ సా కాష్ఠా సా పరా గతిరిత్యంతేన ప్రకృతేంద్రియేభ్యః పరాం గతిం దర్శయతి । అత్ర పూర్వప్రకృతానామింద్రియార్థ మనోబుద్ధీనామస్మిన్వాక్యే స్వశబ్దైరేవోపాదానం ॥ పూర్వత్రాత్మశబ్దేనోపదిష్టముత్తరత్ర పురుషశబ్దేన ఉత్తరవాక్యే మహానాత్మా బుద్ధిః ॥ పూర్వవాక్యే బుద్ధి శబ్దేనైవ సంగృహీతా ॥ బుద్ధిర్ద్వివిధా హిరణ్యగర్భ బుద్ధిరస్మదాదిబుద్ధిశ్చ యో వై బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మైతగ్ం హ దేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే ఇతి శ్రుతిదర్శనాత్ ॥ ప్రథమోత్పన్నా హిరణ్యగర్భబుద్ధిరస్మదాదిబుద్ధీనాం పరా ॥ తస్మాదస్యాః మహత్త్వం । పూర్వవాక్యే ద్వయమేకీకృత్య నిర్దిష్టం ॥ ఇహ పృథక్త్వమితి వివేకః ॥ పూర్వత్ర శరీరపద ముత్తరత్రావ్యక్త పదం తయోః పరిశేషాదేకార్థత్వ మిత్యవగంతవ్యం శరీరమితి । తద్విష్ణోః పరమం పదమిత్యత్ర పంచమ్యర్థేన నిర్దిశ్యతే । తథా బ్రహ్మగీతాసు ॥ పదం యత్పరమం విష్ణోః తదేవాఖిలదేహినాం । ఋతే

సాంబం మహాదేవం కింభవేత్పరమం పద మితిదర్శనాత్ । వేదార్థోఽయం స్వయం జ్ఞాత్వా తత్ర జ్ఞానం ప్రజాయతే । ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదార్థముప బృంహణాత్ । వేదితవ్యం ప్రయత్నేన సూరిభిర్మోక్షకాంక్షిభిరితిస్మృతౌ ఉపబృంహణాదిపురస్సరేణైవ వేదార్థవిజ్ఞానవ్యపదేశాత్ । నేతరోఽత్రప్రతిపాద్యః । కించైవమసత్స్వేషు భూతేషుగూఢాత్మా న ప్రకాశతే । దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిరితి వాక్యే । నారాయణాత్పరస్య శివస్య దురవగాహిత్వముపదిశ్య తదుపలబ్ధ్యర్థం యోగముపన్యస్యతి । యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీ ప్రాజ్ఞస్తద్యచ్ఛేజ్జ్ఞాన ఆత్మని । జ్ఞానమాత్మని మహతి నియచ్ఛేత్తద్యచ్ఛేచ్ఛాంత ఆత్మనీత్యేతదుపదిశ్యతే । వాచం మనసి సంయచ్ఛేద్వాగాదిబాహ్యేంద్రియవ్యాపారం పరిత్యజ్య మనోమాత్రేణావతిష్ఠేత్ । మనోవిషయకల్పనాభిముఖం వికల్పదోషవర్జనేన । జ్ఞానశబ్దోద్భావితబుద్ధావధ్యవసాయస్వభావాయాం ధారయేత్ । తామపి బుద్ధిం మహత్యాత్మని భోక్తరి అగ్ర్యాయాం వా బుద్ధౌ సూక్ష్మతాపాదనేన నియచ్ఛేత్ । మహాంతం చాత్మానం శాంత ఆత్మని ప్రకరణవతి పరస్మిన్ పురుషే శివాపరపర్యాయే । పరస్యాం కాష్ఠాయాం ప్రతిష్ఠాపయతి । తస్మాదుపక్రమోపసంహారమధ్యపరామర్శేన సాంఖ్యప్రకాశస్య నిరవకాశత్వాత్పరమశివ ఏవ సర్వోపాస్యత్వేన విధీయత ఇతి రాద్ధాంతః । నను స్థూలశరీరస్యావ్యక్తశబ్దార్హస్య కథమవ్యక్తశబ్దవాచ్యత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * * * * *

సూక్ష్మం తు తదర్హత్వాత్ ॥ ౨ ॥

తుశబ్దేన శంకానిరాసః । దర్శయతీత్యనుషంగః స్థూలశరీరారంభకం భూతానాం సూక్ష్మకారణం అవ్యక్తశబ్దేన దర్శయతి కుతస్తదర్హత్వాత్ । అవ్యక్తశబ్దార్హత్వాత్ । గోభిః శ్రీణీత మత్సరమితివత్ ప్రకృతిశబ్దేన వికృత్యభిధానం యుక్తం । పరమేశ్వరపరత్వే హేత్వంతరం దర్శయతి ॥ * * * * * *

తదధీనత్వాదర్థవత్ ॥ ౩ ॥

జగత్సూక్ష్మావస్థాయా మేవ సాంఖ్యైః ప్రధానత్వాంగీకారే నైష దోషః । కుతస్తదధీనత్వాత్ । ఈశ్వరాధీనత్వాత్ । స్వతంత్రమవ్యక్తం జగత్కారణమితి మతసిద్ధాంతే ఈశ్వరాధిష్ఠితం మాయావిద్యాదిశబ్దవాచ్యం కారణమిత్యత్యంతభేదాత్ । నను సూక్ష్మప్రపంచమనభివ్యక్తనామరూపబీజం ప్రాగవస్థాయామవ్యక్తశబ్దయోగ్యత్వముపపద్యేత । తదాత్మనా చ దేహస్యాప్యవ్యక్తశబ్దయోగ్యత్వమవగమ్యేత । తర్హి సాంఖ్యవాద ఏవోపదిశ్యేత । సూక్ష్మచిదచిదాత్మకస్య ప్రపంచస్యైవ ప్రాగవస్థా ప్రకృతిత్వేన విధీయత ఇతి చేదుచ్యతే । పరమేశ్వరశక్తితయా జడప్రధానస్య జగత్కారణత్వం వక్తుం శక్యం । ప్రధానాధిష్ఠాతృపరమేశ్వరాదేవ జగదుత్పత్తేస్సంభవాదవ్యక్తశబ్దవైయర్థ్యమిత్యాశంక్యోక్తమర్థవదితి ప్రయోజనవదిత్యుపదిశ్యతే । ఈశ్వరస్య సహకారిరూపమవ్యక్తమావశ్యకం । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగత్ । ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు మాయాయాః పరమేశ్వరాధీనత్వం శ్రూయతే । మాయాప్రతిపాదితజగజ్జన్మాదికారణత్వం వశీకృతమాయికపరమేశ్వరాధీనమేవ । వాయవ్యం శ్వేతమాలభేత భూతికామ ఇతి శ్రుత్యా యథా విధ్యుద్దేశపఠితానాం వాయవ్యాదీనాం శబ్దానాం విధినా సంబంధో నైవం । వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతా వాయుమేవ స్వేన భాగధేయేనోపధావతి । స ఏవైనం భూతిం గమయతీత్యేతేషామర్థవాదవిశిష్టానాం వాక్యానాం సముఖ్యప్రామాణ్యం । వాయుర్వా ఆలభత క్షేపిష్ఠా దేవతా ఆలభత ఇత్యాదివాయుస్వభావస్తుతిత్వే నావాంతరవాక్యసమన్వయవత్ । మాయాజగత్కారణత్వవాక్యానాం తద్వత్ స్తుతిపరత్వం । తదధిష్ఠానపరమేశ్వరబోధకత్వమవిరోధం । న చైవమవ్యక్తశబ్దస్యావిద్యాపరత్వే । తద్వికారతయేంద్రియాదీనామివ తచ్ఛబ్దేనోపాదానసంభవాత్కథం శరీరస్యైవ గ్రహణమితి వాచ్యం । తేషాం స్వశబ్దైరేవోపాదానాత్పరిశేషతస్తత్సిద్ధేః । సూత్రద్వయస్యాపరా వ్యాఖ్యా శరీరం ద్వివిధం జ్ఞేయం స్థూలం సూక్ష్మం చ పూర్వవాక్యే ద్వయమపి శరీరగ్రహణే సంగ్రహీతం । ఉత్తరస్మిన్ సూక్ష్మమేవ అవ్యక్తశబ్దేనోక్తం । తదర్హత్వాత్ । తచ్చావశ్యమభ్యుపేయం । సకలజీవాశ్రయమహాసుషుప్త్యాత్మకమవ్యక్తం । కేచిదాకాశ ఇతి కేచిన్మాయేతి కేచిదక్షరమితి వదంతి । ఏతస్మిన్ఖల్వక్షరే గార్గ్యాకాశ ఓతశ్చ ప్రోతశ్చేతి శ్రుతావాకాశ ఇతి మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరమితి మంత్రే మాయేతి । అక్షరాత్పరతః పర ఇతి శ్రుతావక్షర ఇతి నిర్దిష్టం । తదేవ

మహతః పరమవ్యక్తమిత్యుచ్యతే । తత్స్థూలశరీరత్వేన పూర్వత్రాభిధీయతే । సూక్ష్మత్వేన ఇదానీముపదిశ్యతే । తదంతరప్రతిపత్తౌ రంహతి సంపరిష్వక్త ఇతి తదుభయమపి శరీరమవిశేషాత్ పూర్వత్ర రథత్వేన వర్ణితమత్ర తు సూక్ష్మమవ్యక్తశబ్దేన వ్యాచష్టే । సూక్ష్మశరీరస్య అవ్యక్తశబ్దార్హత్వేన తదధీనత్వేన చ జీవనిష్ఠబంధమోక్షకారణత్వం తస్యోపదిశ్యతే । తస్మాజ్జీవాధికత్వం పరమశివస్య నిర్దిష్టం । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః । ఏషామీశే పశుపతిః । అంతఃప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం । అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్ । నాన్యే బ్రహ్మణి వేదితవ్యే । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశౌ । విద్యావిద్యే ఈశతే యస్తు సోఽన్యః । క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏక ఇత్యాద్యభిధీయతే । తస్మాత్పరమేశ్వరప్రకరణమితి సిద్ధం । పునర్హేత్వంతరమాహ ॥

జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ ॥ ౪ ॥

కించ । సాంఖ్యైః ప్రకృతిపురుషవివేకాన్మోక్షమంగీకృత్య । ప్రకృతిరపి తదర్థం జ్ఞేయేత్యుక్తం । న చ తాదృశజ్ఞానోపయుక్తం కించిదత్రోక్తం । అవ్యక్తమాత్రశబ్దశ్రవణాత్ । తస్మాదపి నావ్యక్తం ప్రధానం వదతీతి చేన్న । ప్రాత్యక్షికప్రకరణాత్ । నను జ్ఞేయత్వావచనాదిత్యసంగతం । అవ్యక్తశబ్దవాచ్యస్యైవాత్ర తత్ర జ్ఞేయత్వవచనాత్ । అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం తథాఽరసం నిత్యమగంధవచ్చ యత్ । అనాద్యనంతం మహతః పరం ధ్రువం నిచాయ్య తం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యత ఇతి । ఇహ తు శబ్దాదిరహితప్రధానం మహత్పరం కాపిలశాస్త్రే నిర్ణీతం । తదేవ నిచాయ్యత్వేన వ్యపదిశ్యతే । అతః ప్రధానమేవ అవ్యక్తమితి చేదుచ్యతే । పురుషాన్న పరం కించిదిత్యుత్తరసర్వాధికత్వేనాత్ర పరమేశ్వరస్యైవ పదే తన్నిచాయ్యత్వం నేతరస్యోపదిశ్యతే । పరమేశ్వరపక్షే పునర్హేత్వంతరం దర్శయతి ॥

వదతీతి చేన్న ప్రాజ్ఞో హి ప్రకరణాత్ ॥ ౫ ॥

అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణామిత్యాదౌ గుణత్రయాత్మకప్రధానస్య ఔపచారికత్వేన జగత్కారణత్వశ్రవణాత్ । అత్ర నిచాయ్యత్వేన ప్రధానమేవోపదిశ్యత ఇతి చేన్న । ప్రాజ్ఞో హ్యత్ర పరమేశ్వరః నిచాయ్యత్వేన నిర్ణీయతే తస్య ప్రకరణాత్ । ప్రాజ్ఞస్యైవ ప్రకరణమిహోపసంహారాభ్యాం దృశ్యతే । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి । ఈశానో భూతభవ్యస్యేతి । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతిరివాధూమకః । ఈశానో భూతభవ్యస్యేతి చ । హృదయావచ్ఛిన్నస్య పురుషస్యైవ తన్మాత్రత్వం ఉపాసనాయ పరమశివాసాధారణేశానశబ్దముపదిశ్య పురుషాన్న పరం కించిత్సా కాష్ఠా సా పరా గతిరితి తస్యైవ సర్వాధికత్వవ్యపదేశాత్ । ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢాత్మా న ప్రకాశత ఇతి తస్య దృగాద్యవిషయత్వాత్మత్వనిర్దేశాత్ । యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీ ప్రాజ్ఞ ఇత్యంజనాదర్శలాభవత్తద్విజ్ఞానాయ యోగోపదేశాత్ । మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యత ఇతి తద్విదుషాం మృత్యుముఖమోచనఫలశ్రవణాచ్చేదం పరమశివప్రకరణమితి సిద్ధం । కాపిలశాస్త్రేఽపి న కేవలప్రధానవిజ్ఞానేన నిర్వాణవ్యపదేశః జడాజడప్రకృతిపురుషవిజ్ఞానేన తద్దర్శనాత్ । నేదం పరమాత్మప్రకరణమితి చేన్న । ఇహ చేతనాచేతనాత్మకవిజ్ఞానాదేవ మృత్యుముఖమోచకత్వనిర్దేశాత్ । తమేవం విదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి । నాన్యః పంథా విద్యతేఽయనాయ । సంపశ్యన్ బ్రహ్మ పరమం యాతి నాన్యేన హేతునేత్యాది సర్వోపనిషత్సు శబ్దాదిధర్మవత్త్వం ప్రాజ్ఞస్య శివస్యైవ వివక్షితత్వాత్ । అతోఽప్యత్ర జ్ఞేయత్వమవ్యక్తశబ్దవాచ్యత్వం చ న ప్రధానస్య వక్తుం శక్యమితి సిద్ధం । హేత్వంతరముపదిశతి ॥

త్రయాణామేవ చైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ ॥ ౬ ॥

అత్రాపి న ప్రధానస్య అవ్యక్తశబ్దవాచ్యత్వం । జ్ఞేయత్వం చ భవతి । యతస్త్రయాణామగ్నిశారీరపరమేశ్వరాణామేవాత్ర కఠవల్లీషు వరదానత్వప్రస్తావాద్వక్తవ్యత్వేనోపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ తత్పరత్వేన గీయతే । న ప్రధానాదేః । స త్వమగ్నిం స్వర్గ్యమధ్యేషి మృత్యో ప్రబ్రూహి । తం శ్రద్ధధానాయ మహ్యమిత్యగ్నివిషయః ప్రశ్నః । యేయం ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్యేఽస్తీత్యేకే నాయమస్తీతి చైకే । ఏతద్విద్యామనుశిష్టస్త్వయాహం । వరాణామేష వరస్తృతీయ ఇతి

జీవవిషయః । అన్యత్రధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్కృతాకృతాత్ । అన్యత్రభూతాచ్చ భవ్యాచ్చ యత్తత్పశ్యసిత
ద్వదేతిపరమేశ్వరవిషయః । ప్రత్యుత్తరమపి । లోకాదిమగ్నింతమువాచ తస్మై యాఇష్టకాయావతీర్వా యథావే
త్యగ్నివిషయం । హంతతఇదం ప్రవక్ష్యామి గుహ్యంబ్రహ్మసనాతనం । యథాచమరణంప్రాప్య ఆత్మాభవతిగౌతమ ।
యోనిమన్యేప్రపద్యంతే శరీరత్వాయదేహినః ॥ స్థాణుమన్యేనుసంయంతి యథాకర్మయథా శ్రుతమితిజీవవిషయం ।
నజాయతేమ్రియతేవావి పశ్చిదిత్యాదా పరమేశ్వరవిషయంద్రష్టవ్యం । నత్వేవంప్రధానస్యప్రశ్నోత్తరేదృశ్యేతే । అనపృ
ష్టత్వాత్తస్యానోపన్యాస ఇతిచేదుచ్యతే ॥ యోఽయమాత్మవిషయ ప్రశ్నో యోఽయం ప్రేతేవిచికిత్సామనుష్యేఽస్తీతి । కిం
సఏవాయమన్యత్రధర్మాదన్యత్రా ధర్మాదితిపున రనుకృష్యతే । కింవాతతోఽన్యోయమపూర్వః ప్రశ్నఉత్థాప్యతఇతి । ఉతత
స్మాదేవేయంప్రశ్నః భూయోఽనుకృష్యత ఇతియదుపదిశ్యేత పరమేశ్వరవిషయప్రశ్న ద్వయోరభేదత్వసంభవాత్ ।
నతద్వైశ్వానరాత్మవిషయప్రశ్న ద్వయమేవాత్ర వక్తుంశక్యం ॥ త్రయాణాంప్రశ్నే పన్యాసాదేవంతథాన్యోఽయమపూ
ర్వఃప్రశ్నఉత్థాప్యత ఇతివ్యాచక్షీత । అతోయద్యైవవరదానత్వాతిరేకేణప్రశ్నకల్పనాయామదోషః । తద్వత్ప్రశ్న ప్రతివ
చనాభావేపిప్రధానోపన్యాసోపపత్తావదోషఇతి చేద్బ్రూమః ॥ వాక్యారంభకప్రభావాదత్వవరప్రదాన భేదేనకిం
చిత్ప్రశ్నం కల్పయామః ॥ వరప్రదానోపక్రమాదత్రమృత్యునచికేతస్సం వాదాత్మకవాక్యప్రవృత్తిః । కఠవల్లీ షామా
సమాప్తేర్దృశ్యతే । మృత్యుఃకిలనచికేతసేపిత్రాప్రహితాయ త్రీన్వరాన్దదౌ । నచికేతాఃకిలతేషాం ప్రథమేన
వరేణపితుస్సౌమనస్యంవవ్రే ॥ ద్వితీయేనాగ్నివిద్యాం తృతీయేనాత్మవిద్యాం యేయంప్రేతఇతి ॥ వరేష్వయం తృతీయఇ
త్యాత్మవిద్యోపన్యాసాదత్రయద్యన్యత్రధర్మాదిత్యపూర్వోయమన్యఃప్రశ్నఉత్థాప్యేత । తస్మాద్వరదాతృత్వభేదేనాపిప్ర
శ్నకల్పనోపన్యాసమసంభావ్యం ॥ నన్వపూర్వోయంప్రశ్నః ॥ ప్రష్టవ్యవ్యతిరేకాద్వక్తుంశక్యం ప్రాగేవతుజీవవిషయః
ప్రశ్నః । యేయంప్రేతే మనుష్యేఽస్తీత్యేకేనాయమస్తీతిచైకేఏతద్విద్యామనుశిష్టస్త్వయాహంవరాణామేషవరస్తృ
తీయఇతి । సంశయదర్శనాత్ శారీరస్య ధర్మాదిగోచరత్వాత్ । నాన్యత్రధర్మాదితిప్రశ్నముపయుక్తం ॥ ప్రాజ్ఞస్తుధ
ర్మాతిరిక్తత్వాదన్యత్రధర్మాది ప్రశ్నమభిహితం । ప్రశ్నభావాచ సాదృశ్యత్వేదృశ్యతే । పూర్వస్య భావత్వాభావత్వ ప
రత్వాదుత్తరస్యచధర్మాతిరిక్తవస్తుపరత్వాత్ । అతః విజ్ఞాతృత్వాభావాత్ ప్రశ్నభేదోనపూర్వోత్తర సంబంధఇతిచేన్న ।
బద్ధదశాయాంజీవబ్రహ్మణోర్భేదేపిముక్తదశాయాం భ్రమరకీటకవదేకత్వోపదేశాత్ ॥ ప్రష్టవ్యభేదాత్ప్రశ్నభేదోద్రష్టవ్యః ॥
అతోఽన్యత్రధర్మాదిత్యస్యప్రశ్నస్య ప్రత్యుత్తరం । నజాయతేమ్రియతేవావిపశ్చిదిత్యుత్పత్తిప్రళయప్రతిషేధేనప్రోచ్య
మానంజీవపరయోరభేదముపదిశతి । తథాస్వప్నాంతం జాగరితాంతం చోభౌయేనానుపశ్యతి । మహాంతంవిభుమా
త్మానంమత్వాధీరోనశోచతి । జాగ్రత్స్వప్నప్రపంచానుభూతస్యజీవస్యైవమహత్త్వవిభుత్వవిశేషణస్య పరమేశ్వరస్యవేద
నేనశోకనివృత్తిం ప్రతిపాద్యబ్రహ్మానుగతస్య జీవస్యపరమేశ్వరానన్యభావముపదిశతి । ప్రాజ్ఞవిజ్ఞానాద్ధిశోకవిచ్ఛేదఇతివే
దాంతసిద్ధాంతః ॥ తథోత్తరే । యదేవేహతదముత్ర యదముత్రతదన్విహ మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతి యఇహనానే
వపశ్యతీతిముక్తజీవప్రాజ్ఞయోరద్వైతత్వముపదిశతి । తథాశారీరవిషయక భావాభావత్వప్రశ్నోత్తర మన్యంనచి
కేతోవృణీష్వేత్యుపక్రమ్య మృత్యునాతైస్తైఃకామైఃప్రలోభ్యమానోఽపినచికేతాయదానచచాల ॥ తథైనం మృత్యుర
భ్యుదయనిశ్శ్రేయసఫలవిభాగప్రదర్శనేనజ్ఞానాజ్ఞానవిభాగసందర్శనేనచ । విద్యాభీప్సితంనచికేతసంమన్యే ॥ నత్వాకా
మాబహవోలోలుపంత ఇతిప్రశ్నప్రశ్నమభిదధీయంప్రశంసయద్విచారా । తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టంగుహా
హితంగహ్వరేష్ఠం పురాణం । అధ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవం । మత్వాధీరోహర్షశోకౌజహాతీత్యత్రాపిశారీరప్ర
భానయోర్ముక్తి దశాయామభేద ఇతివ్యాచక్షతే ॥ నచాస్యాముపనిషది ప్రధానస్య ప్రశ్నోత్తరేస్త ఇతినప్రధా
నసమన్వక్తం ॥ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿

పునస్సాంఖ్యాంతరమాహ ✿ మహద్వచ్చ॥ ౭ ॥

యథామహచ్ఛబ్దస్య వేదేసర్వత్ర బుద్ధేరాత్మామహాన్పరః మహాంతంవిభుమాత్మానం వేదాహమేతం పురుషం
మహాంతమిత్యాదావాత్మవాదే మహచ్ఛబ్దోబుద్ధ్యాద్యవ్యతిరిక్తత్వ వాదినాంగీక్రియతే । సాంఖ్యైస్తదాద్యైవైదికాద్వ్యక్త
శబ్దోవినాప్రకృత ప్రధానవాదీతస్మాత్ప్రకృతశరీరపరమేవావ్యక్త పరమిత్యవ్యక్తశబ్దత్వం ప్రధానస్యైతిసిద్ధం । నన్వన్యత్రప్రధానస్య
జగ. ౯౭ ఇత్యోపదేశాత్ ప్రకృతప్రకరణ ... విభక్త్వానుగత ... ప్రసవమస్తీత్యాశంకాయాం

అధికరణాంతరేణనిరాకరోతి ॥ * * * * * * *

చమసవదవిశేషాత్ ॥ ౮ ॥

భూయోపి కాపిలవాదీ ప్రకృతేరశబ్దత్వం నసంభవతీత్యాహ ॥ కుతః మంత్రవర్ణాత్ । అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీః ప్రజాస్సృజమానాం సరూపాః ॥ అజో హ్యేకో జుషమాణోనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్య ఇతి శ్వేతాశ్వతరోపనిషది శ్రూయతే । కిమజాశబ్దేన ప్రధానముపదిశ్యతే ॥ ఉత తేజోబన్నాత్మికా ఛాందోగ్యసిద్ధా అవాంతరప్రకృతిరథవా చిచ్ఛక్తిర్వేతి సందిహ్యతే । న జాయత ఇత్యజా । సాంఖ్యసిద్ధప్రకృతిరేవ సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మికత్వేన లోహితశుక్లకృష్ణా చ భవతి । ఏతద్గుణసామ్యావస్థా ప్రకృతిరేవాత్రోపదిశ్యతే ॥ నను అజాశబ్దస్య ఛాగే ముఖ్యత్వాత్తత్పరత్వం కిం న స్యాదితి చేన్న । విద్యాప్రకరణాత్ ॥ బహ్వీః ప్రజా జనయంతీత్యాది బహుప్రజాజనకత్వం లోహితశుక్లకృష్ణవర్ణాత్మకత్వం చ తస్య అసంభవాత్ । ఉత । అజో హ్యేకో జుషమాణోనుశేతే । జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్య ఇత్యబద్ధజీవస్య జననమరణప్రవాహసంసారభోగవిశిష్టేన సుఖదుఃఖానుభవితృత్వం తదతిరిక్తస్య ముక్తజీవస్య కృతభోగవిశేషమాయాపాశనివృత్తిం చ దర్శనాత్ ॥ జీవాతిరిక్తస్య ఉపదేశాదజా ప్రధానమేవాత్రోపపద్యతే । తస్మాన్నాశబ్దం ప్రధానం అతోత్ర ప్రధానజగత్కారణత్వం శ్రుతిసిద్ధత్వేన కాపిలతంత్రైదికమితి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ * * । న ప్రధానస్య సాపేక్షత్వేన ప్రతిపత్తిరస్తి కస్మాత్ అవిశేషాత్ । న జాయత ఇత్యజేత్యత్రాపి యోజయితుం శక్యం ॥ లోహితత్వాదికం రూపం తైస్సార్థసమవేతం ॥ యేన కేనచిత్కల్పనేన సర్వేష్వప్యజాత్వాదిసంగ్రహణోపపత్తేః । కాపిలవాద ఏవాత్రోపదిశ్యత ఇత్యవిశేషకావధారణహేత్వభావాచ్చ ॥ చమసవత్ । యథా హ్యర్వాగ్బిలశ్చమస ఊర్ధ్వబుధ్న ఇత్యస్మిన్మంత్రే అయం చమస ఇతి జ్ఞాతుం న శక్యతే ॥ యథాకథంచిదర్వాగ్బిలత్వాదేరన్యత్రాపి సంభవాత్ ॥ ఏవమజామంత్రేపి న ప్రధాననిర్ణయః ॥ తస్మాదశబ్దం ప్రధానమిత్యాచక్షతే । నన్విదం తచ్ఛిర ఏష హ్యర్వాగ్బిలశ్చమస ఊర్ధ్వబుధ్న ఇతి వాక్యశేషాచ్ఛిరశ్చమస నిర్ణయ ఇహ కథమత ఆహ ॥ * * * *

జ్యోతిరుపక్రమా తు తథా హ్యధీయత ఏకే ॥ ౯ ॥

యదగ్నే లోహితం రూపమిత్యాది శ్రుతే జ్యోతిరుపక్రమాత్ తేజోబన్నాత్మికా అవాంతరప్రకృతిరజాశబ్దేన ప్రతిపాద్యతే ఏకే శాఖినః యథా లోహితశుక్లకృష్ణత్వం తేజోబన్నానామభిధీయతే ॥ అజాశబ్దస్య జన్మరహితవస్తువాచకత్వాత్ పరమశివవాచకత్వం యుక్తం । హి శబ్దోవధారణార్థః । నను జ్యోతిర్వాక్యాపక్రమే ప్రకృతిః స్వేదజాతిచతుర్విధభూతగ్రామాత్మికేయమిహ అజాశబ్దేన వివక్షితా ॥ తస్మాద్గుణత్రయాత్మికేయమత్ర జగత్కారణత్వేన ప్రతిపత్తవ్యేతి చేన్న । న కాపిలతంత్రోక్త త్రైగుణ్యాత్మికప్రకృతేర్జగత్కారణత్వం । యదగ్నే రోహితం రూపం తేజసస్తద్రూపం యచ్ఛుక్లం తదపాం యత్కృష్ణం తదన్నస్యేతి సర్వవేదాంతప్రత్యయన్యాయాచ్ఛాఖాంతరప్రసిద్ధలోహితాదిప్రత్యభిజ్ఞానాత్ తేజోబన్నానామేవాత్ర గ్రహణం ॥ లోహితాదిశబ్దసామ్యాద్రోహితాదీనాం చ శబ్దానాం రూపవిశేషేషు రూఢత్వాద్భక్తత్వాచ్చ త్రిగుణపరత్వస్య సందిగ్ధాభావేన అసందిగ్ధేన సందిగ్ధస్య నిర్ణయ ఇతి న్యాయాదవిజ్ఞాయంతే ॥ అస్మిన్నేవ ప్రకరణే ॥ బ్రహ్మవాదినో వదంతి కిం కారణం బ్రహ్మేత్యుపక్రమ్య తే ధ్యానయోగానుగతా అపశ్యన్ దేవాత్మశక్తిం స్వగుణైర్నిగూఢామితి వాక్యోపక్రమే ॥ పరమశివశక్తిర్మాయాయాః జగజ్జనకత్వమవగమ్యతే ॥ వాక్యశేషేపి । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరమితి । యో యోనిం యోనిమధితిష్ఠత్యేక ఇతి చ । తస్యా ఏవావగమాత్ । న కాచిదపి స్వాతంత్ర్యం పరమశివకారుణికేయమజా ప్రకృతిరుచ్యతే । సైవ మహేశ్వరశక్తిరవ్యాకృతనామరూపా నామరూపయోరజామాత్రేణ ప్రాగవస్థానీయత ఇత్యుపదిశ్యతే । అతోపి వికారవిషయేంద్రియేణ త్రివిధరూపేణ త్రివిధాత్మకత్వముక్తం ॥ కథం భూయస్తేజోబన్నానాం త్రివిధరూపేణ రూపత్రయాత్మికా అజేతి వక్తుం శక్యతే ॥ తథాపి । పరమేశ్వరానుగ్రహకాయా ఏవ తత్తత్క్రియాకేపి స్వాతంత్ర్యమామ్నాయతే ॥ అణోరణీయాన్మహతో మహీయానిత్యుపక్రమ్య సప్త ప్రాణాః ప్రభవంతి తస్మాదిత్యాదినా జగత్కారణత్వం పరమేశ్వరస్య ప్రతిపాద్య తజ్జన్యత్వేన తదాత్మకత్వోపదేశకాలే అజామేకామితి నిర్దిశతి ॥ తతః పూర్వాపరపర్యాలోచనయా । తేజోబన్నాత్మికా కార్యప్రకృతేః కారణత్వం పరమేశ్వరానుగ్రహాదేవ ॥

విధీయతే । తస్మాన్న స్వతంత్రసిద్ధేతి కాపిలవాదోయుక్తః । నతు తేజోభిన్నా నా మప్సృ త్తిశ్రవణాద్యోగ రూఢేయదసంభవాతరుధమజాశబ్దనేత్యత ఆహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ కల్పనోపదేశాచ్చ మధ్వాదివదవిరోధః ॥ ౧౦ ॥

చశబ్దశ్శంకానిరాసే । నాజాశబ్దానుపపత్తిః । కుతః కల్పనోపదేశాత్ । తేజోభిన్నా మృత్తికాయా అజాత్వం కల్ప్యతే । యథాలోకే ప్రసిద్ధామజాం భుక్తభోగామజస్త్యజతి । అన్యస్తామనువర్తతే । ఏవం త్యాగభోగయోః కార్యకారణ సంఘాతోత్పాదన భూతయా సైతేజోభిన్నా మృత్తికాయాః ప్రకృతేస్సామ్యప్రతిపత్త్యర్థం మధ్వాదివత్ । యథా అసౌ వా ఆదిత్యో వా దేవమధు । వాచం ధేనుముపాసీతేత్యాదావాదిత్యాదేర్మధ్వాది కల్పనాతద్వదజాత్వకల్పనాయామవిరోధః నన్వత్ర స్వాతంత్ర్యేణ ప్రకృతేః ప్రపంచ కారణత్వముపదిశ్యత ఇతిచేన్న । ఛందాంసియజ్ఞాః క్రతవో వ్రతాని భూతంభవ్యం యచ్చ వేదా వదంతి । అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్ । తస్మింశ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధ ఇతి సృష్టి ప్రక్రమే మాయావిశిష్టస్య పరమేశ్వరస్యైవ కారణత్వోపదేశాత్ । ఉత । జడప్రకృతేరేవ పరమేశ్వరాద్భిన్నత్వం మోక్షదశాయాం పరమశివే విలీనత్వం యుక్తం । నతు చిచ్ఛక్తేః । తథాచ స్మృతిః । శక్తిరస్య జగత్కృత్స్నం । శక్తిమాంస్తు మహేశ్వరః । శక్తస్తు శక్తిమద్రూపా వ్యతిరిక్తా హి న క్వచిత్ । తాదాత్మ్యమనయోర్నిత్యం వహ్నిదాహకశక్తివత్ । శక్తిశక్తిమతో ర్యస్మాదభేదస్సర్వదాస్థితః ఇతి । అత్ర పరమేశ్వరాదపృథక్సిద్ధత్వేన పరమేశ్వరనిష్ఠ కారణత్వమజాశబ్దవాచ్యకారణప్రకృతేనవిరోధః । నను అజోహ్యేకో జుషమాణోనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజాన్య ఇత్యత్ర స్వాతంత్ర్యేణ ఏకస్య జీవస్య మాయానుప్రవిష్టత్వం ఏకస్యజీవస్య స్వాతంత్ర్యేణ మాయామోచకత్వం చవ్యపదేశాత్ తత్పరమేశ్వరస్యబంధమోక్ష హేతుత్వమస్తీతి చేన్న, క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిరిత్యనేనేష్టాదిలింగత్రయధారణద్వారా జీవానాం మాయామోచకత్వవ్యవస్థాపనాత్ నాన్యథేతి సిద్ధం । ఏవం ప్రధానస్య స్వాతంత్ర్యేణ జగత్కారణత్వం నిరస్య పంచవింశతితత్వాన్యధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ న సంఖ్యోపసంగ్రహాదపి నానాభావాదతిరేకాచ్చ ॥ ౧౧ ॥

బృహదారణ్యకే షష్ఠాధ్యాయే షష్ఠే తైస్సవిషయః । తే దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతి రాయుర్హోపాసతేమృతమిత్యనంతరం యస్మిన్ పంచ పంచజనా ఆకాశశ్చ ప్రతిష్ఠితః । తమేవ మన్య ఆత్మానం విద్వాన్ బ్రహ్మామృతోమృతమితి । ప్రాణస్య ప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షురుత శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనసో యే మనో విదుస్తే నిచిక్యుర్బ్రహ్మ పురాణమగ్ర్యమితి । అస్మిన్మంత్రే పంచ పంచజనా ఆకాశశ్చాశ్రితః తమాత్మానమమృతం మన్య ఏవం బ్రహ్మవిద్వానమృతమితి ఏవ । అహమమృతో భవామీతి । భోః పంచ పంచజనా ఇతి సాంఖ్యసిద్ధాంతే మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహదాద్యాః । ప్రకృతివికృతయస్సప్త షోడశస్తు వికారో న ప్రకృతిర్నవికృతిః పురుష ఇతి సంగృహీతాని పంచవింశతితత్వాన్యుచ్యంతే । కింవా ప్రాణాదయః పంచపదార్థాః శ్రుతిసిద్ధా ఇతి ॥ సంగృహీతాని పంచవింశతితత్వాన్యుచ్యంత ఇతి సంశయే । తత్వానీతి ప్రాప్తం । పంచ పంచేతి । అనేన పంచవింశతిసంఖ్యాకాః పదార్థా ఉచ్యంతే । జనశబ్దశ్చ తత్వోపలక్షణార్థత్వాత్ । ప్రాణాదిష్వప్యముఖ్యత్వాచ్చ । తస్మాన్న ప్రధానమశబ్దమితి ప్రాప్తే బ్రూమః । ❀ ॥ ఉదాహృతశ్రుతౌ పంచవింశతి సంఖ్యాశ్రవణాత్ ప్రధానస్యాశబ్దత్వమిత్యపి న సంభవతి । కుతో నానాభావాత్ । నానాత్వాదవాంతరసంఖ్యాయా అనుగమకధర్మాభావే న పంచపంచకానాం ప్రతిపాదయితుమశక్యత్వాత్ । నానాత్వేపి కించిత్వం పంచవింశతి సంఖ్యాప్రతిపాదకత్వాంగీకారే బాధకాంతరమాహ అతిరేకాచ్చేతి । పంచజనాపేక్షయా ఆకాశపురుష కాలాదీనామతిరిక్తత్వాత్షట్త్రింశత్సంఖ్యోపపత్తేర్న పంచవింశతిసంఖ్యాప్రతిపత్తిరిత్యుపదిశ్యతే । తథాహి । పంచజనశబ్దస్యస్వవిశేషే నైకపద్యనిశ్చయాత్ పదైకదేశస్య పంచశబ్దస్య పంచశబ్దేనాన్వయాయోగాత్ । నా పంచవింశతి సంఖ్యాప్రతీతిః । నన్వతిరేకాలాదితత్వానామదర్శనాత్ కథం షట్త్రింశత్తత్వసంఖ్యాప్రతిపత్తిరితి చేన్న । వృద్ధజాబాలోపనిషది ప్రథమం పశుపాశపతిపదార్థత్రయం నిరూప్య తతః శివస్య పరబ్రహ్మణః పంచకృత్యకర్తృత్వం ప్రసాధ్య స పునస్తం హేవాచకాని షట్త్రింశతత్వానీతి స తస్మా అహశ్శివశ్శక్తిస్సదాశివ ఈశ్వరశ్శుద్ధ

విద్యేత్యేతాని శుద్ధాని పంచతత్త్వాని మాయా కాలో నియతిః కలా విద్యా రాగః పురుష ఇతి శుద్ధాశుద్ధాని సప్తతత్త్వాని తతః ప్రకృతిః ప్రకృతేర్గుణత్రయం గుణత్రయాన్నామరూపక్రియాస్పదాః పరస్పర విభిన్నాధరణ్యాదీని వింశతితత్త్వానీత్యుగ్వలక్షణాం శక్తిం పరమేశ్వరో యథాసంక్రమతే తథా ప్రాజ్ఞతైజసవిశ్వాఖ్యా ఆగచ్ఛంతీతి షట్త్రింశత్తత్త్వాన్యసంకుచితత్వేన వ్యపదేశాత్ । శ్వేతాశ్వతరనారాయణాద్యుపనిషత్సు అతివిస్పష్టతయా తద్దర్శనాత్ పృథ్వ్యాగమానుసారేణ ద్వితీయపాదప్రథమాధికరణే బహుధా ప్రపంచితం । తస్మాత్ షట్త్రింశత్తత్త్వగ్రహణమేవ యుక్తం ॥ ఏవం సంఖ్యాంతరప్రతీతౌ నిరస్తాయాం పంచజనశబ్దేన కే వివక్షితా ఇత్యాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

ప్రాణాదయో వాక్యశేషాత్ ॥ ౧౨ ॥

ప్రాణశ్చక్షుః శ్రోత్రాన్నం మనాంసి పంచజన శబ్దేనోచ్యంతే । కస్మాద్వాక్యశేషాత్ । ఉత్తరమంత్రే ప్రాణస్య ప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షురుత శ్రోత్రస్య శ్రోత్రమన్నస్యాన్నం । మనసో యే మనో విదురితి ప్రాణాదీనాం పంచానాం కర్మణాం పంచజనాఖ్యత్వముచ్యంతే । తర్హి భూయః ప్రాణాదీనాం తత్త్వాదీనాం పంచజనశబ్ద ప్రయోగః కథం సంభవతి సమానే తు ప్రసిద్ధ్యభావే । సన్నిధాన వాక్యశేషాత్ । ప్రాణపంచక మేవోపదిశ్యతే । పురుష వాచకత్వే న ప్రసిద్ధస్యాపి పంచజనశబ్దస్య ప్రకృతే తత్సంబంధి ప్రాణాదౌ లక్షణయా వృత్తిరవిరుద్ధా । మానుషశబ్దపర్యాయశ్చ పురుషశబ్దస్తు ప్రాణేషు పరిగృహ్యతే । తేనాపి తే పంచ బ్రహ్మపురుషా ఇత్యత్ర ప్రాణో హ పితా ప్రాణో మాతేత్యాదివచనాత్ ప్రాణం తుల్యబలసమానస్య ముఖ్యత్వమవిరుద్ధం తస్మాత్ కథం భూయో రసమప్రథమప్రయోగే రూఢిం శక్త్యాశ్రయితుం శక్నోత్యభివాదివదిత్యాహ ॥ ముఖ్యార్థసమక్షే హ్యముఖ్యార్థశబ్దః ప్రవిష్టమానస్సనుభిన్నో హి రాత్త్వివ యోవిధీయతే । యదోద్భిజ్జాయజేత యూపం ఛినత్తి వేదిం కరోతీతివ ఇత్యాది పంచజనశబ్దః సమాసాద్వ్యాఖ్యానాదవగత సాక్షాద్భావః । వాక్య శేషసమభివ్యాహృతేషు సాక్షాత్కారాంశీ ప్రాణాదిషు వర్తిష్యతే । కైశ్చిద్దేవాః పితరో గంధర్వా అసురా రక్షాంసి చ పంచ జనా వ్యాఖ్యాతాః । అన్యైశ్చ చత్వారో వర్ణాః నిషాదపంచమాః పరిగృహీతాః । క్వచిచ్చ యత్పాంచజన్యయా విశేతి ప్రజావచనప్రయోగః పంచజనశబ్దస్య దృశ్యతే । తత్సంగ్రహణేఽప్యత్ర న కశ్చిద్బాధః । సూత్రకారస్తు న పంచవింశతి సంఖ్యాపరిగ్రహమితి తద్విలక్షణత్వేన ప్రాణాదయో వాక్య శేషే దర్శనాత్ । మాధ్యందినానాం మన్త్రస్య ప్రాణాధిష్ఠాన ఆమ్నాయాత్ । భవతు పంచజనసంఖ్యా కాణ్వానాం త్వామ్నాయాత్ కథం పంచజనసంఖ్యేత్యత ఆహ ॥ ❁ ❁ ❁

జ్యోతిషైకేషామసత్యన్నే ॥ ౧౩ ॥

ఏకేషాం కాణ్వానామసత్యన్నే । జ్యోతిషా పంచత్వం పూర్యతే । తద్దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిరాయుర్హోపాసతేఽమృతమితి పూర్వ వాక్యే జ్యోతిషః ప్రకృతత్వాత్ కథం భూయః ద్వయో రపి సమానత్వే నేదం జ్యోతిః పర్యమానం సద్భూతమంత్రగతపంచసంఖ్యాపూర్వకత్వేన కేషాంచిదవగమ్యతే । న కేషాంచిదితి । ఇచ్ఛాభేదాదత్రాహ । మాధ్యందినానాం తు తుల్యమంత్రపఠితప్రాణాదిపంచజనపరిగ్రహాత్ । న మంత్రాంతరపఠితే జ్యోతిష్యపేక్షా భవతి కాణ్వానాం తదభావాదిచ్ఛాభవతి । ఇచ్ఛాభేదాచ్చ తుల్యత్వేఽపి మంత్రే జ్యోతిస్స్వీకారాస్వీకారే తథాతదేవం న తావ శ్రుతిప్రసిద్ధః । తస్మాత్ ప్రధానస్యాశబ్దత్వం సిద్ధం ॥ ❁ ❁ ॥ ఆత్మన ఆకాశ ఇతి శ్రుత్యా వాకాశమాత్రస్యైవ బ్రహ్మజన్యత్వ ప్రతిపాదనాద్బ్రహ్మణః పంచమహాభూతకారణత్వ మనుపపన్నమిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁

కారణత్వేన చాకాశాదిషు యథావ్యపదిష్టోక్తేః ॥ ౧౪ ॥

పూర్వపాదప్రథమప్రతిపాదితస్య బ్రహ్మసమన్వయస్యాక్షేపసమాధానార్థమిదమారభ్యతే । ఉక్తసమన్వయో న సంభవతి । వేదాంతేషు పరస్పరవిరోధేన ప్రామాణ్యాసిద్ధ్యేవదుస్తరత్వాత్తథాహి । ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతి తైత్తిరీయకే । తత్తేజోఽసృజత ఇతి ఛాందోగ్యే । స ఇమాన్లోకానసృజతాంభో మరీచిర్మరమాప ఇతి లోకాన సృజత ఇతి తైత్తిరీయకే । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణ ఇతి ముండకే । ఏవం కార్యే పరస్పరవిరోధః । కారణస్వరూపేఽపి సదేవ సోమ్యేదమగ్ర

ఆసీదితిచ్ఛాందోగ్యే । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయత ఇతి తైత్తిరీయకే । ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీదితి ఐతరేయకే । తస్మాన్నయుక్తస్సమన్వయ ఇతి ప్రబ్రూమః ॥ కార్యవిషయం విగానమ క్రమాది ప్రయుక్తం నవియదశ్రుతేరిత్యాదినా క్రియాద్వారక విగానం పరిహరిష్యతి ॥ అత్ర తు కారణే తావ ద్విజ్ఞానమస్తీత్యుచ్యతే ॥ చశబ్దస్తుసమానార్థకః ! శంకానిరాసం ఉక్తి ॥ ఆకాశాదిషు పరమేశ్వరకారణత్వే విరోధో నాస్తి ॥ కస్మాద్యథా వ్యపదిష్టోక్తేః ॥ ఆకాశాదిషు యథా భూత ఈశ్వరః ఏకస్మిన్వేదాంతే సర్వజ్ఞస్సర్వేశ్వరః కారణత్వేన వ్యపదిష్టః తథా భూతస్యైవ సకలవేదాంతేషూక్తేః నవిగానమిత్యుపదిశ్యతే । బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి చేతనస్య పరమాత్మనః సర్వవికారకారణత్వమభాణి ॥ తదిదం సర్వమసృజత యదిదం కిం చేతి విశ్వకారణత్వేన స్రష్టుః పూర్వం స్రష్టారముపదిశతి ॥ యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవల ఇతి శివశబ్ద వాచ్యం వస్తు కారణత్వేన జగత్పూర్వభావి బ్రహ్మేత్యాచష్టే । యల్లక్షణం బ్రహ్మ హేతుత్వేన సూచితం ॥ తల్లక్షణముపనిషదంతరేఽపి శ్రూయతే । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేతి తదైక్షత బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి । తథాత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ ॥ నాన్యత్కించనమిషత్ ॥ స ఈక్షత లోకాన్నుసృజా ఇత్యాద్యుపనిషత్సు ॥ సర్వకారణత్వం పరమేశ్వరస్యైవోపదేశాన్నాన్యస్య కారణత్వం ॥ తైత్తిరీయకే ఆకాశాదిసృష్టిః ఛాందోగ్యే తేజ ఆదికేత్యేవం కార్యపరవికల్పం ప్రతిజ్ఞాయతే ॥ కార్యపర వికల్పేన జగద్ధేతుభూతం బ్రహ్మాపి సకలోపనిషత్సు విగీతముపసృజ్యమానం నా వివక్షితం వక్తుం శక్యమితి విధీయతే ॥ వ్యాఖ్యాతుమసంబంధాత్ సూత్రకారోఽత్ర సమాధానమభాషత ॥ కార్యపరమపి వికల్పం న కాశకృతేరిత్యారభ్యభవేదపి కార్యస్య వికల్పత్వమవివక్షితత్వాత్ ॥ నహ్యత్రాదిసృష్టిప్రసంగః ॥ తస్మాన్న తద్విరోధః ॥ వికల్పతయా ప్రధానస్యక్వచిత్పురుషార్థోప్యవహ్రియతే । దృశ్యతే నాన తద్వికల్పయితుం బోధ్యతే ॥ పూర్వాపరమధ్యపరామర్శతయా పరమేశ్వర పరవాక్యవిశేషదర్శనాత్ ॥ అన్నేన సోమ్య శుంగేనాపో మూలమన్విచ్ఛాద్భిస్సోమ్య శుంగేన తేజో మూలమన్విచ్ఛ తేజసా సోమ్య శుంగేన సన్మూలమన్విచ్ఛేతి మృదాదిదృష్టాంతైశ్చ కార్యకారణయోరభేదత్వం ప్రక్షుంజన్మాదిజగద్భావ్యతత్త్వముపదిశ్యతే ॥ పరమేశ్వరస్య జగత్కారణత్వే యత్వసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యాదిషు విరోధమాశంక్య పరిహరతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

సమాకర్షాత్ ॥ ౧౫ ॥

అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర పూర్వప్రకృతస్య సత్యాకర్షణాన్నాసత్కారణత్వపరమిదం ॥ తథాహి । అసన్నేవ స భవతీత్యసద్వాదం నిరాకృత్య ॥ అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేదేతి సదాత్మానం సిద్ధార్థ్య ॥ సోఽకామయతేతి సతస్సకాశాత్సృష్టిముపదిశ్య తత్సత్యమిత్యాచక్షత ఇత్యుపసంహృతః ॥ తదప్యేష శ్లోకో భవతీతి ప్రకృత విషయశ్లోక ఉదాహృతః ॥ తత్ర నాసచ్ఛబ్దేన శూన్యవాదః పరిగృహీతుం శక్యతే ॥ ప్రకృతహానా ప్రకృతకల్పనాప్రసంగాత్ । సత్యేప్యసచ్ఛబ్దస్య నామరూపవ్యాకరణాభావేన ప్రాగసత్తేరౌపచారిక ప్రయోగసంభవాదేవం సర్వత్ర యథా వ్యపదిష్టోక్తేరూహ్యతే । తద్ధేదం తర్హ్యవ్యాకృతమాసీన్నామరూపాభ్యామేవ వ్యాక్రియతేత్యత్రాపి ॥ స ఏష ఇహ ప్రవిష్ట ఆనఖాగ్రేభ్య ఇత్యధిష్ఠితస్యాపి పంచప్రవిష్టత్వేన సమాకర్షాత్ ॥ నిరధిష్ఠితస్యావ్యాకరణాభ్యుపలబ్ధాతుతః పరం ప్రకరణానుషంగిణా స ఇత్యనేన సచ్ఛబ్దవాచ్యః ప్రపంచానుషంగే సంగృహ్యేత । చిద్రూపస్య పరమేశ్వరస్య దేహాభ్యుపగమత్వం దృశ్యతే ॥ అధిష్ఠితస్య చిద్రూపత్వవ్యపదేశాత్ । పశ్యంశ్చక్షుః శృణ్వన్ శ్రోత్రం మన్వానో మన ఇతి ॥ కించ । పరిదృశ్యమానమిదం సకర్తృకం వ్యాచక్షతే ॥ ఏవం ప్రథమస్స్రష్టా వప్యుపలభ్యతే ॥ న హి దృష్టేఽనుపపన్నమితి న్యాయాత్ ॥ అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రవిశదిత్యాదిశ్రుత్యంతరేష్వపి సాధిపతిత్వముపదిశతి ॥ వ్యాక్రియతేత్యత్ర కర్తృబోధకలకారో కర్మణ్యేవ దృశ్యతే ॥ స్థితే పరమాత్మని వ్యాకర్తరి సౌష్ఠవమపి దృష్టాద్రష్టవ్యం ॥ కేదారస్స్వయమేవేతివత్సత్యపి న పృథక్కర్తరి విరుధ్యతే । యద్వా కర్మణ్యేవాయం లకారోఽగమ్యతే । గ్రామణిత్యాదివద్రష్టవ్యః । ఏవం పరమేశ్వరస్య సర్వకారణత్వేన కశ్చిద్విరోధః । నాపి సృష్టివిరోధాత్కారణే బ్రహ్మణి విరోధః ॥ ఏవం ప్రధానజగత్కారణ సాంఖ్యమతం నిరస్య నిర్విశేష బ్రహ్మ సాన్నిధ్యేన ప్రధానస్య జగత్కారణత్వ వ్యవస్థాపకం సర్వదా జీవబ్రహ్మభేదప్రధానకద్వాద్వైతమతం అధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ * ॥ జగద్వాచిత్వాత్ ॥ ౧౬ ॥

బ్రహ్మ తే బ్రవాణీతి ఉపక్రమ్య యో వై బాలాక ఏతేషాం పురుషాణాం కర్తా యస్య వైతత్కర్మ స వేదితవ్య ఇతి కౌషీతకి బ్రాహ్మణే బాలాకాజాతశత్రు సంవాదే శ్రూయతే ॥ అత్ర వేదితవ్యః ప్రాణో జీవః పరమేశ్వరో వేతి సందేహః । అత్ర ప్రాణ ఏవాభిధీయతే । కస్మాత్ యస్య వైతత్కర్మేతి దర్శనాత్ । కర్మణశ్చలనాత్మకస్య ప్రాణాశ్రయత్వాత్ । వాక్యశేషే చాథాస్మిన్ ప్రాణ ఏవైకధా భవతీతి ప్రాణశబ్దశ్రవణాత్ । ప్రాణస్య హి ముఖ్యే ప్రాణే వాయావారూఢత్వాత్ ॥ యే చైతే పురస్తాద్బాలాకినాదిత్యే పురుషశ్చంద్రమసి పురుష ఇత్యేవమాదయః జీవా నిరూపితాః । తేషామపి ప్రాణోఽస్తి అధిష్ఠాతా ప్రాణావస్థావిశేషత్వాదిత్యాది దేవతాత్మనాం కతమ ఏకో దేవ ఇతి ప్రాణ ఇతి స బ్రహ్మ త్యదిత్యాచక్షత ఇతి శ్రుత్యంతరసిద్ధేః । ఉత శారీరో వా నిర్ణీయతే । యస్య చైతత్కర్మేతి ధర్మాధర్మలక్షణ కర్మోపదేశసంభవాత్ ॥ పూర్వమప్రకృతానామాదిత్యపురుషాదీనాం భోక్తృజీవస్య కర్తృత్వసంభవేన తేషాం పురుషాణాం కర్తేతి నిర్దేశోపపత్తేర్జీవలింగమప్యత్ర దృశ్యతే ॥ తద్యథా । శ్రేష్ఠీ స్వైర్భుంక్తే యథా వా స్వాః శ్రేష్ఠినం భుంజంత్యేవమేవైష ప్రజ్ఞాత్మైతైరాత్మభిర్భుంక్తే ఏవమేవైత ఆత్మాన ఏతమాత్మానం భుంజంతీతి ॥ వేదితవ్యపురుషస్తోత్రముఖం బాలాకిం ప్రత్యజాతశత్రుణా సుప్తపురుషమంత్రేణ సంబోధ్యతలోన్నద్ధితం ॥ పాణిఘాతేనోద్ధితం ప్రదర్శ్య ప్రాణాదివ్యతిరిక్తజీవస్య ప్రతిపాదనాత్ ॥ నిరాకృతసర్వకర్తృబంధపరమేశ్వరే తదసంభవాత్ । పరమేశ్వరవిషయక లింగానామదర్శనాచ్చ ॥ తస్మాత్ప్రాణజీవయోరేకస్మిన్నేవాత్ర నిర్దేశవ్య ఇతి చేదుచ్యతే । అత్ర పరమేశ్వర ఏవ జీవాధిష్ఠాతృత్వేన వేదితవ్యః । బ్రహ్మ తే బ్రవాణీతి పరబ్రహ్మ ప్రతిపాదనముపక్రమ్య ఆదిత్యాదిషు పురుషేషూపన్యాసే బాలాకినా కృతే మమైతస్మిన్ సంవదిష్ఠా ఇత్యాదినా తన్నిరాకృతేన స్వయమజాతశత్రురేతేషాం పురుషాణాం కర్తా యస్య చైతత్కర్మేత్యుక్త్వా తన్మేతన్ముఖ్య బ్రహ్మపరత్వం । యుక్తిమత్పురుషకర్తృత్వం చ న్యాయతంత్రేణ శాశ్వరస్యైవోపపన్నం । శాఖా సస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః । ఏషామీశే పశుపతిః పశూనామిత్యాది శ్రుత్యంతరేష్వపి సర్వనియంతృత్వం పరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవ సంస్థాపనాత్ ॥ న చ శక్రకర్మశబ్దానుపపత్తిః । జగద్వాచిత్వాత్ ॥ కర్మశబ్దస్య క్రియత ఇతి కర్మేతి జగదేవ పురుషకర్తృత్వస్యాపి ప్రాగ్బాలాకినా వేదితవ్యత్వేనోపదిష్టం నామవేదితవ్యజ్ఞాపనార్థం బ్రాహ్మణపరివ్రాజకన్యాయేన పురుషాణామితి పృథఙ్నిర్దేశః ॥ నను విశ్వాంతస్థిత జీవస్యాచేతనత్వాత్ స్వతంత్రేణ సర్వకర్తృకత్వముపదిశ్యత ఇతి చేన్న ॥ గార్గ్యేణ బ్రహ్మత్వేనోక్తపురుషాణాం బ్రహ్మాతిరిక్తద్యోతనాయ గోబలీవర్దన్యాయేన పృథగ్వ్యపదేశాత్ తస్మాన్నేతర ఇతి సిద్ధం । పునరాశంక్య పరిహరతి ॥ * * * * * * * * *

॥ * ॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతి చేత్తద్వ్యాఖ్యాతం ॥ ౧౭ ॥

తద్యథా వా స్వాః శ్రేష్ఠినం భుంజంత్యేవమేవైష ప్రజ్ఞాత్మైతైరాత్మభిర్భుంక్తే ఏవమేత ఆత్మాన ఏతమాత్మానం భుంజంతీతి । అథాస్మిన్ ప్రాణ ఏవైకధా భవతీతి వాక్యశేషే పరిచ్ఛిన్నజీవముఖ్యప్రాణలింగమేవాత్ర ద్యోతనాన్న సర్వవ్యాపక బ్రహ్మోపాసనమాత్రపరమితి చేత్తద్వ్యాఖ్యాతం ॥ పూర్వత్ర ప్రాణస్తథానుగమాదిత్యధికరణే ప్రతర్దనవిద్యాయాం త్రిష్టాదిలింగత్రయోపాసనం వ్యాఖ్యాతం ॥ తద్వదిహాపి ఉపక్రమోపసంహారయోః పరామర్శతయా పరమశివబ్రహ్మపరత్వదర్శనాత్ ॥ తత్పరత్వేనాప్యవిరోధితయా వేదితవ్యం । బ్రహ్మ తే బ్రవాణీత్యుపక్రమే పరబ్రహ్మోపక్రమదర్శనాత్ ॥ యస్య వైతత్కర్మేతి మధ్యే చ సర్వజగత్కర్తృత్వం తస్యైవ నిర్దేశాత్ । సర్వాన్ పాప్మనోపహత్య సర్వేషాం భూతానాం శ్రైష్ఠ్యం స్వారాజ్యమాధిపత్యం పర్యేతి య ఏవం వేదేత్యుపసంహారే ॥ నిరతిశయఫలప్రదానాచ్చ నాన్యపరత్వం వ్యాచష్టే । ప్రాణబంధనం హి సోమ్యమన ఇత్యత్ర ప్రాణశబ్దస్య బ్రహ్మపరత్వముపదిశ్యతే ॥ తస్మాత్త్రివిధభేదేన లింగత్రయోపాసనం ద్రష్టవ్యం ॥ న చైవం ప్రకరణవిచ్ఛేదనస్య గతార్థతా ॥ కర్మశబ్దస్య జగద్వాచిత్వస్యాత్ర ప్రతిపాదనాదన్యపరత్వమస్తీత్యాశంకాయాం పునస్సూత్రత్వం తదపోహః ॥ * * * * * *

॥ * ॥ అన్యార్థం తు జైమినిః ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యామపి చైవమేకే ॥ ౧౮ ॥

జైమినిస్త్వాచార్యో జీవపరామర్శమస్మిన్ప్రకరణే అన్యార్థం బ్రహ్మప్రతిపత్త్యర్థం మన్యతే । కస్మాత్ప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాం ప్రశ్నస్తావత్ సుప్తపురుషబోధనేన ప్రాణాది ప్రతిభిన్నశారీరే బోధితే పునశ్శారీరాద్భిన్నవిషయత్వాద్యతే । కైష ఏతద్బాలాకే పురుషోఽశయిష్ట క్వ వా ఏతదభూత్కుత ఏతదాగాదితి ప్రశ్నః ప్రతివచనమపి । యథా సుప్తో న కంచన స్వప్నం పశ్యత్యథాస్మిన్ప్రాణ ఏవైకధా భవతి సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతీత్యాది । ఏతస్మాదాత్మనః ప్రాణా యథాయతనం విప్రతిష్ఠంతే ప్రాణేభ్యో దేవాః దేవేభ్యో లోకా ఇతి చ జీవస్య సుప్తౌ శివప్రాప్తిత్వం బ్రహ్మణః ప్రాణాదికం జగజ్జాయత ఇతి జగత్కారణత్వం చ శ్రూయతే । తస్మాత్పరమేశ్వరవిజ్ఞానేన జీవస్య తదాత్మకత్వముపదిశ్యతే । అపి చైవమేకే వాజసనేయినో బాలాక్యజాతశత్రుసంవాదే వ్యాసం దిగ్ధతయా విజ్ఞానమయం జీవం తద్భిన్నం పరమేశ్వరం చామనంతి । ఏష విజ్ఞానమయః పురుషః క్వైష తదాభూత్కుత ఏతదాగాదితి ప్రశ్నే । య ఏషోఽంతర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిన్ఛేతే ఇత్యుత్తరే చ । ఆకాశశబ్దశ్చ బ్రహ్మణి ప్రసిద్ధః । సర్వవేదాంతప్రత్యయత్వాచ్చ । కౌషీతకిబ్రాహ్మణేఽపి స ఏవ నిశ్చయః । అతః పరమేశ్వరస్యైవ జగద్వాచిత్వం । జీవబ్రహ్మణోర్మైత్రేయీబ్రాహ్మణేఽప్యభేదకపరత్వేయవిధియేత । కథమేతయోస్సామానాధికరణ్యమిత్యాశంకాయామధికరణాంతరం దర్శయతి । * * * * *

* ॥ వాక్యాన్వయాత్ ॥ ౧౯ ॥ * ॥

బృహదారణ్యకే మైత్రేయీబ్రాహ్మణే దృశ్యతేఽస్య విషయః । న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ పతిః ప్రియో భవతీత్యారభ్య న వా అరే సర్వస్య కామాయ సర్వం ప్రియం భవత్యాత్మనస్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవత్యాత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యో మైత్రేయ్యాత్మనో వా అరే దర్శనేన శ్రవణేన మత్యా విజ్ఞానేనేదం సర్వం విదితమితి । అత్ర కిం ద్రష్టవ్యత్వాదినా నిర్దిష్టమానోఽయం జీవః పరమేశ్వరో వేతి సందిహ్యతే । విజ్ఞానాత్మా జీవ ఏవాత్ర వ్యవహ్రియతే । కుత ఉపక్రమసామర్థ్యాత్ । పతిజాయాపుత్రపశువిత్తాదిప్రపంచస్యాత్మార్థత్వేన ప్రియత్వవ్యపదేశాత్ । కించ । తత్రైవ న వా అరే పత్యురిత్యాదినా భోక్తృజీవోపక్రమాత్ । మధ్యేఽపీదం మహద్భూతమనంతమపారం విజ్ఞానఘన ఏవైతేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవానువినశ్యతి న ప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీత్యస్య భూతేభ్యస్సముత్థానం శారీరస్యోపదిశతస్తస్యైవ ద్రష్టవ్యత్వం నిర్దిశతి । తథా విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాదితి కర్తృప్రతిపాదితవాక్యేనోపసంహారాచ్ఛారీర ఏవోపదిష్టః । తస్మాదుపక్రమే భిన్నసాధ్యేన కర్మణా కిమమృతత్వమస్తీతి మైత్రేయ్యా ప్రశ్నదర్శనాదేతావదరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవతీత్యాదిప్రకరణం నేతరస్యోపదిశ్యత ఇతి ప్రాప్తేఽభిధీయతే ॥ * ॥ అత్ర ద్రష్టవ్యత్వేనోపదిశ్యమానః పురుషః పరమేశ్వర ఏవ కుతో వాక్యాన్వయాత్ । వాక్యం తదుపక్రమోపసంహారమధ్యపరామర్శతయా పరబ్రహ్మణిశ్శివస్యైవ సమన్వయాత్ । అమృతత్వస్య చ నాశోఽస్తి విత్తేనేతి నిత్యసాధ్యేన కర్మణా మోక్షం ప్రత్యాశా నాస్తీతి యాజ్ఞవల్క్యాదుపశ్రుత్య మైత్రేయీ మోక్షసాధనం పృచ్ఛతి । యేనాహం నామృతా స్యాం కిమహం తేన కుర్యాం యదేవ భగవాన్వేద తదేవ మే బ్రూహీతి ప్రశ్నానంతరమాత్మజ్ఞానముపదిశతి । ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యాదినా । న హి జీవజ్ఞానాన్మోక్ష ఇతి కశ్చిదభ్యుపైతి । అతో ద్రష్టవ్యః పరమేశ్వర స్తథాత్మనో వా అరే దర్శనేనేతి యదాత్మశ్రవణాత్ జ్ఞానాత్సర్వజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞాతం భవతి । ఉపక్రమే భిన్నసాధ్యేన కర్మణా కిమమృతత్వమస్తీతి మైత్రేయ్యా ప్రశ్నదర్శనాదేతావదరే ఖల్వమృతత్వమిత్యుపసంహారదర్శనాచ్చ । అత ఆత్మని ఖల్వరే దృష్టే శ్రుతే మతే విజ్ఞాత ఇదం సర్వం విజానాతి । తత్త్వేన విజానీయాదిత్యవసానకృత్స్నవాక్యమపి పరమేశ్వరం గమయతి । అమృతత్వేన సాధనమాత్మమాత్రోపదేశం తచ్చ పరమాత్మవిషయమేవ న జీవవిషయమితి సిద్ధాంతః । న వా అరే పత్యురిత్యాదినా జీవోపక్రమదర్శనాత్కథం బ్రహ్మజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిపాదకవాక్యస్య బ్రహ్మవిషయత్వం । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశావిత్యాదౌ శారీరస్య అజన్యత్వప్రతిపాదనాత్ బ్రహ్మజన్యత్వం న సంభవతి । తస్మాత్ బ్రహ్మజ్ఞానేన జీవజ్ఞానమనుపపన్నమిత్యాశంక్య భేదాదిమతత్రయం దర్శయతి ॥ * * * * * * * * *

॥ * ॥ ప్రతిజ్ఞాసిద్ధేర్లింగమాశ్మరథ్యః ॥ ౨౦ ॥

ఆత్మని విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి । ఇదగ్ం సర్వం యదయమాత్మేతి చ । ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయాః

స్సిద్ధేః లింగం సూచ కం జీవ పరమాత్మనోరత్యంతవిలక్షణత్వాదేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానవాక్యం నవిరుధ్యతే ॥ యతో వాక్యమాని భూతానిజాయంతే ఇత్యాపా భూతపంచకవత్తేషాం జీవానామపి బ్రహ్మ జన్యత్వావగమాత్ । కార్యకారణయోః పరస్పరభేదాంగీకారాచ్చ తయోరభేదం న సంభవతి । తస్మాద్దధిక్షీరవదేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞావాక్యముపపన్నం ॥ అతస్తయోర్భేదాంశప్రతిపత్త్యర్థం జీవోపక్రమణమిత్యాశ్మరథ్యాచార్యో మన్యతే ॥ ఉభయస్యాత్మా శరీరమిత్యాదినా సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసిద్ధిస్సంభవతి ॥ లోకకృతోహం స్వతోహామిత్యాద్యనుభూతా పరస్పరవైలక్షణ్యైషిధాత్మైకత్వదర్శనాత్ అంగాంగివత్సంయుక్తభేదద్యోతనార్థం వాజీవోపక్రమణమితి భేదవాదీ ఆశ్మరథ్యో మన్యతే ॥ ఏవం ఘటపటవజ్జీవబ్రహ్మణోరసంయుక్తభేదవాది మతం అంగాంగివత్సంయుక్తభేదమతం చోపదిశ్య తథా శుద్ధాద్వైతమతం దర్శయతి ॥ * * * * * * * * *

* ॥ ఉత్క్రమిష్యత ఏవంభావాదిత్యౌడులోమిః ॥ ౨౧ ॥ * ॥

ఉత్క్రమిష్యతః స్వాః విద్యోపాధింత్యజతః జీవస్య ఘటాకాశ మహాకాశవత్ బ్రహ్మాభిన్నత్వాత్ సర్వదా బ్రహ్మాభిన్నతయా జీవోపక్రమణం । తస్మాద్బ్రహ్మవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానవాక్యముపపన్నమిత్యౌడులోమాచార్యో మన్యతే । అథవా ॥ రజ్వారోపితసర్పభ్రాంతి నివృత్తౌ రజ్జుమాత్రపరిశేషవత్ ॥ స్వాత్మారోపితజీవభ్రాంతి నివృత్త్యనంతరం స్వాత్మావపరిశిష్యత ఇత్యౌడులోమిర్మన్యతే ॥ తత్త్వమస్యాదిశ్రుతిశతేషు జీవబ్రహ్మణోరేకత్వోపదేశాద్బింబప్రతిబింబవద్ఘటాకాశమహాకాశవదభేదస్సర్వదా సిద్ధ ఇతి కేచిత్ ॥ రజ్జుసర్పవద్బ్రహ్మణి జీవత్వస్యారోపితత్వాత్ అధిష్ఠానవ్యతిరేకేణాధ్యాసాదర్శనాచ్చ వస్తుతస్తు భ్రాంతి నిర్ముక్తతయా బ్రహ్మైవసిద్ధమిత్యభేదబుద్ధ్యా జీవోపక్రమణమిత్యద్వైతానుసారిణః కేచిన్మన్యంతే । తస్మాదేవం శ్రుత్యైకదేశప్రామాణ్య మతద్వయముపపాద్య సర్వశ్రుత్యభిప్రేతముఖ్యవేదాంత సిద్ధాంతమతం దర్శయతి ॥ * * * * * * * * *

॥ * ॥ అవస్థితేరితి కాశకృత్స్నః ॥ ౨౨ ॥

ఇదమేవ సూత్రకారమతం । ద్వాసుపర్ణేత్యాది భేదశ్రుతీనాం తత్త్వమస్యాద్యభేదశ్రుతీనాంచ అవిరోధతయా భేదాభేదమతే అవస్థితేరవస్థానాత్ జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదప్రదర్శనార్థమత్ర జీవోపక్రమణమితి సర్వశ్రుతితాత్పర్యవేదీ ముఖ్యసిద్ధాంతీ కాశకృత్స్నో మన్యతే ॥ తస్మాత్సర్వశ్రుతిసిద్ధ తృతీయమతం పారమార్థికమితి వేదితవ్యం । ఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరూపం సంపద్య స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే ॥ యథా నద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తంగచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ । తథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యం ॥ ధ్యానాభ్యాసేన నిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహి । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం ॥ జ్ఞాత్వా శివం శాంతమత్యంతమేతి । శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకర స్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాది శ్రుతిశతేషు సంసారదశాయాం జీవబ్రహ్మణోర్భేదః । మోక్షదశాయాం అభేదశ్చ ప్రతిపాద్యతే । న చ భేదాభేదయోస్తమః ప్రకాశవత్పరస్పర విరుద్ధస్వభావత్వాత్తయోరేకః పక్షః పరమసిద్ధాంతత్వేన నిర్ణేతవ్య ఇతి చేన్న । శ్రుత్యైకదేశప్రామాణ్యే మానాభావాత్ । పక్షైకస్వీకారేపరస్పర శ్రుత్యప్రామాణ్య ప్రసంగాచ్చ ॥ సుప్తిప్రబోధవత్తమస్సత్త్వవద్వహ్నిసలిలవత్తమః ప్రకాశవద్విరోధోనవిభావ్యః । భేదాభేదయోః పరస్పర విరుద్ధతాంగీకారస్తు వస్తువిరోధాద్వా ॥ కారణాభావాద్వా అయుక్తత్వాద్వా । అభానాద్వా ॥ అమానాద్వా ॥ అసంభవాద్వా ఫలాద్వా ॥ అమతాద్వా । అవిశేషాద్వా ॥ శ్రుత్యైకత్వాభావాద్వా । నాద్యః యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యాపా ద్వైతాద్వైతాత్మక ప్రపంచబ్రహ్మణోరాధారాధేయత్వం ॥ తమేవభాంతమనుభాతి సర్వమిత్యాదౌ భాస్యభాసకత్వం ॥ సమస్తసాక్షింతమసః పరస్తాదిత్యాదౌ సాక్ష్యసాక్షిత్వం ॥ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదిత్యాదౌ జగత్కారణత్వం తదనుప్రవిష్టత్వం చదృష్టం । ఉత । జీవేజ్ఞాజ్ఞానాను భూతత్వం । ప్రకృతౌ గుణత్రయాత్మకత్వం విక్రతౌ లోకత్రయశరీరత్రయావస్థాత్రయాత్మకత్వం కారణాదేః ప్రపంచస్య నిత్యానిత్యత్వం ॥ పృథివీవాయ్వోరనుష్ణాశీతత్వం మహేశ్వరస్య అర్ధనారీత్వం లక్షణాయాం జహదజహత్త్వం యోగసాంఖ్యాద్వైతమతేషు సాక్షిరూపస్య సగుణనిర్గుణాత్మకత్వం మానుషేష్వపి పాపాభయాప్రిష్టత్వం ... తత్సాక్షాత్ప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ నద్వితీయః । యదాత్మస్తం

నదివానరాత్రిర్నసన్న చాసచ్ఛివఏవ కేవలఇత్యాది శ్రుతిశతేషుస్పష్టః ప్రాగపిస్వప్రకాశస్య పరమేశ్వరస్యతమః ప్రకృతివిశిష్టత్వం । యతోవాఇమానిజాయంత ఇత్యాదావద్వైతస్యశివస్యపరబ్రహ్మణః ద్వైతజగజ్జన్మాదిహేతుత్వం ॥ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞాన బలక్రియా చేత్యాదినా ధర్మధర్మిణోరివమణి ప్రకాశయోరివస్వాభావికశక్తివైశిష్ట్యం ॥ తదభావేస్పృష్ట్యభావం సూచ్యతే ॥ గగనారవిందశశశృంగావన్నాయాప్రపంచయోర్మిథ్యాత్వాంగీకారేసమమహాతవిందత్యేపివత్ ప్రత్యక్షవిరోధోదుర్నివారః । ఉతద్వాసుపర్ణేత్యాదౌ జీవబ్రహ్మణోర్ద్వైతవ్యపదేశాత్ తత్త్వమస్యాదిశ్రుతిశతేష్వభేదవ్యపదేశాచ్చ భేదాభేదస్వీకారోయుక్తః । పక్షైకదేశస్వీకారేశ్రుతిసంకోచాపత్తిః ॥ నతృతీయః । ఏషోఽణుజీవోహృదయేసంనివిష్టః । ఏషోణురాత్మాచేతసావేదితవ్యః । వాలాగ్రశతభాగస్య శతధాకల్పితస్యచ ॥ జీవోభాగస్సవిజ్ఞేయోహృదయే సర్వజంతుషు । ఆకాశవత్సర్వగతోనిరంశః ॥ మహాంతంవిభుమాత్మానం మత్వాధీరోనశోచతి ॥ అంతఃపూర్ణోబహిఃపూర్ణః పూర్ణకుంభఇవాంభసి ॥ అంతశ్శూన్యోబహిఃశూన్యశ్శూన్యకుంభ ఇవాంబరే ॥ తదాదిమధ్యాంతవిహీనమేకం విభుంచిదానందమరూపమద్భుత మిత్యాదౌజీవబ్రహ్మణోశ్చైతన్యైకత్వవ్యపదేశేపి అణుత్వవిభుత్వాత్మకపరస్పరవిరుద్ధపరిమాణ వత్త్వదర్శనాత్ ॥ భేదాభేదోయుక్తః । యథాకుండలీభూతసర్పస్యదీర్ఘీభూతసర్పస్యచ సర్పత్వేనైకత్వేపిహ్రస్వదీర్ఘత్వాత్మకపరస్పరవిరుద్ధపరిమాణ వత్త్వవత్ యథాసూర్యప్రభాయాః ప్రభాశ్రయసూర్యమండలస్యతేజస్త్వాత్ । తేజస్త్వేనైకత్వేపివ్యాపకత్వ పరిచ్ఛిన్నత్వాత్మక పరస్పరవిరుద్ధధర్మవత్త్వాదేవం సంకుచితవిస్తృతపటాదిబహుదృష్టాంతానుగోధేనాపి భేదాభేదస్యసిద్ధత్వాత్ ॥ నచతుర్థః । వాచారంభణంవికారో నామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యం । సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ తజ్జలానితిశాంతఉపాసీత । తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యఇతి శ్రుతిసూత్రాభ్యానన్యవైలక్షణ్యాత్బ్రహ్మ ప్రపంచయోః । కార్యకారణయోర్మృత్తికాదిదృష్టాంతేనభేదాభేదవ్యపదేశాత్ । తథాథర్వశిరసి । దేవాహవైస్వర్గంలోకమగమన్ । తందేవారుద్రమపృచ్ఛన్ । కోభవానితి ॥ సోఽబ్రవీదహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామిచ భవిష్యామిచ ॥ నాన్యఃకశ్చిన్మత్తోవ్యతిరిక్త ఇత్యాద్యథర్వశిరస్యహమేకస్సర్వేచమామేవమాం యోవేదసర్వాన్వేదేత్యంతేన ప్రథమఖండే యోవైరుద్రస్సభగవాన్ యశ్చబ్రహ్మతస్మైవైనమోనమః । యోవైరుద్రస్సభగవాన్ యశ్చవిష్ణుస్తస్మైవైనమోనమఇత్యుపక్రమ్య । బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాదికార్యజాతస్యప్రపంచస్యకారణశివాదభిన్నత్వంద్వితీయఖండేనిరూపితం । సబ్రహ్మసశివస్సేంద్రస్సోక్షరఃపరమస్స్వరాట్ ॥ సఏవవిష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోఽగ్నిస్సచంద్రమాః । సఏవసర్వంయద్భూతంయచ్చభవ్యంసనాతనం । ఋతగ్ంసత్యంపరంబ్రహ్మపురుషంకృష్ణపింగలం ॥ ఊర్ధ్వరేతంవిరూపాక్షంవిశ్వరూపాయవైనమోనమః । ఇతికైవల్యతైత్తిరీయాదౌచకార్యరూప ప్రపంచస్యకారణపర శివాభిన్నత్వవ్యపదేశాత్ । నపంచమః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవభవతి । బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదౌ । బ్రహ్మణఃపృథగ్భూతస్య జీవస్య । తదుపాసనద్వారాతదాత్మకత్వదర్శనాత్ ॥ భేదాభేదయోః ప్రామాణ్యమవిరుద్ధం । ఉత । భేదాభేదస్తథాభేదో భేదఏతేమతాస్త్రయఇతి సూతసంహితాయాం ॥ ధ్రువంకశ్చిద్బ్రూతేసకలమపరస్త్వధ్రువమితి ॥ పరోధ్రౌవ్యాధ్రౌవ్యేత్యేతి మహిమ్నే ॥ కేచిదద్వైతంప్రశంసంతి కేచిద్ద్వైతవాదినః । ద్వయోశ్చైత్యేకదేశత్వాత్సర్వశ్రుతిసమన్వయః । భేదాభేదమతశ్శ్రౌతైః పరిగ్రాహ్యోముముక్షుభిరితిమూర్ఖే ॥ నాద్వైత మపరోక్షంచేన్నచిద్రూపేణభాసనాత్ ॥ అశేషేణనభాతంచేద్ద్వైతంకింభాసతేకిల ॥ చిజ్జత్వేనవిభాతంతుద్వయోరవిసమంఖలు ॥ ద్వైతాసిద్ధివద ద్వైతసిద్ధిర్నభావతాసకిం ॥ ద్వైతేనహీనమద్వైతంద్వైతజ్ఞానేకథంత్విదం ॥ చిద్భానంత్వవిరోధిస్యాద్ద్వైతస్యాథోనమేతథా ॥ తథావిశుద్ధచిద్రూపశ్శివస్సర్వాధికస్స్మృతః । జగజ్జన్మాదిహేతుత్వాత్సర్వజ్ఞత్వాదిలక్షణాత్ । అసంగత్వాన్నిర్మలత్వాత్సత్యకామాదిలక్షణాత్ । ద్వైతస్తదప్రకృష్టోపితదుపాసన రూపతః స్వీకార్యం యోగిభిస్సర్వైర్ద్వైతమాద్యైకవేదిభిః ॥ అపన్నాభూమయంద్వైతమితిచేత్తన్నయుజ్యతే ॥ అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధ్యోర్దృష్టత్వాచ్ఛ్రుతిదర్శనాత్ ॥ భేదాభేదమతంచైవవిధేయంపండితైస్సదా ॥ ఇతిగాథాయాంద్వైతాద్వైతమేవపారమార్థికత్వేననిర్దేశాత్ ॥ తదేవరమణీయం ॥ నషష్ఠః ॥ మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరంతస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తంసర్వమిదంజగత్ ॥ ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణిచ ॥ విద్యావిద్యేఈశాతే యస్తుసోన్యః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యాది శ్రుతిశతేషుద్వైతాద్వైతాత్మకప్రపంచపరమాత్మనో నియమ్యనియామకత్వ మవిరోధతయా దర్శనాత్ ॥ నసప్తమః ॥ శ్రద్ధాభక్తిధ్యాన యోగాదవేహి ॥ జ్ఞాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతిపండితః । విద్యాంచావిద్యాంచ యస్తద్వేదోభయం సహ తేనేతిబ్రహ్మవిత్పుణ్యకృచ్చసత్యేలక్షస్య పథాహ్యేషఆత్మా సమ్యగ్జ్ఞానేనబ్రహ్మచర్యేణనిత్య మిత్యాదిశ్రుతిశతేషు ధ్యానధారణాదిద్వైతకర్మానుష్ఠానద్వారా పరమాద్వైత పరశివత్వ ప్రాప్తిఫల

దర్శనాత్ । అనుద్దైతకర్మణామద్వైతబ్రహ్మప్రాప్తిహేతుత్వేకిమనేన నిగమాంతశాస్త్రవిచారప్రయాసేనేతిచేన్న । ఫలాభిలాషరహితానాం కర్మణాందురితక్షయద్వారాస్థూలారుంధతీన్యాయేనబ్రహ్మప్రాప్తిహేతుత్వాత్ ॥ తథాచస్మృతిః యస్సైవ్యదేష్టావత్సారింశత్సంస్కారా ఇత్యారభ్యస బ్రహ్మణస్సాయుజ్యగ్ం సాలోక్యం గచ్ఛంతీత్యంతేన గర్భాధానాదిసర్వేషాంకర్మణాంసర్వపాపక్షయద్వారా । బ్రహ్మప్రాప్త్యుపదేశాత్ । ఇతరఆరాధకరూపకర్మణాం ఆరాధ్యరూపపరమేశ్వరస్వరూపప్రాప్తిహేతుత్వమవిరోధః । నచసర్గ్వపితే పుణ్యలోకాభవం తేషాం నిత్యత్వశ్రుతిమ ఫలవిరోధః । సకామానుష్ఠితకర్మణాం ఫలస్వాంతత్వేపిని ష్కామానుష్ఠిత కర్మణాం ఫలాదిహల నిరుక్తపరమ పురుషార్థోపపత్తేః । నోచేత్కర్మానుష్ఠానాభావే చిత్తశుద్ధ్యభావః । తదభావేజ్ఞానానుత్పత్తిః । తదభావేనిర్మోక్షప్రసంగః ॥ తస్మాత్పూర్వోక్తమేవవిశ్వద్రిమణీయం । నత్వష్టమః ॥ సాంగవేద వేదాంత ప్రముఖసకల కలాకలాప పారంగతోయసర్వజ్ఞశిఖామణినాభగవతావ్యాసేనచతుర్థాధ్యాయచతుర్థపాదే ॥ అభావంబాదరిరాహహ్యేవం । భావంజైమినిర్వికల్పామననాదితి । సూత్రద్వయేనద్వైతాద్వైతాత్మకమతద్వయంశ్రుత్యైకదేశప్రామాణ్యాత్పరమతత్వేనప్రదర్శ్య ॥ ద్వాదశాహవదుభయవిధంబాదరాయణోతః ॥ తస్యవ్యాఖ్యావేసంధ్యవదుపపత్తేః । ఇతిసర్వశాస్త్రార్థసారభూతసూత్రేణ భేదాభేదమతత్వేన వ్యపదేశాత్ ॥ నచనవమః । ద్వైతమతేనదీసముద్రవత్పునరావృత్తిరహితబ్రహ్మైకత్వప్రాప్త్యసంభవాత్ । అద్వైతమతే ॥ సగుణబ్రహ్మత్వమీశ్వరత్వాదికంచరజ్జుసర్పవత్కల్పితమితిసిద్ధాంతేనభక్తిశాస్త్రాణాంవిధినిషేధవ్యవస్థాపకవేదశాస్త్రాగమపురాణాదీనాందత్తోదకాంజలిప్రసంగాత్పూర్వోక్తమతద్వయంనవిధేయం ॥ అనీశయాశోచతిముహ్యమానః బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతీత్యాదామాయాబద్ధత్వేనజీవస్యదుఃఖభోక్తృత్వం ॥ పరమశివజ్ఞానేనతస్యతదాత్మకత్వంచనిర్ణీయతే ॥ తథాకైవల్యే । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహి । ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుమిత్యారభ్య సమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాదిత్యంతేన సగుణేశ్వరభక్తిధ్యానోపాసనద్వారానిర్గుణసాక్షిబ్రహ్మప్రాప్త్యుపదేశాత్ ॥ సర్వమతాపేక్షయాఅస్మిన్మతే । భక్తిక్రియాజ్ఞానాత్మక కాండత్రయసమగ్రసద్భావేనసరిత్సాగరవత్సాయుజ్యనిర్దేశాదుభయశ్రుత్యనుగమాచ్చభేదాభేదయోరవిరోధం ॥ నచాద్వైతమతేభక్తిక్రియాజ్ఞానసద్భావయోర్విశ్వంతఇతివాచ్యం । అసత్కల్పితేఅవిద్యేశ్వరేకృత్రిమసాలగ్రామఇవభక్తిశ్రద్ధావిశ్వాసః కస్యాపాభవేయుః ॥ రజ్జారోపితసర్పవత్కల్పితేశ్వరః సమ్యక్సమారాధితత్వేనసర్వాభీష్టఫలప్రదాతాభవేత్ । నాపిదశమః । యథావ్రీహిప్రోక్షణందర్శపూర్ణమాసోత్పత్త్యపూర్వకారణత్వేనస్వర్గేసముచ్చీయతే । తథాధ్యానధారణాదిసర్వకర్మాణిముక్తిప్రయోజకత్వేనవిశేషాద్వైతబ్రహ్మణిసముచ్చీయంతే । తస్మాదాఘారదర్శపూర్ణమాసవదంగాంగిత్వేనపంచప్రయాజవదేకాంగిప్రయుక్తానేకాంగత్వేన గోదోహనాదివదధికారాంతరప్రయుక్తత్వ్యుపజీవిత్వేనఔషధ్యాదివత్ షడ్గుణస్ఫలైక్యేనవాసర్వథానిబాధకత్వేనభేదాభేదసమన్వయస్సిద్ధః । ద్వాసుపర్ణేతిమంత్రేవిద్యావిద్యావచ్ఛిన్నశివజీవయోస్సహచర్యశ్రవణాత్ । శుద్ధాద్వైతమతస్థానామవిరోధిషయా అద్వైతబ్రహ్మణిద్వైతప్రపంచస్వీకారాత్ భేదాభేదయోర్నచైకత్రవిరోధః । నచోభయపరత్వేవిరోధః । ఆత్మావారేద్రష్టవ్యఇత్యాదావేదాంతానాంబ్రహ్మ ప్రమాపకత్వంబ్రహ్మజ్ఞానవిధాయకత్వం । కవిధోర్జతిశివాక్యానాంపం చశ్రయాజవిధాయకత్వంతద నుష్ఠానవిధాయకత్వంచ వ్యపదేశాత్తద్వత్ । కించ । కరణతయాస్వతంత్రవిధ్యం తిరస్కృతస్య సౌత్రామణిబృహస్పతిసవవదేరగ్నిచయనవాజిపేయాద్యంగత్వేన తదుభయబలాదుభయసిద్ధివత్ప్రసంభవాచ్చ అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యాదిప్రత్యధికరణేపూర్వపక్షసిద్ధాంతవద్భేదాభేదోభయద్యోతనాత్ । కించ । చతుర్థాధ్యాయచతుర్థపాదసూత్రేద్వాదశాహవదుభయవిధంబాదరాయణోతఃసూత్రేద్వాదశాహయజ్ఞదృష్టాంతేన తదుభయవిధేః ... తంప్రదర్శ్యసంధ్యవదుపపత్తేరితిదుత్తరసూత్రేసంధికాలదృష్టాంతేన తదుభయసిద్ధాంతస్థాపనాద్భేదాభేదప్రధానకాశకృత్స్నమతమేవముఖ్యసిద్ధాంతఇతిఘంటాఘోషః ॥ య ఆత్మని తిష్ఠన్నిత్యాదౌ విజ్ఞానాత్మని పరమాత్మావస్థానవ్యపదేశాజ్జీవబ్రహ్మణోర్భేదస్సిద్ధఇతి । మధ్యవాక్యప్రమాణమాదాయ ఆశ్మరథ్యోమన్యతే । తత్వమస్యాద్యభేదశ్రుతినైరర్థ్యం పాదస్యేన వారయతి । ఔడులోమిస్తు నేహనానాస్తి కించనేత్యాదివాక్యప్రమాణమాదాయరజ్జుసర్పవదద్వైతేబ్రహ్మణ్యవిరోధతయాద్వైతప్రపంచభాసమంగీకరోతి । కాశకృత్స్నస్తు సర్వవేదాంతపూర్వాపరమధ్యపరామర్శవిచారబుద్ధ్యాపద్వ్యధిలింగతాత్పర్యేణభేదాభేదమేవమన్యతే । ఏతదేవముఖ్యవేదాంతమతమితివేదితవ్యం । ఏవంజీవబ్రహ్మణోరపి ధర్తయా భేదాభేదం ప్రతిపాద్యజగద్బ్రహ్మణోర్భేదాభేదమపి కరణాంతరేణాహ ॥ * * ॥ * * * * * !

॥ * ॥ ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాత్ ॥ ౨౩ ॥ * ॥

తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః । ద్యావాపృథివీ జనయన్ దేవ ఏకః । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చ । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే ఇత్యాది సోఽకామయత బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేత్యాది వాక్యాన్యస్య విషయః । జన్మాద్యస్య యత ఇతి సూత్రే జగత్కారణత్వం బ్రహ్మణో లక్షణమిత్యుక్తం । తద్విచార్యతే । యద్యపి జన్మాదిసూత్రే సంతర్క్యమేతస్య యుక్తం । తథాపి సద్విధలింగతాత్పర్యబోధకైశ్శ్వేదాంతైర్నిమిత్తమాత్రసాధక సాధకానుమితేర్విరోధోక్తిః । సమన్వయాధ్యాయే నేలిఖిత మిదమధికరణమితి బోధ్యం । న చ జన్మాధికరణవైయర్థ్యం । అత్ర బ్రహ్మణః కులాలాదివన్నిమిత్తత్వం ఉత మృత్సువర్ణాదివదుపాదానత్వం వేతి సందిహ్యతే । అత్ర కులాలాదివన్నిమిత్తమేవోపదిశ్యతే । స ఈక్షాంచక్రే స ప్రాణమసృజతేత్యాదావీక్షణపూర్వకజగత్కర్తృత్వదర్శనాత్ । మృత్పిండకులాలాదేరన్యోన్యవైలక్షణ్యద్యోతనాత్ । పరమేశ్వరస్యోపాదానకారణత్వే మృదాదివద్వికారిత్వప్రసంగాచ్చ । న చైకస్యోభయకారణత్వం సంభవతి । ఘటపటాదినిర్మాణే కులాలకువిందాదీనాం తత్ప్రతిమిత్త్వాదర్శనాత్ । లోకే నాత్మకహేతుభూతాచక్రియాఫలసిద్ధిః ప్రతీతాతి । జగత్కారణస్య మృదాదివత్పరిసంక్రమణే ఈశ్వరత్వభంగః నిష్ప్రయోజనత్వం చ । అతః పరమేశ్వరస్య నిమిత్తకారణత్వం విధీయతే । ఉత । నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనమిత్యాదౌ నిర్గుణస్య పరబ్రహ్మణః కార్యకారణత్వనిషేధాత్ । తస్మాద్రజ్జుసర్పవత్స్వస్వరూపాపరిత్యాగపూర్వకపరస్వరూపభానాత్మకవివర్తకారణత్వం వా భావ్యతే । నో చేత్కారణస్య పరశివబ్రహ్మణః కార్యాత్మజగన్నిష్ఠసావయవత్వమపరిశుద్ధత్వమచేతనత్వం చ సంభవతి । తస్మాదేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయా గౌణత్వం । జగత్కారణత్వవిధాయకశ్రుతీనాం నిమిత్తమాత్రత్వం వివర్తకారణత్వం వాభ్యుపగంతవ్యమితి ప్రాప్తే అభిధీయతే । అత్ర పరబ్రహ్మణశ్శివస్య జగదుభయకారణత్వమేవాభిహితం । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యాదిశ్రుతిశతేష్వభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వం దృష్టాంతముఖేన దర్శనాత్ । ఉత కేవలనిమిత్తత్వాంగీకారే కారణవ్యవస్థాపనం జగదధిష్ఠానత్వం చ నోపదిశ్యతే । ప్రకృతిశ్చ బ్రహ్మ । చకారాన్నిమిత్తత్వమపి సూచితం । కుతః ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాత్ । అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణే నైవ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతశ్రుతిసమన్వయాత్ । ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతయోరనుపరోధోఽవిరోధః సామంజస్యం తస్మాదిత్యర్థః । ఉత । తమాదేశమప్రాక్ష్యో యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతమితి ప్రతిజ్ఞా । అత్ర చైకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానముపదిశ్యతే । తచ్చోపాదానత్వే సంభవతి । ఉపాదానోపాదేయయోరవ్యతిరేకాత్ । ఉపాదానాత్మకజ్ఞానేన సర్వజ్ఞానసంభవాత్ । నిమిత్తోపాదానయోశ్చ భేదే రథగోపురప్రాసాదాదివదేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానవిరోధాత్ । దృష్టాంతస్తు యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యుపాదానవిషయ ఏవ దృశ్యతే । తథైకేన లోహమణినా సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్యాదేకేన నఖనికృంతనేన సర్వం కార్ష్ణాయసం విజ్ఞాతం స్యాదితి చ । అన్యత్రాపి । కస్మిన్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీతి ప్రతిజ్ఞా । యథా పృథివ్యామోషధయస్సంభవంతీతి దృష్టాంతః । ఆత్మని ఖల్వరే దృష్టే శ్రుతే మతే విజ్ఞాత ఇదం సర్వం విదితమితి ప్రతిజ్ఞా । స యథా దుందుభేర్హన్యమానస్య న బాహ్యాంఛబ్దాంఛక్నుయాద్గ్రహణాయ దుందుభేస్తు గ్రహణేన దుందుభ్యాఘాతస్య వా దృష్టాంతః । కించ । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే ఇత్యాది శ్రుత్యనుగతజన్మాధికరణే శక్తివిశేషవిశిష్టశివాద్వైతం సూత్రకారేణ సూచితం । నిర్విశేషస్య బ్రహ్మణః కార్యకారణత్వాసంభవాత్ । వివర్తోపాదానకారణత్వే తద్విధాయకప్రామాణికశ్రుత్యదర్శనాత్ । ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతశ్రుతివిరోధాచ్చ । ముముక్షుభిర్నవిధేయం । యతో వా ఇమానీతి వాక్యే పరమేశ్వరశక్తేరేవ జగదుపాదానకారణత్వం పరమేశ్వరస్య నిమిత్తత్వం చ సూచితం । తథాపి మృత్పిండకులాలయోరివ న పృథక్త్వం । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయత ఇతి శ్రుతౌ పరమేశ్వరనిష్ఠమాయాశక్తేర్వహ్నేర్దాహశక్తివత్స్వాభావికత్వనిర్దేశాత్ । తస్మాత్సర్వోపాదాననిర్విశేషబ్రహ్మేతి నిశ్చితం । పునః కేవలనిర్విశేషత్వనిమిత్తత్వనిరాకరణార్థం హేత్వంతరం దర్శయతి ॥ * ॥

॥ * ॥ అభిధ్యోపదేశాచ్చ ॥ ౨౪ ॥ * ॥

శివస్య బ్రహ్మణః కర్తృత్వం చోపాదానత్వం చ నిర్దేశాత్ । సోఽకామయత బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి । తదైక్షత

బహుస్యాంప్రజాయేయేతిచ । అత్రకామనయా బ్రహ్మణఃకర్తృత్వేననిమిత్తత్వం । బహుస్యామితి చోపాదానత్వంగమ్యతే । తస్మాద్బ్రహ్మణః నిర్విశేషత్వాన్నిమిత్త మాత్రత్వంనసంభవతి । ననువిశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిః । హిరణ్యగర్భంపశ్యతజాయమానమిత్యత్రాపరమేశ్వరస్యేచ్ఛయా జగత్సృష్టికర్తారం హిరణ్యగర్భం సృష్ట్వాకృపయాపశ్యతీతిప్రతిపాదనార్థం పరశివస్యాపి నోపాదానత్వముపపద్యతే । మాయాం తుప్రకృతిం విద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వర మిత్యాదిశ్రుత్యా హ్యుపాదానత్వం ప్రధానస్యామ్నాయతే । తస్మాద్విరాడజాయత విరాజో అధిపురుష స్యప్రకృతిత్వం దృశ్యతే । తస్మాత్తయోః ప్రకృతి వాచకత్వేన । విశ్వోపాదానత్వంప్రధానస్యైవేత్యాశంక్యనిరాకరోతి । * * * * * * * * * * * ।

। * । సాక్షాచ్చోభయామ్నానాత్ । ౨౫ ॥ * ।

సాక్షాచ్ఛ్రుత్యైవ శ్రీకవేదాంతేషు శివస్యబ్రహ్మణః జగదుభయకారణత్వ మామ్నాయతే । సర్వాణిహవాఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతే । ఆకాశంప్రత్యస్తంయంతీతిప్రభవ ప్రళయహేతుత్వేన నిమిత్తోపాదానకారణత్వంతస్యప్రసిద్ధంశ్రుత్యంతరేపి । ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యాదౌనిమిత్తత్వం సర్వోవైరుద్రఇత్యాదినా ప్రకృతిత్వ ప్రపంచస్వరూపత్వేనోపాదానత్వంచస్మర్యతే । తథాశతరుద్రీయే । నమోహిరణ్యబాహవఇత్యారభ్య కులుంచానాంపతయేనమఇత్యంతేనజగదీశ్వరత్వం । తతః నమః పర్ణాయ చపర్ణశద్యాయచేత్యంతేన విశ్వాత్మకత్వం చవ్యపదిశ్యతే । శ్రుత్యంతరేపిచ । బ్రహ్మవనం బ్రహ్మసవృక్షఆసీత్ । బ్రహ్మాధ్యతిష్ఠద్భువనాని ధారయన్నిత్యుభయప్రతీతిః । అథర్వశిరసిచ । అహమేకః ప్రథమమాసమిత్యారభ్య ప్రథమద్వితీయఖండయోస్సర్వజగదాత్మకత్వం అనంతరం విశ్వాధిపతిత్వంచ । ప్రత్యక్షేణోభయామ్నానాత్ । జగదుభయకారణత్వంపరమేశ్వరస్యైవసిద్ధం । పునర్హేత్వంతరమాహ । * । * * * * * * * *

। * । ఆత్మకృతేఃపరిణామాత్ । ౨౬ ।

ఇతశ్చనిమిత్తోపాదానత్వంబ్రహ్మణః ఆత్మనస్సంబంధినః కృతిరాత్మకృతిః । కర్తృత్వకర్మత్వసాధారణ్యేనాత్మకృతేర్దర్శనాత్ । తదాత్మానగ్స్వయమకురుతేత్యాత్మశబ్దవాచ్యస్యపరమేశ్వరస్య స్వయమితికర్తృత్వం ఆత్మానమితికర్మత్వంచకర్మత్వేనోపాదానసిద్ధిః । ననుపూర్వసిద్ధస్య శివస్యాత్మనః । కథంక్రియాకర్మత్వమిత్యాశంక్యాహ । పరిణామాత్ । నిరతిశయానందస్వభావస్యనిర్లేపస్య అనంతకల్యాణ గుణాకరస్యనిమిత్త కారణభూతస్య మహేశ్వరస్య ప్రకృతి త్వేన విశ్వాత్మకత్వ మవిరుధ్యతే । చేతనాచేతనాత్మకప్రపంచాకారేణపరిణామాత । ననుదధిక్షీరన్యాయవత్ స్వస్వరూపపరిత్యాగపూర్వకరూపాంతరప్రాప్తి రేవపరిణామః । నిత్యశుద్ధస్య మహేశ్వరస్య పరిణామిత్వేనస్వ రూపనాశిత్వంవికారగుణప్రసంగశ్చస్యాదితిచేన్న । నిమిత్తభూతస్యోపాదానత్వేపినవికారాదిస్పర్శః ॥ పరమేశ్వరమాయాశక్త్యైజగద్రూపేణపరిణామిత్వం । తత్పరమేశ్వరస్యనిమిత్తకారణత్వంచ ప్రతిపాదనాత్ । మాయాంతుప్రకృతిం విద్యాదిత్యాదౌస్వాభిన్న మాయాయాని యమ్యత్వంపరమేశ్వర స్యనియామకత్వంచ శ్రవణాత్ విశ్వోభయ కారణత్వం నాన్యస్యేతిసిద్ధం । పునర్హేత్వంతరమాహ । * * * * * * *

। * । యోనిశ్చహిగీయతే । ౨౭ । * ।

ఇహాపిపరమేశ్వరఏవప్రకృతిః । హియస్మాద్యోనిరితిపఠ్యతే । యద్భూతయోనింపరిపశ్యంతి ధీరాః కర్తారమీశంపురుషం బ్రహ్మయోనింధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్త సాక్షింతమసః పరస్తాదిత్యాదౌప్రకృతిపర్యాయ యోనిశబ్దేనపరమేశ్వరోభిధీయతే । తస్మాదుపాదానత్వంనిమిత్తత్వంచ పరమేశ్వరస్యైవసిద్ధం । యోనిశబ్దస్యప్రకృతిపర్యాయత్వంలోకేదృశ్యతే । పృథివీయోనిరోషధివనస్పతీనా మితిస్త్రీయోనేరప్యస్త్యేవఅవ యవద్వారేణగర్భంప్రత్యుపాదానత్వంఅన్యత్రయోనిశబ్దేనస్థిత్యధికరణమపిదృశ్యతే । యోనిష్టఇంద్రనిషదేకారివాక్య శేషాదత్రప్రకృతి

పర్యాయత్వ ముపదిశ్యతే । తథాపియథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతే చేత్యాద్యుపాదాన కారణత్వంశివస్యైవదృశ్యతే తస్మాదవిరోధః ॥

॥ * ॥ ఏతేనసర్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః ॥ ౨౮ ॥

ఛాందోగ్యేషు శ్వేతకేతుం ప్రత్యుద్దాలకారుణ్యాఖ్యానస్యవిషయః । న్యగ్రోధఫలమతఆహరే తీదంభగవఇతిభింధీతిభిన్నంభగవఇతి ॥ కిమత్రపశ్యసీ త్యణ్వఇవేమాధానాభగవఇత్యాసామంగైకాం భింధీతిభిన్నాభగవఇతికిమత్రపశ్యసి ॥ నకించనభగవఇతి ॥ ఏతస్యైవసోమ్యైషోఽణిమ్నఏవంమహాన్యగ్రోధస్తిష్ఠతి ॥ కర్మబ్రహ్మబోధక వేదవేదాంతానాంషడ్విధలింగతాత్పర్యేణ షట్స్థలపరశివబ్రహ్మప్రతిపాదకత్వముపశారీర పరత్వంజ్ఞాపనపూర్వకం వాదపరత్వంవేతి సందిహ్యతే ॥ విశ్వాధికో రుద్రోమహర్షిరిత్యాదౌ పరమేశ్వరస్యైవవిశ్వాధికత్వే ప్రకటితే స్వవిశ్వాసగతవేదాంత ప్రమాణవిషయత్వంన సంభవతి ॥ పూర్వోక్తకర్మప్రకరణపఠితశతరుద్రీయాదీనాంజీవ విషయత్వేనోపయుక్తం పరమేశ్వర పరత్వేప్రకరణవియోజనవిరోధాత్ ॥ స్మృత్యాగమాదీనాంతు నానాచేతనవిషయత్వాచ్చ ॥ ఈక్షతేర్నాశబ్దమిత్యాదినాప్రధానవాదస్యనిరాకృతత్వేపి పునశ్ఛాందోగ్యేషష్ఠే శ్వేతకేతుం ప్రత్యుద్దాలకః సూక్ష్మస్వభావకం తత్స్వభావప్రతిపాదక వచనదర్శనాత్ అణుస్వభావా కారణవాదోయుక్తః ॥ న్యగ్రోధఫలమతఆహరేత్యాదిభిః । న్యగ్రోధస్తిష్ఠతీత్యంతేనవిశ్వప్రాగవస్థా దృష్టాంతత్వేనజ్ఞాయతే । తత్రిదృష్టాంతేనకిం అణుశబ్దప్రత్యాచ్ఛన్నస్యస్వభావానువాదో దార్ష్టాంతికత్వేనప్రతిభాతి । తస్మాత్సర్వథా వేదాంతానాంబ్రహ్మపరత్వంనసంభవతీతి ప్రాప్తేబ్రూమః ॥ * ॥ నానాదేవతాపరత్వేపి వేదాంతానాంముఖ్యవృత్త్యా అరుణయా అరుణత్వాద్యవృత్త్యాచపరశివబ్రహ్మ ప్రతిపాదకత్వంభవతి ॥ తంత్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామి । సర్వేవేదాయత్పద మామనంతి ॥ నావేదవిన్మనుతేతంబృహంతమిత్యాదిశ్రుతిశతేషు గతిసామాన్యాదేనసర్వ వేదాంతానాం బ్రహ్మపరత్వవ్యవస్థాపనాత్ । కర్మప్రకరణపఠితత్వేపిపురుషసూక్తశతరుద్రియాదీనాంనానాన్యపరత్వంలింగ ప్రకరణబాధోవార్యతీతి న్యాయేనలింగేన ప్రకరణబాధోయుక్తః ॥ పశూనాంపతయేపృతనానాం పతయేజగతాంపతయే తస్మాద్విరాడజాయత । ఆదిత్యవర్ణంతమసస్తుపారేతమేవంవిదిత్వా అతిమృత్యుమేతి ॥ తమేవం విద్వానమృతఇహభవతి నాన్యః పంథావిద్యతేయనాయేత్యాదిబ్రహ్మలింగధర్మా యస్యాన్యవిషయత్వం । కించ ॥ వేదవేదాంతస్మృతిపురాణేతిహాసాదిషుయత్రయత్ర జగత్కారణత్వాదిధర్మాః ప్రతిపాద్యంతే ॥ తత్రతత్రషట్స్థలపరశివబ్రహ్మపరత్వమేవేతిరాద్ధాంతః ॥ * ॥ కించ ॥ శ్రుతిస్మృత్యాగమపురాణాదీనామపినానాదేవతాపరత్వేపి । షడ్విధలింగతాత్పర్యానుసారేణపరమశివేసమన్వయాత్సర్వం సమంజసమేవ । ఏతేనైకాత్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాభివ్యక్తిః । సర్వవిజ్ఞానేనైకసర్వంవిదితంస్యాత్ అనుపూర్వవిజ్ఞానేప్రతిజ్ఞావిరోధేనైవపరమాణ్వాదిపక్షాఃనిరస్తాయా వ్యాఖ్యాతాః । పరమాణ్వాదేః కారణత్వేచాత్మవిజ్ఞానేపి నసర్వంవిదితం స్యాదనుపాదానత్వాత్ ॥ తస్మాన్నకించనఇత్యనేన నామరూపానభివ్యక్తిప్రతిపాదకత్వేనవిరోధః । సూక్ష్మత్వాచ్ఛాణుత్వంబ్రహ్మణ్యుపచరితం ॥ తస్మాద్వేదాంతేషుబ్రహ్మైవజగత్కారణం ప్రతీయతే ॥ వ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాఇతిపదద్వయమేన అధ్యాయపరిసమాప్తిస్సూచితా । ఏతేనసవిశేషస్యబ్రహ్మణః ప్రపంచాభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వవ్యవస్థాపనేనన్యాయశ్శైవశేషికసాంఖ్యరామానుజాదికృతైర్వైశేషికప్రామాణ్యభేదవాదాస్సర్వేపి ... భ్యాత్యత్వాదసర్వమిథ్యాత్వవాదప్రథానాభేదవాదాశ్చ వ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాని కాకృతాఇత్యర్థః । ప్రతిజ్ఞా దృష్టాంతలింగభేదాభేదబోధానవిశేషాద్వైతమతస్వామహాదేవేపరమకారుణికే పరశివేసమన్వయః । తస్మాత్తదేవవైదికం నాన్యదితిసిద్ధం ॥

ఇతిశ్రీమద్యతివరజగద్గురు శ్రీపతిపండితభగవత్పాదాచార్యస్వామి కృతభేదాభేదాత్మక విశేషాద్వైతసిద్ధాంతవ్యవస్థాపకవైయాసికబ్రహ్మమీమాంసాసూత్రార్థప్రకాశకే శ్రీకరభాష్యేసమన్వయాభిధానస్యప్రథమాధ్యాయస్య ఏకసప్తాధికరణావచ్ఛిన్నానుమానికాద్యష్టావింశత్సూత్రాత్మకచతుర్థః పాదస్సమాప్తః ॥

॥ * ॥ అఖండసచ్చిదానందషట్స్థలపరశివబ్రహ్మణేనమః ॥ * ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవేనమః

శ్రీకరభాష్యస్యద్వితీయాధ్యాయః ప్రారంభః

స్మృత్యనవకాశాధికరణమయం

ప్రథమాధ్యాయేస్వాభావిక సర్వశక్తిత్వసర్వజ్ఞత్వసర్వకారణత్వసర్వనియామకత్వసర్వానంద ప్రదాయక త్వసర్వవిలక్షణత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వాత్మకత్వాదికం శివస్యపరబ్రహ్మణః సర్వవేదవేదాంతా విరోధిత్వేనప్రసాధ్య వేదాంతవిరుద్ధస్మృతితర్కాది నిరాకరణపూర్వక జగజ్జన్మాది కారణత్వంతస్యైవ దర్శయిత్వాద్వితీయాధ్యాయమారభతే । అశబ్దత్వయాజగజ్జన్మాది హేతుత్వమీక్షత్యధికరణే ప్రధానస్యనిరాకృతమపిత జ్జగత్కారణత్వే స్మృతిప్రమాణమస్తీత్యాశంక్యాహ ! ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ॥

స్మృత్యనవకాశదోష ప్రసంగఇతి చేన్నాన్యస్మృత్యనవకాశ దోషప్రసంగాత్ ॥ ౧ ॥

మూలప్రకృతిప్రధాన జగత్కారణత్వా నంగీకారేణ స్మృత్యనవకాశ దోషప్రసంగః । సాంఖ్యాదిస్మృతీనామప్రామాణ్యదోష ప్రసంగఇతిచేన్న ॥ శివస్యబ్రహ్మణః జగత్కారణత్వా నంగీకారే అన్యస్మృతీ నాంమన్వాదీనామప్రామాణ్య దోషప్రసంగాత్ ! నచవినిగమకాభావః । వేదమూలకమన్వాదిస్మృతీ నాంప్రబలత్వాత్ ॥ వేదవిరుద్ధసాంఖ్యాదీనాందుర్బలత్వాత్ ॥ అప్రామాణ్య మిత్యర్థః ॥ ఏతదధ్యాయస్య ప్రథమ పాదేస్మృతీ తర్కాదివిరోధః । ద్వితీయేతన్మతా నాందుష్టత్వం ॥ తృతీయేపృథి వ్యాదికారణత్వ శృతివిరోధః । చతుర్థేజీవ లింగశరీర బోధకశృతివిరోధశ్చనిరాక్రియతే । ఋషింప్రసూతంకపిలంయ స్తమగ్రేజ్ఞానైర్బిభర్తి జాయమానంచపశ్యేతితి వాక్యేకపిలస్యజ్ఞానాతిశయత్వేనసర్వోత్కృష్టత్వ దర్శనాత్ । యద్వైకించ మనురవదత్తద్భేషజమితిశృతావామథవన్మను వాక్యస్యముఖ్య విధేయత్వనిర్దేశాత్ ॥ తయోఃపరస్పరవి రోధద్యోతనాత్ ॥ సాంఖ్యాదీనాంమన్వాదీ నాంప్రాధాన్యం ॥ ఉతోపనిషద్వ్యాఖ్యానాంసాంఖ్యాదిస్మృత్యనుసరణంమన్వాదిస్మృత్యనుసరణప్రాధాన్యంవేతిసందిహ్యతే । పరమశివ జగత్కారణత్వ వేదాంతవాక్యానాం ప్రధానస్యైవోపపన్నం । వేదార్థో యస్యయంజ్ఞాత్వా తత్తజ్జ్ఞానంప్రచక్షతే । స్మృత్యాగమ పురాణైశ్చతదర్థంగ్రాహయేద్బుధఇతి నియమాత్ ॥ శృతిస్మృతిపురాణేష్వభ్యుదయ ఫలజనకదర్శపూర్ణమాససోమపౌండరీకాదికర్మయథాదర్శితంతథాపర మాప్తకపిలమహర్షికృతనిశ్రేయసఫల సాధనభూతసాంఖ్యస్మృత్యనపేక్షతయావేదాంతార్థనిశ్చయాయోగాత్ ॥ శృతావప్రతి హతజ్ఞాననిష్టత్వం కపిలస్యనిర్దేశాచ్చ ॥ మహర్షిప్రణీతప్రధానకారణసాంఖ్యస్మృతీనామేవప్రాధాన్యమితి ప్రాప్తేబ్రూమః ॥ ఋషింప్రసూతంకపిలమితి శృతౌకపిలస్య జ్ఞానాధికత్వేనపరమాప్తత్వవ్యపదేశాత్తత్స్మృత్యనురోధ తయావేదాంతార్థావబోధో న్యాయమితియత్తదయుక్తం । తద్విష్ణోరేకదత్తమిత్యాదిషువిష్ణోరపిసర్వాతిశయశ్వసంకీర్తనాత్తత్ప్రణీతబుద్ధ పాంచరాత్రాగమానుసారేణవేదాంతార్థనిశ్చయప్రసక్తిః । ప్రసజ్యేత । కించ ॥ శృతిస్మృతిపురాణేష్వప్రతి హతజ్ఞాననిష్టత్వేన బృహస్పతేస్సర్వాధికత్వ కథనాత్తత్ప్రణీతలోకాయతస్మృత్యనుసారేణ శృత్యర్థనిశ్చయప్రసక్తిస్స్యాత్ ॥ ఉత । నాన్యస్మృత్యనవ కాశదోషప్రసంగాత్ । ఆసీదిదంతమోభూతమప్రజ్ఞాతమలక్షణం । అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయంప్రసుప్తమివసర్వతః ॥ తతస్స్వయంభూర్భగవానవ్యక్తోవ్యంజయన్నిదం । మహాభూతాదివృత్తౌజాః ప్రాదురాసీత్తమోనుదః । యోసావతీంద్రియగ్రాహ్యః సూక్ష్మోవ్యక్తస్సనాతనః । సర్వభూతమయోచింత్యస్స ఏవస్వయముద్బభౌ । సోభిధ్యాయశరీరాత్స్వాత్సిసృక్షుర్వివిధాః ప్రజాః ! అపఏవససర్జాదౌతాసు వీర్యముపాసృజత్ । ఇత్యంతేన । తమోరూపమాయాశక్త్యా కారుద్రస్యబ్రహ్మాదిసర్వకారణత్వముపన్యస్తం ॥ యదాతమస్తన్నదివానరాత్రిర్నసన్నచాసచ్ఛివఏవకేవలః ॥ తదక్షరంతత్స వితుర్వరేణ్యంప్రజ్ఞాచతస్మాత్ప్రసృతాపురాణీ ॥ మాయాంతు ప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరం ॥ తస్యావయవభూతైస్తువ్యాప్తంసర్వమిదంజగత్ ॥ యోబ్రహ్మాణంవిదధాతిపూర్వం యోవైవేదాంశ్చప్రహిణోతితస్మై ॥ తగ్ం హదేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశంముముక్షుర్వైశరణమహంప్రపద్యే ॥ హిరణ్యగర్భం పశ్యతిజాయమానంస నోదేవశ్శుభయాస్మృత్యాసంయునక్తు ॥ విశ్వంభూతంభువనంచిత్రంబహుధాజాతంజాయమానంచయతి ॥ సర్వోవైరుద్ర ఇత్యాదిప్రత్యక్షశృతిసిద్ధపరమశివ కారణత్వదర్శనాన్నానుమేయ వేదమూలకసాంఖ్యస్మృతేః ప్రామాణ్యం ॥ కించ ॥ సర్వేవేదాయత్పదమామనంతి ॥ ధ్యాయీతేశానంప్రధ్యాయితవ్యం ॥ సర్వమిదంబ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తేసంప్రసూయంతే !

సర్వాణిచేంద్రియాణిచ కారణంకారణానాంధ్యాతాధ్యాతా కారణంతుధ్యేయః ॥ సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశమధ్యేశివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాదిశ్రుతిషు ॥ కోటిజన్మార్జితైః పుణ్యైః శివేభక్తిః ప్రజాయతే । ఇష్టాపూర్తాదికర్మాణియేనాచరతిమానవః । శివార్పణధియాకామాన్పరిత్యజ్య యథావిధి ॥ అనుగ్రహాత్తేన శంభోఃజాయతేసుదృఢోనరః ॥ తతోభీతాఃపలాయంతే విఘ్నంహిత్వాసురేశ్వరాః ॥ జాయతేతేనశుశ్రూషాచరితేచంద్రమౌళినః । శృణ్వతోజాయతేజ్ఞానం జ్ఞానాదేవవిముచ్యతే । బహునాత్రకిముక్తేన యస్యభక్తిశ్శివేదృఢా । మహాపాపోపపాపౌఘైరపిగ్రస్తోవిముచ్యతే । ఇత్యాదిశివగీతాదిబహుస్మృతిష్వపిపరమపురుషస్యశివస్యారాధ్యత్వం శ్రౌతస్మార్తనిత్యనైమిత్తికాదిసర్వేషాంకర్మణాంతదారాధనభూతత్వంప్రదర్శితం । అపిచ । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరఃక్షరాత్మానావీశతేదేవఏకః ॥ తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతేవిశ్వమాయానివృత్తిరిత్యాదిశ్రుతిషు । తస్మాదవ్యక్తముత్పన్నంత్రిగుణంద్విజసత్తమేతిస్మృతిష్వపిప్రధాననియామకత్వంచతస్యైవస్మర్యతే ॥ శ్రుతిస్మృతివిరోధేతుశ్రుతిరేవబలీయసీ । స్మృతిస్మృత్యోర్విరోధేతు వేదానుసరణం పరమిత్యాదిమీమాంసాన్యాయదర్శనాత్ శ్రుత్యనుసరణమన్వాదిస్మృతీనామేవప్రాధాన్యమితినిర్దిష్టం ॥ * ॥ గుణత్రయాత్మకస్యజడస్యప్రధానస్యచేతనజీవావిర్భావహేతుత్వాయోగేపి తత్సాన్నిధ్యవశాత్కపిలస్మృతిప్రసిద్ధమహదహంకారాదీనాంకారణత్వముపపన్నమిత్యాశంక్యనిరాకరోతి । * * * * * ॥

॥ * ॥ ఇతరేషాంచానుపలబ్ధేః ॥ ౨ ॥

ఇతరేషామచేతనమహదహంకారాదీనాంచ । అనుపలబ్ధేః ॥ ఆత్మనఆకాశస్సంభూతః । ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణిచ । అక్షరాత్సంభవంతీహవిశ్వమిత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాగమపురాణేష్వపిమహదహంకారకారణత్వంపరమశివస్యైవదర్శనాత్ ఘటాదివదచేతనస్య ప్రధానస్య మహదాదికారణత్వంచ సర్వథానసంభవతి । యత్కించిన్మనురవదత్తద్భేషజమితిశ్రుతిప్రసిద్ధానాం మన్వాదీనాంజగద్భేషజభూతస్వవాక్యానామేవ వేదాంతోపయోగిత్వంయుక్తం । స్వతఃప్రధానస్య జగదుపాదానత్వాసంభవేపీశ్వరనియోగేన సంభవతీత్యాశంక్యతద్విధాయకయోగమతంనిరాకరోతి ॥ * * * * * * * *

॥ * ॥ ఏతేనయోగః ప్రత్యుక్తః ॥ ౩ ॥

స్వాతంత్ర్యాస్వాతంత్ర్యభేదేపిహైరణ్యగర్భస్మృతేరపిప్రధానోపాదానప్రధాననిర్దేశాత్ ఏతేనసాంఖ్యస్మృతినిరాకరణేనయోగస్మృతిః ప్రత్యుక్తః ॥ తిరస్కృతఇతిసూత్రావయవార్థః ॥ సర్వోవైరుద్రః ।సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ॥ ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం ॥ కోభగవోవిజ్ఞాయతేసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభవతీత్యాదిషు ॥ జగదాత్మకత్వం బ్రహ్మణో నిర్దిష్టం ॥ తదుపాదానత్వాయోగే తదాత్మకత్వాయోగాత్ హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రేభూతస్యజాతః పతిరేక ఆసీదిత్యాదిషు । హైరణ్యగర్భస్యసర్వాతిశయత్వస్మరణాత్ త్రిరున్నతంస్థాప్యసమం శరీరమిత్యాదినా శ్వేతాశ్వతరాదిశ్రుతిషుతేష్వభ్యుదయనిశ్శ్రేయసఫలసాధనత్వేన యోగవిద్యాయాః ప్రపంచితత్వాత్ యోగస్మృత్యనుసారేణప్రధానస్యప్రపంచోపాదానత్వముతబ్రహ్మకారణత్వంవేతిసంశయః ॥ మృత్కులాలవత్ప్రధానస్యోపాదానత్వమీశ్వరస్యనిమిత్తత్వంయుక్తం । జగతఃపరమేశ్వరోపాదానత్వే మృదాదివద్వికారిత్వవినాశిత్వాది నానాదోషభూయిష్ఠోదుర్నివారః । కించాభ్యుదయఫలనిశ్శ్రేయసఫలహేతుత్వేన స్మృతిపురాణేషుయోగధర్మస్యదర్శనాత్ ॥ శ్రుత్యర్థప్రకాశకకామికాదిశైవాగమేష్వపిప్రకృతవైకృతాత్మక మంత్రలయహఠరాజవిభాగేనతత్ప్రపంచితత్వాత్ ఆకుంచనేనకుండలిన్యాకవాటముద్ఘాట్యమోక్షద్వారం విభేదయేత్ మరుతేమధ్యసంచారేమనస్స్థైర్యం ప్రజాయతే । సర్వచింతాంపరిత్యజ్యసావధానేనచేతసా ॥ నిర్వికల్పప్రసన్నాత్మా ప్రాణాయామాన్సమభ్యసేత్ మరుదభ్యసనివేత్యాద్యుపనిషత్సు । యోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధకః ॥ ఇత్యాదిస్మృతిషు । యత్సాంఖ్యైఃప్రాప్యతేజ్ఞానంతద్యోగైరపిగమ్యతే ॥ సాంఖ్యయోగౌపృథగ్బాలాఃప్రవదంతినపండితాః ॥ ఇత్యాదిభగవద్గీత్యాద్యుపనిషత్సు చిత్తవృత్తినిరోధకత్వ పాపమోచకత్వబ్రహ్మప్రాప్త్యాదిసాధనత్వేనయోగస్యైవ నిర్దేశాత్తద్విధాయక హిరణ్యగర్భస్మృత్యనుగుణ్యేనవేదాంతార్థనిశ్చయోయుక్త

ఇతిచేదుచ్యతే । యోగస్యశ్రుత్యాగమాదిషు ధర్మబ్రహ్మసాధనత్వేనమనో నిరోధకత్వేనసర్వశిష్టైరాచరితత్వేనచప్రాధాన్యేపితన్నిష్ఠప్రధానోపాదానత్వంనోపపన్నం । సౌమ్యైకేనమృత్పిండేన సర్వంమృణ్మయంవిజ్ఞాతంస్యాద్వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమిత్యాద్యేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా దృష్టాంతస్థాపకసర్వ వేదాంతవిరోధాత్ । స్మృత్యాగమపురాణేషు యోఽర్థశ్శ్రుత్యావిరుధ్యతే । తంత్రార్థ స్తత్వవిజ్ఞేయో గర్హితంవేదవాదిభిరితి మీమాంసాన్యాయదర్శనాత్ మాయాంతుప్రకృతిం విద్యాన్మాయి నంతుమహేశ్వరం । తస్యావయవభూతైస్తువ్యాప్తంసర్వమిదంజగత్ । పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ । యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచేత్యాదిశ్రుతిశతేషు । అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వంపరమేశ్వరస్యైవ నిర్దేశాత్ । పరమేశ్వరస్యోపాదానత్వే మృదాదివద్వికారిత్వాదిదోషప్రసక్తిరితియదుక్తంతదసత్ । జీవశక్తివత్పరమేశ్వరశక్తేరుపాదానవికారిత్వాంగీకారాత్ । శక్తస్యపరమేశ్వరస్యపరిణామవికారిత్వాదికంనోపపన్నం । కులాలవన్నిమిత్తత్వాంగీకారే । యత్రత్వయంత్వభిసంవిశంతీత్యాదిశ్రుతివిరోధోదుర్నివారః । తస్మాత్సాంఖ్యస్మృతిప్రయోగోనిరాకృతః । సాంఖ్యయోగశాస్త్రయోః కాగతిరితిచేత్ । వేదాంతావిరోధసాంఖ్యయోగశాస్త్రసమన్వయోయుక్తఇతి యోజనీయం । త్రిగుణాతీతస్యేశ్వరస్య కథంత్రిగుణాత్మకజగత్కారణత్వముపపన్నమిత్యాశంక్యాహ । * * * * *

॥ * ॥ నవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచశబ్దాత్ ॥ ౪ ॥ * ॥

నిర్గుణస్యబ్రహ్మణః గుణత్రయాత్మకప్రధానస్యవిలక్షణత్వాదస్య ప్రధానస్యైవత్రిగుణాత్మక చేతనాచేతనజగదుపాదానత్వంసంభవతీతిచేన్న । తథాత్వంచశబ్దాత్ తథాత్వముపాదానంచ । శబ్దేననిమిత్తకారణంచ । శబ్దాత్ । యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతే । యథాపృథివ్యామోషధయస్సంభవంతి । యథాసతఃపురుషాత్కేశలోమాని తథాక్షరాత్సంభవంతీహవిశ్వం । ఇత్యాదివేదశబ్దాత్పరమేశ్వరస్యైవ జగదుభయకారణత్వం సంభవతీతిసూత్రావయవార్థః । అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణామితి శ్రుతౌప్రధానస్య । ఆత్మనఆకాశస్సంభూతఇతి శ్రుతౌపరమేశ్వరస్యచ జగత్కారణత్వమవగమాత్సందేహః । అజామేకాంలోహిత శుక్లకృష్ణాంబహ్వీంప్రజాం జనయంతీంసరూపామితి శ్రుత్యావ సందిగ్ధతయా గుణత్రయవిశిష్టచేతనా చేతనకారణత్వంసూచ్యతే । లోకేచేతనాచ్చేతనోత్పత్తిరచేతనాచ్చేతనోత్పత్తిశ్చస్వధర్మత్వేనదర్శనాత్ విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుతిశతేషు జగన్నియామకత్వేనతద్విలక్షణత్వంచ ప్రతీయతే । మనురపి । ఆసీదిదంతమోభూతమప్రజ్ఞాతమలక్షణం । అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం ప్రసుప్తమివసర్వతః । తతస్స్వయంభూర్భగవానవ్యక్తోవ్యంజయన్నిదమితిచతుర్ముఖాదీనామపితమోభూత ప్రధానహేతుత్వంప్రదర్శితం । తస్మాత్పరమేశ్వరనిమిత్తకారణత్వమాత్రవాదప్రధానయోగస్మృత్యనుసారేణైవవేదాంతార్థనిశ్చయోయుక్త ఇతిచేద్బ్రూమః । యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచేతి శ్రుత్యైవచేతనోర్ణనాభాచ్చేతనతంతుపటోత్పత్తిః । చేతనపురుషాదచేతనలోమనఖోత్పత్తిశ్చప్రదర్శితం । అజామేకామితిశ్రుతి నిష్ఠప్రధానకారణత్వం బ్రహ్మణ్యేవోపపత్తేః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః । మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వర మిత్యాదిషుప్రధాననియామకత్వం శివస్యైవోపదిష్టం । తస్మాదచేతనత్వాపలితత్వాన్నిశ్వరత్వాదుభయాత్మకత్వ చిదచిదాత్మకప్రపంచకారణత్వం మవిరోధం । ఏతేనమనుస్మృత్యుక్తప్రధానప్రకృతికచతుర్ముఖాదికారణత్వం తజ్జడప్రధానాధిష్ఠానేశ్వరస్యైవనిర్దిష్టం । ననునారాయణాద్బ్రహ్మాజాయతే । నారాయణాద్రుద్రోజాయతఇత్యాదిశ్రుతిపురాణేషు చతుర్ముఖకారణత్వం నారాయణస్యైవోపదేశాత్ । ఉత । ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః । తాయదస్యాయనంపూర్వంతేన నారాయణస్మృతఇతితదుత్తరత్ర నారాయణశబ్దోవివక్షితః । తదుపసంహ్రియతే । రుక్మాభంస్వప్నధీగమ్యంవిద్యాత్తం పురుషంపరమిత్యుపసంహారగత హిరణ్మయత్వాది ధర్మాణామపి । ధ్యేయస్సదాసవితృమండలమధ్యవర్తీనారాయణస్సరసిజాసన సన్నివిష్టః । కేయూరవాన్మకరకుండలవాన్కిరీటీహారీహిరణ్మయవపుర్ధృతశంఖచక్రః । విష్ణోస్సకాశాదుత్పన్నంజగదేతచ్చరాచరం । అహంకృత్స్నస్యజగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా । అహంసర్వస్యప్రభవో మత్తస్సర్వంప్రవర్తతే । నారాయణోజగన్మూర్తిరనంతాత్మా సనాతనఇత్యాదినావిష్ణుపురాణాదిషుతజ్జగజ్జన్మాది కారణత్వంస్పష్టముపదిష్టమతఏవ మనుస్మృత్యభిహితహిరణ్యగర్భాదిజనకత్వం నారాయణస్యాభిప్రేతమితిచేత్తత్రసత్ యదాతమస్తన్నదివానరాత్రిర్నసన్నచాసచ్ఛివఏవకేవలః । తదక్షరంతత్సవితుర్వరేణ్యం

ప్రజ్ఞా చ తస్మాత్ ప్రసృతా పురాణీ । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానం స నో దేవశ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు । యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై । తం హ దేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే । ఇత్యాదిమహానారాయణశ్వేతాశ్వతరాద్యుపనిషత్సు హిరణ్యగర్భాదికారణత్వమసందిగ్ధతయా శివస్యైవ సూచితం । కించ । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । ఇత్యాదినా అథర్వశిరా అథర్వణశిఖాదిషు బహుధా ప్రపంచితం । తథా ॥ వేదతుల్యే భారతే । అనుశాసనికే పర్వణి ॥ సోఽసృజద్దక్షిణాదంగాద్బ్రహ్మాణం లోకసంభవం ॥ వామపార్శ్వాత్తథా విష్ణుం లోకరక్షార్థమీశ్వరః । హృదయే తాలరుద్రాఖ్యం జగద్విలయకారణమితి ॥ తథా శైవపురాణేషు బహుధా ప్రపంచితం । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇత్యాదిమాండూక్యాదిష్వపి మూర్తిత్రయాతీతత్వం కారణకారణత్వం తస్యైవ ప్రతిపాదితం । నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయత ఇత్యాదిషు మూర్తిత్రయకారణత్వం నారాయణస్యాదర్శనాత్ తదవాంతరసృష్టివిషయత్వమితి వేదితవ్యం ॥ త్రయస్తే కారణాత్మానో జాతాస్సాక్షాన్మహేశ్వరాత్ ॥ చరాచరస్య విశ్వస్య సర్గస్థిత్యంతహేతవే ॥ పిత్రా నియమితాః పూర్వం త్రయోఽపి త్రిషు కర్మసు । బ్రహ్మా సర్గే హరిస్త్రాణే రుద్రస్సంహరణే ప్రభుః । తథాప్యన్యోన్యమాత్సర్యాదన్యోన్యాతిశయార్థినః । తపసా తోషయిత్వా తం పితరం పరమేశ్వరం । బ్రహ్మనారాయణౌ పూర్వం రుద్రః కల్పాంతరేఽసృజత్ ॥ కల్పాంతరే పునర్బ్రహ్మా రుద్రవిష్ణూ జగన్మయః ॥ విష్ణుశ్చ భగవాన్ తద్వద్బ్రహ్మాణమసృజత్పునః ॥ నారాయణం పునర్బ్రహ్మా బ్రహ్మాణం చ పునర్భవ ఇతి శైవే వాయువీయసంహితాయామవాంతరకల్పభేదసృష్టిః ప్రదర్శితా । మనుస్మృత్యుపసంహారే । మనసీందుం దిశశ్శ్రోత్రే క్రాంతే విష్ణుం బలే హరం । వాచ్యగ్నిం మిత్రముత్సర్గే ప్రజనే చ ప్రజాపతిం । ప్రశాసితారం సర్వేషామణీయాంసమణోరపి । రుక్మాభం స్వప్నధీగమ్యం విద్యాత్తం పురుషం పరమిత్యుపదిష్టం । అణోరణీయానహమేవ తద్వన్మహానహం విశ్వమిదం విచిత్రం ॥ పురాతనోఽహం పురుషోఽహమీశో హిరణ్మయోఽహం శివరూపమస్మి । నమో హిరణ్యబాహవే సేనాన్యే దిశాం చ పతయే నమః । హిరణ్యాయ నమః । హిరణ్యలింగాయ నమః । సువర్ణాయ నమః ॥ సువర్ణలింగాయ నమః । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమః । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । పురుషో వై రుద్రస్తన్మహో నమో నమః ॥ తత్పురుషాయ విద్మహే మహాదేవాయ ధీమహి । తన్నో రుద్రః ప్రచోదయాత్ । ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు శివస్యైవ హిరణ్మయత్వపురుషశబ్దవాచ్యత్వాదికదర్శనాత్ ॥ శ్రుతివిరుద్ధవిష్ణుపురాణవచనానాం బౌద్ధాద్యాగమాదివద్భ్రాంతిమూలకత్వాద్వేదోపబృంహణం న్యాయమితి వేదితవ్యం । మనుప్రణీతత్వమశబ్దస్య ॥ అస్తి రుద్రస్య విష్ణోర్ద్రాంతస్సత్త్వం బహిస్తమ ఇత్యాదిపురాణసిద్ధబహిస్తమోగుణవిశిష్టకాలరుద్రపరమితి వ్యవహ్రియతే । మేషాద్రిదాహాబ్దం శ్రేయసే వివదమానాః మృదబ్రవీత్ । ఆపోఽబ్రువన్ తే హ వాచమూచుస్సన్నరుద్రా ఇత్యాదిశ్రుతిష్వచేతనపృథివ్యాదీనాం చైతన్యయోగశ్శ్రూయతే । సరిత్సముద్రపర్వతవృక్షాదీనామచేతనానామపి పురాణేషు చేతనత్వం పశ్యతే । అతో బ్రహ్మప్రధానయోర్న వైలక్షణ్యమిత్యాశంక్యాహ ॥ * * * * * * *

అభిమానివ్యపదేశస్తు విశేషానుగతిభ్యాం ॥ ౫ ॥

తుశబ్దశ్శంకానిరాసార్థః । పృథివ్యబ్రవీదిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధవచఃప్రవర్తకత్వం పృథివ్యాద్యభిమానదేవతానామేవోపదిష్టం ॥ కుతః । విశేషానుగతిభ్యాం । కౌషీతకిబ్రాహ్మణే । హన్తాహమిమాస్తిస్రో దేవతా । సర్వా హ వై దేవతా అహం శ్రేయసే ॥ వివదమానాః ॥ తే దేవాః ప్రాణే నిశ్శ్రేయసం విదిత్వా ॥ అగ్నిర్వాగ్భూత్వా ముఖం ప్రావిశత్ । ఆదిత్యశ్చక్షుర్భూత్వాఽక్షిణీ ప్రావిశత్ । వాయుః ప్రాణో భూత్వా నాసికే ప్రావిశదిత్యాది బహుశ్రుతిషు వాగాద్యభిమానిదేవతానామేవ ప్రవచనిమిత్తత్వం గమ్యతే ॥ తస్మాదచేతనప్రధానాది వైలక్షణ్యం ॥ కించ ॥ యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వా భువనా వివేశ తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు ॥ ఇత్యాదిషు పృథివ్యాదీనాం తదధిష్ఠానదేవతానామంతర్యామిత్వం రుద్రస్యైవోక్తం ॥ అతస్సర్వాత్మకత్వసర్వవిలక్షణత్వసర్వనియామకత్వసర్వకారణత్వాదికం నేతరస్యోపపన్నం ॥ అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * *

॥ * ॥ దృశ్యతేతు ॥ ౬ ॥ * ॥

తుశబ్దోవ్యావైదుకతర్కనిరాసార్థః ॥ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణిచ । యతోవాఇమాని భూతానిజాయంతే । భీషాస్మాద్వాతఃపవతే । భీషోదేతిసూర్యః । విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ ॥ ఏవమేవైతా భూతమాత్రాః । ప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః । ప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రాణేష్వర్పితాః ॥ సమానేవృక్షేపురుషోనిమగ్నో ॥ అనీశయాశోచతిముహ్యమానః ॥ తరతిశోకమాత్మవిత్ ॥ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియా చేత్యాదిశ్రుతిషుసర్వకారణత్వాదికం శివస్యైవదృశ్యతే ॥ విచిత్రనానాశక్తివిశిష్టత్వేనసర్వాంతర్యామితయా చేతనపురుషేష్వచేతనలోమనఖదంతాద్యుత్పత్తిః ॥ అచేతనగోమయకాష్ఠాదిషు చేతనవృశ్చికాదిక్రిమికీటోత్పత్తిః మధుమాక్షికేషుక్రిమ్యాద్యుత్పత్తిః క్రిమీణాంకీటకవశాద్భ్రమర రూపత్వప్రాప్తిశ్చావగమ్యతే ॥ తస్మాత్తస్యజగదుభయకారణత్వాదికమవిరుద్ధం ॥ ఏవంజగజ్జీవేశ్వరభేదసిద్ధాంతసాంఖ్య యోగాత్మకస్మార్తమతద్వయం నిరస్యజగజ్జీవేశ్వరమిథ్యావాద ప్రధానస్మార్తైకదేశాద్వైతమతంనిరస్యతే ॥ * * * * * * * *

॥ * ॥ అసదితిచేన్నప్రతిషేధమాత్రత్వాత్ ॥ ౭ ॥

నతుతద్ద్వితీయమస్తి ॥ నేహనానాస్తికించన । శశశృంగేణనాంగే ద్రోమృతశ్చేదస్త్యేవదంజగత్ । జ్వాలాగ్నిమండలే పద్మవృద్ధిశ్చేదస్త్యేవదంజగత్ । మాయాకార్యాదికంనాస్తిమాయానాస్తిభయంనహి । గగనేనీలమాసత్యేజగత్సత్యంభవిష్యతీత్యాదిశ్రుతిస్మృతిషుశశశృంగ వత్ప్రపంచస్యాసత్యత్వవాక్యాభాసదర్శనాత్ । చేతనాచేతనాత్మకజగదసదితిచేన్మిథ్యాభూతమితిచేన్న ॥ కుతః । ప్రతిషేధమాత్రత్వాత్ । ప్రతిషేధోపిప్రపంచస్యస్థూలా వస్థానిషేధమాత్రత్వాత్ప్రళయేపిబీజాంకురవత్సూక్ష్మరూపేణపరమేశ్వరే ప్రపంచస్యసత్వాత్తల్లీలయా సృష్టికాలేపునరుత్పద్యతఇతి సూత్రార్థః । ధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్ కర్మచితోలోకఃక్షీయ్యత । పుణ్యచితోలోకఃక్షీయ్యత । ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా । జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశావిత్యాదిశ్రుతిషుప్రపంచస్యసత్యత్వవ్యపదేశాత్ ॥ నకదాచిదీదృశంజగత్ । నాన్యథాభవనమిషత్ । నేహనానాస్తికించన । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ ॥ ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషు ప్రపంచస్యమిథ్యాత్వశ్రవణాత్ ॥ చిదచిదాత్మకప్రపంచంసర్వదాసత్వమసత్వం వేదిసంశయః ॥ నేహనానాస్తికించన । అథాతఆదేశోనేతినేతి । అదాపంవైచయన్నాస్తిపరమానేపితత్తథా । బ్రహ్మసత్యంజగన్మిథ్యాజీవోబ్రహ్మైవనేతరః ॥ కార్యోపాధిరయంజీవః కారణోపాధిరీశ్వరః । కార్యకారణతాంత్యక్త్వా పూర్ణబోధోవశిష్యతే । అధ్యారోపాప వాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచంప్రపంచతే । శిష్యాణాంబోధయిష్యార్థం తత్వజ్ఞైఃకల్పితఃక్రమాదితి శ్రుతిస్మృతిపూర్వాచార్యన్యాయదర్శనాజ్జగన్మిథ్యాత్వం యుక్తంనోచేత్పూర్వోక్తశ్రుతిస్మృతిసమన్వయవి రోధోదుర్నివారఇతి ప్రాప్తేతత్రోత్తరం వదామః । అధ్యారోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచం ప్రపంచతఇతిపూర్వా చార్యకల్పితన్యాయేన జగదసత్యత్వంనశ్రావణీయం ॥ తదధ్యారోపాపవాదవిధాయకప్రత్యక్షకశ్రుతిస్మృతి వాక్యాదర్శనాత్ । యతోవాఇమాని భూతానిజాయంతఇత్యాదిసృష్టిస్థితిప్రళయవిధాయకసర్వ వేదాంతస్మృతి పురాణాగ మాదీనాందత్తాంజలిప్రసంగాచ్చ । అసద్వాఇదమగ్రఆసీదితివాక్యేప్రళయావస్థాయామపిచేతనాచేత నాత్మకప్రపంచస్యప్రజ్ఞాన ఘనపరమశివేగ్రీష్మ కాలధరిత్రీవిలీన తృణాదిబీజాదివత్ ॥ సూక్ష్మరూపేణావస్థానం నిర్దిశ్యతే । తతోవైస దజాయతఇత్యుత్తర వాక్యేపునస్సృష్ట్యపదేశాత్ । తథావస్మాత్ । సత్త్వజ్ఞానఘనానందశివేపరమకారణే । చరాచరజగజ్జాలంగ్రీష్మేక్ష్మాలీనబీజవత్ సూక్ష్మరూపేణ సంస్థిత్యపునస్స్వచికీర్షయా । స్థూలత్వేన బహిర్యాతంముక్త్వాత్మానపునర్భవఇతి । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసిత్ । ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ ॥ నేహనానాస్తికించనేత్యాది జగదభావకవాక్యానాంప్రళయావస్థావిషయ మితివేదితవ్యం ॥ సఈక్షత । లోకాన్నుసృజా ఇత్యాదినాత దుత్తరవాక్యైస్సృష్ట్యపదేశాత్ ॥ ద్వాసుపర్ణేత్యాదిభేదబోధకవాక్యానాంసంసారదశావిషయత్వం ॥ సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేనకింపశ్యేత్ ॥ కేనకింవదేదిత్యాదివాక్యానాంపరమ శివానందానుభవపూర్ణసమాధిదశావిశేషవిశిష్ట విద్వదనుభవపరత్వ మితిరాద్ధాంతః । తస్మాచ్ఛ్రుతిసూత్రాదివిరుద్ధత దధ్యారోపవిధాయకాద్వైతమత ముపేక్షణీయం । అతఃబ్రహ్మ ప్రపంచకారణకార్య సద్వాదఏవయుక్తః । రజ్జుసర్పవజ్జీవేశ్వరాదిజగదవిద్యావశాత్సంసారదశాయాంభాసమానేపిదశమివివేక సంధానపూర్వకస్వస్వరూప సాక్షాత్కారజ్ఞానా నుభవాత్ప్రళయా

వస్థావదసత్త్వమేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * *

అపీతౌ తద్వత్ప్రసంగాదసమంజసం ॥ ౮ ॥

అపీతౌ ప్రలయకాలే । తద్వత్ప్రసంగాత్ ॥ మండూకాదిశరీరాణాం పృథివ్యామేకీభూతానాం యథా వర్ష
కాలే పునరుత్పత్తిస్తద్వద్బ్రహ్మణ్యేకీభూతస్య సంస్కారరూపేణ విద్యమానస్య చేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచస్యోత్పత్తేః । స
ఈక్షత లోకాన్ను సృజా ఇతీత్యాదిశ్రుతిషు ॥ ప్రసంగాత్ । ప్రతిపాదనాత్ ॥ అసమంజసం । జగజ్జీవేశ్వరమిథ్యా
వాదమయుక్తమితి సూత్రార్థః ॥ నను । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । ఆత్మా వా ఇదమగ్ర
ఆసీదిత్యత్ర సృష్టేః ప్రాగ్బ్రహ్మైవావగమాత్ ॥ యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి । సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కే
న కిం పశ్యేదిత్యత్ర ప్రతిసర్వత్ర భేదనిరాసోపదేశాచ్చ । తదేవ యుక్తం । యథా సుదీప్తాత్పావకాద్విస్ఫులింగాస్సహస్రశః
ప్రభవంతే సరూపాః । తథాక్షరాద్వివిధాస్సోమ్య భావాః ప్రజాయంతే తత్ర చైవాపియంతి । ఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్స
ముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభిసంపద్యతే । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం । తత్త్వమసి ॥ అహం బ్రహ్మాస్మి ॥
బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । యథా నద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ ఇత్యాదిశ్రుతిషు ప్ర
స్యప్రాపకత్వేన ముక్తజీవస్య స్వాభావికజీవరూపనివృత్తిపూర్వకబ్రహ్మతాపత్తిలక్షణాత్యంతికముక్తేరాకాశవదవర్జని
యత్వేన నిర్గుణాద్వైతాద్వైతమతమేవ సర్వవేదాంతశ్రుతిస్మృతిసూత్రపురాణాదిముఖ్యసిద్ధాంతాభిప్రేతమితి
చేత్తదసంగతం ॥ స్వాభావికభేదభావమాపన్నస్య జీవస్య బ్రహ్మభావాసంభవాత్ । శైత్యస్వభావస్య జలస్య జ్వలనాదూ
ష్ణత్వం పరిభవేఽపి యామాత్పూర్వమేవ పునశ్శైత్యస్వభావదర్శనాచ్చ ॥ జీవస్య భేదస్వరూపావచ్ఛిన్నత్వేన సత్త్వాత్ ॥
జీవాత్మనో బ్రహ్మత్వసంభవేఽపి ॥ నస్థాయి తదాగంతుకత్వాత్ ॥ భేదో న నష్టః ॥ తస్మాద్భేదమౌపాధికమాగంతుకమితి వే
దితవ్యం ॥ బింబత్వం ప్రతిబింబత్వం యథా పూషణి కల్పితం ॥ జీవత్వమీశ్వరత్వం చ బ్రహ్మణ్యేకత్ర కల్పితం ॥ కార్యోపాధి
రయం జీవః కారణోపాధిరీశ్వరః ॥ కార్యకారణతాం త్యక్త్వా పూర్ణబోధోఽవశిష్యత ఇతి శాస్త్రే జీవేశ్వరయోః ॥ మాయా
కల్పితత్వమలీకత్వం చోపదిష్టం ॥ తస్మాదేష సంప్రసాదోఽస్మాత్ శరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపే
ణాభిసంపద్యతే ॥ బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాద్యద్వైతాద్వైతవిధాయక ప్రతిపాదకశ్రుతీనాం స్వాభావికభేదనివృ
త్త్యయోగే న సోఽయం దేవదత్త వాక్యసిద్ధజహదజహల్లక్షణోపదిష్టమాయావిద్యానివృత్తిపూర్వకజీవేశ్వరచైత
న్యైకత్వవాదకమతమేవ ముఖ్యమితి చేదాశ్రయ ॥ స్వాభావికభేదనివృత్తిర్భ్రమరకీటక లోహరసజలమౌక్తికాదినానా
విధదృష్టాంతానుసారేణ జిజ్ఞాసాధికరణే స్పష్టముపదిష్టం । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశౌ ॥ అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే ।
జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః ॥ యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిదిత్యాదిషు జీవస్య ప్రా
చీనకర్మఫలభోగానుసారేణ సర్గోపదేశాత్ ॥ అన్యథా విషమసృష్ట్యుపపత్తేశ్చ । బ్రహ్మప్రాప్త్యుపాయభూతకర్మభక్తి
వైరాగ్యయోగశమదమభూతదయావిచారశ్రవణమనననిదిధ్యాసావధానజ్ఞానసహకృతతదుపాసనాయా అనధికృత్యప్ర
సంగః । కించ । తదుపాసనాదివిధాయకానాం వేదవేదాంతాగమాదీనాం నిష్ఫలత్వప్రసక్తిశ్చ దుర్నివారః ॥ బింబ
ప్రతిబింబభావత ఈశజీవాదీనాం మాయాకల్పితత్వవ్యపదేశే ఘటాదివన్నష్టప్రసంగాత్ ॥ ముక్తేరపురుషార్థత్వా
త్ ॥ జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశావిత్యాదిశ్రుతివిహితత్వేన జీవేశ్వరయోరజత్వవిధాయకశ్రుతివిరోధాచ్చ ॥ ప్రాగపి శారీర
స్య బ్రహ్మత్వే ॥ పరంజ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత ఇతి వాక్యవిరోధః ప్రయుజ్యతే । నిరంజనస్య నిరవయవ
స్య నిత్యముక్తస్య నిరతిశయస్వప్రకాశస్య బ్రహ్మణః మాయోపాధికల్పనస్వీకారే తదద్వైతహానిః ॥ ప్రాగపి బ్రహ్మై
వ భేదస్య రజ్జుసర్పవదపారమార్థికత్వే జీవబ్రహ్మప్రాప్తివిధాయకతత్త్వమస్యాదిమహావాక్యప్రామాణ్యం కథమాశ్ర
య్యతే । గురుశిష్యయోర్జ్ఞానప్రశక్తిశ్చ న యుజ్యతే ॥ బ్రహ్మణః బ్రహ్మత్వప్రాప్తిః పిష్టపేషణవదవిశేషాత్ శ్రవణమన
నాదీనాం వైఫల్యం । ఛిన్నే పుచ్ఛే లూనే కర్ణే శ్వా శ్వైవ భవతి నాశ్వో న గర్దభ ఇతి న్యాయాత్ ॥ జ్ఞానానందస్వ
భావస్య నిత్యముక్తస్య స్వప్రకాశస్య పరమాత్మనః స్వావిద్యాతిరోహితత్వే స్వప్రకాశత్వసర్వజ్ఞత్వనిత్యముక్తత్వాదివిధా
యకశ్రుతివిరోధః ॥ సావయవత్వప్రసంగ ఇత్యాదియుక్తిశ్చ ప్రసజ్యేత । తస్మాత్పూర్వోక్తసర్వశ్రుతివిహితద్వైతాద్వైతమత
మేవ రాద్ధాంత ఇతి నిశ్చీయతే । యథా జాగ్రత్స్వప్నయోర్ద్వైతసిద్ధిః । సుప్తావద్వైతం చ । సర్వానుభవసిద్ధం ॥ దుర్ని
వారం । తథా శివత్వప్రాప్తిపర్యంతం భేదః । [illegible] ముక్తజీవబ్రహ్మణోరభేదే న విరోధః ॥ అధ్యారోపాపవాదా

ధ్యాంనిత్యప్రపంచం ప్రపంచ తత్త్వనిర్ణాయాత్మిక) మనేజ్ఞానోత్పత్త్యభావతయా ముక్త్యభావప్రసంగాత్ ॥ అహమజ్ఞ ఇత్యాత్మ స్యావిద్యానుభవదర్శనాచ్చ ॥ జీవేశ్వరయోర్మాయాకల్పితత్వేన బింబప్రతిబింబవదళీకత్వం ॥ మాయాయాః యా మా సా మాయేతివ్యుత్పత్త్యా విచార్యమాణే సదసద్భావచిదచిద్భావాదివిరుద్ధతయా మిథ్యాత్వాంగీకారాత్ తత్కృతజగజ్జన్మాదికం స్వప్నేంద్రజాలవద్భ్రాంతిమాత్రత్వమేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * *

నచదృష్టాంతాభావాత్ ॥ ౯ ॥

మాయాయాః మిథ్యాత్వం జీవేశ్వరయోరళీకత్వంచ । ప్రాత్యక్షిక వేదవేదాంతేషు మనుగౌతమపరాశరాది స్మృతిషుచదృష్టాంతాభావాత్ ॥ పూర్వపక్షస్యాప్యయోగ్యత్వేన యత్రకుత్రాపిదృష్టాంతవార్తాస్యదర్శనాత్ ॥ జగన్మిథ్యావాదోనచసర్వథాయుక్తః । యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతే । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యాదిశృతిశతేష్వసందిగ్ధతయా బ్రహ్మణః జగజ్జన్మాదికారణత్వనిర్దిష్టత్వేన వైదికానాంతదేవగ్రాహ్యమితిసూత్రావయవార్థః । స్వప్నేంద్రజాలసదృశమచింత్యరచనాత్మక మిత్యాద్యద్వైతశాస్త్రానుసారేణజగతస్స్వప్నేంద్రజాలదృష్టాంతాంగీకారేపిమాయాయాః జడాత్మత్వాత్ । బ్రహ్మకర్తృత్వంసూచితం । తేననిర్గుణత్వనిర్విశేషత్వాదివిధాయకస్యశాస్త్రవిరోధః యా మా సా మాయేతివ్యుత్పత్త్యా మాయాయాః మిథ్యాత్వంనయుక్తం । మంశివమయా ప్రాప్నోతీతివ్యుత్పత్త్యా మాయాయాః పరమశివనిష్ఠస్వాభావికశక్తిత్వేన । పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ ॥ మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరం ॥ తస్యావయవభూతైస్తువ్యాప్తం సర్వమిదంజగదిత్యాదిశృతిదర్శనాత్ । కించ । యత్తత్కారణమవ్యక్తంనిత్యం సదసదాత్మకం । తద్విసృష్టస్స పురుషో లోకేబ్రహ్మేతికీర్త్యత ఇతి మనుస్మృతౌ ॥ మంశివం పరమం బ్రహ్మప్రాప్నోతీతి స్వభావతః । మాయేతిప్రోచ్యతే లోకేబ్రహ్మనిష్ఠాసనాతనీతి । శివశక్తిసామరస్యం తయా శివాగమేచనిశ్చితం । స్వప్నప్రపంచద్రవ్యాణి పునర్జాగ్రత్స్వప్నయోరస్పృష్టం । అత్రతుపూర్వదినదృష్టపదార్థస్యోత్తరదినేపిసత్వాత్ ॥ జ్యోతిష్టోమేనస్వర్గకామోయజేత ॥ కర్మచితోలోకక్షీయత । పుణ్యచితోలోకక్షీయతఇతిశృతినిష్ఠైహపరలోకకర్మఫలభోక్తృత్వంచశృతిస్మృతిపురాణాదిషుదృష్టత్వాత్ ॥ స్వప్నకృతజ్యోతిష్టోమబ్రహ్మహత్యాదిధర్మాధర్మకర్మణోస్స్వర్గనరకప్రాప్తివిధాయకశాస్త్రాదర్శనాచ్చ ॥ తచ్ఛాస్త్రమవిచారితరమణీయం ॥ లోకేచేతననరమృగసూర్యచంద్రాదిప్రతిబింబస్యచేతనత్వాయోగాత్ । మృత్పాషాణగోమయాదికల్పితగజాశ్వాదీనాంస్వగమనాదికార్యాభావాత్ ॥ శృతియుక్త్యనుభవతయా జీవేశ్వరయోస్స్వభావచిత్త్వావగమాచ్చ ॥ జీవేశ్వరయోశ్చిదాభాసత్వవిధాయకతన్త్రోహశాస్త్రంపారమార్థికైరనంగీకరణీయం । తథాశైవపురాణేదూర్వాసంప్రతి వ్యాసవచనం ॥ అనాద్యవిద్యయాబద్ధంబ్రహ్మ తత్కాలకారణం ॥ స్వావిద్యయాసంసరంతిముక్తిః కల్పితవాక్యతః ॥ ఏవంప్రతారణంశాస్త్రం సర్వమాహాత్మ్యనాశకం ॥ ఉపేక్ష్యంశివభక్తైశ్చ శృతిస్మృతివిరుద్ధతః ॥ కలాపగాదయం ముఖ్యః ఫలంనైముఖ్యతస్తమః ॥ జ్ఞాననాశత్వసిద్ధ్యర్థంతదేవ హినిరూపితం ॥ ఐంద్రజాలికపక్షేపితత్కర్తృత్వంతదేరితం । నాస్తిశృతిషుతద్వార్తాదృశ్యభూనాసుకుత్రచిదిత్యాది నాబహుధాప్రపంచితం ॥ తస్మాత్పరమేశ్వరకారణత్వా జ్జగతస్సత్యత్వమప్రతిహతమితినిశ్చితం । యావదుత్పద్యతే జ్ఞానం తావదనుష్ఠేయానికర్మాణీతి । తావత్సత్యంజగద్భాతిశుక్తికారజతంయథా । యావన్నజ్ఞాయతేబ్రహ్మసర్వాధిష్ఠానమద్వయమితి । శృతిపూర్వాచార్యవాక్యేష్వపిస్వరూపజ్ఞానానుభూత్యనంతరంశుక్తిరజితవదజ్ఞానేనజగద్భానాంగీకారాత్ ॥ తావత్పర్యంతమేవ వేదశాస్త్రకర్మసత్యత్వప్రవృత్తిస్సంభవతీత్యాశంక్యనిరాకరోతి ॥ * * * * * * * *

స్వపక్షదోషాచ్చ ॥ ౧౦ ॥

శుక్తిరజితవదజ్ఞానదశాయామేవజగద్భానాంగీకారేతదద్వైతశాస్త్రాచార్యపరంపరాసంభవదోషప్రసక్తేః ॥ తదూర్ధ్వం ముక్తిపాశాదిద్వైతకశ్రావలంబనదోషోపపత్తేశ్చసంభవాత్ । నజగన్మిథ్యాత్వవాదోయుక్తఇతిసూత్రావయవార్థః ॥ శుక్తిరజితవచ్ఛబ్రహ్మణ్యధ్యాసాంగీకారేబ్రహ్మణః ప్రధానస్యచిదాభాసస్యవా । వాద్యః ॥ నిష్ప్రకారకత్వాత్ । నద్వితీయః ॥ జడత్వాత్ । నతృతీయః ॥ కల్పితత్వాత్ । ఉత । సర్వవ్యాపకస్యనిరవయవస్య

బ్రహ్మణః ప్రతిబింబత్వమనుపపన్నం । వ్యోమప్రతిఫలనవదితిచేత్తదయుక్తం ॥ సాభ్రనక్షత్రాద్యవచ్ఛిన్నాకాశస్యైవ లోకే ప్రతిఫలనం దృష్టం । తమఃప్రకాశవైలక్షణ్యేఽన్యోన్యమాదర్శనాత్ ॥ అమూర్తస్య ప్రతిఫలనే పవన కాలాదీనామపి కిం న స్యాత్ । అతః పూర్వోక్తమేవయుక్తం ॥ శుకవామదేవాదీనాం శాస్త్రేష్వవిద్యానివృత్తిపూర్వక జీవన్ముక్తత్వవ్యపదేశాత్ । సర్వేషాం ముక్తి ప్రసంగస్స్యాత్ ॥ తథాచేదహమజ్ఞ ఇత్యవిద్యానుభవో న స్యాత్ । కించ । చేతనాచేతన శరీరోత్పత్తిర్నసంభవేత । తస్మాన్నజీవైకత్వ వాదోఽయుక్తః ॥ ప్రాత్యక్షిక శ్రుతిష్వధ్యాసాదర్శనేఽపి ॥ వాచారంభణంవికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యాదావపవాదదర్శనాత్ । యత్సత్త్వే యత్సత్త్వమితి న్యాయేనాధ్యాసో గ్రాహ్య ఇత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ * * * * * * *

తర్కాప్రతిష్ఠానాదప్యన్యథానుమేయమితిచేదేవమప్యనిర్మోక్షప్రసంగః ॥ ౧౧ ॥

తర్కాణాం శాక్యోలూక్యాక్షపాదకపిలపతంజలిక్షపణికబౌద్ధాది ప్రముఖతర్కాణామప్రతిష్ఠానాత్ । అన్యోన్యవ్యాఘాతదోషదుష్టత్వేన తత్త్వార్థనిశ్చయాభావాదపి ॥ అన్యథానుమేయమితిచేత్ । మృత్తికేత్యేవసత్యమితివాక్యాభాసతయా జగజ్జీవప్రపంచమిథ్యాత్వం పశ్వాలోఽపహ్నవార్థం మాదిత్యాదిన్యాయేనానుమేయమితిచేత్ । ఏవమపి । శాక్యోలూక్యబౌద్ధాదివదనిర్మోక్షప్రసంగః । యథానద్యస్స్యందమానాదిత్యాది బహుశ్రుతిసిద్ధ శివజీవైకాత్మ్యక మోక్షాభావప్రసంగః ॥ తస్మాద్వ్యతో వా ఇమాని భూతానిజాయంతే । ఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే । యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తం గచ్ఛంతి నామరూపేవిహాయ । తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతిదివ్యం ॥ నసపునరావర్తతేత్యాదిబ్రహ్మ జగత్కారణత్వత్ర్యాపకత్వాది ప్రత్యక్ష శ్రుతిసిద్ధతర్కాణామేవ మోక్షోపయోగిత్వమితిసూత్రార్థః ॥ వాచారంభణంవికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యమిత్యత్ర జగన్మిథ్యాత్వావగమాత్ ॥ యత్సత్త్వేయత్సత్త్వమితిన్యాయేనాధ్యాసోగ్రాహ్య ఇతిచేత్తదసత్ । నావేదవిన్మనుతేతం బృహంతం నైషా తర్కేణమతిరాపనేయేత్యాదిశ్రుతిషు । వేదార్థోఽయం స్వయంజ్ఞాత్వేత్యాప్తజ్ఞానం ప్రచక్షతే । ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదార్థముపబృంహయేత్ ॥ అర్థం ధర్మోపదేశంచ వేదశాస్త్రావిరోధినా । యస్తర్కేణానుసంధత్తే స ధర్మం వేద నేతరః ఇత్యాది స్మృతిషు రామాయణాదిష్వపి ॥ రుచివైచిత్ర్యాత్స్వమతిపరికల్పితతర్కనిరాకరణముపదిష్టం । పురుషబుద్ధిమూలకతర్కానువాదే కాలాంతరే దేశాంతరేషు తదధిక కుశలతర్కకుశలపురుషోత్ప్రేక్షితతర్క దూష్యత్వసద్భావతయాప్యనాస్థాదర్శనాత్ । మిథ్యాద్వైతశూన్యాద్వైతసాంఖ్యయోగన్యాయవైశేషికబౌద్ధక్షపణికాదికుతర్కాణాం నిర్మోక్షప్రసంగోదుర్నివారః । తస్మాత్పరమాత్మ విషయే భగవతా వ్యాసేన శాస్త్రయోనిత్వాదితిసూత్రే వేదాత్మకశాస్త్రప్రమాణమేవోపదిష్టం । బ్రహ్మోపాదానస్య ప్రపంచస్య మిథ్యాత్వాంగీకారే । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ ॥ సర్వో వై రుద్రః ఇత్యాదిజగద్బ్రహ్మాత్మకత్వవిధాయకశ్రుతివిరుద్ధప్రసంగః । ఉత్తరోత్తరత్ర భగవతా బాదరాయణేనతదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్య ఇతిసూత్రే । వాచారంభణంవికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్య మిత్యాదిశ్రుతీనాం బ్రహ్మకారణస్య ప్రపంచస్య బ్రహ్మాత్మకత్వమేవ జగన్మిథ్యావాదనిరాసార్థం స్పష్టముపదిష్టం ॥ అతోఽనయం దేహకళంకః । వాచారంభణవాక్యానాం తదనన్యత్వబోధనాత్ ॥ నమిథ్యాత్వాయకల్ప్యంతే జగతశ్శివరూపతః ఇతి స్కాందేతథా నిర్దిష్టం । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం ॥ జ్ఞాత్వాశివం శాంతిమత్యంతమేతి ॥ బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతి । ఇత్యాదిశ్రుతిషు జ్ఞానస్యైవ మోక్షహేతుత్వవ్యపదేశాత్ ॥ దశమస్త్వమసీతి దశమీవివేకసంధానవశాత్స్వస్వరూపజ్ఞానస్యైవ మోక్షకారణత్వమితిచేత్తదసంగతం । క్షరంప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మనావీశతే దేవ ఏకః ॥ తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం ॥ ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షింతమసః పరస్తాత్ ॥ శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహి । ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతి పండిత ఇత్యాదిశ్రుతిశతదర్శనాత్ ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాదివాక్యానాముపాసనాజన్యజ్ఞానస్యైవ మోక్షహేతుత్వం నిశ్చీయతే । కేవలజ్ఞానస్య వైద్యశాస్త్రాదిజ్ఞానవదపురుషార్థకత్వమేవ । యావదుత్పద్యతే జ్ఞానం తావదనుష్ఠేయానితివాక్యజ్ఞానోత్పత్తిపర్యంతమేవ ద్వైతజగద్భాసనాత్కర్మానుష్ఠానమితియదుక్తం తదవిచారితరమణీయం । ఏవంవిద్వాగ్నిహోత్రంజుహోతీత్యాదిశ్రుతిషు । సక్తాఃకర్మణ్యవిద్వాంసో యథాకుర్వంతిభారత ॥ కుర్యాద్విద్వాంస్తథాసక్తశ్చికీర్షుర్లోకసంగ్రహం । ఆచారహీనః పురుషో లోకే భవతి నిందితః । తస్మాదాచారవాన్ జ్ఞాని

భవేనాపేక్షాహానినాత్ ॥ అశక్తస్సంధకోదగః పశ్యన్ పంగుశ్చదహ్యతే ॥ అంధపంగువదన్యోన్యం సాపేక్ష్యం జ్ఞానకర్మణోః । సత్యైకేనైవ భాంతిజగత్ప్రపంచస్థలం ॥ తథాజ్ఞానైకమార్గేణ సమోక్షోపి విధియ్యతఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాగమేషు జ్ఞానసిద్ధ్యంతరముపేత్య తత్కర్మానుష్ఠాన విధిరుపదిష్టః । తస్మాత్ । శుక్తిరజతన్యాయవత్ । బ్రహ్మజ్ఞానేనజగన్మిథ్యాత్వజ్ఞానముయుక్తం । అద్వైతేప్యహంమద్వైతమితివాక్యప్రవృత్తి ర్నోపపద్యతే ॥ తేషాం స్నానసంధ్యోర్ధ్వపుండ్రతిర్యక్పుండ్రవర్ణాశ్రమాచారవిధాయకశ్రుతిస్మృతిపురాణప్రసిద్ధద్వైతకర్మాణాంచ తత్త్వాంజలిః ॥ ద్వైతరూపప్రపంచస్య దృష్టత్వాత్ ॥ నాస్తీతివాదో మమమాతావంధ్యేతివత్ । ప్రత్యక్షాలాపప్రసంగః ॥ బ్రహ్మాద్వైతపక్షే ॥ తత్సగుణం నిర్గుణముభయాత్మకం వా ॥ నాద్యః ॥ సగుణచతుర్ముఖస్వీకారేతల్లాంఛనక మండలాదిధారణమేవయుక్తం ॥ నచోర్ధ్వపుండ్రతిర్యక్పుండ్రప్రతీకేశవాదిపూజావశ్యముపపద్యతే । తథాప్యద్వైతభంగప్రసంగో దుర్నివారః । నద్వితీయః ॥ తదుపాసనాసంభవాత్ ॥ నతృతీయః । స్వమతభంగప్రసంగాత్ ॥ ఉక్తాద్వైతేప్రతిపాద్యప్రతిపాదకత్వం నోపపద్యతే మృతేస్యాహంమృతఇతి వార్తాదర్శనాత్ ॥ అద్వైతస్యాహమద్వైతఇతిప్రతీతిఃకథంనిర్ణీయతే ॥ ద్వైతస్యైవవ్యవహారోపపత్తిః । వ్యావహారికత్వమాత్రాంగీకారేవ్యావహారికాద్వైతమతమితివ్యవహర్తవ్యం । అద్వైతస్యవ్యవహారాసంభవాత్ ॥ బ్రహ్మణ్యద్వైతత్వాంగీకారేతస్యధర్మత్వాత్సగుణ బ్రహ్మవాదోదుర్నివారః । అతఃపూర్వోక్తమేవసమీచనం । ఆకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణః ॥ నిష్కలంనిష్క్రియంశాంతమిత్యాదిషుబ్రహ్మణః పూర్ణత్వనిర్విశేషత్వావగమాత్ । తత్సకాశతయాజగత్కారణత్వం ప్రధానస్య । ఉక్తపరమాణ్వాదీనాంసృయదిత్యత్రకాయామాసః ॥

ఏతేనశిష్టాపరిగ్రహాఅపివ్యాఖ్యాతాః ॥ ౧౨ ॥

ఏతేనపూర్వోక్తమిథ్యాద్వైతశూన్యాద్వైతకపిలకణాదాదిమతనిరాకరణేన ॥ శిష్టాపరిగ్రహాఅపి ॥ శిష్టాశ్చాపరిగ్రహాశ్చశిష్టాపరిగ్రహాః ॥ శిష్టాః । చతుర్థ్యంతదేవతాప్రాధాన్యజైమినికృతశాస్త్రాదినిపుణాః । సంయుక్తాసంయుక్తభేదవాదినః । అపరిగ్రహాః ॥ వేదజగజ్జీవేశ్వరమిథ్యావాదతత్పరాః ॥ మిథ్యాద్వైతశూన్యాద్వైతజైనచార్వాకలోకాయతనాద్యవైదికాశ్చాపి ॥ వ్యాఖ్యాతాః । వేదాంతస్మృత్యాగమప్రమాణాదిభిః వేదవేదాంతశిష్టాగరిష్ఠమనువాదేనాగస్త్యదూర్వాసోవసిష్ఠగౌతమాదిభిః సిద్ధవరులసిద్ధాదిభిశ్చనిరాకృతాః ఇతిసూత్రయోజనార్థః ॥ విభుత్వాదాకాశవన్నిర్విశేషత్వాచ్ఛిన్నత్వాచ్చేత్యాది న్యాయవైశేషికాద్యనుమానేన పరమాణ్వాదీనాంజగదుపాదానత్వంసూచితం । పరీక్ష్యలోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణోనిర్వేదమాయాత్ । కర్మచితోలోకఃక్షీయ్యత । పుణ్యచితోలోకఃక్షీయ్యతేత్యాదిషులోకజీవయోః కర్మహేతుత్వావగమాత్ ॥ కర్మణఃజగత్కర్తృత్వందర్శితం । అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణాంబహ్వీంప్రజాంజనయంతీంసరూపాం ॥ మాయాభాసేనజీవేశౌకరోతీత్యాదౌ మాయాయాఃజీవేశ్వరాదిప్రపంచకారణత్వంభాసతే । తస్మాన్నదేహః ॥ అచక్షుశ్శ్రోత్రంతదపాణిపాదం । ఆకాశవత్సర్వగతోనిరంజనఇత్యాదిశ్రుతిషు బ్రహ్మణోవ్యాపకత్వనిరవయవత్వజ్ఞానాత్మకత్వాదినిర్ణయేన బ్రహ్మకారణత్వస్యానుమానేనబాధితత్వాదణ్వాదీనామేవజగదుపాదానత్వంయుక్తం ॥ అథవా । పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితాన్ నిర్మితా) లోకానాం కర్మహేతుత్వావగమాత్ । కర్మణాజాయతేజంతుః కర్మణాచప్రవర్తతే ॥ కర్మణాప్రవిలీయంతే తస్మాత్కర్మాత్మకంజగత్ ॥ మాయయాజాయతేవిశ్వమాయయాపరివర్తతే । మాయయాలీయతేయస్మాత్తస్మాన్మాయామయం జగదిత్యాదినా కర్మాత్మకత్వం మాయామయత్వంచ ప్రపంచస్యప్రతీయతే ॥ తస్మాత్తదపియుక్తం । నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతే నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యత ఇత్యాదిషు బ్రహ్మణః కార్యకారణత్వాదిశూన్యతయా నిర్విశేషత్వావగమాత్ । సర్వదాశివస్యపరబ్రహ్మణః నప్రపంచోపాదానకారణత్వ మితిప్రాప్తేఽభిధీయతే । యన్మనసానమనుతే । యేనాహుర్మనోమతం ॥ తదేవబ్రహ్మత్వంవిద్ధి । నైషాతర్కేణమతిరాపనేయేత్యాది శృతిష్వనుమానస్యనిరాకరణముపదిష్టం । యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతే చేత్యాదిషు దృష్టాంతానుసారేణ శ్రుతౌజగదుభయకారణత్వనిర్ణయాత్ । జడకర్మప్రధానపరమాణ్వాదీనాంజగదుభయహేతుత్వమవతిష్ఠతే । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశృతిషు జడజీవకర్మప్రధానాదీనాం పరమేశ్వరాధీనత్వంశ్రూయతే ॥ లోకశాస్త్రయోశ్చోరత్వాదిదుష్టకర్మవిశిష్టానాంప్రభుదండనవిధిదర్శనాత్ ॥ నతత్కర్మణాం ॥ అపిచ । మన్నిమిత్తకృతంధర్మమధర్మంధర్మతాంవ్రజేత్ ॥ ఇత్యాదిపురాణేషు । పితృహంతావిషాపకర్తృత్వకౌశికాటకోటాదీనాం యజ్ఞాదిపుణ్యకర్మకృత దక్షాదీనాంచ । విపరీతకర్మ

ఫలానుభవోదృష్టః । యతోవాచోనివర్తంతే । అప్రాప్యమనసాసహేత్యాది శ్రుతయస్సర్వే మాహాత్మ్యజ్ఞాపనాయైవ తస్మాచ్ఛివస్యమాహాత్మ్యం బ్రహ్మణాపినవిద్యతే । అతీతఃపంథానంతవచ మహిమావాఙ్మనసయోరత ద్వ్యావృత్త్యాయంచ కితమపిధత్తేశ్రుతిరపీత్యాది పురాణేతిహాసేష్వప్యచింత్య మహిమావిశిష్టత్వ ముపదిష్టం । అతః । నతస్యకార్యంకరణంచ విద్యతఇత్యాదిశ్రుతీనామ సాదేవస్యపర బ్రహ్మణశ్శివస్య మహిమాజ్ఞాపనార్థపర మితివేదితవ్యం । ఏతేనకూవ్యాత్మక త్వాకూవ్యాత్మ కత్వజ్ఞానాత్మకత్వాజ్ఞానాత్మకత్వార్థాత్మకత్వక్షణికత్వనిత్యత్వైకాంతత్వసత్వాసత్వాదివిసంవాదవా దినోనిరస్తాః । యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ యస్యపృథివీశరీర మిత్యారభ్య యోవిజ్ఞానే తిష్ఠన్ యస్యవిజ్ఞానంశరీరం । య ఆత్మని తిష్ఠన్ ॥ యస్యాత్మాశరీరమిత్యంతేనకణ్వశాఖాయాం మంతర్యామిబ్రాహ్మణే పరమాత్మనశ్శివస్యాష్టమూర్తి త్వవ్యపదేశాచ్ఛరీరశరీరిణోరివ జీవశరీరవిశిష్టస్యపరమేశ్వరస్యజీవనిష్ఠసుఖదుఃఖభోక్తృత్వాది కంసంభవతీత్యాశం క్యాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ భోక్త్రాపత్తేరవిభాగశ్చేత్స్యాల్లోకవత్ ॥ ౧౩ ॥

యస్యాత్మాశరీరమిత్యత్రజీవేశ్వరయోశ్శరీర శరీరిత్వవ్యపదేశాత్ ॥ భోక్త్రాపత్తేః । జీవనిష్ఠసంసారసుఖ దుఃఖాద్యాపత్తేః ॥ అవిభాగశ్చేత్ । తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతీత్యాదిశ్రుతిసిద్ధజీవేశ్వరయోర్బద్ధత్వనిత్యముక్తత్వభోక్తృత్వాభోక్తృత్వాదివిభాగోనస్యాదితిచేన్న । స్యాల్లోకవత్ । లోకేయథాకాశస్యసర్వగతత్వే పిసర్వకారణత్వేపిస్పృష్టసర్వజగద్దోషకళంకనిర్ముక్తతయావ్యవస్థితః । తథాపరమేశ్వరః । సర్వకారణత్వసర్వ శరీరత్వసర్వాం తర్యామిత్వేనవ్యవస్థితోపిసర్వదోషకళంకవిలక్షణఇతి సూత్రాభిప్రాయః । యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్ యస్యపృథివీశరీర మిత్యా రభ్య యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్ యస్యవిజ్ఞానంశరీరం యఆత్మనితిష్ఠన్ యస్యాత్మాశరీరమిత్యంతేనచేత నాచేతనశరీరవిశిష్టత్వంశ్రూయ తే । అచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదం ॥ అశరీరంవావసంతం (నమేషి) యాప్రియే ॥ అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్ర(ఇ త్యాదిశ్రుతిషు । తస్యాశరీరత్వముపదిష్టం । తస్మాత్సందేహః । పరమేశ్వరస్య శరీరాద్యభావేన సర్వగత్వసర్వజ్ఞత్వస ర్వనియామకత్వసర్వజనకత్వాది ధర్మాణామసంభవత్వాత్ ॥ జీవశరీరవిశిష్టత్వం యుక్తం । వ్యాసువణేత్యాదిశ్రుతిసి ద్ధజీవేశ్వరధర్మవిభాగత్వమాపచారికం ? శరీరశరీరివత్ । జీవనిష్ఠసుఖదుఃఖాదికంపరమేశ్వరస్యైవసిద్ధత్వాదతోజీవ స్యారాధకత్వంపరమేశ్వరస్యారాధ్యత్వంనసంభవతి । విగ్రహంపార్వతీశస్య జగదేతచ్చరాచరం ॥ ఏతదర్థంనజానంతిప శవఃపాశగౌరవాత్ ॥ ఇత్యాది శైవసారోందాది పురాణేష్వపితస్యైవజగచ్ఛరీరత్వముపదిష్టం । తస్మాదీశ్వరస్యవి లక్షణత్వేననిర్దేహానిర్విశేషపరమాత్మావలంబనంయుక్తమితిప్రాప్తేబ్రూమః ॥ ద్వేచావబ్రహ్మణోరూపే ॥ మూర్తంచా వమూర్తమేవచ ఇత్యాదిశ్రుతిషు ॥ పవనాదివన్మూర్తామూర్తత్వముపదిష్టం ॥ అమూర్తస్యపవనస్య వృక్షకంపనోత్పాటనాది సామర్థ్యందృష్టం ॥ తథా ॥ అపాణిపాదోజవనోగృహీతాపశ్యత్యచక్షుస్సశృణోత్యకర్ణఇతిశ్వేతాశ్వతరే ॥ అపాణిపా దోహమచింత్యశక్తిః పశ్యామ్యచక్షుస్సశృణోమ్యకర్ణః । అహంవిజానామివివిక్తరూపోనచాస్తివేత్తామమచిత్సదా హం ॥ వేదైరనేకైరహమేవవేద్యోవేదాంతకృద్వేదవిదేవచాహం । నపుణ్యపాపేమమనాస్తినాశోనజన్మదేహేం ద్రియబుద్ధిరస్తీతికైవల్యేచశివస్యబ్రహ్మణశ్శరీరేంద్రియాదినిరపేక్షతయాసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వసర్వకారణత్వసర్వనియం తృత్వసర్వోపాస్యత్వసర్వానుగ్రాహకత్వసర్వగత్వసర్వపురుషార్థహేతుత్వాదికంనిర్దిష్టం । అతోనశంకాకళంకః । ప రాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే ॥ స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచేత్యత్రబ్రహ్మణస్స్వాభావికశక్తిమత్త్వోపదేశాత్ ॥ నని ర్విశేషబ్రహ్మవాదోయుక్తః । అతః । అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యారభ్య అనావృత్తిశ్శబ్దాదిత్యంతం । వేదాంతశాస్త్రేస విశేషత్వమేవదృశ్యతే । అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతిసూత్రే ॥ బ్రహ్మణఃపురుషజిజ్ఞాసావిషయత్వవ్యపదేశాత్ । జన్మాద్యస్య యతఇతిసూత్రే । జగజ్జన్మస్థితిలయావిర్భావానుగ్రహాత్వాది బ్రహ్మలక్షణత్వేననిర్దేశాత్ ॥ శాస్త్రయోనిత్వాదిత్యత్ర ॥ తస్యశాస్త్రకారణత్వశాస్త్రప్రతిపాదకత్వోపదేశాత్ । తత్తుసమన్వయాదిత్యత్ర ॥ తస్యైవసర్వవేదాంతసమన్వయత్వే నప్రతిపాదితత్వాచ్చ । తస్మాత్తస్యసవిశేషత్వమేవయుక్తం । నిర్విశేషేజిజ్ఞాసాదిధర్మాణామసంభవాత్ । వాచోధేనుము పాసీత । తస్యయజురేవశిరః । ఋగ్దక్షిణఃపక్షఃసామోత్తరఃపక్షః । అథర్వాంగిరసఃపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా । అన్నంబ్రహ్మ ॥ ప్రాణోబ్రహ్మ । మనోబ్రహ్మ ॥ విజ్ఞానంబ్రహ్మేత్యాదివత్తస్యశరీరత్వమాపచారికం । తదుపాసనామాత్రవిషయమేవ ॥ పరమేశ్వరస్యశరీరపరిగ్రహవాంఛిభావాత్ । స్వతంత్రత్వాచ్చ ।

బ్రహ్మేశ్వరశివమహాదేవశంకరాదిశబ్దానాంఘటకుంభకలశశబ్దాదివత్పర్యాయత్వమేవేతివేదితవ్యం । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశా విత్యాదౌ జీవేశ్వరయోరజన్యత్వశ్రవణాత్ । మాయాభాసేనజీవేశౌకరోతీత్యాభాసశ్రుతేః ॥ పరమేశ్వరస్వశక్త్యాత్మకతయామాయాయాస్సృష్టికాలేపరమేశ్వరేచ్ఛయా జీవేశ్వరభావంప్రకటీకరోతీత్యభిప్రాయః । తస్మాత్తత్కర్తృత్వం తస్యైవోపదిష్టం । శక్తపృథక్త్వేనశక్తేరసత్త్వాత్ । అతఃపూర్వోక్తమేవసమీచీనం। వీతద్వైతాద్వైతమతమేవ ! కేచిద్విశేషాద్వైతమితిసేశ్వరాద్వైతమితి । శివాద్వైతమితిసర్వశ్రుతిసారమతమితి । భేదాభేదమితి , పర్యాయత్వేనప్రవదంతి ॥ * ॥ నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానాం ॥ సన్మూలాస్సోమ్యేమాః ప్రజాః ప్రజాయంతే । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదిశ్రుతిషుజీవేశ్వరజన్యత్వదర్శనాత్ , తన్మిథ్యాత్వాభావేపి । జగత్సత్యత్వశ్రుత్యదర్శనాత్ । వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యం ॥ నేహనానాస్తి కించ నేత్యాదిషుజగన్మిథ్యాత్వావగమాత్తదేవయుక్తమిత్యాశంక్యాహ । * * * * * * * * * *

తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః ॥ ౧౪ ॥

తదనన్యత్వం ! శక్తిశక్తిమతోరభేదఇతిన్యాయసిద్ధశివశక్తిసామరస్యతయా । తయోః , స్వశక్త్యాంశప్రపంచస్యశక్తస్యపరమశివస్య । అనన్యత్వం । మృద్ఘటాదివత్కార్యకారణయోరభిన్నత్వమంగీకర్తవ్యం । కుతః । ఆరంభణశబ్దాదిభ్యః । వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యం । సర్వోవైరుద్రః ॥ ఋతగ్ంసత్యంపరంబ్రహ్మపురుషంకృష్ణపింగళం । ఊర్ధ్వరేతంవిరూపాక్షం విశ్వరూపాయవైనమోనమః । యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచ ॥ సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ । తజ్జలానితిశాంతఉపాసీతేత్యాదిశ్రుతిభ్యః । బ్రహ్మశక్త్యుపాదానస్యప్రపంచస్యబ్రహ్మాత్మకత్వముపదిష్టం । ఏతేనరజ్జుసర్పవత్ప్రపంచస్యబ్రహ్మణ్యధ్యస్తత్వాన్మిథ్యాత్వమిత్యద్వైతదుర్వాదం ॥ ఘటపటవత్ప్రపంచబ్రహ్మణో ర్భేదాంగీకారద్వైతమతం ॥ శరీరశరీరియోరివసంయుక్తభేదాంగీకారవిశిష్టమతంచనిరస్తమితి సూత్రసూచితార్థోవేదితవ్యః । ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీవిశ్వస్యధారిణీ । యత్పరంబ్రహ్మసర్వాత్మావిశ్వస్యాయతనంమహత్ । అథాతఆదేశోనేతినేతి(విశ్వాధికోరుద్రో) మహర్షిరిత్యాదిషుబ్రహ్మణః మూర్తామూర్తజగద్విలక్షణత్వం॥ ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం ॥ బ్రహ్మైవేదగ్ంసర్వమిత్యాదినాక్వచిదచిదాత్మకజగదాత్మకత్వంచశ్రుతం ॥ అతః కారణకార్యాత్మకశివప్రపంచయోశ్శివశక్తిసామరస్యతయాన్యోన్యసిద్ధతదనన్యత్వంయుక్తం నవేతిశంకోత్పద్యతే । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యత్రజీవేశ్వరయోః పరస్పరవైలక్షణ్యం ॥ ఆత్మనఆకాశస్సంభూతఇత్యాదినా జగద్బ్రహ్మణోః కార్యకారణాత్మకత్వేనపరస్పరభిన్నత్వంచశ్రుతం ॥ సత్యజ్ఞానానందాత్మకస్యజడదుఃఖాత్మకబ్రహ్మప్రపంచయోః కథమనన్యత్వ ॥ మార్తికాదిషుక్రియావ్యవస్థాదర్శనాన్నకార్యకారణయోరనన్యత్వం ॥ తంతుపటాదిష్వర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధివైలక్షణ్యేనభేదోపపత్తిః ॥ కార్యకారణయోరనన్యత్వేజగద్బ్రహ్మణోరభేదేనైహికాముష్మికసుఖదుఃఖఫలభోగవ్యవహారోనస్యాదతోజగద్బ్రహ్మణోరనన్యత్వంనోపపద్యత ఇతిచేత్ప్రవక్ష్మహే ॥ ఉతతమాదేశమప్రాక్ష్యోయేనాశ్రుతంశ్రుతం భవత్యమతంమతమవిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతమితి । కృత్స్నస్యప్రపంచస్యపరమశివైకకారణత్వం । కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వంచమనసినిధాయకారణాత్మకపరశివవిజ్ఞానేనకార్యభూతస్యప్రపంచవిజ్ఞానేప్రతిజ్ఞాతేసతికృత్స్నస్యశివైకకారణతామజానతాశిష్యేణ । కథంనుభగవఃసఆదేశఇత్యస్యజ్ఞానేనాన్యజ్ఞాతతాసంభవంచోదితా । ప్రపంచస్యపరమాత్మైకకారణతాముద్దేశ్యలౌకికప్రతీతిసిద్ధంకారణాత్కార్యస్యానన్యత్వంతావత్ । యథాసోమ్యైకేనమృత్పిండేనసర్వంమృణ్మయంస్యాద్వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమితి । యద్యైకమృత్పిండారబ్ధానాంఘటశరావాదీనాంతస్మాదనతిరిక్తద్రవ్యతయాతద్జ్ఞానేనజ్ఞాయతఇత్యుపదిష్టం । అత్రకారణాదేవ కారణాత్కార్యస్యద్రవ్యాంతరత్వమాశంక్యలోకవ్యవహారేణైవకార్యకారణయోరనన్యత్వందర్శయతి । వాచారంభణమిత్యాదినా ॥ ఆరభ్యతే ॥ ఆలభ్యతే । స్పృశ్యత ఇత్యారంభణం ॥ కృత్యల్యుటోబహులమితికర్మణిల్యుట్ ॥ వాచావాక్పూర్వకేణవ్యవహారేణహేతునేత్యర్థః ॥ ఘటేనోదకమాహరేత్యాదివాక్పూర్వకోహ్యుదకాహరణాదివ్యవహారః ॥ తద్వ్యవహారసిద్ధ్యర్థంతస్మాదద్రవ్యేణపృథుబుధ్నోదరాదిలక్షణోవికారః । సంస్థానవిశేషః । తత్ప్రయుక్తంచఘటఇత్యాదినామధేయంస్పృశ్యతే ॥ జలహరణాదివ్యవహార

విశేషసిద్ధ్యర్థం మృద్ద్రవ్యమేవావస్థాంతరసంజ్ఞాం ప్రాప్నోతి ॥ తస్మాద్ఘటాద్యపి మృత్తికాద్రవ్యమేవ సత్యమిత్యుపదిశ్యతే ॥ మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యతః కార్యకారణయోరనన్యత్వం । రజ్జుసర్పవత్కార్యస్య మిథ్యాత్వమితి యత్తదసత్ ॥ న తయోః కార్యకారణయోరనన్యత్వం సిద్ధ్యతి । సత్యమిథ్యాపదార్థయోరైక్యత్వానుపపత్తేః ॥ తథా సతి బ్రహ్మణః మిథ్యాత్వం జగత్సత్యత్వం వా స్యాత్ । మేచ । కార్యమపి పారమార్థికమప్యుపయంనాఏవ । జీవబ్రహ్మణోరౌపాధికమన్యత్వం । స్వాభావికంచానన్యత్వం ॥ అచిద్బ్రహ్మణోస్తూభయమస్వాభావికమితి వదంతి । తేషాముపాధిబ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్త్వంతరాభావాన్నిరవయవస్య పరిపూర్ణస్య పరమశివస్యైవోపాధిసంబంధాద్బ్రహ్మస్వరూపస్యైవ హేయాకార పరిణామత్వముపపద్యతే । జీవాశ్రయావిద్యాతత్త్వజ్ఞానాన్నాశే సతి జీవోఽస్య ద్వా న వా । యది నస్యాత్స్వరూపోచ్ఛిత్తిలక్షణో మోక్షస్స్యాత్ ॥ నో చేదవిద్యానాశేఽప్యనిర్మోక్షప్రసంగః ॥ బ్రహ్మస్వరూపవ్యతిరిక్తజీవత్వావస్థావాత్ ॥ అతోఽవిద్యాభ్రాంతిః ॥ బ్రహ్మణో వా తదన్యస్య వా ॥ నాద్యః ॥ తమఃప్రకాశవత్పరస్పరవిరుద్ధత్వాత్ । అజ్ఞస్య బ్రహ్మత్వాభావాచ్చ । న ద్వితీయః । చైతన్యాంతరాయోగాత్ ॥ చైతన్యద్వయాంగీకారే స్వశాస్త్రవిరోధాత్ । అతః । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యత్ర యథోర్ణనాభిజంతుస్స్వకార్యతంతుచక్రం కారణావస్థాయాం నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మరూపేణ స్వస్మిన్నిధాయ కార్యావస్థాయాం నామరూపవిభాగార్హస్థూలరూపేణ ప్రకటీకరోతి ॥ తథా పరమేశ్వరశ్చిదచిదాత్మకప్రపంచం ప్రళయావస్థాయాం సూక్ష్మరూపేణ స్వస్మిన్ సంస్థాప్య సృష్టికాలే స్థూలాత్మకత్వేన ప్రకాశయతి । అతః కార్యకారణయోరనన్యత్వం సిద్ధం ॥ *** ॥ ఘటపటవత్కార్యకారణయోరర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధిభేదాదనన్యత్వం నోపపద్యతే । సర్వస్య ప్రపంచస్య బ్రహ్మణ్యధ్యస్తమంగీకృత్యాధిష్ఠానాధ్యస్తయోరనన్యత్వమంగీకర్తవ్యమిత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * * * *

భావే చోపలబ్ధేః ॥ ౧౫ ॥

భావే చోపలబ్ధేః । భావపదం కారణసత్తావాచకం । ఉపలబ్ధిపదం కార్యసత్తావాచకం ॥ చకారపదం తదుభయసామరస్యసత్తాబోధకముపదిష్టం ॥ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి । తత్తేజోఽసృజత । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి ॥ సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః ॥ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో । ఇత్యాదౌ జగతః బ్రహ్మాధీనసృష్టిస్థితిలయావిభాగానుగ్రాహ్యాత్మకత్వదర్శనాత్ । నాధ్యాసోపపత్తిః । ఐతదాత్మ్యమితి ॥ బ్రహ్మకార్యప్రపంచస్య బ్రహ్మాత్మకత్వం జీవానామపి సత్యబ్రహ్మప్రాప్యత్వం చ దర్శనాత్ ॥ కించ । లోకే ఘటాదికార్యసద్భావే చ కారణభూతమృత్పిండోపలబ్ధేః ॥ అయం ఘటః మృదేవేతి । మృదాత్మకత్వేన ప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చ । కార్యకారణయోరనన్యత్వం యుక్తం ॥ *** ॥ జగత్సత్యత్వే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * *

సత్వాచ్చాపరస్య ॥ ౧౬ ॥

సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఆత్మా వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । బ్రహ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । ఇత్యాదిశ్రుతిషు । అపరస్య కార్యస్య చేతనాచేతనాత్మకప్రపంచస్య కారణే బ్రహ్మణి సత్త్వాచ్చ । తస్మాత్కారణకార్యస్య అనన్యత్వం । లోకే । సర్వమిదం ఘటశరావాదికం పూర్వావస్థాయాం మృదాత్మకత్వేన భాతి ॥ అతో న విరోధః ॥ జగత్సత్యత్వే పునర్హేత్వంతరం దర్శయతి ॥ * * * * * * * *

అసద్వ్యపదేశాన్నేతి చేన్న ధర్మాంతరేణ వాక్యశేషాత్ ॥ ౧౭ ॥

అసద్వ్యపదేశాత్ । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదితి శ్రుతౌ । శశశృంగవత్సృష్టేః పూర్వం ప్రపంచస్యాసత్త్వనిర్దేశాత్ । వర్తమానకాలే రజ్జుసర్పవద్బ్రహ్మణ్యవభాసమానేఽపి సర్వదా చిదచిదాత్మకప్రపంచం నాస్తీతి చేన్న । ధర్మాంతరేణ వాక్యశేషాత్ । ధర్మాంతరేణ సూక్ష్మత్వరూపధర్మాంతరవిశిష్టత్వమాత్రేణాసత్త్వవ్యపదేశః । కుతః । వాక్యశేషాత్

తతో వై సదజాయతేత్యుత్తర వాక్యే సృష్ట్యనంతరం స్థూలావస్థాభిధానాదితి సూత్ర సూచితార్థః ॥ అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయతేత్యత్ర ॥ అగ్రే సృష్టేః ప్రాగిదం జగదసదాసీత్ । సూక్ష్మావస్థాపన్నమాసీత్ । అతస్సృష్ట్యనంతరం సదజాయత ॥ స్థూలావస్థావిశిష్టమాసీదితి భావః । స్వస్వరూపాపరిత్యాగపూర్వకపరస్వరూపాభానత్వం వివర్తమితి న్యాయేన రజ్జుసర్పవద్బ్రహ్మణి ప్రపంచస్య వివర్తోపాదానత్వం ప్రసాధ్య జగన్మిథ్యాత్వం యుక్తమితి చేత్తదసత్ ॥ అసదేవేదమగ్ర ఆసీత్ । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ ॥ ఇదం వా అగ్రే నైవ కించ నాసీదితి శ్రుతిషు ॥ లోకే ఘటశరావాదికం సర్వం ప్రాక్సృష్టేర్నాస్తి । తస్మాత్ప్రపంచస్య శశశృంగవదసత్వం యుక్తమితి చేత్తన్న ॥ ఏకస్యైవ శరీరస్య బాలత్వయువత్వస్థవిరత్వవత్ప్రపంచస్య సూక్ష్మత్వస్థూలత్వే వ్యవస్థాకాలభేదేన నిర్దిష్టా । అతో సచ్ఛబ్దస్య సూక్ష్మాత్మకత్వం । తద్భిన్నసత్వస్య స్థూలాత్మకత్వమితి నిర్దిష్టం ॥ తస్మాత్ప్రపంచస్య సత్యత్వం బ్రహ్మాభిన్నత్వం చ సమంజసం । జగన్మిథ్యాత్వ నిరాకరణే పునర్హేత్వంతరమాహ । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

యుక్తేశ్శబ్దాంతరాచ్చ ॥ ౧౮ ॥

యుక్తేః । యథా కూర్మస్స్వశక్త్యా స్వపాదాద్యవయవాని స్వేచ్ఛయా బహిర్గతాని కృత్వా పునస్స్వాత్మని వేశం కరోతి । తథా పరమశివస్సృష్టికాలే నామరూపవిభాగత్వేన బహిః ప్రకటీకృత్య ప్రళయే స్వాత్మని స్వాభిన్నత్వేన చిదచిదాత్మకప్రపంచం గోపయతీత్యాద్యుక్తేః । శబ్దాంతరాచ్చ । ఇదం వా అగ్రే నైవ కించిదాసీత్ । తదసదేవ సన్మనోఽకురుత స్యామితీతి ॥ తద్ధేదం తర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియతే । ఇత్యాదిశ్రుతిష్వసచ్ఛబ్దావ్యాకృతాదిశబ్దాచ్చ । ప్రళయావస్థాయాం ప్రపంచస్య సంకుచితత్వం సృష్టికాలే వికాసకత్వం చ స్పష్టముపదిష్టం । ఏవం జగత్సత్యత్వం ప్రసాధ్యేదానీం కార్యకారణయోరనన్యత్వే నిదర్శనం సూత్రద్వయేన దర్శయతి । ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ పటవచ్చ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ॥

యథా పటస్య కదాచిత్సంకుచితావస్థా కదాచిద్వికాసావస్థా చ విలక్షణప్రతీతి విషయత్వేన దృశ్యతే తద్వత్పరమశివశక్తిసంకుచితావస్థా కారణం ॥ శక్తిప్రసారితావస్థా కార్యం । యథా పటస్య వేష్టిత ప్రసారిత భేదేన భేదః ॥ తథా కార్యకారణయోర్మృద్ఘటాదివదభేదః ॥ నను మృద్ఘటాది దృష్టాంతస్య । మృద్ఘటాభిన్నా । విలక్షణప్రతీతి విషయత్వేన తస్మాద్ఘటపటవత్తస్య హేతోర్వ్యభిచార ఇతి చేన్న । మృద్ద్రవ్యస్య పృథుబుధ్నోదరాద్యాకారో ఘట ఇతి వ్యవహార హేతుః । తస్యైవ తత్ప్రతియోగ్యవస్థాంతరయోగో ఘటాభావవ్యవహార హేతుః ॥ తత్ర కపాలద్వయావస్థాయాస్తత్ప్రతియోగిత్వేన సైవ ఘటావస్థాస్య నాస్తీతి వ్యవహార హేతుః । న చ తద్వ్యతిరిక్తో ఘటాభావో నామ కశ్చిదుపలభ్యతే ॥ న చ కల్ప్యతే । తావతైవాభావస్య వ్యవహారోపపత్తేః ॥ తస్మాద్యథా మృదాత్మనా సత్వేపి మృద్ద్రవ్యైకం దేశేన ఘటశరావాత్మకత్వేన పరిణామేపి మృదాత్మకత్వం న విరుధ్యతే । తథా పరమేశ్వరస్యాపి స్వశక్త్యేకాంశేన జగదాత్మనా పరిణామేపి జగదనన్యత్వం న విరుధ్యత ఇతి భావః । పరస్పరవిలక్షణయోః కార్యకారణయోరభేదాంగీకారే వ్యవహారావ్యవహారాత్మకత్వేన హేతోర్వ్యభిచారమిత్యాశంకాయామాహ । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ యథా చ ప్రాణాదిః ॥ ౨౦ ॥ ❀ ॥

యథా వాయురేకః ప్రాణాపానాదివృత్తిభేదేన నామరూపాత్మకకార్యభేదం భజతే ॥ తద్వత్పరమశివ ఏవ స్వశక్తిమహిమ్నా చిదచిదాత్మకప్రపంచరూపేణ భాసమానోప్యనన్య ఏవ ॥ కించ ॥ యథా శివయోగీ పరమశివధ్యానకాలే ప్రాణాయామాదినా ప్రాణాపానాదివాయుసంకోచం కరోతి ॥ వ్యవహారకాలే ప్రసరణాదికార్యం కరోతి తద్వత్పరమేశ్వరస్సృష్టికాలే జగత్ప్రసారణం ప్రళయకాలే తదాకుంచనం కరోతి తస్మాత్పరమకారణపరశివాత్కార్యరూపం జగదనన్యమితి సిద్ధం । తదనన్యత్వాచ్చైకవిజ్ఞానాత్సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసిద్ధా భవతి । ఏతదధికరణే జగదీశ్వర భేదవాదం జగన్మిథ్యావాదం చ నిరస్తత్వేన భేదాభేద మతమేవ స్వాభిప్రేతమితి ప్రదర్శ్య జీవబ్రహ్మణోరాదిమంతం నిరాకరోతి । ❀ ❀ ❀

ఇతరవ్యపదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః ॥ ౨౧ ॥

ఇతరవ్యపదేశాత్ । బ్రహ్మేతరస్య జీవస్య బ్రహ్మత్వేన వ్యపదేశాత్ । హితాకరణాది దోషప్రసక్తిః । హితానామిష్ట సాధకానాం స్రక్చందనాదీనామకరణమసంపాదకం । ఆదిశబ్దేన అనిష్టసాధకవ్యాఘ్రాదీనాం సంపాదనం వ్యాచష్టే । ఏతాదృశదోషప్రసక్తిః । తస్మాజ్జీవ ఏవ బ్రహ్మేతివాదో న యుక్త ఇతి సూత్రసూచితార్థః । ద్వాసుపర్ణేత్యాదిశ్రుతిషు జీవబ్రహ్మణోర్భేదవ్యపదేశాత్ । అయమాత్మా బ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషు తయోరభేదనిర్దేశాత్ । తస్మాత్తయోర్భేదో న వేతి సంశయః । జీవబ్రహ్మభేదబోధకశ్రుతీనాముపాధిపరత్వాత్ । అయమాత్మా బ్రహ్మ । యోఽన్యాం దేవతాముపాస్తేఽన్యోఽసావన్యోఽహమస్మీతి న స వేద యథా పశుః । మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి । ఇహ నానేవ పశ్యతి । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి । ఇత్యాదిశ్రుతిషు జీవబ్రహ్మణోరభేదశ్రవణాత్ । బింబత్వం ప్రతిబింబత్వం యథా పూషణి కల్పితం । జీవత్వమీశ్వరత్వం చ బ్రహ్మణ్యేకత్ర కల్పితమిత్యత్ర బింబప్రతిబింబవజ్జీవబ్రహ్మణోరభేదత్వనిర్ధారణాత్ । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంత ఇత్యాదౌ తయోః కార్యకారణత్వోపదేశాత్ । వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యాదిషు కార్యకారణయోరేకత్వనిర్దేశాచ్చ । జీవాతిరిక్తేశ్వరో నాస్తీతి ప్రత్యభిధీయ్యతే । అన్నం బ్రహ్మ । ప్రాణో బ్రహ్మ । మనో బ్రహ్మ । విజ్ఞానం బ్రహ్మ । ఆనందో బ్రహ్మ । ఖం బ్రహ్మ । కం బ్రహ్మ । అసావాదిత్యో బ్రహ్మేత్యాదివజ్జీవస్యాపి బ్రహ్మత్వమౌపచారికం । జీవస్య బ్రహ్మత్వప్రతిపాదనే జీవానామిష్టసంపాదనమనిష్టసాధనం చ । తత్సర్వం । బ్రహ్మణ ఏవ । హితానిష్టసాధనమంగీకర్తవ్యం తథా చేదిష్టప్రపంచనిర్మాణత్వం స్వతంత్రబ్రహ్మణస్సంభవతీతి । అనిష్టప్రపంచస్యానుపపన్నం స్యాత్ । యచ్చోక్తం మణికృపాణదర్పణాదిషూపలభ్యమానముఖమలినత్వవిమలత్వాది వచ్ఛుద్ధ్యశుద్ధ్యాదివ్యవస్థోపపత్తిరితి । తత్రేదం విమర్శనీయం । అల్పత్వమలినత్వాదయ ఔపాధికా నోపాధికదానస్యేయురితి । కృపాణాద్యుపాధ్యపగమ ఇతి చేత్ । కింతదల్పత్వాద్యాశ్రయః ప్రతిబింబస్తిష్ఠతి వా న వా । తిష్ఠతి చేత్ । తస్థాని హ్యస్య జీవస్యాపి స్థితత్వాదనిర్మోక్షప్రసంగో న స్యాదితి చేత్ । తద్వదేవ జీవనాశాత్స్వరూపోచ్ఛిత్తిలక్షణో మోక్షస్స్యాత్ । జీవస్య బ్రహ్మత్వే సర్వజ్ఞత్వసర్వేశ్వరత్వసర్వనియామకత్వసత్యసంకల్పాదీనామదర్శనాజ్జీవవిలక్షణః పరమేశ్వర ఇతి సిద్ధం । జీవబ్రహ్మణోరజ్ఞానాత్మకత్వేనైకత్వేప్యవిద్యోపాధిభేదేన భేదదర్శనాత్ । తయోర్భేదవిధాయకశ్రుతీనామౌపాధికభేదవిషయమేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * *

అధికం తు భేదనిర్దేశాత్ ॥ ౨౨ ॥

తుశబ్దో నిశ్చయార్థః । ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికాదిదుఃఖానుకరాత్ప్రత్యగాత్మనః జీవాదధికమర్థాంతరభూతం । బ్రహ్మ । కుతః । భేదనిర్దేశాత్ । ఆత్మా వా రే ద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః । సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతీత్యాదివాక్యప్రత్యగాత్మభూతస్య జీవస్య సర్వాత్మనశ్శివస్య పరస్పరభేదవ్యపదేశాజ్జీవ ఏవ బ్రహ్మేతివాదో న యుక్త ఇతి సూత్రసూచితార్థః । జీవబ్రహ్మభేదసత్యత్వబోధకానాం శ్రుతీనామౌపాధికభేదవిషయత్వం వా । ఉతారోపితభేదవిషయత్వం వా । నాద్యః । స్వభావతస్స్వస్మాదభిన్నస్య జీవస్య తదుపాసనాసంభవాత్ । తథాపి బ్రహ్మాతం జానాతి వా న వా । న జానాతి చేత్ । సర్వజ్ఞత్వహానిః । జడత్వప్రసంగః । జానాతి చేత్ । స్వస్మాదభిన్నస్య జీవస్య ఆధ్యాత్మికాదిదుఃఖం తస్య దుఃఖమితి జానాతి చేత్ । బ్రహ్మణః హితాకరణాహితాకరణాదిదోషప్రసక్తిరనివార్యా । న ద్వితీయః । తత్రాపి జీవాజ్ఞానపక్షే పూర్వోక్తవికల్పస్థలతాదవస్థ్యాత్ । బ్రహ్మాజ్ఞానపక్షే స్వప్రకాశస్వరూపస్య బ్రహ్మణః అజ్ఞానసాక్షిత్వం తత్కృతజగత్సృష్ట్యాదికం న సంభవతి । అజ్ఞానేన ప్రకాశస్తిరోహిత ఇతి చేత్ । తిరోధానస్య ప్రకాశనివృత్తికరత్వేన । స్వప్రకాశస్యైవ స్వరూపత్వాత్స్వరూపనివృత్తిరేవేతి । స్వరూపనాశాదిదోషసహస్రం ప్రాగేవోదితం । తస్మాజ్జడజాతిలోహదాతామ్రసువర్ణాదివచ్చిజ్జాతౌ జీవబ్రహ్మణోస్స్వాభావికభేదో నిర్దిష్టః । తదప్యచేతనతససం యోగేన తామ్రస్య స్వాభావతామ్రత్వనివృత్తిపూర్వకాబాధితసువర్ణత్వప్రాప్తివత్ । చేతనజీవస్యాపి పరమేశ్వరోపాసనతయా తదనుగ్రహవశాదబాధితశివత్వం సిధ్యతి । తస్మాజ్జీవేశ్వరైక్యవిధాయకప్రాచుర్యతత్త్వమస్యాదివాక్యానామవిరోధః । కించాత్ర । అధికం తు భేదనిర్దేశాదిత్యత్ర జీవబ్రహ్మణోస్స్వాభావికభేదనిర్దేశాత్ । తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిత్యత్ర అభేదవ్యపదేశాచ్చ । భేదాభేదమతమేవ సూత్రకారమతమితి బాలానామపి విజ్ఞాయతే । నను భేదాభేదయోర్వస్తువిరోధాత్ । స్వాభావికభేదస్యానివృత్త్యసంభవాచ్చ । భేదాభేదకల్పకం విశిష్టాద్వైతం చతుర్థమతమేవ సమంజసం । భేదాభేదమతవదత్రాప్యంగాంగిత్వేన సర్వ

శృతిసమన్వయదర్శనాత్ ॥ సూర్యాతపవచ్చంద్రచంద్రికావద్ధర్మధర్మివద్గుణగుణివద్దండదండివద్విశిష్టముపపన్నం । అత్రశైవాగ్రగణ్యశ్రీకంఠశివాచార్యకృతబ్రహ్మమీమాంసాభాష్యేవిశిష్టాద్వైతం స్వాభిప్రేతత్వేనప్రసాధితం ॥ తత్రముక్తాత్మనాం గౌరీపతిత్వజగత్కారణత్వసర్వాంతర్యామిత్వాదిధర్మనిరాకరణపూర్వకతత్సామ్య పంచోపనిషన్మయదివ్యమంగళవిగ్రహాత్మకసర్వైశ్వర్యవిశిష్టకల్యాణవిభూతిర్బహుధాప్రపంచితం । అతోయథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రే ఇత్యాదిశృతినిష్ఠత్రిపాద్విభూత్యధికకైవల్యవిభూత్యాత్మకశివసాయుజ్యలక్షణాముక్తిర్విరుధ్యతే ॥ తస్మాత్తదేవయుక్తమితిప్రాప్తేబ్రూమః ॥ భేదాభేదయోర్వస్తువిరోధ ఇతి యత్తదవిచారితరమణీయం ॥ శృతిస్మృతిపురాణాగమసూత్రాదిషు భేదాభేదప్రదర్శనాత్ ॥ జాగ్రత్స్వప్నావస్థయోర్భేదస్సుషుప్త్యవస్థాయామభేదసర్వానుభవసిద్ధత్వాచ్చ । తథా శివాగమే ॥ సుప్తిశేవహిదృష్టాంతసృష్టిప్రళయయోరపి । సృష్టికాలేభవేద్భేదమభేదంప్రళయేస్మృతమితి ॥ జీవస్యాజ్ఞానాజ్ఞానోభయత్వదర్శనాన్నవస్తువిరోధః ॥ మేరుమందరమాసాద్యకాకోపికనకాయతే ॥ తథాభక్త్యాశివంప్రాప్యజీవోభవతిశంకరః ॥ వచనాదిపదార్థానాంపూర్వావస్థానదృశ్యతే ॥ శివధ్యానాత్తథాజీవోనపునర్భావమశ్నుతే ॥ శుక్తిలబ్ధజలంలోకేమౌక్తికంభవతిధృవం । భక్తిసంయుక్తజీవోపిశివోభవతినాన్యథా । రసవేధాద్యథాతామ్రం కాంచనంభవతిధృవం ॥ గురోఃకటాక్షవేధేనజీవోభవతిశంకరఇత్యాదిబహుదృష్టాంతశాస్త్రానుభవదర్శనాత్స్వాభావికనివృత్తిర్నవిరోధః ॥ కణ్వశాఖాయామంతర్యామిబ్రాహ్మణే । యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్ యస్యపృథివీశరీరమిత్యారభ్య ॥ యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్ (యస్యవిజ్ఞానం) యస్యవిజ్ఞానంశరీరం ॥ యఆత్మనితిష్ఠన్ యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదివాక్యానాం పరమేశ్వరస్యాష్టమూర్తిత్వసర్వాంతర్యామిత్వప్రదర్శకానన్యథాక్త్యుపాసనాపరత్వమితివివక్షితం ॥ నోచేదాకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణః ॥ అచక్షుశ్శ్రోత్రంతదపాణిపాదం । అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రః । అశరీరంవావసంతమిత్యాదిబహుశృతివిరోధః । అపాణిపాదోజవనోగృహీతాపశ్యత్యచక్షుస్సశృణోత్యకర్ణ ఇత్యాదిషు । శరీరేంద్రియనిరపేక్షతయాపరబ్రహ్మణశ్శివస్యసర్వశక్తిత్వాగమాత్ ॥ విశిష్టాద్వైతవిధాయకశృతిసూత్రాద్యదర్శనాత్ । అంగాంగిత్వస్వీకారేజీవవత్పరిచ్ఛిన్నత్వప్రసక్తిర్దుర్వారా ॥ అంతఃపూర్ణోబహిఃపూర్ణఃపూర్ణకుంభఇవార్ణవే ॥ పాదోస్యవిశ్వాభూతాని ॥ త్రిపాదస్యామృతందివీత్యాదిశృతిషు ॥ పరమశివశక్త్యేకాంశప్రపంచేషుతద్భిన్నస్థలేషుచబ్రహ్మణః పూర్ణత్వముపదిష్టం । అతస్తన్మతమప్యుపేక్షణీయం ॥ కించ । ద్వావేతౌబ్రహ్మణోరూపం ॥ సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీసభగవాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివఇతి శ్వేతాశ్వతరేప్యుపాసనార్థంబ్రహ్మణఃసవనాదివస్తూత్రామూర్తిత్వస్యోపదేశాత్ । జీవముఖ్యప్రాణలింగసూత్రేభక్త్యోపాసనార్థం పరమేశ్వరస్యోపాసనత్రయముపదిష్టమితితత్రబహుధాప్రపంచితం । తేబ్రహ్మలోకేతుపరాంతకాలేపరామృతాత్పరిముచ్యంతిసర్వే । యోవేదనిహితంగుహాయాంపరమేవ్యోమన్ । సోశ్నుతేసర్వాన్ కామాన్సహ ॥ యథాపశ్యఃపశ్యతేరుక్మవర్ణంకర్తారమీశంపురుషంబ్రహ్మయోనిం । తదావిద్వాన్పుణ్యపాపేవిధూయనిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతి । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం । బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి । గతాఃకలాఃపంచదశప్రతిష్ఠాః దేవాశ్చసర్వేప్రతిదేవతాసు । కర్మాణివిజ్ఞానమయశ్చఆత్మాపరేవ్యయేసర్వఏకీభవంతి ॥ యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తంగచ్ఛంతినామరూపేవిహాయ ॥ తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తఃపరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యం । ఇత్యాదిబహుశృతిషు పరమశివప్రాప్తివిభూత్యాత్మకసాలోక్యసామీప్యసారూప్యసిద్ధకల్యాణవిభూతిః । స్వభావజీవభావనివృత్తిపూర్వకశివత్వప్రాప్తిరూపకైవల్యవిభూతిశ్చ ॥ దర్శనాత్ ॥ చతుర్విధముక్తిప్రతిపాదకంసర్వంశాస్త్రంప్రామాణ్యమేవ । జ్యోతిష్టోమేనస్వర్గకామోయజేతఇత్యాదిశృతిసిద్ధేంద్రాద్యైశ్వర్యాత్మకకార్యవిభూతిః । హఠాదియోగసిద్ధచతుర్ముఖబ్రహ్మలోకైశ్వర్యాత్మకకారణవిభూతిశ్చ ॥ అధికారితారతమ్యేన సర్వముపాదేయం । అతఃముముక్షూణాంవీతరాగిణాంశమదమాదిసహకృతగురుచరేశ్వరభక్తైం కర్యాత్మికాబహుజన్మతపస్సిద్ధావ్యభిచారభక్తిరేవసాలోక్యాదిచతుర్విధముక్తిహేతురితివేదితవ్యం ॥ శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహీత్యాదిశృతిదర్శనాత్ । నను ! సవేదపిసర్వభూతాంతరాత్మాపహతపాప్మాదివ్యోదేవఏకోనారాయణఇతిసుబాలోపనిషదినారాయణస్యైవసర్వశరీరాత్మకత్వంసర్వాంతర్యామిత్వోపదేశనాత్తస్యైవతదుపపత్తిరితిచేన్న । ఆకాశాదిశబ్దవన్నారాయణశబ్దోపిపరమశివపరత్వమేవ । సర్వోవైరుద్రః ॥ సఏవవిష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోగ్నిస్సచంద్రమాః ॥ యోరుద్రోఅగ్నౌయోప్స్వయఓషధీషుయోరుద్రోవిశ్వాభువనావివేశతస్మైరుద్రాయనమోఽస్తు ॥ సోంతరాదంతరంప్రావిశదిత్యాదిశృతిషు ॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేర్జునతిష్ఠతి । భ్రామయన్సర్వభూతానియంత్రారూఢానిమాయయా।తమేవశరణంయాహిసర్వభావేనభారతేత్యాదిస్మృతిష్వపిసర్వాంతర్యామిత్వంశివస్యైవోపదిష్టం । అష్టమూర్తిత్వం యత్రకుత్రాపి నారాయణస్యాదర్శనాత్సుబాలవాక్యస్యకాణ్వమాధ్యందినతైత్తిర్యాదిశృతిబలాచ్చ । సర్వాత్మకత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వాధికత్వాదిధర్మాణాం

శివస్యైవోపపన్నమితిసిద్ధం । జీవబ్రహ్మణోస్స్వభావభిన్నత్వేదృష్టాంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

అశ్మాదివచ్చ తదనుపపత్తిః ॥ ౨౩ ॥

అశ్మాదివచ్చతదను పపత్తిః । అశ్మాదివచ్చ । అశ్మాదివిజాతీయ్యదృష్టాంతేనతదనుపపత్తిః ॥ తత్ ॥ అయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధపూర్వోక్తబ్రహ్మత్వం జీవస్యానుపపత్తిః ॥ అసంభవమిత్యర్థః । తస్మాత్సర్వదాస్వభావసిద్ధతయా జీవబ్రహ్మణోర్విజాతీయ్యాశ్మాదిదృష్టాంతవత్సజాతీయభేదసిద్ధఇతితాత్పర్యార్థః ॥ యథాలోకేఽశ్మకాష్ఠత ణగుల్మాదీనామచేతనానాంస్వభావసిద్ధపరస్పరభేదస్తద్వత్స జాతీయ్యచేతనయోః జీవేశ్వరయోః పరస్పరస్వాభావికభేదః ॥ యథాభూమ్యాంవజ్రవైడూర్యగోమేధికపుష్యరాగ మరకతమాణిక్యాదిమణయః । స్వర్ణరజితాదిలోహజాతయః ! వ్యర్థపాషాణాదయఃపరస్పరభేదేనదృశ్యంతే ॥ తథా జీవేశ్వరయోరపిభేదోదృశ్యతే । పృథగాత్మానంప్రేరితారంచమత్వాజుష్టస్తేనామృతత్వమేతి ॥ క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరఃక్షరాత్మానావీశతేదేవఏకః । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్వభావాద్భూయస్యాంతేవిశ్వమాయానివృత్తిః । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశౌ । సకారణంకారణాధిపః । ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తః । ప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వారూఢః ॥ అస్మాన్మాయీసృజతేవిశ్వమేతత్ ॥ తస్మింశ్చాన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధః ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః । నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకోబహూనాం యోవిదధాతికామాన్ ॥ నాన్యేబ్రహ్మణివేదితవ్యేపరంచాపరంచ ॥ జుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశం ॥ ఏషామీశేపశుపతిఃపశూనాం ॥ విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిః ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం ॥ త్ర్యంబకంయజామహే సుగంధింపుష్టివర్ధనం। ఏతత్సోమస్యసూర్యస్యసర్వలింగగ్ స్థాపయతిపాణిమంత్రంపవిత్రం ॥ అమృతస్య దేవధారణోభూయాసం । జిహ్వామేమధుమత్తమా ॥ కర్ణాభ్యాంభూరివిశ్రుతమిత్యాదిశ్రుతిభిర్జీవబ్రహ్మణోః పరస్పరస్వాభావభేదవైలక్షణ్యందర్శితం ॥ తయోరభేదత్వేపూర్వోక్తహితమహితరూపజగత్కారణమిత్యాదయోదోషాః ప్రసజ్యేరన్ । తత్వమసీత్యుపసంహారేపిజీవాభేదతయాబ్రహ్మనిర్దేశాత్ । జీవబ్రహ్మణోరశ్మలోష్టకాష్ఠవత్స్వభావభిన్నత్వే తన్నివృత్త్యసంభవాచ్చ ॥ బ్రహ్మణఏవ జీవత్వంశుక్తిరజితవదారోపితమాత్రమేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఉపసంహారదర్శనాన్నేతిచేన్నక్షీరవద్ధి ॥ ౨౪ ॥

సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ ॥ ఏకమేవాద్వితీయ్యంబ్రహ్మేత్యుపక్రమే । తత్వమసీత్యుపసంహారేపి ॥ జీవబ్రహ్మణోరభేదదర్శనాత్ ॥ మాధ్యస్థికవాక్యేనాశ్మలోష్టకాష్ఠాదివత్తయోస్స్వాభావికభేదత్వాంగీకారేస్వాభావికభేదస్యజలాదివన్ననివృత్తిస్సంభవతీతిచేన్న ॥ క్షీరవద్ధి । తక్రాదిసంయోగవశాత్క్షీరస్యదధిరూపేణస్వభావ నివృత్తిస్తయాపరిణామస్తథాజీవస్యశ్రవణమననాదిసహకృతభక్తిభావేనస్వాభావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వకబ్రహ్మత్వప్రాప్తిర్నవిరుధ్యతఏవేతిసూత్రసూచితార్థః । ద్వాసుపర్ణేత్యాదిషుజీవబ్రహ్మణోర్భేదావగమాత్ ॥ తత్వమసీత్యాదిషు । తయోరభేదత్వేవ్యవస్థాపనాచ్చ । తద్భేదమాగంతుకంస్వాభావికంవేతిసందిహ్యతే । తద్భేదమాగంతుకమేవస్వభావత్వేనివృత్త్యయోగాత్ । జలాదౌపాకాదినాస్వభావత్వతిరోహితత్వేపికాలాంతరేణస్వాభావస్యైవస్థితత్వాత్ ॥ అభేదశ్రుత్యనంగీకారే ॥ వ్యర్థజనకత్వాయవదవైదికప్రసంగాత్ ॥ పరమేశ్వరమహిమ్నాస్వభావనివృత్తిస్సంభవతీతిచేన్న ॥ మానుషాన్మానుషోత్పత్తిస్త్ర్యగాదిభ్యస్తిర్యగాద్యుత్పత్తిశ్చదర్శనాచ్చ। శుక్తిరజితవదాగంతుకత్వమేవసమంజసమితిప్రతిభాతి ॥ యథాలోకే క్షీరస్యతక్రాదిసంయోగేనస్వభావ సిద్ధక్షీరత్వనివృత్తిపూర్వక నిత్యదధిత్వపరిణామసిద్ధిర్ద్యోతనాత్ । మనుష్యాణాంతక్రాదినివేశనేనక్షీరస్వభావత్యాగపూర్వకదధ్యాకారపరిణామశక్తిసంభవాత్। కీటజాత్యుత్పన్నభృంగస్యస్వజాత్యతిరిక్తక్రిమిజంతోస్స్వభావక్రిమిత్వనివృత్తిపూర్వకస్వసమానరూపప్రాప్తిప్రదాయకత్వశక్తిదర్శనాచ్చ ॥ తథాఘటనాఘటనసామర్థ్యస్యసర్వశక్తివిశిష్టస్యభక్తవాత్సల్యస్యభక్తాభీష్టఫలప్రదాయకస్య సర్వవిద్యాశ్రియస్య సత్య కామస్యసత్యసంకల్పస్యపరబ్రహ్మణశ్శివస్యస్వభక్తస్వాభావిక జీవత్వనివృత్తిపూర్వక పునరావృత్తిరహితస్వస్వరూపప్రాప్తి ప్రదాయకత్వశక్తిత్వేక్షాపన్నహ్యం । కించ ॥ ఏకఏవరుద్రోనద్వితీయ్యాయతస్థే । ద్యావాపృథివీజనయన్దేవఏక ఇత్యాదిషు । శివస్యాకారకకలాపోపకరణాపేక్షాభావతయా గగనపవనానల జలాదివిచిత్రజగజ్జన్మాది కారణత్వంశ్రూయతే ॥ చేతనపురుషాదచేతనలోమనఖాద్యుత్పత్తిరచేతనగోమయేచేతనవృశ్చికాద్యుత్పత్తిశ్చదృశ్యతే ॥ పరమేశ్వరస్యాఘటనాఘటన సామర్థ్యేదృష్టాంతందర్శయతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

దేవాదివదపి లోకే ॥ ౨౫ ॥

యథా లోకే పరిచ్ఛిన్నశక్త్యవచ్ఛిన్నానాం దేవఋషిసిద్ధాదీనాం స్వానుగ్రహేణ స్వాశ్రయ పురుషనిష్ఠమాంద్యత్వ దరిద్రత్వాది నిరాకరణపూర్వక విద్యాధనసంతానాద్యపూర్వఫలప్రదాయకత్వవత్తథా సర్వశక్తివిశిష్టస్య పరమేశ్వరస్య స్వభక్తస్వాభావిక జీవత్వనిరాకరణపూర్వక స్వప్రాప్తిరూప కైవల్యవిభూతి ప్రదాయకత్వే కిము సాధ్యం ॥ ఇమాఁల్లోకానీశత ఈశనీభిర్జననీభిః పరమశక్తిభిరిత్యాదిశ్రుతిషు । శివ ఏవ హి దేహాంతస్థిత మిచ్ఛావశాద్బ్రహ్మ । యోగివన్నిరుపాదాన మర్థజాతం ప్రకాశత ఇత్యాదిస్మృతిమ్వపి పరమేశ్వరస్యాఘటనాఘటనకర్మసంధానవిచిత్రానంతశక్తిమత్త్వం శ్రూయతే । తస్మాత్తన్మహిమాతిశయత్వేన శంకాకళంకః ॥ ఏవం పరమేశ్వరస్య స్వభావజీవత్వనివృత్తిపూర్వక స్వాత్మప్రాప్తిప్రదాయకశక్తిమత్త్వం ప్రాధ్యత్యైవమామూర్తామూర్తోభయాత్మకత్వమధికరణాంతరేణ దర్శయతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ॥ కృత్స్నప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్దకోపో వా ॥ ౨౬ ॥

వేదాంతేషు బ్రహ్మ నిరవయవం సావయవం వా । నిరవయవశ్చేత్ కృత్స్నప్రసక్తిః । వ్యాపకస్య బ్రహ్మణః జగన్నిర్మాణే పరిచ్ఛిన్నప్రసంగః । సావయవశ్చేత్ నిరవయవత్వశబ్దకోపో వా । నిరవయవత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యప్రమాణప్రసంగస్తస్మాత్పరమేశ్వరస్య స్వతంత్రత్వాత్ ॥ మూర్తామూర్తోభయత్వమంగీకర్తవ్య ఇతి సూత్ర సూచితార్థః । అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రః । అచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదం । ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ సత్యాత్మ ప్రాణారామం మనఆనందం । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమః । త్రియంబకం యజామహే సుగంధిం పుష్టివర్ధనం ॥ అచింత్యమవ్యక్తమనంతబోధం శివం ప్రశాంతమమృతం బ్రహ్మయోనిం । తదాదిమధ్యాంతవిహీనమేకం విభుం చిదానందమరూపమద్భుతం ॥ ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం ॥ ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు శివస్య పరబ్రహ్మణః మూర్తామూర్తాత్మకత్వం । మూర్తశివోపాసనయా సర్వాభీష్టసిద్ధిపూర్వక నిరవయవసాక్షిప్రాపకత్వం చ దర్శనాత్ ॥ నిరవయవస్య జగత్కారణత్వం సావయవస్యేతి సందేహః ॥ నిరవయవబ్రహ్మప్రతిపాదకానాం సావయవబ్రహ్మప్రతిపాదకానాం శ్రుతీనాం తమః ప్రకాశవత్పరస్పరవిరోధాత్తదుభయమప్రామాణ్యమేవ ॥ తదుభయశ్రుతిస్వీకారే వ్యవస్థోచ్ఛేదప్రసంగః । తస్మాత్ప్రధానస్య పరమాణ్వాదీనాం వా జగత్కారణత్వముపపన్నమితి ప్రాప్తే । ప్రచక్ష్మహే ॥ స్వతంత్రత్వాచ్ఛివస్య మూర్తామూర్తత్వముపపన్నం ॥ ఉదితే జుహోతి అనుదితే జుహోతి । యవైర్యాయజేత । తండులైర్యాయజేతేత్యాదిశ్రుతీనాముభయ విధిబలాదుభయసిద్ధిరితిన్యాయేన తదుభయస్వీకారవదత్రాపి మూర్తామూర్తోభయవిధాయకశ్రుతిదర్శనాత్తదుభయం విధేయమేవ । తయోరేకాంతప్రధానే స్వార్థజరతీన్యాయేన శ్రుత్యప్రమాణప్రసంగో దుర్నివారః ॥ శివస్సావయవత్వేన మహాకైలాసాద్యప్రాకృతదివ్యవైభవస్థానేషు స్థిత్వా తదుపాసకానాం భక్తానాం సాలోక్యాది త్రివిధనిత్యకల్యాణవిభూతిం దదాతి స్వనిరవయవచిద్ఘనోపాసకానాం నిరస్తసమస్తకామాదిదోషకళంకానాం భక్తానాం కైవల్యవిభూత్యాత్మకస్వప్రాప్తిం విదధాతి ॥ తస్మాత్తదుభయోపాసనముపయుక్తం ॥ యత్సత్త్వే యత్సత్త్వమితిన్యాయేన శరీరపరిగ్రహేణ దేవాదీనాం పురాణేషు దుఃఖాదిత్వదర్శనాత్ ॥ సాలోక్యాదిత్రివిధముక్తిప్రాప్తానాం భక్తానాం తస్య చ ॥ శరీరపరిగ్రహే దుఃఖాదిత్వప్రాప్తిరనివార్యమితి చేన్న । తేషాం కారణశరీరత్వాత్ । పుణ్యపాపకర్మశరీరాణామేవ ప్రాకృతదుఃఖాదిప్రాప్తిత్వం । అప్రాకృతానాం స్వేచ్ఛాకృత విగ్రహాణాం తన్నియమో నాస్తి ॥ తథా చ శ్రుతిః ॥ యదా పశ్యః పశ్యతే రుక్మవర్ణం కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిం ॥ తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరంజనం పరమం సామ్యముపైతీతిశ్రుతిదర్శనాత్ । న చక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచా ॥ యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ । ఇత్యాదిశ్రుతిషు శివస్య మనో వాచామగోచరత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ తస్య శరీరత్వాంగీకారే నవిధిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

శ్రుతేస్తు శబ్దమూలత్వాత్ ॥ ౨౭ ॥

తుశబ్దః పూర్వపక్ష నిరాసార్థః ॥ తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామి । ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళం । అణోరణీయాన్మహతో మహీయానాత్మా గుహాయాం నిహితోఽస్య జంతోః । త్రియంబకం యజామహే సుగంధిం పుష్టివర్ధనం । నావేదవిన్మనుతే తం బృహంతం సైషాపతేరేణ మతిరాపనేయేత్యాదిశ్రుతిషు । శివస్య పరబ్రహ్మణః శబ్దమూలత్వాత్ ॥ వేదప్రమాణకత్వాత్ । శ్రుతేః ॥ తదుభయవిధివిధాయకశ్రుతిబలాచ్చ । తస్య నిరవయవత్వ సావయవత్వ సర్వో

పాస్యత్వసర్వవిలక్షణత్వసర్వాత్మకత్వసర్వాధారత్వసర్వప్రకాశకత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వేశ్వరత్వసర్వైశ్వర్యత్వాదికంస ర్వం సముపపన్నమితిసూత్రార్థః । నన్వేకస్యభేదాభేదత్వంమూర్తామూర్తత్వం సత్యాసత్యత్వంజ్ఞానాజ్ఞానత్వంకార్యకా రణత్వంవ్యాపకత్వావ్యాపకత్వంవ్యాప్యత్వావ్యాప్యత్వంచవస్తువిరోధత్వాదయుక్తమితిచేత్ । తదవిచారితరమణీయ్యం ॥ లోకవేదసిద్ధత్వాత్ ॥ లోకే । స్ఫటికఘటయోర్దీపప్రభయోశ్చంద్రచంద్రికయోః ప్రభాకరాతపయోశ్శక్తిశక్త యోశ్చభేదాభేదత్వం ॥ ప్రధానస్యకారణావస్థాయామమూర్తత్వంకార్యావస్థాయాంమూర్తత్వం ॥ పవనస్యసావయవచేత నత్వేనదిగ్దేశవర్తిత్వంనిరవయవత్వేనఖిలజగద్వ్యాపకత్వం । ప్రత్యక్షికసర్పస్యసత్యత్వంరజ్జ్వారోపితసర్పస్యానిత్య త్వం ॥ ఘటాదీనాంమృదాత్మకత్వేనసత్యత్వం ॥ కంబుగ్రీవాదిరూపేణాసత్యత్వం ॥ చిత్రస్థితపర్వతాదీనామసత్యత్వం ॥ అర్థక్రియాసిద్ధ్యనుగతపర్వతాదీనాంచసత్యత్వం । ఖద్యోతస్యప్రకాశాప్రకాశకత్వం ॥ జీవస్యజ్ఞానాజ్ఞానత్వం ॥ పురుషై కశరీరే ॥ శరీరస్యచేతనత్వం ॥ నఖరోమదంతానామచేతనత్వం । ఊర్ణనాభావభిన్ననిమిత్తోపాదానకత్వం । దేవాదీనాం యోగీశ్వరాదీనాంచైకకాలేసకలలోకవర్తిత్వం ॥ వ్యోమ్నః ॥ తత్కార్యపవనానలజలభూమ్యాదిషు । పూర్ణత్వమపూర్ణ త్వం । దృష్టం । వేదేచ । సత్యంచానృతంచసత్యమభవదితి ప్రత్యక్షికశ్రుతిశ్రేషుదర్శితం ॥ అతస్తస్యసర్వశక్తిత్వాత్స్వతంత్రత్వాత్సర్వమవి రోధం ॥ అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిః పశ్యామ్యచక్షుస్సశృణోమ్యకర్ణః ॥ అహంవిజానామివివిక్తరూపోనచాస్తివేత్తా మమచిత్సదాహం । వేదైరనేకైరహమేవవేద్యోవేదాంతకృద్వేదవిదేవచాహమిత్యాదినాకైవల్యేపి శరీరేంద్రియాద్యనపేక్ష తయాతస్యసర్వశక్తిత్వంశ్రూయతే । సావయవస్యబ్రహ్మణఏవవిచిత్రజగన్నిర్మాణాదిహేతుత్వం ॥ నిరవయవస్యబ్రహ్మణఃకథం సావయవప్రపంచకారణత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఆత్మనిచైవంవిచిత్రాశ్చహి ॥ ౨౮ ॥

పరిచ్ఛిన్నశక్తివిశిష్టేనిరవయవేజీవాత్మనిస్వప్నసృష్ట్యా జాగ్రత్ప్రపంచవత్స్వప్నకాలే గజతురగాదినానావిధ ప్రపంచకల్పనవిచిత్రాఃదృష్టాః । ఏవంసర్వశక్తివిశిష్టేనిరవయవే పరమాత్మనిపరశివే । స్వమాయాశక్త్యావిచిత్రనానావిధ బ్రహ్మాండకల్పనముపపన్నం ॥ కించ । చేతనపురుషేఅచేతనకేశనఖాదివిచిత్రాః । జలానలాదీనామన్యోన్యవిజాతీయ్యానా మోష్ణ్యాదిశక్తయశ్చవిజాతీయ్యాఃదృశ్యంతే । తమఃప్రకాశవద్విరుద్ధస్వాభావవహ్నిసలిలయోరవిరోధిత్వేనసముద్రేదృష్ట త్వాత్ । పురుషశరీరేజాఠరాగ్నిదర్శనాచ్చ । లోకాతీతస్యసర్వమహిమాతిశయస్యశివస్యనకించిదనుపపన్నం ॥ తథోక్తం భగవతాబాదరాయణేన । నిర్గుణస్యాప్రమేయస్యశుద్ధస్యాప్యమలాత్మనః । కథంసర్గాదికర్తృత్వంబ్రహ్మణోభ్యుపగమ్యతఇతిప్రశ్నే శక్తయస్సర్వభావానామచింత్యజ్ఞానగోచరాః । యతోతోబ్రహ్మణస్తాస్తుసర్గాద్యాభావశక్తయః ॥ భవంతితపసాంశ్రేష్ఠపావక స్యయథోష్ణతేతి ॥ శ్రుతిశ్చ ॥ కింస్విద్వనంకఉసవృక్షఆసీద్యతోద్యావాపృథివీనిష్టతక్షుః ॥ మనీషిణోమనసాపృచ్ఛతే దుతద్యదధ్యతిష్ఠద్భువనానిధారయన్ । బ్రహ్మవనంబ్రహ్మసవృక్షఆసీద్యతోద్యావాపృథివీనిష్టతక్షుః ॥ మనీషిణోమనసావిబ్ర వీమివోబ్రహ్మాధ్యతిష్ఠద్భువనానిధారయన్నితి ॥ శ్రుతిస్మృతిష్వపినిరవయవస్య పరమశివస్యైవకర్తృత్వదర్శనాత్తదేవయు క్తం ॥ నిరవయవస్యనిర్గుణస్యబ్రహ్మణః జగత్కారణత్వేజీవవన్మాయావశత్వమస్తీత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀

స్వపక్షదోషాచ్చ ॥ ౨౯ ॥

స్వపక్షేన్యాయసాంఖ్యాంతసూచీన్యాయేననిర్గుణస్యబ్రహ్మణస్సత్తామాత్రప్రకృతిజగత్కారణత్వప్రతిపాదకాద్వైత పక్షేదోషాచ్చ । నిరవయవప్రకృతిజగత్కారణదోషాచ్చ ॥ ఉత ॥ కేవలజడస్యప్రధానస్యజగత్కారణత్వాయోగేన తత్సన్నిధ్యాత్ప్రధానస్యాయస్కాంతసూచీదృష్టాంతత్వేన జగత్కారణత్వాంగీకారేపిబ్రహ్మణః నిర్విశేషత్వభంగః ॥ తచ్ఛక్తేస్తదధీనత్వాత్ తస్మాత్తస్యసగుణత్వమనివార్యం । నిరవయవస్యప్రధానస్యమహదాదివిచిత్రవిశ్వాకారపరిణామ త్వంసాంఖ్యైరప్యంగీకృతత్వాత్ । కాణాదిభిరపితథైవనిరవయవనిరంశనిష్ప్రదేశజడపరమాణుసంయోజనేనజగదాకార పరిణామత్వమంగీకృతం । తథాపిజడస్యస్వాతంత్ర్యాయోగేనతత్కారణత్వంబ్రహ్మణ్యర్థాత్సిద్ధం ॥ తస్మాత్స్వపక్షదోష దుర్వారః । యామాసామాయేతివ్యుత్పత్త్యామాయాయాశ్శశశృంగత్వావగమాత్ । జడాజడయోర్మాయాబ్రహ్మణో స్సత్యత్వాసత్యత్వస్వభావయోః ఘటపటవత్పరస్పరవిలక్షణత్వాత్ । తదయోగేతస్య జగత్కారణత్వాయోగాత్ ॥ నిర్వికారస్యమాయికత్వాసంభవాచ్చ । రజ్జుసర్పవద్బ్రహ్మణిమాయాధ్యస్తవాదస్సముచితఇత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀

సర్వోపేతా చ తద్దర్శనాత్ ॥ ౩౦ ॥

సర్వోపేతా జగజ్జన్మాదిసర్వశక్తివిశిష్టా పరాశక్తిః । తద్దర్శనాచ్చ । తస్మిన్ బ్రహ్మణి పరశివే దర్శనాచ్చ । శ్రుతిప్రతిపాదకత్వాదిత్యర్థః । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । ఇంద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే । ఇత్యాదిశ్రుతిషు సర్వగతస్య నిరవయవస్యాపి పరమేశ్వరస్య స్వాభావికసర్వశక్తిమత్త్వం ప్రతిపాదయతి । తస్మాత్కదాచిదపి న నిర్విశేషం । అచేత్యత్రిగుణాత్మకజగదుపాదానహేతుభూతప్రధానం తస్య భిన్నశక్తిః చిచ్ఛక్తిరభిన్నశక్తిః । శక్తిద్వయవిశిష్టతయా । స్వతంత్రో హ్యఘటితఘటనాసమర్థో ద్వితీయశ్శివో కాలత్రిష్వేకరూపతయా స్థితః । నిర్విశేషత్వే జగత్కారణత్వాదికం న సంభవతి । ప్రత్యక్షాదికశ్రుతిస్మృతిపురాణేషు స్వాభావికశక్తిమత్త్వసర్వకారణత్వాదిదర్శనేన తదధ్యస్తమిథ్యాత్వాదో న యుక్తః । సర్వశక్తిమత్త్వేన బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వాంగీకారే మృదాదివత్పరిణామత్వవికారిత్వాదిదోషః ప్రసజ్యేత ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * *

వికరణత్వాన్నేతి చేత్తదుక్తం ॥ ౩౧ ॥

వికరణత్వాత్ । అచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదమిత్యాదావికరణత్వాత్ । శరీరేంద్రియాదిసాధనరహితత్వాత్ । నేతి చేత్ । బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం న సంభవతీతి చేత్ తదుక్తం । తత్రోత్తరం । శబ్దమూలత్వాత్ । విచిత్రాశ్చ హీత్యుక్తం । వేదైకప్రమాణస్య బ్రహ్మణశ్శరీరేంద్రియాద్యభావేపి సర్వకార్యసమర్థత్వముపపన్నం । తథా చ శ్రుతిః । అపాణిపాదో జవనో గృహీతా పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణః । ఇతి శ్రుతిర్భగవత్ప్రమాణభూతా । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే । పాదోఽస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీతి శ్రుతిషు । విచిత్రానంతశక్తస్య పరబ్రహ్మణశ్శివస్య స్వశక్త్యేకాంశేన జగదాత్మకత్వం స్వతో జగద్విలక్షణత్వం చ వ్యపదిశ్యతే । శైవపురాణే చ । విశ్వోత్తరోత్తరవిచిత్రమనోరథస్య యస్యైకశక్తిశకలేశకలస్సమాప్తః । అధ్యాయమధ్యపతిమథ్వవిదో వదంతి తస్మై నమస్సకలలోకవిలక్షణాయేతి । దర్శితం ॥ అతస్సర్వశక్తివిశిష్టస్సర్వేశ్వరః పరమశివస్సదా ముముక్షుభిరాశ్రయణీయ ఇతి వేదితవ్యం ॥ నిర్విశేషస్య నిర్వికారస్య బ్రహ్మణః జగత్కారణత్వే వికారిత్వం ప్రసజ్యేత । తస్మాన్మాయాశబలితబ్రహ్మణ ఏవ జగత్కారణమిత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥

న ప్రయోజనవత్త్వాత్ ॥ ౩౨ ॥

పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చేతి శ్రుతిదర్శనాత్ । బ్రహ్మణః కదాచిదపి నిర్విశేషత్వం న సంభవతి । ప్రయోజనవత్త్వాత్ । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । యేన జాతాని జీవంతి । యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతీత్యాదౌ జగజ్జన్మాదిప్రయోజనం బ్రహ్మణ ఏవ దర్శనాత్ । కించ । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతురిత్యాదౌ బ్రహ్మణః ప్రయోజనవత్త్వావగమాత్ । ఉత । అమృతస్య దేవధారణో భూయాసం । శరీరం మే విచర్షణం । సర్వలింగం స్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రం । ఇత్యాదౌ భక్తతారణార్థం స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరేష్విష్టప్రాణభావసంజ్ఞికలింగరూపేణ ధారణప్రయోజనవ్యపదేశాత్ । అత్ర తు । ప్రకర్షేణ యోజనం ప్రయోజనం ప్రయోజనమస్యాస్తీతి ప్రయోజనవాన్ । ప్రయోజనవతో భావః ప్రయోజనత్వం । తస్మాత్ప్రయోజనవత్త్వాత్ । ప్రకర్షేణ పరమప్రేమాస్పదత్వేన యోజనం సంయోజనం స్థూలాదిశరీరేష్విష్టాదిలింగరూపేణ ధారణం సంభవతీతి భావః । ప్రయోజనమనుద్దిశ్య న మందోపి ప్రవర్తత ఇతి న్యాయేన ముముక్షూణాం ప్రయోజనాభావే తం న కోపి ఆశ్రయతే । సర్వేషాం వేదవేదాంతానాం భక్తానాం చైహికాముష్మికఫలప్రయోజనం నిర్విశేషే నోపపద్యతే । అతః రజ్జుసర్పవన్మాయాశబలితబ్రహ్మకారణత్వవాదోఽప్యవిచారితరమణీయః । జలాదిప్రతిబింబవదలీకస్య జడస్య మాయాప్రతిఫలితస్య జగత్కారణత్వాయోగాత్ ॥ నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనం । న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చ । సత్యకామస్సత్యసంకల్పస్సోఽన్వేష్టవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్య ఇత్యాదిషు । నిష్క్రియత్వం క్రియాశ్రయత్వం చ ద్యోతనాత్ జగజ్జన్మాదికారణత్వం నిర్విశేషబ్రహ్మణస్సవిశేషశబలస్యైవేతి సందిహ్యతే । నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మణి న కదాచిదపి జగజ్జన్మాదిహేతుత్వం సంభవతి । నిర్వికారత్వాత్ । నిష్క్రియత్వాత్ । నిశ్శక్తికత్వాచ్చ । తత్రారోపితమాయాకల్పితశబలేశ్వరస్యైవ జగత్కారణత్వముపపన్నమితి ప్రాప్తే సిద్ధాంతమాహ । న ప్రయోజనవత్త్వాత్ । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయత ఇతి శ్రుతిదర్శనాత్ । బ్రహ్మణః న నిర్విశేషత్వం సంభవతి । కుతః । ప్రయోజనవత్త్వాత్ । సవిశేషబ్రహ్మణ్యేవ సర్వేషాం

వేదాంతానాందేవమనుష్యాణాంచ సర్వాభీష్టప్రదానతయా ప్రయోజనత్వాత్ । తన్మాయావాది మతమథ్యాత్మవాదిభిరనాదరణీయం ॥ తథాహి ॥ నిర్విశేషవస్తువాదిభిః నిర్విశేషేవస్తు నిదంప్రమాణ మితికథంవక్తుంశక్యతే । సవిశేష వస్తువిషయత్వాత్ । సర్వప్రమాణానాం యస్తుస్వానుభవసిద్ధఇతి । స్వగోష్ఠీనిష్ఠస్సమయః । సోప్యాత్మా । సాక్షికస్సవిశేషానుభవాదేవనిరస్తః। ఇదమహమదర్శమితికేనచిద్వి శేషవిశిష్టవిషయత్వాత్ ॥ సర్వేషావనుభవానాం సవిశేషోఽనుభూయమానోనుభవః । కేనచిదుక్త్యాభాసేననిర్విశేషఇతి । నిష్కృష్యమాణసత్తాతిరేకిభిస్స్వసాధారణైస్స్వభావవిశేషైర్నిష్కృష్టవ్య ఇతినిష్కృష్టహేతుభూతైస్సత్తాతిరేకిభిస్స్వసాధారణైస్స్వభావవిశేషైస్సవిశేషఏవావతిష్ఠతే । అతః కైశ్చిద్విశేషైర్విశిష్టస్యైవవస్తునోన్యవిశేషానిరస్యంతఇతినక్వచిన్నిర్విశేషవస్తుసిద్ధిః । ధియోహ్యర్థిత్వంస్వప్రకాశతాచజ్ఞాతుర్విషయప్రకాశనస్వభావతయోపలబ్ధేః। స్వాపమదమూర్ఛాసుచసవిశేషఏవానుభవఇతిస్వావసరేనిపుణతరముపపాదయిష్యామః । స్వాభ్యుపగతాశ్చనిత్యత్వాదయోహ్యనేకవిశేషాస్సంత్యేవ । తేచనవస్తుమాత్రమితి । శక్యోపపాదనాః వస్తుమాత్రాభ్యుపగమేసత్యపివిధాభేదవివాదదర్శనాత్ । స్వాభిమతతద్విధాభేదైశ్చస్వమతోపపాదనాత్ । అతః ప్రామాణికవిశేషైర్విశేషమేవవస్త్వితివక్తవ్యం ॥ శబ్దస్యతువిశేషేణసవిశేషఏవవస్తున్యభిధానసామర్థ్యం పదవాక్యరూపేణప్రవృత్తేః । ప్రకృతిప్రత్యయయోగేనహిపదత్వం । ప్రకృతిప్రత్యయయోరర్థభేదేనపదస్యైవవిశిష్టార్థప్రతిపాదనమవర్జనీయం ॥ పదభేదశ్చార్థభేదనిబంధనః॥ పదసంఘాతరూపస్యవాక్యస్యానేకపదార్థసంసర్గవిశేషాభిధాయిత్వేననిర్విశేషవస్తుప్రతిపాదనాసామర్థ్యాత్ ననిర్విశేషవస్తునిశబ్దఃప్రమాణం ॥ ప్రత్యక్షస్యనిర్వికల్పకసవికల్పకభేదభిన్నస్యనిర్విశేషవస్తునిప్రమాణభావః । సవికల్పకంజాత్యాద్యనేకపదార్థవిశిష్టవిషయత్వాదేవసవిశేషవిషయం॥ నిర్వికల్పకమపి ॥ సవిశేషవిషయమేవసవికల్పకేస్వస్మిన్ననుభూతపదార్థవిశిష్టప్రతిసంధానహేతుత్వాత్ ॥ నిర్వికల్పకంనామకేనచిద్విశేషేణవియుక్తస్యగ్రహణం ॥ నసర్వవిశేషరహితస్యతథాభూతస్యకదాచిదపిగ్రహణాదర్శనాదనుపపత్తేశ్చ । కేనచిద్విశేషణేదమిత్థమితిహిసర్వాప్రతీతిరుపజాయతే తస్మాత్పూర్వోక్తమేవ సమంజసం ॥ ననుపరమానందస్వభావస్యనిరవయవస్య మహాదేవస్యకింఫలాపేక్షయాజగజ్జన్మాదిహేతుత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

లోకవత్తులీలాకైవల్యం ॥ 33 ॥

శివస్యపరబ్రహ్మణఃకదాచిల్లీలావిలాసం ॥ కదాచిత్తు కైవల్యం॥ కేవలస్యభావఃకైవల్యం ॥ స్వయమేవావస్థానంచనిర్ణీయతే । లోకవత్ ॥ యథాలోకేసర్వైశ్వర్యశౌర్యస్థైర్యవీర్యపరాక్రమధుర్యస్యసప్తద్వీపపరివృతసర్వమండలాధీశ్వరస్యమహారాజస్యకదాచిద్విలాసేన కార్యారంభకత్వం । కదాచిత్తూష్ణీంభూతావస్థానంచ । దృశ్యతే ॥ కించ ॥ సర్వేషాంచేతనానాంస్వాభావికత్వేన ప్రాణాపానాదివాయుసంచారత్వం ॥ తథాపరమానందకందస్యపరమశివస్యస్వభావేనజగజ్జన్మాదికార్యత్వానుసరణంవాస్యాత్ । సంప్రాప్తసర్వకామస్యపరమానందస్వభావస్య శివస్యస్వలీలయాజగజ్జన్మాదికార్యారంభవ్యాపారకత్వం ॥ ప్రలయాదూర్ధ్వంపునస్సృష్టిపర్యంతంస్వయమేవావస్థానంచనిరవద్యం ॥ నిర్గుణస్యనిర్లిప్తస్యపరమశివస్యజగత్కారణత్వాంగీకారేభోగారోగదరిద్రాదరిద్రధర్మానుసరణదేవతిర్యఙ్మనుష్యాద్యుత్తమాధమమధ్యమసృష్ట్యాబద్ధజీవవద్వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది దోషోదుర్వారఇత్యాశంకాయామాహ ॥ ❋ ❋ ❋ ❋

వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేనసాపేక్షత్వాత్తథాహిదర్శయతి ॥ 34 ॥

లోకేజీవానాంసుఖదుఃఖభోగదర్శనాత్పరమేశ్వరస్య వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిప్రసక్తిర్నోపపద్యతే ॥ కుతః ॥ సాపేక్షత్వాత్ । జీవకృతపుణ్యపాపసాపేక్షత్వాత్ ॥ తథాహిదర్శయతి । శ్రుతిర్ద్యోతనాదితిసూత్రసూచితసూత్రాభిప్రేతః । యద్యపిపరమపురుషస్యశివస్యస్వాభావికచిచ్ఛక్తిసత్త్వేననిరవయవస్యాపివిచిత్రనానావిధజగజ్జన్మాదిహేతుత్వంసంభావ్యేత ॥ తథాపి । దేవతిర్యఙ్మనుష్యాద్యుత్తమమధ్యమాధమసృష్ట్యాబద్ధజీవవత్పక్షపాతఃప్రసజ్యేత । స్వర్గనరకసుఖదుఃఖాదిధర్మాశ్చేతనానాంద్యోతనాత్ ॥ తేనకరుణానైర్ఘృణ్యాదిదోషోనవర్జనీయ ఇతిచేన్న । తత్రోత్తరం ॥ సాపేక్షత్వాత్ ॥ నప్రసజ్యేతాం ॥ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే ॥ సాపేక్షత్వాత్ ॥ సృజ్యమానదేవాదిశరీరాణాంజీవకర్మసాపేక్షత్వాద్విషమసృష్టిః । దేవాదితత్తజ్జీవానాంతత్తత్కర్మసాపేక్షత్వందర్శయతిహిశ్రుతయః ॥ సాధుకారిసాధుర్భవతి ॥ పాపకారిపాపోభవతి । పుణ్యఃపుణ్యేనకర్మణాభవతి । పాపఃపాపేనకర్మణాభవతీతి । తథాచవ్యాసోక్తిః ॥ నిమిత్తమాత్రమేవాసౌసృజ్యానాంసర్గకర్మణి । ప్రధానకారణీభూతాయతోవైసృజ్యశక్తయః ॥ నిమిత్తమాత్రంముక్త్వైవ

నాన్యత్కించిదపేక్షతే । నియ్యంతేతపతాం శ్రేష్ఠస్స్వశక్త్యావస్తువస్తుతామితి ॥ దేవాదివైచిత్ర్యహేతుస్సృజ్యమానక్షేత్రజ్ఞప్రాచీనకర్మశక్తిరేవేత్యుక్తం । తస్మాత్తదవిరోధం । అవాంతరసృష్టౌ పుణ్యపాపసాపేక్షత్వం శివస్యోపపద్యతే । ప్రాథమికసృష్టౌ జీవానాం పుణ్యపాపకర్మణామభావత్వాత్ ॥ నిర్గుణబ్రహ్మకర్తృత్వే వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిదోషో హ్యవర్జనీయః । తస్మాన్మిథ్యాభూతస్యజగతః మిథ్యాభూతశబలబ్రహ్మకారణత్వమేవయుక్తమిత్యేకాంతాయామాహ ॥ * * * *

నకర్మావిభాగాదితిచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యుపలభ్యతేచ ॥ ౩౫ ॥

సృష్టేః ప్రాగ్జీవానాంకర్మణామసత్త్వ ఏవ । కుతః । అవిభాగాత్ ॥ చేతనాచేతనస్యప్రపంచస్యప్రళయే వినాశత్వేనకర్మణామపినష్టత్వాదితిచేన్న ॥ అనాదిత్వాత్ । ప్రవాహపరంగన్యాయేనసృష్టిప్రళయపరంపరాయాఅనవచ్ఛిన్నతయాసత్త్వేనప్రపంచస్యానాదిత్వాత్ । పూర్వసృష్టికృతజీవకర్మణాం ప్రళయేపిసుప్తివత్సంస్కారత్వేనస్థితత్వాత్ । ఉత్పద్యతే పునస్సృష్టికాలేజీవకృతపుణ్యపాపకర్మసాపేక్షత్వేనజగజ్జాయతే ॥ అపిచ ॥ పునఃప్రళయకాలే । ఉపలభ్యతేచ । పరమేశ్వరేతథాసూక్ష్మరూపత్వంప్రాప్నోతి ॥ అతః ప్రపంచస్యసత్యత్వమనివార్యమితిసూత్రసూచితసూత్రార్థః ॥ సృష్టేఃప్రాగ్జీవానాంబ్రహ్మణిసూక్ష్మాత్మకత్వేనస్థితిః ॥ కథముపపద్యతే । అవిభాగదర్శనాత్ ॥ బ్రహ్మవాఇదమగ్రఆసీత్ । ఆత్మావాఇదమగ్రఆసీత్ ॥ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ ॥ యదాతమస్తన్నదివానరాత్రిర్నసన్నచాసచ్ఛివఏవకేవలః ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు ॥ తస్మాత్తదానీంతదభావాత్తత్కర్మానుసరణంనోపపద్యతే ॥ కథంజీవకృతపూర్వకర్మసాపేక్షత్వంసృష్టినైయమ్యత్వంచోచ్యతఇతిచేన్న ॥ అనాదిత్వాత్ ॥ ప్రవాహతరంగన్యాయేనజీవానాంతత్కృతకర్మణాంచతదనాదిత్వేనాప్యవిభాగఉపపద్యతే ॥ యతస్తజ్జీవానాంగ్రీష్మకాలేక్షితౌబీజానామివసూక్ష్మరూపేణస్థితిరుపదిశ్యతే ॥ తథాతత్కర్మణామప్యేవమంగీక్రియతే ॥ తదనంగీకారేకృతనాశాకృతాభ్యాగమదోషప్రసంగః ॥ ప్రసజ్యేతఉపలభ్యతేచ ॥ తస్మాత్క్షేత్రజ్ఞానాంతత్కర్మణాంచానాదిత్వమనివార్యం । అతస్సృష్టేఃప్రవాహరూపేణసత్యత్వముపదిశ్యతే ॥ జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశనీశావిత్యాదిశ్రుతౌక్షేత్రజ్ఞానామనాదిత్వవ్యవస్థాపనాత్తత్కర్మణామప్యర్థాచ్ఛిద్ధమనాదిత్వం । ననుజీవానాంతత్కర్మణామనాదిత్వమస్తు ॥ తథాపిపరమశివస్యజీవదేహకల్పనాదేవతత్కర్మోపపద్యతే ॥ అచేతనకర్మణాంచేతనప్రయోజనత్వేనసామర్థ్యాదీశ్వరస్యైవతత్కర్మకారణత్వమర్థాత్ప్రసజ్యేత ॥ సుప్తివత్స్వాత్మలీనసుఖానుభవజీవానాం సర్వక్లేశాయతనశరీరేషుతోభూయః ప్రవేశాత్మకసృష్టిరుపపద్యతే । తస్మాత్తస్యనిర్దయత్వం । జీవానాంశరీరప్రవేశాభావేదశేషక్లేశనిర్ముక్తస్యానుగ్రహస్యప్రాప్త్యభావత్వాత్సృష్టిర్గిరీశ్చేదుక్తం । తథాపిసర్వేషాంక్షేత్రజ్ఞానామేకకాలేస్వానుగ్రహేణ సద్యఃకర్మపాశనిర్ముక్తతయాకల్యాణకైవల్యాత్మకస్వవిభూతిః కుతోనదాస్యతీతిచేన్న ॥ శివఃపరమకారుణికోపిసర్వక్షేత్రజ్ఞైకకాలముక్తిప్రదాయకసమర్థోపి ॥ యథాపృథివీశ్వరవత్స్వశాసనానుసారేణజీవకర్మపరిపాకతయాతత్పాశవిచ్ఛేదంకరోతి ॥ లోకేప్రభురపిస్వాజ్ఞోల్లంఘనవ్యుత్క్రమపిస్వదండనంవినాస్వానుగ్రహప్రాప్తికరంనకరోతి ॥ తథాపరమేశ్వరః । జీవకృతపుణ్యపాపపాలనంవినాస్వప్రాప్తింనదాస్యతి ॥ ప్రభాకరస్స్వప్రభాప్రసారణయావికసనానుకూలపంకజాన్యేవవికాసయతి । తద్వదీశ్వరశ్శమదమభక్తియోగాదిపాకకృతజీవపాశనివృత్తింకరోతి ॥ ననుఏషఏవసాధుకర్మకారయతితమూర్ధ్వలోకంనినీషయతి । ఏషఏవాసాధుకర్మకారయతి తమధోలోకంనినీషయతి । ఇత్యాదిశ్రుతిషుపరమేశ్వరస్యైవజీవనియామకత్వశ్రవణాన్నకించిజ్జీవకర్తృత్వం । తస్మాత్తస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యదోషస్సంభవతీతిచేత్తదయుక్తం । జీవానాంపరమేశ్వరవత్సర్వకర్తృత్వసర్వజ్ఞత్వాద్యభావేపి ॥ చేతనత్వేనకించిజ్జ్ఞత్వంకించిత్కర్తృత్వంచస్వేచ్ఛయాసంభవతి ॥ అతస్స్వభావకృతకర్మానుభవోజీవానామనివార్యః ॥ యథాలోకేమనుష్యాదయః ప్రభాకరప్రభానుసరణేనస్వస్వవ్యాపారేషు ప్రవర్తంతే । తద్వత్క్షేత్రజ్ఞాస్స్వకర్మానుసరణేనపరమేశ్వరసత్తావశాత్తత్తత్కర్మాణికుర్వంతి । అతఏవ ॥ ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షిం తమసఃపరస్తాత్ ॥ భగవతీశ్రుతిస్తస్యసూర్యవత్సర్వసాక్షిత్వందర్శయతి ॥ అతస్తస్యనదోషకళంకః ॥ తస్మాజ్జీవజగత్కర్మణామనాదిత్వం పరమేశ్వరాధీనత్వంసిద్ధం । సూర్యాచంద్రమసౌధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్ । నమిథ్యాతేనజాయతేవావిపశ్చిత్ ॥ తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్ । తన్నామరూపాభ్యాంక్రియతే । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశౌ ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిషు ॥ సత్యజ్ఞానాత్మకోనంతోవిభురాత్మామహేశ్వరః । తస్యైవాంశోజీవలోకోప్రాణినాం హృదయేస్థితః । విస్ఫులింగాయథావహ్నేర్జాయంతేకాష్ఠయోగతః ॥ అనాదికర్మసంబంధాత్తద్వదంశామహేశితుః ॥ అనాదివాసనాయుక్తఃక్షేత్రజ్ఞఇతికీర్తితః ॥ శివభక్తిశ్చసర్వేషాం సర్వదాసర్వతోముఖీ ॥ తస్యాంతు విద్యమానాయాంయస్తుమర్త్యఃప్రముచ్యతే । సంసారబంధనాత్తస్మాదన్యఃకోవాసీమూఢధీః ॥ అనాదకేణశార్వేనపరిపాకేనమాయయా ॥ శివ

భక్తిరతిర్యస్యసోఽత్యజోఽపివిముచ్యతే । ఇతిశివగీతోపనిషత్సుప్రకృతిం పురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపి । ఇతికృష్ణగీతాసుచ నిర్దిష్టం । నిష్కళంనిష్క్రియంశాంతమిత్యాదినిష్క్రియత్వాదివిధాయకశ్రుతీనామధిష్ఠానబ్రహ్మ విషయత్వం ॥ సత్యకామస్సత్యసంకల్పఇత్యాదిశ్రుతీనాంమాయాప్రతిఫలిత శబలబ్రహ్మపరత్వమేవాంగీకర్తవ్యః ॥ నోచేత్పరస్పరవిరోధేనవేదానాంతేషాంసర్వేషామప్రామాణ్యప్రసక్తిర్దుర్వారేత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * * * * *

సర్వధర్మోపపత్తేశ్చ ॥ ౩౭ ॥

లోకవత్తులీలాకైవల్యమిత్యత్రకదా చిత్కాలేబ్రహ్మణః లీలా ప్రయోజనత్వం । కదాచిత్కాలేస్వయమేవావస్థానంచవ్యవస్థాపనాత్ ॥ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ ॥ వామదేవాయనమోజ్యేష్ఠాయనమశ్శ్రేష్ఠాయనమో రుద్రాయనమః కాలాయనమఃకలవికరణాయనమోబల వికరణాయనమోబలాయనమోబలప్రమథనాయనమస్సర్వభూతదమనాయనమో మనోన్మనాయనమః । నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతే ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణాంపరమేశ్వరలీలాకాలపరత్వం నిష్క్రియత్వాదిధర్మాణాంస్వశక్తిసంకోచావస్థాపరత్వంచ । తస్మాత్సర్వేషాంసగుణత్వనిర్గుణత్వధర్మాణామేకస్యైవబ్రహ్మణశ్శివస్యోపపత్తిః । ఏకఏవరుద్రోనద్వితీయాయతస్థే । ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషుబ్రహ్మైకత్వవ్యపదేశాత్ ॥ స్వముఖప్రతిబింబవత్కల్పితస్య మాయాశబలితస్యసత్తాయోగాచ్చ । వ్యాపకస్యనిరవయవస్య ప్రతిఫలనాభావాత్ ॥ స్వముఖప్రతిబింబనిష్ఠనేత్రోన్మీలనాదిధర్మాణాం స్వస్యైవసంభవాచ్చ ॥ ప్రత్యక్షశ్రుతిస్మృతివిరుద్ధ గౌతమదధీచివ్యాసాది శాపానుకూలశివకేశవాదికల్పితజీవేశ్వర జగన్మిథ్యాత్వవాదకమోహశాస్త్రాణిముముక్షూణాంశివభక్తానామనాదరణీయాన్యశ్రావణీయానీతిసిద్ధం । కేచిద్ద్వైతమాశ్రిత్యబిడాలప్రతిమానరాః । రుద్రేణసామ్యమన్యేషాంప్రవదంతివిమోహితాః ॥ దధీచినాగౌతమేనయేశప్తాబ్రాహ్మణాధమాః ॥ కలావవతరిష్యంతినిందకాస్తేబహిర్నరాః ॥ దధీచివ్యాసమార్వ్యాసశప్తాలోకేద్విజాధమాః ॥ జగన్మిథ్యాత్వమాశ్రిత్యపతంతినరకార్ణవే ॥ జగజ్జీవేశ్వరాణాంచ ॥ మిథ్యాత్వముపపాదయన్ భక్తిభావంపరిత్యజ్యగమిష్యంతియమాలయం । అహంబ్రహ్మేతివాదేనదేవతాభక్తివర్జితాః । నరోయాతిమహాఘోరనరకంకాలమక్షయం । ఇత్యాదినాశబ్దలైంగ్యకూర్మాదిపురాణేషుజగన్మిథ్యాత్వవాదస్యనిరస్తత్వాత్ ॥ పరబ్రహ్మణశ్శివస్యజగజ్జన్మాదికారణవేదాంతవాదోముముక్షుభిరాశ్రయణీయఇతినిష్ప్రత్యూహం ॥ * ॥ * * * * *

ఇతి శ్రీమద్యతిరాజరీవృద్ధశ్రీపతిపండితభగవత్పాదాచార్యస్వామికృతభేదాభేదాత్మకవిశేషాద్వైతసిద్ధాంతవ్యవస్థాపకవైయాసికబ్రహ్మమీమాంసాసూత్రార్థప్రకాశకేశ్రీకరభాష్యేవిరోధపరిహారాభిధానస్యద్వితీయాధ్యాయస్యైకాదశాధికరణావచ్ఛిన్నసప్తత్రింశత్సూత్రాత్మకప్రథమఃపాదస్సమాప్తః ॥ * * * * * * *

శ్రీశివాయగురవేనమః

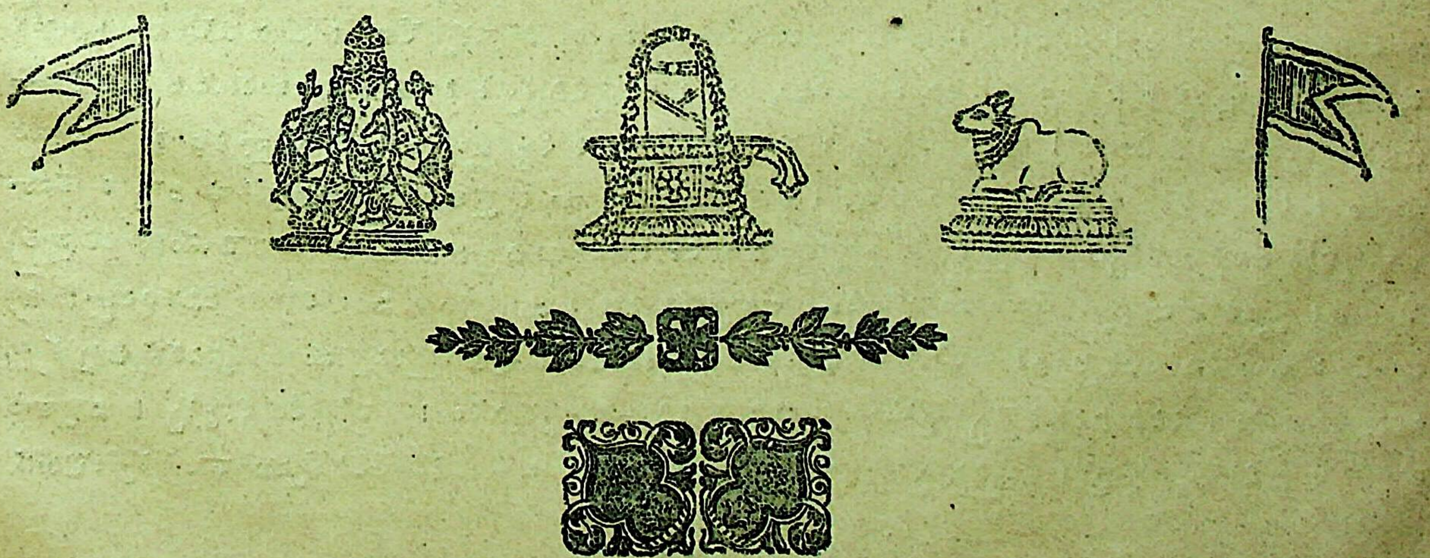

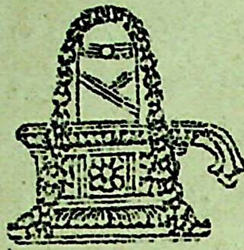

శ్రీశివాయగురవేనమః

ద్వితీయాధ్యాయస్యద్వితీయః పాదః

అత్రప్రథమపాదే సాంఖ్యయోగ కాణాదార్హతాదితర్కకరక్శవాదాన్ సర్వవేదాంతసిద్ధద్వైతాద్వైత మతసిద్ధాంతస్వపక్షసిద్ధ్యర్థం విపక్షాన్ ప్రతిక్షిప్యంతే । ఈక్షత్యధికరణే వేదాప్రతిపాద్యత్వేనప్రధానజగత్కారణత్వం నిరస్య బ్రహ్మకారణత్వం సాధితం । ఇహతు కేవల యుక్త్యాభాస ప్రాధాన్యేనప్రధానస్యజగత్కారణ త్వంయుక్తమిత్యాక్షేపే । యుక్త్యయుక్తత్వేనపునర్నిరస్తత్వాదపౌనరుక్తిదోషః । సాంఖ్యాదిదుర్వాదనిరాసత్వేనముముక్షూణాం శుద్ధవైదికమార్గ నిష్ఠస్యదృఢీకరణాదస్యపాదస్యశ్రుత్యాధ్యాయసంగతిః । సర్వవేదాంతసమన్వయవిరోధపరిహార పూర్వకస్వపక్షస్థాపనంపూర్వ పాదేపిసిద్ధత్వాదుభయోః పూర్వాపరపాదయోరుప జీవ్యోపజీవకభావసంగతిః । పరపక్షప్రతిక్షేపకాభావే । స్వప క్షసిద్ధాంతేజ్ఞానాయోగాత్ । స్వపక్షస్థాపనహేతుత్వేనపూర్వపాదస్యాపి జీవిత్వంవ్యాచక్షతే । పరపక్షనిరాసపరత్వా దేవసర్వేషామధికరణానాంపాదసంగతిరుపదిష్టా । సర్వధర్మోపపత్తేశ్చేతిపూర్వపాదాంతసూత్రేనిర్గుణ సగుణత్వాదినిర్ణాయ కానాంధర్మాణాం పరమశివశక్తి సంకోచవికాసకత్వేనతత్సోపపత్తిరితిసిద్ధాంతే తేషాంధర్మాణాంసంకోచ వికాసహేతుత్వే నప్రధానస్యాపిసంభవతీత్యాక్షేపే । తన్నిరాకరణార్థమధికరణారంభకత్వాదేతదవాంతరసంగతిః । తత్రఫలముపక్ర మోపసంహారాంతం వేదవిరుద్ధయుక్త్యాభాసనిరాసపూర్వకసర్వవేదాంతసిద్ధ భేదాభేదమతసమన్వయసిద్ధిరిత్యుపదిష్టా ॥ ❀❀

రచనానుపపత్తేశ్చనానుమానం ప్రవృత్తేశ్చ ॥ ౧ ॥

అనుమానంఅనుమానసాధ్యంప్రధాన జగత్కారణత్వంనసంభవతి । కుతః । రచనానుపపత్తేః । స్వపరజ్ఞాన శూన్యస్యజడస్యప్రధానస్యజగత్సృష్టిహేతుత్వమనుపపత్తేశ్చ । కించ । జడస్యప్రవృత్తేః ప్రయత్నస్యాప్యనుపపత్తేశ్చ । తస్మాత్ప్రధానం జగత్కారణంనభవతీతి స్వేచ్ఛాభావాదితి సూత్రసూచితసూత్రార్థః । సాంఖ్యస్యవేదాంతానుకూలత్వేనశి ష్టైరనుష్ఠితత్వాత్తత్ప్రోక్తప్రధాన జగదుపాదానత్వంప్రమాణమూలంభ్రాంతిమూలంవేతిసందిహ్యతే । ప్రధానజగదుపా దానత్వంప్రమాణమూలమేవ । మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహదాద్యాః ప్రకృతివికృతయఃసప్త షోడశకశ్చవికారోనప్రకృతి ర్నవికృతిః । పురుషఇతి । తత్త్వసంగ్రహః । మూలప్రకృతిర్నామసుఖదుఃఖమోహాత్మకాని । లాఘవప్రకాశచలనోప ష్టంభనగౌరవావరణకార్యాణ్యత్యంతాతీంద్రియాణి । కార్యైకనిరూపణవివేకాన్యన్యూనానతిరేకాణి । సమతాముపేతా ని । సత్వరజస్తమాంసి । ద్రవ్యాణి । సాచసత్వరజస్తమసాంసామ్యరూపాప్రకృతిరేకా । స్వయమచేతనా । అనేక చేతనభోగాపవర్గార్థా । నిత్యాసర్వగతా । సతతవిక్రియా । నకస్యచిద్వికృతిః । అపితుపరమకారణమేవ । మహదా ద్యాస్తద్వికృతయోన్యేషాంచ । ప్రకృతయస్సప్త । మహానహంకారః । శబ్దతన్మాత్రం । స్పర్శతన్మాత్రం । రూపత న్మాత్రం । రసతన్మాత్రం । గంధతన్మాత్రం । ఇతి । తత్రాహంకారస్త్రిధా । వైకారికస్తైజసోభూతాదిశ్చ । క్రమా త్సాత్వికోరాజసస్తామసశ్చ । తత్రవైకారికస్సాత్వికఇంద్రియాదిః । భూతాదిస్తామసోమహాభూతహేతుభూతతన్మాత్ర హేతుః । తైజసోరాజసస్తూభయోరనుగ్రాహకః । ఆకాశాదీనిపంచ । మహాభూతాని । శ్రోత్రాదీనిపంచజ్ఞానేంద్రి యాణి । వాగాదీనిపంచకర్మేంద్రియాణి । మనఇతికేవలవికారాఃషోడశ । పురుషస్తునిష్పరిమాణత్వేననకస్యచిత్ప్రకృతిః నకస్యచిద్వికృతిః । తతఏవనిర్ధర్మకశ్చైతన్యమాత్రఏవ పురుషోనిష్క్రియస్సర్వగతః । ప్రతిశరీరంభిన్నశ్చ । నిర్వికార త్వాత్ । నిష్క్రియత్వాచ్చ । తస్యకర్తృత్వంభోక్తృత్వంచనసంభవతి । ఏవంభూతేపితత్వేమూఢాః ప్రకృతిఃపురుష

సన్నిధిమాత్రేణ పురుషస్య చైతన్యం ॥ ప్రకృతావధ్యస్య ॥ ప్రకృతేశ్చ కర్తృత్వం స్ఫటికమణావివజపాకుసుమస్యారుణిమానం ॥ పురుషే అధ్యస్య అహంకర్తా భోక్తేతి మన్యంతే । ఏవమజ్ఞానాద్భోగః తత్వజ్ఞానాపవర్గః । తదేతత్ప్రత్యక్షానుమానాగమైః స్సాధయంతి । తత్ర ప్రత్యక్షసిద్ధేషు పదార్థేషు నాత్ర వివాదపదమస్తి । ఆగమో హి కపిలాదిసర్వజ్ఞజ్ఞానమూల ఇతి । ప్రతిపాదనాత్ ॥ ఉత ॥ ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయదుఃఖమోహాత్మక ప్రకృతిసామాన్యధర్మాణ్యేవ ప్రపంచే దర్శనాత్ । తత్ప్రధానస్యైవ జగదుపాదానత్వం సముచితం । తదన్వితత్వాచ్చ ॥ యద్యద్యదన్వితం తత్తదుపాదానం ॥ ఘటాదివత్ ॥ కారణధర్మాః కార్యే పరిసంక్రామంతీతి న్యాయేన ప్రధానిష్ఠ జడదుఃఖమోహాదిధర్మాణాం ప్రపంచే ద్యోతనాచ్చ । తదేవ జగదుపాదానమితి ప్రాప్తే । సమాధీయతే । స్మృత్యనవకాశాధికరణే కాపిలశాస్త్రం నిరస్తం ॥ రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానం ప్రవృత్తేశ్చ । అనుమీయత ఇత్యనుమానం ॥ త్వదుదీరిత ప్రధానస్య జడత్వేన చేతనాచేతనాత్మక విచిత్ర నానావిధ ప్రపంచ ప్రతి నిమిత్తత్వం న సంభవతి ॥ కుతః । రచనానుపపత్తేః । అచేతనత్వాత్ పరస్పరభావాభిజ్ఞానశూన్యత్వేన విచిత్ర నానావిధ జగద్రచనానుపపత్తేః । తద్యథా ॥ లోకే ॥ మంటపగోపురప్రాకారప్రాసాదరథాదికల్పనే ॥ జడపాషాణసైకతకాష్ఠాదీనాం స్వాతంత్ర్యేణ తత్తన్మంటపాదికల్పనాదర్శనాత్ ॥ చేతనాధిష్ఠితత్వేన తత్తత్కార్యారంభద్యోతనాచ్చ । న జడస్య ప్రధానస్య స్వతంత్రేణ జగదుపాదానత్వముపదిశ్యతే । చకారద్వయ సృష్ట్యైకాంత్యం సముచ్చినోతి । సహ్యాన్వితం శౌక్ల్యగోత్వాదికారణత్వవ్యాప్తం న చ వాచ్యం । మా భూదన్వితానామపి శౌక్ల్యాది ధర్మాణాం కారణత్వం । ద్రవ్యస్య తు ॥ హేమాదేః కార్యేష్వన్వితస్య కారణత్వవ్యాప్తిః తస్యైవ సత్వాదీన్యపి ద్రవ్యాణి కార్యేష్వన్వితాని । కారణత్వవ్యాప్తానీతి । యతస్సత్వ దయో ద్రవ్యధర్మాః న తు ద్రవ్యస్వరూపం । సత్వాదయో హి స్మృతి ప్వాదిష్వగతలఘుత్వ ప్రకాశాది హేతుభూతాస్తత్స్వభావవిశేషా ఏవ ॥ న తు మృద్ధిరణ్యాది ద్రవ్యతయా కార్యాన్వితా ఉపలభ్యంతే । గుణా ఇత్యేవ చ సత్వాదీనాం ప్రసిద్ధిః ॥ యచ్చ కారణవ్యవస్థాసిద్ధయే జగతః ఏకమూలత్వముక్తం ॥ తదపి సత్వాదీనామనేకత్వాన్నోపపద్యతే । అత ఏవ కారణవ్యవస్థా చ న సిధ్యతి ॥ సామ్యావస్థాస్సత్వాదయ ఏవ హి ప్రధానమితి త్వన్మతం ॥ అతః కారణబహుత్వాదనవస్థా ॥ తదవస్థైవ ॥ న చ తేషామపరిమితత్వేన । వ్యవస్థాసిద్ధిః ॥ అపరిమితత్వే హి । త్రయాణామపి సర్వగతత్వేన న్యూనాధికభావాభావాద్వైషమ్యాసిద్ధేః ॥ కార్యారంభాసంభవాత్ । కార్యారంభాయైవ పరిమితత్వమవశ్యాశ్రయణీయం ॥ యత్ర రథాదిషు స్పష్టం చేతనాధిష్ఠితత్వం దృష్టం తద్వ్యతిరిక్తం సర్వం పక్షీకృతమిత్యాశంక్యాహ ॥ * * * * * * * * *

పయోంబువచ్చేత్తత్రాపి ॥ ౨ ॥

పయసః క్షీరస్య స్తనేషు విద్యమానస్య యథా స్వాతంత్ర్యేణ బహిర్నిర్గమనం ॥ యథాంభసః జలస్య నద్యాం స్వాతంత్ర్యేణ చలనం తద్వదచేతనస్య ప్రధానస్య స్వాతంత్ర్యేణ మహదహంకారాదిజగద్ధేతుత్వమితి చేత్ ॥ తత్రాపి । క్షీరజలయోరపి పరమేశ్వర ప్రేరకత్వేన స్వాతంత్ర్యాభావాదితి సూత్ర సూచితసూత్రార్థః । అచేతనస్య ప్రధానస్య విచిత్ర జగద్రచనానుపపత్తిరితి యదుక్తం తన్న ॥ యతః పయోంబువత్ప్రవృత్తిర్దృశ్యతే పయసస్తావద్దధిభావేన పరిణమమానస్యాన్యాపేక్షస్యాద్యపరిస్పందప్రభృతిపరిణామపరం పరాస్వత ఏవోపపద్యతే । యథా చ వారిదవిముక్తస్యాంబున ఏకరసస్య నారికేళతాళచూతకపిత్థనింబతింత్రిణ్యాదివిచిత్రరసరూపేణ పరిణామప్రవృత్తిస్స్వత ఏవ దృశ్యతే ॥ తథా ప్రధానస్యాపి పరిణామస్వభావస్యాన్యానధిష్ఠితస్యైవ ప్రతిసర్గావస్థాయాం సదృశపరిణామేనావస్థితస్య సర్గావస్థాయాం గుణవైషమ్యనిమిత్త విచిత్రపరిణామ ఉపపద్యతే ॥ యథోక్తం పరిణామవస్సలిలవత్ప్రతి ప్రతిగుణాశ్రయవిశేషాదితి । తదేవమవ్యక్తమనన్యాపేక్షం ప్రవర్తత ఇతి చేద్వదామః ॥ తత్రాపీతి ॥ యత్తు క్షీరజలాదిదృష్టాంతతయా నిదర్శితం । తత్రాపి । ప్రాజ్ఞానధిష్ఠానే ప్రవృత్తిర్నోపపద్యతే । తదపి ॥ పూర్వత్ర పక్షీకృతమిత్యభిప్రాయః ॥ యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వా భువనా వివేశ తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు ॥ యో అప్సు తిష్ఠన్నిత్యాదిశ్రుతిషు సర్వాంతర్యామిత్వేన సర్వప్రేరకత్వం పరమేశ్వరస్యైవ వ్యవస్థాపనాత్ ॥ పయోంబుప్రవచలన పరిణామాదికమపి పరమేశ్వరాధీనత్వమితి నిర్ణీయతే । జడస్య స్వాతంత్ర్యాభావాదితి భావః ॥ అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * *

వ్యతిరేకానవస్థితేశ్చానపేక్షత్వాత్ ॥ ౩ ॥

కాపిలమతే ॥ వ్యతిరేకానవస్థితేః ॥ ప్రధానవ్యతిరిక్త ప్రేరకేశ్వరస్యానవస్థితేరనంగీకారాత్ ॥ అనపేక్షత్వాత్ । స్వతంత్రాత్సర్వకాలేష్వపి ప్రకృతేః ప్రపంచసృష్టిస్స్యాత్ । తథా చ తదుపాదానకారణత్వేన చేతనాచేతన ప్రపంచప్రతి

యాసంభవాదిరభావః । పరమశివస్య బ్రహ్మణః సర్వజ్ఞత్వేన కాలజ్ఞానదర్శనాత్ । తస్య కదాచిజ్జగన్నిర్మాణత్వం తూష్ణీంభావావస్థవత్ కదాచిత్కేవలావస్థాంచ ॥ యుక్తం । ప్రజ్ఞాహీనస్య ప్రధానస్య । అంధసంధ్యాన్యాయవత్ కాలజ్ఞానాయోగాన్న కదాచిదపి జగత్కారణత్వముపపద్యత ఇతి సూత్రసూచితార్థః । సత్యసంకల్పేశ్వరాధిష్ఠానానపేక్షపరిణామిత్వే సర్గవ్యతిరేకేణ ప్రతిసర్గావస్థాయా అనవస్థితేరితి ॥ ప్రసంగాచ్చ । న ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితం ప్రధానం కారణం । ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వే తస్య సత్యసంకల్పత్వేన సర్గప్రతిసర్గవిచిత్రసృష్టివ్యవస్థాసిద్ధిః ॥ నచ నాద్యం । ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వే వితస్యావాప్తసమస్తకామస్య పరిపూర్ణస్యానవధికాతిశయానందస్య నిరవద్యస్య నిరంజనస్య సర్గప్రతిసర్గవ్యవస్థాహేత్వభావాద్వైషమ్యస్పష్టే । నిర్దయత్వప్రసంగాచ్చ ॥ సమానోయందోషః ఇతి. । పరిపూర్ణస్యాపి లీలార్థప్రవృత్తిసంభవాత్ ॥ సర్వజ్ఞస్య తస్య పరిణామవిశేషాపన్నప్రకృతిదర్శనరూపసర్గప్రతిసర్గవిశేషహేతోస్సంభవాత్ । క్షేత్రజ్ఞకర్మణామేవ విషమసృష్టివ్యవస్థాపకత్వాచ్చ । నన్వేవం క్షేత్రజ్ఞపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మభిరేవ సర్వావస్థాస్సిధ్యంతీతి । కృతమీశ్వరేణాధిష్ఠాత్రేతి పుణ్యాపుణ్యరూపానుష్ఠితకర్మసంస్కృతా ప్రకృతిరేవ పురుషార్థానురూపం ॥ తథా తథా వ్యవస్థయా పరిణంస్యతే । తథా విషాది దూషితా సా మన్నపానాదీనామౌషధవిశేషాప్యాయితానాం చ సుఖదుఃఖహేతుభూతః పరిణామవిశేషో దేశకాలవ్యవస్థయా దృశ్యతే ॥ అతస్సర్గప్రతిసర్గవ్యవస్థా దేవాదివిషమసృష్టిః కైవల్యవ్యవస్థా చ సర్వప్రకారపరిణామశక్తియుక్తస్య ప్రధానస్యైవోపపద్యత ఇతి । అనభిజ్ఞోభవాన్ । పుణ్యాపుణ్యకర్మస్వరూపయోః । పుణ్యాపుణ్యస్వరూపేహి । శాస్త్రైకసమధిగమ్యే ॥ శాస్త్రం చానాదినిధనావిచ్ఛిన్నపాఠసంప్రదాయానాఘ్రాతప్రమాదిదోషగంధాన్ వేదాఖ్యాక్షరరాశిః ॥ నను హ తే తచ్చ పరమపురుషారాధనతద్విపర్యయరూపే కర్మణీ పుణ్యాపుణ్యే తదనుగ్రహనిగ్రహాయత్తే చ తత్ఫలే సుఖదుఃఖే ఇతి వదతి । తథాహ భట్టాచార్యః । ఫలసంబంధస్సయాహి కర్మభిరాత్మానం పిప్రీషతి । స ప్రీతోలం ॥ ఫలాయేతి । శాస్త్రముపర్యాథేతి । తథాచ శృతిః ॥ ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిరితి ॥ తథా భగవతా స్వయమేవోక్తం ॥ యతః ప్రవృత్తిర్భూతానాం యేన సర్వమిదం తతం । స్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విందతి మానవః ఇతి । తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్ ॥ క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిష్వితి ॥ ఇ ॥ స భగవాన్ పరమేశ్వరో వాప్తసమస్తకామస్సర్వజ్ఞస్సర్వేశ్వరస్సత్యసంకల్పః ॥ స్వమహాత్మ్యానుగుణలీలాప్రవృత్తః । ఏతాని కరణాని సమీచీనాన్యేతాన్యసమీచీనానీతి కర్మద్వైవిధ్యం సంవిధాయ ॥ తదుపాదానోచితదేహేంద్రియాదికం । తన్నియమనశక్తిం చ సర్వేషాం క్షేత్రజ్ఞానాం [illegible] నామాస్యేన ప్రదిశ్య స్వశాసనావబోధిశాస్త్రం చ ప్రదర్శ్య తదుపసంహారార్థం చాంతరాత్మతయాను ప్రవిశ్య అనుమంతృతయా చ నియమయన్ తిష్ఠతి । క్షేత్రజ్ఞాస్తు తదాహితశక్తయస్తత్ప్రదిష్టకరణకళేబరాదికాస్తదాధారాశ్చ స్వయమేవ స్వేచ్ఛానుగుణ్యేన పుణ్యాపుణ్యరూపే కర్మణీ ఉపాదదతే । తతశ్చ పుణ్యరూపకర్మకారిణం స్వశాసనానువర్తినం జ్ఞాత్వా ధర్మార్థకామమోక్షైర్వర్ధయతే ॥ శాసనాతివర్తినం చ తద్విపర్యయైర్యోజయతి । అతస్స్వాతంత్ర్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదీని నావకాశం లభంతే ॥ దయా హి నామ ॥ స్వార్థనిరపేక్షా పరదుఃఖాసహిష్ణుతా । సా చ ॥ స్వశాసనాతివృత్తివ్యవసాయిన్యపి వర్తమానా । న గుణాయావకల్పతే ॥ ప్రత్యుతా । పుంస్త్వమేవావహతి ॥ తన్నిగ్రహ ఏవ హి గుణః । అన్యథా ॥ శత్రునిగ్రహాదిషు అగుణత్వప్రసంగాత్ । స్వశాసనాతివృత్తివ్యవసాయనివృత్తిమాత్రేణ సాధుసంకల్పోపచితదుర్విషహానంతాపరాధానంగీకారేణ నిరతిశయసుఖసంవృద్ధయే స్వయమేవ ప్రయతతే । యథోక్తం । తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం ॥ దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాంతి తే ॥ తేషామేవానుకంపార్థమహమజ్ఞానజం తమః । నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతేతి ॥ నతస్మాత్ప్రధానం జగత్కారణం ॥ గోభక్షితతృణాదిపదార్థానామపేక్షితయా క్షీరాద్యాకారేణ పరిణామదర్శనాదచేతనప్రధానస్య స్వాతంత్ర్యేణ ప్రపంచోపాదానత్వం కిం న స్యాదిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

అన్యత్రాభావాచ్చ న తృణాదివత్ ॥ ౪ ॥

తృణాదిపదార్థానాం నిమిత్తాంతరనిరపేక్షతయా క్షీరాద్యాకారేణ పరిణమత్వాత్తద్వదచేతనప్రధానస్యాపి మహదహంకారాదిప్రపంచాకారేణ పరిణామత్వం సంభవతీతి చేన్న । తృణస్యాపి న స్వాతంత్ర్యేణ పరిణామత్వం యుజ్యతే ॥ కుతః ॥ అన్యత్రాభావాచ్చ । వృషభోదరవిద్యమానతృణాదీనాం క్షీరాకారేణ పరిణామాయోగాత్ । స్వాతంత్ర్యేణ పరిణామత్వాంగీకారే సర్వపశుభక్షితతృణాదీనాం క్షీరాకారేణ పరిణామః ప్రసంగః ప్రసజ్యేత । తస్మాత్పరమశివప్రేరణైనైవ తృణాదీనాం క్షీరాకారేణ పరిణామత్వమితి వ్యపదిశ్యతే । ప్రధానస్య స్వతః పరిణామత్వాభ్యుపగమే । పురుషార్థస్యాపేక్షాభావప్రసంగో యుజ్యతే ॥ అచేతనస్య ప్రధానస్య స్వతః పురుషార్థసాధనత్వే ఘటాదీనాం స్వతో జలాకర్షణసిద్ధిరుపపద్యేత । ప్రాజ్ఞా

స్థితత్వేపి ప్రధానం చేతనపురుషార్థత్వం సాధయతీతిచేత్ ॥ తదీశ్వరాయత్తమేవ ॥ అచేతనస్య చేతనానుకూలప్రయోజనేచ్ఛాపరిణామశక్త్యయోగాత్ ॥ నతస్మాత్తస్య స్వతో జగదుపాదానత్వం ॥ పునశ్శంకాంతరం దర్శయతి ॥ * * *

పురుషాశ్మవదితిచేత్తథాపి ॥ ౫ ॥

పురుషాశ్మవదితిచేత్ ॥ యథాలోకే క్షేత్రజ్ఞసన్నిధానాదింద్రియాణాం విషయేషు వ్యాపారః యథాశ్మనామయస్కాంతమణీనాం సన్నిధానాదయస్సూచ్యాదిచలనం తద్వత్పరమశివసాన్నిధ్యాత్ప్రధానస్యాపి మహదాది జగదాకారేణ పరిణామస్సంభవతీతిచేత్తథాపి దోషాణామనిర్మోక్షప్రసంగస్తథాహి । ప్రధానస్య పురుషప్రేరితత్వే ప్రధానం స్వతంత్రమితి స్వాభ్యుపగమవిరోధః । కూటస్థస్య ప్రవర్తకత్వే కూటస్థత్వస్య హానిః ॥ స్వస్య వ్యాపారం వినా ప్రవర్తకత్వాయోగాత్ ॥ పంగోరపి వాగ్వ్యాపారస్యసత్వాత్ ॥ అయస్కాంతస్యాయస్సంనిధిరేవ వ్యాపారః । ప్రధానపురుషసన్నిధిర్నిత్యత్వేన వ్యాపారత్వాయోగః । నిత్యస్యాపి వ్యాపారత్వే ప్రధానప్రవృత్త్యవిచ్ఛేదాదయో దోషాః ద్రష్టవ్యాః । తస్మాత్ప్రధానస్య తత్సన్నిధానాత్స్వతంత్రత్వమపి న సంభవతీతి సూత్రసూచితార్థః । యద్యపి చైతన్యమాత్రవపుః పురుషో నిష్క్రియః । ప్రధానమపి దృక్ఛక్తివికలం ॥ తథాపి । పురుషసన్నిధానాదచేతనం ప్రధానం ప్రవర్తతే ॥ తథాదర్శనాత్ ॥ గమనశక్తివికలదృక్ఛక్తియుక్తపంగుసన్నిధానాత్తచ్చైతన్యోపకృతో దృక్ఛక్తివికలః ప్రవృత్తిశక్తోంధః ప్రవర్తతే । అయస్కాంతసంన్నిధానాచ్చాయః ప్రవర్తతే । ఏవం ప్రకృతిపురుషసంయోగకృతో జగత్సర్గః ప్రవర్తతే। యథోక్తంపురుషస్య దర్శనార్థం కైవల్యార్థం చ పురుషసన్నిధానాత్ప్రధానం సర్గాయ ప్రవర్తత ఇతిచేదత్రోత్తరం ॥ తథాపీతి । ఏవమపి ప్రధానస్య ప్రవృత్త్యసంభవస్తదవస్థ ఏవ పంగోర్గమనశక్తివికలస్యాపి మార్గదర్శనోపదేశాదయః కదాచిత్కాలవిశేషాస్సహాయాస్సంతి ॥ అంధోపి చేతనస్సంస్తదుపదేశాదవగమేన ప్రవర్తతే । తథాయస్కాంతమణేరప్యయస్సమీపాగమనాదయస్సంతి । పురుషస్యతు నిష్క్రియస్య న తాదృశా వికారాస్సంభవంతి । సన్నిధానమాత్రస్య నిత్యత్వేన నిత్యసర్గప్రసర్గో నిత్యముక్తత్వేన బంధాభావోపవర్గాభావాశ్చ ॥ పునశ్శంకాంతరమాహ ॥ * * * * * * * * *

॥ * ॥ అంగిత్వానుపపత్తేశ్చ ॥ ౬ ॥

ప్రళయే గుణత్రయసామ్యావస్థారూపేణ విద్యమానానాం గుణత్రయాణామీశ్వరప్రేరణం వినా పరస్పరమంగాంగిభావానుపపత్తేశ్చ । సాత్త్వికరాజసతామసప్రపంచసృష్టిర్న సంభవతీతి సూత్రసూచితసూక్ష్మార్థః । గుణత్రయాణాముత్కర్షనికర్షనిబంధనాదంగాంగిభావాద్ధి జగత్ప్రవృత్తిః । ప్రతిప్రతిగుణాశ్రయవిశేషాదితి ॥ వదద్భిర్భవద్భిరభ్యుపగమ్యంతే ॥ ప్రళయసర్గావస్థాయాం తు సామ్యావస్థానాం సత్త్వరజస్తమసామన్యోన్యాధిక్యన్యూనత్వాభావాదంగాంగిభావానుపపత్తేర్న జగత్సర్గ ఉపపద్యతే ॥ తథాపి వైషమ్యాభ్యుపగమే నిత్యసర్గప్రసంగః । తస్మాన్న జగత్ప్రధానం జగదుపాదానం ॥ గుణత్రయాణామపి సమప్రాధాన్యేన ప్రవృత్త్యయోగః । కింతు సాత్త్వికసృష్టౌ సత్త్వగుణస్య ప్రాధాన్యం । తదితరయోరుపసర్జనత్వం । ఏవం రాజసతామసయోరపి కాలభేదేన నానావిధస్వభావవిశిష్టప్రధానమేవానుమియ్యత ఇత్యాశంక్య నిరస్యతి ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ అన్యథానుమితౌ చ జ్ఞానశక్తివియోగాత్ ॥ ౭ ॥

అన్యథా నానాస్వభావవిశిష్టత్వేన ప్రధానస్యానుమితావంగీక్రియమాణాయామప్యచేతనస్య జ్ఞానశక్తివియోగాత్ । జ్ఞానశక్త్యభావాత్కాలవిశేషజ్ఞానాయోగాత్సర్వదా జగజ్జనకత్వం న సంభవతీతి భావః । పునశ్శంకాంతరమాహ ॥

॥ * ॥ అభ్యుపగమేప్యర్థాభావాత్ ॥ ౮ ॥

అభ్యుపగమేపి । ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితస్యాస్వాతంత్ర్యేణ పరిణామాంగీకారేపి జడస్య ప్రధానస్య ప్రపంచనిర్మాణేనార్థాభావాద్భోగమోక్షాదిప్రయోజనాభావాత్ప్రపంచజనకత్వమనుపపన్నమితి సూత్రసూచితసూక్ష్మార్థః ॥ ఆనుమానికేన ప్రధానసిద్ధ్యభ్యుపగమేపి ప్రధానేన ప్రయోజనాభావాన్న తదనుమాతవ్యం ॥ పురుషస్య సందర్శనార్థం కైవల్యార్థం తథా ప్రధానస్యేతి ప్రధానస్య ప్రయోజనం ! పురుషభోగాపవర్గావభిమతౌ ॥ తౌ చ న సంభవతః । పురుషస్య చైతన్యమాత్రవపుషో నిష్క్రియస్య నిర్వికారస్య నిర్మలస్య తత ఏవ నిత్యముక్తస్వరూపస్య ప్రకృతిదర్శనరూపభోగస్తద్వియోగరూపాపవర్గశ్చ

నసంభవతి । ఏవంరూపస్యైవ ప్రకృతి సన్నిధానాత్పరిణామవిశేషసుఖదర్శనరూప భోగసంభావనాయాం ప్రకృతిసన్నిధాన స్యనిత్యత్వేన కదాచిదప్యపవర్గో న సిధ్యతి । ప్రయోజనరహితస్యాపి శివస్య పరబ్రహ్మణః లీలయా జగజ్జనకత్వముపపన్నం । అచేతనస్య ప్రధానస్య లీలాసంభవాత్ । తత్కారణత్వమయుక్తం । పునర్దోషాంతరమాహ ॥ ✽ ✽ ✽✽

॥ ✽ విప్రతిషేధాచ్చాసమంజసం ॥ ౯ ॥

విప్రతిషేధాత్ । సకలవేదాంతవిరుద్ధత్వాచ్చ । సాంఖ్యమతమసమంజసమనుపపన్నమితి సూత్రసూచితసూత్రార్థః । విప్రతిషిద్ధం చేదం సాంఖ్యానాం దర్శనం । తథాహి । ప్రకృతేః పదార్థత్వేన దృశ్యత్వేన భోగ్యత్వేన చ ప్రకృతేర్భోక్తారమధిష్ఠాతారం ద్రష్టారం సాక్షిణం చ పురుషమభ్యుపగమ్య ప్రకృత్యైవ సాధనభూతయా తస్య కైవల్యమపి ప్రాప్యం వదంత్యేవ । తస్య నిత్యనిర్వికారచైతన్యమాత్రస్వరూపతయా । అకర్తృత్వం కైవల్యం చ స్వరూపమేవాహుః । తత ఏవ బంధమోక్షసాధనానుష్ఠానం మోక్షం చ ప్రకృతేరేవేత్యాహుః । ఏవంభూతనిర్వికారోదాసీనపురుష సన్నిధానాత్ప్రకృతేరితరేతరాధ్యాసేన సర్గాదిప్రవృత్తిం పురుషభోగాపవర్గార్థత్వం చాహుః । సంఘాతపరార్థత్వాత్ । త్రిగుణాదివిపర్యయాదధిష్ఠానాత్ । పురుషోఽస్తి । భోక్తృత్వాభావాత్కైవల్యార్థప్రవృత్తేశ్చ । తస్మాచ్చ విపర్యాసాత్సిద్ధం । సాక్షిత్వమస్య పురుషస్య కైవల్యం మాధ్యస్థ్యం । ద్రష్టృత్వమకర్తృత్వాభావాశ్చేతి । పురుషవిమోక్షనిమిత్తం తథా ప్రవృత్తిః । ప్రధానస్యేత్యుక్త్వైవమాహుః । తస్మాన్న బధ్యతేనాపి ముచ్యతే నాపి సంసరతి కశ్చిత్ । సంసరతి బధ్యతే ముచ్యతే చ । నానాశ్రయా ప్రకృతిరితి । తథా తస్మాత్తత్సంయోగాదచేతనం చేతనావదివ లింగం । గుణకర్తృత్వే చ తథా కర్తేవ భవత్యుదాసీనః । పురుషస్య దర్శనార్థం కైవల్యార్థం తథా ప్రధానస్య । పంగ్వంధవదుభయోరపి సంయోగస్తత్కృతః సర్గ ఇతి ॥ సాక్షిత్వద్రష్టృత్వభోక్తృత్వాదయో నిత్యనిర్వికారస్య । అకర్తురుదాసీనస్య కైవల్యైకస్వరూపస్య న సంభవంతి । ఏవంరూపస్య తస్యాధ్యాసమూలబంధమోక్షోపి న సంభవతి । అధ్యాసభ్రమయోరపి వికారిత్వాత్ । ప్రకృతేశ్చ జ్ఞానాసంభవః । తయోశ్చేతనధర్మత్వాత్ । అధ్యాసో హి నామ అచేతనస్యాతస్మిన్నన్యధర్మానుసంధానం । స చ చేతనధర్మో వికారశ్చ । స చ పురుషస్య ప్రకృతిసన్నిధిమాత్రేణాధ్యాసాదయస్సంభవంతి నిర్వికారత్వాదేవ సంభవంతి చేత్ । నిత్యం ప్రసజ్యేరన్ । సన్నిధేరకించిత్కారణత్వం చ । న విలక్షణత్వాదిత్యత్ర ప్రతిపాదితం । ప్రకృతేరేవ సంసరతి బధ్యతే ముచ్యతే చేత్ । కథం నిత్యముక్తస్య పురుషస్యోపకారిణీ సేత్యుచ్యతే । వదంతి హి । నానావిధైరుపాయైరుపకారిణ్యనుపకారిణః పుంసః గుణవత్యగుణస్య సతస్తస్యార్థమపార్థకం చరతీతి । తథా ప్రకృతిర్యేన పురుషేణ యథా స్వభావా దృష్టా । తస్మాత్పురుషాత్తదానీమేవ నివర్తత ఇతి చాహుః । రంగస్య దర్శయిత్వా నివర్తతే నర్తకీ యథా నృత్యాత్ । పురుషస్య తథాత్మానం ప్రకాశ్య నివర్తతే ప్రకృతిః । ప్రకృతేస్సుకుమారతరం న కించిదస్తీతి మే మతిర్భవతి । యా దృష్టాస్మీతి పునర్న దర్శనముపైతి పురుషస్యేతి । తదప్యసంగతం । పురుషో హి నిత్యముక్తత్వాన్నిర్వికారత్వాన్న తాం కదాచిదపి పశ్యతి । నాధ్యస్యతి చ । స్వయం చ । స్వాత్మానం న పశ్యత్యచేతనత్వాత్ । పురుషస్యాప్యాత్మదర్శనం స్వదర్శనమితి । నాధ్యస్యతి చ । స్వయమచేతనత్వాత్ । పురుషస్య దర్శనరూపవికారాసంభవాత్ । అతస్సన్నిధిమాత్రమేవ దర్శనమిత్యుచ్యతే । సన్నిధేర్నిత్యత్వేన నిత్యదర్శనప్రసంగ ఇత్యుక్తం । స్వరూపాతిరిక్తకాదాచిత్కసన్నిధిరపి నిత్యనిర్వికారస్య నోపపద్యతే । కించ మోక్షహేతుస్తు స్వసన్నిధానరూపమేవ దర్శనం చేత్ । బద్ధహేతురపి । తదేవేతి । నిత్యవద్బంధో మోక్షశ్చ స్యాతాం । అయథాదర్శనం బంధహేతుః । యథావత్స్వరూపదర్శనం మోక్షహేతురితి చేత్ । ఉభయవిధస్యాపి దర్శనస్య సన్నిధానరూపతానతిరేకాత్సదోభయప్రసంగ ఏవ । సన్నిధేర్నిత్యత్వే తస్య హేతురన్వేషణీయః । తస్యాపి త్వనవస్థా । అద్వైతద్వేషపరిజిహీర్షయా స్వరూపసద్భావ ఏవ సన్నిధిరితి । తదా స్వరూపస్య నిత్యత్వే న నిత్యవద్బంధమోక్షౌ । అత ఏవ మహద్విప్రతిషేధాత్సాంఖ్యానాం దర్శనమసమంజసం । యేఽపి కూటస్థనిత్యనిర్విశేషస్వప్రకాశచిన్మాత్రం బ్రహ్మ । అవిద్యాసాక్షిత్వేనాపారమార్థికబంధమోక్షభాగితి వదంతి । తేషామప్యుక్తరీత్యా విద్యాసాక్షిత్వాధ్యాసాద్యసంభవాదసామంజస్యమేవ । ఇయాంస్తు విశేషః । సాంఖ్యా జననమరణప్రతినియమాదివ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థం పురుషబహుత్వమిచ్ఛంతి । తే తు తదపి నేచ్ఛంతీతి సుతరామసామంజస్యం । యత్తు ప్రకృతేః పారమార్థ్యాపారమార్థ్యవిభాగేన వైషమ్యముక్తం । తదయుక్తం । పారమార్థికత్వేఽప్యపారమార్థికత్వేఽపి । నిత్యనిర్వికారస్వప్రకాశైకరసచిన్మాత్రస్యావ్యతిరిక్తసాక్షిత్వాద్యనుపపత్తేః పారమార్థికత్వే తు తస్యాః దృశ్యత్వబాధ్యత్వాభ్యుపగమాత్సుతరామసంగతం । ఔపాధికభేదాభేదవాదేఽప్యుపాధిసంబంధినో బ్రహ్మణోఽయమేవ స్వభావ ఇత్యుపాధిసంబంధాద్యనుపపత్తేరసామంజస్యం పూర్వమేవోక్తమితి సిద్ధం । ఏవం సాంఖ్యమతం నిరాకృత్య వైశేషికనైయాయికమతం నిరాకరోతి ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

మహద్దీర్ఘవద్వా హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం ॥ ౧౦ ॥

కారణగుణా హి కార్యగుణారంభకా ఇతి న్యాయాత్ । జ్ఞానానందాత్మకేశ్వరోపాదానత్వే జగతస్తద్ధర్మాత్మకత్వం స్యాదితి చేత్ । హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం । హ్రస్వాభ్యాం పరిమండలాభ్యాం పరమాణుభ్యాం మహత్పరిమాణాపేక్షయా । అధికపరిణామవిశిష్టం । దీర్ఘం చ ॥ ద్వ్యణుకం చ యథోపపద్యతే । తథా జ్ఞానానందాత్మకేశ్వరాజ్జడదుఃఖాత్మకచేతనాచేతనప్రపంచకారణత్వం సముచితమితి సూత్రసూచిత సూత్రార్థః । చేతనాచేతనాత్మకత్వేన ప్రపంచస్యోపపన్నత్వాత్ । జగతః పరమాణుకారణత్వం బ్రహ్మకారణత్వం వేతి సంశయః । కారణగుణాః కార్యే స్వసమానజాతీయగుణారంభకా ఇతి న్యాయేన । జడదుఃఖాత్మకస్య ప్రపంచస్య ప్రజ్ఞానం చాత్మకస్య బ్రహ్మణః పరిణామత్వం నోపపద్యతే ॥ పరమాణ్వాదీనామచేతనత్వేన చేతనక్షేత్రజ్ఞకర్మానుగుణేశ్వరప్రేరణయా ద్వ్యణుకత్ర్యణుకాదిక్రమేణ పరమాణూనామేవ జగత్కారణత్వం సమంజసమితి ప్రాప్తే వదామః । ప్రధానకారణవాదవద్వ్యాఖ్యాభాసప్రాధాన్య పరమాణుకారణవైశేషికమతవాదోఽప్యసమంజసం । మహద్దీర్ఘవద్వా హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం ॥ ఇతి ॥ అసమంజసమితి వర్తతే । వాశబ్దశ్చార్థే । హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం ॥ ద్వ్యణుకపరమాణుభ్యాం ॥ మహద్దీర్ఘవత్ । త్ర్యణుకోత్పత్తివాదవత్ ॥ అన్యచ్చ తదభ్యుపగతం సర్వమసమంజసం ॥ పరమాణుభ్యో ద్వ్యణుకాదిక్రమేణ జగదుత్పత్తివాదవదస్యాప్యసమంజసమిత్యర్థః ॥ తథా హి ॥ తంతుప్రభృతయో హ్యవయవాః స్వం శ్లిష్టద్భిః పార్శ్వైస్సంయుజ్యమానా అవయవినముత్పాదయంతి ॥ పరమాణవోఽపి స్వకీయైః శ్లిష్టద్భిః పార్శ్వైస్సంయుజ్యమానా ఏవ ద్వ్యణుకాదీనాముత్పాదకా భవేయుః ॥ అన్యథా పరమాణూనాం ప్రదేశభేదాభావేన సతి సహస్రపరమాణుసంయోగేఽప్యేకస్మాత్పరమాణోరనతిరిక్తపరిమాణతయా । అణుత్వహ్రస్వత్వమహత్త్వదీర్ఘత్వాద్యసిద్ధిస్స్యాత్ ॥ ప్రదేశభేదాభ్యుపగమే పరమాణవోఽపి స్వాంశాః స్వకీయైరంశైః ॥ తే చ స్వకీయైరంశైరిత్యనవస్థా న వాచ్యం । అవయవాల్పత్వమహత్త్వాభ్యాం హి సర్షపమహీధరయోర్వైషమ్యం ॥ పరమాణోరప్యనంతావయవత్వే అవయవానంత్యసామ్యాత్సర్షపమహీధరయోర్వైషమ్యాసిద్ధేః । అవయవాపకర్షకాష్ఠావశ్యాభ్యుపగమనీయేతి । పరమాణూనాం ప్రదేశభేదాభావేన త్వేకపరమాణుపరిమాణాతిరేకి పరిమాణం న జాయతేతి । సర్షపమహీధరయోర్వైషమ్యాసిద్ధిః ॥ కింపర్మ ఇతి చేద్వైదికైః పక్షః పరిగృహ్యతాం । యత్తు పరైర్బ్రహ్మకారణవాదదూషణపరిహారపరమిదం వ్యాఖ్యాతం ॥ తదతదసంగతం నః పౌనరుక్త్యం చ । బ్రహ్మకారణవాదే పరోక్తాన్దోషాన్పూర్వస్మిన్పాదే పరిహృత్య పరపక్షప్రతిక్షేపో హ్యస్మిన్పాదే క్రియతే ॥ చేతనాద్బ్రహ్మణో జగదుత్పత్తిసంభవశ్చ న విలక్షణత్వాదిత్యత్రైవ ప్రపంచితః । అతో హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం మహద్దీర్ఘాణుహ్రస్వోత్పత్తివదన్యచ్చ తదభ్యుపగతం సర్వమసమంజసమిత్యేవ సూత్రార్థః ॥ కిమతోఽన్యదసమంజసమిత్యత ఆహ ॥

ఉభయథాపి న కర్మాతస్తదభావః ॥ ౧౧ ॥

పరబ్రహ్మణః శివస్య । క్షేత్రజ్ఞానాం వా పరమాణుప్రేరకత్వం ॥ ఉభయథాపి । పక్షద్వయేఽపి పరమాణూనాం కర్మ చలనం న సంభవతీతి ॥ క్షేత్రజ్ఞపరమేశ్వరయోరుభయోరపి । నిరవయవత్వేన నిరవయవక్షేత్రజ్ఞానాం నిరవయవపరమాణుభిస్సహ సంయోగసంబంధాభావాద సంబంధయోః క్షేత్రజ్ఞపరమేశ్వరయోః ప్రేరకత్వాభావాదతస్తదభావః ॥ అతశ్చలనాభావాత్ ॥ తదభావః పరమాణూనామన్యోన్యసంయోగాభావః । తథా చ ద్వ్యణుకత్ర్యణుకాదిజగదుద్భవో న సంభవతీతి సూత్రసూచితసూక్ష్మభావః ॥ పరమాణుకారణవాదే హి పరమాణుగతకర్మజనితతత్సంయోగపూర్వకద్వ్యణుకాదిక్రమేణ జగదుత్పత్తిరిష్యతే । తత్ర నిఖిలజగదుత్పత్తికారణభూతపరమాణుగతమాద్యం కర్మాదృష్టకారితమిత్యభ్యుపగమ్యతే ॥ అగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనం । వాయోస్తిర్యగ్గమనమణుమనసోశ్చాద్యం కర్మేత్యదృష్టకారితానీతి । తదిదం పరమాణుగతం । కర్మ స్వగతాదృష్టకారితం । ఆత్మగతాదృష్టకారితం వా ॥ ఉభయథాపి న సంభవతి । క్షేత్రజ్ఞపుణ్యపాపానుష్ఠానజనితస్యాదృష్టస్య పరమాణుగతత్వాసంభవాత్ సంభవే చ । సదోత్పాదకత్వప్రసంగః ॥ ఆత్మగతస్య చాదృష్టస్య పరమాణుగతకర్మోత్పత్తిహేతుత్వం న సంభవతి ॥ అథాదృష్టవదాత్మసంయోగాదణుషు కర్మోత్పత్తిః । తదా తస్యాదృష్టప్రవాహస్య నిత్యత్వేన నిత్యసర్గప్రసంగః ॥ న చాదృష్టం విపాకాపేక్షం । ఫలాయాలం ॥ కానిచిదదృష్టాని తదానీమేవ విపచ్యంతే । కానిచిజ్జన్మాంతరే । కానిచిత్కాలాంతరే । అతో విపాకాపేక్షత్వాన్న సర్వదోత్పాదకత్వప్రసంగ ఇతి । నైతత్ । అనంతైరాత్మభిరసంకేతపూర్వకమయుగపదనుష్ఠితానేకవిధకర్మజనితానామదృష్టానామేకస్మిన్కాలే ఏకరూపవిపాకస్యాప్రామాణికత్వాదతో యుగపత్సర్వసం[illegible] నుపపద్యతే । న చేశ్వరేచ్ఛాభిహితవిశేషా

దృష్టసంయోగాదణుషు కర్మానుమానికేశ్వరాసిద్ధేః । శాస్త్రయోనిత్వాదిత్యత్రోపపాదితత్వాదతో జగదుత్పత్తేరణుగతకర్మపూర్వకత్వాభావః । పునర్దోషాంతరమాహ ॥ * * * * * * * * *

సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ సామ్యాదనవస్థితేః ॥ ౧౨ ॥

ఉక్తనైయాయికమతే । తంతుపటయోస్సమవాయపరిగ్రహాత్ । సామ్యాత్సమవాయసంబంధస్యాపి సంయోగసంబంధతుల్యత్వాత్ । ఘటపటసంయోగస్య యథా సంబంధాంతరమంగీకృతమేవం తంతుపటసమవాయస్యాపి ద్వితీయస్సంబంధాంతరం వక్తవ్యమేవం ద్వితీయస్య సంబంధస్యాపి తృతీయస్సంబంధాంతరం వివక్షితవ్యం । తథా చ । అనవస్థితేః । అనవస్థాప్రసంగాత్ । న నైయాయికమతమయుక్తమితి సూత్రసూచితసూత్రభావః । సమవాయాభ్యుపగమాచ్చాసమంజసం కుతః । సామాన్యాదనవస్థితేః । సమవాయస్యాప్యవయవిజాతిగుణవదుపపాదకాంతరాపేక్షాసామ్యాదుపపాదకాంతరస్యాపి తథేత్యనవస్థితేరసమంజసమేవ ॥ ఏతదుక్తం భవతి । అయుతసిద్ధానామాధారాధేయభూతానామిహప్రత్యయహేతుస్సంబంధః । స సమవాయ ఇతి । సమవాయోఽభ్యుపగమ్యతే ॥ అపృథక్సిద్ధ్యుపలబ్ధీనాం జాతియ్యానాం తథాభావస్య నిర్వాహకత్వేన చేత్సమవాయోఽభ్యుపగమ్యతే । సమవాయస్యాపి తత్సామ్యాత్తథాభావహేతురన్వేషణీయః ॥ తస్యాపి తథేత్యనవస్థితిః । సమవాయస్య తదపృథక్సిద్ధత్వం స్వభావ ఇతి । పరికల్ప్యతే చేత్ । జాతిగుణానామేవైష స్వభావః పరికల్పనీయః । న పునరదృష్టచరం । సమవాయమభ్యుపగమ్య తస్యైష స్వభావ ఇతి ॥ కల్పయితుం యుక్తమితి వ్యాచక్షతే ॥ సమవాయస్య నిత్యత్వే చానిత్యత్వే దోషస్సమానోఽయం । నిత్యత్వే దోషాంతరం చాహ ॥ * * * * *

నిత్యమేవ చ భావాత్ ॥ ౧౩ ॥

సమవాయస్య సంబంధత్వాత్సంబంధస్య నిత్యత్వే సంబంధినోర్జగతశ్చ నిత్యమేవ భావాదసమంజసం ॥ అపి చ । పరమాణూనాం నిత్యత్వం । సర్వదా భావాత్ ॥ దృష్టత్వాత్ ॥ ప్రళయేఽపి సృష్టిప్రసంగః ॥ న చేశ్వరప్రేరణావశాత్ ॥ కదాచిదేవ సృష్టిర్న సర్వదేతి వాచ్యం । నిరవయవేశ్వరస్య నిరవయవపరమాణుభిస్సహ సంయోగసంబంధాభావేన ప్రేరకత్వమేవ న సంభవతీతి పూర్వమేవోక్తత్వాదితి భావః ॥ పునర్దోషాంతరమాహ ॥ * * * * *

రూపాదిమత్వాచ్చ విపర్యయో దర్శనాత్ ॥ ౧౪ ॥

ఉక్త । నైయాయికమతే పృథివ్యప్తేజోవాయుపరమాణూనాం ! రూపరసగంధస్పర్శవిశిష్టత్వాంగీకారాద్విపర్యయః ॥ అనిత్యత్వసావయవత్వాదిదోషప్రసంగస్స్యాత్ । కుతః ॥ దర్శనాత్ । రూపాదిమతాం ఘటాదీనామనిత్యత్వసావయవత్వదర్శనాత్ ॥ తథా చ పరమాణూనామప్యనిత్యత్వే ద్వ్యణుకాదిజగత్కారణత్వం న సంభవతీతి సూత్రసూచితసూత్రాభిప్రాయః । పరమాణూనాం పార్థివాప్యతైజసవాయవీయానాం చతుర్విధానాం రూపరసగంధస్పర్శవత్త్వాభ్యుపగమాదభిమతనిత్యత్వసూక్ష్మత్వనిరవయవత్వాదివిపర్యయేణానిత్యత్వస్థూలత్వసావయవత్వాదికం ప్రసజ్యతే । రూపాదిమతాం ఘటాదీనామనిత్యత్వతథావిధకారణాంతరారబ్ధత్వాదిదర్శనాత్ । న హి దర్శనానుగుణ్యేనాదృష్టార్థః కల్ప్యమానః । స్వాభిమతవిశేషే వ్యవస్థాపయితుం శక్యః ॥ దర్శనానుగుణ్యేన నా పరమాణూనాం రూపాదిమత్వం త్వయా కల్ప్యతే । అతోఽప్యసమంజసం ॥ అస్మాద్దోషపరిజిహీర్షయా పరమాణూనాం రూపాదిమత్వం నాభ్యుపగమ్యతే । తత్రాహ ॥ * *

ఉభయథా చ దోషాత్ ॥ ౧౫ ॥

న కేవలం పరమాణూనాం రూపాదిమత్త్వాభ్యుపగమ ఏవ దోషః ॥ రూపాదివిరహితేఽపి । కారణగుణపూర్వకత్వాత్కార్యగుణానాం పృథివ్యాదయో రూపాదిహీనాస్స్యుః । తత్పరిజిహీర్షయా రూపాదిమత్వాభ్యుపగమే పూర్వోక్త దోష ఇత్యుభయథా చ దోషాదసమంజసం । పునర్దోషాంతరమాహ ॥ * * * * * *

అపరిగ్రహాచ్చాత్యంతమనపేక్షా ॥ ౧౬ ॥

కాపిలయోగాదిమతపక్షస్య శ్రుతిన్యాయవిరోధపరిత్యక్తస్యాపి సత్కార్యవాదాదినా క్వచిదంశే వైదికైర్మన్వాదిభిశ్చ పరిగ్రహోఽప్యస్తి । కాణాదపక్షస్య పూర్వపక్షస్యాప్యయోగ్యత్వేన మన్వాదిశిష్టైరపరిగృహీతత్వాదనుపపన్నత్వాచ్చాత్యంతమనపేక్షైవ మోక్షార్థిభిరితి వేదితవ్యం । ఏవం వైశేషికాదిమతం నిరాకృత్య బౌద్ధమతం నిరాకరోతి ॥ * * *

సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రాప్తిః ॥ ౧౮ ॥

బౌద్ధాస్త్రివిధాశ్చతుర్విధాః ॥ జ్ఞానార్థోభయాస్తిత్వవాదినః । జ్ఞానార్థోభయనాస్తిత్వవాదినః । జ్ఞానమాత్రాస్తిత్వవాదినః ॥ జ్ఞానమాత్రనాస్తిత్వవాదినఇతి ॥ ప్రథమమభ్యుభయాస్తిత్వవాదినాం మతం నిరస్యతే । తన్మతమేవం దర్శితం । గంధపరమాణుసమష్టిరేవక్షితిః ॥ రసపరమాణుకదంబం సలిలం ॥ రూపపరమాణుబృందోగ్నిః ॥ స్పర్శపరమాణుసముదాయస్సమీరణఇతివ్యపదిశ్యతే । తజ్జాతీయానిచేతనాచేతనగాత్రాణి ॥ ఘటపటాదయశ్చపరమాణుపుంజఏవ ॥ గగనారవిందవదాకాశస్సర్వదాత్యంతాభావః ॥ సోపద్రవజ్ఞానసంతానాత్మకోజీవః ॥ నిరుపద్రవజ్ఞానసంతానరూపవానీశ్వరఇతి కించ । బాహ్యాభ్యంతరభేదేనసముదాయోద్వివిధః । బాహ్యఃపృథివ్యాదిః । అంతరశ్చిత్తచైత్యాత్మకస్సముదాయద్వయమేవసర్వం జగదితి ॥ తథాహి ॥ బాహ్యసముదాయస్యపరమాణవఃకారణం ॥ తేచచతుర్విధాః । పార్థివాప్యతైజసవాయవీయాః । తేభ్యోయుగపత్పుంజీభూతేభ్యస్సముదాయోబాహ్యోజాయతే । ఆంతరసముదాయస్యస్కంధపంచకం । కారణం । రూపవిజ్ఞానవేదనాసంజ్ఞాసంస్కారరూపాః పంచస్కంధాః । చిత్తేననిరూప్యమాణశబ్దస్పర్శాదయోరూపస్కంధః । తదభివ్యక్తిర్విజ్ఞానస్కంధః । తజ్జన్యదుఃఖం వేదనాస్కంధః । దేవదత్తాదినామసంజ్ఞాస్కంధః ॥ తేషాం వాసనాసంస్కారస్కంధః ॥ తేభ్యఃపుంజీతేభ్యస్సముదాయోజాయతఇతివదంతి । తన్మతసిద్ధభూతచతుష్టయవాదోనిరస్యతే ॥ ఉభయహేతుకే ॥ భూతభౌతికాత్మకేపరమాణుపుంజే పరిగృహ్యమాణేపితదప్రాప్తిః । తస్యసముదాయస్యఅప్రాప్తేః । అనుపపత్తేః ॥ తస్మాదేతేభ్యోజ్ఞానామీశ్వరస్యచక్షణికజ్ఞానసంతానాత్మకత్వేననానిత్యతయాక్షణికపరమాణుమేలనకర్తృత్వాసంభవాదిసూత్రసూచితసూత్రభావః । తావదత్రవైశేషికాఃపరమాణుభేదేనశరీరాదేరాశుతరధ్వంసత్వవ్యవస్థాపనాదాత్మనః । స్థాయిత్వాంగీకారాచ్చార్థవైనాశికస్సర్వక్షణికవాదిస్తుపూర్ణవైనాశికఇతినిర్దిశ్యతే ॥ వైనాశికవైశేషికమతనిరాకరణాత్పరంపూర్ణవైనాశికమతం బుద్ధిస్థమిదానీంనిరాక్రియతే । తస్మాదేతరదవాంతరసంగతిర్నూహ్యా ॥ తత్రతావద్బుద్ధమునిసిద్ధాగమస్తువైభాషికసౌత్రాంతికవిజ్ఞానావిజ్ఞానకసర్వశూన్యకాఖ్యచతుర్విధశిష్యప్రవృత్తివైచిత్ర్యాచ్చతుర్విధోభవతి । తత్రవైభాషికసౌత్రాంతికయోర్జ్ఞానం । తదతిరిక్తపదార్థాశ్చసర్వేక్షణికాస్సత్యభూతాస్సంతి । పరమయంభేదః ॥ వైభాషికస్యఘటాదిపదార్థాఃప్రత్యక్షాః ॥ సౌత్రాంతికస్యతుజ్ఞానమేవఘటపటాద్యాకారేణోత్పద్య । తేనాకారేణప్రత్యక్షాప్రత్యక్షఘటాద్యర్థయోగమ్యంతఇతివదంతి ! తత్రోదా । వైభాషికసౌత్రాంతికయోర్బాహ్యార్థాస్తిత్వావిశేషాత్తయోర్మతమేకీకృత్యతన్మతంప్రమాణమూలంభ్రాంతిమూలంవేతిసందిహ్యతే ॥ తదుభయధర్మాణామపిద్యోతనాత్ । వేదవిరుద్ధప్రత్యక్షసిద్ధత్వాచ్చ ॥ పార్థివాప్యతైజసవాయవీయపరమాణుసంఘాతాత్మకభూతభౌతికబాహ్యార్థాంశ్చిత్తచైత్యరూపాభ్యంతరార్థాన్ । ప్రత్యక్షానుమానసిద్ధానభ్యుపయంతి । అన్యేతుబాహ్యార్థాన్సర్వాన్పృథివ్యాదీన్విజ్ఞానానుమేయానువదంతి । అపరేత్వర్థశూన్యం విజ్ఞానమేవపరమార్థసత్ । బాహ్యార్థాస్తుస్వప్నార్థకల్పాఇత్యాహుః । త్రయోప్యేతేస్వాభ్యుపగతంవస్తుక్షణికమాచక్షతే । ఉక్తభూతభౌతికచిత్తచైత్యవ్యతిరిక్తమాకాశాదికంస్వరూపేణైవనానుమన్యతే । అన్యేతుసర్వశూన్యత్వమేవసంగిరంతే । తత్రయేబాహ్యార్థాస్తిత్వవాదినః । తేతావన్నిరస్యంతే । తేచైవమన్యంతే । రూపరసస్పర్శగంధస్వభావాఃపార్థివాఃపరమాణవః । రూపరసస్పర్శస్వభావాశ్చాప్యాః । రూపస్పర్శస్వభావాశ్చతైజసాః । స్పర్శస్వభావాశ్చవాయవీయాః । పృథివ్యప్తేజోవాయురూపేణసంహన్యంతే । తేభ్యశ్చపృథివ్యాదిభ్యఃశరీరేంద్రియవిషయసంఘాతాభవంతి । తత్రచ । శరీరాంతర్వర్తిగ్రాహకాభిమానారూఢోవిజ్ఞానసంతానఏవాత్మత్వేనావతిష్ఠతే । తతఏవసర్వోలౌకికోవ్యవహారఃప్రవర్తతఇతి । ప్రాప్తేతత్రాభిధీయతే । సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రాప్తిః । యోయమణుహేతుకఃపృథివ్యాదిభూతాత్మకస్సముదాయః । యశ్చపృథివ్యాదిహేతుకశరీరేంద్రియవిషయరూపస్సముదాయః । తస్మిన్నుభయహేతుకేపిసముదాయేతదప్రాప్తిరోనుపపద్యతే । జగదాత్మకసముదాయోత్పత్తిర్నోపపద్యతఇత్యర్థః । పరమాణూనాంపృథివ్యాదిభూతానాంచక్షణికత్వాభ్యుపగమాత్ । క్షణధ్వంసినఃపరమాణవోభూతానిచకదాసంహతౌవ్యాప్రియంతే । కదావాసంహన్యంతే ॥ కదావిజ్ఞానవిషయభూతాః । కదాచహానోపాదానాదివ్యవహారాస్పదతాంభజంతే । కోవావిజ్ఞానాత్మా । కంచవిషయంస్పృశతి । కశ్చవిజ్ఞానాత్మాకమర్థంకదావేదయతే । కంవావిదితమర్థంకశ్చకదోపాదత్తే । స్పృష్టాహినష్టః । స్పృష్టశ్చనష్టః । తథావేదితా విదితశ్చనష్టః ॥ కథంచాన్యేనస్పృష్టమన్యోవేదయతే । కథంచాన్యేనవిదితమర్థమన్యఉపాదత్తే । సంతానానామేకత్వేపిసంతానిభ్యోతిరిక్తత్వాభ్యుపగమానతన్నిబంధనం । వ్యవహారాదికముపపద్యతే

అహమర్థఏవ ! ఆత్మాసచజ్ఞాతైవేతిచోపపాదితంపురస్తాత్ ॥ తస్మాత్తన్మతంభ్రాంతిమూలమేవేతిసిద్ధం ॥ హేత్వంతరమాహ ॥

ఇతరేతరప్రత్యయత్వాదుపపన్నమితిచేన్నసంఘాతభావానిమిత్తత్వాత్ ॥ ౧౮ ॥

అవిద్యాదీనామితరేతరహేతుత్వేనోపపన్నం ॥ సంఘాతభావాదికమితిచేత్ । ఏతదుక్తంభవతి - యద్యపిక్షణికాస్సర్వేభావాః ॥ తదాప్యవిద్యయైతత్సర్వముపపద్యతే ॥ అవిద్యాహినామ । విపరీతబుద్ధిః ॥ క్షణికాదిషుస్థిరత్వాదిగోచరా ॥ తయాసంస్కారాఖ్యాః రాగద్వేషాదయోజాయంతే । తతశ్చిత్తాభిజ్వలనరూపంవిజ్ఞానం । తతశ్చనామాఖ్యాశ్చిత్తచైత్యాః ॥ పృథివ్యాదికంచరూపిద్రవ్యం । తతష్షడాయతనాఖ్యమింద్రియషట్కం । తతస్స్పర్శాఖ్యాఃకాయాః ॥ తతోవేదనాదయః । తతశ్చపునరప్యవిద్యాదయోయథోక్తా ఇత్యనాదిరియమవిద్యాదికానామన్యోన్యమూలాచక్రపరివృత్తిః ॥ ఏతచ్చసర్వంపృథివ్యాదిభూతభౌతికసంఘాతమంతరేణనోపపద్యతే । తస్మాత్సంఘాతభావాదికముపపన్నమితిప్రాప్తే ॥ తత్రోత్తరం ॥ నతత్సంఘాతభావానిమిత్తత్వాదితి ॥ నైతదుపపద్యతే ; ఏషామవిద్యాదీనాంపృథివ్యాది భూతభౌతికసంఘాతభావంప్రత్యనిమిత్తత్వాత్ । నఖల్వస్థిరాదిషుస్థిరత్వాదిబుద్ధ్యాత్మికావిద్యాతన్నిమిత్తరాగద్వేషాద యోవార్థాంతరస్యక్షణికస్యసంహతిహేతుతాంప్రతిపద్యంతే । శుక్తికారజితాదిబుద్ధిర్హినశుక్త్యాద్యర్థసంహతిహేతుర్భవతి ॥ కించ । యస్యక్షణికస్యస్థిరత్వబుద్ధిఃసతదైవనష్టఇతి । కస్యరాగాదయఉత్పద్యంతే ॥ సంస్కారాశ్రయంస్థిరమేకంద్రవ్యమనభ్యుపగచ్ఛతాం । సంస్కారానువృత్తిరపినశక్యాకల్పయితుమితిసిద్ధం ॥ పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

ఉత్తరోత్పాదేచపూర్వనిరోధాత్ ॥ ౧౯ ॥

ఇతశ్చక్షణికత్వపక్షేజగదుత్పత్తిర్నోపపద్యతే ॥ ఉత్తరక్షణోత్పత్తికాలేపూర్వక్షణస్యవినష్టత్వాత్ । తస్యోత్తరక్షణంప్రతిహేతుత్వానుపపత్తేః । అభావస్యహేతుత్వేసర్వంసర్వత్రసర్వదోత్పద్యేత । అథపూర్వక్షణ వర్తిత్వమేవహేతుత్వమిత్యుచ్యతే । ఏవంతర్హి ॥ కశ్చిదేవఘటక్షణస్సదుత్తరకాలభావినాం సర్వేషామేవగోమహిషాశ్వఘటపటాదీనాం । త్రైలోక్యవర్తినాంహేతుస్స్యాత్ । అథైకజాతీయస్యైవపూర్వక్షణవర్తినోహేతుత్వమిష్యతే । తథాపిసర్వదేశవర్తినాముత్తరక్షణభావినాంఘటానామేకఏవపూర్వక్షణవర్తీఘటోహేతుస్స్యాత్ ॥ అథైకస్యైవహేతురేకఇతిమానుషే । తథాపికస్యైకస్యాసౌహేతురితినజ్ఞాయతే ॥ అథయస్మిన్దేశేయోఘటక్షణస్థితః ॥ తద్దేశసంబంధినఏవోత్తరఘటక్షణస్యాసౌహేతురితి । కిందేశస్యస్థిరత్వంమనుషే ॥ కించ । చక్షురాదిసంప్రయుక్తస్యార్థస్యజ్ఞానోత్పత్తికాలేనవస్థితత్వాన్నకస్యచిదర్థస్యజ్ఞానవిషయత్వంసంభవతీతివేదితవ్యం పునర్హేత్వంతరేణనిరాకరోతి ॥ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

అసతిప్రతిజ్ఞోపరోధోయౌగపద్యమన్యథా ॥ ౨౦ ॥

అసత్యపిహేతౌకార్యముత్పద్యతేచేత్ ॥ సర్వంసర్వత్రసర్వదోత్పద్యేతేత్యుక్తం ॥ నకేవలముత్పత్తివిరోధఏవ । ప్రతిజ్ఞాచ ॥ భవతాముపరుధ్యేత ॥ అధిపతిసహకార్యాలంబనసమనంతర ప్రత్యయాచ్చతుర్భ్యోవిజ్ఞానోత్పత్తౌహేతవఇతి । వఃప్రతిజ్ఞా । అధిపతిః । ఇంద్రియం । అథప్రతిజ్ఞానుపరోధాయఘటక్షణేస్థితఏవఘటక్షణాంతరోత్పత్తిరిష్యతే । తథాచసతిద్వయోఃకార్యకారణయోః ఘటక్షణయోర్యౌగపద్యేనోపలబ్ధిఃప్రసజ్యేత । నచతథోపలభ్యతే ॥ క్షణికత్వప్రతిజ్ఞాచైవంహీయేత । క్షణికత్వంస్థితమితి చేదింద్రియసంప్రయోగజ్ఞానయోర్యౌగపద్యంప్రసజ్యేత ॥ ఇతివాచ్యం ॥ పునర్హేత్వంతరందర్శయతి ॥ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధాప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్ ॥ ౨౧ ॥

ప్రతిసంఖ్యానిరోధోనామ ! పాషాణప్రక్షేపాదినాబుద్ధిపూర్వకఘటపటాదిభౌతికపదార్థనాశః । అప్రతిసంఖ్యానిరోధోనామ । కాలవశాత్స్వతఏవపృథివ్యాదిమహాభూతనాశః ॥ తయోఃప్రతిసంఖ్యానిరోధయోరప్రాప్తిరనుపపత్తిఃకుతః ॥ అవిచ్ఛేదాత్ ॥ బౌద్ధమతేపూర్వాపూర్వ పరమాణూనాముత్తరోత్తర పరమాణూన్ప్రతిస్వాంశత్వేనకారణత్వాంగీకారాజ్జడాదీనాంపరమాణూనాం కాలవిశేషపరిజ్ఞానా భావాత్పరమాణుసంతానానాం కదాపివిచ్ఛేదానుపపత్తేరిత్యర్థః । తథాచబౌద్ధమతేసృష్టిప్రళయావుభావప్యనుపపన్నావితి సూత్రసూచితసూక్ష్మభావః । ఏవంతావదసతఉత్పత్తిర్నిరస్తా । సతోనిరన్వయవినాశోపి నోపపద్యతఇత్యుచ్యతే । క్షణికత్వవాదిభిర్ముద్గరాభి ఘాతాద్యనంతరభావితయోపలబ్ధి

యోగ్యస్సదృశసంతానావసానరూపః స్థూలోఽయం సదృశసంతానప్రతిక్షణభావీ చోపలబ్ధ్యనర్హస్సూక్ష్మశ్చ యో నిరన్వయో వినాశః । ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధశబ్దాభ్యామభిధీయేతే । తౌ న సంభవత ఇత్యర్థః । కుతః । అవిచ్ఛేదాత్ । సతో నిరన్వయవిచ్ఛేదాసంభవాత్ ॥ అసంభవశ్చ । సత ఉత్పత్తివినాశౌ నామావస్థాంతరాపత్తిరేవ । అవస్థాయోగి తు ద్రవ్యమేకమేవ స్థిరమితి కారణాదనన్యత్వం కార్యస్యోపపాదయద్భిరస్మాభిః ॥ తదనన్యత్వమిత్యత్ర ప్రతిపాదితః ॥ నిర్వాణస్య దీపస్య నిరన్వయవినాశదర్శనాదన్యత్రాపి వినాశో నిరన్వయ యోఽనుమీయత ఇతి చేన్న । ఘటశరావాదౌ మృదాదిద్రవ్యానువృత్త్యుపలబ్ధ్యా సతో ద్రవ్యస్యావస్థాంతరాపత్తిరేవ వినాశ ఇతి నిశ్చితే సతి ప్రదీపాదౌ సూక్ష్మదశాపత్త్యాప్యనుపలంభోపపత్తేః । తత్రాప్యవస్థాంతరాపత్తికల్పనస్యైవ యుక్తత్వాత్ ॥ ఇతి నిశ్చీయతే ॥ పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * *

ఉభయథా చ దోషాత్ ॥ ౨౨ ॥

ఉక్తఘటపటాదిపరమాణుసంతానానాం కించిత్కాలం స్థిరత్వం క్షణికత్వం వా ॥ ఉభయథాపి పక్షద్వయేఽపి దోషాత్ ॥ స్థిరత్వపక్షే । బౌద్ధమతే ॥ క్షణికత్వాంగీకారాత్స్వమతభంగదోషః । క్షణికత్వపక్షే । ఘటాదీనాం జలావరణాదికార్యకారిత్వం న స్యాత్ ॥ తస్మాత్పక్షద్వయేఽపి దోషప్రదర్శనాత్ । బౌద్ధమతమసమంజసమితి సూత్రసూచితోఽర్థః । క్షణికత్వవాదిభిరభ్యుపేతా । తుచ్ఛాదుత్పత్తిరుత్పన్నస్య తుచ్ఛతాపత్తిశ్చ । న సంభవతీత్యుక్తం । తదుభయప్రకారాభ్యుపగతౌ దోషశ్చ భవతి । తుచ్ఛాదుత్పత్తౌ । తుచ్ఛాత్మకమేవ కార్యం స్యాత్ । యద్ధి యస్మాదుత్పద్యతే । తత్తదాత్మకం దృష్టం యథా మృత్సువర్ణాదేరుత్పన్నం మణికటకముకుటాది మృత్సువర్ణాద్యాత్మకం దృష్టం । న చ జగత్తుచ్ఛాత్మకం ॥ భవద్భిరభ్యుపగమ్యతే ॥ న చ ప్రతీయతే ॥ సతో నిరన్వయవినాశే । సత్యేకక్షణాదూర్ధ్వం కృత్స్నస్య జగతః తుచ్ఛతాపత్తిరేవ స్యాత् పశ్చాత్తుచ్ఛాజ్జగదుత్పత్తౌ । అనంతరోక్తతుచ్ఛాత్మకత్వమేవ స్యాత్ ॥ తస్మాదుభయథాపి దోషాన్న భవదుక్తప్రకారాదుత్పత్తినిరోధౌ భవతః ॥ నను బౌద్ధమతే క్షణికత్వం పరమాణూనాం ॥ తత్సంతానాత్మకానాం ఘటపటాదీనాం తు స్థిరత్వమేవ ॥ తథాపి । జలావరణాదికార్యకారిత్వం ఘటాదీనాముపపద్యత ఇతి చేత్ తర్హి పరమాణ్వపేక్షయా తత్సంతానానాం పృథక్త్వాంగీకారే ఘటపటాదిపదార్థానాం ద్వ్యణుకాదిక్రమేణ పరమాణుజన్యత్వమేవాంగీకర్తవ్యం । తథా చేన్నైయాయికమతప్రవేశాపత్తేః బౌద్ధానామపసిద్ధాంతస్స్యాదితి భావః । బుద్ధమతాభిప్రేతభూతచతుష్టయస్య పరమాణుపుంజత్వం నిరస్యాకాశస్య శూన్యత్వం బుద్ధాభిమతం నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * *

ఆకాశే చావిశేషాత్ ॥ ౨౩ ॥

ఆకాశే హి సర్వేషాం శ్రోత్రజ్ఞానామస్తిత్వప్రతీతేః ॥ అవిశేషాత్తుల్యత్వాత్ ॥ భూతచతుష్టయస్య ప్రత్యక్షపరమాణుపుంజరూపత్వవత్ ! జానుదఘ్నజలన్యాయేనాకాశస్యాప్యతీంద్రియపుంజరూపత్వమేవాంగీకర్తవ్యం ॥ తథా చ శూన్యత్వాంగీకారోఽప్యయుక్తమితి సూత్రసూచితసూక్ష్మభావః । బాహ్యాభ్యంతరవస్తునస్థిరత్వప్రతిపాదనాయ ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధయోస్తుచ్ఛరూపతా నిరాకృతా । తత్ప్రసంగేన తాభ్యాం సహ తుచ్ఛత్వేన సౌగతైః పరిగణితస్యాకాశస్యాపి తుచ్ఛతా ప్రతిషిధ్యతే ॥ ఆకాశే చ నిరూపాఖ్యతా న యుక్తా । భావరూపత్వేనాభ్యుపగత ॥ పృథివ్యాదివదాకాశస్యాప్యబాధితప్రతీతిసిద్ధత్వావిశేషాత్ ॥ ప్రతీయతే హ్యాకాశో 'త్ర శ్యేనః పతత్యత్ర గృధ్ర' ఇతి శ్యేనాదిపతనదేశత్వేన ॥ న చ పృథివ్యాద్యభావమాత్రమాకాశ ఇతి వక్తుం శక్యం ॥ వికల్పాసహత్వాత్ ॥ పృథివ్యాదేః ప్రాగభావః । ప్రధ్వంసాభావః । ఇతరేతరాభావః । అత్యంతాభావో వాకాశః । తథాప్యాకాశప్రతీత్యనుపపత్తిస్స్యాత్ । ప్రాగభావప్రధ్వంసాభావయోరాకాశత్వే పృథివ్యాదిషు వర్తమానేష్వాకాశప్రతీత్యయోగాత్ ॥ నిరాకాశం జగత్స్యాత్ । ఇతరేతరాభావస్యాకాశత్వేపి । ఇతరేతరాభావస్య తత్తద్వస్తుగతత్వేన శేషావకాశాంతరాలే ॥ ఆకాశప్రతీతిర్న స్యాత్ ॥ అత్యంతాభావస్తు । పృథివ్యాదీనాం న సంభవతి । అభావస్య విద్యమానపదార్థావస్థావిశేషత్వోపపాదనాచ్చాకాశస్యాభావరూపత్వేపి ॥ న నిరూపాఖ్యత్వం ॥ అణ్వాంతర్వర్తిన ఆకాశస్య త్రివృత్కరణోపదేశప్రదర్శితపంచీకరణేన రూపవత్త్వాచ్చాక్షుషత్వేప్యవిరోధః । తస్మాదాకాశశూన్యత్వవాదోఽప్యవిచారితరమణీయః । పరాభిమతపంచభూతాని నిరాకృత్యేదానీం క్షణికజ్ఞానసంతానరూపత్వం జీవానామేవేతి బుద్ధమతసిద్ధాంతం నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * * *

అనుస్మృతేశ్చ ॥ ౨౮ ॥

పూర్వవాసరానుభూతపదార్థానాముత్తరదినేష్వనుస్మృతేస్స్మరణానుభవదర్శనాత్ ॥ జీవానాంనిత్యత్వముపా ధ్యం ॥ జ్ఞానసంతానరూపత్వాంగీకారేపూర్వవాసరానుభూతజ్ఞానసంతానానాంసుషుప్తికాలేషునష్టత్వేనస్మర్తృత్వాభా వాన్నచోత్తరదినే షూత్పన్నానాంజ్ఞానసంతానానాంస్మరత్వం భవిష్యతీతివాచ్యం । అన్యేనానుభూతపదార్థానామన్యేన స్మరణాసంభవాదితిభావః । తస్మాత్ క్షేత్రజ్ఞానాంజ్ఞానసంతానాత్మకత్వమయుక్తమితిసూత్రసూచితసూత్రార్థః ॥ పూర్వ పరిస్ఫురితంవస్తునః ॥ స్థిరత్వమేవోపపాద్యతే । అనుస్మరణం ॥ పూర్వానుభూతవస్తువిషయజ్ఞానంప్రత్యభిజ్ఞానమిత్యర్థః । త దేవేదమితి । సర్వంవస్తుజాతమతీతకాలానుభూతంప్రత్యభిజ్ఞాయతే ॥ నచభవద్భిర్జ్వాలాదిష్వివసాదృశ్యనిబంధనోఽయమే కత్వవ్యామోహఇతివక్తుంశక్యం । వ్యాముహ్యతోజ్ఞాతురేస్యనభ్యుపగమాత్ ॥ నహ్యన్యానుభూతేనైకత్వంసాదృశ్యంవా స్యానుభూతస్యాన్యోఽనుసంధత్తే ॥ తస్మాద్భిన్నకాలవస్తువిషయసాదృశ్యానుభవనిబంధనమేకత్వవ్యామోహంవదద్భిర్జ్ఞా తురేకత్వముపస్థాపనీయమితియ్యం ॥ నచక్షణికత్వమేవపిఘటాదిషుజ్వాలాదిష్వివభేదసాధనప్రమాణముపలభామహే ॥ యేనసా దృశ్యనిబంధనాంప్రత్యభిజ్ఞాంకల్పయేమ ॥ యదపిచేదముచ్యతే ॥ ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాంఘటాదేఃక్షణికత్వంసిద్ధ్యతి । ప్రత్యక్షంతావద్వర్తమానార్థవిషయమవర్తమానాద్వస్తునోవ్యావృత్తం । స్వవిషయమవగమయతి ॥ నీలమివపీతాదేవంచ భూతభవిష్యద్భ్యాంవర్తమానస్యవస్త్వంతరత్వమవగతం భవత్యనుమానమప్యర్థక్రియాకారిత్వాత్సత్త్వాచ్చ ఘటాదిఃక్షణి కః । యదక్షణికంతచ్ఛశవిషాణాదితదనర్థక్రియాకార్యసచ్చ । తథాంత్యఘటక్షణసత్త్వాత్ ॥ పూర్వఘటక్షణసత్త్వాదవినాశనిఘట క్షణసత్త్వాదంత్యఘటక్షణసత్త్వవదితి । తచ్చకార్యకారణభావానుపపత్త్యాదిభిఃపూర్వమేవనిరస్తం ॥ కించ । ప్రత్యక్షగమ్యా వర్త మానస్యావర్తమానాద్వ్యావృత్తిర్నవర్తమానస్య వస్త్వంతరత్వమవగమయతి । అపితువర్తమానకాలయోగితామా త్రం । నచతావతావస్త్వంతరత్వంసిద్ధ్యతి ॥ తస్యైవకాలాంతరయోగసంభవాత్ । యత్తుసత్త్వాదర్థక్రియాకారిత్వా చ్చేతి । క్షణికత్వేహేతుద్వయముక్తం ॥ తదభిమతవిపరీతసాధనత్వాద్విరుద్ధం । సత్త్వాదర్థక్రియాకారిత్వాద్వాఘటాదిస్థా స్నుదయస్థాస్నుతదసదనర్థక్రియాకారిచ । యథాశశవిషాణమిత్యపిహివక్తుంశక్యం కించార్థక్రియాకారిత్వమక్షణికత్వమేవసా ధయేత్ ॥ క్షణధ్వంసినోహివ్యాపారాసంభవాదర్థక్రియాకారిత్వం నసంభవతీత్యుక్తం ॥ తథాంత్యఘటక్షణస్యహేతు నోనాశదర్శనాదితరేష్వపిఘటక్షణాహేత్వపేక్షవినాశస్స్యురితిహ్యముద్గరాదిహేతూపనిపాతాత్ ॥ స్థాస్నుత్వమేవ । న చవాచ్యం ॥ ముద్గరాదయోవినాశహేతవః । అపితుకపాలాదివిసదృశసంతానోత్పత్తిహేతవఇతి ॥ కపాలత్వావస్థాప త్తిరేవఘటాదీనాంవినాశఇత్యుపపాదితత్వాత్ ॥ కపాలోత్పత్తివ్యతిరిక్తత్వాభ్యుపగమేపివినాశస్యవినాశహేతుత్వమేవ ॥ ముద్గరాదేరానంతర్యాదిత్యుక్తం ॥ అతఃప్రత్యభిజ్ఞయాస్థిరత్వమవగమ్యమానం నకేనాపిప్రకారేణాపహ్నోతుంశక్యం । పూర్వాపరకాలసంబంధ్యైక్యవిషయాయాః ప్రత్యభిజ్ఞాయాఅన్యవిషయత్వంబ్రువన్నీలాదిజ్ఞానానామపినీలాదేరర్థాంతరవి షయత్వంబ్రూయాత్కించ ॥ ప్రమాతృప్రమేయయోః క్షణికత్వంవదద్భిర్వ్యాప్త్యవధారణతత్స్మరణపూర్వకాను మానాభ్యుపగమోపిదుశ్శకః । తథేదంక్షణికమిత్యాదిప్రతిజ్ఞాపూర్వకహేతూపన్యాసాదికమపినోపపద్యతే । భవతాం ప్రతిజ్ఞాప్రక్రియాక్షణఏవవక్తుర్వినష్టత్వాత్ ॥ నహ్యన్యేనోపక్రాంతమజానద్భిరన్యైస్సమాపయితుంశక్యం । తస్మాద్వైదిక శాస్త్రంయుక్తం । పునర్హతత్యంతరేణనిరాకరోతి ॥

నాసతోఽదృష్టత్వాత్ ॥ ౨౯ ॥

అసతస్సృష్టికాలేనష్టాత్పూర్వపూర్వజ్ఞానసంతానాదుత్తరోత్తరజ్ఞానసంతానానాముత్పత్తిర్నసంభవతి ॥ కుతః అదృష్టత్వాత్ । నష్టమృత్పిండాదేః ఘటాదిజనకత్వాదర్శనత్వాదితిసూత్రసూచితసూత్రార్థః । ఏవంతావద్వైభాషికసౌ త్రాంతికయోర్బాహ్యార్థాస్తిత్వవాదినోస్సాధారణానిదూషణాన్యుక్తాని । తత్రేదముక్తం । సంప్రయుక్తస్యార్థస్యజ్ఞానో త్పత్తికాలేనవస్థితత్వాన్నకస్యచిదర్థస్యజ్ఞానవిషయత్వంసంభవతీతి । తత్రసౌత్రాంతికఃప్రత్యవతిష్ఠతే । నజ్ఞానకాలేఅనవ స్థానమర్థస్యజ్ఞానాద్యవిషయత్వహేతుః । జ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వమేవహి । జ్ఞానవిషయత్వం । నచైకతావతాచక్షురాదేర్జ్ఞా నవిషయత్వప్రసంగః । స్వాకారసమర్పణేనజ్ఞానహేతోరేవజ్ఞానవిషయత్వాభ్యుపగమాత్ ॥ జ్ఞానేస్వాకారంసమర్ప్యవినష్టో ప్యర్థోజ్ఞానగతేననీలాద్యాకారేణానుమీయతే । నచపూర్వపూర్వజ్ఞానేనోత్తరోత్తరజ్ఞానాకారసిద్ధిః ॥ నీలజ్ఞానసంతా పితజ్ఞానానుత్పత్తిప్రసంగాత్ । అతోఽర్థకృతమేవజ్ఞానవైచిత్ర్యమితి । అతోచ్యతే । నాసతోఽదృష్టత్వాదితియోఽయంజ్ఞా నే

నీలాదిరాకారవదుపలభ్యతే ॥ సవినష్టస్యాసతోఽర్థస్యాకారోఽభవితుంనార్హతి ॥ కుతః । అదృష్టత్వాత్ । నఖలుధర్మిణివిన ష్టేతద్ధర్మస్యార్థాంతరేసంక్రమణందృష్టం । ప్రతిబింబాదికమపిస్థిరస్యైవభవతి ॥ తత్రాపినధర్మమాత్రస్య । అతోఽర్థవై చిత్ర్యకృతం । జ్ఞానవైచిత్ర్యమర్థస్యజ్ఞానకాలేవస్థానాదేవభవతి । తస్మాద్బౌద్ధసమయమసమంజసమితివేదితవ్యం । నష్టప దార్థస్యాపికార్యజనకత్వాంగీకారేబాధకమాశంక్యాహ ॥ * * * * * * *

ఉదాసీనానామపిచైవంసిద్ధిః ॥ ౨౭ ॥

ఏవమపినష్టస్యాపికార్యజనకత్వేసతి ఉదాసీనానాంనిర్వ్యాపారిణామపి జీవానాంసకలకార్యసిద్ధిస్స్యాదిత్యర్థః । త స్మాదేతదసమీచీనమితిసూత్రసూచితసూత్రాభిప్రాయః ॥ ఏవంక్షణికత్వాసదుత్పత్త్యహేతుకవినాశాద్యభ్యుపగమఉదాసీనా నాం ॥ అనుద్యమానామపిసర్వార్థసిద్ధిస్స్యాత్ ॥ ఇష్టప్రాప్తిరనిష్టనివృత్తిర్వా । ప్రయత్నాదిభిస్సాధ్యతే । క్షణ ధ్వంసేహి । సర్వేషాంభావానాంపూర్వపూర్వంవస్తు తద్గతోవావిశేషః । సంస్కారావిశేషోవిద్యాదిర్వా । ఉత్తరత్రనకశ్చి దనువర్తతఇతిప్రయత్నాదిసాధ్యంనకించిదస్తి । ఏవంసత్యహేతుసాధ్యత్వాత్సర్వసిద్ధీనాముదాసీనానామప్యైహికాముష్మిక ఫలంమోక్షశ్చసిద్ధ్యేత్ ॥ తస్మాదసురమోహకల్పకవిష్ణ్వవతారకృతబుద్ధమతంవైదికైస్సర్వథానాంగీకరణీయ్యం ॥ నశ్రో తవ్యం । ఏవంబుద్ధమతంనిరస్యప్రచ్ఛన్నబౌద్ధాభిధానజీవేశ్వరజగన్మిథ్యాత్వప్రతిపాదకశృత్యాభాసప్రధాననిర్విశేషవాదైక తమతమధికరణాంతరేణనిరాకరోతి ॥ * * * * * * * *

నాభావఉపలబ్ధేః ॥ ౨౮ ॥

జీవేశ్వరావచ్ఛిన్నపంచమహాభూతాత్మకచేతనాచేతనార్థప్రపంచస్యఅసత్త్వం నామశశశృంగగగనారవిందవంధ్యా పుత్రాదివచ్ఛూన్యత్వం । స్వప్నప్రపంచాదివన్మిథ్యాత్వంవా । నాద్యః ॥ నాభావః । జీవేశ్వరాత్మకచేతనాచేతనప్ర పంచస్యఅభావః । శూన్యత్వంనసంభవతి ॥ కుతః । ఉపలబ్ధేః । ప్రత్యక్షప్రమాణార్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధ్యాత్మకతయాప్రపం చస్యవిద్యమానత్వాత్ ॥ వంధ్యాపుత్రగగనారవిందశశశృంగాదివచ్ఛూన్యత్వాంగీకారేప్రత్యక్షోపలబ్ధిర్నస్యాదితిసూత్ర సూచితసూత్రార్థః । ఏవంవిజ్ఞానాభిధానబుద్ధ్యాత్మవాదకబుద్ధమతంనిరాకృత్య ॥ తన్నిరాకరణపూర్వకప్రజ్ఞానాభిధానజీవబ్ర హ్మవాదకవాశిష్టమతంనిరస్యతి । తద్విజ్ఞానమతప్రజ్ఞానమతయోర్వ్యాపజీవ్యోపజీవకభావసంగతిః । ప్రజ్ఞానజీవబ్రహ్మవాది నోఽసత్ప్రపంచవాదిత్వేనాద్వైతస్య యోగ్యాయంసిద్ధాంతః । బ్రహ్మసత్యంజగన్మిథ్యాజీవోబ్రహ్మైవనాపరఇతితన్న తన్యాయేనస్యాత్ తాదృ వస్త్వభావఇతిసోఽయమధికరణస్యవిషయః ॥ పూర్వపాదేప్రత్యధికరణకృతత్వేనస్వసిద్ధాంతప్రతియోగితయానిరాకృతత్వే పిపునరుక్తిపరిహారాయనిరాకృతత్వాన్నపౌనరుక్త్యదోషః ॥ శృత్యేకదేశప్రామాణ్యాత్ తచ్ఛాస్త్రస్యవిద్యమానత్వా త్ ॥ తన్మతంభ్రాంతిమూలంప్రమాణమూలంవేతిసందిహ్యతే । సర్వమాత్మైవాభూత్ తత్కేనకంపశ్యేత్కేనకంవదే త్ ॥ నేహనానాస్తికించనేత్యాదిశృతిషువంధ్యాపుత్రాదివత్ప్రపంచాభావత్వప్రదర్శనాత్ । గగననీలిమమరుమరీచికరజ్జు సర్పాదిభ్రాంత్యానీలమాద్యవభాసమానేపివిచార్యమాణేతత్రయికాలికాభావత్వవత్ప్రపంచస్యాప్యవిద్యయామూఢానాం విద్యమానత్వేపివివేకదృష్ట్యాకాలత్రయేపిశుక్తిరజతాదివదభావమేవేతిప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । జీవోబ్రహ్మైవనాపరఇతియత్తద సత్ ॥ నాభావఉపలబ్ధేః ॥ స్వాత్మాతిరిక్తస్యార్థస్యాభావోవక్తుంనశక్యతే । కుతః । ఉపలబ్ధేః ॥ జ్ఞాతురాత్మనోఽర్థవిశేష వ్యవహారయోగ్యతాపాదనరూపేణజ్ఞానస్యోపలబ్ధేః ॥ ఏవమేవహిసర్వేలౌకికాః ॥ ప్రతియంతి । ఘటమహంజానామీత్యే వంరూపేణసకర్మకేణసకర్తృకేణజ్ఞాధాతృర్థేనసర్వలోకసాక్షికమపరోక్షముపభాసమానేనైవజ్ఞానమాత్రమేవపరమార్థ ఇతిసాధయంతస్సర్వలోకోపహాసోపకరణభవంతీతి ॥ వ్యాచక్షతే ; సర్వమాత్మైవాభూదిత్యాదిశృతీనాంశివస్యపరబ్రహ్మ ణఃకేవలావస్థాపరమితిపూర్వమేవోక్తం । నోచేదర్థక్రియాసిద్ధ్యాత్మకతయా ప్రపంచస్యవిద్యమానత్వాత్ । ద్వాసుపర్ణే త్యాదిబహుశృతివిరోధాత్ । మమమాతావంధ్యేతివత్ప్రత్యక్షికవిరుద్ధప్రసంగాచ్చ ॥ ఉత । లోకేపురాకృతపుణ్యపా పకర్మవశాద్విద్యాధనధాన్యపుత్రఘాతకాంధపంగుకాణరాజయక్ష్మాదిదుఃఖదుఃఖానుభవోదుర్నివారః ॥ పుణ్యాత్స్వర్గో పాపాన్నరకః ॥ పుణ్యచితోలోకక్షీయ్యతే ! కర్మచితోలోకక్షీయ్యతఇత్యాదిషుజగత్సత్యత్వముపదిష్టం ॥ కించజగదభా వత్వే । ప్రాగభావఃప్రధ్వంసాభావోఽత్యంతాభావోఽన్యోన్యాభావోవా । నాద్యః ॥ అసద్వాఇదమగ్రఆసీత్ ॥ తతోవైసదజాయతే త్యాదిశృతిషుబాల్యయువ్వనాదివత్ప్రతీయే ॥ ప్రపంచస్యసూక్ష్మత్వంతత్పూర్వత్ర ప్రపంచస్యైవ సృష్టికాలేస్థూలత్వవ్యపదేశా త్ ॥ నద్వితీయః ॥ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదిత్యాదిశృతిషు । నాశఃకారణలయఇతిన్యాయేనప్రలయేపిప్రపంచస్యసదాత్మ

కత్వేనస్థిత్యుపదేశాత్ ॥ నతృతీయః । అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధ్యాత్మకత్వేన ప్రపంచస్య దృష్టత్వాత్ ॥ నచతుర్థః ॥ ఆకాశే భూతచతుష్టయవత్ ॥ యత్పరంబ్రహ్మసర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహత్ । ఇత్యాదిశ్రుతిషు బ్రహ్మప్రపంచయోః ఆధారాధేయత్వనిర్దేశాత్ ॥ తస్మాత్ప్రపంచస్య వంధ్యాపుత్రశుక్తిరజతాదివదభావత్వం నోపపద్యతే ॥ సర్వానుభవసిద్ధత్వేన ప్రపంచస్యసత్యేపి స్వప్నవన్మిథ్యాత్వం తస్యోపపద్యత ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

వైధర్మ్యాచ్చ న స్వప్నాదివత్ ॥ ౨౮ ॥

స్వప్నేంద్రజాలాదిజగద్దృష్టాంతేన జాగ్రత్ప్రపంచస్య మిథ్యాత్వం సాధయితుం న శక్యతే ॥ కుతః ॥ వైధర్మ్యాత్ । స్వప్నేంద్రజాలప్రపంచజాగ్రత్ప్రపంచయోః వైలక్షణ్యస్య విద్యమానత్వాత్ । స్వప్నేంద్రజాలప్రపంచస్య ప్రబోధానంతరం ప్రత్యక్షేణ బాధ్యమానత్వాన్మిథ్యాత్వముపపన్నం । జాగ్రత్ప్రపంచస్య తు బాధాదర్శనాత్ ॥ మిథ్యాత్వం నోపపద్యతే । కించ స్వప్నకృతజ్యోతిష్టోమబ్రహ్మహత్యాదిపుణ్యాపుణ్యకర్మణాం స్వర్గనరకాదిప్రాప్త్యభావాత్ । జాగ్రత్ప్రపంచకృతసుకృతదుష్కృతకర్మణామిహపరలోకేషు తత్ఫలప్రాప్తిదర్శనాచ్చ । తయోర్వైలక్షణ్యం సర్వదాస్య ప్రపంచస్య నోపపన్నమితి సూత్రసూచితసూత్రాభిప్రాయః । స్వప్నజ్ఞానవైధర్మ్యాజ్జాగరితజ్ఞానానామర్థశూన్యత్వం న యుజ్యతే వక్తుం । స్వప్నజ్ఞానాని హి నిద్రాదిదోషదుష్టకరణజన్యాని ॥ బాధితానిచ । జాగరితజ్ఞానాని తు । తద్విపరీతానీతి । తేషాం న తత్సామ్యం ॥ సర్వేషాంచ ॥ జ్ఞానానామర్థశూన్యత్వే భవద్భిస్సాధ్యోర్థోపి న సిధ్యతి ॥ నిరాలంబనానుమానస్యాప్యర్థశూన్యత్వాత్ ॥ తస్యార్థవత్వే జ్ఞానత్వస్యానైకాంత్యాత్సర్వార్థశూన్యత్వాసిద్ధిః । కించ । యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూదితి శ్రుత్యా జాగ్రత్ప్రపంచస్యాపి బ్రహ్మజ్ఞానబాధ్యత్వం ప్రతిపాద్యత ఇతి చేత్తదయుక్తం । ప్రపంచస్య సత్యత్వేపి సుప్తస్య పురుషస్య ప్రపంచజ్ఞానశూన్యత్వవత్ బ్రహ్మవిలీనస్య వృత్తిశూన్యత్వేన ప్రపంచస్య సత్యేపి స్వజ్ఞానప్రపంచజ్ఞానశూన్యత్వం యుజ్యతే ॥ న తేన ప్రపంచస్య బాధోభిధీయతే జీవన్ముక్తస్య తు సమాధికాలే సుప్తిమూర్ఛాదివత్ ॥ పరమాత్మానందానుభవతయా స్వపరజ్ఞానశూన్యత్వం ॥ పునరుత్థానకాలే వ్యవహారదర్శనాత్ । బ్రహ్మజ్ఞానబాధ్యత్వం న సంభవతి । ఏతావతా రజ్జుసర్పాదివదధ్యారోపాపవాదశ్చ । అతిశబ్దేన గంధర్వనగరేంద్రజాలాదిర్మాయా ప్రదృష్టాంతమపి నిరస్తం ॥ నోచేత్ప్రపంచస్య స్వప్నాదివన్మిథ్యాత్వాంగీకారే కృతనాశకృతాభ్యాగమదోషప్రసంగేన బౌద్ధమతప్రవేశాపత్తిర్దుర్నివారేతి వైదికత్వేదిదీవ్యతః పుంసో హాస్యత్వం తేనేతి నిరాకరోతి ॥ ❀ ❀

నాభావ ఉపలబ్ధేః ॥ ౨౯ ॥

నిర్విశేషాద్వైతశాస్త్రే స్వప్నశుక్తిరజతాదిదృష్టాంతేన ప్రపంచస్య మిథ్యాత్వాంగీకారే నిర్విశేషబ్రహ్మణః ॥ భావః । విద్యమానత్వం నాస్తి । కుతః । అనుపలబ్ధేః । తన్మతే పారమార్థికత్వేన వేదవేదాంతానాం ప్రమాణత్వాభావాత్ । తన్మతే నిర్విశేషానుభవిభిర్నాంగీకర్తవ్యమితి సూత్రార్థః । న కేవలం నిర్విశేషస్య బ్రహ్మణః భావస్సంభవతి ॥ కుతః । క్వచిదప్యనుపలబ్ధేః । నహ్యకర్తృకస్యాకర్మకస్య జ్ఞానాత్మకస్య బ్రహ్మణః వేదవేదాంతేష్వనుపలబ్ధేః ॥ మిథ్యాత్వవాదివాక్యాని మిథ్యేతి పరిగీయ్యతే ఇతి న్యాయేన తన్మతే వేదవేదాంతానాం మిథ్యాభూతత్వాంగీకారాత్ । తన్మిథ్యాభూతవేదవేదాంతప్రతిపాద్యబ్రహ్మణస్సత్యత్వం కథముపపద్యతే । నిర్విశేషే వేదవేదాంతానాం ప్రతిపాద్యత్వాయోగాత్ । బ్రహ్మసత్వేతదతిరిక్తప్రమాణాభావాచ్చ । తస్మాత్ చాప్రోక్తజగజ్జీవేశ్వరాదిప్రపంచవత్ । తన్నిర్విశేషబ్రహ్మణః మిథ్యాత్వం దుర్నివారం ॥ తస్మాద్విజ్ఞానాత్మకబుద్ధమతవదద్వైతమతమప్యవిచారితరమణీయం । తదుభయోరపి జగజ్జీవేశ్వరప్రపంచమిథ్యాత్వమద్వయవాదంచాంగీకారాత్ । తదుభయం తుల్యమితి నిశ్చితం ॥ ఉతస్వప్నస్యాపి సత్యత్వమనివార్యం । స్వప్నేస్వప్నప్రపంచస్య సత్యత్వాత్ । తత్స్వప్నస్యాపి పరమేశ్వరహేతుకత్వాత్ ॥ జాగ్రదవస్థాయామపి తద్వాసనానామవిపద్యమానత్వాత్ ॥ జాగ్రద్వాసనాయుక్తస్స్వప్న ఇతి న్యాయేన స్వప్నస్యాపి జాగ్రద్వాసనాహేతుత్వోపదేశాత్ । జాగ్రదదృష్టపదార్థదర్శనేపి పూర్వభవవాసనాసిద్ధత్వాచ్చ । కించ । యస్స్వప్నే పురుషం కృష్ణం కృష్ణదంతం పశ్యతి స ఏనం హన్తి సజీవీ భవతీత్యాదిశ్రుతిషు ॥ స్వప్నేతు కాలపురుషం రక్తవస్త్రధరం తథా ॥ గంధర్వనగరం చైవ యః పశ్యతి విశేషతః । న షాణ్మాసాద్యమ్యలోకం ప్రాప్యతే నాత్ర సంశయః । ఇత్యాదిబహుశ్రుతిపురాణాగమదర్శనాత్ । స్వప్నాధ్యాయప్రకారేణ సర్వేషామనుభవద్యోతనాచ్చ తత్సత్యత్వం సిద్ధం ॥ ఏవం నిశ్రేయసవిరోధేన శుష్కవేదాంతనిర్విశేషాద్వైతవాదకవాసిష్టమతం నిరాకృత్య స్వాత్మహాననసిద్ధాంతశూన్యాద్వైతాఖ్యసాందీపమతమధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

సర్వథానుపపత్తేశ్చ ॥ ౩౦ ॥

జ్ఞానార్థోభయమిథ్యాత్మకస్య సర్వశూన్యవాదిమతస్య ప్రత్యక్షానుమాన శ్రుతిస్మృత్యాగమాదిసకలప్రమాణవిరుద్ధత్వాత్ । సర్వథా అనుపపత్తేశ్చ తన్మతమత్యంతమసంగతమితి సూత్రసూచితసూత్రాభిప్రాయః । విజ్ఞానప్రజ్ఞానవాదయోశ్చ తు క్తస్త్వనుభవవిరోధాత్తదుభయమనంగీకరణీయం । మూలాభావాత్ప్రజ్ఞానస్య ప్రపంచస్యచ శూన్యత్వం । కిం న స్యాదిత్యాశంకాయాం తన్మతనిరాకరణార్థమధికరణాంతరమారంభకత్వాత్ । మిథ్యాద్వైతశూన్యాద్వైతయోస్సాన్నత్మ సత్యత్వస్వాత్మనష్టత్వవైలక్షణ్యాత్ । తదుభయశాస్త్రయోరంగాంగిత్వేన పూర్వోత్తరాధికరణయోరుప జీవ్యోపజీవకత్వసంగతిః కంబుగ్రీవాదిమాత్రైకత్వదర్శనాత్ । తన్మతంప్రతిమూలంభ్రాంతిమూలం వేతిసంశయః । సర్వశూన్యవాదస్యైవ పాసుగతమతతుల్యసాంఖ్యకాష్టాః । శిష్యబుద్ధియోగ్యతానుగతత్వేనార్థాభ్యుపగమాదినా క్షణికత్వాదయ ఉక్తాః । విజ్ఞానంబాహ్యార్థాశ్చ సర్వే న సంతి । శూన్యార్థమేవతత్త్వం । అభావాపత్తిరేవచ మోక్షఇత్యేవ బుద్ధాదివత్సాంఖ్యప్రక్రియా స్తదేవహియుక్తం । శూన్యస్యాహేతుసాధ్యతయా స్వతస్సిద్ధేః । స్వతఏవహి హేతురన్వేషణీయః । తచ్చ సద్భావాద భావాచ్చనోత్పద్యతే । భావాత్తావన్నకస్యచిదుత్పత్తిర్దృష్టా । నహిఘటాదిరనుపమృదితేమృత్పిండాదికేజాయతే । నాప్యభావాదుత్పత్తిస్సంభవతి । నష్టేపిండాదికేహ్యభావాదుత్పద్యమానం ఘటాదికమభావాత్మకమేవస్యాత్ । తథాస్వతః పరతశ్చోత్పత్తిర్నసంభవతి । స్వతస్స్వస్యోత్పత్త్యభావాత్మాశ్రయదోషప్రసంగాత్ । ప్రయోజనాభావాచ్చ । పరతః పరోత్పత్తౌ పరత్వావిశేషాత్సర్వేభ్యస్సర్వేభ్య ఉత్పత్తిప్రసంగః । జన్మాభావాదేవవినాశస్యాప్యభావః । అతశ్శూన్యమేవతత్త్వం । అతో జన్మవినాశసదసద్వాదయోర్భ్రాంతిమాత్రం । నచ నిరధిష్ఠానభ్రమాసంభవాద్భ్రమాధిష్ఠానంకించిత్పారమార్థికంతత్త్వమాశ్రయణీయం । దోషదోషాశ్రయజ్ఞానత్వాద్యపారమార్థికైరపిభ్రమోపపత్తి వదధిష్ఠానాపారమార్థికైరపి భ్రమోపపత్తేః । తస్మాచ్ఛూన్యమేవతత్త్వమితి ప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । సర్వథానుపపత్తేశ్చేతి । సర్వథానుపపత్తేస్సర్వశూన్యత్వంచ భవదభిప్రేతంనసంభవతి । కింభవాన్ సర్వంసత్త్వాప్రతిజానీతే । అసదితివా । అన్యథావా । సర్వథాతవాభిప్రేతం తుచ్ఛత్వంనసంభవతి । లోకేభావాభావశబ్దయోస్తత్ప్రతీత్యోశ్చవిద్యమానస్యైవవస్తునోవస్థావిశేషగోచరత్వస్యోపపాదితత్వాత్ । అతస్సర్వంశూన్యమితిప్రతిజానాతి । సర్వంసదితిప్రజానాతివా । సర్వస్యవిద్యమానస్యావస్థావిశేషయోగిత్వేవ ప్రతిజ్ఞాతాభవతి । భవదభిమతాతుచ్ఛతానకుత్రాపిసిధ్యతి । కించ । కుంశ్చిత్ప్రమాణేన సూన్యత్వముపలభ్యశూన్యత్వం నిపాదయిషాతాతస్య ప్రమాణస్యసత్యత్వమభ్యుపేయం । తస్యాప్యసత్యత్వే సర్వం సత్యం స్యాదితిసర్వథా సర్వశూన్యత్వంచానుపపన్నం । తస్మాత్స్వాత్మనజడత్వాత్మకత్వచిజ్జడాత్మకసాంఖ్య మతబౌద్ధాపరపర్యాయం నిశ్శ్రేయసార్థిభిర్నమంతవ్యం । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * *

క్షణికత్వాచ్చ ॥ ౩౧ ॥

సాంఖ్యమతేజ్ఞానాత్మనః పాషాణాగ్నివత్సాదామి సీలతికవద్భూతాకాశమధ్యస్వాతంత్ర్యేణమూలాభావతయాచిదుత్పత్తేః క్షణికత్వాంగీకారాత్తన్మతంనాంగీకర్తవ్యం । మూలాభావతయాయథాస్యమేవస్వోత్పద్యతే క్షణేనతథామూలాభావతయాస్వయమేవక్షణికత్వాద్వినశ్యతి । తథాచేత్ । తద్జ్ఞానస్యస్వతస్సామర్థ్యంవా । శరీరానుసరణేనవా । కారణాభావేకార్యంనాస్తీతిన్యాయేనకార్యభూతస్యజ్ఞానస్యస్వకియోత్పత్తౌ స్వసామర్థ్యంనాస్తి । లోకేయత్రకుత్రాపికారణాభావతయాకార్యోత్పత్త్యదర్శనాత్ । త్వచ్ఛాస్త్రేశరీరేంద్రియాదినిరపేక్షతయాజ్ఞానస్థిత్యనంగీకారాచ్చ । శరీరానుసరణేనసామర్థ్యమితిచేత్ । స్వజ్ఞానవ్యతిరిక్తతయాజగత్కారణేశ్వరస్యానంగీకారాత్ । శరీరేంద్రియాదికంకస్మాదుత్పద్యతే । జ్ఞానార్థోభయోరప్యనంగీకారే । అసాంప్రత్యయవిరోధేనమమమాతావంధ్యేతివత్ప్రత్యక్షవిరుద్ధప్రసంగః । తన్మతానుసరణేనజ్ఞానశరీరయోరేకత్వాంగీకారే । సర్వేషాంశరీరపతనేసుప్తాచజ్ఞానశరీరయోః పృథక్త్వదర్శనాచ్చ । శ్రుత్యుక్తానుభవవిరోధోదుర్నివారః । రజ్జుసర్పవదాత్మానంజీవంజ్ఞాత్వాభయంవహేత్ । నాహంజీవః పరాత్మేతిజ్ఞాతశ్చేన్నిర్భయోభవేదితివాసిష్ఠనుతానుకూలతుషారాద్వైతానుసరణేనరజ్జుసర్పవద్భ్రమేణాహం సోహంజీవఇతివాక్యోపదేశతక్షణేనధ్యానధారణాదినిరపేక్షతయాయథాముక్తిరిత్యద్వైతవాదినః ప్రసజంతి । తథా । అశరీరంసర్వదాస్తిశరీరరహితంసదా । ఇయమేవసదాముక్తిరన్యదాభ్రమకారణమితి వేదబాహ్యతంత్రప్రధానబృహద్వాసిష్ఠానుసరణేనసాంఖ్యమతానుసారిణస్స్వదాశరీరాభిధానభూతాకాశమస్తి । మూలాభావతయాశరీరాత్మకజ్ఞానశూన్యత్వనిశ్చయమాత్రమేవక్షణికత్వాన్ముక్తిరితి

ప్రలపంతి । కారణాభావే కార్యాభావ ఇతి న్యాయేన మూలాభావతయా బ్రహ్మాత్మకజ్ఞానస్య సదాతనత్వాంగీకారేణ తద్వ్యప్రపంచతూన్యత్వమర్థాచ్ఛిద్ధం । శుద్ధసుషుప్తిదృష్టాంతం తస్మాన్నాహంకారాచి నేతితచ్ఛాస్త్రనిశ్చయేన కర్తృత్వకర్తృత్వభోక్తృత్వజ్ఞాతృత్వస్మర్తృత్వాదినా । అహంప్రత్యయస్యావిద్యమానత్వేపి గజసింహాస్వప్నస్వప్నప్రబోధాదిదృష్టాంతేన గురుసూచనయాతు నేనసదా సర్వం అహంప్రత్యయాదికం శూన్యమితి రాద్ధాంతితం । కిం చైతన్నతే । శరీరాత్మనోరేకత్వం ఆత్మనః పూర్వోత్తరజన్మశూన్యత్వం । గోమయే కీటకోత్పత్తివచ్ఛుక్లశోణితసంయోగేన జీవజన్యత్వం । ఉక్తం । తస్మాచ్చైతన్యత బాధ్ధమత యోరైక్యసమ్యగ్భావాత్ । శ్రేయఃకామైరైవదిక్షైరేతచ్ఛాస్త్రం దూపేక్షణీయం । పాషాణవజ్జడాకాశస్య నిష్ప్రయోజకత్వాత్ । తదుపాసనయా తదస్తిత్వనిశ్చయేన కించిత్ఫలముపపద్యతే । కించ తన్మతే జ్ఞానశూన్యాభావప్రసరా వృత్తిరస్తి వా న వా । నాద్యః । విద్యుదభ్రవద్జ్ఞానస్య స్వతోత్పన్నత్వాంగీకారాత్ । స్వయమేవ వినశ్యతి । అతస్తచ్ఛాస్త్రప్రవృత్తిర్నోపపద్యతే । స్వజన్యత్వవత్స్వవినాశత్వంస్వస్యైవ ధర్మత్వాత్ । స్వతంత్రత్వాచ్చ । శరీరాత్మనోరేకత్వాంగీకారాత్ । శుక్లశోణితమేళనేన జీవోత్పత్త్యంగీకారాత్ । స్వశరీరనష్టమేవ స్వమోక్ష ఇత్యర్థాచ్ఛిద్ధత్వాచ్చ । స్వవచనవ్యాఘాతో దుర్నివారః । న ద్వితీయః । పునరావృత్త్యభావే వ్యచ్ఛాస్త్రే గురుశిష్యయోః ప్రవృత్త్యసంభవాత్ । తథా చేత్సర్వాదివస్తూభావప్రసంగాచ్చ । శ్రుత్యుక్త్యనుభవవిరోధిత్వేనైతన్మతమవిచారితరమణీయం । ఆకాశస్తల్లింగాధికరణే ఆసమంతాత్ప్రకాశత ఇత్యాకాశ ఇతి వ్యుత్పత్త్యాకాశ శబ్దస్య జగత్కారణత్వాది బ్రహ్మలింగత్వేన వాయురాకాశయోః శూన్యత్వాది శబ్దానాం తత్పరత్వసాధకత్వాత్ ఖం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేత్యాదివాక్యానాం నాన్యవిషయత్వమితి వేదితవ్యం । ఏవం సర్వశూన్యస్వాదీపమతం నిరస్య తత్తుల్యం జైనమతమధికరణాంతరేణ ప్రతిక్షిప్యతే । * * * * * *

నైకస్మిన్నసంభవాత్ । ౩౨ ।

జైనికాః ప్రపంచస్యైకకాలే సత్త్వమసత్త్వం సదసదాత్మకత్వం సదసద్భిన్నత్వంచ వదంతి । తన్నసంభవతి । ఏకస్మిన్ప్రపంచస్యైకకాలే సత్త్వాసత్త్వాదీనాం వాస్తవానాం విరుద్ధధర్మాణామసంభవాత్ । కాలభేదేనాంగీకారేణ విరోధ ఇతి సూత్రసూచితసూత్రార్థః । వేదవిరుద్ధశాస్త్రత్వాత్పూర్వోత్తరమతనిరాకరణానుకూలాధికరణయోరూపజీవ్యోపజీవకత్వసంగతిః । దిగంబరమతస్య ప్రమాణమూలం భ్రాంతిమూలం వేతి సందిహ్యతే । తదపి బహుదేశీయజనానామంగీకారాత్ । కేవలమన్యతే । జీవాజీవాత్మకం సర్వం జగదేతన్నిరీశ్వరం । తచ్చ షడ్ద్రవ్యవర్తకం । తానిచ ద్రవ్యాణి । జీవధర్మాధర్మపుద్గలకాలాకాశాఖ్యాని । తత్ర జీవాః । బద్ధా యోగసిద్ధా ముక్తాశ్చేతి త్రివిధాః । ధర్మో నామ గతిమతాం గతిహేతుభూతో ద్రవ్యవిశేషో జగద్వ్యాపి । అధర్మశ్చ । స్థితిహేతుభూతో వ్యాపి । పుద్గలో నామ । వర్ణగంధరసస్పర్శవద్ద్రవ్యం । తచ్చ ద్వివిధం । పరమాణురూపం । తత్సంఘాతరూపంచ । పవనజ్వలనసలిలధరణీతనుభువనాదికం కాలవస్తు అభూదస్తి భవిష్యతీతి వ్యవహారహేతురణురూపో ద్రవ్యవిశేషః । ఆకాశో ఽప్యేకో ఽనంతప్రదేశశ్చ । తేషు చాణుద్రవ్యాతిరిక్తాని ద్రవ్యాణి । పంచాస్తికాయా ఇతి చ సంగృహ్యంతే । జీవాస్తికాయో ధర్మాస్తికాయో ఽధర్మాస్తికాయః పుద్గలాస్తికాయ ఆకాశాస్తికాయ ఇత్యనేకదేశవర్తినిద్రవ్యే ఽస్తికాయశబ్దః ప్రవర్తతే । జీవానాం మోక్షోపయోగినమపరమపి సంగ్రహం కుర్వంతి । జీవాజీవాస్రవబంధనిర్జరసంవరమోక్షా ఇతి । మోక్షసంగ్రహేణ మోక్షోపాయశ్చ గృహీతః । సచ సమ్యగ్జ్ఞానదర్శనచారిత్రరూపః । తత్ర జీవః స్వజ్ఞానదర్శనసుఖవీర్యగుణః । అజీవశ్చ జీవభోగ్యవస్తుజాతం । ఆస్రవః । తద్భోగోపకరణభూతమింద్రియాదికం । బంధశ్చాష్టవిధః । ఘాతికర్మచతుష్టయమఘాతికర్మచతుష్టయంచేతి । తత్రాద్యం । జీవగుణానాం స్వాభావికానాం జ్ఞానదర్శనవీర్యసుఖానాం ప్రతిఘాతకరమపరం శరీరసంస్థానతదభిమానతత్స్థితిప్రయుక్తసుఖదుఃఖోపేక్షాహేతుభూతం । నిర్జరం మోక్షసాధనమర్హదుపదేశావగతం । తపః । సంవరో నామేంద్రియనిరోధస్సమాధిరూపః । మోక్షస్తు నివృత్తరాగాదిక్లేశస్య స్వాభావికాత్మస్వరూపావిర్భావః । పృథివ్యాదిహేతుభూతాశ్చాణవో వైశేషికాదీనామివ న చతుర్విధాః । అపిత్వేకస్వభావాః । పృథివ్యాదిభేదస్తు పరిణామకృతః । సర్వం చ వస్తుజాతం । సత్త్వాసత్త్వనిత్యత్వానిత్యత్వభిన్నత్వాభిన్నత్వాదిభిరనైకాంతికమిచ్ఛంతి । స్యాదస్తి స్యాన్నాస్తి స్యాదస్తి చ నాస్తి చ । స్యాదవక్తవ్యం । స్యాదస్తి చావక్తవ్యం చ । స్యాన్నాస్తి చావక్తవ్యం చ । స్యాదస్తి చ నాస్తి చావక్తవ్యం చేతి సర్వత్ర సప్తభంగినయావతారాత్ । సర్వం చ వస్తుజాతం ద్రవ్యపర్యాయాత్మకమితి ద్రవ్యాత్మనా సత్త్వైకత్వనిత్యత్వాద్యుపపాదయంతి పర్యాయాత్మనా చ తద్విపరీతం । పర్యాయాశ్చ ద్రవ్యస్యావస్థావిశేషాః । తేషాం చ భావాభావరూపత్వాత్సత్త్వాసత్త్వాదికం సర్వముపపన్నమిత్యభిధీయతే । నైకస్మిన్నసంభవాదితి । నైతదుపపద్యతే । కుతః । ఏకస్మిన్నసంభవాత్ । ఏకస్మిన్నేకకాలే ధర్మిణి । అస్తిత్వనాస్తిత్వాదేర్విరుద్ధస్య

ఛాయాతపవద్యుగపదసంభవాత్ ॥ ఏతదుక్తం భవతి । ద్రవ్యస్య తద్విశేషభూతపర్యాయశబ్దాభిధేయావస్థావిశేషస్య చ । పృథక్పృథగ్గత్వాన్నైకస్మిన్విరుద్ధధర్మసమావేశస్సంభవతీతి । తథాహి । ఏకేనాస్తీత్యాదినా । అవస్థావిశేషేణవిశిష్టస్య తదానీమేవ నతద్విపరీతనాస్తీత్యాదివిశిష్టత్వం సంభవతి ॥ ఉత్పత్తివినాశాఖ్యపరిణామవిశేషాస్పదత్వంచ ॥ ద్రవ్యస్య నిత్యత్వం తద్విపరీతంచనిత్యత్వం ॥ తస్మిన్నర్థం సమవైతి ॥ విరోధిధర్మాశ్రయత్వం చ భిన్నత్వం ॥ తద్విపరీతం చాభిన్నత్వం ॥ కథంవా తస్మిన్సమవైతియథాశృత్వమపి షణ్ణయోర్యుగపదేకస్మిన్నసంభవః అయమర్థః పూర్వమేవోక్తః ॥ కాలభేదేన భేదాభేదాంగీకారే స్వమతభంగప్రసంగః । లోకోఽస్తి నాస్తీతి వ్యవహారో వ్యవహర్తౄణాం కాలభేదాత్ అస్తిత్వనాస్తిత్వవ్యవహారతుల్యః । జాత్యాదయోఽపి ద్రవ్యవిశేషణత్వమేవ । ప్రతీయంత ఇతి । పూర్వమేవోక్తం । కథంపునరేకమేవ శివాత్మకం పరబ్రహ్మసర్వాత్మకమితి శ్రోత్రియైరుచ్యతే । చేతనాచేతనప్రపంచహేతుభూతసర్వజ్ఞత్వాద్యనన్యసాధారణధర్మావచ్ఛిన్నసత్యసంకల్పస్య మహేశ్వరస్యేత్యుక్తం । స్వభావతశ్చేతద్‌జ్ఞానాభిన్నత్వేపి భ్రమరకీటకవత్ ॥ శివధ్యానధారణోపాసనయా స్వభావజీవత్వనివర్తిపూర్వకనిత్యమంగళాత్మకశివత్వప్రాప్తిరేవ ముక్తిరితి సర్వవేదవేదాంతసిద్ధాంతః । కించ । జీవాదీనాం షణ్ణాం ద్రవ్యాణామేకద్రవ్యపర్యాయత్వాభావాత్తేషు ద్రవ్యైకత్వేన పర్యాయాత్మనా చైకత్వానేకత్వాదయో దురుపపాదాః । అథోచ్యేత షడేతాని ద్రవ్యాణి స్వకీయైః పర్యాయైస్స్వేన స్వేన చాత్మనా తథా భవంతీతి । ఏకమపి । సర్వమనైకాంతికమిత్యభ్యుపగమవిరోధః । అన్యోన్యతాదాత్మ్యాభావాదతోఽయుక్తమిదం జైనమతం ॥ ఈశ్వరానధిష్ఠితపరమాణుకారణవాదే పూర్వోక్తదోషాస్తథైవావతిష్ఠంతే ॥ శ్వేతజ్ఞానాంతుపణకాః శరీరతుల్యపరిమాణత్వం సాధయంతి ॥ తదపి నిరాకరోతి ॥ * * *

ఏవంచాత్మాకార్త్స్న్యం ॥ ౩౩ ॥

ఏవం భవదభ్యుపగమే సతి ఆత్మనశ్చాకార్త్స్న్యం । ప్రసజ్యతే । జీవోఽసంఖ్యాతప్రదేశో దేహపరిమాణ ఇతి హ్యార్హతానాం స్థితిః ॥ తత్ర హ్రస్వత్వాదిశరీరేష్వవస్థితస్యాత్మనస్తతోఽన్యూనపరిమాణేపి పిపీలికాదిశరీరే ప్రవిశతోఽల్పదేశవ్యాపిత్వేనాకార్త్స్న్యం ప్రసజ్యతే ॥ కించ । జీవస్య శరీరతుల్యపరిమాణత్వాంగీకారే శరీరనిర్గమనాసంభవాత్ ॥ శరీరేణసహ పరలోకప్రాప్తిరుపపద్యేత ॥ తస్మాజ్జీవస్యసూక్ష్మత్వమంగీకర్తవ్యమిత్యర్థః । తన్మతనిరాకరణే పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * *

శరీరాణాంచానవస్థితపరిమాణత్వాత్ ॥ ౩౪ ॥

మశకాదిశరీరవర్తినాం సూక్ష్మజీవానాం కర్మవశాద్గజాదిశరీరప్రాప్తౌ సత్యాం గజాదిశరీరవ్యాపిత్వం న స్యాత్ ॥ కుతః । జీవస్యాల్పత్వాత్ ॥ తథా గజాదిశరీరవర్తినాం స్థూలజీవానాం కర్మవశాన్మశకాదిశరీరప్రాప్తౌ సత్యాం మశకాదిశరీరస్య స్వల్పత్వేనావకాశాదిభావః । తూలపిండవజ్జీవానామపి సావయవత్వాంగీకారాన్మశకాదిశరీరేషు సంకుచితత్వం గజాదిశరీరేషు వికాసావస్థా చ భవిష్యతీత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ * * * * * * *

నచ పర్యాయాదప్యవిరోధో వికారాదిభ్యః ॥ ౩౫ ॥

పర్యాయాత్ । శరీరక్రమేణ సంకోచవికాసాంగీకారాదవిరోధః ॥ గజతురగపుత్రిపుత్రికామశకాదిశరీరప్రవేశవిరోధో నాస్తీతి చేన్న । తథాపి జీవానాం సావయవత్వేన ఘటపటాదివద్వికారిత్వవినాశిత్వాది దోషప్రసంగ ఇత్యుపదిశ్యతే ॥ తన్మతనిరాకరణే పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * *

అంత్యావస్థితేశ్చోభయనిత్యత్వాదవిశేషః ॥ ౩౬ ॥

జీవస్య యదంత్యం పరిమాణం మోక్షావస్థాగతం తస్య పశ్చాద్దేహాంతరపరిగ్రహాభావాదవస్థితత్వాదాత్మనశ్చ మోక్షావస్థస్య తత్పరిమాణస్య చోభయోర్నిత్యత్వాత్ తద్దేహాత్మనస్స్వాభావికం పరిణామమితి పూర్వమపి తస్మాదవిశేషస్స్యాదతో దేహపరిమాణత్వమాత్మనో న స్యాదిత్యసంగతమేవేతి వేదబాహ్యమతం ॥ వివేకిభిస్త్యక్తవ్యం ॥ అనుమానికవేదప్రామాణ్యకపిలాదిమతాని వేదబాహ్యబుద్ధాదిమతానిచ నిరస్య శ్రుత్యైకదేశప్రామాణ్యమిశ్రరౌద్రితం త్రిపాశుపతగాణాపత్యసౌరశాక్తకాపాలికవైష్ణవాదిమతాభిమానిభిః పశుపతేశ్శివస్య పరబ్రహ్మణః చిదచిద్రూపాత్మకజగదుభయకారణత్వమనంగీకృతత్వాత్తన్మతాన్యధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * *

పత్యురసామఞ్జస్యాత్ ॥ ౩౭ ॥

పూర్వాధికరణే క్షపణకమతే సత్త్వాసత్త్వయోరుగపదేకత్ర విరోధాదసమఞ్జసమిత్యుక్తం తద్వదుపాదానత్వక ర్తృత్వయోరేకత్ర విరోధాదయుక్తమితి దృష్టాన్త. సఙ్గత్యా పూర్వపక్షే సర్వశక్తివిశిష్టస్య స్వతన్త్రస్య శివస్య జగదుభయ కారణత్వం సమ్భవతీతి సాధనార్థమధికరణారమ్భకత్వాద్విరోధపరిహార సఙ్గత్యా సిద్ధాన్తసఙ్గతిరుపపద్యతే । పత్యుః ప శుపతేశ్శివస్య పరబ్రహ్మణః । జగదుపాదానప్రధానాదిప్రేరకత్వేన నిమిత్తకారణమాత్రత్వం న సమ్భవతి ॥ కుతః । అసా మఞ్జస్యాత్ । పరమేశ్వరస్య జగదుభయకారణత్వవిధాయక । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యాదివేదాన్తానాం స మన్వయాభావాదిసూత్రసూచితసూక్తాభిప్రాయః । భూతపతేశ్శివస్య జగదుభయకారణత్వవిధాయక శుద్ధసాత్త్వికశైవమ తస్య ప్రాధాన్యమతశ్శైవమతాభాసకమిశ్రరౌద్రపాశుపత గాణాపత్యసౌరశాక్తకాపాలికవైష్ణవాదిమతానాం వేదవిషయః సకషాయవిచిత్రా సుదృఢా బహ్వఙ్కురాస్య యం గుణభిన్నాఙ్కురేష్వపి గుణాభిన్నాప రాశక్తిరిత్యాదిషు శక్తేః మూర్తిత్రయ కారణత్వోపదేశాత్ ॥ నారాయణపరం బ్రహ్మతత్త్వం నారాయణః పర ఇత్యాదినా నారాయణస్య । అసావాదిత్యో బ్రహ్మే త్యాదినా సూర్యస్య చ బ్రహ్మత్వదర్శనాత్ ॥ గణానాం త్వా గణపతిం హవామహే కవిం కవీనామిత్యత్ర ॥ గణానాం బ్రహ్మవి ష్ణురుద్రాదీనాం పతిః గణపతిరితి తచ్ఛాస్త్రే సర్వాధిక్యత్వేన విఘ్నేశ్వరస్యాభిప్రేతత్వాత్ । కిఞ్చ । పురాణేష్వపి పురసం హారాదికాలేషు తస్య మూర్తిత్రయార్చ్యత్వవ్యపదేశాచ్చ । జగత్కారణత్వం శక్త్యాదినామేవోపపన్నమితి ప్రాప్తే ప్రవక్ష్మహే ॥ ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రేన్ద్రాస్తే సమ్ప్రసూయన్తే । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వర స్సర్వభూతానాం । సర్వభూతదమనాయ నమో నమస్సాయనసు ఇత్యాదిశ్రుతిషు । తజ్జనకత్వేన తస్య నిమిత్తత్వం । సృష్టికాలే లయత్వేన తస్యోపాదానత్వం చ వ్యవస్థాపనాత్ । శక్త్యాదీనాం జగత్కారణత్వమవాన్తరసృష్టివిషయత్వం । కిం చ । నిరధిష్ఠానశక్తేరభావాత్ । శక్తినిష్ఠకారణత్వం శక్తస్యైవార్థాత్సిద్ధం ? శైవే వాయువీయసంహితాయాం । త్ర యస్తే కారణాత్మానో జాతాస్సాక్షాన్మహేశ్వరాత్ । చరాచరస్య విశ్వస్య సర్గస్థిత్యన్తహేతవే ॥ పిత్రా నియమితాః పూర్వం త్రయోఽపి త్రిషు కర్మసు । బ్రహ్మా సర్గే హరిస్త్రాణే రుద్రస్సంహారణే పునః ॥ తథాప్యన్యోన్యమాత్సర్యాదన్యోన్యాతిశయార్థినః తపసా తోషయిత్వా స్వం పితరం పరమేశ్వరం । బ్రహ్మనారాయణౌ పూర్వం రుద్రః కల్పాన్తరేఽసృజత్ । కల్పాన్తరే పునర్బ్ర హ్మా రుద్రవిష్ణూ జగన్మయః । విష్ణుశ్చ భగవాన్ రుద్రం బ్రహ్మాణమసృజత్పునః । నారాయణం పునర్బ్రహ్మా బ్రహ్మాణం చ పునర్భవః ఇతి దర్శనాత్ ॥ నారాయణాదీనాం జగత్కారణత్వం నానాదిసిద్ధం । అన్నం బ్రహ్మేత్యాదివత్తేషాం బ్రహ్మత్వమౌపచారిక మితి జన్మాదికరణే బహుధా ప్రపఞ్చితం ॥ తథాపి । మూర్తిత్రయేషు రుద్రస్యైవాధిక్యమనివార్యం । తథా చ శ్రుతిః । పరా త్పరతరో బ్రహ్మా తత్పరాత్పరతో హరిః ॥ యత్పరాత్పరతోఽధీశస్తన్మే మనశ్శివసఙ్కల్పమస్తు । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । అసఙ్ఖ్యాతాస్సహస్రాణి స్మర్యతే న చ దృశ్యతే । ఇత్యాదిషు । అస్తి రుద్రస్య విప్రేన్ద్రా అన్తస్సత్త్వం బహిస్తమః ॥ విష్ణోరన్తస్తమస్సత్త్వం బహిరస్తి రజో గుణః । అన్తర్బహిశ్చ విప్రేన్ద్రా హ్యస్తి తస్య ప్రజాప తేః । గజపాతమహాకాల్పితౌ బ్రహ్మనారాయణౌ ఖల్విత్యాదినా సూతసంహితాదిగ్రన్థేషు మూర్తిత్రయతారతమ్యోపదే శాత్ ॥ శాతాతపే । వేదేషు చ పురాణేషు సాఙ్గోపాఙ్గేషు శక్తిర్జనార్దనం ॥ మాహాత్మ్యం కల్ప్యతే మోహాత్తత్త్వమసముదీరి తమితి ॥ గౌతమస్మృతౌ చ ॥ శైవధర్మపురాణాని వేదాశ్చ స్మృతయస్తథా । అన్తస్సాత్త్వికరూపాణి ప్రామాణ్యం వేదవత్స దా ॥ వైష్ణవాని పురాణాని స్మృతయస్తథా ॥ అన్తస్తామసరూపాణి మోహనార్థాని సర్వదా ॥ తస్మాద్విష్ణుపురా ణాని సేవ్యాని ముముక్షుభిరితి ॥ నిర్దిష్టత్వాత్ । రుద్రస్య బ్రహ్మణ దైవత్వాద్బ్రహ్మణత్వాచ్చ సర్వదేవతాధికత్వమనివార్యం కిఞ్చ । రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యేతి ॥ యా తే రుద్ర శివా తనూరఘోరాఽపాపకాశినీ తయా న స్తనువా శన్తమయా గిరిశన్తాభిచాకశీహీతి ॥ త్రిశైరేయ్యే శివస్య పరబ్రహ్మణః శ్శాన్తాశాన్తాత్మకమూర్తిద్వయాత్మకత్వమఘోర శక్తిరోధకత్వశుకత్వం చ వ్యపదేశాత్ । తప్తలిఙ్గముద్రాఙ్కితరౌద్రమతాత్తప్తశూలడమరుగముద్రాఙ్కిత తన్త్రపాశుపతమ తాచ్ఛ్రౌతశివలిఙ్గధారణావచ్ఛిన్నశైవమతస్య సర్వాధికత్వమనివార్యం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీ లకణ్ఠం ప్రశాన్తం ॥ ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ ॥ స బ్రహ్మ స శివస్స హరిస్సేన్ద్ర స్సోఽక్షరః పరమస్స్వరాడిత్యుక్తైవత్వే । శివస్య ప్రశాన్తత్వం తమసః పరత్వం మూర్తిత్రయవిలక్షణత్వం చ నిర్దేశాత్ ॥ శివమత స్యాన్యసర్వప్రాధాన్యత్వముపదిష్టం ॥ ప్రపఞ్చోపశమం శాన్తం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యన్తే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి మాణ్డూ క్యోపనిషత్సాత్ । సిద్ధాన్తాగమే ॥ అన్యదేవ మునిశార్దూలాస్సమస్తాగమసాగర । శివజ్ఞానకరం వక్ష్యే సిద్ధాన్తం శృణు సాదరం

ఽగస్త్య ఖలుసిద్ధాంతవిఖ్యాతా శుచిభేదతః । భిన్నాచారసమాయుక్తాః భిన్నార్థప్రతిపాదకాః ॥ సాంఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతంతథా । ఏతానిమానభూతాని నోపహన్యాని యుక్తిభిః । వేదః ప్రధానం సర్వేషాం సాంఖ్యాదీనాంమహామునే ॥ వేదానుసరణాదేషాం ప్రామాణ్యమితినిశ్చితం । పాంచరాత్రస్య సాంఖ్యస్య యోగస్యచమహామునే ! వేదైకదేశవర్తిత్వాచ్ఛైవం వేదమయంమతం । వేదైకదేశవర్తిభ్యః సాంఖ్యాదిభ్యో మహామతే । సర్వవేదాంతసారిత్వాచ్ఛైవతంత్రం విశిష్యతే ॥ ఆగమాజహ్నుధాః ప్రోక్తాః శివేనపరమాత్మనా । శైవం పాశుపతం సోమం లాకులంచేతిభేదతః ॥ తేషు శైవంచతుర్భేదం తత్ర సర్వంవినిశ్చితం । వామం చ దక్షిణం చైవ మిశ్రం సిద్ధాంతసంజ్ఞికం । శక్తిప్రధానం వామాఖ్యం దక్షిణం భైరవాత్మకం । సప్తమాతృపరంమిశ్రం సిద్ధాంతం వేదసంమతం । ఇత్యాదినాసర్వవేదధర్మానుకూలకామికాద్యష్టావింశత్యాగమసిద్ధసిద్ధాంతాభిధానవీరశైవమేవ ముముక్షుభిరుపాదేయమితినిర్దేశాత్ । కామికే ॥ శివ ఏవ హి దేవోంతస్థితమిచ్ఛావశాద్విభుః । యోగివన్నిరుపాదానమర్థజాతం ప్రకాశయేదితి । సిద్ధాంతాగమేచ ॥ పత్రపుష్పాదిరూపేణ యథాస్వప్రతిపాదపః ॥ తథాభూమ్యాదిరూపేణ శివ ఏకో విరాజతే । యథాతంతుభిరుత్పన్నః పటస్తంతుమయస్మృతః । తథాశివాత్సముత్పన్నం శివ ఏవ చరాచరం । ఆత్మశక్తివికాసేన శివో విశ్వాత్మనాస్థితః । కుటీభావాద్యథాభాతి పటస్స్వస్యప్రసారణాదితి చ । శివవజ్జగదుభయకారణత్వం ॥ భృంగధ్యానాద్యథాకీటః భృంగరూపో భవేత్సదా । శివధ్యానాత్తథాజీవశ్శివో భవతి నాన్యథేతి శైవతాశైవసిద్ధాంతంచవ్యవస్థాపనాత్ వేదవత్ కామికాద్యష్టావింశతిశివాగమానాం ప్రామాణ్యం । అష్టాదశపురాణానాంకర్తా సత్యవతీసుతః । కామికాదిప్రభేదానాంయథాదేవో మహేశ్వర ఇతిసూతసంహితాయాం భగవతావ్యాసేనకామికాద్యాగమద్యష్టాం లేనపురాణానాం ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనాత్ । సూత్రేష్వనవకాశాధికరణే వేదానుకూలమన్వాదిస్మృతివిరుద్ధసాంఖ్యాగస్మృతినిరాకరణవద్వేదానుకూలకామికాద్యాగమవిరుద్ధపాశుపతపాంచరాత్రాద్యాగమనిరాకరణముపాదేయం ॥ ఏవం రేవణసిద్ధమరుళసిద్ధరామసిద్ధ ఉద్భటారాధ్యవేమారాధ్యాదిభిశ్రౌతశైవాచార్యైర్వ్యపదేశాత్ । నమోహిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేంబికాపతయే ఉమాపతయే పశుపతయేనమోనమః । జగతాం పతయే ॥ పుష్టానాంపతయే । సభాభ్యస్సభాపతిభ్యశ్చవోనమః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుతిశతేషు శివస్యైవ సర్వపతిత్వోపదేశాత్ । పశ్వాదిశబ్దైర్విశిప్రథమాధ్యాయే పశుపతిత్వాదిధర్మాణాం శివస్యైవముఖ్యత్వప్రతిపాదనత్వాత్ ॥ పత్యురసామంజస్యాదిత్యత్రపత్యుః పశుపతేశ్శివస్యాతిరిక్తస్య జగదుభయకారణత్వమసమంజసం వేదవిరోధాదప్రామాణ్యమితి కేచిద్వదంతి తదప్యవిరోధం । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ । ❀ ❀ ❀ ❀

సంబంధానుపపత్తేశ్చ ॥ ३౮ ॥

శివేతరనారాయణాదీనాంజగత్కారణత్వపశుపతిత్వాంగీకారే । నమోహిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయహిరణ్యపతయే. అంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయేనమోనమః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాంబ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధిపతిర్బ్రహ్మాశివో మే అస్తుసదాశివోం । సర్వోవైరుద్రస్తస్మై రుద్రాయనమోఅస్తు । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధహిరణ్యబాహుత్వోమాపతిత్వసర్వవిద్యానియామకత్వసర్వభూతనియామకత్వాదిశ్రుతిసిద్ధధర్మసంబంధానామనుపపత్తేశ్చఅసంభవాచ్చ । పశుపతిత్వంజగజ్జన్మాదికారణత్వాదికంచశివేతరాణాంనోపపద్యతే । తస్మాచ్ఛ్రుత్యేకదేశమిశ్రాదిమతానివైదికైరనాదరణీయాని । అదిత్యమంబికాంవిఘ్నంగణనాథంమహేశ్వరం ॥ పూజయేదేకభావేనస్వేష్టంమధ్యేవినిక్షిపేదిత్యవచనదర్శనాత్తన్మతమేవావశ్యకమితిచేత్తదసత్ । తద్విధాయకప్రత్యక్షకశ్రుతిస్మృత్యదర్శనాత్ । భక్తైర్వ్యభిచరితత్వాత్ । తన్మతేజగజ్జన్మాదికారణేశ్వరస్య మిథ్యాత్వాంగీకారాత్ । అధిష్ఠానబ్రహ్మణోనిర్విశేషత్వవ్యపదేశాత్ । వేదవిరుద్ధాధ్యాపస్వీకారాదిబహుదోషప్రసంగాచ్చ । తస్మాత్తన్మతమనుపాదేయం । సృష్ట్యాదౌశాంభవీశక్త్యా మండలత్రయమజాయత । శుద్ధస్ఫటికసంకాశే సాత్వికాం డేమహామతే । తామసుదాజసమద్రి త...

ణీరుద్రాసముద్భూతాతస్మాత్సత్వగుణాన్వితా । రాజసాండేరక్తమయే శ్రీబ్రహ్మాణీసముద్భవా । అతోతారక్తవర్ణాంగారజోగుణసమన్వితా । కాలాంబుదసమాకారే తామోండేసమావృతా । ఉమావిష్ణుసముద్భూతా । తస్మాద్వైతా తమోగుణా । గుణాతీతాపరాశక్తిస్సచ్చిదానందరూపిణీ । శివాత్మికాశివాధినాచిద చిద్విశ్వకారిణీతి । శక్తిపురాణేనారాయణాంబికయోస్తమోండసంభవత్వవ్యపదేశాత్ । రాత్రుసాపివత్ । శాక్తాగమపాంచరాత్రాగమయోర్మద్యపానమాంసనిషేవణకులవిహీనభోజనగురుదత్తపత్నిపునర్గ్రహణరక్తశుక్లాద్యష్టపూర్తిస్వీకారమద్యభాండపూజాదివేదబాహ్యదురాచారభూయిష్ఠత్వాత్తన్మతాముముక్షుభిర్నవిధేయా । శివకేశవంభూతంసకలయేకాలభైరవం ! శంకరశ్శూలపాణిశ్చఖట్వాంగీ

పత్యురసామంజస్యాత్ ॥ ౩౭ ॥

పూర్వాధికరణేషు పరిణామతే సత్యాసత్త్వాద యోరుగపదేకత్ర విరోధాదసమంజసమిత్యుక్తౌ తద్వదుపాదానత్వక ర్తృత్వయో రేకత్ర విరోధాదయుక్తమితి దృష్టాంత సంగత్యా పూర్వపక్షే సర్వశక్తి విశిష్టస్య స్వతంత్రస్య శివస్య జగదుభయ కారణత్వం సంభవతీతి సాధనార్థ మధికరణారంభకత్వాద్విరోధపరిహార సంగత్యా సిద్ధాంతసంగతిరుపపద్యతే । పత్యుః ప శుపతేశ్శివస్య పరబ్రహ్మణః । జగదుపాదాన ప్రధానాదిప్రేరకత్వేన నిమిత్త కారణ మాత్రత్వం న సంభవతి ॥ కుతః । అసా మంజస్యాత్ । పరమేశ్వరస్య జగదుభయ కారణత్వ విధాయక । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే యేన జాతాని జీవంతి యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతీత్యాది వేదాంతానాం స మన్వయాభావాదిసూత్రసూచిత సూత్రాభిప్రాయః । భూతపతేశ్శివస్య జగదుభయ కారణత్వ విధాయక శుద్ధ సాత్త్విక శైవమ తస్య ప్రాధాన్యముత శైవమతాభాసక మిశ్ర రౌద్ర పాశుపత గాణాపత్య సౌర శాక్త కాపాలిక వైష్ణవాదిషు తేషాం వేత్తవిశయః సకషాయచిత్తా సుదృఢ బహ్వంకురాస్స యంగుణభిన్నా అంశ భేదా విగుణాభిన్నాప రాశక్తిరిత్యాదిషు శక్తేః మూర్తిత్రయ కారణత్వోపదేశాత్ ॥ నారాయణ పరం బ్రహ్మ తత్త్వం నారాయణః పర ఇత్యాదినా నారాయణస్య । అసావాదిత్యో బ్రహ్మే త్యాదినా సూర్యస్య చ బ్రహ్మత్వదర్శనాత్ ॥ గణానాం త్వా గణపతిగ్ం హవామహే కవిం కవీనామిత్యత్ర ॥ గణానాం బ్రహ్మవి ష్ణురుద్రాదీనాం పతిః గణపతిరితి తచ్ఛాస్త్రే సర్వాధిక్యస్య విఘ్నేశ్వర స్యైవ నిర్దేశాత్ । కించ । పురాణేషు త్రిపురసం హారాదికాలేషు తస్య మూర్తిత్రయార్చితత్వవ్యపదేశాచ్చ । జగత్కారణత్వం శక్త్యాదినామేవోపపన్నమితి ప్రాప్తే ప్రచక్ష్మహే ॥ ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వర స్సర్వభూతానాం ॥ సర్వభూతదమనాయ నమో నమః ఇత్యాదిశ్రుతిషు ॥ తజ్జనకత్వేన తస్య నిమిత్తత్వం । సృష్టికాలే లయత్వేన తస్యోపాదానత్వం చ వ్యవస్థాపనాత్ ॥ శక్త్యాదీనాం జగత్కారణత్వమవాంతర సృష్టివిషయత్వం ॥ కిం చ । నిరధిష్ఠాన శక్తేరభావాత్ । శక్తినిష్ఠ కారణత్వం శక్తస్యైవార్థాత్సిద్ధం ? శైవే వాయువీయ సంహితాయాం । త్రి గుణస్సైకారణాత్మనో జాతాస్సాక్షాన్మహేశ్వరాత్ । చరాచరస్య విశ్వస్య సర్గస్థిత్యంత హేతవే ॥ పితామహం నియమితాః పూర్వం త్రయో విప్రేషు కర్మసు । బ్రహ్మా సర్గే హరిస్త్రాణే రుద్రస్సంహారణే పునః ॥ తథాప్యన్యోన్యమాత్సర్యాద న్యోన్యాతిశయార్థినః తపసా తోషయిత్వా శంభుం పరమేశ్వరం । బ్రహ్మనారాయణౌ పూర్వం రుద్రః కల్పాంతరేసృజత్ । కల్పాంతరే పునర్బ్ర హ్మా రుద్రవిష్ణూ జగన్మయః । విష్ణుశ్చ భగవాన్ రుద్రం బ్రహ్మాణమసృజత్పునః । నారాయణం పునర్బ్రహ్మా బ్రహ్మాణం చ పునర్భవః ఇతి దర్శనాత్ ॥ నారాయణాదీనాం జగత్కారణత్వం నానాదిసిద్ధం । అన్నం బ్రహ్మేత్యాదివత్తేషాం బ్రహ్మత్వమౌపచారిక మిత్యన్నాదికరణే బహుధా ప్రపంచితం ॥ తథాపి । మూర్తిత్రయేషు రుద్రస్యైవాధిక్యమనివార్యం । తథా చ శ్రుతిః । పరా త్పరతరో బ్రహ్మా తత్పరాత్పరతో హరిః ॥ యత్పరాత్పరతో ఈశస్తన్మే మనశ్శివసంకల్పమస్తు । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । అనంతాత్మా కస్సహస్రాక్షస్సర్వ్యతే నచ దృశ్యతే । ఇత్యాదిషు । అస్తి రుద్రస్య విష్ణోం దా అంతస్సత్త్వ బహిస్తమః ॥ విష్ణోరంతస్తమస్సత్త్వం బహిరస్తి రజోగుణః । అంతర్బహిశ్చ విరించ్యా హ్యస్తి తస్య ప్రజాప తేః । రజసా తమసా క్రాంతౌ బ్రహ్మనారాయణౌ ఖల్విత్యాదివాయు సంహితాదిగ్రంథేషు మూర్తిత్రయ తారతమ్యత్వోపదే శాత్ ॥ శాతాతపే । వేదేషు చ పురాణేషు సాంగోపాంగేషు శక్తితః జనార్దనం । మాహాత్మ్యం కల్ప్యతే మోహాత్తత్తామస ముదీరి తమితి ॥ గౌతమస్మృతౌ చ ॥ శైవధర్మపురాణాని వేదాశ్చ స్మృతయస్తథా ॥ అంతస్సాత్త్వికరూపాణి ప్రమాణ్యం వేదవత్స దా ॥ వైష్ణవాని పురాణాని స్మృతయస్తథా ॥ అంతస్తామసరూపాణి మోహనార్థాని సర్వదా ॥ తస్మాద్విష్ణుపురా ణాని సేవ్యాని ముముక్షుభిరితి । నిర్దిష్టత్వాత్ । రుద్రస్య బ్రహ్మణ దైవత్వాద్బ్రహ్మణత్వాచ్చ సర్వదేవతాధికత్వమనివార్యం కించ । రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యేతి ॥ యా తే రుద్ర శివా తనూరఘోరాపాపకాశినీ తయా న స్తనువా శంతమయా గిరిశంతాభిచాకశీహీతి ॥ తైత్తిరీయే శివస్య పరబ్రహ్మణ శ్శాంతాశాంతాత్మక మూర్తిద్వయాత్మకత్వమఘోర శక్తిరౌద్రశక్తిమత్త్వం చ వ్యపదేశాత్ । తప్తలింగముద్రాంకిత రౌద్రమతాత్తప్తశూలడమరుగముద్రాంకిత తంత్ర పాశుపతమ తాచ్చ శ్రౌతశివలింగధారణావచ్ఛిన్నశైవమతస్య సర్వాధికత్వమనివార్యం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీ లకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ ॥ స బ్రహ్మ స శివస్స హరిస్సేం ద్రస్సోఽక్షరః పరమస్స్వరాట్ కైవల్యే । శివస్య ప్రశాంతత్వం తమః పరత్వం మూర్తిత్రయ విలక్షణత్వం చ నిర్దేశాత్ ॥ శివమత స్యాత్యంతసత్త్వ ప్రాధాన్యత్వమూహ్యదిష్టం ॥ ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి మాండూ క్యోపనిషత్ । సిద్ధాంతాగమే ॥ అత్యంత సూక్ష్మ నిరాకార రూప సమస్తాగమపారగ । శివజ్ఞానకరం వక్ష్యే సిద్ధాంతం శృణుసాదరం

ఆగస్త్యః ఖలు సిద్ధాంతో విఖ్యాతః శుచిభేదతః । భిన్నాచారసమాయుక్తాః భిన్నార్థప్రతిపాదకాః ॥ సాంఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా । ఏతాని మానభూతాని నోపహన్యాని యుక్తిభిః । వేదః ప్రధానం సర్వేషాం సాంఖ్యాదీనాం మహామునే ॥ వేదానుసరణాదేషాం ప్రామాణ్యం మునిసత్తమ । పాంచరాత్రస్య సాంఖ్యస్య యోగస్య చ మహామునే । వేదైకదేశవర్తిత్వం శైవం వేదమయం మతం । వేదైకదేశవర్తిభ్యః సాంఖ్యాదిభ్యో మహామతే । సర్వవేదాంతసారిత్వాచ్ఛైవతంత్రం విశిష్యతే ॥ ఆగమా బహుధా ప్రోక్తాః శివేన పరమాత్మనా । శైవం పాశుపతం సోమం లాకులం చేతి భేదతః ॥ తేషు శైవం చతుర్భేదం తత్ర సర్వం వినిశ్చితం । వామం చ దక్షిణం చైవ మిశ్రం సిద్ధాంతసంజ్ఞికం । శక్తిప్రధానం వామాఖ్యం దక్షిణం భైరవాత్మకం । సప్తమాతృపరం మిశ్రం సిద్ధాంతం వేదసమ్మతం । ఇత్యాదినా సర్వవేదధర్మానుకూలకామికాద్యష్టావింశత్యాగమసిద్ధసిద్ధాంతాభిధాన వీరశైవమేవ ముముక్షుభిరుపాదేయమితి నిర్దేశాత్ । కామికే ॥ శివ ఏవ హి దేవోఽంతస్థితమిచ్ఛావశాద్బహిః । యోగివన్నిరుపాదానమర్థజాతం ప్రకాశయేదితి ॥ సిద్ధాంతాగమే చ ॥ పత్రపుష్పాదిరూపేణ యథా శిష్టతి పాదపః ॥ తథా భూమ్యాదిరూపేణ శివ ఏకో విరాజతే ॥ యథా తంతుభిరుత్పన్నః పటస్తంతుమయః స్మృతః । తథా శివాత్సముత్పన్నం శివ ఏవ చరాచరం ॥ ఆత్మశక్తివికాసేన శివో విశ్వాత్మనా స్థితః । కుటీభావాద్యథా భాతి పటస్స్వస్య ప్రసారణాదితి చ । శివస్య జగదుభయకారణత్వం ॥ భృంగధ్యానాద్యథా కీటః భృంగరూపో భవేత్సదా । శివధ్యానాత్తథా జీవశ్శివో భవతి నాన్యథేతి । ఏతాభ్యాం వేదసిద్ధాంతయోర్వ్యవస్థాపనాత్ వేదవత్ కామికాద్యష్టావింశతిశివాగమానాం ప్రామాణ్యం । అష్టాదశపురాణానాం కర్తా సత్యవతీసుతః । కామికాదిప్రభేదానాం యథా దేవో మహేశ్వరః ॥ ఇతి సూతసంహితాయాం భగవతా వ్యాసేన కామికాద్యాగమద్రష్టాం తేన పురాణానాం ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనాత్ । స్మృత్యనవకాశాధికరణే వేదానుకూలమన్వాదిస్మృతివిరుద్ధసాంఖ్యాగస్మృతినిరాకరణవద్వేదానుకూలకామికాద్యాగమవిరుద్ధపాశుపతపాంచరాత్రాద్యాగమనిరాకరణమపాదేయం ॥ ఏవం రేవణసిద్ధమరుళసిద్ధరామసిద్ధఉద్భటారాధ్యవేమారాధ్యాదిభిః ప్రోక్తశైవాచార్యైః వ్యపదేశాత్ । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమః । జగతాం పతయే ॥ నృత్తానాం పతయే । సభాభ్యస్సభాపతిభ్యశ్చ వో నమః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుతిశతేషు శివస్యైవ సర్వసంబంధోపదేశాత్ । పశ్వాదిశబ్దేభ్య ఇతి ప్రథమాధ్యాయే పశుపతిత్వాదిధర్మాణాం శివస్యైవ ముఖ్యత్వప్రతిపాదనత్వాత్ । పత్యురసామంజస్యాదిత్యత్ర పత్యుః పశుపతేశ్శివస్యాతిరిక్తస్య జగదుభయకారణత్వమసమంజసం వేదవిరోధాదప్రామాణ్యమితి కేచిద్వదంతి తదప్యవిరోధం । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ।

సంబంధానుపపత్తేశ్చ ॥ ३౮ ॥

శివేతరనారాయణాదీనాం జగత్కారణత్వపశుపతిత్వాంగీకారే । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు సదాశివోం । సర్వో వై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధహిరణ్యబాహుత్వోమాపతిత్వసర్వవిద్యానియామకత్వసర్వభూతనియామకత్వాదిశ్రుతిసిద్ధధర్మసంబంధానామనుపపత్తేశ్చ అసంభవాచ్చ । పశుపతిత్వం జగజ్జన్మాదికారణత్వాదికం చ శివేతరాణాం నోపపద్యతే । తస్మాచ్ఛ్రుత్యేకదేశమిశ్రాదిమతాని వైదికైరనాదరణీయాని ॥ ఆదిత్యమంబికాం విష్ణుం గణనాథం మహేశ్వరం ॥ పూజయేదేకభావేన స్వేష్టం మధ్యే విశిష్య వేదివచనదర్శనాత్తన్మతమేవావశ్యకమితి చేత్తదసత్ ॥ తద్విధాయకప్రత్యక్షశ్రుతిస్మృత్యదర్శనాత్ । భక్తైర్వ్యభిచరితత్వాత్ । తన్మతే జగజ్జన్మాదికారణేశ్వరస్య మిథ్యాత్వాంగీకారాత్ । అధిష్ఠానబ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వవ్యపదేశాత్ । వేదవిరుద్ధాధ్యాసస్వీకారాదిబహుదోషప్రసంగాచ్చ । తస్మాత్తన్మతమనుపాదేయం । సృష్ట్యాదౌ శాంభవీశక్త్యా మండలత్రయమజాయత । శుద్ధస్ఫటికసంకాశే సావిత్రీ కాండే మహామతే । వాణీ రుద్రాత్సముద్భూతా తస్మాత్సత్వగుణాన్వితా । రాజసాండే రక్తమయే శ్రీర్బ్రహ్మణః సముద్భవా । అతో రక్తవర్ణాంగా రజోగుణసమన్వితా । కాలాంబుదసమాకారే తమోండే సమసావృతా । ఉమా విష్ణోః సముద్భూతా । తస్మాద్దేవ్యా తమోగుణా । గుణాతీతా పరాశక్తిస్సచ్చిదానందరూపిణీ । శివాత్మికా శివాధీనా చిద్విశ్వాకారిణీతి । శక్తిపురాణే నారాయణాంబికయోస్తమోండసంభవత్వవ్యపదేశాత్ । రాక్షసాపివత్ । శాక్తాగమపాంచరాత్రాగమయోర్మద్యపానమాంసనిషేవణకులవిహీనభోజనగురుదత్తపత్నీపునర్గ్రహణరక్తశుక్లాద్యష్టపూర్తిస్వీకారమద్యకుంభదపూజాదివేదబాహ్యదురాచారభూయిష్ఠత్వాత్తన్మతాముముక్షుభిర్నవిధేయా । శివకేశవంభూతం సకలయే కాలభైరవం । శంకరశ్శూలపాణిశ్చ ఖట్వాంగీ

విష్ణువల్లభ ఇత్యాదినా । కారణగుణాః కార్యే సంక్రమంతీతి న్యాయేన శైవస్య శివవీర్యోత్పన్నస్య విష్ణూపాదానత్వేన నీలవర్ణత్వసురాపానమాంసప్రియత్వాది పాంచరాత్రాగమధర్మాణాం కాపాలాగమేఽపి ప్రవృత్తిరుపపద్యతే తస్మాత్తదపి న విధేయం వేదవిరుద్ధరక్తచందనోచ్ఛిష్టభక్షణాదిధర్మాంగీకారత్వేన సౌరగాణాపత్యాదిమతాని న విధేయాని ॥ తేషాం మతేషు శ్రుతిబాహుళ్యాదర్శనాత్ ॥ సావయవమాత్రస్వీకారాత్ ॥ నిమిత్తకారణత్వమాత్రవ్యపదేశాచ్చ । తేషాం నిరాకరణే పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * *

అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చ ॥ ౩౯ ॥

అధిష్ఠానబ్రహ్మాతిరిక్తమాయాప్రతిబింబితేశ్వరస్య జగజ్జన్మాదికారణత్వాంగీకారే । అధిష్ఠానానుపపత్తేః । తన్మతేన్యధిష్ఠానబ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వాంగీకారత్వేన తస్మిన్వేదవేదాంతానామనుపపత్తేశ్చ ప్రవృత్త్యసంభవాత్ ॥ తద్బ్రహ్మణశ్శశశృంగవన్మిథ్యాత్వమర్థాత్సిద్ధముత ॥ తన్మతే జీవభిన్నేశ్వరానంగీకారత్వేనాధిష్ఠానానుపపత్తేః ॥ సాంఖ్యకాదంబరం ప్రవిశత ॥ యో రుద్రో అగ్నావిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధచేతనాచేతనప్రపంచాధిష్ఠానత్వం పరమేశ్వరస్య । అనుపపత్తేరసంభవాత్ ॥ కించ ॥ తన్మతే జగజ్జీవేశ్వరాదిప్రపంచస్యాధిష్ఠానబ్రహ్మణ్యారోపితత్వాదధిష్ఠానానుపపత్తేః ॥ తన్మతే చైతన్యద్వయానంగీకారాద్బ్రహ్మణ అజ్ఞత్వసంభవాత్తత్సర్వజ్ఞత్వవిధాయకవేదాంతానామనుపపత్తేః ॥ ప్రవృత్త్యసంభవాదిర్భావః ॥ అపిచ ॥ పాంచరాత్రమతే ॥ యస్య పృథివీ శరీరం । యస్యాత్మా శరీరమిత్యాదిశ్రుత్యా జగజ్జీవేశ్వరయోరంగాంగిత్వాంగీకారే । అంగినస్సూక్ష్మత్వమంగస్య స్థూలత్వం వ్యవహారదర్శనాత్ ॥ భూర్వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ । యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధసర్వాధిష్ఠానత్వానుపపత్తిరుపపద్యతే । కించాంగిన్యంగస్య నిమిత్తోపాదానకారణత్వాయోగాత్ । అంగాంగిత్వస్వీకారే జీవస్వరూపాంగనిష్ఠరాగద్వేషదుఃఖాదికమంగినః పరమేశ్వరస్యానివార్యం తదంగీకారే సర్వశ్రుతివిరోధః । అత ఏవ వేదబాహ్యపాంచరాత్రమతం సుతరామనుపపన్నం । ఏతేన ద్వైతనిరాసమర్థాత్సిద్ధముభయోర్ద్వైతత్వాత్ । జగత్కారణస్య శరీరాంగీకారాచ్చ । ద్వైతభాగవతపాంచరాత్రాది వైష్ణవమతే జగత్కారణస్య నారాయణస్య ప్రాధాన్యత్వం జీవానాం ముక్తదశాయామపి భక్తిప్రతిపత్తిసాధనత్వేన తత్సమానకించిద్భేదశరీరప్రాప్తిత్వం చ వ్యపదేశాత్ । వైదికానాం తదసంగతిమిమాం నిరాకరోతి ॥ * * * * * * *

కరణవచ్చేన్న భోగాదిభ్యః ॥ ౪౦ ॥

జీవవజ్జగత్ప్రయోజనత్వేన నారాయణస్య శరీరేంద్రియవత్త్వమితి చేన్న । కుతః ॥ భోగాదిభ్యః । అపాణిపాదో జవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణ ఇత్యాదిశ్రుతిశేషశరీరేంద్రియనిరపేక్షతయా జగత్కారణేశ్వరస్య స్వతంత్రస్య సర్వకర్తృత్వోపదేశాజ్జీవవత్పరమేశ్వరస్య జగత్కల్పనాదిప్రయోజనే శరీరేంద్రియాద్యపేక్ష్యమనంగీకర్తవ్యమితి భావః ॥ అత ॥ పరమేశ్వరస్య శరీరేంద్రియనిరాసత్వేన ద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతనిరాకరణం ॥ భోగాదిభ్య ఇతి భోగత్వోపదేశాత్ ॥ పరమేశ్వరస్య నిర్విశేషత్వవ్యవస్థాపకమిథ్యాద్వైతమాన్యాద్వైతనిరాకరణం చోపదిష్టం । అతః ॥ వేదవేదాంతానుసరణవివేకిభిర్ముముక్షుభిర్ద్వైతాద్వైతప్రతిపాదితవీరశైవమతమేవాంగీకర్తవ్యమితి సూత్రకారముఖ్యాభిప్రాయః । సిద్ధాంతాగమే ॥ ద్వైతాద్వైతమతం వీరశైవం మోక్షైకకల్పకం ॥ సర్వవేదాంతసిద్ధాంతసారం సర్వార్థసిద్ధిదమితి నిర్దిష్టత్వాత్తదేవ పరమితి ఘంటాఘోషః ॥ కించ । జగత్కారణేశ్వరస్య శరీరత్వవ్యవస్థాపనే । ఘటాదివత్పరిచ్ఛిన్నత్వమూర్తత్వప్రసక్త్యా మూర్తప్రధానజీవవాయ్వాకాశాంతర్యామిత్వం నోపపద్యతే । తత్త్వమేవ త్వమేవ తత్ । న తత్ర ప్రాణో న త్రాణం న తేత్ర త్వైవ న మవలియ్యంతే । ఇత్యాదిశ్రుతివిరోధాత్ । మూర్తామూర్తత్వయోరేకత్వాయోగాత్ ॥ తస్మాత్తస్యేశ్వరత్వం న ఘటతే ॥ నను శివస్య పరబ్రహ్మణః । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళమిత్యాదావశరీరత్వవ్యపదేశాత్ । తద్వదస్మాకం జనసంగతిశ్చేత్తదయుక్తం । శివస్య లీలామంగళవిగ్రహత్వాత్ ॥ శరీరాద్యభావేఽపి ॥ అపాణిపాదో జవనో గ్రహీతేత్యాదిశ్రుత్యా సర్వకారణత్వనిర్దేశాత్ ॥ నారాయణవజ్జననమరణధర్మాసంభవాత్ । కార్యార్థశరీరాయోగాచ్చ ॥ లీలామంగళవిగ్రహస్య శివస్య న దోషశంకాకళంకః । నను ॥ ఆదిత్యమండలాంతర్వర్తినం గణనాథం మహేశ్వరమితి పంచపూజావిధానే సర్వం శైవత్వద్యోతనాత్ తస్య నిరాసః ॥ సూర్యో ముఖ్యశరీరం స్యాచ్ఛివస్య పరమాత్మనః । ఆదిత్యహృదయే ... భాతి తస్య నియామకః ॥ సౌరమండలమధ్యస్థం సాంబం సంసారభేషజమితి సౌరాండలింగ్యకూర్మాదిషు దర్శనాత్ ॥ కించ ॥ వందే సూర్యశశాంకవహ్నినయనం వందే ముకుందప్రియమిత్యత్ర తస్య తల్లోచనత్వనిర్దేశాత్ । సౌరస్య శైవత్వం ।

అంబికాయాః తత్పత్నీత్వేనవిష్ణుశ్వరస్య తత్పుత్రత్వేనవిష్ణోస్తద్భక్తత్వేనచ పత్వమనివార్యం । విష్ణోశ్శివభక్తత్వం । స్కాందే । భాణత్వంవృషభత్వంచభార్యాత్వంఘోణిరూపతాం । అర్చకత్వంసఖిత్వంచశివస్యపరమాత్మనః । అథా న్నారాయణస్తస్మాద్భక్తపర్యఇతీర్యతే । శైవే । గోపాలకశ్శిరశిలింగమువాహభక్త్యా లింగస్యధారణముపాకిముసంశయ స్తం । భోపాండురంగమమృతస్యమనోపభావాత్పశ్యంతుయేవినమతనిర్నితభావబోధాః । ఇతి । శంకర సంహితా యా మపి । ఉరస్థలేహరిర్లింగంధృత్వామూర్ధ్నిపితామహః । లింగస్థంమాం సమారాధ్యస్వస్వంపదమవాపతుః । ఇతిదర్శనా త్ । విష్ణోశ్శివభక్త్వంసిద్ధం । వీరాగమేదశవిధశైవనిరూపణే । సామాన్యశైవంచేవేశివైష్ణవంపరికీర్తితం । శిఖాపం చకసంస్కారాద్గాయత్రీ భర్గబోదనాత్ । మేధావిభస్మసంధానాత్ । రుద్రపిండసముద్భవాత్ । పూర్వశైవంమహాదేవి సౌరంతుపరికీర్తితం । సౌరమండలమధ్యస్థపాంబమూర్తి వ్యవస్థితేః । తస్యాష్టమూర్తేరంగత్వా త్పూర్వకరనిషేవణాత్ । పంచపూజావిధానంతుమిశ్రశైవమితీర్యతేఇత్యాదినాసౌరాదిమతానాం శైవమతాంతర్భూతత్వేనవ్యవస్థాపనాత్ । శైవానాం తన్నిరాసాకథము పపద్యత ఇతిచెన్న । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకర స్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య । ఏకఏవరుద్రోనద్వితీయాయతస్థఇ త్యాదినాశైవానాం శృతౌశివోపాసనవిధిరేవదర్శనాత్ । సౌరాదీనాంశిఖాదీక్ష్యనిష్టభావాత్ । పశుపతేఃజగదుభయకా రణతాస్వీకారాత్ । సమష్టిపూజావిధాయకత్వాభావాచ్చ । తన్నిరాకరణమనివార్యం । త్రిలోచనశివాచార్యాది మతతప్తలింగాంకితస్య పాంచరాత్రాదివదవైదికత్వాశ్శైవత్వాసాచారత్వాద్వ్యభావేపి । మధ్యహిరణ్యగర్భాగ్నిమతవచ్ఛివస్య నిమిత్తకారణత్వమాత్రస్వీకారాదవైదికపాంచరాత్రాదివదంగాంగిత్వాంగీకారాచ్చ ప్రాణలింగధారణ విశిష్టవీరశైవతుల్య త్వేనసంభవతి । తదుక్తంస్కాందే । లింగాంకం చభగాంకం చశైవవైష్ణవయోరపి । గ్రాహ్యంతథాపితా ద్రుస్తసర్వాధిక్యమితీర్యతే । ఇతిదర్శనాత్ । భగార్త్మకచ క్రాంకితా లింగాం కణముత్కృష్టం । శ్రీచక్రస్యభగాకా రత్వాత్ । భగస్యస్వాధిష్ఠానచక్రత్వేనసర్వవేదాంతదర్శనాచ్చ । చక్రస్యభగాభిధే యత్వమనివార్యం । తస్మాత్పూ ర్వోక్తమేవయుక్తమితివేదితవ్యం । పశుపతేశ్శివ స్యాతిరిక్తస్యజగత్కారణత్వా యోగాత్పశుపతిమతవ్యతిరిక్త మతనిరాకర ణేచ హేత్వంతరమాహ । * * * * * *

అంతవత్వమసర్వజ్ఞతా వా ॥ ౪౧ ॥

ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః । ఇత్యాదిషువిష్ణోర్భూతత్వం । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వ భూతానామిత్యాదిషుశివస్యభూతనియామకత్వేనతత్సత్తిత్వవ్యవస్థాపనాత్ । వాశబ్దశ్చార్థే । పశుపతివ్యతిరిక్తనారాయణా దీనాంజీవగదగతవత్వమసర్వజ్ఞత్వం చద్యోతనాత్ । తేషాంజగజ్జన్మాది కారణత్వం నోపపద్యతే । అజాతఇత్యేవంకశ్చిద్భీ రుః ప్రపద్యతే । రుద్రయత్తే దక్షిణంముఖం తేనమాంపాహినిత్యం । యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ । యస్యజ్ఞానమయంతపః । ఋతగ్ం సత్యంపరంబ్రహ్మపురుషంకృష్ణపింగళమిత్యాదిశ్రుతిషుశివస్యైవాజాతత్వసత్యత్వసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణాంవ్యవహనాత్ప్రా తస్యసర్వాధికత్వంనిష్ప్రత్యూహం । పత్యాదిశబ్దేభ్యఇతిప్రథమాధ్యాయేపరబ్రహ్మణశ్శివస్య పత్యాదిశబ్దానాముక్తత్వం తస్మాత్తద్వ్యతిరిక్తశృత్యేకదేశప్రామాణ్యవైష్ణవాదిమతానాంనిరాసార్థంపత్యురసామంజస్యాదికపునరధికర ణాంతరమారం భః । కేచిన్మిశ్రశైవవైష్ణవయోః వేదావిరోధినఇవకేచిద్ధర్మాః ప్రతిపాద్యంతే । తథాపిమిశ్రశైవానామద్వైతమతాశ్ర యత్వేఽప్యచిత్తారతేవకేవలసామ్యత్వం । జగతాంకారణేశ్వర స్యమిథ్యాత్వంచ । ప్రతిపాదనాత్తదయుక్తం । కేచిద ద్వైతమాశ్రిత్యబీజాలప్రమాణరాః । రుద్రేణసామ్యమన్యేషాంప్రవదంతిమోహితాఇతిసూతసంహితసూతగీతాయామ పితన్నిందాదృష్టా । రుద్రపిండసముద్భూతారుద్రభూమౌలసంగతాః । వికారంసాధిజానంతి.తాతంవేశ్యాసుతాఇవ । వైవాస్తద్రావిభీగాథాఋ షయస్తోండలాదయః । శివనిందాపరేభ్యశ్చరాచారః । పాకచాతురీతి । దధీచిభృగుశాపేనవి ష్ణుభక్తామహీతలే । శివనిందాపరోభూత్వాదురాచారసమన్వితాః । పాషండత్వం । సమావిశ్యనరకాన్ప్రవిశంతిహి । శ్రీశంపిశ్వాధికందాంభక్త్యాకులదైవంపరాత్పరం । నిందంతిమూఢమనసావైష్ణవాః పాపకర్మిణః । వేద సిద్ధంమహాదేవం, సాంబంధుంచాంద్రశేఖరం । లింగేదినేదినేదేవంశివ రుద్రాదిసంజ్ఞకం । నార్చయిష్యంతిమోహేన పాషండోపహతాజ నాః । శఖంచక్రగదాపద్మాద్యంకనంవిగ్రహేస్వకే । మోహేనైవకరిష్యంతిపాపం డోపహతాజనాః । ఇత్యాదినా శైవతేంగ్యసాంబాదిషుదధీచిభృగుశాపవశాద్వైష్ణవానాంపాషండత్వోపదేశాత్ । తన్మతముపేక్ష్యం । కించైతత్పూర్వ శృత్యేకదేశప్రామాణ్యద్వైతనిరాసాదౌ తనిరాసావ్యవహియ్యతే । భాగవతపాంచరాత్రమధ్వాదివైష్ణవానాంజగ త్కారణేశ్వరస్యశరీరత్వాంగీకారాత్ । ఘటపటాదివదం తవత్వంవి నాశత్వబలద్వైతవాదినాంబ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వాం

గీకారాత్ । రజ్జుసర్పవదధ్యాసాపూర్వకానాద్యవిద్యాస్వీకారాచ్చ । అసర్వజ్ఞత్వం చ నిర్దేశాత్ । శ్రుతివాక్యపూర్వాపర పరామర్శనాన్వయయుక్త్యాభాసప్రామాణ్యపూర్వోక్తమతద్వయమనపేక్ష్యం । నను । ఏక ఏవ నారాయణ ఆసీత్ । న బ్రహ్మా నేశానః । నారాయణపరం బ్రహ్మతత్త్వం నారాయణః పరః । నారాయణపరో జ్యోతిరాత్మా నారాయణః పరః । వేదాహమేతం పురుషం మహాంతం ఆదిత్యవర్ణం తమసస్తు పారే । తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి । నాన్యః పంథా విద్యతేఽయనాయేత్యాదినా మహానారాయణపురుషసూక్తాదిషు । వాసుదేవస్సర్వమితి భగవద్గీతాయాం చ । దర్శనాత్ । బ్రహ్మభూతనారాయణపరత్వమేవ మోక్షసాధనత్వేన జగజ్జన్మాదికారణత్వం తస్యైవోపపన్నమితి చేన్న । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । సర్వాణి చేంద్రియాణి సకారణం కారణానాం ధ్యాతా ధ్యాతా కారణం తు ధ్యేయః । సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశమధ్యే శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాది శ్రుతిక్షేషమూర్తిత్రయవిలక్షణత్వకారణకారణత్వాదికం శివస్యైవ నిర్దేశాన్నేతరస్య జగజ్జన్మాదికారణత్వముచితం । నారాయణపరం బ్రహ్మతత్త్వం నారాయణః పర ఇత్యాదినా నారాయణబ్రహ్మత్వవిధాయకశ్రుతీనాం । అన్నం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మ కం బ్రహ్మేత్యాదివదౌపచారికం । ప్రథమాధ్యాయద్వితీయపాదే సర్వాధికరణే మహానారాయణతాత్పర్యం । తత్ప్రథమపాదే జ్యోతిశ్చరణాధికరణే పురుషసూక్తతాత్పర్యం । శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవదిత్యత్ర త్రిషడ్విధలింగతాత్పర్యేణ భగవద్గీతాతాత్పర్యేణ సర్వబ్రహ్మపరత్వేన స్పష్టముక్తం । తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి । సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి । తదాత్మానగ్ం స్వయమకురుత । సర్వో వై రుద్రః । ఈశావాస్యమిదగ్ం సర్వం యత్కించ జగత్యాం జగత్ ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమ ఇత్యాదిశ్రుతిషు । శివస్యైవ జగదుభయకారణత్వవ్యపదేశాత్ । న చైకపక్షోఽయుక్తః । నారాయణజగత్కారిత్వవిధాయకపాంచరాత్రాగమాదీనాం విరోధప్రసంగ ఇతి చేత్తదసత్ । స్కాందే । యదా సనందమునినా కారితానందకారుత్ । తదా భానుసుతః క్రోధాత్ కైలాసగిరిమాయయౌ । తత్ర సర్వేశ్వరం సాంబం దృష్ట్వా నత్వా పునః పునః । సానందకృతవృత్తాంతం సుబ్రహ్మణ్యసంయుతః । తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్ రుద్రో నారాయణమస్పృశత్ । ఆచాంయమస్మల్లోకైకపునః పూరణహేతవే । మన్నిందకాని శాస్త్రాణి కురు త్వం మోహసిద్ధయే । తచ్ఛ్రుత్వా హరిస్తద్వత్కృతవాన్ బుద్ధశాస్త్రకం । పాంచరాత్రం చ చార్వాకమఘోరం క్షపణం తథా । తద్వద్బ్రహ్మా మహాదేవం యమలోకస్య పూరణే । శాక్తం కాపాలికం మిశ్రం తంత్రం పాశుపతం తథా । చకార మోహశాస్త్రాణి వేదబాహ్యాని సాదరాదితి । కించ । కూర్మే పురదానవమోహార్థం కేశవేన శివేన చ । పాంచరాత్రం చ కాపాలం యామ్యం లోకాయితం తథా । బుద్ధం జైనం చ చార్వాకం కృతం శాస్త్రమనంతకం । తస్మాత్తత్పాంచరాత్రాది వేదబాహ్యత్వకానివై । శాస్త్రాణి న స్పృశేద్విప్రః పాపాత్ కంఠగతైరపి । ఇతి శివవాక్యాత్ । శమనలోకపూరణార్థ దనుజమోహ కృతపాంచరాత్రాద్యాగమానాం న చ ప్రామాణ్యం । ఉత । స్కాందే । శివరహస్యఖండే । దశ శైవపురాణాని సాత్త్వికాని విదుర్బుధాః । శ్రీవైష్ణవాని ద్విజవరాస్తేషాం ధర్మాస్తు తత్ర తత్ । సత్త్వం శుద్ధం సమాదిష్టం సుఖజ్ఞానాస్పదం తు యత్ । విద్ధ్యేవం దిష్టా యోగిభ్యశ్శుద్ధస్ఫటికసన్నిభః । సనిబ్రహ్మశివః క్వాపి బ్రహ్మణాధిపతిశ్శివః । బ్రువంత్యేవం పురాణాని బ్రహ్మణా హరిః కథాశ్శుభాః । దశ శైవపురాణాని హింసాదోషాపరాణి చ । వైష్ణవాని చ చత్వారి తామసాని మునీశ్వరాః । క్షుద్రక్రియాణాం స్పృహా ధర్మాస్తేషు తద్దైవతా హరిః । తమః కృష్ణముదాసీనం కూటకృత్యవిశారదం । నిద్రాలస్యప్రమాదాదిసంచధాస్యాస్తు తామసాః । నిద్రాలస్యప్రమాదాద్యాస్తద్గుణాః పరికీర్తితాః । కృష్ణో విష్ణుస్తతస్తేన శాయీ భక్తవిమోహకః । ఏతేషాం క్షుద్రియాణాం చ ధర్మా విప్రా ఉదాహృతా ఇతి । దర్శనాత్ । బ్రహ్మణా నాంచితోక్త నిగమాగమశాస్త్రానుసరణలింగభస్మరుద్రాక్షభాయజ్ఞోపవీతస్ఫటికాక్షమాలికా ధారణపూర్వకశివోపాసనమేవ కల్యాణకైవల్యవిభూత్యాత్మకనిశ్శ్రేయసఫలహేతుకమితి నిశ్చీయతే । తథా లైంగే । శివలింగం భస్మత్రిపుండ్రం రుద్రాక్షం స్ఫటికం తథా । విభూతిధారణం చైవ ముద్రాపట్టం ప్రతిష్ఠితమితి వ్యవస్థాపనాత్తదేవ యుక్తం । ఉత । అంతవత్త్వమసర్వజ్ఞతావేశ్యతః । హరిగ్ం హరంతమనుయాంతి దేవాః విశ్వస్యేశానం వృషభం మతీనామితి శ్రుతా । మత్స్యకూర్మవరాహాంగైర్నృసింహవామనుజాదిభిః । జాతేన నిధనం ప్రాప్తం విష్ణునాపి మహాత్మనేతి స్మృతౌ చ । శివేతరనారాయణాదీనామంతవత్త్వం చ । రజసా తమసా భ్రాంతా బ్రహ్మనారాయణౌ భవిష్యత ఇతి సంహితాయామాత గీతాసు తమసావృతత్వవ్యపదేశాన్నారాయణస్య సర్వజ్ఞత్వాభావమర్థాచ్ఛిద్రమితి కేచిద్వదంతి । కథం చ । తమసావృతజననమరణవిశిష్టానాం పశుపతివ్యతిరిక్తనారాయణాదీనాం జగదుభయకారణత్వనిషేధాదవిరోధ ఇతి సిద్ధం । పూర్వాధికరణస్థితన[illegible] దేశప్రామాణ్యప్రతిపాదకత్వేన

నిరసనే । తద్విష్ణోర్నేకత్తమం ॥ నారాయణపరబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిశతసిద్ధ సర్వాధికభగవన్నారాయణేనకృతపాంచరాత్రా గమస్యకథంవేదవిరుద్ధత్వమిత్యాశంకాయామధికరణాంతరేణతన్నిరాకరోతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఉత్పత్త్యసంభవాత్ । ౪౨ ॥

ఉత్పత్తేః పరమపురుషనారాయణాత్ క్షేత్రజ్ఞోత్పత్తేఃజననస్యాసంభవాత్ । శ్రుతియుక్త్యనుభవవిరోధాత్ । జీవోత్పత్తివిధాయక పాంచరాత్రాగమశాస్త్రం సర్వథావైదికైర్నాంగీకరణీయం । పంచమహాభూతవత్ । క్షేత్రజ్ఞానాంపరమాత్మసకాశాదుత్పత్త్యంగీకారేతద్వ జీవానాంనష్టప్రసంగాత్ । తచ్ఛాస్త్రోక్తకించిత్ఫేదనారాయణసారూప్యాత్మకముక్తిర్నస్యాదితిసూత్రసూచితసూత్రాభిప్రేతః ॥ జీవజన్యత్వవ్యపదేశకపాంచ రాత్రశాస్త్రంప్రామాణమూలంభ్రాంతిమూలంవేతిసంశయః । పరబ్రహ్మభూతవాసుదేవ ప్రణీతత్వాత్తత్పరత్వాన్నిశ్శ్రేయస సాధనావబోధకత్వాన్మన్వాదేరధికత్వాత్తదుక్తపాంచరాత్రాగమస్యవేదవత్ప్రామాణ్యం ॥ తత్ప్రక్రియా ॥ పరమకారణభూతవాసుదేవాత్సంకర్షణోనామజీవోజాయతే । సంకర్షణాత్ప్రద్యుమ్నసంజ్ఞమనఉత్పద్యతే । తస్మాదనిరుద్ధసంజ్ఞకహంకారోప్రభవతి । ఏతేచత్వారో వ్యూహాస్సర్వేశ్వరస్యేతి । తస్మాత్ తచ్ఛాస్త్రమనివార్యం । కించ ॥ సర్వేషాంబ్రాహ్మణానాంయాగశ్రాద్ధదానాదికర్మసుకృష్ణార్పణవిని యోగదర్శనాత్ । ప్రాయశ్చిత్తాన్యశేషాణితపఃకర్మాత్మకానివై। యానితేషామశేషాణాం కృష్ణానుస్మరణంపరం। కాయేనవాచామనసేంద్రియైర్వాబుద్ధ్యాత్మనావాప్రకృతేస్స్వభావాత్ । కరోమియద్యత్సకలంతదస్మై నారాయణాయేతిసమర్పయామీత్యాదివచనేషుసర్వకర్మసువిష్ణుస్మరణపూర్వకత్వం తేషాంవిష్ణ్వారాధనపూర్వకత్వంచోపదేశాత్ సర్వక్రియాసంకల్పేషుగోవిందగోవిందేతివ్యవహార దర్శనాత్ । శ్రాద్ధేచవిష్ణోర్ముఖ్యదేవతాత్వాభిధానాత్ గయాయాంశ్రీవిష్ణుపాదేదత్తమస్త్వితిదేవ శ్రీజనార్దనప్రీయతామితివిష్ణుసమర్పణమేవాత్రోద్యోతనాత్ । అచ్యుతానంతగోవిందేత్యాదినాశరీరశుద్ధిసంపాదనార్థంకేశవాదిద్వాదశనామోచ్చారణవిధానస్యస్మార్తిషుబహుధాప్రపంచితత్వాత్ । సంధ్యావందనోపస్థానే ధ్యేయస్సదాసవితృమండలమధ్యవర్తీ నారాయణస్సరసిజాసనసన్నివిష్టః । కేయూరవాన్మకరకుండలవాన్కిరీటీహారీహిరణ్మయవపుర్ధృతశంఖచక్రః । శంఖచక్రగదాపాణే ద్వారకానిలయాచ్యుత। గోవిందపుండరీకాక్షరక్షమాంశరణాగతమితిసౌరమండలేనారాయణప్రార్థనాదర్శనాత్ నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయగోబ్రాహ్మణహితాయచ। జగద్ధితాయకృష్ణాయగోవిందాయనమోనమఇతిగోవిందస్తుతికృత్వా ఆకాశాత్పతితంతోయంయథాగచ్ఛతిసాగరం ॥ సర్వదేవనమస్కారఃకేశవంప్రతిగచ్ఛతి । ఇతివాక్యేనతదితరసకలదేవతానమస్కారాదీనాంకేశవస్యైవముఖ్యోద్దేశ్యవ్యవస్థాపనాత్ । వైష్ణవలాంఛనమృదూర్ధ్వపుండ్రమేవసర్వేషాంప్రాతర్విధేయత్వదర్శనాత్ ॥ సాలగ్రామంవినాలింగతీర్థప్రసాదాస్వీకారాత్ । కించ ॥ స్మార్తవైష్ణవమధ్వాదిమతేష్వపినారాయణస్యైవోపదేశగ్రహణాత్ ॥ విష్ణుసహస్రనామోచ్చారణస్యైవ సర్వేషాంముఖ్యానుసంధేయత్వాచ్చ । సర్వేషాంబ్రాహ్మణానాంవిష్ణుపరత్వమేవాభిహితం । రుద్రోపైకృష్ణాయఇతియజుశ్శ్రుతౌరుద్రస్యతామసత్వవ్యపదేశాత్ । తత్ప్రణీతశివాగమానాం తత్ప్రతిపాదకశ్రుతిస్మృతిపురాణానాంచ తామసత్వాదప్రామాణ్యత్వమర్థాత్సిద్ధం । తథాశాండిల్యస్మృతౌ । యానిసర్వంపరంవిష్ణుం వదంతిపరమేశ్వరం । తానిసర్వాణిశాస్త్రాణి సాత్త్వికానిమతానివై । ప్రజాపతకృశానుంచ ॥ తథాదేవీంసరస్వతీం । పరత్వేనవదేచ్ఛాస్త్రం రాజసంచప్రచక్షతే ॥ యచ్ఛాస్త్రేలింగపారమ్యంవాపదేవమమాపతిం । పరత్వేనవదేచ్ఛాస్త్రంతత్తామసముదాహృతమితిస్పష్టముక్తం । కించ । సర్వయజ్ఞక్రియాదిషురుద్రాహుత్యనంతరమపఉపస్పృశ్యేతిశ్రవణాత్ । తదేవశివస్యతామసత్వా మాంగల్యప్రదర్శనేముఖ్యదృష్టాంతః ॥ నారాయణాద్బ్రహ్మాజాయతే । నారాయణాద్రుద్రోజాయతఇత్యాదౌ నారాయణస్యజగజ్జన్మాది కారణత్వోపదేశాచ్చ । తత్ప్రణీతపాంచరాత్రాగమస్యసముత్కృష్టత్వాత్సర్వేషాం బ్రాహ్మణానాంతదేవగ్రాహ్యమితి ప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । వైదికానాంపాంచరాత్రాగమప్రతిపాదితవైష్ణవమతంనవిధేయం । కుతస్తంత్రప్రధానత్వాత్ । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశౌ ॥ నజాయతేమ్రియతేవావిపశ్చిదిత్యాదిశ్రుతీనాంజీవానామనాదిత్వనిర్దేశాత్ । జీవోత్పత్త్యాదిశ్రుతిబాహ్యార్థప్రకాశక పాంచరాత్రాగమమతమవైదికరమణీయం । జీవానాంజన్యత్వేకృతనాశ కృతాభ్యాగమదోషోబుద్ధమతవదుపపద్యేత । నారాయణప్రణీతత్వేనపాంచరాత్రాగమానాంప్రాధాన్యమితవైష్ణగూఢాచారధర్మప్రకాశకత్వేన ప్రాధాన్యంవా । నాద్యః । బుద్ధాగమాదీనామతివ్యాప్తేః । నద్వితీయః । కూచిమారాదిగ్రంథ ప్రమాణప్రసంగాత్ । తథాచేత్ । స్మృతితంత్రపురాణేషు యోస్థశ్శ్రుత్యావిరుధ్యతే ॥ తంత్రార్థస్సతువిజ్ఞేయోగర్హితం బ్రహ్మణాదిభిరితిపారాశరవ్యవస్థాదర్శనాత్ । తదం

గీతాదేవర్ణచతుష్టయాతీతప్రసంగో దుర్నివారః । క్వచిత్స్మృతిపురాణేషు సర్వకర్తారం భవిష్ణునామస్మరణాద్విష్ణోరుత్కృష్టత్వం పరబ్రహ్మత్వం వైదికదేవతాప్రాధాన్యత్వం వా । నాద్యః । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే । రుద్ర ఏకత్వమాహుః । రుద్రో వై శాశ్వతం వై పురాణం । అసంఖ్యాతాస్సహస్రాణి స్మర్యతే నచ దృశ్యతే । పరాత్పరతరం బ్రహ్మ తత్పరాత్పరతో హరిః । యత్పరాత్పరతో ఈశః తన్మే మనః శివసంకల్పమస్తు । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః । శివో ద్వైత ఇత్యాది శ్రుతిషు తేషు శివస్యైవ సర్వాధిక్యత్వవ్యవస్థాపనాన్నేతరస్య సర్వాధిక్యత్వం । కించ । విశ్వాధిపో రుద్రో మహర్షిః । త్వం దేవేషు బ్రాహ్మణోఽస్యహం మనుష్యేషు బ్రాహ్మణః । బ్రాహ్మణో వై బ్రాహ్మణముపధావతి । త్వం దేవానాం బ్రాహ్మణానామధిపతిర్విష్ణుః క్షత్రియాణామధిపతిః । బ్రాహ్మణానాం బ్రాహ్మణైరాశ్రితతయా మహాదేవ ఏక ఏవోపాస్య ఇత్యాదినా యజుస్సామశ్రుతిషు శివస్య బ్రాహ్మణత్వం । బ్రాహ్మణోపాస్యత్వముపదిష్టం । శ్రుత్యంతరే । ఏష నిత్యో మహిమా బ్రాహ్మణస్య తస్మాత్సోమరాజానో బ్రాహ్మణాః । సోమోఽస్మాకం బ్రాహ్మణానాం రాజా సోమ ఏవ నో రాజేత్యాహుః । బ్రాహ్మణాః ప్రజా ఇత్యాదిషు తద్వ్యచ్ఛివస్య బ్రాహ్మణత్వం బ్రాహ్మణాధిపతిత్వముపదిష్టం । కూర్మే । అనులోమవిలోమానాం వర్ణానాం బ్రాహ్మణో గురుః విశేషాద్బ్రాహ్మణం రుద్రమీశానం శరణం వ్రజేత్ । ఇతి । పారాశరపురాణే । సర్వేషామేవ వర్ణానాం వరిష్ఠః పరమేశ్వరః । వరిష్ఠయోర్హీనసంబంధో యుజ్యతే న పరస్పరం తు । తతో విప్రస్య సంబంధః శివే నైవహి యుజ్యతే । శంకరాస్సర్వదేవాశ్చ వృషలస్తు పురందరః । పితామహశ్చ వైశ్యశ్చ క్షత్రియః పరమో హరిః । బ్రాహ్మణో భగవాన్ రుద్రోఽస్య సర్వేషాముత్తమోత్తమః । బ్రహ్మభూతస్య రుద్రస్య బ్రాహ్మణ్యం నైవ హేతుజం । బ్రాహ్మణో వై సదా లోకే బ్రాహ్మణం తూపధావతి । నేతరః క్షత్రియో వైశ్యో న శూద్రోఽపి న చ సంకరః । తస్మాద్వై ద్వైకమార్గేణ ద్విజాతో బ్రాహ్మణస్సదా మహాబ్రాహ్మణమీశానమవగచ్ఛేన్న చేతరం । సర్వాత్మభూతమాత్మానం విరూపాక్షం ద్విజోత్తమం । యస్తనోపైతి సాంకర్యం తస్యాస్త్యం హ్యేవ సంశయ ఇతి । తథా యజుర్వేదే । యో వై స్వాం దేవతామతియజతే ప్రస్వాయై దేవతాయై చ్యవతే । న పరాం ప్రాప్నోతి పాపీయాన్భవతి । శ్రుత్యర్థస్తు । యస్తు స్వాం దేవతామతిక్రమ్య దేవతాంతరం యజతే । స పరాం దేవతాం న ప్రాప్నోతి । పాపీయాన్భవతీతి తాత్పర్యార్థః । అంతరిచ్ఛంతి తం జనే రుద్రం పరో మనీషయా గృబ్ణంతి జిహ్వయా ససం । కూర్మే । అంతశ్చ్ఛంతి యే రుద్రం భవానీసహితం శివం । పురీషమేవ గృహ్ణంతి జిహ్వయా తేన సంశయః । ఇతి । శ్రౌతస్మార్తసదాచారైర్బ్రాహ్మణః పరమేశ్వరః । మహాబ్రాహ్మణమీశానముపగచ్ఛేత్సదైవ తు । తచ్ఛైవ న్యాసవిష్ణ్వాదీన్సర్వేషాం హ్యస్తి కోత్తమః ॥ అపగచ్ఛేత్సదా విప్రో న ప్రధానతయా సదా జన్మనా లబ్ధజాతీనామాశ్రయాణాం తథైవ చ । ప్రాధాన్యేన మహాదేవః పూజ్యో నాన్యోఽస్తి సిద్ధయే । తత్ర ప్రత్యర్థం మహావిష్ణుస్సర్వైః పూజ్యస్సనాతన ఇత్యాదినా పాఠం దేశివస్యైవ బ్రాహ్మణత్వమవగమ్యతే । నాదేవాంశో దదాత్యన్నం నావిష్ణుః పృథివీపతిః । నాబుభుక్షుః కురుతే కావ్యం నారుద్రః క్రిమిపాతక ఇతి పాఠం దేరుద్రాంశస్యైవ బ్రాహ్మణస్య వేదక్రిమిపాతకత్వేన బ్రాహ్మణ్యమేవోక్తం । నావిష్ణుః పృథివీపతిరితి విష్ణోః పృథివీపతిత్వేన క్షత్రియత్వముక్తం । అలంకారప్రియో విష్ణురభిషేకప్రియశ్శివ ఇతి । రామావతారకృష్ణావతారాదీనాం క్షత్రియకులే జన్మశ్రవణాత్ । లోకే విష్ణువిగ్రహేషు । గోవిందరాజరంగరాజవరదరాజాదిశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ । కించ । పాంచరాత్రాగమోక్తకల్యాణోత్సవాదిషు తస్య వర్మశబ్దప్రయోగాచ్చ । విష్ణోః క్షత్రియత్వమనివారితం । బ్రాహ్మణానాం శివో దేవః క్షత్రియాణాం తు మాధవః । వైశ్యానాం చ తథా బ్రహ్మా శూద్రాణాం సురనాయక ఇతి మనుస్మృతౌ చ విష్ణోః క్షత్రియదేవత్వం స్పష్టముక్తం । నను వేంకటేశ్వరవిఠలేశ్వరస్థానే విష్ణోరీశ్వరశబ్దశ్రవణాత్ । పరశురామావతారే తస్య బ్రాహ్మణకులసంభవశ్రవణాత్ కథం క్షత్రియత్వముపదిశ్యత ఇతి చేన్న । వేంకటేశ్వరస్యాభాసవిష్ణుత్వం । తదంగే నాగభూషణాదిధర్మాణాం ద్యోతనాత్ । మూలవిగ్రహే శంఖచక్రాదిలాంఛనానామదర్శనాత్ । వీరశైవస్య రామానుజకల్పితవేంకటేశ్వరత్వం రజ్జుసర్పవదాభాసమాత్రమేవ । కించ । తత్ప్రత్యక్షోద్దేశే శివలింగదర్శనాదీశ్వరశబ్దో వ్యవహ్రియతే । విఠలేశ్వరస్య విష్ణోశ్శితసికతలింగధారణదర్శనాత్ । తత్ర షష్ఠీతత్పురుషసమాసేన ఈశ్వరశబ్దో నిర్ణీతః । రుద్రాంశసంభూతస్య విశ్వామిత్రస్య క్షత్రియోత్పన్నస్యాపి తపసా బ్రాహ్మణత్వం । నారాయణాంశసంభూతస్య పరశురామస్య బ్రాహ్మణోత్పన్నస్యాపి వ్యాపారేణ క్షత్రియకార్యకరణత్వం దృష్టం । తచ్చరుద్రవ్యత్యాసహేతుకమితి హరివంశే ప్రతిపాదితం । భృగోశ్చరువిపర్యాసే శైవవైష్ణవయోః పురా । జగత్యాం వైష్ణవాంశశ్చ జామదగ్న్యో వ్యజాయత । విశ్వామిత్రస్తు శైవాంశైర్గాధేః కౌశికనందనః । జనయామాస పుత్రం తపోవిద్యాశమాత్మకం । ప్రస్వబ్రాహ్మర్షిసమతాం గత ఇతి । తస్మాచ్ఛివస్య బ్రాహ్మణత్వం

బ్రాహ్మణాధిపతిత్వముత ఏవ సర్వోత్కృష్టత్వం। రుద్రపిండోద్భవో విప్రో రుద్రం సర్వేశ్వరం విభుం ॥ మోహాన్నైవ నజానాతి జాతం వేశ్యాసుతో యథా । యః పుత్రః పితరం ద్వేష్టి తం విద్యాదన్యరేతసం । యో విప్రః సతతం ద్వేష్టి తం విద్యాదన్యరేతసమిత్యాదినా స్కాందే । రుద్రస్య బ్రాహ్మణత్వాద్బ్రాహ్మణోత్పత్తిహేతుత్వాచ్చ రుద్రద్వేషిణాం బ్రాహ్మణేభ్యో బహిష్కార ఇతి ఘంటాఘోషః ॥ ఆదత్త పితరో గర్భం కుమారం పుష్కరస్రజం । యదేహ పురుషోఽసదితి తం పత్నీ ప్రాశ్నాతి పుమాంగ్‌ంసం సమాజానుకా భవతీత్యాపస్తంబసూత్రే ॥ బ్రాహ్మణస్య రుద్రపీడా హేతుత్వం శ్రూయతే ॥ నను వస్వాదిపాఠేన ఏకాదశరుద్రాణామేవ రూపనిర్దేశ ఇతి చేన్న । తేషామీశ్వరాంశత్వేనైవ రుద్రత్వవ్యపదేశో యుక్తః । అంశాంశినోరభేదాత్ । ప్రకృతివికృతిన్యాయేన । శ్రాద్ధాదౌ తద్వ్యుత్పత్తిః । తస్మాద్విష్ణ్వాద్యపేక్షయా రుద్రస్యైవ సర్వోత్కృష్టత్వం ॥ నద్వితీయ్యాః ఏక ఏవ నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశానః । నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే నారాయణాద్రుద్రో జాయత ఇత్యాదౌ శివవన్నారాయణస్య కారణకారణత్వాదర్శనాత్ ॥ ఏక ఏవ నారాయణో ఆసీదిత్యత్ర శక్త్యా రాసీత్పరాశరవత్ । ఆదివిష్ణోః పరమశివజన్యత్వముపదిశ్యతే । తథా ఋగ్వేదే ॥ విష్ణురిద్ధా పరమస్య విద్వాన్ జాతో బృహన్నభిపాతి తృతీయ్యామితి । అస్యార్థః । పరమస్య మహేశ్వరస్య ఇద్ధం భాసనవిద్వాన్ వేత్తా విష్ణుః ॥ విష్ణోః పరమశివవేద్యత్వం మంత్రాత్తత్రైవ సిద్ధం । విష్ణోర్దేవత్వం పరమస్య విద్యేతి । ఏవంభూతో బృహద్విష్ణుః ॥ బృహదితి విశేషణం వ్యూహావతారాది రూపాంతరాతీతాదివిష్ణుపరం । మంత్రాంతరేపి । నమో విష్ణవే బృహతే కరోమి ॥ బృహత్తే విష్ణో సుమతిం భజామహే ఇత్యాదిషు ॥ స విష్ణుర్జాతస్సన్ బ్రహ్మా విష్ణులోకాదూర్ధ్వం తృతీయ్యం కైలాసం సాక్షాదాదివిష్ణురేవ సంరక్షతి ॥ తస్మాదజాత మహేశ్వరాదాదివిష్ణోర్జన్యత్వం సిద్ధం ॥ అజాత ఇత్యేవం కశ్చిద్భీరుః ప్రపద్యతే ॥ రుద్ర యత్తే దక్షిణం ముఖం తేన మాం పాహి నిత్యమితి ॥ శ్వేతాశ్వతరమంత్రేణ శంభోరేవాజాతత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ తస్యైవ కారణకారణత్వం సిద్ధం । నారాయణాద్రుద్రో జాయత ఇత్యాదివాక్యానామవాంతరకాలరుద్రవిషయత్వం ॥ త్రయస్తే కారణాత్మానో జాతాః సాక్షాన్మహేశ్వరాదిత్యాథర్వ । విష్ణుశ్చ భగవాన్ రుద్రో బ్రహ్మాణమసృజత్పునః । నారాయణం పునర్బ్రహ్మా బ్రహ్మాణం చ పునర్భవ ఇత్యాదినా కల్పాంతరేషు పరమశివానుగ్రహాదవాంతరభేదాః బహుధా ప్రపంచితాః । వాయుసంహితాయాం ద్రష్టవ్యం । ఏక ఏవ నారాయణో ఆసీదితి క్రియాయాః తస్య పరమేశ్వరజన్యత్వముపదిష్టం । తత్రితస్య మూర్తిత్రయకారణత్వాదర్శనాత్ । కృత్స్నాంతరేషు జగత్కారణత్వం మూర్తిత్రయకారణత్వం చ శివస్యైవ నిర్దిష్టం । శ్వేతాశ్వతరే ! బ్రహ్మవాదినో వదంతి । కిం కారణం బ్రహ్మ । కుతస్మ జాతా ఇత్యుపక్రమ్య శివస్యైవ ప్రశ్నోత్తరపురస్సరేణ పరబ్రహ్మత్వం ప్రతిపాద్య । యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞా చ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీత్యాదినా ॥ సకలజగత్పూర్వభావిత్వేన గాయత్రీమంత్రవాచ్యత్వేన శివస్యైవ ప్రతిపాదితత్వాత్ ॥ యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరిత్యాదినా తస్యైవ విశ్వాధికత్వముపదిష్టం అథర్వశిరసి ॥ ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । సర్వాణి చేంద్రియాణి సహ భూతైర్న కారణం కారణానాం ధ్యాతా ధ్యాతా కారణం తు ధ్యేయః । సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశమధ్యే శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాదిశ్రుతిషు తస్యైవ కారణకారణత్వనిర్దేశాత్ । నారాయణస్య కారణకారణత్వం విశ్వాధికత్వం చ శ్రుతావదర్శనాత్ ॥ న సర్వథా నారాయణస్య పరబ్రహ్మత్వముపపద్యతే । ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యాదినా శివస్య పాలకత్వం ॥ నిధనపతయే నమః సర్వభూతదమనాయ నమః । మహాగ్రాసాయ నమ ఇత్యాదిశ్రుతిషు తస్యైవ సర్వలయకారణత్వం ద్రష్టవ్యం । తస్మాత్తస్యైవ పరబ్రహ్మత్వం సిద్ధమిత్యూహ్యం । జన్మాద్యస్య యతః । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంత ఇత్యాదౌ జగజ్జన్మాదికారణత్వం బ్రహ్మలక్షణత్వం స్పష్టముక్తం ॥ సత్ర తృతీయ్యాః । సామవేదప్రథమమంత్రే తపశ్చ తేజశ్చ శ్రేత్యుపక్రమ్య । కర్మాధిపతయే నమ ఇత్యంతేన సకలకర్మాధిపత్వేన విరూపాక్ష ఇతి తస్య నిర్దేశాత్ । వైదికానాం సర్వకర్మారంభే శివస్మరణమేవ యుక్తం । తథా శైవపురాణే । వైదికస్సర్వకర్మాణి శివముద్దిశ్య కారయేత్ । ఇతి ॥ అపవిత్రః పవిత్రో వా సర్వావస్థాం గతోఽపి వా । యస్స్మరేద్వై విరూపాక్షం స బాహ్యాభ్యంతరశ్శుచిః ॥ స్కాందే । శుచిర్వాప్యశుచిర్వాపి సర్వావస్థాసు సర్వదా । యస్స్మరేద్విస్ఫులింగాక్షం స వైశ్వానరవచ్ఛుచిః । ఇతి శ్రూయతే । మన్వాదిస్మృతీనామివ శ్రుతిమూలకత్వేన సర్వకర్మారంభే శివస్మరణవిధాయక వచనానాం విధేయత్వం । వేదమూలకత్వాభావాత్కర్మారంభే విష్ణ్వాద్యుద్దేశప్రతిపాదకస్మృతీనాం సాంఖ్యాదిస్మృతివద్దుర్బలత్వం ! దినం వారం చ నక్షత్రం యోగః కరణమేవ చ ॥ సర్వం శివమయం స్మృత్వా వైదికః కర్మ కారయేత్ । ఇతి స్మృతౌ ॥ దినవార నక్షత్రాదికం శివమయమితి శ్రూయతే ॥ తథాచ శ్రుతిః ॥ విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ ॥ సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్త్విత్యాది

శ్రుతిశతేషు సర్వం శివాత్మకమితి శ్రూయతే । కించ । శ్రాద్ధప్రారంభే । ఈశానః పితృరూపేణ మహాదేవో మహేశ్వరః । ఇతి పితృప్రీతికరత్వేన శివారాధనత్వేన శ్రాద్ధకర్మకర్తవ్యత్వముపదిష్టం । తథోపసంహారే । పరమాత్మా సదాశివ ఇతి శివప్రీతికరత్వేన శివారాధనత్వేన శ్రాద్ధకర్మకర్తవ్యత్వముపదిష్టం । తథోపసంహారే । వామదేవాయ నమ ఇత్యాదినా శివస్మరణపూర్వకబ్రాహ్మణవిసర్జనశ్రవణాదుపక్రమోపసంహారయోశ్శివపరత్వద ర్శనాత్తన్మధ్యభాగస్యాపి తత్పరత్వమేవ । తథా శంకరసంహితాయాం । నైమిత్తికాని శ్రాద్ధాని శివతుష్ట్యర్థమాదరాత్ । కు ర్యాత్స వై స్వగృహే వ్యక్తం శివారాధనబుద్ధిత ఇతి । లైంగే । గయారుద్రపదే పిండం యో దదాతి సుభక్తితః । స సప్తకులసు ద్ధ్యై పితౄన్ శివలోకమహీయ్యతే । ఈశానవిష్ణుకమలాసనకార్తికేయ వహ్నిత్రయార్క రజనీశ ఇత్యాదినా తత్ర ప్రథమమీశానపా దస్యైవోపదేశాత్ । గయాయాం శ్రీరుద్రపాదాదిసమస్తపాదేషు దత్తమస్తి ఇతి బోధాయనసూత్రవచనాత్ । శ్రాద్ధే సర్వం శివప్రీతికరమేవ । నను శ్రాద్ధసంరక్షణే మహావిష్ణోరేవ వచనే । తస్యైవ శ్రాద్ధసంరక్షకత్వేనోపదేశాత్ । శ్రాద్ధఫలదా తా స ఏవేతి చేన్న । విశ్వేదేవాదివత్తత్రాధికారత్వేన విష్ణునిర్దేశః కృతః । రాజభాండాగారేభృత్యనిర్దేశవత్ । విష్ణోస్త త్సంరక్షకత్వం నిర్దిష్టం । స్కాందే వ్యాసభుజస్తంభనానంతరం వ్యాసంప్రతి విష్ణువచనం । యజ్ఞకర్తా చ దేవేంద్రో వేదకర్తా చ వాక్పతిః । అహమేవ జగత్కర్తా మమ కర్తా మహేశ్వరః । ఇతి వచనేన శివస్యైవ సర్వాధికత్వముపదిశ్యతే । యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వా భువనానీతి శ్రుతౌ । జలాధిష్ఠానతయా రుద్రస్యైవ స్థిత్యుపదేశాత్ । స్నాన కాలేపి । వామదేవమంత్రేణ జలాధిష్ఠానరుద్రం స్మృత్వా స్నానం కుర్యాత్ । తథా శాతాతపే । వామదేవేతి మంత్రేణ జలాధ్యక్షం సదాశివం । స్మృత్వా స్నానం సదా కుర్యాత్సర్వపాపనివృత్తయే । ఇత్యాదినా స్నానకాలే శివప్రార్థనాదర్శనా త్తదేవయుక్తం । సౌరమండలమధ్యస్థం సాంబం సంసారభేషజం । నీలగ్రీవం విరూపాక్షం నమామి శివమవ్యయమితి । ఆ గామస్మృతౌ । సూర్యో ముఖ్యశరీరం స్యాచ్ఛివస్య పరమాత్మన ఇతి । శంకరసంహితాయాం । సూర్యమండలాంతర్వ ర్తిత్వం సూర్యస్య ముఖ్యశరీరత్వం చోపదిష్టం । తస్మాచ్ఛివస్యైవ పరబ్రహ్మత్వం సిద్ధం । నను య ఏషోంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురు ష ఇత్యారభ్య । తస్య యథా కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణీ ఇత్యాదినా ఛాందోగ్యే సూర్యమండలాభివ్యక్తపురుషస్యాక్షిద్వయోపదేశాత్ । ధ్యేయస్సదా సవితృమండలమధ్యవర్తీత్యాదినా నారాయణస్య సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వనిర్దేశాత్ । భర్గశబ్దవాచ్యత్వం త స్యైవేతి చేన్న । అంతస్తద్ధర్మోపదేశాదిత్యధికరణే । నిరాకృతం । నీలకంఠభాష్యే సూతసంహితావ్యాఖ్యానయోగఖండే చ శివస్య సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వేన తన్మతాస్థిరస్యోపదేశాత్ । కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణీతి వాక్యే । కము దకం పిబతీతి కపిః సూర్యస్తేనాసితం వికసితం పుండరీకమివేత్యనేన తృతీయలోచనస్య ముకుళీకృతత్వమర్థాత్సిద్ధమితి బహుధా నిరూ పితం । శతరుద్రీయే । అసౌ యో వసర్పతి నీలగ్రీవో విలోహిత ఇత్యాదినా సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వం శివస్యైవ ప్రసాధి తం । స్తోమం వో అద్య రుద్రాయ శిక్వసే । క్షయద్వీరాయ నమసా దిదిష్టన ఇతి శ్రుతౌ । సర్వదేవతానమస్కారస్తోత్రాదీనాం శివసమర్పణవిధిశ్రవణాత్ । సర్వదేవనమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతీతి వాక్యానాం వేదవిరుద్ధత్వాత్సాంఖ్యస్మృతివదనవిధే యం । కించ । పంచశీర్షోపనయన ఇతి వాక్యే । శిరఃపంచకవిశిష్టత్రిలోచన మహేశ్వరే సంధ్యావందనవినియోగ వ్యవ స్థాపనాత్ । వినియోగానుసారేణ సర్వవాక్యానాం యోజ్యత్వాత్ । తత్ప్రకరణేతు । భర్గో దేవస్య రుద్రాత్మన ఇతి పదే నభర్గపదస్య రుద్రపరత్వం స్పష్టముక్తత్వాత్ । శ్రుతిస్మృతివిరోధేతు శ్రుతిరేవ బలీయసీతి న్యాయేన । శ్రుత్యర్థానుగుణ్యేన వా క్యార్థో యోజనీయః । అత్ర కేచిత్ । అమాత్యసమర్పితద్రవ్యాణాం యథా రాజాధీనత్వం । తథా విష్ణుసమర్పితనమస్కా రాదీనాం శివాధీనత్వమితి వదంతి । తదప్యవిరోధః । యథా నద్యుదయ స్సర్వే సముద్రం ప్రతి విశంతి హి । సర్వదేవనమస్కా రా మహాదేవే తథా ధ్రువం । యథా చోరసమర్పితం కిరీటాదివిభూషణం । చోరైర్యథా న ధార్యం స్యాత్తథా దేవనమస్కృతిః న శక్యతే స్వయం ధర్తుం బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభిస్సదా । ఇతి స్కాందే శ్రూయతే । అతో న కశ్చిద్విరోధః । నను విష్ణుధర్మోత్తరే । స్నా త్వాచమన లక్షణానంతరం । అథవా కేశవాదిభిరిత్యాదినా పురాణాచమనం వైదికానాం విధేయత్వేన ప్రతిపాదితమితి చేన్న । శ్రౌ తాచమనం ప్రోక్తం యజ్వాదీనాం నిరంతరం । స్మార్తమాచమనం జ్ఞేయం స్మార్తకర్మావలంబినాం । పురాణాచమనం తద్వత్తం త్రమార్గావలంబినాం । ఇతి గౌతమస్మృతౌ । స్మరణాత్ । కేశవాదీనామభిరాచమనం తాంత్రికమేవేతి వేద్యం । వై దికానాం స్మార్తానామపి మూత్రోత్సర్జనాదికాలేషు కేశవాభిరాచమనం కథమకర్తవ్యమితి చేన్న । బ్రాహ్మణానాం శివ దేవత్వా త్ । శివనామభిరాచమనమేవ కర్తవ్యం । బ్రహ్మయజ్ఞాదికాలేషు శ్రుత్యాచమనమిష్యతే । సోమయాగాదికాలేషు శ్రౌతాచ మనమీర్యతే । సంధ్యాదిస్మార్తకృత్యేషు స్మృత్యాచమనమీరితం । మూత్రాద్యుత్సర్జనే కాలే పురాణాచమనం స్మృతం । శివనామాదిభిః పంచవింశత్యా కురు...... । .... తదేవయుక్తం । ఊర్ధ్వపుం

డ్రాదికం న వైదికపరిగ్రాహ్యం ॥ తాంత్రికత్వాత్ । తదుక్తం పారాశరపురాణే । శ్రౌతలింగం తు విజ్ఞేయం త్రిపుండ్రో
ద్ధూళనాదికం । అశ్రౌతం తూర్ధ్వపుండ్రాది నైవ తిర్యక్త్రిపుండ్రకం ॥ శాతాతపే ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రం మృదా కుర్యాల్లీలయా
పి కదాచన । తదాకారేణ శస్త్రేణ పీడ్యతే యమకింకరైః ॥ గారుడస్మృతౌ చ ॥ త్రిపుండ్రం సురవిప్రాణాం వర్తులం నృపవైశ్య
యోః ॥ అర్ధచంద్రం తు శూద్రాణామన్యేషామూర్ధ్వపుండ్రకం । సూతసంహితా బ్రహ్మగీతాసు చ । ఊర్ధ్వపుండ్రం లలా
టే తు వర్తులం వార్ధచంద్రకం ॥ మోహేనైవ ప్రకుర్వంతి పాషండోపహతా జనాః । శంఖచక్రగదాపద్మాద్యంకనం విగ్రహస్య తే
మోహేనైవ కరిష్యంతి పాషండోపహతా జనాః ॥ విష్ణుస్మృతౌ । యథాశ్మశానగం కాష్ఠమనర్హం సర్వకర్మసు ॥ తథా చక్రాంకి
తో విప్రః సర్వకర్మబహిష్కృతః । విభూతిర్యస్య నో ఫాలే కంఠే రుద్రాక్షమాలికా । ముఖే పంచాక్షరో మంత్రస్తం త్యజేదంత్యజం యథా ।
గౌతమస్మృతౌ ముఖే మంత్రం హృది ధ్యానం హస్తే లింగధారణం శిఖాయజ్ఞోపవీతం చ హ్యేతద్బ్రాహ్మణలక్షణం ॥ బ్రాహ్మణః కులజో
విద్వానూర్ధ్వపుండ్రధరో యది । తం గార్దభం సమారోప్య రాజా రాష్ట్రాత్ప్రవాసయేత్ । కులీనో బ్రాహ్మణో విద్వానూర్ధ్వపుండ్ర
ధరో యది । వర్జయేత్తాదృశం విప్రం మద్యోచ్ఛిష్టఘటం యథా । కించ గౌతమే తత్ప్రాయశ్చిత్తవిధిరపి శ్రూయతే । ఊర్ధ్వపుండ్రం మృ
దాశ్వత్థపత్రవర్తులచిహ్నధృత్ । త్రిపుండ్రధారణాదేవ భస్మనా పూయతే నరః ॥ అంకితే శంఖచక్రాభ్యాం ద్వైశ్వరీదేవతాయుధైః ॥ త్రి
పుండ్రధారణాదేవ భస్మనా పూయతే నరః ॥ అగ్నినా దహ్యతే గాత్రం యః పుమాన్ వ్యాధివర్జితః । రుద్రాక్షధారణాదేవ భస్మనా
పూయతే ద్విజః ॥ సామశాఖాయాం ॥ మద్యం పీత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా స్వర్ణస్తేయం బ్రహ్మహత్యాం చ కృత్వా
భస్మచ్ఛన్నో భస్మశాయీ శయానో రుద్రాధ్యాయీ ముచ్యతే సర్వపాపైరిత్యాదినా బహుశ్రుతిస్మృతిభిర్భస్మరుద్రాక్షలింగధా
రణాదిమాహాత్మ్యం సర్వాధికరణే బహుధా ప్రపంచితం ॥ నను వేదోపబృంహకస్మృతిపురాణానాం వైదికతంత్రమార్గ
ప్రతిపాదకత్వాభావాత్ । ఊర్ధ్వపుండ్రాదికం తిర్యక్స్మృతిపుండ్రవద్వైదికమితి చేన్న ॥ తదుక్తం పారాశరే । పురా
ణే ధర్మశాస్త్రే వా యోర్ద్వయోః శ్రుత్యవిరుధ్యతే । తంత్రార్థస్తు విజ్ఞేయో మానసేన మనీషిభిరితి । శ్రవణాత్ ॥ వేదవి
రుద్ధోర్ధ్వపుండ్రాదిః స్మృతిపురాణాశ్రితత్వేపి వేదమూలకత్వాభావాన్న వైదికపరిగ్రాహ్యం । గౌడే విద్యానగరే శ్రీ
దయాం కాశ్మీరమండలే ॥ ఆర్యాదేశే సదాచారో మంత్రసిద్ధిస్తు కేరళే ఇతి పారాశరపురాణవచనే హ్యార్యావర్తదేశాచారస్య స
ర్వోత్కృష్టత్వప్రతిపాదనాత్ ॥ తద్దేశే కేశవనామోర్ధ్వపుండ్రసాలగ్రామపూజాదికస్య బహుశో దృష్టత్వాత్తదాచార ఏవ
విద్వద్భిర్మాననీయ ఇతి చేత్తదయుక్తం । తత్రైవ ॥ మధ్యదేశాదిసంసిద్ధః సదాచారః సమాచరేత్ । స్మృతిమంత్రవిరుద్ధం తు త
త్రాపి న సమాచరేత్ ॥ సర్వదేశేషు యత్ స్మృత్యనుకృత్యా వా విహితం యథా । ఆచారోపి హి దృశ్యస్స ప్రమాణం న సంశయః ।
ఇతి శ్రీవచనాత్తదేవ యుక్తం ॥ ననుకేశవాదినామ్నాం వేదోక్తత్వాభావేపి యజ్ఞోపవీతవదాచరణీయమితి చేత్తదసత్ ॥ య
జ్ఞోపవీతవిధానస్య గృహ్యపరిశేషే । యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రమితి మంత్రప్రతిపాదనాత్ ॥ శ్రుతివిరోధాభావాత్ ।
బ్రాహ్మణోపనిషద్దర్శనాచ్చ ॥ తద్వత్కేశవాదినామ్నాం శ్రుతిప్రతిపాదకత్వాభావాత్తాంత్రికత్వమనివార్యం । శివలింగస్య శ్రు
తిసిద్ధత్వాత్ । వైదికపూజార్హత్వముపపద్యతే ॥ యజుశ్శాఖాయాం । నిధనపతయే నమ ఇత్యారభ్య । ఏతత్సోమస్య సూ
ర్యస్య సర్వలింగగ్ స్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రమిత్యంతేన శివలింగస్య పరబ్రహ్మత్వేన సర్వోపాస్యత్వప్రకటనాయ ప్రతి
పదం సమాకారపూర్వకం సర్వాత్మకత్వం శ్రూయతే ॥ లీయతేస్మిన్నంత్యకాలే జగత్సర్వం చరాచరం । సృష్టికాలే బహి
ర్యాతి తస్మాల్లింగం పరాత్పరమితి లైంగే వ్యుత్పత్త్యా లింగస్య పరబ్రహ్మత్వం మహామహిమాతిశయత్వం నిశ్చితం । తస్మాచ్ఛ్రుతి
పురాణసిద్ధత్వాల్లింగం వైదికమేవ ॥ వేదమూలకత్వాభావాద్విష్ణువిగ్రహసాలగ్రామదేవతాపూజనస్య తాంత్రికత్వమే
వ ॥ కించ । విష్ణోశ్శివలింగారాధకత్వం ఋగ్వేదే శ్రూయతే ॥ తవశ్రియే మరుతో అర్చయంత రుద్రయత్తే జనిమచా
రుచిత్రం పదం యద్విష్ణోరుపమం నిధాయితే ॥ సపాసి గుహ్యం నామ గోనామితి । బ్రహ్మకైవర్తే । రాద్రిం సమభ్యర్చ్య హి లింగ
మాదౌ శిలామయం చాపహరిస్తు భక్త్యా సుదుర్లభం వైష్ణవమాద్యమగ్ర్యమవాప్తవానేష పరాత్పరం తత్ । తథా పారాశర
పురాణే । రౌద్రం లింగం మహావిష్ణుర్భక్త్యా శుద్ధశిలామయం ॥ చారుచిత్రం సమభ్యర్చ్య లబ్ధవాన్ పరమం పదం । సాచల
శ్రీస్సమాఖ్యాతా మహావిష్ణోస్తు దుర్లభా । యశ్చ లింగం సమభ్యర్చ్య సంపూజ్యం సర్వచేతనైరిత్యాదినా సర్వత్ర ప్రసిద్ధోపదేశా
దికరణే బహుధా ప్రపంచితం ॥ నను రుద్రస్య తత్ప్రతిపాదకాగమపురాణానాం తామసత్వమితి యదుక్తం ॥ తదస
మంజసం ॥ రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యా । ఇతి శ్రుతౌ । రుద్రస్య పరబ్రహ్మణః ఘోరశరీర
త్వేన జగత్సంహారకత్వం ॥ అఘోరశరీరత్వేన జగత్కారణత్వం జగత్పోషకత్వం చ ప్రతిపాద్యతే । సంహారస్య క్రూరధర్మ
త్వాద్రుద్రస్య సంహారకర్తృత్వాత్తామసత్వం విష్ణోః ప్రపంచపోషకత్వేన సాత్త్వికత్వమితి చేన్న ॥ సంహారకర్తృత్వా

భావేనిరీశ్వరప్రసంగాత్ । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చోభే భవత ఓదనం । ఇత్యాది
శ్రుతిషు సంహర్తురస్య బ్రహ్మధర్మత్వేన వివక్షితత్వాన్నశంకనీయం । అస్తి రుద్రస్య విప్రేంద్రా ఇతి సూతసంహితాయాం సూత
గీతాసు కాలరుద్రస్యాపి బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభ్యోఽధికత్వముపదిష్టం । విష్ణోరంతస్తమస్సత్త్వం బహిరస్తీతి । దశ శైవపురాణాని
త్యారభ్య వైష్ణవాని చత్వారి తామసాని మునీశ్వరాః । శుక్రియాణాం శ్రుతాథర్వాస్తేషు తద్దేవతా హరిః । తమః కృష్ణముదా
సీనం కూటకృత్యవిశారదం । నిద్రాలస్యప్రమాదాదిపంచధా స్యాత్తు తామసః । నిద్రాలస్యప్రమాదాద్యాః తద్గుణాః
పరికీర్తితాః । కృష్ణో విష్ణుస్స ఏత శ్శేషశాయీ భక్తవిమోహకః ఇత్యంతం శివరహస్యఖండసంభవకాండ ప్రథమాధ్యాయే దర్శి
తం । శ్రుతిరపి । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతమితి కైవల్యే । ప్రపంచోపశమం
శాంతం శివమద్వైతమితి మాండూక్యేపి శివస్యైవ పరమసాత్త్వికత్వవ్యపదేశాత్సర్వాధికత్వం శ్రూయతే । అతో న తామసత్వశ
లంకప్రసంగః । ఏతచ్ఛాస్త్రయోనిత్వాధికరణే బహుధా ప్రపంచితం తత్త్వాదత్ర సంక్షిప్తం । యాగక్రియాసు రుద్రోపిహా
మానంతరమపఠపస్సు శ్వేత్యేనైవ తామసదేవతాత్వే హ్యమాంగల్యదేవతాత్వే చేదమేవ ముఖ్యదృష్టాంతమితి యదుక్తం తదసమం
జసం । శ్రౌతత్వం తత్ప్రసంగాత్ । అపః పరిషించతి రుద్రస్యాంతర్హిత్యై ఇతి యజుశ్శ్రుతౌ అపః పరిషేచనస్య రుద్రాంతర్ధా
నార్థకత్వేన కంఠోక్త్యా నిర్దిష్టత్వాత్ । స రుం దేవ్యా స జైమిని సగ్గ వ్యాదేవ్యాసవచనం । దేవతానాం చ సర్వేషాం ప్రభు
స్త్వం బ్రహ్మ త్రిలోచనః । తస్మాన్మహాదేవ ఇతి ప్రోచ్యతే వేదవాదిభిః । అత ఏవాద్వితీయత్వమేక ఏవాతి శ్రుతేః । తథ్య ఏ
తైర్యబ్రహ్మవిష్ణ్వాద్యైర్ద్యర్నా పరికల్ప్యతే । తద్వైలక్షణ్యాసిద్ధ్యర్థం రుద్రస్య పరమాత్మనః । సర్వయోగేషు హి మే
షు రుద్రాంతర్ధానసిద్ధయే । జలోపస్పర్శనం ప్రోక్తం నీలకంఠస్య శూలినః । తథా కూర్మే । యథాక్రమం సమభ్యర్చ్య భోజ
యిత్వా ప్రభుం భువి । ప్రేషయిత్వాథ భృత్యానాం యథాపూజావిధీయతే । తథా రుద్రం మహాదేవం సర్వయజ్ఞఫలప్రదం ।
దత్త్వాహుతిం తతో భక్త్యా తదంతర్ధానసిద్ధయే । జలోపస్పర్శనం ప్రోక్తం తం దేవసమర్చనమితి ॥ కించ । శివస్యేతరదేవ
తాసామానాధికరణ్యరాహిత్యం మంత్రోపనిషది శ్రూయతే । న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే । న తత్సమశ్చాప్యధికశ్చ దృ
శ్యతే । ఇత్యారభ్య ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థ ఇత్యాదినా । అద్వితీయత్వాదికం తస్యైవోపదిష్టం । నను నైఋతి
రాక్షసాదిప్రకరణపాఠాత్ । శివస్య వ్యాపకత్వాచ్చ తదయుక్తం । తదాపస్తంబసూత్రేణైవ । ఆగ్నేర్గవాం బ్రాహ్మణ
స్యేత్యాదినా । అగ్నిగోబ్రాహ్మణాదిస్పర్శస్య పతితామేధ్యరజస్వలాస్పర్శస్యేవ ప్రాయశ్చిత్తవిధిశ్రవణాత్ । వాక్యైకపాఠాచ్చ
సప్రకరణైకదోషః । తథా స్మృతిరపి । గామగ్నిం శ్రోత్రియం చైవ పతితం చ రజస్వలాం । బ్రాహ్మణం చ తథా స్పృష్ట్వా సవా
సా జలమావిశేదితి దర్శనాత్సర్వేషామశుచిత్వమహేతుకం ॥ తస్మాచ్ఛివస్యైవ సర్వాధికత్వం నిష్ప్రత్యూహమేవ ॥ కించ ।
సూతసంహితాయాం । భేదాభేదస్తదా భేదో భేద ఏతే మతాస్త్రయః । ధ్రువం కశ్చిద్బ్రవీతే సకలమపరస్త్వధ్రువమితి ।
పరో ధ్రువ్యాద్ర్వ్యైకమహిమ్నస్తవే । ప్రతిజ్ఞాసిద్ధేర్లింగమాశ్మరథ్య ఇత్యారభ్య భగవతా వ్యాసేన మతత్రయమేవ భేదాభేదక్ర
మేణ వ్యపదేశాత్ । జైమిన్యాదివైదికైరపి పూర్వపక్షస్యాస్య యోగ్యత్వేన విశిష్టమతస్యోపేక్షణీయత్వాత్ । తథా శంక
రభట్టభాస్కరాదిప్రదిష్టైరపి భేదాభేదమతస్యైవ పారమార్థికత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ ॥ భేదాదివేదసిద్ధమతత్రయాంతర్భావా
త్ । విశిష్టమతస్య తాంత్రికత్వం దుర్వారమేవ । యత । ఏతావంతో వై పశవ ద్విపాదశ్చ చతుష్పాదశ్చ ఇతి । తస్మాద్రు
ద్రః పశూనామధిపతిరితి । తేషామీశే పశుపతిః పశూనాం చతుష్పదాముత ద్విపదామితి బ్రహ్మాదయః పశవ ఇత్యాదౌ జీవానాం
పశుత్వం । జ్ఞాత్వా దేవం సర్వపాశాపహానిః క్షీణైః క్లేశైర్జన్మమృత్యుప్రహాణిః । జ్ఞాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతి పండిత
ఇత్యాదినా । మాయాయాః పాశత్వం । పశూనాం పతయే నమ ఇత్యాదౌ పరమేశ్వరస్య పశుపతిత్వం చ స్పష్టము
పదిష్టత్వాత్పశుపాశపతిపదార్థత్రయప్రతిపాదకశైవశాస్త్రస్య వేదమూలకత్వాద్వైదికత్వం చిదచిదీశ్వరరూపపదార్థాభిధా
నరామానుజశాస్త్రం వేదమూలత్వాభావాదవైదికమితి ఘంటాఘోషః । రుద్రే శౌర్ణ్నమమృతం దేవా వైభోక్ష్యే కామావే
దాశ్చ కామయంతే । రుద్రభుక్తం భుంజీయ్యా ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధత్వాచ్ఛివప్రసాదస్య వైదికపరిగ్రాహ్యత్వం । తంత్రప్రభా
సత్వాద్విష్ణుప్రసాదస్య తాంత్రికపరిగ్రాహ్యత్వం నిష్ప్రత్యూహం । దగ్ధభుజానాం పునర్దహనమయుక్తం । దగ్ధస్య దహనం
నాస్తి పక్వస్య పచనం । నహీత్యాదౌ దగ్ధస్య పునర్దహననిషేధదర్శనాత్ । తదంగీకారే దీక్షాయాః వైఫల్యమేవ । కించ ।
దహనాంగీకారే । సూత్రాగ్నిరగ్న్యాచార్యధారణదీక్షానుగత వైష్ణవాగ్నిర్వా । నాద్యః । సూత్రాగ్నినా దహనాంగీకారే ।
వైష్ణవదీక్షితస్య బద్ధజీవవత్త్రైవర్ణికత్వం । తదనంతరమపి పీఠాదీనాం వసురుద్రాదిత్యలోకానుప్రవిష్టత్వం । చతుర్థపురుషస్యా
పి స్వర్గలోకప్రాప్తిసంభవాత్ । వైష్ణవదీక్షితానాం విష్ణుసారూప్యవిధాయకశాస్త్రాణాం వైయర్థ్యాపత్తిః । దీక్షాయాః

నిష్ఫలత్వం ? చక్రధారణసమాగతవైష్ణవాగ్నేర్వినియోగాభావాచ్చ । నద్వితీయః । వైష్ణవాగ్నేః పాంచరాత్రాగమప్రకరణపఠితత్వాత్తద్దహనస్యాపి తాంత్రికత్వం దుర్వారమేవ । కూర్మే । కాపాలం పాంచరాత్రం చ యామళం వామమార్హతం । ఏవంవిధాని చాన్యాని మోహనార్థాని తాని తు । ఇతి । తథా బ్రహ్మాండే । కాపాలం లాకులం వామం పాంచరాత్రం తథైవ చ । ముముక్షుభిర్న సేవ్యాని వేదమార్గవిరోధతః । పారాశరపురాణే । ధర్మాధర్మాతివిజ్ఞానే । హ్యాగమః పురుషోదితః । పాంచరాత్రాదయస్స్వైన ప్రమాణమితి స్థితిః । స్కాందపురాణే । పాంచరాత్రాదిమార్గాణాం వేదమూలత్వమస్తి చేత్ । ప్రమాణం తత్ర విజ్ఞేయం న స్వతంత్రాః కదాచన ఇతి । శ్రుతిపథగళితానాం తంత్రమార్గప్రవేశ ఇతి హి తత్సంహితాయాం బహుశో దర్శనాత్ । తన్మతముపేక్ష్యం । నను వేదోపబృంహితపురాణాంతర్భూతపద్మపురాణోత్తరభాగే । ఇదం మహోపనిషది ప్రోక్తం చక్రాదిధారణమితి వాక్యే చక్రశంఖాదిధారణస్య బహుశ్రుతిప్రతిపాదకత్వశ్రవణాత్ । పాంచరాత్రమతస్యావైదికత్వమేవేతి చేన్న ! పాంచరాత్రాగమాద్యనుసారిపురాణవాక్యానాం మానాభావాత్ । తథా పారాశరపురాణే ॥ యత్తు తంత్రానురోధేన కథితం తత్పరిత్యజేత్ ॥ పురాణే ధర్మశాస్త్రే వా యత్నతో వైదికో ద్విజః । ఇత్యుక్తేః । తంత్రానురోధిత్వేన కథం జ్ఞాతవ్యమిత్యాశంక్యాహ । పురాణే ధర్మశాస్త్రే వా యోఽర్థశ్శ్రుత్యా విరుధ్యతే । తాంత్రికస్తు విజ్ఞేయస్సర్వదా వైదికోత్తమైః । స్మృతయశ్చ పురాణాని భారతప్రముఖాని చ । వేదానుసరణత్వేన ప్రామాణ్యమితి నిశ్చితమితి దర్శనాత్ । చక్రాదిలాంఛనస్య ప్రత్యక్షవిధాయకశ్రుత్యభావాత్ । చరణం పవిత్రమితి శ్రుతౌ । అన్యథా వినియోగదర్శనాత్ । గంధద్వారాదిమంత్రాణామన్యథావినియోగ దర్శనేఽపి ప్రకరణానుకూలాంగీకారాత్ । చరణపదస్య చక్రపరత్వే మానాభావాచ్చ । పవిత్రం చరణం చక్రం లోకద్వారం సుదర్శనమిత్యాది నైఘంటికవాక్యస్యాప్యమూలత్వాన్మానాభావః ॥ తాపః పుండ్రస్తథా నామ మంత్రో యాగశ్చ పంచమ ఇత్యాది తాంత్రిక పంచసంస్కారవిధాయకపాంచరాత్రాగమవాక్యానాం వేదమూలకత్వాభావాద్వైష్ణవమతం తాంత్రికమితి నిష్ప్రత్యూహం । తదుక్తం శైవపురాణే । కుత్రస్సే వషట్కృదగ్నిరిత్యనుదినం ముంచంతి హోమక్రియాః ॥ నేచ్ఛంతే పశుబంధనస్య చ విధీన్ రుద్రః పశూనాం పతేః । శ్రీరుద్రప్రతిపాదకాం భగవతీం తాం భర్గశబ్దాన్వితాం । గాయత్రీమపి సంత్యజంతి విబుధా విప్రాః కథం వైష్ణవా ఇతి । వ్యపదేశాత్ జీవోత్పత్తివిధాయకపాంచరాత్రాగమవిశిష్టవిశిష్టాద్వైతవైష్ణవమతం వైదికైరసంగీకరణీయమితి సిద్ధం । తన్మతస్య వేదబాహ్యత్వే పునః హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * *

న చ కర్తుః కరణం । ౪౩ ।

సంకర్షణాత్ప్రద్యుమ్నసంజ్ఞికమనో జాయత ఇతి । కర్తుః జీవాత్ కరణస్య మనసో జన్యత్వం న సంభవతి । కుతః । అజ్ఞస్య జీవస్యాల్పశక్తేః కరణనిర్మాణసామర్థ్యాభావాత్ । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చేతి । పరస్మాదేవ బ్రహ్మణః మానసోత్పత్తిశ్శ్రూయతే । తస్మాచ్చ శ్రుతివిరుద్ధార్థప్రతిపాదనాదస్యాపి తంత్రస్య ప్రామాణ్యం ప్రతిషిధ్యత ఇతి । వ్యాచక్షతే । ఉత క్షేత్రజ్ఞస్యాంతఃకరణవైశిష్ట్యేన మానసజనకత్వమహోస్విత్ స్వైనైవ । నాద్యః । తన్మతే తదంతఃకరణస్యాపి జీవజన్యత్వాంగీకారాత్ । అంతఃకరణస్య జీవస్య చ శరీరేంద్రియాద్యభావతయా స్వసామర్థ్యాభావాచ్చ । జీవాంతఃకరణప్రవృత్తౌ శరీరాద్యంగీకారే బహుత్వాదనవస్థాదోషప్రసంగః । న ద్వితీయః । స్వసామర్థ్యేన మానసజన్యత్వాంగీకారే । శరీరేంద్రియాదిజగజ్జన్మాదికారణత్వం కిం న స్యాత్ । తస్య జగజ్జన్మాదిహేతుత్వే జగదీశ్వరస్య న కించిత్ప్రయోజనం । జీవస్యాహమజ్ఞ ఇత్యవిద్యానుభవదర్శనాత్ । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశావితి శ్రుతివిరోధప్రసంగాత్ । తస్య సత్యసంకల్పాదిధర్మాణామదృష్టత్వాచ్చ । తస్మాన్మానసస్య జీవజన్యత్వవ్యవస్థాపకపాంచరాత్రమతమసమంజసమితి సిద్ధం । నను సంకర్షణాదయస్త్రయోఽపి న జీవాదిరూపాః ॥ కింతు వాసుదేవవద్విజ్ఞానస్వరూపా ఈశ్వరా ఏవేత్యాశంకాయామాహ । * * * *

విజ్ఞానాదిభావే వా తదప్రతిషేధః । ౪౪ ।

వాశబ్దాత్పక్షో విపరివర్తతే । విజ్ఞానం చాది చేతి పరబ్రహ్మ విజ్ఞానాదిసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధానామపి పరబ్రహ్మభావే సతి । తదప్రతిషేధః । తయోర్మత విరోధశ్శ్రుతివిరోధయోరప్రతిషేధః । న ప్రతిషిధ్యతే । యత్రక్వాపి శ్రుతిషు బ్రహ్మణో ఘటపటాదివజ్జీవోత్పత్తిస్సజ్జీవే మనసః కారణత్వం చాదర్శనాద్వేదబాహ్యపాంచరాత్రాగమనిషేధోఽప్యబాధిత ఇతి వేదితవ్యం । తత్పాంచరాత్రాగమేఽపి । విష్ణుస్వరూపాపన్నానాం ముక్తాత్మనాం మనఃకారణత్వమవిధీయతే ।

తస్మాన్నారాయణ భావాపన్నత్వేపి సంరక్షణాదిక్రియాణాం పరమాత్మవన్మనః కారణత్వమప్యుపదిశ్యతే ॥ తదంగీకా
రేష్యనంతేశ్వరప్రసంగాదనవస్థా చ ॥ తద్వాసుదేవాధికృత్యత్వా న్యాయానామప్రమాణప్రసంగశ్చ యుజ్యతే ॥ సాం
ఖ్య యోగపాశుపతసౌర గాణాపత్యాదిమతేష్వపి తత్తన్మూర్తిసిద్ధానాం తద్వ కారణత్వాభావాత్ ॥ సంకర్షణాదిత్ర
యాణామీశ్వరత్వాంగీకారే వాసుదేవస్య న కించిత్ప్రయోజనం ॥ ఏకేనైవ కార్యసిద్ధేః ॥ భగవానేకఏవ వాసుదేవః పరమా
ర్థతత్త్వమితి ప్రతిపాదకపాంచరాత్రాగమసిద్ధాంతహానిః । అనీశ్వరాణాం సంకర్షణాదీనాం వాసుదేవతుల్యత్వవ్యపదేశే ॥
వాసుదేవాదుత్పత్తిర్నాభ్యుపగమ్యతే । తస్మాత్సంకర్షణాదిజన్యత్వవిధాయకపాంచరాత్రాగమవిరోధో దుష్పరిహారః ॥ అకా
శ్రవణాదివత్సంకర్షణాదీనాం బ్రహ్మత్వవిధాయకశ్రుత్యదర్శనాత్ ॥ తత్ప్రక్రియాయాః వేద బాహ్యత్వ ముచితం ॥ మధ్వ
క్రోహిమదాధిక్య ఇతి శాంభవక న్యాయానుసరణేన సంకర్షణాదీనాం తదధికత్వవ్యవస్థాపనే ॥ తజ్జన్యత్వత దుపాసకత్వ
విరోధః । తదపకృష్టేమనస్కారణత్వం నోపపద్యతే ॥ తస్మాత్సర్వథా శ్రుత్యుక్త్యనుభవవిరోధాత్పాంచరాత్రమతం వివేకి
భిరనాదరణీయం । నను । సాంఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా । జ్ఞానాన్యేతాని రాజర్షే విద్ధి నానామ
తాని వై । సాంఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా । ఏతాని మానభూతాని నోపహన్యాని యుక్తిభిః ॥ సాం
ఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా । కిమేతాన్యేకనిష్ఠాని పృథఙ్నిష్ఠాని వా మునే ॥ ఇతి ॥ భారతసిద్ధాంతా
గమపారాశరస్మృతిషు । సాంఖ్యాదిమతానాం విధేయత్వం । పాశుపతస్య తత్తుల్యత్వోపదేశాత్కథం శైవం తదాధిక్యమితి
చేన్న ॥ వైష్ణవశబ్దస్య దశవిధవైష్ణవపరత్వేపి యథా ప్రకరణానుకూలార్థో వివక్షితః । తథా పాశుపతశబ్దస్యాపి దశవిధవైదిక
తాంత్రికశైవపరత్వేపి । స్థానాత్ప్రకరణాల్లింగాదర్థో నిర్ణీత ఇతి న్యాయేన ప్రకరణానుకూలార్థో నిర్దిశ్యతే ॥ ఉత । సిద్ధాంత
శిఖామణౌ । భారతేచ ॥ శైవపాశుపతమతయోరైక్యలక్షణ్యం । శైవమతస్య పాంచరాత్రపాశుపతాదిభ్యస్సముత్కృష్ట
త్వం చోపదిష్టం । అగమా బహుధా ప్రోక్తా నేన పరమాత్మనా ॥ శైవం పాశుపతం సోమం లాకులం చేతి భేదతః ఇతి ఘటపట
యోరివ శైవపాశుపతయోః పరస్పరవైలక్షణ్యం విధీయతే । కించ ॥ వేదైకదేశవర్తిభ్యః సాంఖ్యాదిభ్యో మహామునే ॥
సర్వవేదానుసారిత్వాచ్ఛైవతంత్రం విశిష్యతే । ఇతి । తత్రైవ సాంఖ్యయోగపాంచరాత్రపాశుపతాదీనాం వేదైకదేశవర్తి
త్వేనాపకృష్టత్వం । శైవమతస్య సర్వవేదమయత్వేన సముత్కృష్టత్వం చ వ్యాహ్రియతే । మహిమ్నస్తవేపి । త్రయీ సాంఖ్యం
యోగః పశుపతిమతం వైష్ణవమితి । ప్రభిన్నే ప్రస్థానే పరమిదమదః పథ్యమితి చ । రుచీనాం వైచిత్ర్యాదృజుకుటిలనానా
పథజుషాం ॥ నృణామేకో గమ్యస్త్వమసి పయసామర్ణవ ఇవ ॥ పరిచ్ఛిన్న సాంఖ్యయోగ పాంచరాత్రపాశుప
తాదిమతానాం ఋజుకుటిలమార్గేణ సర్వేషాం సముద్రనదీన్యాయమచ్ఛివె ॥ ప్యైకత్వోపదేశాత్ । శైవమతస్య సర్వమతాధి
కత్వం ఘంటాఘోషః ॥ కించ ॥ వేదతుల్య భారతే ॥ అనుశాసనికపర్వణి ॥ కిమాహుర్భరతశ్రేష్ఠ పాత్రం విప్రాస్సనా
తనం । లింగినం బ్రాహ్మణం చాపి బ్రాహ్మణం చాప్యలింగినమితి యుధిష్ఠిరప్రశ్నే ॥ సద్వృత్తిమపి విజ్ఞాయ లింగినే చేతరాయ
చ । దేయమాహుర్మహారాజ ఉభాభ్యాం తపస్వినావితి । భీష్మప్రతివచనేన లింగధారిబ్రాహ్మణానాం ముఖ్యదానపాత్రతా
వాపక్షేభిన్నబ్రాహ్మణదానపాత్రత్వనిర్దేశాత్ । లింగధారణావచ్ఛిన్నశైవమతస్య సర్వాధికత్వమర్థాత్సిద్ధం ॥ అతఏవ
సర్వవేదమయశైవమతవిరుద్ధత్వేన సాంఖ్యాదీనామతీవ భగవతా పారాశర్యేణ నిరస్తం ॥ తథాపి । సాంఖ్యయోగపాం
చరాత్రాణాం । కపిలహిరణ్యగర్భనారాయణకృతత్వేన పౌరుషేయత్వం । పరబ్రహ్మాభిధానపశుపతిప్రణీతత్వేన పా
శుపతాగమానామపౌరుషేయత్వం వేదవత్ప్రామాణ్యం చ ॥ తత్రైకదేశాగమానాం నిమిత్తోపాదానమాత్రద్యోతకత్వేన వే
దవిరోధ ఇతి చేత్ । వేదైకదేశే ॥ సోకామయత ॥ స ఈక్షాంచక్రే స ప్రాణమసృజత ॥ ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః ॥ బహుస్యాం
ప్రజాయేయేత్యాదౌ నిమిత్తకారణమాత్రత్వదర్శనాత్ । తేషామప్యప్రామాణ్యప్రసంగః ప్రసజ్యేత ॥ ఉత । కిమేతాన్యే
కనిష్ఠాని పృథఙ్నిష్ఠాని వా మునే । ఇత్యాదినా । కిం సాంఖ్యయోగ పాశుపతవేదపాంచరాత్రాణ్యేకతత్త్వపరాణి పృథక్త
త్త్వప్రతిపాదనపరాణి వా ॥ యద్యేకతత్త్వప్రతిపాదకపరాణి । కిం తదేకం తత్త్వం ॥ యదా తు పృథక్తత్త్వ ప్రతిపాదకపరాణి
తదైషాం పరస్పరవిరుద్ధార్థ । ప్రతిపాదనపరత్వాద్వస్తుని వికల్పాసంభవాచ్చైకమేవ ప్రమాణమంగీకరణీయం । ప్రాశస్త్యే
యాంతద్ధర్మాణాం హి । పరస్పరవిరుద్ధవస్తువాదిత్వేన అపౌరుషేయ వేదప్రమాణత్వేన నిరస్తప్రమాదాది నిఖిలదోష
గంధవిరుద్ధాభిధాయిత్వాచ్చ । యథావస్థితవస్తుని ప్రామాణ్యం దుర్లభం ? వేదవేద్యశ్చ పరబ్రహ్మభూతశ్శివ ఏవ । సర్వం
ఖల్విదం బ్రహ్మ । సర్వోవైరుద్రః । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వైనమోనమ ఇత్యాదినా । వేదాంతవేద్యస్స
ర్వాత్మకః పరబ్రహ్మాభిధానశ్శివ ఏక ఏవ సన్నిష్ఠః నిశ్చీయతే । కించ ॥ శివోక్తనిగమాగమేషు మహాదేవాభిధానస్య పరబ్రహ్మణః ॥

మూర్తామూర్తస్య షడ్గుణైశ్వర్యపూర్ణస్య హిరణ్మయమూర్తేర్వ్యూహవిభవభేదభిన్నత్వముపదిష్టం । వీరాగమే ॥ బ్రాహ్మణానాం హితద బ్రహ్మమహాదేవాఖ్యయాజినాం ॥ శివజ్ఞానకరం శాస్త్రం సర్వోపనిషదం మహత్ ॥ యథాధికారం తత్క్రతుజ్ఞానపూర్వేణ కర్మణా ॥ అభ్యర్చితం మహాదేవం సంసారామయభేషజం ॥ ప్రాప్యతే హి పరం బ్రహ్మ విభవవ్యూహకారణం । అర్ధనారీశ్వరత్వాదిలీలావిభవసంజ్ఞికాః ॥ సద్యోజాతాదయః పంచవ్యూహాః ప్రోక్తాః సనాతనాః । తేషామేవ విభక్త్యాదిస్థలపంచకమీరితం ॥ సకలం నిష్కలం సూక్ష్మం హిరణ్మయమనామయం । వ్యోమవత్సర్వసంపూర్ణం సర్వైశ్వర్యసమన్వితం ॥ స్వతంత్రం జగదాధారం శివరుద్రాదిసంజ్ఞికం । నిత్యసంవేదచిచ్ఛక్తియుక్తం సాంబం మహేశ్వరమిత్యాదినా ॥ ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలమిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధార్ధనారీశ్వరత్వాదిలీలామంగళవిగ్రహాః విభవాభిధానాః ॥ సద్యోజాతం ప్రపద్యామీతి పంచబ్రహ్మమంత్రైః సద్యోజాతాదివ్యూహపంచకముపదిష్టం । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయేతి మంత్రేణ షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నస్వభావజ్యోతిర్మయవిగ్రహం మహాదేవాఖ్యం పరబ్రహ్మ వ్యాచష్టే । సర్వాననశిరోగ్రీవః సర్వభూతగుహాశయః ॥ సర్వవ్యాపీ చ భగవాంస్తస్మాత్సర్వగతః శివ ఇత్యత్ర తస్య పరశివస్యైవ సర్వమయత్వం ॥ సర్వాంతర్యామిత్వం । సర్వవ్యాపకత్వం చాభ్యుపగమ్యతే । తస్మాద్వేదశివాగమయోర్న కించిద్భేదః । అతో వేదవిరుద్ధజీవోత్పత్త్యాదివిధాయకపాంచరాత్రమతం నిశ్శ్రేయసకాంక్షిభిర్న శ్రావ్యం । పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

విప్రతిషేధాచ్చ ॥ ౪౫ ॥

విప్రతిషేధాచ్చ । విశేషేణ విరుద్ధాచ్చ । సాంఖ్యాదిమతానాం ప్రధానజగత్కారణత్వాది కించిద్వేదాంతవిరోధాత్ ॥ పాంచరాత్రమతస్య తు జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశౌ । అచేతనా పరార్థా చ నిత్యా సతతవిక్రియా । త్రిగుణా కర్మిణాం క్షేత్రం ప్రకృతే రూపముచ్యతే । వ్యాప్తిరూపేణ సంబంధస్తస్యాశ్చ పురుషస్య చ । స హ్యనాదిరనంతశ్చ । పరమార్థేన నిశ్చిత ఇతి ॥ వేదాగమేషు చ । సర్వత్ర జీవస్య నిత్యత్వప్రతిపాదనాత్ । జీవోత్పత్త్యాదివిధాయకపాంచరాత్రమతం సర్వవేదాంతవిరుద్ధత్వాచ్చ । భ్రాంతిమూలమితి వేదితవ్యం । వాసుదేవః పరం తత్త్వం సర్వకారణమవ్యయం । సంకర్షణాఖ్యో జీవస్తు తత్సకాశాత్ప్రజాయతే । సంకర్షణాచ్చ ప్రద్యుమ్నసంజ్ఞం సంకల్పరూపకం ॥ మానసం జాయతే తస్మాదనిరుద్ధాభిధానకం ॥ అహంకారం జాయతే చేతి వ్యూహత్రయముదాహృతమితి ॥ పాంచరాత్రాగమే ప్రక్రియా శ్రూయతే । తదసచ్ఛాస్త్రమవిచారితరమణీయం । అజాతస్య జీవస్య ఘటాదివజ్జన్యత్వం ॥ కించిజ్జ్ఞస్య జీవస్య మనఃకారణత్వం । జడీభూతమనసోహంకారకర్తృత్వం చ దర్శనాత్ ॥ న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్ ॥ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చేతి శ్రుతిషు విరోధప్రసంగో దుర్నివారః ॥ నను ॥ పాంచరాత్రే పౌష్కరసంహితాయాం । కర్తవ్యత్వేన వై యత్ర చాతురాత్మ్యముపాస్యతే । క్రమాగతైస్స్వసంజ్ఞాభిర్బ్రాహ్మణైరాగమం చ తత్ । యస్మాత్సమ్యక్పరం బ్రహ్మ వాసుదేవాఖ్యమవ్యయం ॥ అస్మాదవాప్యతే శాస్త్రాజ్జ్ఞానపూర్వేణ కర్మణా । ఇత్యాదినా సంకర్షణాదీనామపి పరబ్రహ్మణః స్వేచ్ఛావిగ్రహరూపత్వవ్యపదేశాత్ । శైవాగమవదత్రాపి విభవాశ్చ వ్యూహాశ్చ ప్రోక్తాః ॥ వ్యూహాత్పరం వాసుదేవాఖ్యం ప్రత్యతీత్య వ్యాచష్టే । విభవో రామకృష్ణాదిప్రాదుర్భావగణః ॥ వాసుదేవసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధసంజ్ఞకో వ్యూహః ॥ సూక్ష్మః షాడ్గుణ్యైశ్వర్యవిగ్రహం వాసుదేవాఖ్యం పరబ్రహ్మేతి నిరూపితం ॥ తస్మాజ్జీవమనోహంకారతత్త్వానామధిష్ఠాతారః । తేషాం జీవాదిశబ్దైరభిధానమవిరుద్ధం యథాకాశప్రాణాదిశబ్దైర్బ్రహ్మణ అభిధానం తద్వదితి చేన్న । శైవమతవద్వాసుదేవాది వ్యూహానాం ప్రత్యక్షశ్రుతిమూలకత్వాభావాత్ । సంకర్షణాదీనామీశ్వరత్వే తజ్జన్యత్వవిధాయకస్వశాస్త్రవిరోధప్రసంగః ॥ స్వశాస్త్రానుగుణ్యేన తేషామీశ్వరత్వాంగీకారపూర్వకకారణత్వాంగీకారే వేదబాహ్యప్రసంగో నవస్థా చ । దృశ్యతే । అజాయమానో బహుధా విజాయతే ॥ ఇతి । శ్రుతౌ ॥ పరమేశ్వరస్య స్వసంకల్పత్వేన స్వేచ్ఛాకృతవిగ్రహత్వస్మరణాత్ ॥ వాసుదేవాత్సంకర్షణాదిజన్యత్వమవిరోధ ఇతి చేత్తదసత్ । సోకామయత ॥ బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి ॥ తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి ॥ ఇత్యాదివత్తచ్ఛ్రుతేః పరబ్రహ్మణో జగదుభయకారణత్వపరత్వాత్ । తత్ర సంకర్షణాది శబ్దాదర్శనాచ్చ ॥ తదంగీకారే పూర్వాపరవాక్యసమన్వయాభావాచ్చ । ఆకాశప్రాణాదిశబ్దవచ్ఛ్రుతౌ సంకర్షణాదిశబ్దానాం బ్రహ్మపరవిధాయకత్వమవ్యపదిశ్యతే ॥ అతస్తచ్ఛాస్త్రప్రమాణం గగనభిత్తిచిత్రాయమాణవదవభాసతే । త్రిపురాసురమోహార్థం । కేశవేన శివేన చ । బుద్ధం జైనం చ చార్వాకం పాంచరాత్రం చ ముద్గలం । కృతం తస్మాదసచ్ఛాస్త్రం న గ్రాహ్యం మోక్షకాంక్షిభిరితి । స్కాందే ॥ పాంచరాత్రే చ బౌద్ధే చ తథా కాలాముఖేషు చ । త్రిదశదీక్షితా యే వ తే లోకే భ్రష్టాస్వధర్మాః ॥ శైవే వాయుసంహితా

యాం । బుద్ధిజినే పాంచరాత్రే తథాలోకాయతేపిచ । యోదీక్షితస్ససద్యోఽప్యన్యాప్రతితో నాత్ర సంశయ ఇత్యాదినా । బుద్ధపాంచరాత్రశాస్త్రే గౌరాత్మకమోహనార్థకల్పనోపదేశాత్ । గృహస్థో బ్రహ్మచారీవా యాన ప్రస్థోఽథభిక్షుకః । యఇచ్ఛేచ్ఛిర్తిమాప్తుం దేవకాంక్షాయ తేజస ఇత్యాదిపాంచరాత్రప్రబంధం ముముక్షుభిర్నోపాదేయం । అతః । సర్వవేదవేదాంతాగమాది పూర్వాపరమధ్యపరామర్శజ్ఞాన దృష్ట్యాద్వైతాద్వైతమతమేవ ముఖ్యవేదాంతసిద్ధాంతమిత్యవగమ్యతే । జన్మాద్యస్య యత ఇత్యాదినా జగదుభయకారణత్వవ్యవస్థాపనాత్ । నిమిత్తకారణత్వేన జగదీశ్వరయోర్ద్వైతత్వముపాదానత్వవ్యపదేశేనాద్వైతత్వం చ దర్శితం । కించ । ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాదిత్యత్ర ముక్తజీవపరబ్రహ్మణోః ప్రాప్యప్రాపకత్వనిర్దేశాజ్జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదత్వమర్థాత్సిద్ధం । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం । జ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంతమేతి । తత్త్వమసి । అహంబ్రహ్మాస్మి । తత్త్వమేవత్వమేవతత్ । బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతి । యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రే అస్తంగచ్ఛంతినామరూపేవిహాయ । తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యం । ఇత్యాదిశ్రుతిషు । జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదత్వనిర్దేశాత్ । తదేవాంగీకరణీయం ॥ * * * * *

ఇతిశ్రీపద్యప్రజరీవృత్తశ్రీపతిపండిత భగవత్పాదాచార్యస్వామికృతభేదాభేదాత్మక విశేషాద్వైతసిద్ధాంతవ్యవస్థాపకవ్యాసికబ్రహ్మమీమాంసా సూత్రార్థప్రకాశకే । శ్రీకరభాష్యే । విరోధపరిహారాభిధానస్యద్వితీయాధ్యాయస్యఅష్టాధికరణావచ్ఛిన్నరచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానమిత్యాదిపంచచత్వారింశత్సూత్రాత్మకద్వితీయః పాదస్సమాప్తః ॥ *

శ్రీశివాయగురవేనమః

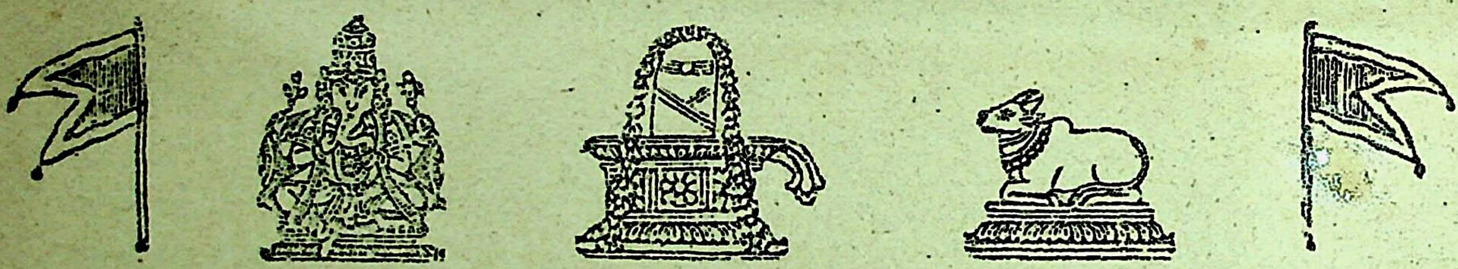

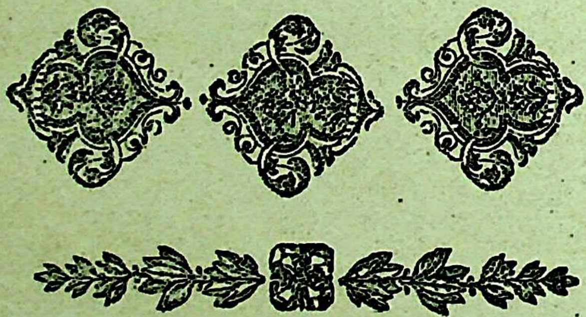

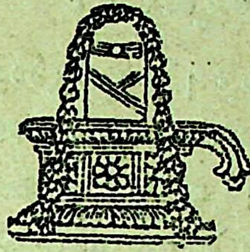

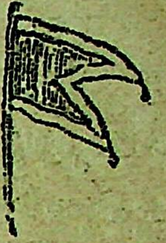

శ్రీశివాయగురవేనమః

ద్వితీయాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః

పూర్వపాదే శ్రుతివిరుద్ధాని సాంఖ్యయోగకాణాదశాక్తాద్వైతాదిమతానామధిష్ఠానబ్రహ్మణో జగదుభయహేతుత్వానంగీకారతాన్నిరస్తాః । శ్రుతీనామన్యోన్యవిరుద్ధత్వద్యోతనాజ్జగతో బ్రహ్మకారణత్వమసంగతమిత్యాశంకాయాం తన్నిరాకరణార్థం తృతీయపాదమారభ్యతే । * * * * * * * * *

న వియదశ్రుతేః ॥ ౧ ॥

పూర్వోక్తపాదద్వయే శ్రుత్యాభాసమతానాం యుక్తిభూతప్రధానవాదిమతానాం చ తిరస్కృతత్వేన బ్రహ్మణి సర్వేషాం వేదాంతానామవిరోధత్వం ప్రదర్శితం । ఏతత్పాదద్వయే శ్రుతిపరస్పరవిరోధపరిహారాదధ్యాయసంగతిః । ఇదానీం స్వపక్షవిక్షేపాదిదోషగంధాభావఖ్యాపనాయ బ్రహ్మకార్యత్వేనాభిమతచేతనాచేతనప్రపంచకార్యప్రకారో విశోధ్యతే । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి । తత్తేజోఽసృజతేతి । సృష్టిప్రకరణే । తేజఃప్రభృతీనామేవోత్పత్తిరామ్నాయతే । తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చేత్యాదిశ్రుతిష్వాకాశవాయ్వోర్జన్యత్వశ్రవణాదత్ర వియదుత్పద్యతే న వేతి సంశయ్యతే । ఖం బ్రహ్మ । ఆకాశ ఆత్మా । ఇత్యాదిశ్రుతిష్వాకాశస్యైవ బ్రహ్మత్వవ్యవస్థాపనాత్ । ఆకాశో హ వై నామరూపయోర్నిర్వహితా తే యదంతరా స ఆత్మేత్యాదిశ్రుతైస్తస్యైవ సర్వాంతర్యామిత్వమాత్మత్వోపదేశం చ నిర్దేశాత్ । ఛాందోగ్యే తేజఃప్రభృతీనామేవ సృష్ట్యుపదేశాత్ । నిరవయవత్వపూర్ణత్వాచ్ఛేద్యత్వాదాహ్యత్వాక్లేద్యత్వాశోష్యత్వాదీనాం దర్శనాచ్చ వియదుత్పత్తిర్న సంభవతి । తదుత్పత్తివిధాయకతైత్తిరీయాదివాక్యానాం భ్రమమూలత్వమేవేతి ప్రాప్తే పఠ్యతే । న వియదశ్రుతేః । వియదాకాశం నిరవయవత్వాద్బ్రహ్మవదజన్యమితి చేన్న । కుతః । అశ్రుతేః । యతః కుత్రాపి శ్రుతిషు తస్యాజన్యత్వాశ్రవణాత్ । ఆకాశస్యాజన్యత్వం పరబ్రహ్మత్వం చ సర్వథా న విధీయతే । ఖం బ్రహ్మ । ఆకాశ ఆత్మేత్యాదిశ్రుతీనామన్నం బ్రహ్మ ప్రాణో బ్రహ్మ మనో బ్రహ్మ విజ్ఞానం బ్రహ్మ ఆనందం బ్రహ్మేతి ఏకాక్షరం బ్రహ్మ అసావాదిత్యో బ్రహ్మేత్యాదివదౌపచారికమేవ । ఖం యజ్జ్యోతిరాపః క్షితిర్విశ్వస్య ధారిణీ । యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యాదిశ్రుతిష్వాకాశవ్యతిరేకత్వం బ్రహ్మణశ్శ్రూయమాణత్వాత్ । నాన్యార్థో యుక్తః । కించ । ఆకాశో హ వై నామరూపయోర్నిర్వహితేత్యాదావాకాశశబ్దస్య । ఆసమంతాత్ప్రకాశత ఇతి ప్రకాశతీతి వ్యుత్పత్త్యా బ్రహ్మపరత్వం । స్థానప్రకరణలింగాత్సమన్వయ ఇతి న్యాయేన బ్రహ్మధర్మాణాం ద్యోతనాత్ । తత్పరత్వమేవ నిశ్చీయతే । శ్రుతిస్మృత్యర్థవాదిభిస్తథా నిదర్శనాత్ । అన్నం బ్రహ్మేత్యాదీనాం కథమౌపచారికత్వమితి చేత్ । యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీష్విత్యాదిషు శివస్య బ్రహ్మణః అష్టమూర్త్యాత్మకత్వేన సర్వాంతర్యామిత్వేన చ సర్వశబ్దవాచ్యత్వం వ్యాఖ్యాయతే । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోఽగ్నిస్స చంద్రమాః । స ఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనం । సర్వో వై రుద్ర ఇత్యాదిషు । సర్వస్య బ్రహ్మకార్యత్వేన బ్రహ్మాత్మకత్వం । తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్య ఇత్యత్ర ప్రపంచముపదిష్టం । కించ । పూర్వాధ్యాయే । ఆకాశస్తల్లింగాదిత్యత్ర బ్రహ్మలింగవత్త్వాదాకాశాదిశబ్దానాం బ్రహ్మపరత్వమితి పూర్వమేవోక్తం । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । యథా సుదీప్తాత్పావకాద్విస్ఫులింగాస్సహస్రశః ప్రభవంతే సరూపాః । తథాక్షరాద్వివిధాస్సోమ్య భావాః ప్రజాయంతే తత్ర చైవాపియంతీత్యాదౌ జీవానాం బ్రహ్మజన్యత్వశ్రవణేఽపి తేషాం నిరవయవత్వేన యథోత్పత్తావౌపచారికత్వం నిర్దిష్టం । తస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యత్రాకాశోత్పత్తిరౌపచారిక్యేవేత్యాశంకాయామాహ । * * * *

అస్తితు ॥ ౨ ॥

తుశబ్దో నిశ్చయార్థకః ॥ అస్త్యేవాకాశోత్పత్తిః । తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతి శ్రుతౌ ఘటాదివదాకాశోత్పత్తిశ్శ్రూయతే । జీవవత్తదతీంద్రియవిషయత్వేపి జడత్వాత్తద్వదయుక్తం । న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్ । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశావిత్యాదౌ । జీవవచ్ఛ్రుత్యంతరప్రమాణాభావతయాకాశాజన్యత్వప్రతిపాదకత్వాదర్శనాత్ ॥ నిరవయవత్వేపి మనః ప్రాణాదివత్తజ్జన్యత్వమనివారితం ॥ వాయోరంతరిక్షం చైతదమృతమితి శ్రుతౌ పవనాకాశయోరమృతత్వనిర్దేశాదాకాశోత్పత్తివిధాయకశ్రుతీనాం గౌణత్వమేవేత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ * * * * *

గౌణ్యసంభవాచ్ఛబ్దాచ్చ ॥ ౩ ॥

ఛాందోగ్యే । తత్తేజోసృజతేత్యత్ర తేజఃప్రభృతీనామేవ సృష్ట్యుపదేశే తదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యత్రాకాశోత్పత్తిప్రదర్శకానాం శ్రుతీనాం ముఖ్యత్వాసంభవాద్గౌణత్వం కల్పయితుం యుక్తమితి చేన్న ॥ కుతః ॥ అసంభవాచ్ఛబ్దాచ్చ । ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతి శ్రుతేర్గౌణత్వాసంభవాత్ ॥ శబ్దాచ్చ । యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః ॥ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ ॥ ఏకో వై రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థ ఇత్యాదిశ్రుతిశతదర్శనాచ్చ । ఘటాదివదాకాశోత్పత్తిర్ముఖ్యమేవేతి సిద్ధం ॥ క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏక ఇత్యాదావమృతశబ్దస్య బ్రహ్మలింగత్వవ్యవస్థాపనాత్ । వాయోరంతరిక్షం చైతదమృతమితి శ్రుతిస్థామృతశబ్దస్యాపి బ్రహ్మలింగత్వేన బ్రహ్మపరత్వం । ఆకాశస్తల్లింగాదత ఏవ ప్రాణ ఇత్యత్ర పూర్వాధ్యాయే బ్రహ్మలింగవిధాయకవాక్యానాం బ్రహ్మపరత్వమితి బహుధా ప్రపంచితత్వాన్న సందేహావకాశః ॥ నోచేత్ ॥ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదిశ్రుతివిరోధో దుర్వారః ॥ ఖం బ్రహ్మేత్యాదావాకాశశబ్దస్య బ్రహ్మత్వవ్యపదేశాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతి శ్రుతినిష్ఠాకాశోత్పత్తేః కథం ముఖ్యత్వమిత్యాశంక్యత్రాహ ॥ * * * * * * *

స్యాచ్చైకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్ ॥ ౪ ॥

ఖం బ్రహ్మేత్యాదావాకాశస్య బ్రహ్మత్వప్రదర్శనేపి । ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యత్ర ॥ ఆకాశోత్పత్తిర్ముఖ్యమేవ ॥ కుతః । బ్రహ్మశబ్దవత్ । అసావాదిత్యో బ్రహ్మ ॥ అన్నం బ్రహ్మేత్యాదౌ కార్యభూతప్రభాకరాదౌ యథా బ్రహ్మశబ్దస్య గౌణత్వం ॥ కారణభూతే బ్రహ్మణి యథా ముఖ్యత్వం ॥ తద్వత్కార్యభూతస్య చైకస్యాకాశస్యాపి ఖం బ్రహ్మేత్యాది బ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వం గౌణమేవ ॥ నిరవయవత్వేనాజన్యత్వాంగీకారే పరమాణ్వాదీనామపి నిత్యత్వం స్యాత్ ॥ తస్మాదాకాశోత్పత్తిర్దునివార్యైవ । వియజ్జన్యత్వే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * *

ప్రతిజ్ఞాహానిరవ్యతిరేకాచ్ఛబ్దేభ్యః ॥ ౫ ॥

ఛాందోగ్యే । తత్తేజోసృజతేత్యత్ర తేజఃప్రభృతీనామేవ సృష్ట్యుపదేశే తత్తదితరశ్రుత్యా వియదుత్పత్త్యంగీకారే తద్విరోధ ఇతి చేదాకాశస్య బ్రహ్మకార్యత్వాభావాద్వ్యతిరేకాద్బ్రహ్మవిలక్షణత్వాత్ప్రతిజ్ఞాహానిః ॥ యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవతీత్యాదినా బ్రహ్మజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయాః విరోధస్సంభవతి । తస్మాద్బ్రహ్మజన్యత్వమంగీకర్తవ్యం ॥ కించ ॥ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం సత్యో వై రుద్రః । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ ॥ ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమ ఇత్యాదిశ్రుతిశతేభ్యః బ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వోపదేశాద్వియతస్తద్భిన్నత్వం వక్తుమయుక్తం । నన్వేవముత్పత్తిమత్త్వే సిద్ధే పూర్వోక్తవిరోధపరిహారః కథం సిధ్యతీతి చేదుచ్యతే । ఛాందోగ్యే హి తేజస ఉత్పత్తిమాత్రం శ్రూయతే ! నాద్యత్వమపి ॥ తైత్తిరీయకే తు । ఆకాశాద్వాయుః వాయోరగ్నిరితి తేజసస్తృతీయత్వం శ్రూయతే । తథా చ తయోర్వాక్యయోరేకవాక్యత్వాదనవకాశతైత్తిరీయకశ్రుత్యనుసారేణాకాశం వాయుం చ సృష్ట్వా తద్బ్రహ్మ తేజోసృజతేతి ఛాందోగ్యశ్రుతిః పరిణమయిత ఇతి వ్యవహ్రియతే । నానయోర్వాక్యయోర్విరోధ ఇత్యయముక్తం తైత్తిరీయకవియదుత్పత్తిశ్రుతేర్గౌణీ సామగ్ర్యభావేన వా విభుత్వేన నిత్యత్వానుమానాచ్చేతి తన్న । శ్రుతస్య బ్రహ్మణ ఏవ వియత్సామగ్రీత్వాదిత్యభిప్రేత్య పరిహారానుమానే నైవ దూషయతి । * * *

యావద్వికారం తు విభాగో లోకవత్ ॥ ౬ ॥

తుశబ్దశ్చాకాశోత్పత్త్యసంభవశంకావ్యావృత్త్యర్థః । యతో యావద్వికారజాతం విభాగో దృశ్యతే । తద్వద్వికారే బ్రహ్మణి విభాగాదర్శనాత్ । లోకవత్ । యథా లోకే । ఏతే సర్వే దేవదత్తపుత్రా ఇత్యభిధాయ । తేషు కేషాంచిత్తదుత్పత్తి వచనేన సర్వేషాముత్పత్తిరుక్తా స్యాత్ । తద్వత్ । ఏవం చ సతి । వాయుశ్చాంతరిక్షం చైతదమృతమితి సురాణామివ చిరకాలస్థాయిత్వాభిప్రాయమేవ నిర్దిష్టం । కించాకాశదిక్కాలమనః పరమాణవః పరాధీనసత్తాకాః । స్వసమానసత్తాకవిభాగవత్త్వాత్ । ఘటశరావాదివదిత్యాకాశోత్పత్తి వాదినం ప్రతి విభుత్వహేతోః పరోక్తస్యాసిద్ధిరపి బోధ్యా ॥ నను ఛాందోగ్యవాయ్వోరుత్పత్తిర్న శ్రూయతే । తైత్తిరీయ్యాకేతు శ్రూయతే । తథా చ పూర్వవదనయోర్వాక్యవిరోధపరిహారార్థం వాయూత్పత్తిర్గౌణీతి వాచ్యం కించ సైషానస్తమితా దేవతా యద్వాయురితి వాయోర్లయప్రతిషేధాచ్చ నిత్యమిత్యాశంకామతిదేశేన నిరాకరోతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఏతేన మాతరిశ్వా వ్యాఖ్యాతః ॥ ౭ ॥

ఏతేన వియదుత్పత్తిమత్త్వవ్యాఖ్యానేన వాయురపి వియదవచ్ఛిన్నబ్రహ్మజన్యత్వేన వ్యాఖ్యాత ఇత్యర్థః । వాయోర్నిత్యత్వేపి ఏకవిజ్ఞానేన ప్రతిజ్ఞాహాన్యాదేః సమానత్వాదిత్యర్థః । వాయోర్లయప్రతిషేధశ్చాపేక్షికః । అతిదేశత్వాన్న పృథక్సంగత్యపేక్షేతి మంతవ్యం ॥ వియన్మాతరిశ్వనోః పృథగ్యోగకరణం । తేజోతస్తథాహ్యాహేతి మాతరిశ్వపరామర్శార్థం ॥ ఛాందోగ్యే । వాయోరుత్పత్త్యదర్శనేపి । సుఖదేహ వాక్యశేషాదివిద్యామేవ గుణ సంహారోపన్యాయేన ॥ ఆకాశాద్వాయురితి తైత్తిరీయ్యశ్రుత్యుపసంహారే సతి । బృహదారణ్యకే సైషానస్తమితా దేవతా యద్వాయురితి శ్రుతిస్తూపరా । తదుపాసనాప్రకరణాత్ । అతో వాయోర్జన్యత్వమనివారితమేవ ॥ ఆకాశవాయువద్బ్రహ్మణోపి కేనచిత్కారణేనోత్పత్తిరస్తీత్యాశంక్యతత్రాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

అసంభవస్తుసతోనుపపత్తేః ॥ ౮ ॥

తుశబ్దోహ్యవధారణార్థః । సతో బ్రహ్మణ అసంభవః । ఉత్పత్తేరసంభవః ॥ కుతః । అనుపపత్తేః । బ్రహ్మణః కారణాంతరాభావేనోత్పత్త్యసంభవః । ఇత్యుపదిశ్యతే । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ॥ ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । ఇత్యాదిషు ప్రళయే ఏక ఏవావధారణశ్రవణాత్ । తద్వ్యతిరిక్తస్య కస్యచిదప్యనువృత్తిర్న సంభవతి ॥ కించ । ధ్యాయీత ఈశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । సర్వాణి చేంద్రియాణి సహ భూతైస్సకారణం కారణానాం ధ్యాతా ధ్యాతా కారణం తు ధ్యేయః ॥ సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశమధ్యే శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాదవకారణత్వం కారణకారణత్వం చ । పరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవ స్యోపదేశాత్ । వ్యోమవాయువత్సామ్యత్వం నోపపద్యతే । యదవ్యక్తమహదహంకారతన్మాత్రేంద్రియవియత్పవనాదీనాం బ్రహ్మహేతుత్వేన శ్రూయతే । తథా తస్యాపి కిం కారణాంతరమవగమ్యతే । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయతేత । ఇతి శ్రుతౌ । అసతః । సదుత్పత్తిరితి చేత్తదసత్ । కథమసతస్సజ్జాయేత । సత ఏవోత్పత్తావనవస్థాప్రసక్తేః ॥ పరమకారణస్య శివస్యైవ । ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసంభవాత్ । తద్విలక్షణస్య కృత్స్నస్య ప్రపంచస్య తదధర్శనాచ్చ । బ్రహ్మోత్పత్తిర్నోపపద్యత ఇతి సిద్ధం ॥ ❀ ॥ వియదధికరణం సమాప్తం ॥ ❀ ॥ ఏవమాకాశవాయ్వోర్బ్రహ్మజన్యత్వం ప్రసాధ్య వహ్న్యాదీనామపి బ్రహ్మకారణమధికరణాంతరేణ దర్శయతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

తేజోతస్తథాహ్యాహ ॥ ౯ ॥

ఛాందోగ్యే తత్తేజోసృజత ఇతి వహ్నేర్బ్రహ్మ కారణత్వముపదిష్టత్వాత్ । వాయోరగ్నిరితి తైత్తిరీయ్యకే వహ్నేః వాయుజన్యత్వోపదేశాచ్ఛాందోగ్యతైత్తిరీయ్యవాక్యయోస్తమః ప్రకాశవత్పరస్పరవిరోధస్వభావదర్శనాచ్చ వహ్న్యాదీనాం స్వస్వపూర్వకారణం బ్రహ్మహేతుత్వం వేతి సందిహ్యతే । ఆకాశాద్వాయుః । వాయోరగ్నిః ॥ అగ్నేరాపః ॥ అద్భ్యః పృథివీత్యత్ర పారంపర్యా హేతుత్వోపదేశాత్ ॥ న బ్రహ్మజన్యత్వం వహ్న్యాదేరుపపద్యత ఇతి చేదుచ్యతే । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చ । ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ । యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యత్ర ప్రాణాదిసర్వకారణత్వం సర్వాధారత్వం సర్వవిలక్షణత్వం బ్రహ్మణ్యేవ దర్శనాత్ । జడభూతస్య వా

యోః వహ్నికారణత్వమనుపపన్నం। వాయోరగ్నిరిత్యత్రాపవనావచ్ఛిన్నబ్రహ్మ కారణత్వమేవావగమ్యతే । యోరు ద్రోఽగ్నావిత్యాదిషు సర్వాంతర్యామిత్వం తస్యైవ నిర్దేశాత్సర్వకారణత్వం తస్యైవేతి సిద్ధం । న తస్మాచ్ఛాందోగ్యతైత్తిరీయ్యయోర్విరోధః । న చైవం పంచమీక్రమార్థా । వాయ్వనంతరం తేజజ్జాత ఇతి పదాంతరకల్పనాప్రసంగాత్ । కించాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదౌ పృథివ్యా ఓషధయ ఇత్యంతే చ హేతుపంచమ్యాదర్శనాత్ । మధ్యే క్రమాత్రమాత్రే పంచమీత్య సంగతమేవ । న చైవం । క్వచిద్బ్రహ్మజన్యత్వం క్వచిద్వాయుజన్యత్వమితి విరోధః । వాయోర్బ్రహ్మజన్యత్వేన వాయుభావాపన్నబ్రహ్మజన్యత్వస్య ఛాందోగ్యవాక్యార్థ తస్యైవ వాయోరగ్నిరితివాక్యస్యాప్యర్థత్వేనావిరోధాదితి । ఏవమగ్నేర ప్యబ్రహ్మజన్యత్వం ప్రదర్శ్య జలస్యాపి బ్రహ్మజన్యత్వమధికరణాంతరేణాహ । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ఆపః ॥ ౧౦ ॥

ఆపస్తథాప్యహేత్యనువర్తతే । తేజోఽనంతరభావిత్వాదపి పృథివ్యా ఇతి తేజసో వాయుజన్యత్వకథనానంతరం తయోః పృథివ్యా అపక్రమో బుద్ధిస్థత్వాద్బుద్ధిసన్నిధిలక్షణసంగత్యా క్రమేణాధికరణద్వయమారభ్యతే । తదపోఽసృజత ఇత్యాదివాక్యస్య బ్రహ్మజన్యత్వప్రతిపాదకస్య । అగ్నేరాప ఇతివాక్యేన విరోధోఽస్తి న వేతి సందేహే । పూర్వవద్విరోధోఽస్తీతి పూర్వపక్షే । ఆపామగ్నినివారకహేతుత్వాత్ జన్యత్వం వాస్త్యేవేత్యవిరోధ ఇత్యేకదేశసిద్ధాంతం దూషయతి । ఆప ఇతి ఆపస్తేజసోఽజాయంతే హి యస్మాత్తథా తేజోజన్యత్వమగ్నేరాప ఇతి శ్రుతిరాహేత్యర్థః । త్రివృత్కృతయోరప్తేజసోః దాహ్యదాహకభావేఽప్యత్రివృత్కృతయోర్నవిరోధః । పూర్వవద్విరోధపరిహారో బోధ్యః । ఏవం జలస్య బ్రహ్మకారణత్వమభిధాయ పృథివ్యాస్తజ్జన్యత్వమధికరణాంతరేణ దర్శయతి । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

పృథివ్యధికారరూపశబ్దాంతరేభ్యః ॥ ౧౧ ॥

తా ఆప ఐక్షంత బహ్వ్యః స్యామ ప్రజాయేమహీతి । తా అన్నమసృజంత ఇతి శ్రూయతే । తత్ర సంశయః । కిమన్నశబ్దేనోదనాదికముచ్యతే కింవా పృథివీతి । తత్రాన్నశబ్దస్యౌదనాదౌ ప్రసిద్ధత్వాదోదనాదికమేవాన్నశబ్దేనోచ్యతే । తథా చ వ్రీహియవాదేస్తజ్జన్యత్వస్య చ యోగాద్రూఢ్యా చ । అన్నశబ్దవాచ్యస్య క్వచిదన్నజన్యత్వం క్వచిత్తు పృథివ్యా ఓషధయః ఓషధీభ్యోఽన్నమిత్యత్ర పృథివ్యాదిజన్యత్వమిత్యనయోః శ్రుత్యోర్విరోధ ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః । పృథివ్యేవాత్రాన్నశబ్దేనోచ్యతే । న వ్రీహ్యాది । కుతః । అధికారరూపశబ్దాంతరేభ్యః । తత్తేజోఽసృజతేతి మహాభూతోత్పత్త్యధికారాద్యత్కృష్ణం తదన్నస్యేతి కృష్ణరూపస్యాన్నశబ్దవాచ్యస్య పృథివీత్వజ్ఞాపకస్య శ్రవణాచ్చ । సమానప్రకరణే అద్భ్యః పృథివీతి చ యద్యదపాం శర ఆసీత్తత్సమహన్యత సా పృథివ్యభవదితి చ । పృథివ్యాపి వజన్యత్వప్రతిపాదకశబ్దాంతరసత్త్వాచ్చేత్యర్థః । తత్ర తత్ర సృష్టికాలేయథపాం శరో ఘనీభావ ఆసీత్ । స సమహన్యత సఘనీభావసంభూతాత్మనాకఠినో భవతి ఆసీత్ । సైవాపాం కఠినాకారపరిణామరూపా పృథివ్యభవదిత్యర్థః । తథా చ వ్రీహ్యాద్యన్నస్యానాంబూపాదానకత్వం కింతు పృథివ్యా ఉపాదానకత్వమేవేత్యవిరోధ ఇతి సిద్ధం । ఏవం తావత్సృష్టిక్రమేణ మహాభూతశ్రుతీనామవిరోధః ప్రతిపాదితః । యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ యస్య పృథివీ శరీరమిత్యాదివాక్యమాధ్యందినాదిశాఖాసు శివస్య పరబ్రహ్మణః పృథివ్యాదిసర్వభూతశరీరత్వోపదేశాత్ । స్వస్య స్వశరీరకారణత్వాయోగాత్ । స్వశరీరస్యానిత్యత్వే జీవతుల్యత్వప్రసంగాత్ । తదన్యస్య సర్వకారణత్వాసంభవాచ్చ । పృథివ్యాదీనాం పూర్వపూర్వస్యోత్తరోత్తరకారణత్వం బ్రహ్మహేతుత్వం చ న సంభవతీతి చేన్న । యో రుద్రో అగ్నావిత్యాదిషు శివస్య సర్వాంతర్యామిత్వప్రదర్శనాత్ । యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్నిత్యాదివాక్యానామన్నం బ్రహ్మేత్యాదివత్ । తస్య సర్వాంతర్యామిత్వప్రదర్శనార్థమేవ శరీరత్వోపదేశం న తు వాస్తవశరీరత్వకల్పనం । ఉత । పృథివ్యాదీనామపి సంకోచవికాసన్యాయేన ప్రళయేఽపి బ్రహ్మాత్మకత్వేన స్థితత్వాత్ । న చాష్టమూర్తిత్వహానిః । తదుక్తం శైవే । మహేశ్వరాన్మహాశక్త్యాశ్చైతనాఖ్యోఽఖిలాత్మకః । సంభూతః పురుషస్తస్మాత్పవనాఖ్యో మహాబలః । తస్మాద్ఘోరస్సంభూతః జ్వలనస్సర్వభక్షకః । జలాత్మకో వామదేవస్తస్మాజ్జాతః కృపానిధిః । తస్మాద్భూమ్యాత్మకస్సద్యోజాతమూర్తిశ్శుభప్రదః । తస్మాదోషధయస్సర్వాస్తతోఽన్నం జాయతే క్రమాత్ । తస్మాత్ప్రజా బహిర్భూతాశ్చేతనాచేతనాత్మకాః । సర్వాంతర్యామిరూపేణ సర్వకర్తా సదాశివః । ప్రథమం మహాత్మరూపేణ సద్యోజాతాదిపంచకం । జనయామాస దేవేశో తథా స్థూలప్రపంచకం ॥ ఇతి దర్శనాజ్జగజ్జన్మాదికారణత్వం నేతరస్యేతి నిర్దిష్టం । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదావాజానాం భూతానాం పరంపరా కారణత్వం మాస్తు తదధిష్ఠాన దేవతానామస్తీత్యాశంకాయామధికరణాంతరం దర్శయతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

తదభిధ్యానాదేవతు తల్లింగాత్సః ॥ ౧౨ ॥

ఇదానీం తాని భూతాన్యాశ్రిత్యాశ్రయాశ్రయిభావసంగత్యాన్యద్విచార్యతే । కిం మహాభూతాభిమానినో దేవతాస్స్వాతంత్ర్యేణైవ భాజికోత్పాదనే ప్రవర్తంతే । ఉతేశ్వరాధిష్ఠితా ఇతి ॥ విషయః । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదినా స్వస్వకార్యోత్పత్తౌ స్వాతంత్ర్యశ్రవణాత్స్వతంత్రా ఏవేతి బ్రహ్మణస్సర్వసృష్టికర్తృత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యా భూతసృష్టిశ్రుతీనాం విరోధ ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః । స పరమాత్మా తత్తత్కార్యగోచరేక్షణాత్మకాభిధ్యానాదేవేషి తాత్తత్కారణాధిష్ఠానతా సర్వం కార్యం సృజతి కస్మాత్తల్లింగాత్ । తస్య పరమాత్మనస్సర్వనియంతృత్వరూపాల్లింగస్య యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్నిత్యాదివాశ్రుతత్వాదిత్యర్థః । పృథివ్యాం తదభిమానిదేవతాయాం అయం భావః । ఆకాశాదిపదానాం భూతమాత్రరూఢత్వాద్దేవతాపరత్వే లక్షణానుపపత్తేః । న భూతాభిమానిదేవతానాం స్వాతంత్ర్యమాకాశాద్వాయురిత్యాదావాశ్రుతం ॥ న చ । తా ఆప ఐక్షంతేతి తద్వాదిపదానాం దేవతాపరత్వే లింగం । తస్యేక్షణస్యైతదవచ్ఛిన్నబ్రహ్మనిష్ఠత్వాదితి న దేవతానాం స్వాతంత్ర్యే కించిన్మానమితి । ఏవం పంచమహాభూతానాం బ్రహ్మకారణత్వమభిధాయ తేషాం బ్రహ్మణ్యేవ విలీనత్వం ప్రదర్శయతి ॥

* * * * * * * * * *

విపర్యయేణ తు క్రమోఽత ఉపపద్యతే చ ॥ ౧౩ ॥

ఏవం భూతానాముత్పత్తిక్రమం విచార్య తేషాం లయక్రమో బుద్ధిస్థః । ప్రసంగసంగత్యా విచార్యతే । ఏతద్విచారస్య ప్రయోజనం । జగద్బ్రహ్మణోర్భేదాభేదవిజ్ఞానం । ప్రాసంగికత్వాదేవాస్మిన్పాదే జగద్విలయక్రమో నిర్దిష్టః । తత్ర కిం భూతానాముత్పత్తిక్రమేణైవ లయక్రమః ॥ తద్వ్యతిరేకేణ వేతి సంశయః ॥ ముండకోపనిషది । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చ ॥ ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీతి ప్రాణాదీనాం వియదాదిభ్యః పూర్వముత్పత్తిశ్శ్రూయతే । అథర్వణశిఖాయాం తు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్సంప్రసూయంతే సర్వాణి చేంద్రియాణి సహ భూతైరితి సహోత్పత్తిర్బ్రహ్మాదీనాం భూతేంద్రియాణాం చామ్నాయాత్ । ఆకాశాదేః పూర్వోక్తసృష్టిక్రమో నోపపద్యత ఇతి ॥ ప్రాప్తే ప్రచక్ష్మహే । పూర్వోక్తసృష్టిక్రమః । ఉపపన్నః ॥ అన్నమయం హి సోమ్య మనః ఆపోమయః ప్రాణః తేజోమయీ వాగితి ప్రాణాదీనాం భౌతికత్వశ్రవణాత్ । భూతేష్వంతర్భావాత్ ॥ న పృథక్ ॥ క్రమాపేక్షా బ్రహ్మాదీనాం సహోత్పత్తిర్భూతైస్తద్వ్యాపకత్వాత్ ॥ తేష్వంతర్భావాత్ । తతః పూర్వక్రమో న విరోధః । కించ ॥ తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేక్షేః దర్శనాత్ ॥ సర్వభూతోత్పాదకస్సాక్షాచ్ఛివ ఏవ । చేతనజీవోత్పాదనప్రదర్శనేనాచేతనకారణత్వమర్థాత్సిద్ధం । తథాథర్వశిఖాయాం ॥ ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్సంప్రసూయంతే । సర్వాణి చేంద్రియాణి సహ భూతైరిత్యాదినా బ్రహ్మాదిచేతనాచేతనకారణత్వదర్శనాత్ ॥ సాంఖే । సదాశివశ్శబ్దమూర్తిస్స్పర్శమూర్తిర్మహేశ్వరః । రుద్రస్తేజోమయస్సాక్షాద్రసమూర్తిర్జనార్దనః ॥ గంధమూర్తిశ్చతుర్వక్త్ర ఇత్యేతే పంచమూర్తయః । సదాశివాదయో హ్యేతే పంచబ్రహ్మపదే స్థితాః । తేషాం సృష్ట్యాదయో నోక్తాస్తదంతర్యామిరూపతః ॥ జగజ్జన్మాదికం సర్వం శివస్యైవ హి నిశ్చితం ॥ తస్మాత్తదిచ్ఛయా తేషాం పునః పరమకారణే ॥ పటసంకోచవల్లీనం పటవిస్తారవత్తథా । పునస్తదిచ్ఛయా సమ్యక్ప్రాదుర్భావం ప్రచక్షతే । ఇతి శ్రవణాత్ ॥ శివ ఏవ ప్రళయే ప్రపంచం స్వాంతర్లీనం కరోతీతి రాద్ధాంతః ॥ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చేతి శ్రుతౌ బ్రహ్మణః పరమశివాత్ప్రాణేంద్రియాదిసృష్టిరేవాత్ర ప్రథమోపదేశాత్ । ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతి శ్రుతినిష్ఠభూతపరిదకోత్పత్తిప్రాథమికోపదేశకతైత్తిరీయవాక్యవిరోధోఽస్తీత్యాశంకాయామాహ ॥

* * * * * * * * * * *

అంతరా విజ్ఞానమనసీ క్రమేణ తల్లింగాదితి చేన్నావిశేషాత్ ॥ ౧౪ ॥

అంతరా బ్రహ్మాకాశయోర్మధ్యే విజ్ఞానమనసీ ఇంద్రియాంతఃకరణే ఉత్పద్యేతే ॥ క్రమేణ తల్లింగాత్ । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణ ఇతి శ్రుతౌ ప్రాణాదిపృథివ్యంతం భూతపంచకసృష్టిప్రతిపాదనాదితి చేన్న । అవిశేషాత్ । తస్యాశ్శ్రుతేరుత్పత్తిమాత్రప్రతిపాదకత్వేన క్రమప్రతిపాదకత్వాభావాత్ । తథా చ ప్రాణేంద్రియాంతఃకరణానాం భౌతికత్వాత్పంచమహాభూతోత్పత్త్యనంతరమేవేతి సూత్రసూచితమాత్రార్థః ॥ విజ్ఞానసాధనత్వాదింద్రియాణి విజ్ఞానమిత్యుచ్యంతే । యదుక్తం । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చేత్యాదినా సర్వస్య బ్రహ్మణోఽనంతరకార్యత్వం శ్రూయతే ॥ అతశ్చానేన వాక్యేన

సర్వస్యసాక్షాద్బ్రహ్మణఉత్పత్తిరభిధానలింగావగతోత్పత్త్యతఇతితన్నోపపద్యతే ॥ క్రమవిశేషపరత్వాదస్యవాక్యస్య । అత్రా పిసర్వేషాంక్రమప్రతీతేః ॥ ఖాదిషుతావచ్ఛ్రుత్యంతరసిద్ధః క్రమోఽత్రాపిప్రతీయతే । తేస్సహపాఠలింగాద్భూతప్రా ణయోరంతరాళేవిజ్ఞానమనసీ । అపి । క్రమేణోత్పద్యేతే । ఇతిప్రతీయేతే । అతస్సర్వస్యసాక్షాద్బ్రహ్మణఏవ । సం భవస్యాత్తంభనమిదం నభవతీతి । చేత్తన్న । అవిశేషాత్ । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణఇత్యనేనావిశేషాత్ । విజ్ఞానమన సోఃఖాదీనాంచ । ఏతస్మాజ్జాయతఇత్యనేనసాక్షాత్సంభవరూపసంబంధస్యాభిధేయస్యసర్వేషాంప్రాణాదిపృథివ్యంతానామ శిష్టత్వాత్సఏవవిధేయః । నక్రమః । శ్రుత్యంతరసిద్ధక్రమవిధాచ్చనేదంక్రమపరం ॥ పృథివ్యప్సుప్రలీయతఇత్యరభ్యతమ ఏకభవతీత్యంతేనక్రమాంతరప్రతీతేః ॥ పూర్వోక్తభూతోత్పత్తిలయక్రమ ఇంద్రియోత్పత్తిక్రమేణావిరుధ్యతే । తస్మా న్నకేనాపీవాక్యేనభూతసృష్టివాక్యానాం విరోధఇతిసిద్ధం । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదావాకాశాదీనామేవపారం పర్యకార ణత్వమవగమ్యతే । తదాశ్రయత్వేనతస్యతచ్ఛబ్దాభావాదిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁

చరాచరవ్యపాశ్రయస్తుస్యాత్తద్వ్యపదేశోభాక్తస్తద్భావభావిత్వాత్ ॥ ౧౬ ॥

తుశబ్దోదితత్త్వంశంకానిరాసార్థః। నిఖిలజంగమస్థావరవ్యపాశ్రయస్తస్తచ్ఛబ్దవ్యపదేశః ॥ భాక్తః । వాచ్యైకదే శభజ్యతఇత్యర్థః । సమస్తవస్తుప్రకారిణోబ్రహ్మణః ప్రకారభూతవస్తుగ్రాహిప్రత్యక్షాది ప్రమాణావిషయత్వద్వేదాంత శ్రవణాత్ప్రాక్ప్రకార్యప్రతీతేః ॥ ప్రకారిప్రతీతిభావభావిత్వాచ్చ । తత్పర్యవసానస్యలోకేతత్తద్వస్తుమాత్రే వాచ్యైకదే శేతత్తచ్ఛబ్దాఃభక్త్యాభక్త్యావ్యపదిశ్యంతే ॥ అథవా తేజఃప్రభృతిశబ్దైస్తత్తద్వస్తుమాత్రవాచితయావ్యుత్పన్నైర్బ్రాహ్మణో వ్యపదేశోభాక్తస్స్యాత్ ॥ అముఖ్యస్యాదిత్యాశంక్య । చరాచరవ్యపాశ్రయస్త్విత్యాద్యుచ్యతే ॥ చరాచరవ్యపాశ్రయ స్తద్వ్యపదేశస్తద్వాచిశబ్దః । చరాచరవాచిశబ్దోబ్రహ్మణ్యభాక్తః ॥ ముఖ్యఏవ ॥ కుతః । బ్రహ్మభావిభావిత్వాత్సర్వశ బ్దానాంవాచకభావస్యనామరూపవ్యాకరణ శ్రుత్యాహితభావగతం । తద్యథా । సేయందేవతైక్షత హంతాహమిమాః తిస్రోదేవతాఅనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపేవ్యాకరవాణీతిసర్వవస్తునో నామరూపవిభాగాయ తదాత్మకతయాబ్ర హ్మణోఽనుప్రవేశభావభావిత్వాత్ । అదితోయ్యాయాపఃయజమానఃప్రస్తర ఇత్యాదిషయాపాదీనామాదిత్యాదిశబ్దవాచ్య త్వమనుపపత్త్యానముఖ్యం । మంచాక్రోశంతీత్యత్రమంచాదిషు పురుషాణామవస్థత్వమాత్రత్వాత్తేషామపితచ్ఛబ్దవాచ్య త్వమముఖ్యం ॥ ఇహాత్మతయాప్రవేశానుప్రవేశాద్బ్రహ్మణస్తచ్ఛబ్దవాచ్యత్వంముఖ్యమేవ । యథాత్మనోబ్రాహ్మణాదిశరీ రవిష్టస్యబ్రాహ్మణాదిశబ్దవాచ్యత్వంముఖ్యం । అన్యథోపనయనాదిసంస్కారాదేశ్శరీరమాత్రే పర్యవసానాదాత్మనస్సం స్కారత్వభావప్రసంగాత్ । యస్యైతేచత్వారింశత్సంస్కారాః । సబ్రహ్మణస్సాయుజ్యమిత్యాదినా । ఆత్మనస్సంస్కా రవతః ॥ ఫలశ్రుతిరపార్థాభవేత్ । బ్రాహ్మణోయజేతేత్యాదివిధివైయర్థ్యముపపద్యతే ॥ తస్మాత్స్థావరజంగమాత్మకప్ర పంచావచ్ఛిన్నపరమశివస్యబ్రహ్మణస్తచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం ముఖ్యమితిఘంటాఘోషః ॥ యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతఇ త్యాదిశ్రుతిషుజీవోత్పత్తినిర్దేశాదాకాశాదివత్తస్యాప్యుత్పత్తిరస్తీత్యాశంకాయామధికరణాంతరేణనిరాకరోతి ॥ ❁ ❁

నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః ॥ ౧౭ ॥

ఆత్మాశారీరోనోత్పద్యతే ॥ కుతః ॥ అశ్రుతేః । సృష్టిశ్రుతిషుజీవానాముత్పత్తేరశ్రవణాత్ । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావ జావీశానీశావిత్యాదిభ్యస్తాభ్యశ్శ్రుతిభ్యఃనిత్యత్వవ్యపదేశాదితిసూత్రసూచితసూత్రార్థః । వియదాదేఃకృత్స్నస్యపరస్మాద్బ్ర హ్మణఉత్పత్తిరుక్తా। ఇదానీంజీవస్యాప్యుత్పత్తిరస్తినేతిసంశయ్యతే । కింయుక్తం ॥ అస్తీతి ॥ కుతః ॥ ఏకవిజ్ఞానేనసర్వ విజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపత్తేః ॥ ప్రాక్సృష్టేరేకత్వావధారణాచ్చ । వియదాదేరివజీవస్యాప్యుత్పత్తిర్వాదిన్యశ్శ్రుతయశ్చసంతి । యథాఃప్రసూతాజగతః ప్రసూతౌతోయేనజీవాన్వ్యససర్జభూమ్యాం । ప్రజాపతిః ప్రజాఅసృజత । తస్మాల్లోకాస్సర్వే స్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః । యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతఇతి ॥ ఏవంసచేతనస్యజగతఉత్పత్తివచ నాత్ । జీవస్యాప్యుత్పత్తిఃప్రతీయతే ॥ నచవాచ్యం । బ్రహ్మణోనిత్యత్వాత్ ॥ తత్త్వమస్యాదిభిశ్చ జీవస్యబ్రహ్మత్వావ గమాజ్జీవస్యనిత్యత్వమితి ॥ ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం ॥ సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మేత్యేవమాదిభిర్వియదాదేరపిబ్రహ్మత్వావగమా త్తస్యాపినిత్యత్వప్రసక్తేః । అతోజీవోఽపివియదాదివదుత్పద్యతఇతి ॥ ఏవంప్రాప్తేఽభిధీయతే । నాత్మాశ్రుతేరితి । నాత్మోత్ప ద్యతే। కుతః। అశ్రుతేః ॥ నజాయతేమ్రియతేవావిపశ్చిత్ । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదిభిర్జీవస్యోత్పత్తిప్రతిషేధోఽపిశ్రూయతే

ఆత్మనో నిత్యత్వం చ తాభ్యశ్శ్రుతిభ్య ఏవావగమ్యతే । నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్ ॥ అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణో న హన్యతే హన్యమానే శరీర ఇత్యాదిభ్యః । అతశ్చ నాత్మోత్పద్యతే । కథం తర్హ్యేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపద్యతే । ఇత్థముపపద్యతే । జీవస్యాపి కార్యత్వాత్కార్యకారణయోరనన్యత్వాచ్చ ఏవం తర్హి వియదాదివదుత్పత్తిమత్త్వమంగీకృతం స్యాత్ ॥ నేత్యుచ్యతే । కార్యత్వం హి నామైకస్య ద్రవ్యస్యావస్థాంతరాపత్తిః । తజ్జీవస్యాప్యస్త్యేవ ॥ ఇయాంస్తు విశేషః । వియదాదేరచేతనస్య యాదృశోఽన్యథాభావో న తాదృశో జీవస్య ॥ జ్ఞానసంకోచవికాసలక్షణో జీవస్యాన్యథాభావః । వియదాదేస్తు స్వరూపాన్యథాభావలక్షణః । సోఽయం స్వరూపాన్యథాభావలక్షణోత్పత్తిర్జీవే ప్రతిషిధ్యతే ॥ ఏతదుక్తం భవతి ॥ భోగ్యభోక్తృనియంతౄన్ వివిక్తస్వభావాన్ ప్రతిపాద్య భోగ్యగతముత్పత్త్యాదికం భోక్తరి ప్రతిషిధ్య । తస్య నిత్యతాం చ ప్రతిపాద్య భోగ్యగతముత్పత్త్యాదికం భోక్తృగతం చాపురుషార్థాశ్రయత్వం నియంతరి ప్రతిషిధ్య తస్య నిత్యత్వం నిరవద్యత్వం సర్వదా సర్వజ్ఞత్వం సత్యసంకల్పత్వం కరణాధిపాధిపత్వం విశ్వపతిత్వం చ ప్రతిపాద్య సర్వావస్థయోశ్చిదచితోస్తం ప్రతి నియమ్యత్వం తస్య నియామకత్వం ప్రతిప్రాదితం । అతస్సర్వదా చిదచిద్వస్తుప్రకాశకతయా సర్వపరిపూర్ణం బ్రహ్మ । తత్కదాచిదపి తద్ధర్మప్రాప్తుం నార్హతి । సూక్ష్మదశాయామపి స్వాంతర్లీనచిదచిద్వస్తుప్రకాశకత్వేన తిష్ఠతి ॥ తస్మాచ్ఛివస్య నిత్యత్వం । మోక్షదశాయాం భ్రమరకీటకన్యాయేన స్వాభావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వకశివత్వప్రాప్తిః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదిషు స్పష్టముపదిష్టం । అతః బద్ధదశాయాం జీవబ్రహ్మణోర్భేదత్వం ॥ ముక్తదశాయామభేదత్వం చ ॥ అంగీకారాత్ ॥ సర్వశ్రుతిసమన్వయో భవతి । తద్యథా ॥ శివస్య స్వాభావికస్వశక్తివికాసలీలయా యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యాదివజ్జగదుభయకారణత్వేన వ్యపదేశాద్ద్వైతాద్వైతత్వమేవ సంభవతి ॥ యత్తత్త్వేన భేదత్వం ॥ ఉపాదానత్వేనాభేదత్వం చ సిధ్యతి । కార్యావస్థాకారణావస్థయోరపి జగజ్జీవేశ్వరయోర్భేదాభేదత్వం ప్రచక్ష్యతే । కార్యావస్థాయాం తు ॥ స్వశక్తిపరిణామత్వేనాభేదత్వం ॥ స్వనియామకత్వేన స్వభిన్నత్వం ॥ కారణావస్థాయామపి ॥ స్వాంతర్లీనత్వేనాభేదత్వం స్వకర్మానుస్యూతత్వేన గ్రీష్మకాలభూత్మణ్డూకవత్ సూక్ష్మరూపేణ స్థితత్వాత్స్వభిన్నత్వం । సర్వవేదాంతసిద్ధం । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర చిదచిదాత్మకప్రపంచస్య ప్రళయే బ్రహ్మాత్మకత్వేన స్థితత్వం । తదనంతర సృష్టివిధాయకత్వేన తద్భిన్నత్వం చ నిర్దిశ్యతే । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ తతో వై సదజాయతేత్యత్ర అసచ్ఛబ్దేన ప్రళయే చిదచిదాత్మకప్రపంచస్య సూక్ష్మరూపేణ స్థితత్వం తతో వై సదజాయత ఇత్యనేన సూక్ష్మరూపప్రపంచానుస్యూతతయా బ్రహ్మణస్స్థూలప్రపంచకారణత్వేన వ్యపదిశ్యతే ॥ తత్ర । కారణావస్థస్య కార్యావస్థాపత్తావచిదంశస్య కారణావస్థాయాం శబ్దాదివిహీనస్య భోగ్యత్వాయ శబ్దాదిమత్తయా స్వరూపాన్యథాభావరూపవికారో భవతి । చిదంశస్య చ కర్మఫలభోక్తృత్వాయ తదనురూపజ్ఞానవికాసరూపవికారో భవతి । ఉభయప్రకారవిశిష్టే నియంత్రంశే తదవస్థాతదుభయవిశిష్టతారూపవికారో భవతి ॥ కారణావస్థాయా అవస్థాంతరాపత్తిరూపో వికారః । ప్రకారద్వయే ప్రకారిణి చ । సమానః ॥ అత ఏవైకస్యావస్థాంతరాపత్తిరూపవికారాపేక్షతయా ॥ యేనాశ్రుతం శ్రుతమిత్యేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా మృదాదిదృష్టాంతో । యథా సోమ్యైకేనేత్యాదినా నిదర్శితః ॥ ఈదృశజ్ఞానసంకోచవికాసకరతత్తద్దేహసంబంధవియోగాభిప్రాయాః ॥ జీవస్యోత్పత్తిమరణవాదిన్యః । ప్రజాపతిః ప్రజా అసృజతేత్యాద్యాశ్శ్రుతయః ॥ అచిదంశవత్స్వరూపాన్యథాత్వాభావాభిప్రాయా ఉత్పత్తిప్రతిషేధవాదిన్యో నిత్యత్వవాదిన్యశ్చ ॥ న జాయతే మ్రియతే ఇత్యాద్యాః । నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామిత్యాద్యాశ్శ్రుతయః । స్వరూపాన్యథాత్వజ్ఞానసంకోచవికాసరూపోభయవిధానిష్టవికారాభావాభిప్రాయాః ॥ స ఏష మహానజ ఆత్మాజరోఽమరోఽమృతోఽభయో బ్రహ్మ ॥ నిత్యో నిత్యానామిత్యాద్యాః పరవిషయాశ్శ్రుతయః । ఏవం సర్వదా చిదచిద్వస్తుపూర్ణస్య పరమశివస్య బ్రహ్మణః ప్రాక్సృష్టేరేకత్వావధారణం చ । నామరూపవిభాగాభావాదుపపద్యతే । తద్ధేదం : తర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియతేతి హి । నామరూపవిభాగభావాభావాభ్యాం నానాత్వైకత్వే వదంతి హి ॥ యేష్వపి ప్రౌపాధికం జీవత్వం వదంతి । యే చ పారమార్థికోపాధికృతం ॥ యే చ సన్మాత్రస్వరూపం ॥ బ్రహ్మస్వయమేవ భోక్తృభోగ్యనియంతృరూపేణ త్రిధావస్థితం వదంతి । సర్వేప్యేతే అవిద్యాశక్తేరుపాధిశక్తేర్భోక్తృభోగ్యనియంతృశక్తీనాం చ ప్రళయకాలేఽవస్థానేపి తదానీమేకత్వావధారణం । నామరూపవిభాగాభావాదేవోపపాదయంతి ॥ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే న సాపేక్షత్వాత్ ॥ న కర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతే చాప్యుపలభ్యతే చేతి సూత్రాభ్యాం జీవభేదస్యానాదికర్మప్రవాహస్య చానాదిత్వాభ్యుపగమాచ్చ । ఇయాన్విశేషః ॥ ఏతస్యానాద్యవిద్యయా బ్రహ్మస్వయమేవ ముహ్యతి । అన్యస్య పారమార్థికానాద్యుపాధినా బ్రహ్మస్వయమేవ బధ్యతే ॥ ఉపాధిబ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్త్వంతరాభావాద పరస్య బ్రహ్మణ ఏవ విచిత్రాకారేణా రిణ

మతే । కర్మఫలానిచానిష్టానిభుంక్తే । నియంతృత్వస్యభోక్తృత్వాభావేపిసర్వజ్ఞత్వశ్యాన్యత్వాభిన్నభోక్తారమనుసంధాధాతీతిస్వయమేవభుంక్తే । అస్మాకంతు । స్వశక్తిసంకోచవికాసాత్మకతయాబ్రహ్మకార్యకారణోభయావస్థాస్వస్థితమపిసర్వదానిరస్తనిఖిలదోషగంధం । సత్యసంకల్పత్వాద్యపరిమితోదారగుణసాగరమవతిష్ఠతే । ప్రకారభూతచిదచిద్వస్తుగతాః ॥ అపురుషార్థాః । స్వరూపాన్యథాభావాచ్చేతిసర్వంసమంజసమితిరాద్ధాంతం ॥ ఆత్మాధికరణస్సమాప్తః ॥ ✽ ॥ ఆకాశాదీనాంజన్యత్వేజీవానామజన్యత్వేచకోహేతురిత్యాశంకాయామధికరణాంతరేణాహ ॥ ✽ ✽ ✽ ✽

జ్ఞోతఏవ ॥ ౧౮ ॥

జ్ఞఏవజీవః జ్ఞాతృస్వరూపః । నాచేతనస్వరూపస్తస్యాజన్యత్వంనసంభవతి ॥ జడానామేవజన్యత్వంకణభాదీనాంచసంమతమితీస్మృతిదర్శనాజ్జడత్వాదాకాశాదీనామేవోత్పత్తిర్నజడత్వాజ్జీవోత్పత్తిరసంగీకరణీయ్యామితిసూత్రసూచితార్థః । వియదాదివజ్జీవోనోత్పద్యతఇత్యుక్తం । తత్ప్రసంగేనజీవస్వరూపంనిరూప్యతే । కింసుగతకపిలాభిమతచిన్మాత్రమేవాత్మనస్స్వరూపం । ఉత । కణభుగ్గభిమతపాషాణకల్పస్వరూపమపిత్వస్వభావమేవ గంతుకచైతన్యగుణకం । అథజ్ఞాతృత్వమేవాస్యస్వరూపమితి ॥ కింయుక్తం । చిన్మాత్రమితి । కుతః । తథాశ్రుతేః । అంతర్యామిబ్రాహ్మణేపి । యఆత్మనితిష్ఠన్నితి । మాధ్యందినీయపర్యాయస్యస్థానే । యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్నితి । కణ్వైరధీయ్యతే । తథా ॥ విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే । కర్మాణితనుతేపిచేతికర్తురాత్మనోజ్ఞానస్వరూపత్వంప్రతీయతే ॥ అపరస్తు । జీవాత్మనోజ్ఞానత్వేజ్ఞాతృత్వేచ ॥ స్వాభావికేభ్యుపగమ్యమానే । తస్యసర్వగతస్యసర్వదాసర్వతోపలబ్ధిప్రసంగాత్ । కర్మణాంచవైయర్థ్యాత్ । సుషుప్తిమూర్ఛాదిషుసతోప్యాత్మనశ్చైతన్యానుపలబ్ధేః । జాగ్రతస్సామగ్ర్యాంసత్యాంజ్ఞానోత్పత్తిదర్శనాదస్యనజ్ఞానంస్వరూపం । నాపిజ్ఞాతృత్వమాగంతుకమేవచైతన్యం । సర్వగతత్వంచాత్మనోవశ్యాభ్యుపేత్యం । సర్వత్రకార్యోపలబ్ధేః ॥ సర్వత్రాత్మనస్సన్నిధానాభ్యుపగమాచ్ఛరీరగమనేనైవకార్యసంధవేసతి ॥ గతికల్పనాయాంప్రమాణాభావాచ్చ ॥ శ్రుతిరపి । సుషుప్తివేళాయాం । జ్ఞానాభావందర్శయతి । నాహంఖల్వయమేవంసంప్రత్యాత్మానంజానాత్యయమహమస్మీతినోఏవేమానిభూతానీతి । తథా మోక్షదశాయాంజ్ఞానాభావందర్శయతి ॥ నప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీతి ॥ జ్ఞానస్వరూపమిత్యాదిప్రయోగస్తు । జ్ఞానస్యతదసాధారణగుణత్వేనలాక్షణికఇత్యేవంప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । జ్ఞోతఏవ । జ్ఞఏవ । అయమాత్మాజ్ఞాతృస్వరూపఏవ । నజ్ఞానమాత్రంనాపిజడస్వరూపః ॥ కుతః ॥ అతఏవ ॥ శ్రుతేరేవేత్యర్థః ॥ నాత్మాశ్రుతేరితిప్రకృతాశ్రుతిః । అతఇతిశబ్దేనపరామృశ్యతే । తథాఛాందోగ్యేప్రజాపతివాక్యే । ముక్తాత్మస్వరూపకథనే । అథయోవేదేదంజిఘ్రాణీతిసఆత్మామనసైవైతాన్కామాన్పశ్యన్రమతేయఏతేబ్రహ్మలోకే । సత్యకామస్సత్యసంకల్పఃనోపజనంస్మరన్నిదంశరీరం । అన్యత్రాపి । నపశ్యోమృత్యుంపశ్యతి । తథావాజసనేయకే । కతమఆత్మేతిపృష్ట్వా । యోయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణేషుహృద్యంతర్జ్యోతిఃపురుషఇతి ॥ తథా ॥ విజ్ఞాతారమరేకేనవిజానీయాత్ । జానాత్యేవాయంపురుషః ॥ తథా । ఏషహిద్రష్టాశ్రోతాఘ్రాతారసయితామంతాబోద్ధాకర్తావిజ్ఞానాత్మాపురుషః । ఏవమేవాస్యపరిద్రష్టురిమాస్షోడశకలాఇతి । యత్తూక్తంజ్ఞాతృత్వేస్వాభావికే సతిసర్వగతస్యతస్యసర్వదాసర్వతోపలబ్ధిః । ప్రసజ్జతఇతితత్రోచ్యతే ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

ఉత్క్రాంతిగత్యాగతీనాం ॥ ౧౯ ॥

కర్మచితోలోకక్షీయ్యతే, పుణ్యకృతోలోకక్షీయ్యత ॥ జ్యోతిష్టోమేనస్వర్గకామోయజేత । క్షీణేపుణ్యేమర్త్యలోకంవిశంతీత్యాదిశ్రుతిషుజీవానామపక్రాంతిర్దేహనిర్గమనం ॥ గతిస్స్వర్గనరకలోకగమనం । ఆగతిః । పుణ్యపాపఫలభోగానంతరంభూలోకంప్రత్యాగమనం । ఏతాసాంశ్రవణాత్ । జీవోణురేవ ॥ విభుత్వేగమనాసంభవాదితిసూత్రసూచితమార్థః ॥ మధ్వాద్వైతశుపణికతార్కికాద యోజీవానాంవిభుత్వాంగీకారాత్తన్నిరసనార్థమేతదధికరణప్రారంభః ఏషోణురాత్మాచేతసావేదితవ్యఇతిసవాఏషమహానజఆత్మేతిచ ॥ పూర్వోక్తజ్ఞాతృత్వేనవ్యపదిశ్యమానస్యజీవస్యాణుత్వవిభుత్వవ్యవస్థాపనాత్సందేహః ॥ సవాఏషమహానజఆత్మేత్యాదిశ్రుతిషుక్షేత్రజ్ఞస్య విభుత్వనిర్దేశాత్ ॥ అన్యత్ర । విశ్వంభువనమవ్యథవానితి ॥ క్షేత్రజ్ఞస్యసకలలోకవ్యాపకత్వవ్యపదేశాచ్చ ॥ తస్యవాణుత్వంసంభవతీతిప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । నాయంసర్వగతః । అపిత్వణురేవాయమాత్మా । కుతః । ఉత్క్రాంతిగత్యాగతీనాంశ్రుతేః ॥ ఉత్క్రాంతిస్తావచ్ఛ్రూయతే ॥ తేనప్రద్యోతనైషఆత్మానిష్క్రామతిచక్షుషోవామూర్ధ్నోవాన్యేభ్యోవాశరీరదేశేభ్యఇతి । గతిరపి ॥ యేవైకేచాస్మాల్లోకా

ప్రయంతిచంద్రమసమేవతేసర్వేగచ్ఛంతీ ॥ ఆగతిరపి । తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మై లోకాయకర్మణ ఇతి । జీవస్యపరలోకగమనాగమనప్రదర్శనాత్ ॥ విభుత్వేశరీరవియోగాసంభవాచ్చ । ఏషోఽణురాత్మాచేతసావేదితవ్య ఇతిశ్రుతినిర్దిష్టాణుత్వమేవజీవస్యాంగీకరణీయం ॥ సవాఏషమహానజఆత్మేత్యాదివ్యాపకత్వ విభుత్వశ్రుతీనాంపరమాత్మపరమితివేదితవ్యం । అణోరణీయాన్మహతోమహీయానాత్మాగుహాయాంనిహితోఽస్యజంతోః । తమక్రతుంపశ్యతివీతశోకోధాతుః ప్రసాదాన్మహిమానమీశం । యత్పరంబ్రహ్మసర్వాత్మావిశ్వస్యాయతనంమహదిత్యాదిశ్రుతి శతదర్శనాత్ । ఉత । నీలతోయదమధ్యస్థాద్విద్యుల్లేఖేవభాస్వరా ॥ నీవారశూకవత్తన్వీపీతా భాస్వత్యణూపమా ॥ తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితః ఇత్యత్రపశుపత్యాత్మకతత్త్వత్రయస్వరూపంస్పష్టముపదిష్టం। నీలతోయదపదవ్యపదేశేనగుణత్రయాత్మకపాశరూపప్రకృతిరుపదిశ్యతే । విద్యుల్లేఖేవభాస్వరానవారశూకవత్తన్వపీతాభాస్వత్యణూపమేత్యంతంపశుశబ్దవాచ్యస్యజీవస్య నివారశూకోపమానాణుత్వంతత్స్వరూపముపదిష్టం । తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితఇత్యనేనజీవవిలక్షణపశుపత్యాత్మకశివతత్త్వముపదిష్టం । సబ్రహ్మసశివస్సహరిస్సేంద్రస్సోఽక్షరః పరమస్స్వరాడిత్యనేనజీవవిలక్షణస్య శివస్యసర్వశబ్దవాచ్యత్వంమూర్తిత్రయాతీతత్వంచనిరూపితం ॥ తథామాండూక్యేపి ॥ ప్రపంచోపశమంశాంతంశివమద్వైతం చతుర్థంమన్యంతేసఆత్మాసవిజ్ఞేయఇతి । ధ్యాయీతేశానంప్రధ్యాయితవ్యంసర్వమిదంబ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తేసంప్రసూయంతే । సఏవవిష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోఽగ్నిస్సచంద్రమాః ॥ సఏవసర్వంయద్భూతంయచ్చభవ్యంసనాతనం । జ్ఞాత్వాతంమృత్యుమత్యేతినాన్యఃపంథావిముక్తయే ॥ సర్వోవైరుద్ర ఇత్యాదిషుశివస్య పరబ్రహ్మణః మూర్తిత్రయవిలక్షణత్వంసర్వశబ్దవాచ్యత్వంతన్నిష్ఠస్యమోక్షోపదేశత్వం చనిర్దేశాత్ । నేతరస్యవిభుత్వాదికంసంభవతీతిరాద్ధాంతః ॥ జీవవిభుత్వనిరాకరణే హేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

స్వాత్మనా చోత్తరయోః ॥ ౧౯ ॥

చశబ్దోఽవధారణే । యద్యపిశరీరవియోగరూపత్వేనోత్క్రాంతిః । స్థితస్యాప్యాత్మనః కథంచిదుపపద్యతే । గత్యాగతీతునకథంచిదుపపద్యేతే ॥ తస్మాత్తస్యాణుత్వమేవోపపన్నం । అస్మిన్నర్థేపునర్హేత్వంతరమాహ ॥ ❀

నాణురతచ్ఛ్రుతేరితిచేన్నేతరాధికారాత్ ॥ ౨౦ ॥

యోఽయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వితిజీవంప్రస్తుత్య । సవాఏషమహానజఆత్మేతిమహత్త్వశ్రుతేః । నాణుర్జీవఇతిచేన్న । ఇతరాధికారాత్ । జీవాదితరస్యప్రాజ్ఞస్య తత్రాధికారాత్ । యద్యప్యుపక్రమేజీవః ప్రస్తుతః । తథాపి । యస్యానువిత్తః ప్రతిబుద్ధఆత్మేతిమధ్యేపరః ప్రతిపాద్యతఇతి । తత్సంబంధిత్వమహత్త్వంనజీవస్య । పునర్హేత్వంతరమాహ ❀ ❀

స్వశబ్దోన్మానాభ్యాంచ ॥ ౨౧ ॥

సాక్షాదణుశబ్దఏవశ్రూయతే । ఏషోఽణురాత్మాచేతసావేదితవ్యోయస్మిన్ప్రాణః పంచధాసంవివేశేతి । ఉద్ధృత్యమానమున్మానం ॥ అణుసదృశం । వస్త్వర్థప్రత్యతన్మానత్వంజీవస్యశ్రూయతే । వాలాగ్రశతభాగస్యశతధాకల్పితస్యచ భాగోజీవస్సవిజ్ఞేయఇతి । ఆరాగ్రమాత్రోహ్యవరోఽపిదృష్టఇతి ॥ చ ॥ అతోఽణురేవాయమాత్మా ॥ అణుత్వాదాత్మనోఽణుత్వే సకలశరీరవ్యాపినివేదనానోపపద్యతఇత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

అవిరోధశ్చందనవత్ ॥ ౨౨ ॥

యథాచందనస్యైకప్రదేశస్థితస్యసకలశరీరశైత్య జనకత్వమేవంక్షేత్రజ్ఞస్యైకస్మిన్ప్రదేశేస్థితస్యాపి సర్వాంగసుఖదుఃఖభోక్తృత్వముపపన్నం ॥ చందనస్యైకస్మిన్ప్రదేశేవస్థానంప్రత్యక్షదృష్టం । తద్వజ్జీవస్యైకస్మిన్ప్రదేశేవస్థానమిత్యాశంకాయాంస్థానవిశేషమాహ ॥ ❀ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

అవస్థితివైశేష్యాదితిచేన్నాభ్యుపగమాద్ధృదిహి ॥ ౨౩ ॥

హరిచందనబిందోర్దేహదేశవిశేషావస్థితి విశేషాత్తథాభావః । ఆత్మనస్తుతన్న ॥ ఆత్మనోపిదేహదేశవిశేషే స్థిత్యభ్యుపగమాత్ । హృదయదేశేహ్యాత్మనస్స్థితిశ్శ్రూయతే । హృదిహ్యయమాత్మాతత్రైకశతంనాడీనామితి । తథా ॥

కతమఆత్మేతి । ప్రకృత్య । యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృద్యంతర్జ్యోతిరితి । ఆత్మనో దేశవిశేషస్థితిఖ్యాపనాయ చ । చందనదృష్టాంతః ప్రదర్శితః । నహి చందనస్య దేశవిశేషాపేక్షా ॥ ఏకదేశవర్తినస్సకలదేహవ్యాపికార్యకరత్వప్రకారం పునర్వ్యాఖ్యాంతరేణాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

గుణాద్వాలోకవత్ ॥ ౨౪ ॥

వాశబ్దో మతాంతరవ్యావృత్త్యర్థః । ఆత్మా స్వగుణేన జ్ఞానేన సకలదేహం వ్యాప్యావస్థితః । అతః । ఆలోకవత్ । యథా మణిద్యుమణిప్రభృతీనామేకదేశవర్తినామాలోకోఽనేకదేశవ్యాపీ దృశ్యతే । తద్వద్ధృదయస్థస్యాత్మనో జ్ఞానం సకలదేహం వ్యాప్య ప్రవర్తతే । జ్ఞాతుః ప్రభాస్థానీయస్య జ్ఞానస్య స్వాశ్రయాదన్యత్ర వృత్తిర్మణిప్రభావదుపపద్యత ఇతి । నిశ్చీయతే । ననూక్తం జ్ఞానమాత్రోఽసౌ వాత్మేతి తత్కథం జ్ఞానస్య స్వరూపవ్యతిరిక్తగుణత్వముచ్యత ఇత్యాశంక్యత్రాహ ।

వ్యతిరేకో గంధవత్తథా చ దర్శయతి ॥ ౨౫ ॥

యథా పృథివ్యాః గంధస్య గుణత్వేనోపలభ్యమానస్య తతో వ్యతిరేకః । తథా జానామీతి జ్ఞాతృగుణత్వేన ప్రతీయమానస్య జ్ఞానస్యాత్మనో వ్యతిరేకసిద్ధో దర్శయతి చ । శ్రుతిః । లోమభ్య ఆనఖాగ్రేభ్యః । జానాత్యేవాయం పురుష ఇతి । జీవస్య హృదాయతనత్వమణుపరిమాణత్వం చ వ్యపదిశ్య దేహవ్యాపిత్వమపి వ్యపదిశ్యతే । తత్త్వమసి । అహం బ్రహ్మాస్మి ॥ అయమాత్మా బ్రహ్మేత్యాద్యా జీవబ్రహ్మణోరేకత్వోపదేశాద్బ్రహ్మవజ్జీవస్యాపి విభుత్వం కిం న స్యాదిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

పృథగుపదేశాత్ ॥ ౨౬ ॥

ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామితి । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ద్వాసుపర్ణేత్యాదిశ్రుతిషు జీవబ్రహ్మణోర్నియమ్యనియామకత్వం జగజ్జీవవిలక్షణత్వం జీవబంధమోక్షహేతుత్వం సంసారభోక్తృత్వాభోక్తృత్వాదినా పృథగుపదేశాత్ । జీవవ్యతిరిక్తస్యైవ విభుత్వమేవేతి రాద్ధాంతః । యత్తూక్తం యో విజ్ఞానే తిష్ఠన్ । విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుత ఇత్యాదౌ । జ్ఞానమేవాత్మేతి వ్యపదిశ్యత ఇత్యాశంక్యత్రాహ । ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్ ॥ ౨౭ ॥

తుశబ్దశ్చోద్యం వ్యావర్తయతి । తద్గుణసారత్వాత్ । విజ్ఞానగుణసారత్వాత్ ॥ ఆత్మనో విజ్ఞానమితి వ్యపదేశః । విజ్ఞానమేవాస్య సారభూతో గుణః । యథా ప్రాజ్ఞస్యానందసారభూతో గుణ ఇతి । ప్రాజ్ఞ ఆనందశబ్దేన వ్యపదిశ్యతే యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్ । ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాదితి । ప్రాజ్ఞస్య హ్యానందసారభూతో గుణః । స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనందః । ఆనందం బ్రహ్మణో విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చనేతి । యథా హి । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి విపశ్చితః ప్రాజ్ఞస్య జ్ఞానశబ్దేన వ్యపదేశః । సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితా । యస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాదిషు ప్రాజ్ఞస్య జ్ఞానం సారభూతో గుణ ఇతి విజ్ఞాయతే । పునరుపపత్తిమాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

యావదాత్మభావిత్వాచ్చ న దోషస్తద్దర్శనాత్ ॥ ౨౮ ॥

యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృద్యంతర్జ్యోతిః పురుషస్స మానస్సన్నుభౌ లోకావనుసంచరతీ శ్రుతిదర్శనాద్విజ్ఞానమయస్య జీవస్య యావదాత్మభావిత్వాత్తేన తద్వ్యపదేశో న దోషః । తద్దర్శనాత్ । యథా నద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ । తథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యం ॥ గతాః కలాః పంచదశ ప్రతిష్ఠాః దేవాశ్చ సర్వే ప్రతిదేవతాసు । కర్మాణి విజ్ఞానమయశ్చ ఆత్మా పరేఽవ్యయే సర్వ ఏకీభవంతి । ఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే । ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు స్వాభావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వకశివత్వప్రాప్తిరూపవిదేహముక్తిపర్యంతం శివయోగశివధ్యానశివజ్ఞాననిష్ఠస్య జీవన్ముక్తస్య శివధ్యానసమాధికాలే షట్పీఠచందాతపమధ్యనిక్షిప్తకర్పూరదీపవచ్ఛుద్ధజీవత్వస్యావిద్యమానత్వాదణుత్వవ్యపదేశో న విరోధః । ప్రారబ్ధావసాన

పర్యంతం సుప్తపురుషవత్ జ్ఞానవిస్మృతానాం సమాధ్యనంతరం పునరుద్ధానదర్శనాదికాభావః । జీవస్య విభుత్వాంగీకారే విభుత్వయోరేకత్రాసంభవాన్నదీసముద్రవజ్జీవబ్రహ్మణోః ప్రాప్యప్రాపకత్వవిధాయకశ్రుతీనాం విరోధోఽనుద్ధారః ॥ కించేశ్వరస్యాంతర్యామిత్వాదికమపి నసంభవేత । జీవస్యాణుత్వమంతఃకరణోపాధికమాత్రమితి చేత్తదసంగతం ॥ జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదిషు భూతస్పష్టైః ప్రాగప్యజాతత్వేన జీవస్థిత్యుపదేశాత్ ॥ తస్మాజ్జీవస్యాణుత్వం స్వాభావికమితి నిశ్చీయతే ॥ యచ్చోక్తం సుషుప్త్యాదిషు జ్ఞానాభావాత్ ॥ జ్ఞానస్యాస్వరూపానుబంధిధర్మత్వమితి తత్రాహ ॥ ❀ ❀

పుంస్త్వాదివత్త్వస్య సతోఽభివ్యక్తియోగాత్ ॥ ౨౯ ॥

తుశబ్దశ్చాశంకానివృత్త్యర్థః ॥ జ్ఞానస్య సుషుప్త్యాదిష్వపి విద్యమానస్య జాగర్యాదిష్వభివ్యక్తిసంభవాత్ ॥ స్వరూపానుబంధిధర్మత్వోపపత్తిః ॥ పుంస్త్వాదివత్ । యథా పుంస్త్వం దేహసాధారణస్య ధాతోర్బాల్యావస్థాయాం సతోఽస్యనభివ్యక్తస్య యౌవనత్వేఽభివ్యక్తౌ పుంసస్తద్వత్తా । న కాదాచిత్కం భవతి । సప్తధాతుమయత్వం హి శరీరస్య స్వరూపానుబంధి ॥ తత్సప్తధాతుత్రిమలం । ద్వియోని చతుర్విధాహారమయం ॥ శరీరమితి శరీరస్వరూపవ్యపదేశాత్ । సుషుప్త్యాదిష్వప్యహమర్థః । ప్రకాశత ఇతి ప్రాగేవోక్తం ॥ తస్య విద్యమానస్య జ్ఞానస్య విషయగోచరత్వం జాగర్యాదావుపలభ్యతే ॥ ఏతే చాత్మనో జ్ఞాతృత్వాదయో ధర్మాః । ప్రాగేవోపపాదితాః ॥ అతో జ్ఞాతృత్వమేవ జీవాత్మనస్స్వరూపం ॥ స చాయమాత్మాణుపరిమాణః । న ప్రేత్య సంజ్ఞాస్తీత్యపి న ముక్తస్య జ్ఞానాభావ ఉచ్యతే । అపి తు । ఏతేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవానువినశ్యతీతి సంసారదశాయాం యద్భూతానువిధాయిత్వప్రయుక్తం జన్మనాశాదిదర్శనం తన్ముక్తస్య న విద్యతే । యథా నద్యాదిస్థితేషు జలేషు జలవస్తుకదశాయాం శుద్ధజీవస్య తత్ప్రాప్తిత్వదర్శనాత్ । న పశ్యో మృత్యుం పశ్యతి న రోగం నోత దుఃఖతాం । సర్వం హ పశ్యః పశ్యతి । సర్వమాప్నోతి సర్వశః ॥ నోపజనం స్మరన్నిదం శరీరం మనసైతాన్ కామాన్పశ్యన్రమత ఇత్యాదిశ్రుత్యైకార్థ్యాచ్చ ॥ తస్మాజ్జీవస్యాణుత్వే జ్ఞాతృస్వరూపత్వే చావిరోధం ॥ సంప్రతి జ్ఞానాత్మవాదేతస్య సర్వగతత్వే దూషణమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసంగోఽన్యతరనియమో వాఽన్యథా ॥ ౩౦ ॥

అన్యథా ॥ సర్వగతత్వపక్షే । తస్య జ్ఞానమాత్రత్వపక్షే చ । నిత్యముపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసంగః స్యాతాం అన్యతరనియమో వా । ఉపలబ్ధిరేవ వా నిత్యం స్యాత్ । అనుపలబ్ధిరేవ వా । ఏతదుక్తం భవతి ॥ లోకే తావద్వర్తమానయోరాత్మోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధ్యోర్యదియం జ్ఞానాత్మా సర్వగతో హేతుస్స్యాత్ । ఉపలబ్ధేరేవ వా ॥ అనుపలబ్ధేరేవ వా ॥ ఉభయహేతుత్వే సర్వదా సర్వత్రోభయం ప్రసజ్యేత ॥ యద్యుపలబ్ధేరేవ సర్వస్య సర్వదా సర్వత్రానుపలంభో న స్యాత్ । అథానుపలబ్ధేరేవ । సర్వదా సర్వత్రోపలబ్ధిర్న స్యాదితి । అస్మాకం శరీరస్యాంతరేవావస్థితత్వాదాత్మనస్తత్రైవోపలబ్ధిర్నాన్యత్రేతి వ్యవస్థాసిద్ధిః । కరణాయత్తోపలబ్ధేరపి సర్వేషామాత్మనాం సర్వగతత్వే సర్వైః కరణైస్సర్వదా సంయుక్తత్వాదదృష్టాదేరప్యనియమాదుక్తదోషస్య తుల్యత్వాత్ పూర్వోక్తమేవ యుక్తం ॥ అణుమాత్రాం బ్రహ్మాత్మాదిశ్రుతిషు జీవస్య బ్రహ్మత్వోపదేశాత్తస్య కర్తృత్వాదికముపపన్నం । తదుపాధిభూతాంతఃకరణస్యైవ కర్తృత్వాదికముపపన్నమిత్యాశంకాయాం తజ్జీవబ్రహ్మవాదకాద్వైతమతనిరాకరణార్థమధికరణాంతరమారభ్యతే ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

కర్తా శాస్త్రార్థవత్త్వాత్ ॥ ౩౧ ॥

అణుమాత్రో జీవః । సచాణుపరిమాణ ఇత్యుక్తం ॥ ఇదానీం కిం స ఏవ కర్తా । ఉత । స్వయమకర్తైవ । సన్నచేతనానాం గుణానాం కర్తృత్వమాత్రస్యాధ్యస్యతీతి । చింత్యతే ॥ కిమత్రయుక్తం ॥ అకర్తైవాత్మేతి । కుతః । ఆత్మనో హ్యకర్తృత్వం ॥ గుణానామేవ చ కర్తృత్వమధ్యాత్మశాస్త్రేషు శ్రూయతే ॥ తథాహి । కఠవల్లీషు । జీవస్య । న జాయతే ॥ మ్రియతే ఇత్యాదినా ॥ జన్మమరణాదికం సర్వం ప్రకృతిధర్మం । ప్రతిషిధ్య హననాదిషు క్రియాసు కర్తృత్వమపి ప్రతిషిధ్యతే । హంతా చేన్మన్యతే హంతుం హతశ్చేన్మన్యతే హతం । ఉభౌ తౌ న విజానీతో నాయం హంతి న హన్యత ఇతి । హంతారమాత్మానం జానన్న జానాతీత్యర్థః । తథా భగవద్గీతాస్వపి జీవస్యాకర్తృత్వం స్వరూపం కర్తృత్వాభిమానస్తు వ్యామోహ ఇత్యుచ్యతే ॥ ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః ॥ అహంకారవిమూఢాత్మా కర్తాహమితి మన్యతే నాన్యం గుణేభ్యః కర్తారం యదా ద్రష్టానుపశ్యతి ॥ కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతిరుచ్యతే । పురుషస్సుఖదుఃఖానాం

భోక్తృత్వే హేతురుచ్యత ఇతి చాంతః పురుషస్య భోక్తృత్వమేవ ప్రకృతే శేవతుకర్తృత్వమేవం సాధ్య ప్రవక్ష్యహే । కర్తా శా స్త్రార్థవత్వాదితి । ఆత్మైవకర్తా నగుణాః । కస్మాత్ । శాస్త్రార్థత్వాత్ । శాస్త్రాణిహి । యజేత స్వర్గ కామః ॥ ముముక్షుర్బ్రహ్మోపాసీతేత్యేవమాదీని స్వర్గమోక్షాదిఫలస్య భోక్తారమేవ కర్తృత్వేనియుంజతేన హ్యచేతనస్య కర్తృత్వే నోన్నియుజ్యతే । శాసనాచ్ఛాస్త్రం । శాసనంచ । ప్రవర్తనం । శాస్త్రస్యచ ॥ ప్రవర్తకత్వం ॥ భోధజనన ద్వారేణ । అచేతనంచ ప్రధానంన బోధయితుంశక్యం । అతః । శాస్త్రాణామ చేతనార్థత్వం । భోక్తుశ్చేత్ నస్వైవ కర్తృత్వే సంభవేత్ । తదుక్తం శాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరితి యదుక్తం । హంతా చేన్మన్యతే ఇత్యాదినా । హననక్రియాయామకర్తృత్వ మాత్మనశ్చ ప్రాయత ఇతి । తదాత్మనో నిత్యత్వేన హంతవ్యత్వాభావాదుచ్యతే । యచ్చ ప్రకృతేః క్రియ మాణా నిత్యాదినా గుణానామేవ కర్తృత్వం స్మర్యత ఇతి । తత్సాంసారిక ప్రవృత్తిష్వస్య కర్తృతా । సత్వరజస్తమో గుణసంసర్గకృతా । నస్వరూపప్రయుక్తేతి । పాస్త్రపాప్తవివేకేన గుణానామేవ కర్తృతేత్యుచ్యతే ॥ తథాచ । తత్రైవోచ్యతే ॥ కారణంగుణసంగోస్య సదస ద్యోనిజన్మస్వితి ॥ తథా తత్రైవాత్మనశ్చ । కర్తృత్వమభ్యుపేత్యోచ్యతే ॥ తత్రైవంసతి కర్తార మాత్మానం కేవలంతుయః । పశ్యత్యకృతబుద్ధిత్వాన్న సపశ్యతి దుర్మతీతి । అధిష్ఠానం తథా కర్తా కరణంచ పృథగ్విధం । వివిధాచ పృథక్చేష్టా దైవంచైవాత్ర పంచమమిత్యధిష్ఠానాది దైవపర్యంతం సాపేక్షస్యాత్మనః కర్తృత్వే య ఆత్మాన మేవకేవలం కర్తారం మన్యతే । నసపశ్యతీత్యర్థః । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ।

ఉపాదానాద్విహారోపదేశాచ్చ ॥ ౩౨ ॥

సయథా మహారాజ ఇతి ప్రకృత్య । ఏవమేవైష ఏతాన్ప్రాణాన్ గృహీత్వా స్వే శరీరే యథా కామం పరివర్తత ఇతి । ప్రాణానాముపాదానే విహారే చ కర్తృత్వముపదిశ్యతే । యదుక్తం బుద్ధి ప్రకృత్యోరేవ కర్తృత్వమితి తత్ర బుద్ధేః కర్తృత్వం నిరాకరోతి

వ్యపదేశాచ్చ క్రియాయాం న చేన్నిర్దేశ విపర్యయః ॥ ౩౩ ॥

విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే కర్మాణి తనుతేపి చేతి లౌకిక వైదిక క్రియాసు కర్తృత్వవ్యపదేశాచ్చ । కర్తా విజ్ఞాన శబ్దేన నాత్మనో వ్యపదేశః । అపిత్వంతః కరణస్య బుద్ధేరితి చేత్ । ఏవం సతి నిర్దేశ విపర్యయః స్యాత్ ॥ బుద్ధేః కరణత్వాద్విజ్ఞానేనేతి కరణ విభక్తి నిర్దేశః స్యాత్ ॥ తదేషాం ప్రాణానాం విజ్ఞానేన విజ్ఞాన మాదదాతి ॥ అతో బుద్ధేః కరణత్వం కర్తృత్వం చ న ప్రతిపద్యతే । కిం తజ్ఞస్య కర్తృత్వ వ్యపదేశే ॥ సుషుప్తి మూర్ఛాదావపి తత్సంభవే తత్స్వాధ్య ప్రస్థారూపస్య జీవస్య తద సంభవాదంతః కరణస్యైవ కర్తృత్వముపపన్నమిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

ఉపలబ్ధివదనియమః ॥ ౩౪ ॥

యథా క్రియతమ తే జీవస్య జ్ఞానాత్మక బ్రహ్మరూపత్వే నాంతః కరణస్యైవ కర్తృత్వముపపన్నం ॥ తత్కర్తృత్వే సుషుప్త్యాదౌ తస్య తదదర్శనాత్ । నిష్కర్తృత్వమితి యత్తదసంగతం । ఉపలబ్ధివత్ । యథా సర్వ శాస్త్ర ప్రవచన శీలస్య పండితస్య శిష్యసాంనిధ్యాభావే తద్విద్యా ప్రవచనియ్యా కర్తృత్వశక్తిసంకోచవత్ । తథా జీవస్య జడాంతః కరణాదిస మాయోగేన సర్వ కర్తృత్వం తదభావే తచ్ఛక్తి సంకోచకత్వమవిరోధం । తావన్మాత్రేణ నిష్క్రియత్వ మయుక్తం । తస్మాత్ । సర్వకాలకర్తృత్వనియమోనసంభవతి । తథాపి కర్తృత్వమనివార్యం । కించ । రథప్రసాదమంటపగోపుర ప్రాకారవాపీకూపతటాకాది నిర్మాణకౌశలానాం తత్సాధనాగవస్తు భావే తత్కర్తృత్వశక్తిసంకోచత్వేపి తేషాం తత్కర్తృ కర్తృత్వశక్తిసత్వవత్ । శరీరేంద్రియమనః ప్రాణాద్యయోగే జీవానాం స్వనిష్ఠకర్తృత్వశక్తి ప్రకాశక త్వాభావేపి తద్వత్కర్తృత్వశక్తిరనివార్యతే । జీవస్యైవ తదనంగీకారే ॥ తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభి చాకశీతీత్యాది జీవకర్తృత్వవిధాయక బహుశ్రుతి విరోధో దుర్నివారః । అతో జడస్యాంతః కరణస్య కర్తృత్వ మయుక్తమితి వేదితవ్యం ॥ జీవస్య సుషుప్త్యాదిష్వపి కర్తృత్వశక్తిసత్వసాధకత్వేస్య తంత్వత్వప్రసంగాత్ ॥ సుప్తావపి స్వజ్ఞానపరజ్ఞానత్వం చ కిం నస్యాదిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

శక్తివిపర్యయాత్ ॥ ౩౫ ॥

సుప్తౌ బుద్ధ్యభావాజ్జీవస్య స్వపరజ్ఞాన శక్తి సంకోచదర్శనాదితశ్చ బుద్ధేరేవ కర్తృత్వమితి చెన్న ॥ కుతః । శక్తివిపర్య

యాత్ ॥ సుషుప్తికాలే సకలేంద్రియలీనే మోక్షే తస్సుఖరూపమేతీత్యాదిశ్రుతిషు । సుప్తాపరమేశ్వరమాత్రరూపజడతమ శ్శక్త్యా జీవశక్తివిపర్యయాత్ ॥ విరోధాచ్చ । బుద్ధేః కర్తృత్వమనుపపన్నం ॥ యథాలోకే । వైశ్వానరస్వభావశక్తేర్దాహకత్వం తాదృశః కించిత్కాలం తిరోహితం । శైత్యస్వభావస్య జలస్య భానువైశ్వానరాదిసంపర్కేణ స్వనిష్ఠశైత్యత్వతిరోహితం । పర్జన్యాచ్ఛాదనేన సప్రభాకరస్య స్వప్రభాతిరోహితత్వం । తద్వజ్జీవస్యాపి శివపాశశక్త్యా స్వశక్తిసంకోచనస్వపరజ్ఞాననిరోహితత్వముపపద్యతే । తావన్మాత్రేణాస్వనిష్ఠధర్మాణామనన్యసాధారణత్వం న యుక్తం । కించ । బుద్ధేః కర్తృత్వే కర్తుర న్యస్య భోక్తృత్వానుపపత్తేర్భోక్తృత్వశక్తిరపి తస్యా ఏవ స్యాదితి తత్త్వతో భోక్తృత్వశక్తిర్హీయేత ॥ భోక్తృత్వం చ బుద్ధేరేవ సంపద్యేత ఇతి చేదాత్మసద్భావే ప్రమాణాభావశ్చ స్యాత్ । పురుషోఽస్మి భోక్తృభావాదితి హి తేషామభ్యుపగమః ॥ ఉత ॥ బుద్ధేః కర్తృత్వే కరణశక్తివిపర్యయాత్ తత్కరణశక్తిరాపద్యేత ॥ క్రియావత్ ॥ న చేష్టాపత్తిః ॥ కరణసహితస్యైవ కర్తుర్లోకే కార్యకారిత్వదర్శనాత్ ॥ బుద్ధేః కరణాంతరం కల్పనీయం । స్యాత్ । తథా చ నామమాత్రే వివాదో న వస్తుని ॥ కరణవ్యతిరిక్తస్యైవ త్వయాపి కర్తృత్వాభ్యుపగమాదిత్యాహ ॥ బుద్ధేః కర్తృత్వే నిరాకృత ఏవ పునః హేత్వంతరమాహ ॥

సమాధ్యభావాచ్చ ॥ ౩౮ ॥

బుద్ధేః కర్తృత్వే మోక్షసాధనభూతసమాధావపి సైవ కర్త్రీ స్యాత్ । స చ సమాధిః ప్రకృతేరన్యోఽస్మీత్యేవం ప్రకృతిసమాధానమలం । అతోఽస్యా నైవ కర్తా । సమాధిర్నామ శివప్రసాదాచ్ఛివయోగేనావిద్యాపాశవిచ్ఛేదాత్మకపరమశివస్వప్రకాశనమేవ తదనుభవకాలే ॥ శరీరేంద్రియమనఃప్రాణాదిచేష్టానిరుక్తజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థాతిక్రమ్య నిష్ప్రపంచనిరామయపరమతేజః ప్రకాశకపరమాకాశశివతత్త్వ వనుస్పృత్య నిర్భరానందసముద్రే నిమజ్జజ్ఞాజ్ఞానాతీతతుర్యాతీతావస్థాయామవశిత దవిస్మరణేన ప్రపంచాతపమధ్యనిక్షిప్తకర్పూరదీపవత్ సంకల్పవికల్పవిహీనశివాకారాకారితబుద్ధిసత్త్వావస్థానం సమాధిరిత్యుపదిశ్యతే ॥ సవిశోకా ప్రజ్ఞానానంద ఇతి । తదానందస్యైవ నిరతిశయత్వం ॥ సర్వశ్రుతిసిద్ధం ॥ జీవస్య పుణ్యపాపకర్తృత్వాద్యభావే సమాధ్యభావాత్ ॥ తదభావే । శ్రీధాభక్త్యా ధ్యానయోగాదవేహి తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః ॥ జ్ఞానమరణిం కృత్వా ప్రణవం చోత్తరారణిం ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతి పండితః ॥ ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదిబహుశ్రుతిసిద్ధశ్రవణాసిద్ధమరులుసిద్ధరామసిద్ధరేమారాధ్యోద్భటారాధ్యాదిబ్రహ్మనిష్ఠాచరితభక్తివైరాగ్యశ్రద్ధాశ్రవణమననాద్యుపాసనాఫలకమోక్షవైఫల్యప్రసంగః ॥ న చ బుద్ధిరేవ మోక్షభాగితి వాచ్యం ॥ తత్త్వమసి । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదిశ్రుతిసిద్ధజీవబ్రహ్మైక్యరూపాత్మకమోక్షసిద్ధిర్న స్యాత్ ॥ బుద్ధేర్మోక్షకాలే జడత్వేన నష్టత్వాదాత్మహానప్రసంగః ॥ తస్మాత్ స్వాత్మనః కర్తృత్వే స్వీకృత్యమానే సర్వదా కర్తృత్వం నోపరమేతేత్యాశంక్యాహ ॥

యథా చ తక్షోభయథా ॥ ౩౯ ॥

వాగాదికరణసంపన్నో స్వాధీనత్వాదేచ్ఛతి తదా కరోతి ॥ యద్ధి మనసా ధ్యాయతి తద్వాచా వదతి తత్కర్మణా కరోతీతి ॥ శ్రుతిరపి తథా వ్యపదిశతి ॥ యదా తు నేచ్ఛతి తదా న కరోతి ॥ యథా తక్షా వాస్యాదికరణసన్నిధానేఽపి స్వేచ్ఛాను రూపం కరోతి న కరోతి చ ॥ బుద్ధేస్తు చేతనాయాః కర్తృత్వే తస్యాః భోగనాంభాదినియమకారణాభావాత్ సర్వదా కర్తృత్వమేవ స్యాత్ ॥ తస్మాత్ కర్తృత్వం బుద్ధేర్న ప్రధానస్యేతి వ్యావర్తతే ॥ ఇచ్ఛాయాః చేతనధర్మత్వాత్ ॥ చేతనస్యైవ జీవస్య సర్వకర్తృత్వం తక్షాదివదుపపన్నం ॥ యథా తక్షా వ్యాపారకర్తా ॥ ఉభయథా । ఉభయరూపేణ తిష్ఠతి ॥ ఏవం జీవోఽపి స్వేచ్ఛయా జాగ్రత్స్వప్నకాలయోః స్థూలసూక్ష్మశరీరవిశిష్టః లౌకికవైదికవ్యాపారానుకర్వన్ తత్ఫలం సుఖదుఃఖాద్యనుభవతి ॥ సుప్తికాలే శరీరేంద్రియవ్యాపారశూన్యతయా పరమశివతిరోరూపపాశశక్తినిష్ఠపరమానందమనుభవతి ॥ అతశ్చైతస్య జీవస్యైవ కర్తృత్వముపపన్నమితి సిద్ధం ॥ జీవస్యైవ కర్తృత్వాంగీకారే పరమేశ్వరవత్స్వతంత్రత్వమర్థాచ్ఛిద్ధం ॥ తస్మాత్ తయోరైక్యలక్షణ్యం కథమిత్యాశంకాయామధికరణాంతరేణోత్తరమాహ ॥

పరాత్తు తచ్ఛ్రుతేః ॥ ౪౦ ॥

తతో జ్ఞస్య పుణ్యాపుణ్యకర్తృత్వం పరాత్తు పరశివప్రేరణాత్సంభవతి । తచ్ఛ్రుతేః ॥ ఏష హ్యేవ సాధుకర్మ కారయతీతి శ్రుతేః । తస్మాజ్జీవస్య న స్వాతంత్ర్యం కేవలమానసూచితమాత్రార్థః । అతః క్షేత్రజ్ఞస్య కర్తృత్వం । స్వాతంత్ర్యం

శిశ । పరత్వాయత్తం । తత్పరమాత్మశివోవానారాయణోశతిసందిహ్యతే । పరమాత్మాయత్తత్వేహివిధినిషేధశాస్త్రా
నర్థక్యంప్రసజ్యతే ॥ యోహిస్వబుద్ధ్యాప్రవృత్తినివృత్త్యారంభశక్తః ॥ సఏవనియోజ్యోభవతి । అతస్స్వాతంత్ర్యేణాస్య
కర్తృత్వం । కించ । నారాయణంమహాజ్ఞేయంవిశ్వాత్మానంపరాయణం ॥ నారాయణపరంజ్యోతిరాత్మానారాయణః
పరఇత్యాదిశ్రుత్యా । అంతర్బహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణస్థితఇత్యంతంనారాయణస్యసర్వాత్మకత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ
సర్వవ్యాపకత్వాదిపరమాత్మధర్మాణామస్యవ్యవస్థాపనాత్ । సర్వస్యచాహంహృది సన్నివిష్టోమత్తస్స్మృతిర్జ్ఞానమపోహ
నంచేతిగీతాయామపి । తథావ్యపదేశాత్ ॥ నారాయణశబ్దస్యశివేరూఢాభావాత్ ॥ గౌణత్వవ్యపదేశేణత్వబాధోమస్మిన్
వారః । తస్మాత్ । జీవస్యనారాయణస్యవాకర్తృత్వముపపన్నమితిప్రాప్తేభిధీయతే । పరాత్తు । తుశబ్దః పక్షంవ్యావ
ర్తయతి ॥ తత్కర్తృత్వమస్యపరాత్తు । జీవభిన్నేశ్వరాదేవహేతోర్భవతి ॥ కుతః । శ్రుతేః । ఉరంప్రధానమమృతా
క్షరంహరఃక్షరాత్మానావీశతేదేవఏకః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాంబ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధిపతిర్బ్రహ్మాశి
వోమేఅస్తుసదాశివోం ॥ అంతఃప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాంసర్వాత్మా । ఏషహ్యేవసాధుకర్మకారయతితం యమేభ్యోలోకే
భ్యఉన్నినీషతేఏషహ్యేవాసాధుకర్మకారయతి । తంయమధోనినీషతఇతి । యఆత్మనితిష్ఠన్నాత్మనోంతరోయమాత్మానవే
ద ॥ యస్యాత్మాశరీరం ॥ యఆత్మానమంతరోయమయతీసతఆత్మాంతర్యామ్యమృతఇత్యాదిశ్రుషుశివస్యసర్వనియామకత్వ
శ్రవణాత్ । నజీవనారాయణయోః కర్తృత్వముపపద్యతే ॥ సహస్రశీర్షందేవమిత్యుపక్రమ్య । అంతర్బహిశ్చతత్స
ర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థితఇత్యంతేననారాయణస్యైవసర్వాంతర్యామిత్వాదికముదీర్యతఇతియదుక్తంతదయుక్తం ॥ స
ర్వాధికరణే । తద్విధలింగశ్రుత్యోః పూర్వంబహుధాప్రపంచితం ॥ శివస్యనారాయణశబ్దరూఢ్యభావే ॥ సర్వమంగళ
మాంగళ్యేశివేసర్వార్థసాధకే ॥ శరణ్యేత్ర్యంబకేదేవినారాయణినమోస్తుతే । నారాయణినాదరూపేత్యాదిషు ।
పార్వత్యాః నారాయణిరూఢిః కథముపపద్యతే ॥ నారాయణస్యసోదరినారాయణీవ్యుత్పత్త్యాసం భవతీతిచేత్ ॥ తద
సత్ ॥ యత్రకుత్రాపితద్వ్యుత్ప్రయో[illegible]త్ ॥ రుద్రస్యపత్నీరుద్రాణీ ॥ ఇంద్రస్యపత్నీఇంద్రాణీత్యాదిషుపత్నీపరత్వమేవద్యోత
వాచ్య ॥ నరాణాం[illegible] ॥ నారం ॥ అయనం ॥ స్థానం ॥ యస్యసః నారాయణఇత్యాదివ్యుత్పత్త్యాన్యస్యణత్వబా
ధ[illegible] పష్టేరివశివస్యాపీరూఢత్వాత్ ॥ బాదరాయణః ॥ ఉత్తరాయణః ॥ రామాయణమిత్యాదిషు ॥
[illegible]యాద్యాపిసంభవాత్తు । రూఢేఃకేవలత్వం ॥ సఏవి ష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోగ్నిస్సచంద్రమాః ॥ సఏవసర్వంయ
ద్భూతంయచ్చభవ్యం ॥ సనాతనమితి కైవల్యశ్రుతౌ ॥ యానినామానిగోవిందతవలోకేమహాంత్యతే ॥ తాన్యేవమమనా
మానినాత్రకార్యావిచారణేతి హరివంశవిష్ణుంప్రతిశివవచనం । మమైషాపరమామూర్తిర్నారాయణసమాహ్వయా ఇతికూర్మే
శ్వరగీతాయా[illegible]నాత్ ॥ కారణగుణాః కార్యేపరిసంక్రమంతీతి న్యాయేన ॥ ఆత్మావైపుత్రనామాసీతి శ్రుతినిర్దేశాత్
శ్రీ[illegible]నారాయణపదరూఢత్వేపి । తదంశత్వేనవిష్ణౌరపిసముచితం । కించ । స్కాందే ॥ ఆరాస్తునిర్ధనోజ్ఞేయోనారాశిల
ధనాధిపః ॥ తద్యుణంగల్లసంఖ్యాత్సనైనారాయణశ్శివః ॥ ఇతీణశ్యవ్యతిరిక్తతయానిషేప్రయోగదర్శనాత్స్వర్వధాణస్వబా
ధవాదోహ్యపిపారితరమణీయః । గీతాయామపి । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేర్జునతిష్ఠతి । భ్రామయన్సర్వభూ
తానియంత్రారూఢానిమాయయా ॥ తమేవశరణంయాహిసర్వభావేనభారత ॥ ఇత్యాదీనాసర్వభూతనియామకత్వంశివ
స్యైవనిర్దిష్టం ॥ నిరుపపదేశ్వరపదేనాన్యేషాంనిర్దేశాయోగాత్ । సర్వస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టఇత్యాదినా ॥ స్వస్యైవసర్వ
కంతర్యామిత్వాదిపరమశివధర్మోపదేశాత్ । నిరుపపదేశ్వరపదంతస్యైవోపపన్నమితిచేత్ ॥ శా
స్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేవవదితిసూత్రే । శాస్త్రదృష్ట్యావాసుదేవవత్కృష్ణస్యబ్రహ్మత్వోపదేశమవిరోధఇతి
పూర్వమేవనిర్దిష్టత్వాన్నవిరోధః । నత్వేవంవిధినిషేధశాస్త్రానర్థక్యంప్రసజ్యతేత్యుక్తం । తత్రాహ ॥

కృతప్రయత్నాపేక్షస్తువిహితప్రతిషిద్ధావైయర్థ్యాదిభ్యః ॥ ౩౯ ॥

ఈశ్వరః క్షేత్రజ్ఞకృతకర్మాపేక్షస్సన్నేవతేషాంసుఖందుఃఖంచదదాతి । విహితానాంప్రతిషిద్ధానాంచకర్మణా
మవైయర్థ్యాదిభ్యః అవిరోధాదిభ్యఇత్యర్థః । అన్యథావిధినిషేధశాస్త్రస్యాప్రామాణ్యంస్యాదితి సూత్రసూచితహేత్వ
ర్థః । సర్వాసుక్రియాసుపురుషేణకృతంప్రయత్నం । ఉద్యోగమపేక్ష్యాంతర్యామీపరమాత్మా । తదనుమతిదానేకప్రవర్త
యతి ॥ పరమాత్మానుమతిమంతరేణాస్య ప్రవృత్తిర్నోపపద్యతే । కుతః । ఏతత్ ॥ విహితప్రతిషిద్ధావైయర్థ్యాదిభ్యః ।
ఆదిశబ్దేనానుగ్రహనిగ్రహశబ్దయో గృహ్యంతే । యథాద్వయోస్సాధారణేధనేపరస్వత్వాపాదనమన్యతరానుమతిమంతరేణ
నోపపద్యతే । అథాపితరానుమతిః । స్వేనైవకృతే । [illegible] [illegible]కర్మసు ॥ నివర్తనశక్తస్యాప్యస్య

మంత్రత్వం । స సర్గాయత్వమాపాదితి । పూర్వమేవ ప్రతిపాదితం । నన్వేవం । ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ కారయతి । తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతి । ఏష ఏవాసాధు కర్మ కారయతి । తమధో నినీషత ఇతి శ్రుత్యా స్వయమేవ సాధ్వసాధుని కర్మాణి కారయతీత్యేతన్నోపపద్యతే । ఉచ్యతే । ఏతన్న సర్వసాధారణం । యస్తు స్వమాత్రైపరమపురుషానుకూల్యే వ్యవస్థితః ప్రవర్తతే । తమనుగృహ్ణన్భగవాన్స్వయమేవ స్వప్రాప్త్యుపాయేష్వతికల్యాణేషు కర్మస్వేవ రుచిం జనయతి । యస్త్వత్యంతప్రాతికూల్యే వ్యవస్థితః ప్రవర్తతే । తం స్వప్రాప్తివిరోధిష్వధోగతిసాధనేషు కర్మసు రుచిం జనయతి । తదుక్తం కృష్ణేన గీతాయామపి । అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తః సర్వం ప్రవర్తతే । ఇతి మత్వా భజంతే మాం బుధా భావసమన్వితా ఇత్యారభ్య । తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాంతి తే । తేషామేవానుకంపార్థమహమజ్ఞానజం తమః । నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతేతి । తథా । అసత్యమప్రతిష్ఠం తే జగదాహురనీశ్వరమిత్యాది । మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషంతోభ్యసూయకాః । ఇత్యంతముక్త్వా । తానహం ద్విషతః క్రూరాన్సంసారేషు నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిష్విత్యుక్తం । తథోక్తం భగవతా స్వయమేవ శివగీతాసు । అథ కిం బహునోక్తేన మయైవాత్తమిదం జగత్ । మయైవ పాల్యతే నిత్యం మయా సంహ్రియతేఽపి చేత్యుపక్రమ్య । వాలాగ్రమాత్రం హృదయస్య మధ్యే విశ్వం దేవం జాతవేదసం వరేణ్యం । మమాత్మస్థం యేనుపశ్యంతి ధీరాస్తేషాం శాంతిశ్శాశ్వతీ నేతరేషాం । అహం యోనిం యోనిమధితిష్ఠామ్యేకో । మయేదం పూర్ణం పంచవిధం చ సర్వం । మామీశానం పురుషం దేవమీడ్యం । నిచాయ్యేమాం శాంతిమత్యంతమేతి ॥ యేనాకారేణ యో మామప్యేవైకముపాసతే । తేనాకారేణ తేభ్యోహం ప్రసన్నో వాంఛితం దదే । విధినా విధిహీనా వా భక్త్యా యే మాముపాసతే । తేభ్యః ఫలం ప్రయచ్ఛామి ప్రసన్నోహం న సంశయః ॥ అపి చేత్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్ । సాధురేవ స మంతవ్యస్సమ్యగ్వ్యవసితో హి సః ॥ సూర్యో యథా సర్వలోకస్య చక్షుర్న లిప్యతే చాక్షుషైర్బాహ్యదోషైః । ఏకస్తథా సర్వభూతాంతరాత్మా న లిప్యతే లోకదుఃఖేన బాహ్యః ॥ దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా । మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరంతి తే । అథ త్వామేవహం చాహమనుగ్రహవివర్జితాః । ఫలం కామయమానాస్తే త్వైహికాముష్మికాదికం । తేష్వప్యల్పం సాతిశయం యంత్రతః కర్మఫలం మతం ॥ తదవిజ్ఞాయ కర్మాణి యే కుర్వంతి నరాధమాః । మాతుః పతంతి గర్భేషు మృత్యువక్త్రే పునః పునః ॥ నానాయోనిషు జాతస్య దేహినో యస్య కస్యచిత్ । కోటిజన్మార్జితైః పుణ్యైర్మయి భక్తిః ప్రజాయతే । స ఏవ లభతే జ్ఞానం మద్భక్త్యా శ్రద్ధయాన్వితః ॥ నాన్యకర్మాణి కుర్వాణో జన్మకోటిశతైరపి । తతస్సర్వం పరిత్యజ్య । మద్భక్తిం సముపాహర । సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ । అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచ ॥ యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్ ॥ యత్తపస్యసి కౌంతేయ తత్కురుష్వ మదర్పణం ॥ తతః పరతరా నాస్తి భక్తిర్మయి రఘూత్తమేతి । ఏవం జీవస్య బ్రహ్మాపేక్షకత్వహేతుత్వేన చ సాక్షాత్సర్వబ్రహ్మత్వసాధకాద్వైతమతం నిరస్య ॥ తదంతర్భూతసిద్ధాంతజీవాశిత్వజీవైకత్వప్రతిబింబత్వాదివాదమధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ ✽ ✽ ✽ ✽

అంశో నానావ్యపదేశాదన్యథా చాపి దాశకితవాదిత్వమధీయత ఏకే ॥ ౪౦ ॥

పూర్వత్ర జీవస్యాణుత్వజ్ఞాతృత్వపరమశివాయత్తకర్తృత్వాదికం ప్రతిపాద్యేదానీం జీవైకత్వజీవబ్రహ్మత్వజీవాశిత్వజీవప్రతిబింబాదికత్వమనుపపన్నమద్వైతికత్వాదితి ప్రతిపాద్యతే । యథా సుదీప్తాత్పావకాద్విస్ఫులింగాస్సహస్రశః ప్రభవంతే సరూపాః । తథాక్షరాద్వివిధాస్సోమ్య భావాః ప్రజాయంతే తత్ర చైవాపియంతి । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగదిత్యాదిశ్రుతిశతైర్జీవానాం బ్రహ్మాంశత్వశ్రవణాత్ ॥ జీవైకత్వాదివాదోయుక్తః ॥ నానావ్యపదేశాత్ । ద్వాసుపర్ణేత్యాదిశ్రుతౌ ॥ జీవబ్రహ్మణోర్భేదవ్యపదేశాత్ ॥ అన్యథా చాపి ॥ తత్త్వమస్యాదిశ్రుతావభేదవ్యపదేశాచ్చ ॥ జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదావంగీకర్తవ్యౌ । జీవాః బ్రహ్మణః । అంశా ఏవ । న త్వేతరే ॥ శ్రుతిద్వైవిధ్యాత్ ॥ తథాపి । దాశకితవాదిత్వమధీయత ఏకే । ఏకే శాఖినః । అథర్వణికాః ॥ బ్రహ్మణః దాశకితవత్వం దాస్యదాసకత్వేన సదా జీవబ్రహ్మణోర్భేదమధీయతే । వదంతి ॥ బ్రహ్మదాశా బ్రహ్మదాసా బ్రహ్మేమే కితవా ॥ ఇత్యాదిశ్రుత్యా । మోక్షదశాయామపి ॥ ముక్తజీవానాం బ్రహ్మసారూప్యసిద్ధానామపి దాసత్వకైంకర్యపారతంత్ర్యాదికమవిరోధిత్వేన సాధయంతి ॥ సూత్రకారేణ కేశాఖిన ఇతి ॥ తన్మతస్యైకదేశవర్తిత్వేన నిర్దేశాత్ । సంసారదశాయాం బద్ధశుద్ధజీవానాం పరమేశ్వరశేషశేషిత్వాదికమనుపపన్నమపి ॥ మోక్షదశాయాం పారతంత్ర్యాదికం భయహేతుత్వేన ముక్తజీవానామనంగీకరణీయం । యథా నద్యాదిశ్రుతిషు జీవబ్రహ్మణోస్స్వరూపైక్యోపదేశాత్ ॥ నను భేదా

భేదమోక్షయోరభావాచ్చ । పరాంశ్చ ప్రమాణవాదినః ॥ నయుక్తిరిహాపమన్తవ్యా పూర్వమేవోక్తత్వాత్ । శ్రుతియుక్త్యనుభవత్వేన జిజ్ఞాసాద్యధికరణేషు పూర్వమేవబహుధా ప్రపంచితత్వాచ్చ । అద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతయోరపి సమన్వయాభావత్వేన భేదాభేదమతచ్ఛాయావలంబనాత్ ॥ గౌణత్వేనసర్వశ్రుతిసమన్వయో నిర్దిష్టః ॥ తార్కికమధ్వాదిభేదవాదినాం బౌద్ధాదినాస్సర్వశ్రుతిసమన్వయాభావాత్తన్మతంసుతరామసంగతమితి నాత్రసూచితసూత్రార్థః । ఇదానీమయంజీవః పరస్మాద్బ్రహ్మణోభిన్నః । ఉతపరమేవ ॥ బ్రహ్మాభిన్నం । కించ ॥ బ్రహ్మైవోపాధ్యవచ్ఛిన్నం । అథ బ్రహ్మాంశఇతి సంశయ్యతే । శ్రుతివిప్రతిపత్తేస్సంశయః ॥ ననుతదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః ॥ అధికంతుభేదనిర్దేశాత్ ॥ నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చ ॥ సత్యం ॥ సఏవ ॥ నానాత్వైకత్వశ్రుతివిప్రతిపత్త్యా ॥ ఆక్షిప్య । జీవస్యబ్రహ్మాంశత్వోపాదనేన తేనైవ నిర్ణీయతే । యావద్ధిజీవస్యబ్రహ్మాంశత్వంననిర్ణీతం ॥ తావజ్జీవస్యబ్రహ్మణోనన్యత్వం । బ్రహ్మణస్తదధికత్వంచనప్రతితిష్ఠతి ॥ కింతావత్ప్రాప్తమన్యంతభిన్నఇతి ॥ కుతః ॥ జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదిభేదనిర్దేశాత్ ॥ జయోశ్చాభేదశ్రుతయస్త్వగ్నివాశించతీతి వద్విరుద్ధార్థప్రతిపాదనాదౌపచారిక్యః బ్రహ్మణోంశోజీవఇత్యపినసాధీయః । ఏకస్త్వేకదేశవాచిత్వాద్ఘటవత్ । జీవస్యబ్రహ్మైకదేశత్వేతద్గతాదోషాబ్రహ్మణిభవేయుః ॥ నచబ్రహ్మఖండోజీవఇత్యంశోపపత్తిః ॥ ఖండనాసంభవాద్బ్రహ్మణః ప్రాగుక్తదోషప్రసంగాచ్చ ॥ తస్మాదత్యంతభిన్నస్యచతదంశత్వం దురుపపాదం । యద్వాభ్రాంతంబ్రహ్మైవజీవఃకుతః ॥ తత్త్వమసి । అయమాత్మాబ్రహ్మ ॥ ఇత్యాదిబ్రహ్మాత్మభావోపదేశాత్ । నానాత్వవాదిన్యస్తుప్రత్యక్షాదిసిద్ధార్థానువాదిత్వాదనన్యథాసిద్ధాద్వైతోపదేశపరాభిశ్శ్రుతిభిః ప్రత్యక్షాదయఇవావిద్యాంతర్గతాః ॥ భాష్యంతే ॥ అథవాబ్రహ్మైవ । అనాద్యుపాధ్యవచ్ఛిన్నం । జీవఃకుతః । తతఏవబ్రహ్మాత్మభావోపదేశాత్ నచాయముపాధిర్భ్రాంతిపరికల్పితఇతివక్తుంశక్యం । బంధమోక్షాదివ్యవస్థానుపపత్తేరితిప్రాప్తేభిధీయతే ॥ ❀ ॥ బ్రహ్మాంశఇతి ! కుతః । నానావ్యపదేశాదన్యథాచైకత్వేనవ్యపదేశాదుభయథాహివ్యపదేశోదృశ్యతే । నానాత్వవ్యపదేశస్తావన్నియంతృనియమ్యత్వ సర్వజ్ఞత్వాజ్ఞత్వస్వాధీనత్వపరాధీనత్వశుద్ధత్వాశుద్ధత్వకల్యాణగుణాకరత్వతద్విపరీతత్వపతిత్వశేషత్వాదిభిర్దృశ్యతే ॥ అన్యథాచ । అభేదేనవ్యపదేశోపి ॥ తత్త్వమసి । అయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదిభిర్దృశ్యతే । అపి ॥ దాశకితవాదిత్వమప్యధీయతఏకే । బ్రహ్మదాశాబ్రహ్మదాసాబ్రహ్మైవేమేకితవాఇత్యాథర్వణికా । బ్రహ్మణోదాశకితవాదిత్వమధీయతే ॥ తతశ్చ । సర్వజీవవ్యాపిత్వేనాభేదోవ్యపదిశ్యతఇత్యర్థః । ఏవముభయవ్యపదేశముఖ్యత్వసిద్ధయే । జీవోయంబ్రహ్మణోంశఇత్యభ్యుపగంతవ్యః । నచభేదవ్యపదేశానాంప్రత్యక్షాదిప్రసిద్ధార్థత్వేనాన్యథాసిద్ధత్వం ॥ బ్రహ్మస్సృజ్యత్వనియామ్యత్వశేషత్వత్వకారణత్వతద్వాధారత్వతత్వాల్యత్వతత్సంహార్యత్వతదుపాసకత్వతత్ప్రసాదలభ్యధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థభోక్తృత్వాదయస్తత్ప్రతీతశ్చ । జీవబ్రహ్మణోర్భేదః ॥ ప్రత్యక్షాద్యగోచరత్వేనానన్యథాసిద్ధః । అతోనజగత్స్రష్టృత్వాదీనాంప్రమాణాంతరసిద్ధభేదానువాదేనమిథ్యాత్వోపదేశపరత్వం । నచాభేదోపదేశసిద్ధిప్రత్యభిజ్ఞయా తేనబ్రహ్మణా అత్మనోనన్యత్వభావానుసంధానం। బహుభవనసంకల్పపూర్వకవియదాదిసృష్టిజీవభావేనతత్ప్రవేశంవిచిత్రనామరూపవ్యాకరణం । తత్ప్రయుక్తానంతవిషయానుణవనిమిత్తసుఖదుఃఖభాగిత్వమభోక్తృత్వేనతత్రస్థిత్వావస్థానయమనేనాంతర్యామిత్వం ॥ జీవభూతస్యస్వస్యకారణబ్రహ్మాత్మభావానుసంధానం ॥ సంసారమోక్షం। తదుపదేశశాస్త్రంచ ॥ కుర్యాదిత్యభ్యుపగంతవ్యమిత్యుపదిశ్యతే ॥ తథాసత్యనర్థప్రలపితత్వాపాతాత్ ॥ ఉపాధ్యవచ్ఛిన్నంబ్రహ్మజీవఇత్యపినసాధీయః ॥ పూర్వోక్తప్రతినియమ్యత్వనియంతృత్వాదివ్యపదేశబాధాదేవ । నహిదేవదత్తాదేరేకస్యైవగృహాద్యుపాధిభేదాన్నియంతృనియామ్యభావాదిసిద్ధిః ! ఉతఅయమపి వ్యపదేశోపపత్తయేజీవోయంబ్రహ్మణోంశఇత్యభ్యుపేత్యం ॥ తస్మాద్వేదమార్గావలంబిభిర్ముఖ్యత్వేనసర్వశ్రుతిసమన్వయాద్వైతాద్వైతమతమేవాంగీకర్తవ్యమితినిశ్చీయతే ॥ స్మృతిరపి ॥ శివస్సత్యంజగత్సత్యంజీవస్సత్యంస్వభావతః । తేషామభేదస్సత్యోవాక్రమిభ్రమరయోరివేతిస్మరణాత్ దేవరమణీయ్యం ॥ అయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషుజీవస్యైవబ్రహ్మత్వోపదేశాత్ ॥ బ్రహ్మదాశాబ్రహ్మదాసాఇత్యాదిభేదశ్రుతినాంరజ్జుసర్పవత్ప్రతీతత్వమేవోపదిశ్యతఇత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

❀ ॥ ❀ మంత్రవర్ణాత్ ॥ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ॥

మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరం ॥ తస్యావయవభూతైస్తువ్యాప్తంసర్వమిదంజగత్ । పాదోస్యవిశ్వాభూతాని । త్రిపాదస్యామృతందివీత్యాదిమంత్రవర్ణచ్ఛివాంశోజీవః । మాయాయాఃప్రకృతిత్వం । తదవచ్ఛిన్నత్వంమహేశ్వరస్య । తదవయవభూతోద్ధత్వం సర్వస్యజగతః । దర్శయతి ॥ తత్పాన్మాయినః పరమశివాయవలేశః

పురుషో జీవః । కించ । అంశ నా చీ సీ పాదశబ్దః । విశ్వాభూతానీతి ॥ జీవానాం బహుత్వాద్బహువచనం ॥ మంత్రేసూత్రేపి । అంశ ఇత్యేకవచనం ॥ జాత్యభిప్రాయం ॥ అక్షావృతేరిత్యత్రాప్యేకవచనం ॥ జాత్యభిప్రాయం । నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం । ఏకో బహూనాం యో విదధాతి కామానిత్యాదిశ్రుతిభ్యః ॥ ఈశ్వరాత్పృథక్స్వాత్మనాం ॥ బహుత్వనిత్యత్వయోశ్చాభిధీయమానత్వాదేతాని త్యాత్మనాం బహుత్వే సామి తెకసతి । జ్ఞానస్వరూపత్వేన సర్వేషామేకత్వేపి భేదకాకారః । ఆత్మయాథాత్మ్యవేదనత ఏవగమ్యతే ॥ అనంతతేశ్చాప్యకర్తకర ఇత్యనంతర మేవచాత్మబహుత్వం వక్ష్యతి ॥ తస్మాదాత్మైకత్వాద్వైతవాదోప్యవిచారితరమణీయః ॥ ఏతదర్థపున హేత్వంతరమాహ ॥ ౯౯

అపి చ స్మర్యతే ॥ ౪౨ ॥

సర్వజ్ఞానాత్మకోనంతో విభురాత్మా మహేశ్వరః ॥ తస్యైవాంశో జీవలోకో హృదయే ప్రాణినాం స్థితః ॥ విస్ఫులింగా యథా వహ్నేర్జాయంతే కాష్ఠయోగతః । అనాదివాసనాయుక్తాః క్షేత్రజ్ఞా ఇతి తే స్మృతాః । ఇతి శివగీతాయాం ॥ మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతి । భ్రామయన్సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా ॥ తమేవ శరణం యాహి సర్వభావేన భారత ఇతి కృష్ణగీతాయాంచ । జీవానామీశ్వరాంశత్వం తద్బహుత్వం చోపదిష్టం ॥ యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే ॥ యేన జాతాని జీవంతీత్యాదినా తైత్తిరీయశాఖాయామపి జీవబహుత్వం దృశ్యతే ॥ అంశః ॥ జీవాళికత్వజీవైకత్వజీవబహుత్వవాదోప్యయుక్తః । నను పాదోస్యవిశ్వాభూతానీతి విష్ణుపరత్వవిధాయక పురుషసూక్తదర్శనాత్ । మమైవాంశో జీవలోక ఇతి కృష్ణగీతాయాం ॥ కృష్ణస్తు స్వాంశత్వేన జీవనిర్దేశాత్ । హరిః ఓమితి వేదాంతాచ్చారణే ప్రాథమికత్వేన విష్ణుస్మరణవిధానాత్ ॥ వేదవాక్యాని సర్వాణి హరినామాని వైస్మృతా ఇతి కాపిల స్మృతిప్రవచనాచ్చ । జీవానాం విష్ణ్వంశమేవేతి చేన్న । పూర్వోక్తబహుశ్రుతిస్మృతివిరోధాత్ । ప్రథమాధ్యాయప్రథమపాదే పురుషసూక్తకృష్ణగీతాభిప్రాయస్తు బహుధా ప్రపంచితత్వాత్ । మూర్తిత్రయాంతర్భూతస్య నారాయణస్య జీవపదవాచ్యస్య సర్వజీవానాం శత్వప్రతిపాదనేన సర్వశ్రుతివిరోధాత్ । ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశ ఇతి శ్రుతౌ । విష్ణ్వాద్యుత్తమదేహేషు ప్రవిష్టో దేవతాభవేత్ । మనుష్యాద్యధమదేహేషు ప్రవిష్టో మానవో భవేదితి స్మృతావపి విష్ణోర్జీవత్వావగమాత్ । శివకన్యా త్రిశ్రియాణితత్వం ప్రత్యక్షకృత్యేషు విష్ణోరదర్శనాత్ । శివస్య సర్వాత్మకత్వేన సర్వశబ్దవాచ్యత్వాద్విష్ణుశబ్దస్యాపి పర్యాయత్వేన శివవాచకత్వాం గికారే శంఖచక్రోర్ధ్వపుండ్రావచ్ఛిన్నజగన్మోహకవిగ్రహపరత్వాయోగాచ్చ ॥ జీవానాం శివాంశత్వమేవాభిధీయతే ॥ హరిః ఓమిత్యత్ర ॥ ప్రాథమికవిష్ణుశబ్దోచ్చారణాద్వేదస్య విష్ణ్వాత్మకత్వమితి యత్తదవిచారితరమణీయం । సర్వో వై రుద్రః ॥ శివో మాయేవపితరః ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యాదిశ్రుతిశతేషు । వేదశ్శివశ్శివో వేదః వేదాధ్యాయీ సదాశివః । స రుద్రః కర్మపాలక ఇత్యాదిస్మృతిశతేషు చ ॥ సర్వాత్మకత్వసర్వశ్రుజనకత్వసర్వవేదనియామకత్వాదికం శివస్యైవ వర్ణనాత్ ॥ నాన్యేషాం యుక్తం ॥ తస్మాత్ । హరిః ఓమితి వాక్యే ॥ హరిశబ్దాభిధానవిష్ణువిశిష్టస్య ఓం జాత వాచ్యస్య శివస్యైవోచ్చారణముపదిష్టం ॥ యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తః వేదాంతే చ ప్రతిష్ఠిత ఇతి శ్రుతౌ । నిరుపపదోంకారమాత్రమేవ వేదాద్యంతయోరుచ్చారణశ్రౌతవిధిశ్శ్రూయతే ॥ ఓమిత్యేతదక్షరమిదం సర్వమిత్యుపక్రమ్య । ప్రపంచోపశమశ్శివోద్వైతఏవమోంకారస్సంవిశత్యాత్మనాత్మానం య ఏవం వేదేత్యంతేన సర్వవేదాంతప్రాధాన్యమాండూక్యోపనిషది । శివస్య ప్రణవాత్మకత్వం ॥ ప్రణవార్థవాచ్యత్వం ॥ ప్రణవాతీతత్వం చ నిర్దిష్టం ॥ తథా ॥ బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు సదాశివోమితి తైత్తిరీయే । అకారో బ్రహ్మా ఉకారో విష్ణుర్మకారో కాలకాలో హ్యర్థమాత్రః పరమశివస్తత్ప్రణవోంకారం లింగమాహురితి సామశ్రుతావపి ప్రణవాత్మకత్వం తస్యైవ స్పష్టముపదిష్టం । పదాత్పరతో బ్రహ్మతత్పరాత్పరతో హరిః । యత్పరాత్పరతోపి శస్తస్మై మనశ్శివసంకల్పమస్త్వితి శ్రుతిదర్శనాత్ ॥ విష్ణోరుపరి ప్రణవాత్మకశివోచ్చారణం యుక్తమేవ । ఆగ్నేవాసన్నిపాత్మనోగృహే మృత్యుర్తిశ్రుతిదర్శనాత్ । నరుద్రాయ విష్ణవే మృత్యుర్మే పాహీతి శ్రుతినిర్దేశాత్ । శివాయ విష్ణురూపాయ శివరూపాయ విష్ణవే ॥ ఇతిస్మృతిదర్శనాత్ । మమైషా పరమామూర్తిర్నారాయణసమాహ్వయ ఇతి కూర్మేశ్వరగీతాప్రశదణాచ్చ ॥ విష్ణోశ్శివశరీరత్వమవిరోధం । శివస్య శక్తిర్ద్వినియోగా కాలే చతుర్విధా భూత్వివసప్రసాదాత్ ॥ భోగే భవానీ సమరే చ దుర్గా క్రోధే చ కాళీ పురుషే చ విష్ణురితి సామశాఖాయాం ॥ విష్ణోః పార్వత్యంశత్వోపదేశాత్ శంకరశూలపాణిశ్చ ఖట్వాంగి విష్ణువల్లభ ఇతి శివాష్టోత్తరనామావళ్యాం । వందే సూర్యశశాంకవహ్నినయనం వందే ముకుందప్రియమితి స్తోత్రం దేవ । విష్ణువల్లభత్వం ప్రియత్వం చ । నిర్దిష్టం ॥ తస్మాత్ । చంద్రచంద్రికవద్విష్ణుశబ్దానుసస్యూతత్వం ప్రణవాత్మకశివస్య సముచితం ॥ శివకేశవసంభూతేః కలయో కాలభైరవమిత్యైవ వ్యాసికసాహిందాదిపురాణవచనశ్రవణాద్విష్ణు

...స్యాస్యత్వాత్ । తదుచ్చారణమేవ వేదాద్యంతయోరభిహి
తమిత్యాహ । శివస్య గౌరీపతిత్వమేవ ముఖ్యత్వేనస్వీకారాత్ । పరస్త్రీపరపురుషయోరేవ పరస్పరపరమప్రే
మోపాదానమివ స్త్రీపురుషాణాం । లోకవేదేషు స్త్రీపురుషాణాం । పరస్త్రీపరపురుషయోరేవ పరస్పరపరమప్రే
...తనాత్ । యాగాదిష్వింద్రాదీనాం ... దగ్ధ్వా ... తత్వేపి శివదానందకత్వేన తద్వ్యపదే
...త్వనుష్యాత్వం శివస్యాపి మాస్పదత్వాత్ । విష్ణ్వాద్యంశత్వా దంశాంశినోరభేదాచ్చ । హరిః
...యోరుపాదానసమంజసం । జీవస్యాంశత్వే బ్రహ్మైకదేశత్వేన జీవగతదోషాః బ్రహ్మణ్యేనోపపద్యం
...శంకాయామాహ ॥

ప్రకాశాదివత్తు నైవం పరః ॥ ౪౩ ॥

యథాంగుల్యాదిత్వాదేర్వ్యాప్యస్య దోషా
త్వశబ్దో దోషం వ్యావర్తయతి । ప్రకాశాదివజ్జీవః పరమాత్మనోంశః ॥ యథాగ్న్యాదిత్యాదేర్వ్యాప్యస్య శోభాయా
...ప్రకాశోంశో భవతి । యథా గవాశ్వశుక్లకృష్ణాదీనాం గోత్వాదివిశిష్టానాం వస్తూనాం గోత్వాదిర్విశేషణాంశః ।
...దేహినో దేవమనుష్యాదిర్దేహోంశః । తద్వత్ । ఏకవస్త్వేకదేశత్వం హ్యంశత్వం । విశిష్టైకవస్తునో విశేష
...ణాంశ ఏవ । తథావివేచకాః విశిష్టవస్తుని విశేషణాంశోయం విశేష్యాంశోయమితి వ్యపదిశంతి । విశేషణవిశేష్యయోరం
...శాంశిత్వం స్వభావభేదశ్చోపపద్యతే । ఏవం జీవపరయోర్విశేషణవిశేష్యయోరంశాంశిత్వం స్వభావభేదశ్చోపపద్యతే ॥ త
...పి స్వభావవైలక్షణ్యం దృశ్యతే । యథైవహి ప్రభాయాః ప్రభావానన్యథాభూ
తోనుచ్యతే । నైవం పరః । యథాభూతో జీవః । న తథాభూతః పరః ॥ యథైవహి ప్రభాయాః ప్రభావానన్యథాభూ
...। తథా ప్రభాస్థానీయాత్వాం శాదంశినః పరోప్యర్థాంతరభూత ఇత్యర్థః । ఏవం జీవపరయోర్విశేషణవిశేష్యత్వకృతం
...స్వభావవైలక్షణ్యమాశ్రిత్య భేదనిర్దేశాః ప్రవర్తంతే । అభేదనిర్దేశాస్తు పృథక్సిద్ధ్యనర్హవిశేషణానాం విశేష్యపర్యంతత్వ
మాశ్రిత్య ముఖ్యత్వేనోపపద్యంతే । తత్త్వమసీ ॥ అయమాత్మా బ్రహ్మేత్యాదిషు తచ్ఛబ్దబ్రహ్మశబ్దవత్ త్వమయమాత్మేతి శబ్దా
...జీవాంతర్యామి బ్రహ్మవాచకత్వేనైకార్థాభిధాయిత్వాదిత్యయమర్థః ప్రాగేవ ప్రపంచితః । జీవదుఃఖేనేశ్వరస్య దుఃఖ
...త్వాభావేనాస్త్రమిత్యాహ ॥

స్మరంతి చ ॥ ౪౪ ॥

తత్రైవం పరమాత్మాసౌ సతత్వో నిర్గుణస్స్మృతః । న లిప్యతే ఫలైశ్చాపి పద్మపత్రమివాంభసా ॥ కర్మాత్మాత్వప
...। విగ్రహాదేర్దేవస్య జగదేతచ్చరాచరం । ఏతమర్థం న జానంతి పశవః పాశగా
...యోః సామోక్షబంధైస్సయుజ్యతే । ... ఏవమాదయః ॥ స్మరంతి ॥ ఏకదేశస్థి
...నాదిప్రభాప్రభావద్రూపేణ శక్తిశక్తిమద్రూపేణ చాంశాంశిభావం జీవబ్రహ్మణోః పరాశరాదయః ॥ స్మరంతి ॥ ఏకదేశస్థి
...స్యాగ్నేర్జ్యోత్స్నా విస్తారణీ యథా । పరస్య బ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలం జగదితి । జీవదుఃఖేనదుఃఖిత్వమీశ్వరస్యాస్మరంతి
...। చశబ్దేన । తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోభిచాకశీత్యాది శ్రుతయస్సూచితాః ॥ ఏవం బ్రహ్మాంశత్వే
...స్యాపరస్య జీవత్వే ॥ సర్వేషాం సమానే కేషాంచిద్వేదాధ్యయనాదావనుష్ఠానాద్యనుజ్ఞా । కేషాంచిత్పరిహారః ॥
కేషాంచిద్దర్శనస్పర్శనాద్యనుజ్ఞా । కేషాంచిత్పరిహారశ్చ ॥ శాస్త్రేషు కథముపపద్యత ఇత్యాశంక్యాహ ॥

అనుజ్ఞాపరిహారౌ దేహసంబంధాజ్జ్యోతిరాదివత్ ॥ ౪౭ ॥

సర్వేషాం బ్రహ్మాంశత్వజ్ఞత్వాదినైకరూపత్వే సత్యపి । బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రాదిరూపశుచ్యశుచిదేహసం
బంధనానుజ్ఞాపరిహారావుపపద్యేతే ॥ జ్యోతిరాదివత్ । యథాగ్నేరగ్నిత్వేనైకరూపత్వేపి శ్రోత్రియాగా
...గృహ్యతే । శ్మశానాదేస్తు పరిహ్రియతే ॥ యథాచాన్నాదిశ్రోత్రియాదేరనుజ్ఞాయతే । అభిశస్తాదేస్తు పరిహ్రియతే ॥
...సర్వశరీరేషు కర్మకర్తృత్వేనైక్యాద్దేవదత్తశరీరావచ్ఛేదేన కర్మకరణధర్మాది కం యజ్ఞదత్తశరీరావచ్ఛేదేనానుజ్ఞా
యతే । ఇత్యాశంక్యాహ ॥

అసంతతేశ్చావ్యతికరః ॥ ౪౮ ॥

బ్రహ్మాంశత్వాదినైకరూపత్వే సత్యపి జీవానామన్యోన్యభేదాణుత్వేన ప్రతిశరీరం భిన్నత్వాచ్చ ॥ భోగవ్యతికరోపి
న భవతి । ... బ్రహ్మజీవవాదే చోపహితబ్రహ్మజీవవాదే చ జీవశరీరయోః ... నానాం చ । భోగవ్యతికరాదయస్స్యురేవ
...। ఉత । పరిచ్ఛిన్నస్య దేవదత్తస్యాత్మనో కర్తుః యజ్ఞదత్తశరీరాసంతతే

(1) वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः — ६५.

(2) लिङ्गधारिष्वपि वेदबाह्याः सन्ति: ६८

(3) लिङ्गं विप्रः क्षत्रियो वा धारयेत् । ६२ — ६९

సంపాదకుడు.

శైవపరమహంసస్వామినీ. 2-0-0

[illegible] శాస్త్రులు

తెనాలి.

[illegible]